

MILITARIS ORDINIS

IOHANNITARVM, RHODIORVM,

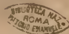
AVT MELITENSIVM EQVITVM, RERVM MEMORABILIVM TERRA MARIQVE, A' SEXCENTIS ferè annis pro republica Christiana, in Asia, Africa, & Europa contra Barbaros, Saracenos, Arabes & Turcas fortiter gestarum, ad præsentem vsque 1581 annum, Historia Noua, libris duodecim comprehensa, omnibus Christianis lectu iucundissima.

IN HONOREM STRENVISSIMI ORDINIS, NVNC PRIMVM *summa diligentia conscripta, & in lucem edita: Authore* Henrico ANTALEONE *Physico* [illegible] *Palat*[illegible]

Cum S. Cæs. Maiest. priuilegio ad sexennium.

Basileæ; Anno M, D. LXXXI.

PIO [illegible] ÆQVO [illegible]T CHRI-
STIAN[illegible] [illegible]ECTORI [illegible]
[illegible]N PHYSICVS BASILIENSIS
gratiam à Deo precatur sempiternam.

Apiens æquè ac Sanctus propheta Daniel, Christiane lector, mirabili omnipotentis Dei consilio, in somnio Nabuchodonosoris Regis Babyloniorum, intellexit omnia ea quæ in orbe terrarum ad mundi finem vsq; euentura essent. Viderat enim rex imaginem grandem ac aspectu horribilem, cuius caput ex bono auro: pectus & brachia ex argento: Venter & lumbi ex ære: Tibiæ ex ferro, pedes partim ex ferro partim ex testa constabant. Postea verò abscissus est lapis absque manibus & percussit statuæ pedes ferreos ac fictiles, & comminuit eos, ita vt simul ferrum, testa, æs, argentum, & aurum contererentur, & in ventũ dissiparetur. Lapis autem ille qui percussit imaginem factus est mons magnus, & orbem terrarum impleuit. Eadem visione Deus per Danielem regi quatuor mundi Monarchias significauit, per quas populum suum Iudæos peccantes castigare voluit, vt ad veritatem reuocarentur. Prima erat Assyriorum, quæ anno mundi 1906 à Nino rege incœperat, atq; per 1497 annos ad Cyri Persæ tempora vsq; perdurarat. licet aliqui 266 annos his detrahant, atq; Medis & Babylonijs attribuant: Quia Arbaces Medus tum Sardanapalum deuicerit, atq; eius regnum ad Medos transtulerit, & Belesum Babylonijs præfecerit. Erat hæc auro similis, quia tum plus iustitiæ auitæ, & nondum vbiq; inualuerat iniquitas. Hinc etiam Nabuchodonosor per quadraginta annos regnarat, atque Monarchiam pacificatam Euilmerodach filio reliquerat. Cum tamen reliquarum Monarchiarum authores Cyrus, Alexander, & Iulius ex improuiso, in florenti adhuc ætate, miserè perierint. Monarchiæ quatuor Danieli ostēsę.

Secunda fuit Persarum, cum Cyrus Astiagem vltimum Medorum regem superarat, atque durauit per annos 231, ad Alexandri magni tempora, qui Darium Persarum regem sustulit. Erat hæc argento similis. non quidem integritate & iustitia priori conferenda, sed tamen posteriori præferenda. Tertia erat Græcorum quæ ab Alexandro cœpit, qui Babyloniam & Susam in potestatem redegit. Hæc per 283 annos ad Iulium Cæsarem vsque perseuerauit. Ea fuit ærea atque à prioribus plurimum pietate, iustitia, & integritate defecerat. verumtamen nondum in omnia scelera degenerarat, vt rectè Ouidius cecinerit, An omnis potestas apud Monarchas.

Tertia post illam successit ahenea proles,
Sæuior ingenij, & ad horrida promptior arma:
Non scelerata tamen: De duro est vltima ferro, etc.

Hæc priora regna dicuntur Monarchiæ, & Danieli ostenduntur, non quod omnis potestas apud illas totius terræ essent, erant enim cum illis reges Aegyptiorum, Latinorum, Argiuorum, Sicioniorum, Lacedæmoniorum, & similium, sed quod essent illarum reges alijs multò potentiores, quos Deus certo tempore euehere & sustentare vo-

luit, ita vt ab alijs vndiq. regibus & principibus terrarum obseruarentur, atq. tacito consensu reuererentur.

Quarta Monarch. per pedes ferreos & fictiles significata.

Quarta erat Romanorum vltima, quæ à Iulio Cæsare cœpit quadragesimo sexto anno ante Christi natiuitatem, atque ad seculi consummationem perdurabit. Erat hæc partim ferrea, quæ ferè omnes alios reges sustulit & protriuit, id quod sub Octauiano Augusto factum legimus, postea verò ex ferro & testa fuit commixta. nam per Hunnorum, Vandalorum, Gothorum, Longobardorum, Saracenorum, Turcarum & aliorũ Barbarorum varias irruptiones Romanum imperium plurimum fuit turbatum & laceratum, ita vt suis armis illis diutius resistere non posset, sed Asia atque Africa amissa, in Europa tantum permanere cogeretur. Nihilominus tamen Deus huius monarchiæ pedes ferreos cõstituit, ita vt eam in omnibus calamitatibus & tribulationibus tueri & conseruare velit: supererant etiam decem digiti pedum, partim ferrei partim testacei, per quos decem regna intelliguntur, qualia sunt Gallorum, Italorum, Hispanorum, Lusitanorum, Anglorum, Vngarorum, Polonorum, Danorum, Suecorum, & Siculorum, quæ licet non omnia Romano Imperio sint subiecta, tamẽ certis fœderibus, aut iure amicitiæ, ac religionis consensu, idem honorant atque respiciunt, adeoq. vndiquaq. illud, vt membra cor vitæ fontem, circumdant ac defendũt, vt Dei ordo in conseruanda monarchia obseruetur & retineatur.

Christi duplex aduẽtus.

Tandem verò veniet lapis abscissus absque manibus, qui percutiet statuæ pedes ferreos ac fictiles, & comminuet eos. h erit Christus saluator noster, qui secundum carnem sine patre ex Maria virgine natus, humiliter sub initium quartæ Monarchiæ in terrã venit, atque patris voluntatem declarando regnum spirituale inchoauit, & sua morte victima factus genus humanum patri cœlesti reconciliauit. At sub finem huius Monarchiæ veniet lapis ille angularis Christus in gloria & maiestate, ad iudicandum viuos & mortuos. Tum ipse regnum suum æternũ suscipiet cum electis suis, cuius non erit finis in secula seculorum. Ex hac Prophetia cognoscimus Romanorum Monarchiam duraturam ad finem mundi vsque, aut si prius paulatim intereat & euanescat, subsecutura calamitosissima tempora, quæ Christus Dominus noster discipulis suis in monte oliuarum prædixit, dicens: Erit gens cõtra gentem, bella perpetua, passim falsi prophetæ & lupi rapaces, iniustitia superabit, & veritas refrigescet. imò talis tribulatio inter homines orietur, qualis ab initio non fuit. Nam vbi regnorum confusio, & Magistratuum ac politiarum abolitio, necesse est vt huiusmodi calamitates subsequantur. propterea Deus inuocandus, vt in diebus nostris det nobis, & internam animæ & externam corporũ pacem.

Monarch. quarta cõseruanda.

Hæc cum sint verissima, nostrum etiã erit vigilare, & in id incumbere quò Monarchia illa, quantum in nobis erit, conseruetur, ac ad posteros nostros propagetur. Deus enim misericors eandem sub Constantino magno Imperatore Christianis concessit, ita vt aliquandiu Romæ, postea Constantinopoli, & tandem in Germania eius Monarchiæ principes regiam suam sedẽ fixerint, quæ etiam per octingentos ferè annos à Germanis fortiter conseruata & stabilita fuit. Etsi autem Imperium plures hostes in orbe terrarum habeat, & quandoq. intestinis bellis & contentionibus in mutuam perniciem ruat ac laceretur, tamen potissimum Turcarum Tyranni Machometis impijs erroribus seducti, ab aliquot iam seculis illud subuertere, & penitus tollere summis viribus voluerunt.

runt. Illi enim primò in Asia nostris aliquot regna abstulerunt, paulo pòst & Syriam & Aegyptum: inde ad Orientem conuersi Constantinopolitanum imperium sustulerunt, & totam Graeciam sua tyrannidi subiecerunt. Nostra quoque aetate magnam partem Africae per Hariadenum Barbarussam deuicerunt, atque potentissimum Hungariae regnum maiori ex parte occuparunt. Sic etiam nuper Cyprum & alias insulas sui iuris fecerunt, ita vt Christianorum Monarchia in angulum mundi extrusum hodie cernatur. Timendum etiam ne Turcarum potētia indies augeatur, cum partim armis partim dolo in nostros agere pergāt. Solēt enim Christianorum principes in mutua odia incitare, illorum simultates fouere, atq; dissidentibus partibus clàm vires suppeditare, vt nostris à se inuicē debilitatis ex improuiso arma inferāt, atq; vno anno plus nostris subtrahāt, quàm omnib. Christianis consentiētibus in multis annis perficere possent. Propterea principes Christiani piè faciunt, qui sese huic Tyranno opponunt, & vires suas Romano imperio coniungūt, ne eo per Turcas dissipato & sublato, nostris temporibus miserrimae confusiones imperiorum, & hominum calamitates, iuxta Christi dictum, in tum mundum subsequantur.

Haec etiam causa fuit vt olim principes Christiani passim in suis prouinciis Militares ordines instituerint, qui nullis familiis grauati, aut curis domesticis impediti Barbaris irruētibus fortiter occurrerent, Christianorum fines defenderent, ac crudeles hostes repellerent. Inprimis verò ante quingentos quinquaginta annos nobilis Ioannitarum ordo Hierosolymis à piis hominibus fuit institutus, vt pauperibus Christianis sua hospitalitate succurrerent, & peregrinantes ab iniuriis Barbarorum tuerentur. Illi ergo suis virtutibus paulatim succreuerunt, atq; primò in Syria & Aegypto, mox etiam in Africa & Asia infidelibus egregiè restiterunt, suasq; vires regibus Christianis semper coniunxerunt, ac eis plurimum profuerunt, praesertim cum plerunq; ob animositatem primùs impetum in Barbaros petierint & impetrarint. Postea verò Christianis ex Syria pulsis, equites fortissimi suis viribus Rhodum insulam, Turcis expulsis, occuparunt, ac per ducentos & amplius annos egregiè contra varias Barbarorum irruptiones defenderunt. Tandem ob Christianorum dissidia inde pulsi, primò Siculam venerunt. inde se Viterbium contulērunt, quam ciuitatem ipsis Clemens 7 pontifex (qui antea Rhodius eques & prior Capuanus fuerat) tradiderat. Postea Niceam, ac postremò Melitam sese receperunt, atq; per quinquaginta annos ibidem fœliciter, fremente Turca, perseuerarunt. Vt non mirum sit prudentes aliquot viros etiam ante centum circiter annos protulisse, Quod Christiana respublica, si quid eius superfit, id Rhodiorum ordini debeat. Nisi enim Ioannitae hactenus sua magnanimitate Barbaris restitissent, illi procul dubio Italiam, Galliam, & Hispaniam penetrassent, ac in intimam Germaniam, veram hodie Romani imperii sedem peruenissent, & omnia mirum in modum foedassent. Videant tamen hodie huius ordinis equites, ne à suis maioribus viris piis & strenuis degenerent, sed maiorum vestigiis insistant, Deum timeant, pietatem, hospitalitatem, sobrietatem, castitatem, & huiusmodi virtutes secundum statuta sua amplectantur, vt vicissim à Deo opt. Max. amentur & conseruētur, quò acceptam ab antecessoribus gloriam cum laude ad successores propagare possint.

Cur militares ordines instituti.

Cum haec manifesta sint, mirum tamen hactenus neminem ex Christianis extitisse qui ordinis Ioannitarum historiam ab eorum origine & incremento ad nostra tempora

Historiae huius scribendę occasio.

vsq; conscripserit, & in lucem ediderit. Potuissent quidē multi, quæ huius seculi doctorum virorum est fœlicitas: Verum illi fortassis territi operis difficultate, quia multarum gentium historiæ euoluendæ, plurimi libri percurendi, atq; in latum pelagus procedendum, à quo ad portum redeundi non cuilibet semper facultas datur: aut hominum huius temporis ingratitudine pertæsi, qui procliuiores sunt aliorum scripta petulāti lingua proscindere quàm commendare. Hæ forte causæ fuere quod hactenus docti viri potius quiescere quàm huius ordinis historiam contexere voluere. Verumtamen licet pleriq; hominum tales hodie existant, sunt tamen semper aliquot qui literas et literatos ament atque merito honore prosequantur. In eorum numero fuit strenuissimus Georgius Bombastus ab Hochenheim beatæ memoriæ huius ordinis per Germaniam princeps, qui initio mecum conferre cœpit de ordinis sui historia conscribenda. Videbat enim me eo studio plurimum delectari, atque eò esse progressum vt iam quarundam gentium acta in lucem ediderim, ac plurimarum res gestas ex Latino sermone in vernaculam nostram linguam transtulerim. Itaque aliquot Ordinis huius annales, peregrinas epistolas, & aliquos viros æterna memoria dignos collegit, ac benignè suppeditauit. Ea occasione laborem in manus suscepi atque varios libros euoluere ac Ioannitarum equitum res gestas hinc inde diligenter excerpere & annotare cœpi, ac Dei gratia fœliciter ad præsentem vsque 1581 annum cōtinuaui. Cum autem Barbarorum præsertim vero Turcarum res gestæ huius ordinis historiam plurimum illustrent, etiam illas hinc inde breuiter perstringere, ac huic operi inserere coactus fui: idem etiam in aliarum gentium actis faciendum paucis erat, quòd ad nostri operis illustrationem plurimum pertinere videbantur. Stilus autem initio operis est humilis, vt secula antiqua scriptorum (quorum libri euoluendi erant) ferebant. Verùm paulatim progrediens, atque Doctorum hominum monumenta hinc inde dispersa colligens, tersior quoque extitit, ita vt lectori non facile tædium allaturus sit.

Vsus huius historiæ. *Erit autem vsus huius historiæ multiplex. Cognoscemus enim primò Ioannitarum ordinem hactenus arcanum Dei consilium de quarta Monarchia retinēda, quantum in se fuit, conseruare voluisse, atque ideo plurima pericula, labores, persecutiones, direptiones, & cædes pertulisse, ne à Turcis penitus tolleretur, ac infinitæ calamitates postea ad finem mundi vsque subsequerentur. Deinde verò hic intelligimus mirabilem Dei bonitatem & misericordiam, qui hunc ordinem tanto tempore in mille periculis, adeoque ferè in medio Barbarorum protegere & conseruare voluerit. hoc enim non humanis viribus sed diuinæ potentiæ adscribēdum, cùm sæpius maximi Barbarorum exercitus terra mariq; à paucissimis Rhodijs fusi & deleti fuerint. Tandem etiam varia hæc virtutis exempla alios quoque Christianos ad patientiam & constantiam excitabunt, vt alijs bellis intestinis, & domesticis contentionibus omissis, vnicè eò respiciant, quo Turcarum & aliorum Barbarorum conatibus fortiter occurrant, ne desides tandem ad arctiorem mundi angulum protrudamur, atque nobis & posteritati magno dedecore grauissima onera imponi patiamur,*

Dedicationis causæ. *Hunc autem meum laborem, Christiane Lector, hoc tempore tibi dedicare, & in lucem edere volui, vt rerum terra mariq; hinc inde in Asia, Africa & Europa contra Barbaros, Saracenos, Arabes, & Turcas, à Ioannitarum equitum Militari ordine gestarum, notitiam haberes, atque cognosceres, qua magnanimitate, prudentia, ac fortitu-*

fortitudine Imperatores, reges, ac principes Christiani sese huic ordini coniunxerint, atque vicissim Ordo ille ipsis Christianorum monarchis adfuerit, & Reipublicae Christianae suam operam grauiter praestiterit. Fateor quidem me non omnia pro dignitate prima hac editione proponere potuisse, cùm ea tantùm, quae hinc inde in Optimis quibusque approbatis authoribus de hoc nobilissimo equitum ordine sparsim annotata erant, colligere ac in iustum volumen redigere potuerim. Quòd si verò Deus mihi vitam prolongarit, dabo operam, vt plura inquiram, atque opus ipsum aliquando locupletius Christianis communicē. Si autem Deo omnipotenti aliter visum fuerit, viris alijs doctis atque historiarum peritis occasionem me dedisse spero, vt omnia exactius & fusius ab ipsis delineantur & proponantur. Nihil enim facilius quàm inuentis aliquid addere. Interim amice Lector, ex animo opto vt hunc qualecunq; meū conatum boni aequique consulere, ac grato animo amplecti non dedigneris, Praesertim cùm praeclara facinora, quae omnium Christianorum intererat, cognoscere, omnibus quoque Christianis dedicare ac inscribere voluerim maiorem à Deo quàm hominibus remunerationem sperare desiderans.

Valeas foeliciter. Basileae ex Musaeo nostro, Anno partae salutis

1581.

AVTHORES PRAECIPVI QVORVM LECTIONE AVT OPERA POTISSIMUM *in hac Historia scribenda adiuti fuimus.*

Aeneas Syluius Pontifex.
Vvilhelmus Archiepiscopus Tyrensis, de bello sacro.
Blondus Foroliuiensis de Ro. Imperij declinatione.
Bartholomæus Platina de Rom. pontificibus.
Ioannes Cuspinianus de Cæsaribus.
Antonius Sabellicus de Historia vniuersali.
Paulus Aemylius de Gallorum historia.
Alberti Crantzij Saxonia.
Raphael Volaterranus.
Ioannes Nauclerus Historicus Generalis.
Petrus Bembus de rebus gestis Venetorum.
Sebastianus Brand de regibus Hierosolymitanis.
Polydorus Vergilius de Historia Anglica.
Paulus Iouius.
Cælius secundus Curio.
Continuatio belli sacri.
Historia de viris illustribus Germaniæ H. Pantaleonis.
Ioannes Stumpfius de actis Heluetiorum.
Sebastianus Monsterus de Cosmographia.
Saracenica Historia.
Historia Turcarum.
Martinus Chromerus de Polonia.
Petrus Bizara de rebus Turcicis.
Ioannes Auentinus.
Ioannitarum annales.
Ordinum militarium institutio.
Statuta Ioannitarum.
Theodori Zuinckeri Theatrum.
Ioannis Sleidani historia.
Verronius de obsidione Rhodiensi.
Hieronymus Alexandrinus de obsidione Melitensi.
Christiani Vvurstisij Basilea.
Nicolaus Hemmingus de Turcis.
Anonymi plures.

SEBASTIANI BRANDI, VIRI DOCTISSIMI, IN LIBRO DE ORIGINE BONORUM regum & laude ciuitatis Hierosolymorum, iudicium, de ordine Ioannitarum, ante centum annos prolatum ad Maximilianum I. Romanorum regem.

CONtigit eodem anno Rhodũ insulam à Saracenis in Christianorum manum deuenire, quam Hospitalarij beato Ioanni religiosi nouis opibus aucti receperunt. Hi enim, cum Hierosolyma aliæq; Asiæ ciuitates perditæ essent, & Templarij ob eorum nefanda crimina extincti, in eam se recipientes, Turcas eiecerunt, & vrbem penè dirutam Christianorum suffragijs instaurarunt. Postea naualia reformantes nō solùm hactenus Insulam ipsam tutati sunt, sed & Cyprijs alijsque finitimis Christianis & peregrinis Hierosolymam petentibus magno auxilio esse cœperunt. Quorum virtute, fide, & constantia, quicquid adhuc Christianæ religionis est, Christo nostro reseruatum fateri licet. digni profectò Milites clarissimi, Christianam fidem ingenti sua virtute tutantes, immortali gloria, atque omnium principum ac Deo amabilium personarum fauore & remuneratione, quò diutius id facere queant. Hæc ille.

HEINRICVS PANTALEON ANNO ÆTATIS CVRRENTE LX.

PHILIPPI IACOBI THEODORI TABERNEMONTANI, MEDICINÆ DOCTORIS, in clarißimi viri D. HEINRICI PANTALEONIS Rhodiorum equitum nouam Historiam Hexadecastichon.

En nouus antiqua ſe pandit ab arbore ramus,
Et res eximiæ quæ latuere patent.
En noua de veteri dat flores arbore virtus,
Et viret eximij PANTALEONIS *honor.*
Naturæ interpres, Medicos celeberrimus inter
Atq; inter Vates nomina magna gerit.
Rhodiacam prima qui ducit origine gentem
Ordine dehinc celebrans fortia facta ſimul.
Hactenus obſcuris ſtudium fuit addere lumen
Rebus, at indictas nunc memorare iuuat.
Per tua ſcripta Viri viuunt, tu viuis in illis.
Ingenio doctas ſic trutinante vices.
Semper honos nomenq; tuum virtusq; manebit.
Hoc meruit ſtudium maximus atq; labor.

IN EFFIGIEM MVLTIS NOMINIBVS CLARISSIMI VIRI D.D. , Basiliensis Physici, Medici, atq; Historici.

Talis erat facies, & PANTALEONIS imago,
Cum tam magnificum composuisset opus.
Vna quidem facies, & corpus, & vna figura
Dotibus est varie nobilitata suis.
Si Physicum, Medicum, si facundumq; Poetam
Poscas, multorum sufficit ille loco.
Ecce piæ mentis præsagia, frontis honores,
Pulcraq; doctrinæ lineamenta suæ.
Ecce senescentes reuerendi corporis artus,
Ingenuas vires corporis ecce sui.
Verum sit, fateor, facies heroica, mentis
Internas dotes non tamen inde vides.
Arbor enim, quamuis speciosa, virescat in altum,
Sæpius exiguas fert tibi fungis opes.
Ingenij vires potius, celebresq; labores
Respice, qui nulla morte perire solent.
Hi tibi monstrabunt quid sit labor improbus, & quid
Corpus in æternis rebus habere queat.
Hunc igitur, quem nunc peperit, perpende laborem,
Artificem si vis noscere, nosce librum.
Nanq; ego ter miror tantæ conamina molis,
Miror inexhaustæ mentis & artis opus.
Sed quid amor patriæ, quid PANTALEONIS alacres
Sudores possint lux hodierna docet.
Det DEVS vt porrò patriæ prodesse scholæq;
Possit, & unanimi nos alat ipse fide.

Ioan. Iacob. Baumannus,
Tigurinus.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MARIQUE À SEXCENTIS FERE ANNIS, PRO REPUBLICA CHRISTIANA, FORTITER GESTARUM 135.

Liber Primus.

V V M nobilis atque Reipublicę Christianæ vtilis Ioannitarum equitum Militaris ordo sua initia ac incrementa, ante sexcentos ferè annos, Hierosolymis sumpserit: eius vrbis variam fortunam, post Iesu Christi Domini nostri in cœlum ascensionem, altius nobis repetendam duximus. Nam Iudęorum peccatis & sceleribus efflagitantibus, qui Christum Dei filium iuxta prophetarum oracula cruci affixerant, atque eius Apostolos diuino spiritu illustratos aut occiderant, aut sancta vrbe eiecerant, Diuino iudicio factum, vt Titus Vespasiani filius Romanorum Imperator, eandem vrbem cum celeberrimo templo expugnarit, incenderit, & funditus deleret, vt nec lapis lapidi cohæreret. Tum etiam vndecies centena millia Iudæorum crudeliter sublati, alij verò vili pretio diuenditi, ac veluti ignaua mancipia per terrarum orbem dispersi, quò diuinæ iræ indicia ad se-

Hierosolymorum excidiū sub Tito, Anno Christi 73.

330 culi cõsummationem superessent. Incidit autem sacræ vrbis excidium in annum post saluatorem nostrum natum septuagesimum tertium.

Christianorum côditio sub Romanis. Hac ratione factum, vt Domitianus, Nerua, & Traianus Romani imperatores, circiter annos quinquaginta, incultis illis & desolatis locis præfuerint. Cùm aũt vndiq; magnus numerus peregrinantium Christianorũ ad loca illa sacra pergeret, Aelius Adrianus Cæsar collapsam vrbem & quasi in ruderibus sitam restaurauit, atq; ne quid antiqui nominis superesset, à sese Aeliam deinceps nominãdum censuit. Tum etiam reliquias Iudęorũ expulit, atq; nouã vrbẽ anno natiuitatis Christi centesimo tricesimo quinto, Christianis in habitandam concessit, Marco ibidẽ, primum ex gentibus Episcopatum suscipiente. Quia verò ijs temporibus Imperatores Romani idolorum cultores essent, gentiliumq; ritus mordicus tuerentur, ac passim ecclesijs Christianorum insidias struerent, etiam Hierosolymitana sub Antonino, Commodo, Seuero, Maximino, Valeriano, Aureliano, Diocletiano, & Maxentio varias persecutiones sustinuit, donec tandẽ Constãtinus Christianus factus, sub annum salutis trecentesimũ vicesimũ Ecclesijs pacẽ dederit, atq; impia idola vbiq; gentium in Romano Imperio ardenti zelo sustulerit, tum etiam Helena Constantini mater Hierosolymis sanctum seruatoris nostri ligneam crucem magna reuerẽtia ex terra eruit, ac tẽplum resurrectionis Domini ædificauit. Hoc modo Ecclesia Christianorum Hierosolymis per trecentos annos sub Græcis imperatoribus ad Phocæ vsq; tempora satis fæliciter perseuerauit, nisi quod ab Arianis atq; alijs hæreticis quandoq; turbata fuit.

Persæ occupant Hierosolymam. Rebus hoc modo Hierosolymis constitutis, Chosroes Persarum rex Orientem atq; Græcorum imperium maximo impetu inuasit. Cùm enim Phocas pium principem Mauritiũ ipsius Chosroes socerum cum liberis crudeliter sustulisset & imperium occupasset, Persa imperatori infensus, ingentibus copijs Syriam ingreditur, atq; omnia prosternens, etiam Hierosolymam vi expugnat, nonaginta millibus Christianorũ trucidatis anno circiter sexcentesimo decimo. Heraclius Phocę Tyranno successit, atq; instructo exercitu quem ex Christianis & Saracenis collegerat, hosti obuiam factus, eundem acie superat, & S. crucem cùm vrbe Hierosolyma recuperat. Rebus fæliciter gestis Constãtinopolim redire statuit. Cùm autem Saracenis parcius stipendium esset numeratum, ipsi ab Imperio deficiunt, atq; procellæ instar Orientem & Græcorum prouincias petunt.

Saraceni Syria potiũtur Fuerant illi Arabes, qui paulo antè à Machomete pseudopropheta seducti falsam religionem & Saracenorũ nomen amplexi sunt. Hanc etiam nouam & impiã sectam armis tueri, ac longè lateq; propagare proposuerunt. Vnde primò Aegyptum, deinde Syriam, atq; sanctam vrbem Hierosolymorum nemine ferè resistente occupant. Sequentes Græcorum Imperatores per aliquot annos varia fortuna cum Saracenis de Syriæ possessione decertarunt. Tandem verò defatigati & victi, hosti cesserunt. Hinc factum, vt Saraceni per trecentos & septuaginta annos Orientẽ graui seruitutis iugo presserint, atq; Christianis Hierosolymis commorantibus, varijs exactionibus & tributis molesti fuerint. Interim tamen pij aliquot occidentis principes pro Christianis apud Barbaros intercesserunt, ac ijsdem vitę ac religionis incolumitatem impetrarunt: præsertim verò Carolus nouus in Occidente Imperator, circa annum salutis octingentesimum, cum Aaro Persarum ac Saracenorum rege, qui Orienti præerat, amicitiam init, Christianos commendauit, atq; residuæ Hierosolymitanæ ecclesiæ liberaliter Eleemosinas transmisit.

Turcarũ tyrannis in Oriente. Quum hac ratione Saraceni pacificè Orienti præessent, atq; tributis recipiẽdis ab incolis & peregrinis contenti essent, Turcæ gens effera, crudelis, & vagabunda, (quæ & ipsa Machumetana impia sectã contaminata erat) caput extulit, atque Asiam inuadẽtes, primò Aegyptum, pòst etiam Syriam & Hierosolymam, anno Christi millesimo duodecimo, magna humana sanguinis effusione, occupant. Calypha tamen Aegyptius ea humanitate vsus fertur, vt tẽplum Dominici sepulchri, præterea Bethleemiticum & montis Sion phanum illæsum conseruarit. Tum etiam

tiam quartam vrbis partem Christianis circa eadem templa inhabitandam concessit, dum reliquæ tres cum sumptuosissimo Salomonis templo, vt prius Saracenis, ita nunc Turcis cederent. Eandem humanitatem etiam eius successor erga Christianos exercuit. Cum autem postea Hequem Calipha, ex matre Christiana natus, regno potiretur, sese immanissimũ hostem Christianis declarauit, ne suspitio quædam Apostasię aut fauoris erga maternam gentem apud Turcas suos esse posset. Is primò nouas exactiones & tributa imposuit, deinde solemnitates Christianorum sustulit, ac tandem Dominicæ Resurrectionis ecclesiam destruxit. Eo tempore Turca quidam canem mortuum in Mahometicum Templum clàm proiecit: eius criminis cum Christiani conscij haberentur, variæ calamitates passim subsecutæ, atque tantum odium ipsis conflatum, vt vix in publicum prodire ausi fuerint, ac in proprijs ædibus lapidibus peterentur. Liberi etiam ipsorum vel flagellis vel blã dimentis ad impium cultum cogebantur. Quinetiam septem millia Christianorum orandi gratia Hierosolymam petentes, die Parasceues in Castello quodam conuenerant, qui à Turcis ad internecionem cæsi fuerunt. hinc factum, cum impij odio nostræ religionis non modò cum Christianis, sed etiam locis sanctis decertarent, vt perpauci exterorum nostrorum sanctam Vrbem auderent inuisere. 1020.

Interea Amalphitani celebris ac pia gens Italiæ varias merces easq; insolitas & Turcis gratissimas in Orientem nauibus deuexerunt. Est autem Amalphia ciuitas exterioris Italiæ, inter mare & mõtes eminẽtissimos sita: ab Oriente habet Salernum, ab Occidente Surrentum & Neapolim, ab Austro Siciliam Tyrrheno mari seiunctam. Ob has ergo nouas merces Caliphæ Aegyptio cæterisq; præfectis ac incolis Syriæ erant acceptissimi, ita vt magistratuũ licentia omnes regiones & vrbes circumire, atq; merces distrahere omni metu seposito libere poterãt. Illi autẽ Christianæ religionis & paternarum traditionũ memores, quoties occasio dabaĩ loca sancta visitabant. Quia verò Hierosolymis nullum haberent domicilium, vt in alijs maritimis ciuitatibus, amicis collectis, Calypham Aegyptium adeunt, ac per eius proceres oblato scripto impetrant, vt præsidi Hierosolymorum nunciaretur, quo Turcarum amicis in ea parte qua Christiani habitãt locus amplissimus ad ædes oportunas construendas designetur. Hac occasione oblata pecuniam passim à mercatoribus colligunt, & ad lapidis iactum ante ianuam ecclesiæ dominicę resurrectionis, in honorem Dei & virginis Mariæ, monasterium erigunt, quinetiam alias ædes adiungunt, quæ ad vsus monachorum atq; suæ gentis hospitium satisfacerent. *Amalphitanorũ pietas Hierosolymis.*

Hoc fundamento iacto ex Amalphia monachos & Abbatem eo transferũt, & locum ritu Romanæ ecclesiæ Deo & matri virgini consecrant: vnde locus ille monasteriũ de Latina semper dictus fuit. Cùm aũt eodem tẽpore etiã sanctæ viduæ omnibus laboribus & periculis contemptis ea loca inuiserent, nec intra septa Monasterij loca superessent, vbi honestè colligerentur, ijdem pij Amalphitani mulieribus oratorium & propriam domum extruxerunt, vbi postea Monasteriũ Mariæ Magdalenę peccatricis fuit constitutũ, vt certus monialiũ numerus ibidẽ peregrinantib. fœminis inseruirent. Paulo pòst etiã Dabet Caliphę filius cùm Romano Argiropilo Imperatore Constantinopolitano fœdus inijt, atq; Christianis facultatem concessit tẽpli Dominicæ resurrectionis recuperandi. itaq; ecclesia illa circa annum salutis millesimum quadragesimum octauum restaurata fuit, Constantino Monomacho sumptus suggerente. *Templũ resurrectionis restauratũ.*

His initijs factum, vt multi nobiles & plebei ex varijs Christianorũ prouincijs, ad loca sacra confluere cœperint. Cùm autem per terras hostium transeundum esset, plerunque intercepti, atq; omnibus bonis exuti fuerunt, ita vt vix nudi ad vrbem penetrarent. extra vrbem verò summa fame, siti, & corporis nuditate expectare oportebat, donec numismate aureo oblato à ianitoribus introitum impetrarent. Ingressis autem & locis sanctis ordine peragratis, vix erat spes refectionis vnius diei, nisi quantũ à dicto Monasterio suppeditaretur. Plerìq; enim vrbis *Christiani prædonibus expositi.*

1040. inhabitatores erant infideles, excepto paupere Patriarcha, clero, & populo Suriano, qui indies tot afflictionibus erant expositi, vt vix in suprema paupertate & mortis metu respirare, & exanguia ferè corpora trahere poterant.

Ioãnitarum origo.

Cùm res ad eas angustias redactæ essent, sancti viri qui Monasterium Latinorum incolebant, victui & vestitui proprio detrahentes, intra ambitũ sibi designatum Xenodochium erexerunt, in quo peregrini sani aut ægroti colligerentur, ne noctu in vijs publicis ab impijs Turcis iugularentur. Cõgregatis etiam ibidẽ, fragmentorum reliquiæ ex vtroque virorũ & mulierũ Monasterio, ab ordinatis fratribus hospitalarijs ad vitæ sustentationem deferebantur. In eo loco Oratorium in honorem Dei & S. Iohannis Baptistæ constituerunt hospitalarij, admoniti Zachariæ patris memoria, qui in eum locum sæpe ad meditandum perrexerat. sunt tamen qui id honoris Iohanni Cyprio deferũt, qui sub Phoca Imperatore Alexãdrinus patriarcha atq; Eleemosinis dandis liberalissimus fuit: vnde etiam cognomine Eleemosinarius dictus. Quin etiam antiquorum historiæ tradunt, Ioannem Hircanum ex Machabeorum illustri familia prognatum, in eo loco suo tempore Ptochodochium habuisse, quod sub Tito cum reliqua vrbe interierit. Vtcunq; sit, certum est quod fratres hospitalarij ibidem constituti, postea ab eodem loco Ioannitę denominati fuerint. Quoniã verò huic loco initio nulli certi redditus essent, Amalphitani tam qui domi manerent, quàm qui foris mercimonia sequerentur, singulis annis Hospitalario collectam pecuniam transmittebant, vt aduenientib. Christianis subsidio esset. Hoc modo paruis initijs Hospitalarij cœperũt, q postea sub regibus Hierosolymitanis suis virtutibus in præclarum nouum ordinem Iohannitarum equitum conuenerunt, atque amplissimas dignitates & opes sibi ac posteris suis compararunt, vt ordinè suo loco dicetur.

Petri Eremitæ peregrinatio.

In ijs angustijs & calamitatibus cùm res Christianorum essent, Petrus Eremita inuicto animo proposuit sacra loca sanctámq; vrbem Hierosolymã inuisere. Erat is Gallus ex nobilitate Ambiensi oriundus, qui puer literis imbutus, adolescens militiam secutus, & vir factus rebus humanis spretis Eremita fuerat. Videbatᷓ itaque paupertate vilique cultu inter Barbaros tutus. Acri quidem erat ingenio, sed qui corporis specie indecora, breui statura, & minus liberali facie, magis contemnendus quàm metuendus existimaretur. Is in Syriam veniens, omnia loca circumiuit, cuncta lustrauit, mores impiorum, animos, vrbes, vires diligenter cognouit. Perspexit etiam quàm atrocia & nefaria exempla Barbari in Christianos ederent. Cúmq; à Simone Patriarcha, Abbate Monasterij, atque Xenodochij Hospitalario edoceretur, quæ illi paucis diebus intolerabilia essent, incolis pijs, quotidie videnda & patienda, imò perpetua futura, & si quid vltimis malis addi posset, etiam atrociora. Tandem inter eos clam conuenit vt Petro discedenti ad Romanũ pontificem procerésq; Christianos literas darent, quibus opem Christianis terræque sanctæ laboranti malisque fessæ, implorarent. Hæ in hanc sententiam scriptæ feruntur.

Hierosolymitanorũ literæ ad Pontificem.

Sanctæ vrbis ciues ac Christi conterranei quotidie perferimus ea, quæ supremis tantum diebus mortalitatis suæ Christus rex noster semel passus est: pulsamur, cędimur, fodimur Quotidie nostrum aliquis fustibus, securi, cruce mactatur. E ciuitate in ciuitatem refugeremus ad extremos terrarum fines, è mediaq; terra, vbi salutem nostram operatus est Seruator noster, commigraremus, inopem, profugam, vagamq; vitam acturi, nisi nefas esset terram nascente, docente, moriente, resurgente, cælum repetẽte Domino sacram, cultoribus, sacerdotibusq; orbatam esse, priusq; non superesse qui martyrium mortémq; perferant, quàm desint qui inferant: nec esse qui pro Christo (velut in bello) mori velint, cum sint qui oppugnãdi finem non faciunt. Hæc nos patimur miserrimè quidẽ, sed fuit cum maiores nostri nihil tale sibi posterisque suis timerent. Nunc forsitan sine metus suspitione degunt occidentis Christianæ respublicę, sed exemplo testificationéq; nostra permoueantur. Indies Turcarum vires augẽtur, nostrorum imminuunť, nouorũ semper im-

per im-

perimperiorum accessio illis spiritus addit. Orbem terrarum spe amplectuntur: 1080
ferociora, validioraq; sunt Turcarum quam Saracenorum arma, consilia etiam callidiora, cœpta audaciora, & conatus maiores, ac exitus secundiores. Vtranq; tamē Romam tentarunt Saraceni Byzantium obsidere, ac Italię non modo oram maritimam, sed & mediterranea euastarunt. En cur regna occidentis se in tuto locata, & extra aleam posita confidant, cum orbis terrarum arces in periculo fuerint? Quid sibi spondebit reliquum nomen Christianū, cùm sedes Christi religionis spectacula Hierosolyma oppugnata, capta, triumphata, edomita, seruata, elocata sint? cum ex Christiana professione tenues, exanguésq;, ac paruæ reliquiæ supersint, siquidem veteri corpori suo conferantur? Terra hæc, quæ quotidie sanguine nostro perfunditur, sanguis ipse fusus vindicem quærit. Vestram opem, misericordiam, fidem, religionem imploramus supplices demississimi, beatissime pater, duces, ac reges, procerésq; non nomine tantùm, professionisque voto, sed animo Christiani. Antequam tempestas in nos tonet, antequam fulminet, auertite à vobis liberisq; vestris procellam imminentē, defendite supplices vestros, vindicate religionē ab impia nefariáq; seruitute. Terras beneficio nostro demerebimini: numen cælesti in sempiternitate, & in præsentia terrestribus regnis virtutem vestram remunerabit, cuius sacrum solum ab inferna rabie defenderitis.

Concilium Claramontanum.

Hæ literę non minus ad proceres nostros quàm ad Pontificem maximum datę: addita etiā vberiora mandata fratri Petro, cui quod formæ minus speciosę deerat, acre ingeniū facundiáque explebat. Accessit fama, eum in templo Resurrectionis quiescentem, visum sibi audire vocem Christi iubentis, illum cęli Legatum redire, nunciarétq; proceribus Christianis bellum pro religione susciperent, gererëntque: Ita Deum, Dominúmq; velle iuberéq;. Constat Vrbanum secundū audito Petro, lectisq; literis Concilium Christianis Claramontem in Galliam indixisse. Dum autem conueniunt vndiq; proceres, prius in Italia quibusdam synodis Placentiæ & alibi habitis, mores sacerdotū à prisca sanctitate degenerantes, ad veterem frugē, quàm proximè fieri poterat, reuocabat. In Gallia quoque circumiuit nobiles diœceses, multáque sanctè instituit, sanxitq;. Cum Claromontem peruenit, primis diebus sacris faciendis, afflationéq; S. spiritus ac ope imploranda consumptis, in prima sessione trecentorum & decem patrum eos hortatus est, vt fraterno inter se animo agerent & meminissent muneris sui omniúmq; sacerdotum esse, vt Reges ac principes officij admonerēt. Se atq; fratres esse internūtios & interpretes numinis ac mortalium, qui voluntatem patris cælestis suis filijs in spem supernorū Hierosolymorum procreatis susceptisq;, enunciarent, qui superum iram in humanum genus, precibus, lachrymis, cilitio, vita placarent: qui deleri mallent è libro viuentium, quàm vt pereat vel minimus eorum quos sanguine suo à morte Seruator vindicasset, qui Apostolis successissent in custodiam gregis, mortémque pro Christi nomine cruentam, si casus ferat, obeundam. Nec hoc volentibus difficile factum esse. Deum his à quibus piè colitur, quique eius causa omnia velint adesse, eorum mentem consilio, pectus fortitudine, animum numine implere, præmia proponi, quæ ne spe quidem animóque nunc possint concipi.

Literæ piorum prælectæ.

Interea ibidem ad præstitutam diem multi principes, proceres, legati & summi viri ex varijs Christianorum nationibus confluxerant. Itaque altero consessu, nemine piorum excluso aut semoto, pontifex recitare iussit Hierosolymitanas ad se proceresq; Christianos literas. Hisce auditis, continuò Petrus mandata exposuit, & quæ literis tradi non potuerant, nimirum lachrimas, gemitúsq; Christianorum Hierosolymis degentium, cum multis alijs, quæ pio & facūdo viro, qui miseriam fœditatémq; hominum & terrarū illarum corā vidisset, incendente dolore animū facilius fuit ostendere, miserariq;, quàm tanto interuallo scriptores exprimere potuissent. Cùm verò pontifex Vrbanus videret voce Eremitæ omnis generis homines plurimum commoueri, talem orationē subiunxisse ingenti animi zelo fertur.

Audistis filij legationem non vnius tantum sanctæ ciuitatis, sed totius humani

1090 generis fidem vestram imploranus in bello, quod impij tenebrarúmque potestates *Pontificis ad principes oratio.* contra pios, Christúmque & lucis angelos gerunt. Communis est causa, nec magis Orientis quàm Occidentis terrarúmque omnium existit: illa tela latus nostrum petunt, ibi oppugnamur, quicquid ibi perit, nobis perit: nostrũ illud dedecus, nostrũ excidium. Turpe est cùm viribus, cùm Numine superiores simus, nobis per ignauiam sedentibus, compressísque manibus à nouo ignobilissimóque hoste, causam nostram, causam religionis, & causam cęli vinci. Pace hic fruimur, sed eũ indignitate: in ocio degimus, sed flagitioso, quódque posteri nostri culpent, iam superum iudicio, si vltra cessamus, damnatum. Militia est super terram hominis vita: die baptismatis nomen datum, in verbáque Christi iurauimus. dux est ille & Imperator noster. Signa eius ac Crux religioque oppugnatur, & capti auribus non audiemus classicum eius, ac quid in nobis ipse loquatur? Aperite illo pulsante fores pectoris vestri, ac ad sacraria intima sensuum vestrorum redacti, eum in cõsilium admittite, quid fratribus vestris, Dei hominúmque hosti obiectis faciendum censeat vobis & reliquis, qui pacem domi, festa, arma, tela, equos habẽt, ætate robore, consilio, fortunis florentissimi in summa victoriæ, Deique secundi fiducia, qui quos religionis suę propugnatores esse voluerit, eis, vt dum in hostem feruntur ne corruant, dextram suppositurus sit. & dum pręliantur auxilio occursurus sit, & parta victoria solidam gloriam, triumphos, opes, regna, imperia daturus. Si quis me armis petat, scio quę vestra pietas est, pro capite meo vos, filij, nihil periculi nõ subituros. Oppugnatur Christus, nec dextras, nec arma habebimus, nec viriles animos geremus? Manci, trunci, debiles erimus? Optare vnusquisque vestrum, filij debet, vt in primis numeretur, quos dux noster Christus defensores nominis sui delegerit.

Adhortatio ad bellum sacrum. Velle tutari religionem non ab homine sed à Deo beneficium datum, idque tanta facilitate, vt si modò animum vestrum illi non præcluseritis, & mentem militandi & fælicitatem vincendi daturus sit, qui aperit manum suam, & implet omne animans benedictione. Maiores vestri aduersus Saracenos in Hispania, in Aquitania, in Italia, in Illyrico, in Dalmatia pugnauerunt. Nullam gentem laude sua fraudo. Sua cuique gloria contigit, alij aliud decus tulerunt: nulla é nomine Christiano natio expers est suæ pietatis, religionis, meritorumque. Sed quia in Gallia verba facimus, ex Auernorum vrbe totum Christianum orbem alloquimur. Locus non patitur vt silentio prætercam id, quod ipse suggerit vnus Carolus Martellus, nec ipse rex, nec patre rege natus, vno die quadringenta propè impiorum millia, Regémque nobilissimum interemit. Vidit sol lætus spectaculo, viderunt mundi lumina intra paucas horas Asiæ. Africæqúe euersores, eosdem Europæ molientes exidium, ab vno vnius gentis duce stratos, cadaueribus suis eam terram metientes, quam pugna committenda sibi spondebant sanguine incolarum Machometi initiatam, sacras ipsis sedes perpetuásque futuram. Angelus præses Franciæ in re trepida tantum non conspectus oculis mortalium, hac cęde impiorum tutatus, reliquum orbem terrarum metu liberauit. Turcæ noui piorum Christíque hostes è Perside profecti omne atrocitatis, superbiæ, libidinis, auaritiæ, impietatis vetus exemplum superant. Terrarum imperium appetunt, id vnum agunt, moliuntur, parant, audent, ad id vires, consilia, conatus, arma intendunt. Quæ prisca mortalium memoria, Babilonijs, Medis, Persis, Macedonibus, Parthis, quique Domini terrarum esse salutaríque volebant, parebant, ea nunc Turcarum sunt. Hi Christi famulos premunt, vexant, exagitant. Crucis trophæo, sepulchróque Domini & terræ vestigijs numinis impressæ, sacræque insultant, ibi quotidie Christus cæditur, pulsatur, icitur, occiditur.

A Turcarũ crudelitate. Rerum secundarum cursu & dissimulatione nostra Turca ferocior factus, noua sibi semper regna pariens, non continebit se finibus Asiæ, propiores sumus qui Europam incolimus Imperio Turcarum, quàm Hierosolyma Caspijs portis, vnde illa pestis exorta humano generi struxit insidias. Iam nobis imminet, ceruicibus

cibus

cibus nostris ea securis impendet. Saracenis in Machumetis superstitione socijs 1094
non pepercerunt, eorum nomen ex Oriente propè toto sustulerunt: & confidimus eos nobis temperaturos? Quæ exempla Hierosolymis in virgines, in matronas, in florem ætatis, in sacra, in numen, in mortales ediderunt, in nos, nisi viri iam simus, edent: antequam opprimant, opprimantur. Vnus fuit Martellus, multi esse Caroli Martelli possunt. tantùm animo opus est. Nullus paulo nobilior dux Imperatórve in Asiã ex Europa transmisit, quin continuò vicerit, quin Magni nomen inde reportarit, vel regna sibi quæsierit. Qui Comites ibitis, virtus vestra vos Duces creabit: qui Duces, efficiemini reges. Qui tantum Reges, regum Reges salutabimini: ibi sunt gazæ, ibi diuitiæ, ibi opes quæ expositæ sunt viris fortibus. Ibi aurum, gemmæ, ac quæcunque à mortalibus magna æstimantur: ibi regna, ibi gloria, & quicquid bellis prælijsque ingentibus quæritur. ibi Christi causa defendenda: belli mala à vobis coniugibus liberisq; vestris quisque auertetis in suos authores. Simul inopes sibi opes, ignobiles nobilitatem, nobiles imperium parabunt. Immò, quoniam vindices religionis eritis, ea quæ dixi præmia non petetis, sed ipsa vltrò ad vos peruenient. Agite dum pij, fortes, ac vt vno nomine omnia complectar, verè Christiani, animos nũc armate, nomina date, sacram militiam profiteamini, Crucis vexillum sumite. Fundetis vestros, hoc est ducis vestri Christi hostes, singuli dena millia fugabitis. nihil virtuti, nihil pietati erit inacessum. Montes itineri vestro subsident, valles assurgent, freta mansuescent, hostis trepidabit.

Ab vtilitate.

Qui piorum sub Turcarum imperio miseram vitam degunt, quorum Oratores Christiq; ad vos legatos, oraculúmq; audistis, vos vt cælo missos intuebuntur admirabunt. Vos seruatores suos vos vindices terrarũ, & singuli & vniuersi, & singulos & vniuersos salutabunt. Redibitis ad suos quisque plenique opibus, pleni gloria, pleni victoria. Regna illa vel quibus visum fuerit diuidetis, vel ipsi vobis habebitis. Leges impijs imponetis, orbis terrarum Rectores eritis, omnis posteritas vos celebrabit, exẽplum virtutis pietatísque à vobis petet. Liberis vestris ingens, & nominis vestri, & opum patrimonium relinquetis, memoria vestri sancta & immortalis erit. Has pollicitationes, hanc vocem non meam credideritis, qui non sponte mea cogito, quomodo aut quid loquar, sed in hoc celeberrimo terrarum Concilio, hoc horæ momento, qui pro se loquatur in me est Christus.

Expeditio sacra decreta.

Hisce ordinè peractis, literis Hierosolymitanis, & voce Petri Eremitæ, & oratione authoritatéque pontificis, quin etiam causæ sanctitate factum est, vt omnes permouerentur, & veluti cõmuni numine afflati, vnam & eandem vocem simul omnes emitterent, paritérque persæpe repetentes succlamarent, DEVS VVLT. Tandem indicto silentio Pontifex infert. Quod verbum in profitendo sacro bello non temere vobis excidit, id pro tessera in gerendis rebus, vobis velut diuinitus data, accipite. Simul adeste, quibus continuò insignia militiæ Christi induere cordi est. Tum etiam Apostolica authoritate præceptum, vt in hac sacra expeditione cuncti milites lanea rubra cruce in humero insignirentur. Gothfrido etiam Bilioneo Lotharingo cunctis suffragantibus belli summa demandata fuit. Dimisso Concilio, quisque ad sua reuersus est. Incidit celeberrimus ille principum Christianorum ad Claromontem conuentus in annum partæ salutis millesimum nonagesimum quintum, cùm Henricus quartus in Occidente, atque Alexius in Oriente Romanum Imperium gubernarent.

Christianorũ zelus ad bellum.

Postea Episcopi in suis diœcesibus Ducum populariumq; animos ad sacra capiẽda arma pro concionib. summis viribus incitant. Multi igitur principũ diuenditis vel oppignoratis suis regnis, pecuniam bellico impendent apparatui. Concurritur ex Aquitania. Normannia, Anglia, Scotia, Hibernia, Britannia, Galitia, Vasconia, Gallia, Flandria, Lotharingia, Germania, alijsque prouincijs certatim quasi ad arma, senes & iuuenes, diuites & pauperes, clerici & laici; pueri puellæ-

1095 que, pro terra sancta vitam in discrimen adducere paratissimi omnes. Breuissimo itaque tempore tantus ex diuersis prouincijs extremisque regionibus, vsfullisque orbe terrarum submotis, sub belli initium conuenit cætus, vt numerum ferè excederet. Præcipui tamē erant Gothofridus, penes quē summa belli erat, eiusq; duo fratres Eustachius & Balduinus: Hugo Philippi regis Galliæ frater: Roberti duo, alter Normanniæ Dux, Vuilhelmi Anglorum regis filius, alter Flandriæ Comes: Raimundus Tholosanus, Stephanus Blesensis comites: Ademarus Podiensis Episcopus, penes quem militibus quouis tempore, Pontificis Romani authoritate, remissionem peccatorum impertiendi potestas erat, & Vuilhelmus Aurasicensis Episcopus: Petrus quoq; huius expeditionis author non inter postremos numeratus fuit. His alij plures se adiunxerunt principes, licet publicis belli officijs insigniri non essent.

Prodigia visa. Ex tanta hominum multitudine, cùm duci cuique sua attributa esset legio, iter susceptum est. plura autem tum in aere tum terra visa esse prodigia ab authoribus omnibus scribitur. Ab Occidente enim tanta versus Orienrem locustarum agmina volarunt, vt ipsum Solem obumbrarent. Ignea hasta hinc inde sereno cælo vagari visa est. Cometæ duo fulserunt, sed annis diuersis, quorū quidem prior gladij formam repræsentauit. Inundationes, ecclypses crebræ, nubes sanguine conspersæ, & exercitus inter se collidentes, faces in aere volantes conspectæ sunt, terręque motus accederunt. Subinde autem inter eundum numerus adeò creuit, vt ijs ad Constantinopolim numeratis tercentena millia excesserit. Omnium autem primus Galterus quidem Sensaueir, familiæ nobilitate & armis illustris, maxima armatorum multitudine instructus, iter ingressus est. Vngariam incolumes illi transeunt. Cùm autem ad Bulgarorum fines accederent, armis transitum facere coacti fuerunt. Constantinopolim delatus Galterus dimidiam ferè suorum partē desiderauit. Hunc Petrus quadraginta millibus virorum stipatus, eodem itinere breui interuallo subsequutus est. Vngari autem Bulgaris vicini aliquot in extremo agmine Galteri milites moram nectentes trucidarant, eorumque spolia ex muro suspenderant. Hæc cum Petrus agnosceret, impetu in eos facto vrbem expugnat. Ibi ciuibus quatuor millibus trucidatis, amplissima milites spolia sibi compararunt. Bulgari verò tantis copijs territi nihil eis molestiarum intulerunt. At calones, coqui, & serui qui in extremo Petri erant agmine, ignē domunculis quibusdam incolarum subijcientes, omnē irritarunt populū, qui mox sumptis armis maximam Petri exercitus partē trucidarunt, cęteri fuga salutē querere coacti sunt, relictis post se bis mille plaustris & auri vi maxima. Post triduū Petrus suis ex latebris passim euocatis, cœptū perfecit iter, ac tandem post mille labores superatos Constantinopolim venit, vbi Galterum socium offendit.

Christiani Cōstātinopolim veniunt. Interea Germani Lotharingique Gothfrido & alijs qui se ei adiunxerant ducibus, Petri vestigia sequuntur. Gallici duces, inter quos primas tenebant Hugo, Roberti duo Nortmannus & Flandrus Comites Blesensis & Tolosanus, tripertito profecti sunt agmine, ne populis, quà iter faciendum erat, tanta hominum multitudine molesti essent. Pars vna Brundusium petijt, alia Buryum, tertia Hydruntum. hisce Boemundus quidam Apuliæ princeps secum duodecim millibus hominum coniunxit, quibus de paterno regno cum fratre dimicabat. Hi ex tribus portubus soluentes, in Illyricam vrbem Dyrrachium finitimamque oram fęlici nauigatione delati sunt. Constantinopolim verò terra petierunt. Longo post hos interuallo Godeschalcus quidam, & post hunc Emicho Rheni Comes, crudelitate insignis, numeroso exercitu sub eodem pietatis prætextu terram sanctam eadem tempestate petentes, omnia per quę proficiscebātur apud Germanos loca, igne & ferro vastant, Iudæos præsertim passim latitantes è medio auferunt, vel suam fidem abiurare cogunt. Sed prædones illi in Pannoniā delati, à Colomanno rege turpiter in fugam coniecti fuerunt.

Turcæ primum agmen trucidant. Alexius Imperator à Petro & Galtero edoctus multo maiores hisce copias sub sequi

ſequi, illos iam refectos à ſe dimittit, quò cæteris commodior, tum caſtra ponendi locus, tum commeatuum copia eſſet. Illi ergo conſcenſis nauigijs, Helleſpontóque traiecto, ſecundis ventis Bythiniam, quæ prima Aſiæ in ea parte prouincia eſt, appulerunt: deinde in Niceno agro caſtris poſitis communitiſque ſeſe continuerunt. Reliquos enim duces belli conſortes expectare conſilium erat, ne ſibi temere periculum aliquod crearent. At gregarij milites fame preſſi, ſpreto Galteri cunctantis imperio, Reginaldo cuidam Germano belli gerendi partes attribuunt. iam enim per duos menſes in hoſtium terra commorati fuerant. Hoc duce Exerogorgum oppidum, fuga incolarum vacuum, dolóque à Turcis relictum, occupant. Turcæ principijs obſtandum exiſtimant, priuſquàm maiores exercitus aduenirent, atque vt hos trucident, quamcunque occaſionem captant. Collocatis itaque aliquot legionibus in inſidijs, armenta paſcentia noſtris obijciunt, quibus è caſtris eliciantur, & quaſi ineſcentur. Noſtræ cohortes aliquot inſidiarum prorſus ignaræ pecora impunè abigunt, atque in caſtra compellunt. Hac præda maior multitudo ad tria ferè millia excitata, maioris gloriæ prædæque ſpe oppidum quoddam expugnant. Verùm ex inſidijs erumpentes Solimanni milites, noſtros iam de præda ſortes mittentes, ad vnum omnes trucidant. 1097

Hac clade noſtris oppidum tenentibus nuntiata, ipſi belli duces, qui cæteris fortitudine præſtare putabantur, animo propemodum frangi cœperunt, ac prælio cum hoſtibus, qui numero eos longè vincebant, ſuperſedendum iudicarunt. Verùm vulgus indomitum hos inertiæ accuſans, Gothfredum quendam Burellum militiæ præeſſe iubet, eúmque vt omnes belli neruos in vindicandam commilitonum necem intendat, non tam hortatur quàm impellit etiam. Sed malè ipſis hoc conſilium ceſſit. nam decem millia hominum ſimul Exerogorgo egreſſi, ab hoſtibus ex inſidijs paſſim conuolantibus, miſerè trucidantur, paucis admodum fuga elapſis. Poſt hæc Turcæ oppidum obſident: eóque non tam armis quàm ſiti expugnato, ſtrages maxima eſt edita. Tria tamen Latinorum millia per auerſam quandam loci portam in maritimumquendam vicum ſeſe fuga receperunt, ibique ſeruati ſunt. Cæteri verò duces cum Gothefredo aliquanto tardius Conſtantinopolim venerunt, quibus hoſpitio exceptis Alexius ipſe inſidiatus dicitur, ſuſpectam enim hanc habebat expeditionem, ſe nimirum peti exiſtimans. ideóque eos inclementius tractauit: ſed omni tandem ſuſpitione diſcuſſa, multiſque ab aduenis muneribus exhibitis, copias in Aſiam trajcere patitur. Solus autem Bohemundus ob paternas cum Alexio inimicitias Conſtantinopolim cum quibuſdam ducibus ire noluit, ſed per ſuperiorem Myſiam & Thraciam, omnium opinione celerius, inſtructa acie in Helleſpontum peruenit. Cęterùm fœdus inter duces expeditionis & Alexium ictum erat, nimirum vt is copias in ſupplementum, arma, aliáque militibus neceſſaria ſuggereret. illi contrà quaſcunque vrbes Aſiæ recuperarent Conſtantinopolitano redderent imperio, excepta Hieroſolymorum vrbe. Chriſtianorum periculum.

Nicomedia

1097.

Nicea à Christianis expugnata. Nicomedia itaque primùm armis petita, inde Niceam bellum translatum est. Eam viri Græci religiosi incolebant, sed validè præmebantur Solymāni præsidio. Cum itaque frustra sæpius incolas sollicitassent, vt vltro deditionem facerent, vi eā tādem labore & difficultate maxima, post quinquagesimum diem obsidionis expugnant: tertio nonas Iulij, anno salutis millesimo nonagesimo septimo. Turcę omnes qui vrbem tutabantur vnà cum Solymanni cōiuge & duobus liberis capti, ac Constantinopolim missi fuerunt, at ciuibus omnia salua relicta sunt. Inde quadripartito agmine victores digressi in patenti loco Niceni agri quisque castra ponit. Dum autem vallo suos muniendo Boemūdus occupatur, forte Solymannus stipatus sexaginta millibus Babilonijs, Medis, Persis & ab vltimo excitis Oriente viris, quos paulo antè obsessis Nicenis opem ferre volentes, Galli duces ad montana fugere compulerāt, aduenire nunciatur. Ille suos arma capere, cæterarúmque Legionum duces, qui aliquanto longius aberant, moneri iussit, quo suis laborantibus opportunè suppetias ferre possint. Hoc autem conflictu, qui in multam vsq; noctem durauit, Francico milite Boemundi copijs (de quarum salute iam iā actū videbatur) auxilium ferente, tanta Turcarum strages edita est, vt interfectorū corporum coaceruatio pro vallo nostris fuerit. Ex nostris ad duo tantum millia desiderata inter quos viri nobiliores, Vuilhelmus Tancredi frater, ac Robertus Parisiensis fuerunt. Hostium verò quadraginta circiter millia cecidere. Nostri igitur suorum cadauera, quæ ex cruce cognosci poterant, honestæ tradunt sepulturæ. Ipse verò Solymannus cum cæteris copijs fuga elapsus, se vicisse apud suos gloriabatur. postea oppida quæ vis qua nostris transeundum erat incendens, & quæ esui esse poterant secum auehens, vastam subsequentibus relinquit solitudinem.

Tarsus Ciliciæ occupatur. Hinc Boemundus ac cæteri duces, per arida & sitientia Asiæ loca, in quibus vis magna hominum & armentorum absumpta est, Antiochiam Pisidiæ contendunt. qua quidem sine labore capta, Iconium Lycaoniæ vrbem, quæ Tauro monti vicina est, petunt, vbi benignè ab oppidanis accepti sunt. Inde Heracleam itum est, quò

est, quò ingens multitudo Turcarum confluxisse ferebatur, sed dum nostri Hera- 1097
cleensium fines attingunt, præsidiarij milites solo nostrorum aspectu territi, fugam capessunt: incolæ suo præsidio liberati, vltrò obuiam procedentes nostrorum fidei se committunt, ibi de turcarum trepidatione porro edoctis nostris, Balduinus & Tancredus in Ciliciam flectunt. Tancredus igitur sub primum accessum Tarsum obsidet. Turcæ qui præsidij loco erant, ciues suos hostibus plus iusto æquiores facilè deprehendentes, turribus quibusdam firmis se occludunt, fugam oblata occasione arrepturi. Sed dum de pacis conditionibus agitur, fortè Balduinus, qui passim per loca ignota maioribus cum copijs prædas egerat, superuenit. ac dum fortè solius Tancredi signa in hostium muris conspiciuntur à Balduini militibus, penes quem summa in hoc bello erat authoritas, tantum ex ambitione mora est quędam contentio, quæ quidem haud procul à cruento erat prælio. Incolæ licet ob mansuetudinem Tancredo magis fauerent, Balduini tamen minis territi, his deiectis illius accepere signa. Ipse etiam Tancredus viribus impar fremens frendensq; discedit. Hac quidem ratione Balduinus vrbem nullo suo cum labore potitur. Turcæ verò noctu clam relictis suis propugnaculis, aufugiūt, trucidatis ad Vrbis mœnia trecentis viris, quos à Tarentino ad Tancredum eò missos, Balduinus intra vrbem recipere detrectauerat. Horum miseranda cęde, cuius quidem auth or sua exclusione extiterat Balduinus, omnium ferè militum animos à se auertit. nec prius furor eorum sedari potuit, quàm fide facta, se à Tarsensibus iureiurando adactum, ante ducum aduentum nullam preterea manum in vrbem introducturum.

Plura iam oppida viróśq; subegerat Tancredus ipsamq; Manustram vrbem opulentissimam vi expugnauerat, suisq; militibus amplam distribuebat prædam. Balduinus verò cum suis quoq; superuenit copijs, prędę partem poscens. Sed Tācredi milites in nondum præmunita illius castra impetum facientes plurimos ceciderunt: quam tandem pugnam nox diremit. Spatio tali interueniente, iráque mitescente mutuò sibi duces reconciliantur. Eadem tempestate Balduino de obitu coniugis suæ, quam in statiuis Lycaoniæ reliquerat, & fratris casu, nuntiatur: qui eum inter venandum militem quędam ex immanis vrsi complexu eripere conaretur, in se feram irritauit, à qua grauiter vulneratus, lectica deinceps multis mensibus iter fecit. His ducibus in Cilicia subigenda laborātibus, Vimerius quidam Bononiensis pyrata, prioris vitæ pœnitentia ductus, cum instructa Hollandorū Frisiorúmq; classe Tarsum appulit, illisq; strenuam in bello sacro deinceps nauauit operam. Asiaticorum quoq; procerum nonnulli nostris se coniūxerunt. Vnde Pāeratij cuiusdam Armenij opera, qui ex vinculis Alexij Imperatoris elapsus, nostrorum se fidei commiserat, minor Armenia trans Euphratem vsq; in Balduini venit potestatem: nam regionum & rerum illarum erat is peritissimus: ex ea occasione ad res fœliciter gerendas plurimum nostris accessit adiumenti.

Armenia minor Christianis cessit.

Interea Edessani, qui inde ab Apostolorum tempore Christianam fidem illibatam conseruarant, crebris Turcarum incursionib. (præter tributa quæ illis pendere cogebantur) attriti, obuijs vlnis nostros spe recuperandæ libertatis excipiūt, quorum victoria toto ferè terrarum orbe decantabatur. Illi ergo trucidato suo duce, vltrò se dant Balduini fidei. Horum exemplo Samosatenses quoq;, Balduci satrapæ Turcici tyrannidis pertæsi, eundem missa clam legatione accersunt. Duxit illuc Balduinus exercitum, sed Turcis vrbem fortiter tutantibus, frustra aliquandiu eam oppugnauit. tandem oppugnantium fortitudine, & diuturno obsidionis tempore Turcarum viribus fractis, Balducus in Balduini venit potestatem, incolumitatem sibi suæq; coniugi & liberis paciscens, ac decem prætcrea aureorum millia numerari sibi cauens, quibus priuatam postea vitam sublcuare posset. Paulo pòst etiam victo Bala Turcarum præside, Sororga valida nobilisq; vrbs in nostrorum partes accessit. Vnde nostros milites maiora semper tentandi cupido incessit, ea enim vrbs est media inter Euphratem & Antiochiam, eòq; tuto iam vniuersus exercitus traduci poterat. Balduinus Edessæ se continere iubetur, vt ab ea parte Turcas

Edessani se Christianis dedunt.

1097 te Turcas Latinos oppugnare molientes repellere possit.

Turcarū variæ cędes.

Eodem tempore Tancredus qui Ciliciam iure belli tenebat, ad maiorem exercitum vocatus compareret, relicto quod satis esse putabatur ibidem præsidio. In eo loco iureiurando sibi inuicem fidem dant, non tam duces quàm ipsi quoque gregarij milites, nunquam se ad suos reuersuros, nisi sacro bello penitus confecto: opem in omnibus periculis & laboribus commilitonibus laturos, cuicunque imperio obtemperaturos. Ita vno agmine ad Maresiam vrbem contenderunt, qua quidem, Turcis fuga sibi noctu consulentibus, sine vllo labore nostri potiuntur, ibique aliquot dies subsistunt. Robertus Flandriæ Comes cum mille equitibus loricatis ad tentandam vicinam vrbem Artasiam, quæ abest Antiochia miliaribus circiter quindecim, cęterorum consilio, mittitur. Cùm oppidani ea signa conspexissent mox suos præsides Turcas trucidarunt, & eorum capita Flandris obtulerunt, eosque vrbem libere ingredi passi sunt. Turcæ hanc suorum miserandam cædem vlturi, & vrbem antequam aliorum ducum aduentarent exercitus recuperaturi ad decem millia Antiochia egressi sunt: nam eo ingens eorum manus vndique confluxerat. Cúmque Artasiæ vicini essent, paucos qui Flandros vrbe elicerent præmiserunt, cæteris in insidijs latitantibus. Flandri cum his manum egregie conferunt, eosque in fugam versos acriter insectantur, quam tamen Turcæ sponte arripuerant, sicque temere in hostes latitantes, quibus numero erant longe inferiores, incidunt, ac sanè de cunctorum salute iam actum fuisset, nisi oppidani suppetias Flandris tulissent, quorum fortitudine terga dare hostes coacti sunt.

Antiochia à Turcis munita.

Non multo pòst noua Turcarum manus Artasiam oppugnat, ac pontem Oronti fluuio impositum, firmo præsidio vallisque muniunt, vt cæteri duces qui Marosiæ commorabantur, transitu prohiberentur. Cum hisce Robertus Normannię dux frustra aliquandiu pugnarat. Hostis enim ex uallis, quibus cincti erant, liberè in milites tela conijciebant. interea quoque cęteri duces cum suis copijs aduolant, quorum multitudine Turcę territi, deserto ponte fugam capessunt, nostri verò ponte potiuntur. Itaque ad duodecimum calendarum Nouemb. omnis exercitus ad Antiochiam præclaram illam Syriæ maioris ac totius Orientis principem vrbem peruenit, cui Accianus Turcarum præses dominabatur, qui auxilio Caliphę Baldacensis & Persarum Solthani sese contra nostros munierat. Inerant vrbi circiter septem millia equitum & viginti millia peditum Turcarum: commeatum, arma teláque ex vicinis locis comportauerunt. Ipsa vrbs arduissimis locis constructa nō tam arte, quàm loci natura munitissima est, vt militum corona vix cingi, nedum oppugnari posse crederetur. Hanc Turcę olim post longā demum obsidionem fame in suam redegerūt potestatē. Muro enim duplici validissimo septa erat quibus trecentę sexaginta turres adiunctę. Meridionalem eius partē alluit Orontes fluuius, cuius origo ad Heliopolim est: & haud procul a Cassio stupendę altitudinis monte decem circiter millibus passuum in mare mediterraneum se effundit. Oronti prærupta montium rupes contiguę sunt, ex altera parte planities fertilissima est ac lacus piscosus, quem fontes & riuus ex Oronte influens mirabili industria efficiunt.

Ad nostro-

Ad nostrorum aduentum ex circumiacentibus oppidis incolæ cum suis rebus Antiochiam mox commigrant: quorum tamen magnam partem nostri cum pecoribus interceperunt. Obsessi suis rebus maxime consultum fore expendentes, vt nostros à castrorum munitione arcerent, crebris eruptionibus operas turbare tentant. *Antiochia obsessa.* Verùm Apulus Tarentinúsq; fortiter hostiũ sustinent impetus. Syri Christiani pij vicinarũ regionũ incolæ, frumentũ & alia quę esui esse poterant, pro iusto precio administrant. Mult etiam Antiocheni, nostræ religionis ciues, vel clam vrbe egressi, vel explorandi gratia à duce missi, nostris sæpius hostium consilia produnt. Antiochia, quibus partibus planiciem esse diximus, quinq; insignes habuit portas. Ad eam igitur quæ Orientẽ spectabat, Boemundus cũ Italis Castra sua ponit. Post hunc Normannus, Flandrus, & Blesensis vsq; ad eam portam quæ paludi est contigua suas figunt sedes. Mediam inter Orontem paludem portam Gothfridus cum Lotharingis, Frisijs, Sueuis, Saxonibus, Franconibus & Bauaris obsidet. Ac vt nostris liber per Orontem esset transitus, ferreis vinculis contractas vndiq; nauiculas constringunt, pontisque in modum sternũt ac terra replẽt, vt tam homines quàm pecora sine pauore ire agique possent. Ad vtrãque ripam propugnacula extruũtur. Ac licet hostes sæpius igni ferróque hunc pontem perdere tẽtarent, irriti tamẽ eorum fuere conatus, nostris acriter eos repellentib. pręterea vt obsessi intra vrbem quasi continerentur, ingentem ex durissimis trabibus compactam molem nostri portę admouent. Inde acrius quàm prius ad pontem exortum est prælium, ac tandem combusta est turris lignea. Deniq; nihil ab vtrisque, quod e re sua videbatur esse, maximo etiam incumbente periculo, intentatum reliquerunt.

Hac ratione res in calendas Februarias extracta erat: nostríque rerum inopia pressi ad res gerendas minimè erant idonei. Tanta præterea aquarum vis ea hyeme fuerat, vt nullus in sicco considendi esset locus, multíque frigore & fame extinguerentur. *Fames Christianorum.* Multi hostium cadaueribus, dictu sanè horrendum, famem sedabant. Equorum bellatorum vix duo millia reliqua erant, cæteris pabuli inopia absumptis. Tam tristi rerum facie non pauci nobiles moti, clàm castra dese-

b

1098. fuerunt, quos Tancredus à fuga retraxit, inter quos primi erant Vuilhelmus quidam Carpentarius & Petrus belli sacri prima tuba. Sed Hugo magnus eos grauissima oratione vt desertores signorum, fratrum commilitonúmque proditores, & sacræ causæ euersores redarguit, nouóq; iuramento fidem suam probare adigit. Boemundus verò extrema quæuis, exigente famis importunitate, ..tus tentanda, Arethusam petit, vnde Turcarũ præsidium commeatus in castra ferri prohibuerat, cęsisq; qui ex oppido eruperant Turcis, frumentario multis diebus nostris fuit tutior. At Turcæ hac clade accepta, minus feroces esse cœperũt. Non autem diuturna nostris fuit hæc deprędãdi hostium agros libertas, subitò enim ijs de infinitis ex Halapiona, Sarrapia, & Damascena prouincijs, Turcarum militũ copijs, Antiochensibus suppetias laturis, haud iucundum adfertur nuncium. Sed loci opportunitate, vbi castra posita erant, freti, fortiter cum ijs conflixerunt eorũque circiter duo millia ceciderunt, reliquis fuga salutem quærentibus. Præda hoc conflictu haud parua nostri potiti sunt. Cæsorum capita partim in vrbem tormẽtis miserunt, partim contis ad vallum positis affixerunt. Longiori aliquanto interuallo Suimo Danorum regis filius Sacri belli studio feruens, cum mille quingẽtis equitibus, cæteros duces subsecutus fuerit: at cum in Niceno agro incautius statiua ageret, à Turcis noctu cum suis trucidatus fuit.

Veneta classis in Oriente.

Sed cum hæc in Asia geruntur, Veneti amplissimam classem naues nimirũ circiter ducentas adornarunt, quibus Heinricus Contarenus vrbis Episcopus & Michael Vitalis ducis filius præfuerunt. Hi ad Rhodum delati cum Pisanis hostiliter conflixerunt. Sed his Veneti superiores fuerunt, ijsq; octodecim ademerunt naues in quibus quinque hominum millia capta. Verùm cum Sacri belli nota, quæ rubea crux erat, hi insigniti essent, retentis triginta solum nobilioribus obsidum loco, reliquos saluos dimiserunt. Post hæc Veneti in Ioniam contendentes Smyrnam occupant, ac Lycij, Pamphilij, Cilicijq; maris littora legunt. Interea prior Turcarum militum strages adeò Antiochenorum animos fregit, vt Accianus desiderato maiore filio, primariisq; belli ducibus, inducias ad certam diem peteret impetraretq;, quibus nostris in vrbem illisque vicissim in castra liberé commeandi dabatur facultas: nam Turcæ Persicas copias expectabant. At rupta induciarum fide, quidam Antiochiæ ciuis nostris occasionem dedit vrbis potiundæ. Turcicis enim præfectis quotidianis conflictibus è medio sublatis, Acianus ipsis quoque Christianis propugnacula committere coactus fuit.

Antiochia vi à Christianis capta.

Hoc modo factum, vt Hemirpherro Christiano duarũ sororum turris (quæ postea S. Georgio sacrata fuit) obtigerit. is per eandem noctu clam Tarentini milites intromisit. Turcarum maxima pars rebus desperatis in arcem elapsa est, cæteri cęduntur, & ædes diripiuntur, non à mulieribus nec ab infantibus abstinetur, multi etiam ciuium errore quodam ab impotenti ira trucidantur. Præda tum accepta est amplissima, at rerum quæ esui esse poterant exigua supererat copia. Præfectus vrbis fuga seruatus à Syris occiditur. Cadauerum in vrbe reperta sunt circiter decem millia: capta fuit Antiochia die tertio Iunij, anno salutis millesimo nonagesimo octauo. Hæc fama cum Hierosolymã perlata esset, Christiani Deo clam summas gratias egerunt, atque per clandestinos nuntios principes sacræ huius expeditionis adhortati fuerunt, vt forti animo audacter pergant: Deum enim fælicem successum ipsis largiturum, cuius rei multa argumenta adferri possint. Quantum etiam se attinet, cum exercitus piorum Hierosolymam accesserit, fortunas ac vitã sese parato animo exposituros.

Corbanas Persa acie victus.

Dum hęc Antiochię fierẽt Corbanas Persici Imperatoris præfectus, Edessę expugnationem multis diebus frustra tentarat, postea obsessis Antiochenis opem laturus: eam vrbem tum Balduinus fortiter defendebat. Cum autem Persa timeret ne Antiochia Turcarum Asylum amitteretur re infecta discessit. In ipsum Sensadolus Acciani filius profugus in itinere incidit, cladem vrbis captę exponens, ac qua ratione recuperari possit edocet. Patet consilio Corbanas, nostrósque vrbem iam te-

iam tenentes dura cingit obsidione. nostri milites animis fracti nec domibus quibus se occuluerant, nedum vrbe, contra hostem pugnatum exire proposuerunt. 1098.
Verùm Boemundo pluribus ædibus ignem subijciente, quo incendio suprà duo millia ædium exustæ sunt, etiam inuitos è latebris prodire cogit. Nobiles præterea sacerdotes quidam, inter quos & Petrus Massiliensis fuit, nocturno se oraculo de loco vbi Dominica lancea lateat admonitos coram omni cætu sanctè affirmabāt, quæ ipsis contra hostes victoriam datura sit. Peractis etiam sacris rem ita se habere compertum est. Itaq; quarto Calend. Iulias omnes tam sacerdotes quàm milites arma intrepidè capiunt cum Corbana cōflicturi. Solus verò Tolosanus, ne Turcicus arcis præfectus, vrbem cæteris foris pugnantibus inuaderet, cum suo milite ei obijcitur. Instruuntur vtrinq; acies, tantóq; impetu pugnatum est, vt non nisi ope diuina Barbaros, quorum infinita erat multitudo, victos crederes. In hostium castris vltra centum millia, ex nostris verò vix quatuor millia & ducenti desiderabantur. Præda amplissima nostri potiti sunt. Nam præter equos & iumenta plurima, quinq; millia Camelorum cum sarcinis capti sunt. Postridie arx ipsa, subsidij spe amissa, in obsidentium manus spontè venit, die 28. Iunij.

Hos nostrorum belli successus statim grauis pestilentia subsecuta, qua circiter quinquaginta millia hominum sublati feruntur. Capta Antiochia Hugo Constantinopolim abijt, vrbem illam Alexio, vt inter eos cōuenerat, restituturus. Verum ipse parum integræ suæ fidei sibi conscius, recipere eam detrectat: non enim commeatus aliáque ex fœdere promissa militibus Antiochiam oppugnantibus miserat. Vno itaque omnium ducum ore Boemundo ea habenda permittitur. Postea mense nouembri cessante nonnihil pestis lue ob hyemem, Tolosanus ne sui milites ocio torpescerent, Albaram, duorum dierum itinere Antiochia distantem, vi expugnat. Deinde adiunctis sibi Eustachio Flandro & Tancredo, Marrham octo milliaribus ab Albana dissitam vrbem opulentissimam, contendit, quæ tandem cum multis diebus fortiter ab incolis defensa fuisset, superueniente Tarentino in obsidentium venit potestatem. Eam Tolosanus Albarensium quos domuerat finibus adijci volebat. Sed dum hac de re duces consultant. Tarentinus Antiochiam regreditur, exturbatóque regia Tolosani præsidio, se Antiochiæ principem nominauit. Milites ducum iurgia rebus præclarè gerendis parum adiumenti allatura facilè videntes, Marrham igni tradunt. Tolosanus etiam militibus Tarentini causam magis probari intelligens, assumptis decem millibus militum in hostium terras prædas egit. His cum reliquo equitum peditumq; comitatu Tancredus & Normannorum comes se adiungunt: petitaq; phœnice, viliori precio ibidem (ne terra vastaretur) venalium rerū forum ipsis vltrò concessum fuit. Post Antaradum, in collis terrore in fugam actis, in suam potestatem accepere. Ad Arcem oppidum qđ Tripolitano parebat tyranno, præter spem diuturnior fuit obsidio. Tandem acceptis à Tripolitano præfecto, quas nostri præscribebant, pacis conditionibus, inde discessum est.

Interea duces qui Antiochiæ in hybernis fuerant, Seleuciam maritimam vrbem, quæ sola ex Syriæ vrbibus Græco Imperatori parebat, petunt: inde Gabullam quæ duodecim à Laodicea millibus passuum distat, contenderūt. Aegyptius præfectus qui vrbi præerat certum auri pondus commeatúmque, si pacati recedant, pollicetur. Verùm cùm nostris ea conditio non videretur prodesse, accipere recusant. Præfectus autē Tolosanū, vt arte aliqua duces reuocaret, magna auri vi mouet, qui fictis rumoribus de Persicis magnis agminibus, quanta vix vnquam visa essent, aduolantibus, cæteris vt in vnum aliquem locum quàm celerrimè conuenirent, author fuit. Sed paulo pòst prodita fraude, tam ducibus quam militibus Tolosanus magis exosus factus. Pòstea ad Sidonem omnis ager vastatus, & quia vrbis expugnatio difficilior futura esse videretur, Ptolemaidi castra admouerunt. Verùm prætore commeatum præbente, & deditionem capta prius Hierosolyma vltrò promittēte, re infecta inde discessum est. Post hæc ad Cæsaream Palestinam

Pestis inter Christianos.

Christianorum in Syria successus.

1099 tribus diebus Pentecostes festiuitatem peregerunt, Ramula deinde ab incolis & præsidio deserta sine vllo labore potiti sunt. Cum autem castra ad Nicopolim posuissent, Bethleemitici legati accurrunt, nostrorum opem contra Barbarorum sæuitiam expetentes. Tancredus cæteros duces eò præcurrens, ad ipsa vsque Hierosolymorum mœnia prædas agebat. Hunc reliqua militum multitudo subsecuta vi rorum circiter quadraginta millia.

Sita est vrbs sancta in altissimis montibus, talique loco qui riuis, syluis, fontib. & pascuis caret, atque olim tribui Beniamitarum ascribebatur: ab occidente erat tribus Simeon, Philistinorum regio mare Mediterraneum, & Ioppen oppidum antiquissimum: ab oriente Iordanis fluuius, mare mortuum, Hiericho, Galaad, Basan, Amon, & Moab, quæ Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse in sortem acceperant, quorum omnis regio postea Arabia dicta fuit. Ab Austro erat tribus Iuda, Bethleem, & Hebron sanctorum Patriarcharum sepultura, oppidum celebre. A septentrione tribus Ephraim, Silo, Bethel, & Samaria regum Israel sedes regia. Hæc autem vrbs primò dicta fuit Salem, deinde Iebus, postea ciuitas Dauid ob nouam arcem Syon ædificatam, & tandem sub Salomone Hierosolyma. Cum autem sub Tito Imperatore esset funditus deleta, Aelius Adrianus eãdem reparauit, adeóque vrbis situm & nomen mutauit, ipsam Aeliam vocando. Cum enim prius in cliuo sita esset præcipiti, ita vt partim in Orientem, partim in Austrum tota deuexa respiceret, tam in latere montis Syon quàm in arce constituta, vt solùm templũ & præsidium (cui nomen Antonia erat) in sui haberet fastigio, Adrianus in montis verticem totam trãstulit, ita vt Dominicæ passionis & resurrectionis locus, qui prius extra vrbem fuerat, intra murorum ambitum claude etur. Vrbs ipsa antiquitate & nobilitate totius Orientis est præstantissima, magnitudine & firmitate maximis conferenda. forma est oblonga & quadrangulari, cum vallibus profundis tribus ex partibus circumsepta. nam ab oriente est vallis Iosaphat cum torrẽte Cedron: ab austro vallis Hennon: & ab occidente vallis veteris Piscinæ, quæ tempore regum Iuda fuit celebris: à septentrione verò plano itinere ad vrbem acceditur.

Hierosolymorum situs.

Vrbs sancta obsessa.

Cùm Turcarum præfectus Hierosolymis Christianorum successum & conatum per exploratores cognouisset, ipsam vrbem maximo militum præsidio, armis, propugnaculis, & omnis generis rebus necessarijs optimè cõmuniuit, quæ ad obsidionem tolerandam essent vtilissima. Christianorum ergo exercitu appropinquante, à septentrione castra vrbi obiecta fuerũt: ab oriente enim meridiéque ob locorum præcipitia, exercitui nulla statio dabatur. Proximus vrbi erat Gothfridus cum Germanis & Lotharingis, iuxta hunc Flandrus, Normannus: & Tancredus, Tolosanus portam quæ occidentem spectat eum suis occlusit. Aberant Boemundus & Balduinus, quorũ hic Edessę, ille Antiochię restiterat. Quinta obsidiõis die vrbs strenuè oppugnata: tantúsque obsidentium virtute hostibus terror iniectus est, vt si nostris scalæ in promptu fuissent, primo mox impetu vrbem conscendissent. Postridie vt scalas, tormenta machinasque hostium telis obijciendas extruerent, ligna cæsa fuere, quibus intra paucos dies paratis, vrbique admotis, expugnationem omnibus viribus nostri tentarũt. Vtrinque res magno consilio, arte ac virtute geritur. Nostri autem milites siti in loco torrido & tempore feruentissimo, confecti animis & viribus deficere cœperunt. Vnicus enim fons Siloe, isq; non perennis aquam hominibus & iumentis subministrabat, reliqui (quorum tamen numero erant paucissimi) vel obstructi, vel ab hostibus erant intoxicati. In tantis rerum angustijs sacra tractari, diuinum auxilium expeti, & loca sancta nudis pedibus intra & extra vrbem à Christianis cœptum est. Quin etiam Hospitalarij clam nostros admonuerunt vt fortiter pergerent, rebus enim Turcarum inclinantibus sese à tergo ipsos intraturos, ideóq; in omnem occasionem esse intentos.

Hierosolyma expugnata.

Dum in Hierosolymorum oppugnatione nostri occupantur, Genuensiũ classis ad Ioppen appulit, cui Vuilhelmus Ebriacus præerat. Stabat aũt tum ad Ascalonem Aegyptiorum q̃dam classis obsessis suppetias latura numero viribusq; illis longè

longè ſuperior. Verùm Genuenſes ſuis diffidentes viribus, raptis quæ obſidioni 1099 vſui futura putabantur, corruptiſq; nauibus in caſtra Hieroſolymitana ſe contule- runt. Erant inter hos viri induſtrij, rei bellicæ periti, & omnis generis machinas, vrbium expugnationi ſeruientes, extruere edocti. Horum artificio turris quædam plicatilis multiplici tabulato, vnde tela in hoſtes mitti poſſent, extruitur, & corijs recentibus crudiſq;, ne igni poſſet aduri, inducitur. quæ noctu vrbi admota, tu- tum oppugnatoribus præbuit receptaculum. Sed dum pari virtute, igni, ac ferro vtrinq; in meridiem vſque ancipiti Marte certatur, fortè ſecundus noſtris ventus in hoſtium ora ſpirans exortus eſt, flammíſq; quibus Genuen[illegible]ium turris ab obſeſ- ſis impetebatur, in Barbarorum faciẽ regeſſit. Sic & turris præſidio & venti com- moditate, noſtri muro potiuntur, quem quidem primus Gothfridus dux eiuſque frater Euſtachius cum Germanis militibus conſcenderũt. Cædes Barbarorum to- ta vrbe ingens facta, ad Salomonis templum Proceres cum maxima Turcarum turba refugientes, noſtrorũ vim ſuſtinere non valuerunt. Itaq; quarto Nonas Iulij anno milleſimo nonageſimo nono, atque tertio huius ſacræ expediti[illegible]nis anno, vrbs Hieroſolymorum in Chriſtianorum poteſtatem venit. Ad eam victoriã Ho- pitalarij D. Iohannis magno emolumento fuere. Rebus enim Turcarũ inclin[illegible]n- tibus ipſi aperto Marte illos à tergo aggrediebantur, ſuiſque locis & ſtationibus hoſtibus deturbatis, Chriſtianis tutiorem irrumpendi occaſionem dederunt.

Hieroſolyma expugnata.

Poſtridie cæſorum corporibus terrę mandatis, vrbeſ- que purgata, publice Deo pro tantis belli contra Barba- ros ſucceſsibus, actæ ſunt gratiæ, ac Hieroſolymitani ex Turcarum iugo exempti, noſtros pro religionis to- tiusq; Reipublicæ Chriſtianæ ſalute laboribus ſaluta- bant, & collaudabant, imò ferè Numinis loco eos am- plectebantur. Superuenere his mutuò ſibi congratu- lantibus Boemundus & Balduinus, non tam rei viſen- dæ gratia, quam ob iuramentum præſtitum, non alibi quàm Hieroſolymis ſeſe arma poſituros. Octauo recu- peratæ vrbis die principes conuentum agunt, vt ex ſuo numero regem eligant. Nullum autem inter eos diſcri- men, nec qui alteri meritò præferendus eſſet, facilè e- rat cognoſcere. Ac licet quilibet eorum tanto digni- tatis faſtigio, ob virtutem eximiam & res preclare geſtas dignus eſſet, vno om- nium ore ad Robertum Normannorum ducem regnum delatum eſt. Proximis autem diebus nunciatur Vuilhelmum Anglorum regem Roberti fratrem ſine li- beris ex hac vita diſceſsiſſe. Itaque Robertus fraternum regnum in delicijs potius habens, regio ſe titulo abdicat. ad ſuos verò cùm reuerteretur fratrẽ natu minimum regni ſceptra tenere offendit. Is enim rumore ſparſo de fratre apud Hieroſolymi- tanos rege electo, cunctorum ſuffragia ſibi acquiſierat: ſic vtroq; regno Rober- tus priuatus fuit. Poſt huius abitum Gothfredus Lotharingiæ dux regio titulo in- auguratur. Erat hic multis heroicis virtutibus præditus, atque bellicis artibus in- ſignis. Nam in aula Henrici quarti Imperatoris diu verſatus, inq; varijs prçlijs con- tra Rodolphum Pſeudocæſarem imperij Aquilam tenuit, atque tandem preclaræ victoriæ author extitit. Cùm autem cuncta regni inſignia recepiſſet, ſe hominem Chriſtianum noluit aurea corona redimiri in eo loco, vbi Chriſtus mundi ſalua- tor ſpineam geſtaſſet.

Gothfridus primus Chriſtianus rex Hieroſolymus.

Confluxerant interea ad Aſcalonem tantæ Turcarum Saracenorumq; confœ- deratorum copiæ, ſuorum cladem vlturę, quantæ toto hoc belli ſacri tempore nun- quam coierant. In his reprimendis Gothfredus rex, relicto Hieroſolymis præſidio, omnes belli neruos intendit, & acriter vtrinque concurſum diuq; ancipiti Marte di[illegible]icatum fuit. Sed diuina tandem ope Chriſtiani ſuperiores fuere, cæſis hoſtium centum ferè millibus, cæteris in fugam coniectis. Præterea præda qua noſtri hoc

Infidelium copiæ deletæ.

prælio potiti sunt tanta fuit, vt ea quam tot bellis superiorib. acceperant huic nulla ratione conferri potuerit. His confectis Hierosolymam petierunt, ac publice, pro tantis cõtra Barbaros victorijs, Deo actę sunt gratiæ. His laboribus fœliciter superatis, duces ad sua redierunt, Boemundus Antiochiã & Balduinus Edessam. Tum etiam Tancredo Tyberias totúsque Gallileæ cessit principatus, atque Tolosanus Seleuciam obtinuit: cæteri in patriam quisque suam reuersi sunt.

Hospitalarij bonis aucti.

Erat eo tempore Gerardus Xenodochij Magister atque hospitalarijs fratribus præpositus. cùm itaque strenuam operam Christianis in ea vrbis expugnatione, præterea quoque in maxima ad Ascalonem pugna nauasset, rex Gothfredus ipsis gratias egit, atque plurima bona intra & extra vrbem ipsis attribuit, vt liberalius Christianos peregrinantes excipere, atque Barbaris hostibus resistere possent. Rebus hoc modo confirmatis grauis pestilentia Hierosolymis exorta fuit, qua multi mortales atque etiam rex Gothfridus sublatus fuit, decimoquinto calendarũ Augusti anno salutis 1100. cùm vix vno anno tanta dignitate potitus fuisset. Cauerat autem suo Testamento vt Daberto primo Patriarchæ ex Latinis, qui prius Pisanorum Archiepiscopus fuerat, quarta pars vrbis Hierosolymorum cederet, quæ Templum resurrectionis Domini, Hospitalariorũ domum, Monasteria duo virorum & mulierum, domum Patriarchę, & Canonicorum Dominici sepulchri ædes continebat: præterea quartam partem vrbis Ioppensis. Id enim Patriarcha viuente rege sæpius ab eodẽ efflígitarat, atque antiquum ius Christianorum prætenderat, quod sub Saracenis & Turcis habuerant. Sepultus fuit Gothfridus magno Christianorum luctu, in ecclesia Dominici sepulchri, sub loco Caluariæ vbi passus est Dominus. Ibidem etiam insequentes reges Hierosolymitani sibi & posteris honestam sepulturam elegerunt.

Balduinus Edesse comes rex electus.

Regis funere peracto, regni proceres conuentum agunt, ac Balduinum Edessæ Comitem Gothfridi fratrem regem eligunt, & Hierosolymam euocant. Itaque is alteri Balduino de Burgo consanguineo suo Comitatũ tradidit, atque multis suorum comitatibus Hierosolymam peruenit, vbi etiam à Patriarcha in ecclesia Bethleemitica in die natiuitatis domini inunctus fuit, Anno 1101. Rex postea primam in Arabiam expeditionem suscepit, cuius incolas præter omnem opinionem adortus, magnam inde prædam hominum armentorúmque copiam ingentem abegit. Philarchus princeps eorum, qui hostium aspectu territus, vlteriora solitudinis petierat, resumpto animo Balduinum insectabatur. Verum cùm in itinere in coniugem, quam parturientem illi benigne deposuerant, incidisset, tanta perfusus est lętitia, vt non modò omnem iniuriam hostibus condonarit, sed etiam fœdus cum illis sanxerit.

Raymundus ordinis Iohãnitarum Magister electus.

Cùm Balduinus rex foris rem cũ Arabibus fœliciter cõposuisset, statuit quoq; in sancta vrbe regnũ suũ confirmare. Itaque in primis cum Gibellino nouo Patriarcha, qui priori successit, varias simultates composuit. postea quoque Hospitalarios fideles belli comites exaltare proposuit, atque aliquot arces & oppida defendenda concessit. Illi ergo conuetũ habito certum ordinem constituunt, & voto facto sese peregrinos Latinos hospitio suscepturos, & Christianorum religionem & regionem contra infideles armis defensuros profitentur. Ordinis censentur S. Augustini, atque Orationem dominicam certo numero repetitam pro Canonicis horis pronunciant. Vestitus militaris sunt arma, quibus baltheum rubeum militare cum alba eruce superinduunt. exterius verò elamide atri coloris cum alba eruce octogona vtuntur, idque parte sinistra. Hinc fit vt plerique in pace nigra, at in bello rubea veste cum alba cruce conspieui existant. Ex suo etiam numero Magistrum eligunt, cuius mandatis tempore pacis ac belli obediunt. Sic-

que sus-

quę suffragijs collectis, Raymundus de Podio Florentinus vir pius & fortis post 1103 fratrem Gerardum primus Magister electus fuit. Hunc ordinē militarem Patriarchæ primò Hierosolymitani, pòst etiam Romani pontifices approbarunt, ac multis priuilegijs exornarunt. Horum opera postea reges & principes in Oriente vsi multa præclara facinora terra marique contra Saracenos, Arabes, & Turcas edidere, donec tandem Magistri ordinis inter principes suscepti, atque ordinis Priores in varijs Christianorum prouincijs constituti, qui ædes ipsorum gubernare, alijs huius ordinis equitibus præesse, atque omnia bona dispensare sunt soliti, magnæ Christianæ reipublicæ emolumento, vt suo loco dicetur.

Raymundus deliberatione cum fratribus habita tria constituit equitibus huius ordinis obseruanda, nimirum obedientiam, paupertatem, & castitatem: obedientia enim præstanda magistro, nihil proprij tenendum, atque castitas quantum fieri potest tenenda, ne huius seculi negotijs impliciti à sacra militia abstrahantur. Vnde etiam ad ordinem hunc accessuri tali voto obstringuntur. Ego N. voueo & promitto Deo omnipotenti, beatæq; Marię semper virgini Dei genitrici ac S. Ioanni Baptistæ perpetuò cum Dei auxilio seruare veram obedientiam cuicunque superiori, qui à Deo & religione nostra mihi dabitur: amplius viuere sine proprio: & castitatem seruare. Sequentes autem Magistri etiam alias conditiones adiecerunt, quarum pręcipuæ sunt, vt ter in anno sumant Sacramentum corporis & sanguinis Christi, vtpote in festo Paschatis, Pentecostes, & natiuitatis Domini nostri: vt abstineant à mercemonijs exercendis, & vsuris: ne alienent bona ordinis sine consensu Magistrorum, ne condant testamenta nec aliquos hærēdes instituant. *Iohannitarū leges.*

Statuerunt etiam ne ex Iudæis, Saracenis, Arabibus, Turcis aut alijs infidelibus prognati, ad ordinem hunc recipiantur, neq; etiam illi qui extra legitimum matrimonium sint in lucem editi (nisi illi Comitum aut principum filij existant) neq; homicidæ, aut in coniugio constituti. In primis autem vt ægrotorum & pauperum rationem habeant, atque eorum benigni hospites existant. Qui verò recipiuntur, sint corpore firmo, sano & bene compacto, ætatéque ad minimum octodecim annorum, vt labores commodius ferre, ac Barbaris gentibus fortiter resistere queant: sint etiam parentibus illustribus, generosis, & nobilibus antiqua propagine orti. in primis verò illi qui equitibus Ioannitis ascribi desiderant. Sunt enim & alij inferioris cōditionis homines huic ordini coniuncti, quos Sacerdotes aut Capellanos, & Seruientes appellant. hi sacris rebus & orationibus incumbunt, atque dominis suis militantibus omnia fausta & fœlicia legendo, canendo, & orando frequenter precantur. Quòd si etiam principes Christiani inter sese bella mouent, equites Ioannitæ nulli parti sese coniungunt, & neutrales existunt. Interim verò nihil intermittunt quæ ad pacem inter discordes restituendam facere videntur, vt communibus viribus fortius infidelibus resistere, atq; Christianā rempublicam vndiq; à Barbaris defendere queant. Sed quod ad rem militarem atq; officiorum dignitatem pertinebat, Raymundus ad Romanorum antiquam Rempublicam respexit, & ad eam formam omnia accommodauit, vt non mirum fuerit hunc ordinem multis victorijs semper fuisse celebratissimum.

Dum hæc Hierosolymis geruntur per Vuilhelmum Aquitaniæ ducem, Hugonem magnum regis Philippi fratrē (qui & superiori expeditioni interfuit) Gothfridum Vindocincēsem, Hugonem Lusinianum, Stephanum Blesensem, Stephanum Burgundiæ comites, & Guelphonem ducem Bauariæ, nouę copiæ in terram Sanctam ducuntur: inter quos tamen magnas strages Turcæ ædiderunt, Alexio Imperatore Constantinopolitano rem curāte. Nam cùm ad Antiochiam delectus haberetur, circiter quinquaginta millia desiderata dicuntur. Tum etiam Hugo magnus Tarsi Ciliciæ fato functus est. Interea rex Balduinus auxilio Genuensium Antipatridam Cęsaream Stratonis occupat, ac Aegyptiæ cohortes in Ramulæ vrbis finibus fundit. Cum etiam cognosceret nouas copias ex occidentis partibus in Christianorum subsidiū aduentare, lætus illis obuiam procedit, tutúmque iter pre- *Nouæ Christianorū copiæ in Syriā veniunt.*

1103 ter Ptolomaidam, Tyrum, Sidonem, & Berittum, quas vrbes Barbarorum præsidia tenebant, parat atque Hierosolymam perducit. Sanctis locis conspectis, Lusinianus Ioppæ naui conscensa domum redit, reliquos duces idem molientes aduersi venti reiecerunt.

Christianorum clades. Eodem tempore Ascalonitæ Barbari Arabum Aegyptiorúmque auxilijs stipati Ramulensiũ fines petunt, Latinos ibi incautos oppressuri: fit atrox ancipiti Marte vtrinque prælium. Cadunt tum duo Stephani, Blesensis & Burgundus. Rex etiam Philarchi beneficio, quo coniugis suæ salutem remunerabat (vt prius diximus) hostium manus euasit. Ramulensis vrbs a Barbaris expugnata, cunctis habitatoribus spoliatur, quorum aliqui atrocissimo mortis genere afficiuntur, alij pecudum more colligati, in perpetuam seruitutem abiguntur. Rex exuperatis mille periculis tandem Ioppen præter omnium expectationem redijt, constans enim fama de ipsius quoque nece sparsa fuerat. Mox reparatis ibi viribus & Hospitalarijs sibi iunctis, hosti denuo occurrendum statuit, quem bellicis machinis extruendis occupatum ex improuiso obruit, magnamque stragem edidit, hostibus terga dantibus. Præda amplissima Ioppen delata, atque inter belli socios ex æquo distributa est. Postea rex Hierosolymam cùm suis reuersus est.

Apamea & Laodicea urbes captæ. Interea nec reliqui Palestinæ principes ocio torpebant, sed quisque suum dominium latius subinde extendere pro virili annitebatur. Tancredus enim, qui Gallilææ præerat, coacta suorum manu non exigua, Apameam Cælesyriæ Metropolim, ac Laodiceam post multos labores expugnat. Balduinus etiam de Burgo Edessę dñs in omnes occasiones pro augendo suo regno intentus, vicinis Barbaris maxime fuit formidabilis. Illi ergo coniunctis opeib. Carrã Mesopotamiæ vrbem Edesse vicinã obsidentes, fame ad deditionẽ cogũt, an. salutis 1104. Sed dum inter se certando vter prius vrbem ingrederet, aliquã moram traheiẽt, Turcarũ exercitus obsessis auxilio aduolat, qui strictis gladijs in obsidentes irruunt, mactant, & dispergunt. Edesanus comes cùm Episcopo suo Benedicto & quodã Ioscelino consanguineo captus est. In alia parte Raymundus Tolosanus comes subinde nouas arces extruxit, quas firmis muniebat præsidijs, non tam Barbarorum insultus sustinendi, quàm sui dominij dilatandi gratia.

Ptolomais vrbs dedita. Cùm rex Balduinus per septem menses a bellis immunis esset, ac Barbari eum non lacesserent, ipse in eos bellum mouet. Conuocatis itaq; Raymundo & Ioannitis fratrib. omnibusq; quotquot in regno essent [illegible] hib. post Paschales ferias Ptolomaidem Phœniciæ quę & Accon dicitur) obsidet. sed re infecta discedere cogitur, solis hortis qui erant amœnissimi vastatis, & paucis ex ciuibus trucidatis. Pedem inde referens in latronum quandam cohortem incidit, cum quibus congressus lethale vulnus accepit: licet etiam à medicis incisione curaretur, perpetuos tamen inde sensit dolores. Anno sequenti reparatis viribus, maxime verò Genuensis classis subsidio erectus, eandem vrbem arctiori cingit obsidione, qua etiã post viginti dies certis vtrinque conditionibus prolatis, magna laude potitus est.

Aegyptij milites cæsi. Paulo pòst Rodoan quidam Alapiæ dominus suorum & aliunde accitorũ magnatum auxilio, Antiochenum ducatum ferro igniq; infestum reddidit: sed a Tancredo, cui eiusdem vrbis administrationem Bohemundus ad Francos profectus demandarat, in fugam vertuntur. At Calyphas Aegyptius maiores copias terra mariq; contra regem Hierosolymorum mittit: sed pedestres gladio, nauales verò ventorum procellis oc[illegible]uer[illegible]t. Interea ingens exercitus ex Francia alijsq; locis Bohemundum ad terram sanctam redeuntem sequutus est. equitum quinque millia, & pedi[illegible] quadrag[illegible]nta [illegible]ille dicuntur. At cum sæpius Alexius Constantinopoli Imperator contra datam fidem sacros milites molestasset, his ipsis pœnas luit. Epyrum enim depopulantur, & Dyrrachij agrum vastum reddunt, donec Alexius iuramento dato pacem cum ipsis firmaret. Hinc digressi [illegible]ierosolymam petunt: dum autem Bohemundus Antiochiæ moram nectit, vitam cum morte commutauit, relicto filio paruulo B[illegible]hemundo in cunis, Antioche[illegible]s principatus he-

rede

rede anno salutis millesimo centesimo octauo.

Dum hæc fiunt, Turcæ ad orientem habitantes, occasione captiuitatis Balduini Edesseni & Iosceliní, magna immanitate Mesopotamiam vastant vicos quoscunque tantam vim sustinere non valentes, igni tradunt, occisis vel abactis incolis eorum, frustra Tancredo repugnante. Ceterum dum post quintum annum duo illi se ex captiuitate redemissent, Tancredus Balduinum Edessa vrbe prohibet, ac vtrunque præterea omni principatu priuare molitur: sed tandem iuramenti religione, quo rerum administratio eius curæ interim demandata fuerat, in memoriam reuocata, à sua sententia decessit. Illi autem rerum summa iterum potiti, Tancredo bellum indicunt. Sed is Turcarum opera Ioscelinum in fugam vertit. Vicini aūt principes ex mutuis lanienis plurimum emolumenti Turcis accedere perpendentes, bellum inter Christianos componunt. Interea Raimundo Tolosano extincto, Vuilhelmus Iordanes rerum administrationem suscepit, atq; armis multa loca in suam potestatem redegit. Sed Bertrannus Raimundi filius, cum septuaginta nauibus superueniens, Vuilhelmo bellum facit. At amicis suam authoritatem interponentibus, inter ipsos conuenit, vt Vuilhelmus Arca & Antarado contentus esset, ac principis Antiocheni beneficiarium se profiteretur; reliqua Bertranno Hierosolymorum regis beneficiario cederent. sed non multo tempore intericcto, inter vtriusque milites contentione quadam fortè oborta, Vuilhelmus aduolat, & casu sagitta feritur, ex quo vulnere mortem obijt.

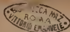
Christianorum principum discor dia.

Dum Christiani principes hac ratione inter sese digladiantur, aut cum infidelibus de finibus decertant, etiam Patriarcha Hierosolymitanus Ecclesiasticam dignitatem promouere contendit. Itaque Ecclesiam Bethleemiticam, quę hactenus Prioratus tantùm titulo insignita esset, ad Cathedralem dignitatem euexit, vt Natiuitatis Christi laus celebrior esset, anno MC. A rege quoque impetrauit vt omnes Ecclesiæ transmarinæ, quæ Christianorum armis compararentur, sibi subijcerentur. Vt autem Romanus Pontifex consentiret, Rex ipsum per nuntios interpellauit, & obtinuit. Sic enim Paschalis Balduino rescripsit. Paschalis seruus seruorum Dei, glorioso Hierosolymitano regi Balduino salutem & Apostolicam benedictionem: Ecclesiarum, quę in vestris partibus fuerunt vel sunt, terminos atq; possessiones, diutina infidelium possessio tyrannisq; confudit: cum itaque certos eius fines assignare deliberatione nequeamus, tuis precibus non immeritò duximus annuendum, vt quia pro Hierosolymitanæ ecclesiæ sublimatione personam tuam extremis periculis exponere deuouisti, quascunque infidelium vrbes cepe- ris vel cepisti, eiusdem ecclesiæ regimini subiaceant. Porro earundem ciuitatum Episcopi Patriarchę tanquam Metropolitano obedientiam exhibere procurent, quatenus & ipse illorū fultus suffragijs, & ipsi ad inuicē ipsis vnanimitatis auxilio vegetati, sic in Hierosolymitanæ ecclesiæ exaltatione proficiant, vt de illorū profectibus omnipotēs Deus glorietur. Dat. Laterani, quinto idus Iunij. De eadem etiam re Patriarchæ scribit, & priuilegium amplissimum communicat: etsi Bernhardus Antiochenæ Ecclesiæ præsul plurimum reclamaret.

Patriarchatus Hierosolymitani dignitas.

Rebus sic constitutis, Balduinus rex cum Raimundo Ioannitarum equitum magistro Berithensem vrbem inuadere statuit, eámque tandem anno MII. die vicesima tertia Aprilis expugnat, magnámque stragem in ciues edit: eodem etiam anno Noruegiana quædam classis religionis ergo eò loci deuenit. ergo illis quoque sibi adiunctis Sydone vrbe potitur, ciuibus vltrò sese dedentibus die decima nona decembris, Noruegios dehinc splendidis donis onustos à se dimittit, atque ipse cum Ioannitis & militibus suis triumphans, Hierosolymam redijt. Verū Persici Turcæ Sydonis calamitatem vlturi, magnis agminibus Mesopotamiam peruagantes, damna maxima incolis inferunt, ac tandem ad Cæsaream castra ponentes vrbem oppugnant. sed Tancredus hostem inde propellit, Balduino rege & Bertranno Tripolitano suppetias ferentibus. Cæterum cum sola Tyrus ex maritimis ciuitatibus à Laodicea Ascalonem vsque Turcarum iugo premeretur, Balduinus

Balduinus Berithū & Sidonem occupat.

1115. duinus rex belli fortunam tentandam statuit, eamq; dura obsidione cingit: sed cum quatuor mensibus in eius oppugnatione frustra laborasset, inde discedere cogitur.

Christianorum cædes. Cum aliquandiu rex domi quiesceret maior Turcarum colluuies anno 1113 ex Persia adueniens Cœlesyriam omnem vastat, & ad oram maritimam circa Tyberiadam castra locat. Balduinus rex vocatis in auxilium Rogerio Antiocheno, qui superiori anno Tancredo defuncto successerat, atq; Comite Tripolitano, suum exercitum cōtra hostes ducit, & non procul ab ijsdem tentoria figit. Id cùm Mendur belli princeps obseruasset, aliquot equites ad lacessendos Christianos præmittit, ac maiorem cohortem in insidias ponit. Balduinus in illos temere impetum faciens eos in fugam vertit, quam simularant. Cùmq; longius à castris processissent illi qui latuerant, erumpunt, & magna quidem vtrunq; clade pugnatur, penes Turcas tamen victoria mansit. Eo prælio multi Ioannitarum equitum fortiter pugnantes interierunt. Balduinus etiam cum Arnolpho Patriarcha vix elapsi sunt. Eius belli occasione Ascalonitæ Hierosolymam militaribus viris destitutam grauiter affligūt, obsidione cingūt, atq; horrea nuper frugibus referta incendunt. Sed cum regē aduenire certò nunciaretur, omissa obsidione ad sua reuertuntur. Porrò cum indies Christianorum exercitus, ex nauigijs ad portum illum appellentibus accresceret, Turcæ suis viribus diffidētes pedem referunt. Damasci etiam Persarum princeps à Sicarijs interficitur, Doldequino Damascenorum rege, qui regno suo metuebat, consentiente.

Boemundi virtus. Anno sequenti Persicus exercitus, duce Borsequino, in Damasceno agro castra ponit, inde & Antiochenos affligit. Sed Doldequinus de cæde vt diximus suspectus, vicinorum Christianorum principū per munera & obsides amicitiam sibi cōparat, atq; eorundem opera hosti occurrit, ac retrocedere coegit. Eadem tempestate Ascalonitæ Ioppensem vrbem oppugnant, sed nucum fortiter resistentium virtute abiguntur. Borsequinus autem dilapsis, quæ prius contra ipsum in armis steterant, copijs, bellum restaurat, & in Antiochenorum agro prædam agit, omniaq; oppida munitionibus carentia solo æquat. Sed Boemundus Antiochenus, coniunctis cum Edessano viribus hostem profligat, omniq; vicissim præda exuit. Eo prælio hostium supra tria millia occisa. Captiui etiam Christiani magna gratulatione recepti, atq; quisq; ad suas habitationes remissi.

Noui habitatores Hierosolymam vocati. Interea Balduinus in Syria Sobal trans Iordanem munitum castrum ædificat, atque illud Montem regalem appellat. Ibidem etiam pedites ac equites habitatores constituit, plurimaq; prędia concessit, vt ijs in locis hostem arcere, atq; religionem Christianam defendere possent. Cum etiam sancta vrbs Hierosolyma habitatorib. ferè esset vacua, nulliq; gentilium locus concederetur, rex ex Arabia trans Iordanē multos fidelium euocauit, atq; certas sedes in vrbe concessit, cum hactenus grauis seruitutis tributo à Turcis premerentur. Vltimo verò regni anno qui erat salutis 1118 expeditionem in Aegyptum suscepit, ordine Ioannitarum ipsum fortiter sequente, vt illatas hactenus iniurias vlcisceretur. Ibidem etiam Pharamiam vrbem maritimā magno conatu expugnauit, & suæ ditioni adiecit. Capta vrbe rex ad Nili ostium accessit, atq; eius aquæ naturā magna admiratione cognouit. Multis quoq; piscibus collectis in vrbem redijt, ac sese cum suis læto prandio refecit. Conuiuio peracto antiqui vulneris dolorem sensit, morbóq; grauatus Hierosolymam redire statuit. In itinere verò iuxta vrbem Laris magno omnium mœrore decessit, atq; tandem Hierosolymam perlatus, iuxta fratrem Gothfridum regio funere tumulatus fuit, anno regni decimo-octauo. Vxores is habuit duas. repudiata enim priori coniuge, Siciliæ regis viduam duxit, quam conscientiæ stimulo agitatus, tertio anno reiecit, priori iterum assumpta.

Balduinus rex tertius Hierosolymorum. Balduinus de Burgo Edessæ comes, vir religiosus & bellica fortitudine insignis, patrueli suo Balduino in Hierosolymitano regno successit, & secunda die Aprilis magna solennitate inauguratus fuit. Forma fuit conspicuus, corpore procerus, facie venusta, capillo raro flauo canis mixtos barbam habens raram sed tamen

in pectus demissum, colore erat viuido, & quantum ætas permittebat, roseo, ita vt omnes in spem maximam deuenirent Christianam rempublicam hoc rege auctam iri. Huic Aegyptus princeps eadem æstate superioris expeditionis cladem vindicaturus bellum terra mariq; facit, cui se etiam Damascenus coniungit. ac licet in hostium conspectum Balduinus quoque fi a castra poneret, nihil tamen vtrinq; memorabile gestum fuit, his Barbarorum multitudinem, illis pro verò Christianorum virtutem & fœlicitatem timentibus. itaque factum vt post tres menses sine prælio inde inuicem discesserint, licet toto eo tempore semper opposita tentoria & castra habuerint Hoc anno obijt Alexius Græcorum imperator atq; Ioannes filius successit. Moritur quoque Paschalis Papa, & Gelasius eius nominis secūdus eligitur, præterea Patriarcha Arnolphus, atq; decessit Guarimūdus quintus ex latinis Hierosolymorum patriarcha in eius locum substitutus fuit, Hospitalarijs maximè in eius partes inclinantibus. 1119.

Eodem anno Templariorum ordo militaris Hierosolymis initia sumpsit Erant enim nobiles & Dei amantes non...m viri, qui voluntate Patriarchæ more Canonicorum regul...rium in castitate & obedientia se perpetuo victuros professi sunt. Horum præcipui erant Hugo de Paganis & Ganfredus de Sancto Aldemaro: iniunctum autem eis erat vt vias & itinera ad salutem peregrinorum contra latronum & infidelium insidias pro viribus tuta conseruarent. Quibus, quoniam neque ecclesia neque certum domicilium erat, rex in palatio suo iuxta templum domini ad portam australem ad tempus habitationem concessit. Præterea pro victu & amictu beneficia quædam largitus est, donec occasio daretur ipsis commodius viuendi. Nouem annis post eorum institutionem vtebantur communi cum alijs hominibus vestium genere, quæ ipsis à populo pro remedio ani...arum liberaliter offerebant. Postea verò sub Honorio pōtifice instituta est eis regula, atq; albus vestitus assignatus. Deinde verò temporib. Eugenij tertij rubea crux vestibus addita: quoniam aūt iuxta templū Domini habitarent, Fratres militiæ Tēpli dicebantur. Hic ordo postea in immensum piorū collationib. creuit, vt eius sectatores in Syria & alijs Christianorū prouincijs potentia sua principes æquarent, sæpius impeterent, & omnib. suspecti fierent. Longo tñ tempore vnà cum Ioannitis equitib. fortiter Turcis & Saracenis resistentes, res Christianorū egregiè defenderunt, atq; sibi vbiq; gentium magnū nomen cōpararunt, donec tandē multorum scelerum accusati, vbiq; gentiū ad internetionē deleti, atq; eorum bona & possessiones maiori ex parte Ioannitarum ordini adiudicata fuerint, vt suo loco fusius docebitur. Templariorū ordo institutus.

His etiam temporibus Teuthonicus quidam cum familia sua Hierosolymis magnam liberalitatem erga suam gentem exercebat, qui orandi aut militandi gratia ad Sacra loca accesserant. Is enim in prima expeditione cum vxore Christianorum victoriæ interfuit atque vitam suam Hierosolymis finire statuit. Cùm is multis opibus insignis esset, misericordia quadam motus, ex proprijs ædibus Xenodochium constituit, pro ijs maximè Germanis qui neque linguas peregrinas noscerent, neque diuersorium aliud haberent. Deinde etiam patriarchæ authoritate sacellum sub D. Mariæ virginis titulo construxit, vt ibidem orandi gratia conuenirent, atque pauperibus Eleemosinas elargirent. qua pietate multos Germanos nobili loco natos eò pellexit, vt voluntariam militiam profiterentur, atque bona in alimentum indigorum, corpus pro tutela piorum deuouerent. Hi aucti numero pietate, fauore, & liberalitate bonorum, etiam opibus excellere cęperunt: ad certum autem viuendi institutum nōdum animum adiecerant, sed sese cum Hospitalarijs aut Templarijs coniungentes, infidelibus armis restiterunt, nec etiam hospitalitatem neglexerunt. nam per fortiores foris bellum, per māsuetiores domi liberalitatem & curam erga egenos exercebant. Tandem verò post 70. annos sub Henrico Cæsare, & Cælestino 3 Pontifice ordo inter Hospitalarios & Templarios medius constitutus, quem Teutonicorum B. Mariæ virginis nominarunt, albo vestitu & nigra cruce decoratus, vt infrà explicabitur. Theutonicis ordinis initia.

Dum

1120 Dum hęc Hierosolymis fiunt, Gazi Turcarum princeps, Doldequinus Damascenorum, & Debeis Arabum reges, cum ingenti multitudine Antiochenum agrum ingressi, ad Alapiam castra locant. Rogerius Antiochenus princeps non expectato auxiliarium aduentu copiarum, quas rex Hierosolymitanus, Ioscelinus (qui in Edesseno comitatu nuper Balduino successerat) & Pontius Tripolitanus subministrabant, temerè cum hoste confligit, sed admodum infœliciter. Nam ad vnum ferè omnes eius milites trucidantur, ipso Rogerio simul occumbente. Locus castrorũ postea Campus sanguinis dictus fuit. Sed dum liberè passim hostilis exercitus grassatur, Balduinus rex cum Hospitalarijs equitibus reliquisque copijs aduolat. Instructis vtrinque aciebus fortiter pugnatũ est: tandem Christiani superiores extiterunt, ipsis regibus, cum infinitam suorum multitudinem cadere cernerent, terga dantibus. Ex nostris tamẽ centum equites & septingenti pedites succubuerunt. Accidit hęc victoria mense Augusto in vigilia assumptionis Marię, anno 1120. Inde rex triumphans Antiochiã ingrediť, atque eundem principatũ regno suo adijcit. Mox etiã lignum viuificę crucis, quod in prælio secum habuit, Hierosolymam cum Cæsariensi Archiepiscopo & honesto comitatu remisit, atque ipse Antiochiæ omnia optimè disposuit. Rebus omnibus expeditis in sanctam vrbem redijt, atque solenni natiuitatis Christi die in ecclesia Bethleemitica cum vxore, magna pompa, rex coronatus fuit.

Martis varia fortuna.

Anno sequenti Gazi reparatis viribus, bellum in eodẽ loco restaurat. sed dum Balduinus cum Ioscelino & Antiochenis primatibus hosti occurrere parat, Gazi apoplexia tactus interijt, sicque ea expeditio finem suum sortita est. Rebus compositis, rex omnibus ciuibus Hierosolymitanis, in primis verò hospitalarijs S. Ioannis atque Templarijs multa priuilegia concessit. omnibúsq; Latinis liberam emendi & vendendi merces potestatem dedit, omni tributo aut exactione remissis. Immunitates etiam Surianis, Græcis, & Armenis haud contemnendas attribuit. Pari ratione Saracenis largitus est, vt triticum, hordeum, & quodlibet genus leguminis liberè in vrbem vendendi gratia adferrent. sicque factum vt ab omnibus plurimum diligeretur.

Hierosolymitanis data priuilegia.

Paulo pòst nimirum anno 1122 Doldequinus Damascenus, associato sibi Arabum rege, Antiochenos infestat, & Tyberiadensium fines in primis affligit. Nam cum Antiocheni principe destituerentur & Balduinus, qui eorum patrocinium agebat, rebus Hierosolymæ distineretur, omnium incursionibus magis fuerunt expositi. Sed rex cognitis rebus cum suo exercitu, præter omnium hostium opinionem, præstò est. Huius aduentu territus hostis pedem retulit. Balduinus cum è re sua eundem longius persequi non esse animaduerteret, ad latus declinat, & Garaze (quæ vna Decapoleos est) firmissimam Damasceni arcem, superiori anno extructam, funditus euertit. nam sine magnis sumptibus & periculis non videbatur à nostris posse conseruari.

Antiochenorũ pericula.

Hac ratione cùm aliquandiu Christiani lęta pace fruerentur, Balacus, paucis annis interiectis, cum copijs Turcicis Antiochenos depopulatur, Ioscelinum etiam & Galeramum ex improuiso captos carceri tradidit. Balduinus quoque rex qui afflictis auxilio venerat, cum nocte quadam paucis cum comitantibus loca illa perlustraret, ab hoste intercipitur, & eodem cum Ioscelino & Galeramo carcere in quadam munita arce concluditur. Fama illa diuulgata, quinquaginta Armenij viri fortes & audaces monastico habitu induti, arcem illam accedunt, & in præfecti conspectum se admitti petunt, de graui sibi illata iniuria quæsturi. Voti sui compotes facti, sicis quas sub vestibus occultarant præsidiarios milites trucidant, vinctósque liberant. Mox etiam Ioscelinus emittitur, vt copias in subsidium cogat & adducat. Sed vicini Turcę de internecione suorum edocti, ad arcem accurrunt, regémque cum cæteris exitu prohibent. Balacus eadem nocte somnio, quo à Ioscelino oculos exsculpi sibi visus fuerat exterritus, mox missis nũcijs eundem capite plecti iubet. Sed cùm rei gestæ veritatem ex ijs redeuntibus cognouisset, subitò exerci-

Balduinus rex à Turcis captus.

exercitum conscribit, arcémque oppugnat, & eosdem ad deditionem cogit. Regi 1122
quidem & Galeramo vita donatur, sed Armenij illi varijs tormentorum generibus interempti sunt. Ioscelinus autem quas interim Hierosolymis collegerat copias adducturus, Antiochiæ rei euentum cognoscit: sed suis diffidens viribus arma deposuit, atque milites ad suas habitationes redire iussit, qui etiam circa Alapiam & circa partes Scythopolitanas hostibus plurimum detrimenti dederunt.

Occasione capti regis Balacus extrema quæque terræ sanctæ moliebatur, conuocatóque per vniuersam Aegyptum milite, eam intrat, & ad Ascalonem (quæ Turcis adhuc parebat) sedes figit. Classis ad Ioppen appulit, militésque egressi vrbem dura obsidione premunt. Cúmque eandem ferè ad deditionem adegissent, Eustachius Grener, cui interim in Hierosolymitano regno rerum summa demandata fuerat, atque Raimundus Ioannitarum equitum magister, cum septem millibus fortium virorum obsessis auxilio venerunt. Obsidentes horum conspectu territi, nauigijs conscensis discedunt. Hinc Eustachius cum suis Ascalonam versus iter instituit, atque ibidem hostem in acie stantem offendit. Itaque commisso prælio Christiani egregiè vincunt, hostem in fugam vertunt, & cunctis Aegyptiorum opibus potiuntur. Eodem tempore Michael Venetorum dux Syriæ oram classe tenens, Aegyptios fugientes mari excipit, ac multas naues demergit, plurésque capit: reliquæ numero quidem paucissimæ fuga salutem quærunt. Præterea in decem hostium naues omnis generis mercimonijs onustas incidit, quæ militibus prædæ fuerunt. Inde ad Ptolemaidem vrbem applicuit. Paulo pòst hanc victoriam Eustachius vita fungitur, cui Vuilhelmus de Buris vir magnanimus Tyberiadensium Dominus substituitur.

Aegyptiorū clades.

Venetæ classis aduentu satis opportuno Hierosolymitani plurimum erecti, nihil intermiserunt quod ad summæ beneuolentiæ declarationem erga aduentitios faceret. Coniunctis itaque viribus Calendis Martij anni 1123 Tyrum vrbem antiquam & munitissimam obsident, & vndique acriter varijs bellorum machinis ad-

Tyrus vrbs à Christianis expugnata.

1123 motis oppugnant. Nec minori labore & apparatu obsessi, nostris pro focis & aris pugnantes, resistunt. Interim Balacus Hierapolim vrbem corona cingit eiúsq; dominum contra saluum conductum datámque fidem decollari præcipit. Itaque Ioscelinus animaduertens hostem suo capiti imminere, exercitum quantum habere potuit conscribit, atque ex improuiso Balacum agreditur: tum etiam eundem (in quem forte inciderat) gladio transuerberat, ac caput amputat. sicq; somno tandem euentus respondit. Hac victoria erecti milites, qui Tyrum oppugnabant, acrius instant, nihilqúe intentatum relinquunt, præsertim ipsis Hospitalarijs fortiter pugnando alijs animum addentibus. Itaque factum vt tandem ciues fame & gladio adacti, deditionem facerent: vix enim quinque modij frumenti in vrbe repertifuerant. Capta est hæc celeberrima vrbs maritima à Christianis tertio calend. Iulij anno partę salutis 1124. Tum etiam vrbis duæ partes regi, & tertia Venetis cessit, iuxta pactum prius ab ipsis initum & confirmatum. Eodem etiã anno Balduinus rex centum millibus Michaelitarum (quod genus monetæ erat) redemptus, è carcere liberatur, in quo per octodecim menses detentus fuerat.

Damasceni Turcæ victi. Sequenti tempore Borsequinus, assumpto belli socio Doldoquino Damasceno, denuo Antiochenũ agrum vastat. Id cùm Balduinus intellexisset, assumptis Ioannitis atq; reliquis suis militibus, hosti fortiter occurrit, cæsóque hoste tanta præda potitur, vt quinquennem filiam, quam pro sui redemptione obsidem dederat, liberarit. Deinde in Damascenum regem, ob sæpius illatas iniurias, animaduertit, eiusqúe aliquot vrbes vastauit. Ascalonitas etiam qui superioribus annis Hierosolymitanos molestarant, aliquo modo fortiter compescuit. Anno postea 1126 Balduinus rex regni sui vires collegit, atque Damasceno denuò bellum indixit. in eodem etiam virtute suorum militum superior extitit, fuso hostium exercitu, eorumqúe arcibus aliquot expugnatis. eadem tempestate Borsequinus à suis confoditur. Cum autem Bohemũdus iunior decimũ octauum annum attigisset, à rege Antiochiam repetijt: quam non modò rex vltrò reddidit, sed etiam filiam Halimi eidem despondit. Is primum virtutis suæ specimen edidit, expugnatione Caphardan oppidi, ab hostibus olim suis maioribus prærepti. Cùm autem postea inter Bohemundum & Ioscelinum seniorem Edessæ comitem lites quædam essent exortæ, rex celeriter accurrit, atq; prudentum virorum consilio maturè totam controuersiam componit.

Simultas inter regem & Patriarchã. Cùm autem hactenus post Tyri expugnationem nullus ibidem præsul esset ordinatus, tandem anno quarto Vuilhelmus natione Anglus, primus Latinorum ibi Archiepiscopus electus, atque à Guaremundo patriarcha Hierosolymitano consecratus, & à Honorio Romano pontifice confirmatus fuit: successerat enim mortuo Calisto Honorius secundus Imolensis. Eodem ferè tempore Heinricus quoq; eius nominis quintus Imperator fato functus, atque Lotharius Saxo in eius locũ electus. Paulo post etiam Guaremundus patriarcha obijt, atque Stephanus Abbas S. Ioannis de Valea ex vrbe Carnotensi successit. Postquam is consecratus fuisset, contra regem difficiles quæstiones mouebat, atque vrbem Ioppensem pro ecclesia resurrectionis Dominicæ repetebat: quinetiam post Ascalonam captam, vrbem Hierosolymam quoque huic ecclesiæ cessisse asserebat, propterea inter ipsum & regem graues inimicitię ortę, quæ tamen morte Patriarchæ finitæ sunt: vix enim biennio completo in fata concessit. fama erat ipsum veneno sublatum. Cùm enim in lecto grauiter decumberet, atque rex ipsum solandi gratia visitaret, ac de statu ipsius quæreret, respondisse fertur: Sic est nobis in præsenti, domine Rex, sicut vultis. atque hac ratione ambitionis suæ, tempore illo periculoso pœnas dedit.

Damascus obsidetur. Anno sequenti, qui erat 1130 Hugo de Paganis Templariorum militum Hierosolymis primus magister, qui regis iussu ad occidentales principes pro petẽdo auxilio ablegatus fuerat, ingenti multitudine stipatus redijt. Quibus vniuersam terram sanctam incolentes principes coniuncti, Damascum vrbem potentissimam obsidio-

obſidione cingunt,ſed tum ab hoſte tum aeris intemperie diuinitus immiſſæ inde 1128.
profligantur. Boemundus etiam domum regreſſus à Turcis Antiochenos infeſtã-tes occiditur. Id cum rex Balduinus intellexiſſet, illicò cum ſuis Antiochiam petijt. ibi contra filiæ voluntatem à ciuibus in vrbem recipitur. Itaq; duciſſa expulſa, Laodicea & Gabulo vrbibus contenta eſſe iubetur. Antiochenum autem principatum rex Conſtantiæ Boemundi filiolæ attribuit, certis tutoribus ei adhibitis. Rebus hoc modo fœliciter conſtitutis, Balduinus cum ſuo exercitu Hieroſolymum redijt.

Dum hęc in Syria fiunt, Fulco Turonenſium, Cenomanenſium, & Andegauenſium Comes fere ſexagenarius, rebus domeſticis diſpoſitis, ad terram ſanctam religionis ergò iter inſtituit. Sed dum hoc molitur, Balduini regis Hieroſolymitani legati ſuperueniunt, regis filiam Meliſendam natu maximam ipſi matrimonio iungendam offerunt, dotémque ei promittunt ſucceſſionem in regno, ſi regi ſuperuixerit: interim Tyro & Ptolomaide contentus ſit, quam conditionem cum filia Fulco grato animo ſuſcepit. Tertio anno lapſo rex in grauiſſimum morbum incidit. videns itaque mortis diem ſibi imminere de proprio palatio egreſſus, regióque ſtatu depoſito ſupplex & humilis in domum Patriarchæ ſe transferri pręcepit, quæ templo reſurrectionis Domini erat vicinior. Ibiq; accitis Fulcone genero & filia, puer óque Balduino iam bimulo, in præſentia Patriarchæ, principum nonnullorũ, Ordinúmq; militarium Magiſtris, ipſis regni curam & plenam poteſtatem tradidit, moréq; pij patris benedictionem indulſit, ac Fulconem regni ſucceſſorem denominauit. Ipſe verò habitum monaſticum aſſumens, & vitam regularem ſi viueret profeſſus, ſpiritum æterno patri tradidit, vndecimo calend. ſeptembris, anno regni decimotertio, ſalútis 1131. Sepultus eſt ad anteceſſores ſuos ſub monte Caluariæ ad locum Golgatha, multis ſolennibus ceremonijs regia maieſtate dignis. Eadem tempeſtate & Ioſcelinus Ediſſæ dominus obijt, relicto filio eiuſdem nominis principatus hærede.

Fulconis in Syriam aduentus.

Funere regis peracto, proceres regni conueniunt, atque communibus ſuffragijs Fulconem regem decernunt, qui etiam decimooctauo calẽd. octobris à Vuilhelmo Patriarcha (qui Stephano ſucceſſerat) more regio conſecratus fuit. Primùm autem poſt acceptum regnum cùm Pontio Tripolitano comite affini ipſi bellum fuit, qui Boemundi viduæ ad priſtinam dignitatem (qua à patre propter extremam inſolentiam & contumaciam exuta fuerat) iterum adſpirantis partes tuebatur. Nam regem ad Antiochenos tendentem Comes vi & armis prohibere conabatur: ſed irritus ipſius fuit conatus, rege hoſtes fortiter in fugam conijciente. Amicorum tandem precibus Tripolitanus in gratiam recipitur. Rex verò negotio ob quod Antiochiam venerat compoſito, rei ſummam Rainaldo cuidam demandat. Interim autem Hieroſolymitani proceres, eò itinere quò Liddam pergitur, munitam arcem ex ſolido opere ædificant, & Caſtrum Arnaldi vocant, ad tutelam peregrinorum tranſeuntium Ibi enim in montium faucibus Aſcalonitę Chriſtianos inuadebant, ac tranſitum periculoſum reddebant. Hácque ratione via illa ad loca ſacra multo ſecurior reddita.

Fulco 4. rex Hieroſolymit.

Alterum Fulconis bellum, quod non multo pòſt pro Antiochenis geſſit, fœliciſſimum fuit. Cùm enim Perſici Turcæ eoſdem moleſtarent, rex cum Ordinum militarium Magiſtris fortiter occurrit, atque incautos obruit. quinetiam caſtris eorum ſplendidiſſimis paruo labore potitus eſt. Sub idem quoque tempus procerum conſilio regéq; conſentiente ad Raimundum Pictauienſem Comitem clàm legati mittuntur, pro ineundo matrimonio cum Conſtantia Antiocheni principatus hærede: huius legationis princeps erat Geraldus Zebertus ex ordine Ioannitarum equitum vnus. Quod etiam conſilium egregiè ſucceſſit, ita vt nec Conſtantiæ mater, nec Rogerius Apuliæ dux (qui Boamundi conſanguineus ducatum iure hæreditario affectabat) harum rerũ aliquid intelligere, nec Raimundum aduenientem impedire potuerint. Hiſce peractis, rex magna laude Hieroſolymã

Raimundus ad Antiochenum ducatũ vocatus.

1135 in regiam suam sedem rediјt. Eodem tempore obijt Bernhardus primus Latinorum apud Antiochenos patriarcha, anno officij tricesimo sexto, in cuius locum Radolphus Normannus successit, qui ob vitæ insolentiam in partibus Orientalibus plurimas turbas excitauit, atque alios ecclesiarum præsules contempsit. Tum etiam Honorius Papa decessit, ac Innocentius secundus in eius locum electus fuit, qui plurima bella cōtra Vuilhelmū Calabriæ ducem gessit, atq; cū Anacleto pseudopontifice magnas contentiones habuit, id ꝙ Christianis in Oriente plurimum obfuit, dum præsidijs piorum destituti, infidelibus sæpius cedere, ac munitiores tantum vrbes defendere cogerentur.

Domestica Christianorum dißidia. In primis autem Fulconem domesticum excepit dissidium. Hugo enim Ioppensis comes, cum alijs coniurationis aliorúmque criminum accusatus, dum Monomachiā cum priuigno suo subire detrectaret, omnium suffragio etiam absens damnatus est. In tantis angustijs Hugo constitutus, sese (malo consilio) Ascalonitis Christiano nomini inuisis coniungit. Hi ea occasione arrepta Hierosolymitanis bellum faciunt, agrísque non exigua damna inferunt. Itaque rex Fulco copijs suis conuocatis Ioppen (vbi Hugo latitabat) obsidet. Interea Tegelmelud Damascenus Paneadensem ciuitatem obsidet, ac antequam rex ipsis subuenire posset, expugnat, & in suam potestatem redigit, multis incolarum in captiuitatē abductis. Cum itaque Vuilhelmus Patriarcha ac reliqui Christianorum proceres viderent, quod ex mutua discordia bellísque intestinis hostibus nostris plurimum emolumenti accederet, sese medios inter regem & Comitem interponunt, atq; summo conatu de pace tractant, quæ etiam postea sancita fuit. Inter alias conditiones erat quòd Hugo per triennium in exilium abeat, ac postea suum comitatum recipiat. Qui in Apuliam delatus, à Rogerio rege donatur Gargarensi comitatu: is tamen nunquam in Syriam rediјt, sed in nouo suo comitatu, multorum luctu immatura morte decessit.

Raymundus Comes Tripolitanus. Paulo pòst Bezenges Damascenorum princeps in fines Tripolitanos cum exercitu progreditur: huic Pontius Comes obuiam cum suis copijs factus, ad castrum, quod mons peregrinus dicitur, vincitur ac capitur, atque prodentib. eum Syrianis occiditur, Raymundo filio hærede relicto, & in eodem Comitatu successore. Is virtutis specimen illustre editurus, patris necem magno animi robore & singulari fœlicitate in hostes vlciscitur. Cùm etiam Raymundus à Geraldo hospitalario Antiochiam perductus, Constantiā ducatus hæredem cum vrbe & prouincia tota in suam potestatem suscepisset, in ea parte Syriæ magni motus subsecuti. Nam Ioannes Græcorum Imperator instructis copijs Antiochiam versus profectus, eandem ad suam iurisdictionem peruenisse asserebat: in primis is Tarsum Ciliciæ Metropolim vi occupat, mox etiam tota prouincia subacta, Antiochiam properat, & vrbem obsidet. Cum autem res Christianorum in maximo periculo vbiq; in Syria essent, prudentum virorum opera factum, vt inter Imperatorem & ducem pax iniretur, quæ etiam ijs conditionibus sancita, vt dux sese supplicem Imperatori exhiberet, atque suum ducatum feudi loco ab eodem reciperet. Eo peracto Imperator Tarsum rediјt: ibiq; hyemauit, postea verò cum exercitu incolumis Constantinopolim profectus est.

Sanguinus Turca Christianos affligit. Eodem ferè tempore Sanguinus Turcarum princeps denuo in Comitem Tripolitanum mouet, & castrum Montem ferrādum obsidione cingit. Fulco rex obsessis auxilium ferens, cum hoste infœliciter confligit. nam copijs ferè omnibus cæsis ipse cum paucis intra Montem Ferrandum recipitur, Tripolitanus verò comes capitur. Posthæc Barbari grauiter castellum oppugnant: ipsi etiam intra castrum grauius cum fame conflictabantur, cùm nihil quod esui esset, amplius superesset: omnes enim equos à rege & cæteris, quos ex fuga receperant, adductos iam deglutierant. In his angustijs rex cum suis constitutus, illicò à Hierosolymitanis, militariumqúe ordinum Magistris, uicinisque Christianis principibus auxilia efflagitat. qui summa festinatione omnem regni militiam collegerunt, assumpto etiam

pro etiam salutifero crucis ligno, versus hostes progredi cœperunt. Interim Sanguinus de magnis Christianorum copijs certis rumoribus edoctus, obsessis vltrò pacem offert atque promittit, si castrum ipsi tradatur non modò cunctis, qui inerant, vitam donaturum, sed & Tripolitanum cum cæteris captiuis saluum se bona fide dimissurum. Illi obuijs vlnis cum magna admiratione conditionem hanc amplectuntur: sicq; vtrinque ab armis discessum est. Rex autem aduenientibus piorum copijs occurrens, gratias egit, atq; cum exercitu Hierosolymam reuersus est. Durante hac obsidione, Bezzeuge Damascenus præfectus Neapolim Syriæ igni & ferro grauiter afflixit. 1138

Subsequenti anno rex Fulco cum Theodorico Flandrẽsium Comite genero suo, qui religionis causa Hierosolymam venerat, Barbarorum quoddam præsidium in finibus Ammonitarum iuxta montem Galaad obsidet, in quo furum manipulus & turma prædonum frequenter conueniebat. dum ibi Christianorum exercitus desudaret, Turcæ occasione arrepta Iordanem transeunt, atque Tocnam ciuitatẽ inuadunt, omnibus incolis trucidatis aut captis. Manserat tum forte Hierosolymis Robertus cognomine Burgundio magister militiæ Templi. Hic cum quibusdam fratribus suis, atq; ordinis Ioannitarum equitibus ad locum prædictum summa celeritate aduolant, Bernhardo Vathec regio vexillo ferente: id cùm Barbari intellexissent, fugam ineunt & Ascalonem versus contendunt. Nostri verò id videntes, incautius agunt, atque magis fugientium spolijs incumbunt, quam vt ijsdem vestigijs hostes persequantur & trucidant. Cùm Turcæ per exploratores id cognouissent, mox acies suas dispersas conglobare, atq; nostros ex improuiso inuadere proponunt: sicquc vagantes obtruncant, ac paucis resistentibus cruentum prælium ineunt, in quo Barbari superiores extiterunt. Conuersis igitur nostris in fugam per loca saxis asperrima & prorsus inuia à Turcis sagittis & armis perimuntur, aut præcipites prosternuntur. hac ratione factum vt ex vtroque militari ordine plures fortissimi & nobilissimi viri ceciderint, inter quos præcipuus Otto de Monte falconis vir strenuus & belli peritus extitit. Hostes verò victoria potiti, cæde & spolijs nostrorum lætantes Ascalonam reuersi sunt. Id cùm rex & alij principes in obsidione arcis perseuerantes audiuisset, vehementer animis consternati fuerunt. Veruntamen feruentius cœpto operi instãtes intra paucos dies præsidium vi expugnarunt, atque inde cum gloria & triumpho ad propria redierunt.

Militarium ordinum clades.

Interea Sanguinus homo inquietus non solùm Christianis molestus erat, sed & rerum successu ad montem Ferrandum elatus, Damasceno regi bellum inferebat. Is hostium viribus impar Hierosolymitanum regem amplissimis promissis in belli societatem vocat, atq; singulis mensibus vicena millia aureorum promittit. quin etiam vrbem Paneadensem nostris restituendam pollicetur. Hanc eñ Doldequinus Damascenorum rex paucos ante annos armis occuparat: sed postea præfectus loci à Damascenis defecerat, & Saguino adhæserat: vt etiã fides huic rei adsit procerũ suorum filios obsides mittit. Rex Fulco magnanĩb. in consiliũ adhibitis, auxiliares eò copias transmittit, Amardo Damascenorum principe eas læto animo suscipiente ad vrbem Maram. Verùm Sanguinus callidus miles, cõtra duos pugnare difficile fore ratus, pedem retrahit. Itaque Hierosolymitanæ & Damascenæ copiæ Peneadem vrbem obsident, & multis machinis grauiter oppugnant: obsessi etiam viriliter resistunt, atq; libertatem, vxores, & liberos defendere nituntˉ. Cùm autem princeps Antiochenus & Comes Tripolitanus iusto exercitu quoque ad obsidionem venissent, incolę desperantes deditionem fecerunt, atq; cum sua suppellectile liberum exitum impetrarũt. Vrbs verò ipsa Rainerio Bras, cui ante aliquot annos vi erepta fuit, restituta est.

Paneadensis vrbs recepta.

Dum Christiani in ea obsidione essent, Amalricus episcopus Hostiensis Francus Romanę ecclesię legatus ad Sydonẽ applicuit, vt dissidium inter Patriarcham & Canonicos ecclesiæ Antiochenæ componeret. Hic audito Christianorum ad

Præsulũ in Syria discordie.

1140 Pancadem conatu, quoque ad obsidionem illam peruenit: postea quoque regem & principem Hierosolymam comitatus, ac tandem Antiochiam profectus est. Accusabatur Radolphus patriarcha Antiochenus quòd ecclesiam suam Romanæ subtrahere, atque primatum eiusdem infringere voluerit, sedem æmulam Antiochenam erigendo: vtramqûe enim Petri esse cathedram, suámque quasi primogenitam. Cùm autem causa transigi non posset, Radolphus Romam profectus, tandem in verba Pontificis iurauit, ac ad suam ecclesiam Antiochenam rediit. Postea verò iterum turbas mouens, sede deponitur, & Romam proficiscens, sedis Apostolicæ gratiam adeptus est: cùm autem domum redire maturaret, veneno hausto miserè interiit. Legatus verò Pontificis rebus ad Antiochiam compositis Hierosolymam reuersus est, & in Paschatis solennitate Templum domini solenniter dedicauit: mox etiam cùm Syriç prçsulibus ibidem in ecclesia sancta Syon synodum celebrauit, cui & maximus Armeniorum pontifex, adeòque omnium Cappadociæ, Mediæ, & Persidis, ac vtriusque Armeniæ princeps interfuit, qui Catholicus dicitur. Cùm eodem de multis fidei articulis est actum, quibus ab ecclesia Romana dissentiebat. His ritè peractis, & in primis Militaribus ordinibus confirmatis, legatus Romam rediit.

Græcorum imperator Syriam turbat. Quatuor annis præteritis Ioannes Græcorum Imperator viribus reparatis iterum in Syriam peruenit, atque Antiochiam versus iter instituit. Cùm autem eò venisset atque ciues introitum negarent, exercitum in Ciliciam reduxit, vt hyemis ingruentis inclementiam maritimæ oræ temperie mitigaret. In vere autem, dum feras insectare conatur, aper à canibus deprehensus, coram fatigatus consistit: quem dum celerrimè intoxicata sagitta petere conatur, propriam manum vulnerat, quo etiam vulnere interiit. suadentibus enim Medicis vt manus illa auferatur antequam totum corpus inficeretur, respondisse fertur: Indignum esse vt Romanum Imperium vna manu regatur. Eo mortuo filius iunior Emanuel successit, qui exercitum iterum Constantinopolim reduxit, Latinis in Syria principibus magno periculo liberatis.

Alba specula arx extructa. Videns autem rex quod in duarum arcium fundatione Bersabeæ videlicet & Hybolim contra Ascalonitarum superbiam plurimum profecissent, tertiam etiam ædificare statuit, vt hostium vrbem affligere atque terrorem incutere posset. Ergo proceribus regni in consilium adhibitis circa veris initium omnis generis artifices in tribu Simeonis, octo miliaribus ab vrbe Ascalonitarum in alto monte firmissimum prçsidium quadris lapidibus extruūt, vnde in vrbem hostium liber prospectus esse posset. Hçc inde Alba specula dicta fuit. Eandem rex commeatu & armis egregiè muniuit, atque ordinis Ioannitarum viris prudentibus & rei militaris experientiam habentibus custodiendam tradidit. Hinc Ascalonitæ moti, Aegypti regem admonuerunt vt vrbi suæ circumuallatæ quasi, suppetias ferat. Postea regina quoque Melesindis habita matura deliberatione in Bethania, Lazari atque sororum castello, Monasterium fundauit pro religiosis virginibus. Huic etiam oppidum Hiericho in campestribus Iordanis situm, cum multis aliis prædiis & bonis attribuit, vt nulli monasterio virorū aut mulierum in tota Syria inferior haberetur.

Fulco rex in uenatione interiit. Accidit autem illis diebus, rebus regni paccatis, quod rex Fulco cum vxore, circa autumnū, in ciuitate Acconensi essent: ibi regina animi gratia extra vrbē ad loca quędam fontibus irrigua ambulare proposuit. Itaque & rex cum aulicis suis eò proficisci statuit. Accidit autem casu, vt pueri praeeuntes leporem in sulcis iacentem excitarent, quem etiam fugientem clamor omnium prosecutus est. Rex lancea arrepta leporem celerrimè insectatur, atque adeò cursu fatigauit, vt tandem in terram corrueret, ac regem præcipitem deiiceret. iacente sic rege attonito, sella adeò caput contriuit, vt cerebrum comminutum per aures & nares efflueret. Eo casu comites perterriti aduolant, & dum opem ferre desiderant, regem ferè exanimem sine voce & sensu reperiūt. Inde multis lachrimis in vrbem deportatus, triduo adhuc palpitans vitam protraxit: quarto demum die Idibus Nouembris obiit, anno regni

gni vndecimo, salutis nostræ 1142. Inde Hierosolymam delatus, vniuerso clero & populo occurrente, in Ecclesia Dominici sepulchri, sub monte Caluariæ, ad præcessores suos regia magnificentia sepultus fuit. 1144

Rege sic defuncto supererãt duo impuberes filij, Balduinus tredecim & Amalricus septem annorum. Itaque patri in regno surrogatur Balduinus eius nominis tertius atq; ordine regum Hierosolymorum quintus, qui etiam per Vuilhelmum Patriarcham Hierosolymis cum matre Melesinda (quę regni consors facta) in die natali Christo magna solennitate coronatur. Medio autem illo tempore Sanguinus, occasione simultatis inter Edissenum & Antiochenum principes, Edissam vrbem Christianorum celebrem obsedit, & tandem per cuniculos expugnauit, magna in ciues Christianos vsus immanitate. Aliqui referunt cladis huius causam in Raymundi principis Antiocheni & Ioscelini comitis huius vrbis periculosas simultates, quę prius exortę & nõdum sopitę fuerant, Ioscelinus enim tum sua vrbe aberat: alij verò in Hugonẽ huius vrbis Archiepiscopum referũt. Cùm enim is magnã vim auri & argenti collegisset, quã militibus erogare & vrbem conseruare potuisset, maluit tamen auarus opibus incumbere, quàm pereunti populo succurrere. itaque & ipse in fuga pressus & suffocatus interijt. Hac victoria elatus Sanguinus Cologenbar quoque obsidet. Sed nocte quadam vino ęstuans à familiaribus confoditur, sicq; obsidio soluitur: paternum autem regnum filius Noradinus suscepit. Balduinus primo regni sui anno Castrum in Syria Sobal trans Iordanem, à Turcis olim occupatum in suam potestatẽ redegit, atque communiuit. postea cum exercitu Hierosolymam rediјt. Anno sequenti Stantain quendam Bostrensis vrbis gubernatorem, à rege Damasceno eiectum, restituere parat. sed res infelicem sortita est exitum. Nam copiæ fame, siti, alijsq; tam longinqui itineris molestijs exhaustę, vrbi ad quam oppugnandam venerant, nihil inferre damni poterant. Pręterea tanta Turcarum vis ad eam defendendam confluxerat vt copijs saluis vix se ad suos recipere potuerit. Nam reuertentes Noradunus Damasceni regis gener excepit, eorumq; cursum impedire conatus fuit: verum Balduinus cum suis ferro sibi iter aperiunt, ac demum post mille labores exuperatos ad patrios lares reuersi sunt. Fatebantur tum omnes Christiani, quod ab eo tempore quo receperant Hierosolymam, non fuerit nostris in Oriente periculosior expeditio, absq; manifesta victoria hostium, precedẽti nimirum mirabili itineris duce. is enim eum exercitus castra metarentur subitò disparuit, mane verò iterum nostros anteibat. Balduinus 3 Rex Hierosolymis.

Interea Christiani qui Edessam incolebant, cum præsidiariorum militum ibi relictorum numerus, ob domesticos motus (quos Noradinus regni causa sustinebat) indies decresceret, ciuium porrò augeretur, Ioscelinum comitem reuocant, eumq; noctu intromittunt. Arces verò quæ intra vrbẽ erant Turcæ obtinebant. Noradinus re cognita cum exercitu, quantumcunque ex vniuerso regno cogere potuit, accurrit, & vrbem obsidione cingit. Ciues in maximis angustijs constituti, extrema quæuis tentanda potius censent, quam hosti irato vrbem tradendam, præsertim cum intus etiam à præsidiarijs militibus affligerentur. stat itaque sententia, gladio exitum parandum. Propterea agminatim ex vrbe effusi, in hostes irruũt, quos hi vicissim excipientes miseram plebeculam sine sexus ætatisque discrimine mactant: ipse verò Comes cum paucis alijs fuga elapsus, sese Samosatum recipiunt. Eodem tempore obijt etiam Vuilhelmus Hierosolymitanus patriarcha atq; Fulcherius Tyrensis Archiepiscopus in eius locum successit. Tum etiam circa diem Epiphaniorum ecclesiæ Dominici sepulchri & montis Sion fulmine tactæ, visus etiam per multos dies Cometa, qui & ipse multa infausta Christianis portendere dicebatur. Christianorum ingens periculum.

Rumor de capta Edessa & in ciues crudelitate perpetrata mox per vniuersum Occidentem sparsus, omnium Christianorum animos perculit. Propterea Eugenius pontifex, missis hinc inde suis legatis, principes ad ferẽda afflictis Christianis auxilia sedulo incitabat, inter quos S. Bernhardus Clareuallẽsis albas facile primas Christianorũ noua expeditio in Syriam.

1146. obtinebat. Accidit fortè cum D.Bernardus in Hayterfen pago Brifgaudiæ effet, atque nobiles concurrentes ad facrum bellum adhortaretur, vt hominem cæcum, furdum, & mutum à natiuitate fanitati reftitueret. Eum locum poft 200 circiter annos ordinis Ioannitarum per Alemanniam prior à Baronibus à Stauffen certo prętio comparauit, atque pulchra arce exornatam fibi & fucceforibus fedem conftituit, alijs octo pagis vicinis ditioni fuę cōiunctis, ubi etiā hodie Philippus Flachius à Schuartzenburg magna laude Ioannitis Germaniæ præeft. eo autem tempore Sanctus Bernhardus Conrado Romanorum Imperatori & Gallorum regi arma induere perfuafit. His fe coniungunt Theodoricus Flandrenfis, & Heinricus Blefenfis comites: deinde Heinricus Ratisbonenfis, Otto Frifingēfis, Regimbertus Bathauienfis, Stephanus Metenfis, & Heinricus Tullenfis epifcopi: præterea Heinricus Noricorum dux Imperatoris frater, Guelpho, Iabeslaus dux Bohemorum, Odoacer Marchio Styriæ, baronum & nobilium plurimi, ac denique ex Anglia, Gallia, Germania ac Pannonia tanta multitudo confluxit, vt numerum penè excederent. Inter hos & mulieres erant, quæ non coniunctis fed diuifis pedibus virorum inftar fuper pallijs equitantes, haftatæ atque armatę, imò virili habitu ornatæ, Martio vultu Amazonibus audaciores videbantur. Iis quidem Manuel Conftantinopolitanus imperator non modò liberum per fuam terram tranfitum, fed & omnium rerum venalium copiam fplendida oratione pollicetur: attamen clàm infidias ftruxit. Sæpius enim in extremis agminibus, Græcis Germanos laceffentibus, pugnatum eft. Præterea contra datam fidem non modò forum hofpitibus denegatum eft, fed calce farinæ immifta panem peftiferum perfidi Græci reddebant: &, vt paucis dicamus, nullum mali genus fuit, quod Imperator non vel ipfe in eos machinaretur, vel alijs machinandi author effet. Idem & Turcæ imitati funt, Manuelis literis ad bellum Alemannis faciendum concitati, cum quibus facri belli milites fortiter congreffi, ad Meandrum fluuium tanta ftrage eos conciderunt, vt offium tumuli crebri & alti collium inftar paffim confpicerentur: fufcepta fuit hæc expeditio anno millefimo centefimo quadragefimo fexto. Sed vt principium belli infelix & difficile fuit, ita exitum fortitum eft infeliciffimum. Nam præter Turcarum iniurias & famem, quam perpeffi funt milites maximam, inglorij inde iterum difcefferunt.·.

Damafce-

1148.

Damascena vrbs anno 1147 die 25. maij primùm obsessa, & pomeria latè occupata, trucidatis ijs quos ciues eò in insidias locarant. Obsessi suis rebus diffidentes de vrbis quidem deditione cogitant: attamen vnicum prius medium tentandum censent, quod etiam successit. quosdam enim inter oppugnantes primarios duces, multis talentis interuenientibus, sibi conciliant, quorum consilio & autoritate exercitus ab ea vrbis parte, qua primùm & quidem rectissimè oppugnari cœperat, discedit. Facilius enim ab eo latere quod Austrum & Orientem spectabat, obsessis vim inferri posse spem cunctis faciebant. quæ omnes fefellit. Isthic enim commeatu destituti cum fame sæuissimo hoste conflictabantur, nec ad priorem stationem, Damascenis ingentes trabes molésque obijcientibus, reuerti concedebatur. Sicque non sine dedecore inde discessum est. Cæterùm eius mali ea perhibetur fuisse occasio, quod Flandrensi comiti (qui Francorum regi militabat) de Damascena vrbe possidenda, si ea potirentur, spes facta fuerit. Tantum bolum quidam terræ Sanctæ principes sibi præripi ægrè ferentes, castrorum translationis authores fuisse perhibentur: alij Antiocheni principis suasu, alicuius simultatis inter ipsum & Francorum regem causa, id factum narrant. Sed vtvt res sese habeat, ea perfidia non solùm moti reges ad sua inglorij pedem referunt, sed & reliqua magnatũ multitudo in vniuersis regnis deinceps minus de rebus Palestinæ sollicita fuit. *Damascena vrbs frustra obsessa.*

Turcæ ab eo tempore semper cõfidentiores fuerunt, & cognito exterorum abitu ipsi ad arma conclamant. In primis autem Noradinus Antiochenum agrum depopulatur. Raimundus princeps hostem propulsaturus, cùm minus cautè se gereret, trucidatur, eius caput cum dextro brachio à reliquo corpore dissectum ad Calypham maximum Saracenorum principem mittitur. Hac edita strage Noradinus reliquam terram non sine maleficio perlustrat, oppidáque expugnata vel diruit, vel suo muniuit præsidio. Ioscelinus quoque Edessanus comes Antiochiam contendens, cùm longiùs à suo comitatu fortè secessisset, à Barbaris prędam passim agentibus intercipitur, & perpetuo carceri mancipatur. Tum Aimericus Antiochenus Patri- *Principes duo à Turcis intercepti.*

1149. Patriarcha, vocato in auxilium rege, afflictis rebus ſubſidium ferre laborabat, qui etiam cum ſuis celeriter aduolauit. ſed vrbe defenſa tantam hoſtium multitudinẽ foris reprimere minimè valuit, qui pro libidine interim ad ſatietatem vſque impunè quælibet perpetrabant. Hacque ratione factum vt Antiochena & Ediſſena prouincia, ducibus interceptis, muliebri conſilio regerentur, peccatis noſtrorum (vt Tyrius inquit) id exigentibus.

Gaza ordinum equitibus tradita.

Pace aliquanto pòſt reſtituta, rex Balduinus cum proceribus regni animum recepit, atque vrbem Gazam contra Aſcalonitarum proteruiam reparare, & communire ſtatuit. erat hæc antiquiſſima Philiſteorum ciuitas in colle ſita decem miliaribus verſus Auſtrum ab Aſcalone diſtans. Cum iam muri reſtaurati & turrib. firmati eſſent, communi conſilio Hoſpitalarijs & Templi militibus traditur, vt inde hoſtes à prædis coercerent, atq; reprimerent. qui etiam viri fortes & ſtrenui exiſtentes, vrbem illam contra varias Barbarorũ incurſiones non modò fortiter defenderunt, ſed quoq; hoſtes ferocientes vndiquaq; laceſſere cœperunt, atq; tutum refugium in communitum caſtrum habuerunt. Hac ratione fines regni ab Auſtro verſus Aegyptum tutiſſimi fuerunt, præſertim cum Barbari Aſcalonitis neq; ſuccurrere, neq; Chriſtianos inuadere metu Gazenſium auſi eſſent. His rebus fœliciter expeditis, rex cum exercitu circa veris initium Hieroſolymam redijt.

Regis & matris diſſidiũ.

Prĕter Barbarorum bellum, quo vniuerſa terra multos iam annos attrita fuerat, etiam inteſtinũ inter regem Balduinum & matrem, improborũ quorundã inſtinctu, obortum eſt. Nam filius cum inſcia matre (diſſuadentibus etiam Patriarcha & alijs) ſe regem coronari feciſſet, regni diuiſionem ab eadẽ extorquet. Re in procerum conuentu deliberata, & optione Balduino data, rex Tyrum & Acconem vrbes maritimas occupat, atq; Hieroſolymam & Neapolim matri gubernandas relinquit. Sed non multo pòſt inſtigantibus ijſdem improbis magiſtris, matrem omni prouincia exturbare molitur, & Neapolim vi expugnat, de hinc Hieroſolymã contendit. Fulcherus Patriarcha eius animum lenire ſtudet. ſed omnia fruſtra. Igitur vrbem obſidet, & à ciuib. regia indignatione territis intromiſſus, arcem quam mater tenebat ſumma vi oppugnare adoritur. Tandem mater, Neapolitana vrbe contenta, Hieroſolymam regni caput filio reſignat.

Turcæ ad Hieroſolymam acie victi.

Cum eo tempore Edeſſenus comitatus Domino orbatus eſſet, atq; Turcæ eundem occupare ſtatuiſſent, rex Balduinus cum ſuis eò accurrit. Aduolat etiam Conſtantinopoleos Imperator cum maximis copijs. Itaq; voluntate regis atq; Comitiſſæ, quæ annuatim certos inde percipiebat reditus, idem Comitatus Græcorum Imperatori fuit traditus. Quod cum Noradinus percepiſſet ſumpto animo in Græcos, quos effeminatos & molles eſſe cognouerat, exercitum duxit, eósq; omnes illo loco fortiter expulit. Deceſſerunt eo bello Antiochenæ eccleſiæ tres Archiepiſcopatus, Edeſſenus, Hierapolitanus & Toritienſis. Non minus periculum imminebat Antiochenæ vrbi quæ à vidua regebatur, quam patriarcha (vt fama erat) inuitis omnibus à ſecundis nuptijs retrahebat, quo ſolus ipſe rerum ſumma potiretur. Eodem etiam tempore Raimundus Tripolitanus comes ab Aſſiſſinis in quodam tumultu confoditur. Inter has turbas & ipſa Hieroſolyma à Turcis tentatur. Nam Hyaroquini, quorum maiores olim eam tenuerant, vndiq; conductis copijs, ſocijsq; bellorum aſcitis, Oliuetum occupant. Sed Ioannitæ equites cum ciuibus præſidiarijs erumpentes, hoſtes terga dare cogunt. Fugientes Neapolitani cruentis gladijs excipiunt, ita vt eo die quinque millia Barbarorum cæſa fuerint. Accidit ea victoria nono calend. Decembr. anno regni Balduini nono, ſalutis verò 1152.

Chriſtiani

1150

Chriſtiani tanta victoria & hoſtium ſpolijs ampliſſimis erecti, Aſcalonam vnicum Aegyptiorum refugium, terra marique anno ſequenti menſe Ianuario obſident: ſita eſt hæc vrbs in littore maris, multis vallibus & præſidijs egregiè firmata, quam Aegyptij pro muro contra Chriſtianos quater in anno armis & annona communiebant. In ea obſidione conueniebant rex Balduinus, Fulcherus Patriarcha, Petrus Tyrenſis, Balduinus Cæſarienſis, Robertus Nazarenus Archiepiſcopi: dein Fridericus Acconenſis, Gerardus Bethleemitarum Epiſcopi, cum multis Abbatibus. Prẹtereà Raymundus magiſter domus hoſpitalis, Bernhardus de Tremulai magiſter militiæ Templi, ac tandem ex principibus politicis Hugo de Hybelim, Philippus Neapolitanus, Hemfredus de Torano, Simon Tyberiadenſis, Gerardus Sydonienſis, Guido Berythenſis, Mauritius de Monteregali, Raynaldus de Caſtellione, & Gualtherus de ſancto Aldemaro. Hi ergo circa vrbem tentoria fixerunt. Obſeſſi oppugnantium multitudine & robore territi, crebris nuntijs Calypham Aegyptium de ferendo auxilio ſollicitant. Is ergo obſidionis quinto menſe expeditiſſimam mittit claſſem ſeptuaginta triremibus conſtantem, cuius aduentu obſeſſis animus qui ferè penitus conciderat, redijt. Sub idem tempus Noradinus Ainardo forti duce mortuo, Damaſcenorum vniuerſum regnum (rege profligato) occupat. Poſtea Paneadenſi vrbi exercitum admouet, ea ſpe, Aſcalonæ obſidionem ita ſolutum iri: ſed ciuium fortitudine inde repulſus fuit.

Aſcalon vrbi obſeſſa.

Interea noſtri milites acrius Aſcalonam oppugnantes, muri partem deijciunt. ſed dum de primo in vrbem ingreſſu inter ſe rixantur, magna clade accepta reijciuntur, trabibus ruina reſarcitur, & cęſi milites per funes ex muro ſuſpenduntur. Quo ſpectaculo exciti duces belli ſummo conamine, licet multi id diſuaderent, vrbem tentandam extremumqúe periculum ſubeundum cenſent, præſertim Epiſcopis id ſuadentibus. Itaque mox tuba perſonat, ad arma coguntur milites, & hoſtes ad pugnam prouocantur: in quos milites vehementius irruentes tanta eos conciderunt ſtrage, vt omne militiæ robur conſiliúmque obſeſſis ferè perierit. Pri

Vrbs Chriſtianis dedita.

marij

marij enim ipsorum duces simul occubuerunt. Missis itaque ad regem Legatis, supplices pacem petunt & vrbem tradunt. Ciuibus etiam libera discedendi potestas cum vniuersa familia conceditur. Capta est vrbs die duodecima Augusti, anno millesimo centesimo quinquagesimo quarto. Præda postea amplissima inter milites eorúmque duces distribuitur. tum etiam Americo regis fratri Ioppensi comiti vrbis cessit administratio. Hacque ratione Christianorum res in Syria magna incrementa sumpsere. Rebus fortiter gestis rex cum exercitu Hierosolymam rediit, vbi etiam Deo magna solennitate pro hac victoria preces institutæ, & publicè in omnibus Templis gratiæ actæ.

PRIMI LIBRI FINIS.

RERVM

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MArique fortiter gestarum,

Liber Secundus.

V M negotia regni Hierosolymitani satis prosperè nostris succederent, etiam Ioannitarum equitum Ordo incrementa sumpsit, atque ob virtutem plurima oppida, vicos, atque bona passim a rege & principibus in terra sancta obtinuit, ita vt magnæ simultates inde ipsis cū Fulchero Patriarcha exortæ fuerint: conquerebatur enim ipse quòd decimas prædiorum sibi negarent, quòd sumptuosas domus ante Resurrectionis ecclesiæ ianuā in sui contemptum ædificarent, quódq; excommunicatos & ab ecclesia separatos ad se reciperent, ac eisdem ægrotis supremam vnctionem & mortuis sepulturam non negarent. Itaq; tandem

Patriarchæ & Ramūdi Ioānitarum magistri cōtentio.

d

contentiones eò deuenerunt, vt partium studiosi etiam in templis sese mutuis telis impeterent. Cùm ergo Patriarcha videret Hospitalarios subinde ditiores fieri, atque sibi & alijs Episcopis decimas negare, sua priuilegia & regnum immunitates prætendentes, Romam ad Pontificem proficisci statuit, vt aduersarios accusare, atq; Ecclesiæ suæ iura asserere posset. Vnde centesimo ferè ætatis anno verno tempore se mari cõmisit atque vnà cum comitibus Tyrensi Archiepiscopo, Friderico Acconensi, Almarico Sidoniensi, Balduino Cæsariensi, Renero Sebastensi, & Herberto Tiberiadensi episcopis, Hydruntum Apuliæ vrbem maritimam appulit, & postea Brundusium peruenit.

Adrianus 4. põtifex pro Ioãnitis pronunciat. Eodem tempore Hadrianus eius nominis quartus Pontificatum inierat, atque diuturnum bellum cum Vuilhelmo rege Siciliæ ferebat. Huic bello sese etiã Constantinopolitanus Imperator, Pontificis rogatu implicabat, atque Brundusium in suam potestatem redegerat: quinetiam Comes Robertus Tarentũ & Barium munitas vrbes occuparat. Aderat quoque Fridericus Barbarossa Cæsar, vt imperij coronam Romæ ab Adriano acciperet. Hisce motibus factum vt Fulcherus patriarcha minus ad Pontificem peruenire, atque Ioannitas accusare posset, præsertim cũ illi ipsi honestam legationem ex suo ordine prius ad Pontificem misissent, atq; priuilegiorum suorum confirmationem impetrassent. Tãdem tamen Anconam peruenit, atque per Episcopos suos Imperatorem salutauit, & eius literas ad Hadrianum commendatitias obtinuit: postea Romam accessit, ac tandem Pontificem Beneuentum secutus salutauit. Ibi partibus auditis Hadrianus cum Cardinalium senatu pro Ioannitis pronunciauit, atque eorum bona à Iurisdictione Patriarchæ & Episcoporum liberauit. vix enim duo Cardinales inuenti, nimirum Octauianus & Ioannes de sancto Martino qui Patriarchæ partes fouerent, alijs omnibus (vt Tyrius inquit) muneribus à Hospitalarijs corruptis. Hac ratione factum, vt Fulcherus infecta re domum redierit. Ab eo autem tempore ordo Ioannitarum (Pontificis Romani authoritate) opibus & dignitate plurimum creuit, atque apud principes in magna existimatione & honore fuit.

Aegyptiorũ motus. Dum satis prosperè Hierosolymitanæ res sese haberent, Soldanus apud Aegyptios Calypham, quem ipsi numinis quodam loco colebant, fraude interficit, quo suum filium Nosceradinum ad eam honoris dignitatem eueheret. sed populo arma contra homicidam corripiente, ipse cum filio sibi fuga consuluit, & versus Damascum iter arripuit. Re cognita vicini Damasco Christiani profugos adoriuntur, fisq; cæsis, tantis spolijs potiuntur, quanta vix vnquam ab ipsis visa fuerint. Nosceradinus verò qui forte Templarijs militibus contigit, ab ijsdem Aegyptijs repetentibus venditur sexaginta aureorum millibus, qui eundem in minutissimas partes discerpserunt. Eodem etiam tempore Rainaldus gregarius miles (qui ducta in vxorem Constantia Raimundi vidua, Antiochenum ducatum nactus fuerat) Cyprum insulam præter meritum miserè depopulatur, & omnibus facultatibus exuit, plurimis sine sexus & conditionis discrimine trucidatis.

Pancadensium media vrbs Ioãnitis oblata. Paulo pòst Arabes & Turcæ quidam à rege Balduino impetrant, vt in Saltu Libani circa vrbem Pandeadensem habitare, atque pecora & armenta sua ibidem pascere possent. Verùm postea maleuolorum consilio eosdem ex improuiso aggressus, partim occidit, partim in fugam coniecit, pecoribus eorum direptis & abductis. quæ quidem res pessimè Christianis cessit: Noradinus enim hanc iniuriam vlturus exercitum collegit, & Paneadensem vrbem obsidere statuit. id cum Hemfredus regis copiarum præfectus (quem Constabularium dixerunt) intellexisset, viribus suis diffidens, regis consensu eandem suam vrbem cum fratribus ordinis Ioannitarum ex æquo diuisit, & inhabitandam concessit, quo hostibus Turcis resistere, atq; eandem armis & cõmeatu munire possent. Cum autem Hospitalarij armentis & camelis sarcinas imposuissent, atq; ciuitati omnib. necessarijs rebus prouidere certo die decreuissent, Noradinus quorundã proditione rẽ cognouit, atque Ioannitas aggressus, eos dissipauit, & in fugam egit, omnib. impedimẽtis intercep-

ptis. Id cū Hospitalarij vidissent, atq; similes euentus formidarent, Pandeadensem vrbem Hemfredo restituerunt, atq; à pactis discedētes bellicos apparatus & opes suas in meliores vsus cōferre voluerūt. Noradinus hoc successu ferocior factus, vrbem denuò obsidione cingit, grauiterq; obsessos affligit. Illi tādem re ad extremū casum perducta erumpūt, ac atroci casu cum hoste confligunt, sed à Barbaris fugā capescere coguntur, qui eosdem tanto impetu insequuntur, vt & porta & tota vrbe prę multitudine potirenť. Ciues autem in arcem quæ munitissima erat, se recipiūt. 1157.

Rex Balduinus cognita Paneadensium calamitate suppetias ferre militémque suum instruere proposuit. qua de re Noradinus edoctus, succensa prius vrbe cum præda excedit. Liberati ciues mox vrbis mœnia reparāt, regijs copijs ipsos defendentibus. Noradinus interea cum suis in vicina sylua latitabat, in quasuis occasiones damna inferendi intentus, nec eum sua spes fefellit. Nam rex dimissis pedestribus copijs, solo cum equitatu, & eo quidem non satis copioso, proficiscebatur. Cum autem Iordanem transiret, Barbari subitò irruentes ordinem turbant, & conflictu facto, superiores extiterunt. Rex cum paucissimis ex pugna sese subducens in Saphet oppido se occuluit: tum nobilium virorum & ordinis equitum non exiguus numerus in manus hostium peruenit, vtpote Bertrandus de Blanquesort Magister militiæ Templi, Hugo de Hybelim, Otto de S. Amando regis Mareschallus, Ioannes Gottmannus, Rohardus Ioppensis, & Balianus frater eius cum multis alijs. Accidit hæc strages decimotertio calend. Iulij anno regni Balduini decimo quarto. Post hanc victoriam Noradinus, contracto nouo milite ex agro Damasceno, iterum Paneadem obsidet, ea spe regis vires ex percepta clade ita esse fractas, vt inde nihil periculi sibi sit metuendum. Itaque rex quoscunque milites cogere potuit obsessis in auxilium mittit: idem & Antiochenus princeps, & Tripolitanus comes præstant. Noradinus horum aduentu cognito, licet vrbis muros propemodum fregisset, iam iámque ad deditionem inclinarent ciues, obsidionem soluit, & in vlteriores regni sui partes recessit. Hac ratione vrbs illa denuo liberata fuit. *Christianorum clades.*

Inter hosce motus Theodoricus Flandrensium comes cum coniuge (quæ regis Balduini ex patre soror erat) ad portum Berithensem, haud paruo militum numero stipatus, appellit, anno salutis 1157. Terræ sanctæ principes tantorum hospitum aduentu in spem erecti, mox quisque exercitum cogere cœpit, vocatóque in auxilium Armeniorum principe, Noradinum ad Nepam vrbem castra habentem petere statuunt. sed, de desperato eius morbo certiores facti, animum mutant & Cæsaream Syriæ vrbem, ad Orontem fluuium sitam, arcta obsidione cingunt. Ciues negotiationibus magis quàm rebus bellicis exercitati, & de sui principis Noradini quem decumbere nesciebant, potentia confidentes, minus prudenter bellum administrabant. haud magno itaque labore Christiani eam vrbem, licet munitissima esset, primo statim impetu expugnant. Ciues non defendendi sed potius se occultandi gratia intra arcem, quæ vrbi contigua erat, confugiunt. Cæterùm orto ex prædæ diuisione inter duces dissidio, arce salua, ipsi diuite præda contenti, Antiochiam simul redierunt. Dissidij verò ea fuit occasio: Balduinus rex Theodoricum Flandrum ea vrbe, si caperetur, donarat. At cùm Rainaldus Antiochiæ princeps eandem suo dominio subesse postularet, Theodoricus regibus solùm nō autem principibus se hactenus paruisse asserens, id facere renuit. Principes porrò reconciliati, vicinum quoddam Antiochiæ oppidum Arethusam nomine expugnant. de hinc quisq; ad sua regreditur, sed Theodoricus Flandrus cum rege & exercitu Hierosolymam proficiscitur. *discordia victoriā Christianorū impedit.*

Circa idem tempus Arnoldus de Comps (qui Augerio successerat) Ioannitarū ordinis magister ætate confectus fato fungitur, atq; in locum eius Gilbertus Ascalus vir armis & prudentia insignis 5 magister substituitur. Tum etiam Fulcherus Hierosolymitanus patriarcha moritur, atq; post aliquot contētiones Amalricus ecclesiæ Dominici sepulchri prior, Nouiodunensis natione, eligitur. Interim Nora- *Gilbertus 5. Ioānitarum ordinis magister.*

1159 dinus, qui tam præter omnium opinionem ex morbo conualuerat, desoluta principum expeditione certior factus, rursus arma induit, & Sortam arcem, quæ regis Hierosolymorum erat, grauiter oppugnauit. Balduinus militibus suis conuocatis, statim obsessis suppetias ferre, atque cum hoste prælio decertare proposuit. Itaq; ad hostem appropinquans acies instruit & Noradinum ad pugnam incitauit. Prælio acriter commisso nostri egregiè vincunt, multisq; trucidatis, alios in turpem fugam conijciunt. Contigit ea Christianis victoria idibus Iulij. Eodem etiam tempore rex Balduinus Theodoram Emanuelis Cõstantinopolitani Imperatoris ex fratre neptem vxorem duxit. Tum etiam Rainaldus Antiochenus Imperatori in Ciliciam obuiam progressus, ob Cyprum vastatam eidem reconciliatur. Rex etiam Balduinus ad Imperatorem accedens benignè suscipitur, & multis munerib. exornatur. Postea Imperator & rex cum principe Antiochiam contendunt, & summa solennitate ac pompa suscepti fuerũt. Principibus orientis hoc pacto inuicem reconciliatis, quisq; in suum regnum magna lætitia redijt.

Rainaldus Antiochiæ princeps capitur.

Aliquanto pòst Noradinus Iconensis Soldani agros igne ferróq; perdit. Hierosolymorum verò rex ea occasione Damascenum quoque agrum impunè depopulatur, rebúsque prosperè confectis incolumem exercitum domum reduxit. Dum hæc alibi fiunt, etiam Rainaldus Antiochenorum princeps suam ditionem extendere aut prædam aliquam comparare conatur. Itaq; aulicorum quorundam impulsu fideles populos, inter Maresiam & Tulapum habitantes, aggreditur. Ibi enim Turcæ præsidia occuparant, atq; sub vrbana ab Armenijs, & Surianis Christianis tantùm colebantur. Cùm itaque longè latéque prædas ageret, atque reditum cum suis pararet, ab Alapiensi præfecto Megingedo, Noradino familiari, prælio superatur, & cum omni præda intercipitur, princeps etiam Alapiam captiuus perductus, & à cunctis ludibrio habitus fuit. Contigit hæc strages in loco Comi, inter Cressum & Mares, nono calenda. Decembris anno Balduini decimo octauo: postea Balduinus, populo petente, principatus administrationem in sese recepit, & omnes motus egregiè compescuit.

Balduinus rex à Iudæo medico sublatus.

Cùm rex rebus fœliciter expeditis Hierosolymam redijsset, ecce Guido Stephanus & Trisillus, Imperatoris Constantinopolitani legati, comparent, & suo Domino vxorem de regis consanguineis exoptant, atque literas offerunt. Rex itaq; deliberatione habita sororem Comitis Tripolitani virginem illustrem, nomine Mellesendam, ei desponsandam offert. sed Imperator eandem respuit, atque Mariam Raimundi principis Antiocheni defuncti filiam, rege consentiente, vxorem duxit. Comes Tripolitanus id ægerrimè tulit, atque per pyratas Imperatoris regiones mirum in modum afflixit. Matrimonio autem illo contracto Rex Antiochię degebat, atq; arcem Pontisferri super Orõtem fluuium contra hostes restaurabat. Dum ibi moram traheret ante ingruentem hyemem (pro more) à Barac Iudæo Tripolitani comitis Medico pillulas sumpsit, quibus venenum immixtum credebatur. nam pharmaci reliquum cani porrectum eundem enecuit. Itaq; eo medicamento sumpto rex disenteria & febre simul corripitur: ac mox in hecticam febrim incidit. Propterea immensos dolores sentiens aerem mutauit, ac Tripolim peruenit. post menses aliquot Beryttum deportatus sacramenta sumpsit, atq; hanc vitam cum æterna beatitudine commutauit. Inde Hierosolymam perductus magno luctu maiorum sepulchro illatus est. Obijt is Idibus Februarij anno regni 24. ætatis 33. & salutis 1163. Ob eius mortem non amici tantùm, sed & hostes doluerunt. Nam Noradinus cum ad hostiles irruptiones, dum regi exequiæ pararentur, à suis instigaretur, dixisse fertur: Compatiendum & humanè indulgendum est iusto eorum dolori, eò quod principem amiserint, qualem reliquus non habet orbis.

Amalricus rex 6. Hierosolym.

Cum Balduinus absq; liberis decessisset, Amalricus eius frater viginti septẽ annorum, Ioppensis & Ascalonitanus comes, Clero & populo vniuerso, ex magnatibus verò paucis assentientib. substituitur atq; 12. cal. Martij ab Amalrico Patriarcha coronat. Antequam aũt hoc fieret, à Ioanne Cardinale põtificis Alexandri legato

coniugem

coniugem, quæ quarto gradu consanguinitatis enim attingebat, abiurare cogitur 1164 ea postea viro insigni Hugoni de Ibelim nupsit. Confirmato Amalrico regno, Aegyptij omnium primi tributum persoluere denegant. Itaque rex contra eosdem copias suas ordinúmque militarium equites educens, cùm Dargam Solthano prælium iniit, atque hostibus fugatis superior extitit. Illi autem, ne terræ suæ maiora incommoda inferantur, ruptis Nili aggeribus aditum intercluserunt. Hac ratione rex victor magna lætitia, cum exercitu Hierosolymam reuertitur. Sequenti anno rex iterum à Dargam in Aegyptum cum copijs euocatur, vt ei contra Syraconum Noradini xaercitus ducem suppetias ferat, qui Sanarum expulsum Solthanum restituere, & Darganum solio deijcere proposuerat. Cùm autem Dargam teloictus succubuisset, & Syraconus aliquot vrbes subiugaret, Almaricus sese Sanaro coniunxit, & Syraconum Aegypto expulit.

Fortunæ inconstantia.

Dum rex in Aegypto moram trahit, Noradini copiæ, cùm rerũ suarum successu elatæ sine maiori aliqua solicitudine cubarent, in finibus Tripolitanis misere ceduntur à Christianis. Noradinus è strato exiliens, relicto gladio & altero pede nudus, equo insidens fuga salutem quæsiuit: nostri verò spolijs ditati domum reuersi sunt. Huius expeditionis dux erat Gilbertus de Laci vir nobilis & in armis exercitatus, fratrum militiæ templi in illis partibus præceptor. Tantum autem fugæ ignominiam Noradinus postea deleturus vires reparat, vicinorum opem vndeçunque conquirit, & Arethusam oppidum corona militari cingit. Obsessis Antiochenus princeps Boamundus, Raimundus iunior comes Tripolitanus, Calamannus Ciliciæ præses, & Toros Armeniorum princeps, auxilia subministrant. quo cognito, hostes inde discedunt. Hos illi acrius gloriæ cupidissimi insectantes, magnum sibi malum crearunt. Turcæ enim locorum periti, cùm insequentes palustribus quibusdam locis conclusi essent, magnam inter ipsos stragem edunt. Belli duces (quos diximus) omnes capiuntur, præter Armeniorum principẽ, qui & pedem retraxerat, & hostes longius persequi cæteros fuerat dehortatus sedulò. Dehinc Noradinus ad prædictum oppidum reuersus, illud intra paucos dies expugnat, anno 1165. Post hæc rerum successu & regis absentia fretus, Paneadensem vrbem petit, eáque potitur, ciuibus libera discedendi potestate data.

Duodecim Templarij à rege suspensi.

Bello feliciter administrato rex ex Aegypto reuersus, & ab Antiochenis vocatus, vt afflictis & penè iam desperatis rebus opem ferat, eò mox cùm Flaudrensi comite itineri se accingit, viris aliquot prudentibus regni administratione demandata. Exacto autem ferè captiuitatis anno, princeps eorum regis studio liberatũ, multo prius argento persoluto. Eadem tempestate Syraconus Noradini militiæ princeps duas arces occupauit, quarum vna in Sydonensi agro, altera vltra Iordanem in Arabiæ finibus sita erat. Erat hæc Templarijs militibus credita, vt ea parte vim hostilem arcerent. Itaque rex iratus duodecim ipsorum, quos proditorum loco habebat, de patibulo suspendit, anno 1166. Aliquãto post Syraconus omni milicia Saracenorum & Turcarum stipatus in Aegyptum descendit, vt totam illam prouinciam domino suo Noradino armis subijceret. Sanar Soldanus extremum sibi exitium intentari, seq; tantæ hostium multitudini imparem fore facilè animaduertens, Hierosolymorum regem Amalricum in subsidium vocat, præter annuum tributum quadraginta aureorum millia ei pollicens, si à tanto hoste se, & suos securũ redderet.

1166

Syraconus à nostris victus.

Pactis vtrinque ritè confirmatis, Amalricus cum Ioannitis ac Templarijs equitibus alijsq; militibus suis illicò arma induit, & Syraconum qui præcesserat, fortiter insequitur, ac tandem ad Nilum opposita castra locarunt. Syraconus enim cum suis flumen iam transierat. Mox Hierosolymitani exercitus pars ex nauigijs & trabibus (quorum magnam copiam regio illa subministrabat) pontem super Nilum extruit. Reliqua multitudo noctu nauigijs transportata, hostium cohortem, quæ insulam Mahelech ditissimam occuparat, trucidat, & qui gladium effugerāt aquis submergunt. Ea clade Syraconus animo fractus, motis vniuersis castris in solitudinem quandam clàm discedit. Rex relictis ad pontem custodibus, magno animo (licet militum numero longè inferior esset) cum suo exércitu & Aegyptio milite subsequitur, ac in arenoso quodam loco hostem in acie stantem offendit. Itaq; rex omnium primus in eam legionem cui ipse Syraconus præerat, impetum fecit, ac tandem egregiè prostrauit, ita vt dux in fugam conijceretur. cum reliquis diu ancipiti Marte fuit dimicatum. Verùm Christianorum virtute & isti in fugam conuersi sunt. Illi inter fugiendū fortè in regis impedimenta incidunt, & mire sęuiunt. sicqúe factum, vt nostri victoria, illi verò amplissima præda potiti fuerint. Tum etiam hostes fugientes Hugonem Cæsareensem captiuum vnà abduxerunt.

Rex Alexandria vrbe potitur.

Syraconus ex fuga iterum suis collectis Alexandriam contendit, quem etiam ciues intra mœnia recipiunt. Rex subsequens ad præterlabentem Nilum castra tantùm ponit, vt eos commeatu intercluderet: nā inde ciuibus alimenta adportabantur. Syraconus famem præsentiens, relicto ibi Saladino cum mille equitibus, ipse cum reliquo milite per solitudinem nocturnis temporibus excedit, & superiores Aegypti partes non sine maleficio peragrat. Hunc rex insectari cupiebat, sed ab Aegyptijs ducibus Alexandriæ expugnationem maturandam consulentibus, retrahitur. Admotis itaque ad vrbem machinis muros turresqúe concutiunt. Ciues mercemonijs non armis assueti, cædium, vigiliarum, timoris famisqúe in primis pertæsi, hospites quos receperant eijcere statuunt. Saladinus ciuium

uium animo perspecto, patruum Syraconum, vt rebus afflictis citissime opem ferat, reuocat, ciuesq; ne moram impatienter ferãt, orat ac obsecrat. De hac re obsidentes certiores facti acrius instant, hortos amœnissimos vastant, omnisque generis machinas ad expugnationem profuturas vrbi admouent, obsessosque vehementer vrgent. Syraconus opem latutus, cùm ad pontem Nili nuper extructum Hugonem de Hybelim, qui ab Amalrico rege repudiatam vxorem duxerat, residere offenderat, animo frangitur & Hugonem Cæsareensem captiuum sollicitat, vt ipso mediante pax vtrinque sanciatur. Itaque Hugonis iussu Arnolphus quidam nobilis, eodem prælio captus, regem adit, ac rem omnem ordine exponit. Placet cunctis Arnolphi consilium: vnde mox vrbs in obsessorum potestatem venit, atque Saladinus cum suis saluus dimittitur, tum etiam vtrinque omnes captiui restituuntur. Hinc factum, vt Syraconus relicta Aegypto ad suos reuersus sit. Rex etiam rebus ad hunc modum pacatis magna gloria victor ad suos remeauit, & 12 calend. septembris Ascalonem ingressus est, anno salutis 1167. 1167

Cum rex domum reuersus esset maximo omnium applausu, nouo gaudio perfunditur. nam Mariam sponsam Ioannis Protosebasti filiam Constantinopoli sibi adductam, domi offendebat. Itaque quarto calenda. septembris Tyri regio apparatu nuptias celebrauit. Tum etiam rex cum Manuele imperatore fœdus iniit, atque mutua auxilia ad Aegyptum inuadendam promissa fuerunt. Nam Amalricus anno quinto regni sui Aegyptiorum oppulentia extimulatus, regno bellum inferre proposuit, quod hoc pretextus titulo ornabatur, quasi Soldanus Aegypti contra datam fidem Noradini fœdus atque amicitiam expeteret: sed reuera belli fax primaria erat Gerbertus cognomẽto Ascalit magister domus hospitalis Ioannitarum. Is enim cum rege pepigit, vt victoria adepta sibi atque ordini suo vrbs Belbeis (quæ olim Pelusium dicta fuit) cum vniuersa circumiacente regione, in perpetuũ cederet. Erat is vir magnanimus, & quadã liberalitate donandi prodigus. *Rex Tyri nuptias celebrat.*

Pacto eo cum rege firmato, Gerbertus omnes thesauros hospitalis domus exposuit atque infinitam pecuniam vndiquaque mutuò sumpsit, ac militibus erogauit. dicitur enim bello illo infeliciter administrato, quòd tanto ære domum grauarit, vt vix inquam sese inde liberare potuerit, sed officio cesserit, administrationiq; renuntiarit, ac centum millibus aureorum domum obligatam reliquerit. Fratres tamen militiæ templi amico Aegyptiorum regno vim inferre recusarunt, atque regem sequi noluerunt. Mense itaque octobri exercitus in Aegyptum contendunt, ac transcurso heremo dierum decem Pelusium veniunt, eam vrbem intra triduum expugnant, ac sine sexus ætatisque respectu ciues iugulant, aut vinculis constringunt. hòcque modo hæc vrbs, ratione pacti prius initi, hospitalariis custodienda & inhabitanda traditur. Postea vrbs Cahere à nostris obsideri cœpta: præterea classis Hierosolymitana Tapium ciuitatẽ diripit. interea Sanar Solthanus Amalrico auri cupidissimo vicies cẽtena millia promittit. mox etiã centena millia soluit, quibus filium & nepotem Pelusii captos redemit, pro reliqui etiam intra paucos dies soluẽdo duos nepotes dat obsides. Cæterum solutionem studio de die in diem differt, quo omne Aegyptum robur cogi, & Turcicum auxilium interim aduolare posset. At cum iam Syraconus imminere diceretur, Amalricus rex partem exercitus Pelusii reliquit, atque cum reliquis hosti obuiam processit. sed ab ea via qua hostis proficiscebatur aberrauit, sicque Syraconus Turcarum dux cum suis copiis in Aegyptum peruenit. Itaque Amalricus duorum exercituum multitudine territus, Pelusium rediit, atq; præsidiariis militibus receptis, versus Syriam tendit: sicq; maximo sumptu Hospitaliariorum hæc expeditio in nihilum abiit. *Gerbertus magister Ioãnitarum exercitum alit.*

Syraconus autem iam (quod superiore expeditione tentauerat) assequendi tempus & occasionem offerri optatissimam facilè perspiciens, ad Cairum castra locat, atque se amicum egregiè simulat. Soldanus hospitem summa beneuolentia excipit, ac eum sæpius inuisit, sed tandem iussu Syraconi cùm visendi gratia veniret à militibus occiditur, sicque Syraconus voti sui compassos eficitur, atque per *Saladinus Aegypto potitur.*

1170 Calypham Aegypti Soldanus designatur, sed vix anno vno exacto, è rebus humanis excedit. Huic Saladinus fratris filius surrogatus, qui Calypham summum Aegypti gubernatorem claua interimit, omnémque eius progeniem penitus excindere statuit. Thesauros etiam Aegyptiorum militibus suis distribuit, atque ad bella Christianis inferenda multò alacriores reddidit.

Legati in occidentem missi. Illa itaque in Aegyptum expeditione rex & Hospitalarij, non tam Aegyptijs quam regno Hierosolymitano, magnum malum crearunt. Commercia enim mutua interciderunt, & quod maius erat, Noradino acerrimo hosti terra marique loca sancta pro arbitrio (nemine resistere valente) infestandi amplissima fenestra aperta. nec vllam ille occasionem neglexit. Rebus itaque omnibus ad interitum tendentibus, ad occidentis principes communi consilio legati mittuntur, Amalricus patriarcha, Ernestus Cæsariensis Archiepiscopus, & Vuilhelmus præsul Acconensis. Sed oborta tempestate subitanea vix naufragium euadentes post triduum reuertũtur. Eę postea partes Friderico Tyrensi Archiepiscopo, & Ioanni Pandeadensi Episcopo demandantur. sed hoc Lutetię Parisiorum defuncto, Tyrensis post biennium infecto negotio domum redijt, quæ quidem res Christianis in Syria magnum terrorem incussit.

Damiata frustra à Christianis obsessa. Interea Constantinopolitanus anno 1169 (vt promiserat) copias ad bellum Aegyptiacum subministrat, quæ centum & quinquaginta nauibus vectæ ad Tyrum appellunt, ac præterea alias sexaginta ad commeatum portandum paratas. Amalricus quoque omnem ex vniuerso regno militem, ipsósque militares equitum ordines cogit. Hoc modo dispositis regni negotijs, 18 calend. octobris Græcis coniunctis Ascalona soluunt. Nec etiam pedestris exercitus exiguus erat. Itaque in Aegyptũ delati, magno conatu Damiatam obsident: sed frustra in eius oppugnatione vterque exercitus desudat, ciuibus & Turcico præsidio fortiter mœnia vrbis tutantibus. Fame insuper Græca classis premebatur maxima. & oppidani repletum quoddam nauigium aridis lignis ac sarmentis succẽdunt, ac flumine & vento secundo in classem oppugnantium immittunt, quo stratagemate quinque naues in fauillas redactæ sunt: tandem pace vtrinq; facta, ab obsidione discessum est. Rex cum equestri quidem comitatu saluus ad patrios lares regreditur, ex classe verò paucissimę nauiculæ seruatæ sunt: reliqua nauigia mare fere absorbuit. Aestate sequẽte magnus terręmotus in Syria extitit, qui Gabulum, Laodiceam, Tripolim, Tyrum, & multas alias vrbes miserè concussit, magna inhabitantium calamitate.

Saladinus Palæstinam vastat. Saladinus Aegypti princeps sub finem anni 1170 Palæstinam formidabili bello petit, & Daron oppidum expugnat, arx tamen salua mansit, in quam ciues vrbe amissa sese receperant: ex regijs etiam copijs, quæ obsessis suppetias laturæ aduenerant, plurimi cæduntur. Victoria hac comparata Saladinus in regnum suum redijt, nec vlterius progredi voluit, licet tantus eius exercitus fuerit, quantum terra sancta hactenus nunquam viderat: soli enim quadraginta millia equitũ fuisse perhibentur. Cum autem rex magnum periculum quod regno imminebat præsentiret, sequenti anno cum Hospitalarijs quibusdam Constantinopolim ad Imperatorem Græcum profectus est, vt cum eo consilia conferret, ac subsidia contra infideles imploraret. Proceres etiam aliquot regni ad principes occidentis ablegauit, vt rebus Christianorũ in Syriã fluctuantibus subuenirent. Rex Constantinopoli summa humanitate exceptus, atq; spe plenus liberaliter dimissus fuit, qui etiam secundis ventis 17 calend. Iulij apud Sydonem cum suis incolumis applicuit. Sequenti etiam anno Fridericus Tyrensis præsul cum alijs proceribus re infecta ex partibus Occidentis in Syriam reuersi sunt.

Armenia Turcis coniuncta. Interea Thorus Armeniorum princeps fato fungitur, atque Thomas ex sorore nepos, procerum regni suffragio rebus potitur. At Melier frater Thori assumptis à Noradino Turcis nepotem eiecit, sibiq; regnum contra æquitatem arripuit. Ipse enim Christianus existens sese Turcis coniunxit, atque eorum amicitiam deinsemper coluit, maximo nostrorũ detrimento: statim enim potestatem consecutus fratri-

fratribus militiæ Templi quicquid in Cilicia habebant abstulit, & toto ducatu ex- 1172
clusit, licet prius in ipsorum ordine frater extiterit. Christianos etiam hincinde
captos Turcis vendidit. Itaq; Antiochenus princeps eidem bellum mouit, cui e-
tiam rex cum suis auxilio venit. Cum autem Saladinus interim Petram secundę
Arabiæ Metropolim obsedisset, rex eò properans obsidionem soluit. sicq; totum
illud bellum absq; memorabili aliquo facto in nihilum abiit.

Mons regalis tentatur.

Anno postea 1172 Saladinus castrum trans Iordanē munitissimum (quod Mons
regalis dicitur) tentauit. Itaq; rex regni viribus congregatis, ei in solitudinem vsq;
obuiā processit. Cum itaq; Turcis res minime succederēt, Saladinus ab incœpto de
stitit, atq; in Aegyptū rediit. Anno etiam sequenti denuo omnem prouinciā trans
Iordanem depopulatur. eodem ferè tempore Raimundus Tripolitanus comes o-
ctauo captiuitatis suę anno è vinculis liberatur, octoginta millibus aureorum pro
missis, pro solutionis etiam fide obsides dati. Rex eundem liberaliter suscepit, atq;
comitatum quem hactenus defenderat, restituit, partem etiam solutionis magna
clementia numerauit.

Assisinorū secta à Templarijs abalienata.

Dum hæc alibi fiunt Assysinorum secta (quæ in Phœnice prouincia circa Ty-
rum habitabat, atq; hactenus Saracenorum religionem professa erat) ad Christia-
norum religionem animū adiecit. Itaq; legatos ad regem miserunt petentes, si fra-
tres Militiæ Templi suis hominibus tributum annuum duorum millium floreno-
rum remitterent, quod fidem Christianorum amplecti, atq; illis subsidium ferre cu-
piant. Rex eo nuntio lætus, legatos benignè accepit, atq; tandem ad ordinis ma-
gistrum Ottonem de Sancto Amando Tripolis existentem misit, pollicendo, si ali
ter fieri non possit, quod ex ærario suo quotannis eam summam pendēre fratribus
statuerit. Dum hoc modo Bohadellę legationis princeps pergit, subito à Gualthe
ro de Maisnilio alijsq; Templarijs ad id ordinatis, in itinere cum socijs occiditur.
Rex ira percitus ab Ottone magistro ordinis petit, vt sceleris authores exhibeant,
& pro merito grauiter puniantur. Cum autem impetrare nihil potuerat, apud Sy-
donem regni Comitia habuit, ac tandem ordinis magistrum cum quibusdam alijs
Templarijs Tyri in carcerem conijci iussit. Mox etiam sese apud Assysinorum ma
gistrum excusauit, ac veniam impetrauit. Hocq́ue modo factum vt rex atque Tem
pli milites animo inuicem abalienarētur. id quod postea Christianis & regno Hie
rosolymitano plurimum obfuit, & ad interitum perduxit.

Noradinus Turca & Amalricus rex mortui.

Paulo pòst Noradinus strenuus Turcarum princeps obijt, anno regni suo vice-
simo nono. Itaq; rex Almaricus mox Paneadem vrbem obsedit ac recuperare sta-
tuit. sed defuncti principis vidua, certa pecunię summa expensa, & viginti equitib.
ex carcere emissis, regis animū placauit, ita vt soluta obsidiōe inde discesserit. Di-
missis autē copijs, cum familiari comitatu Tyberiadē peruenit, vbi etiā disenteria in
æstate laborare cœpit. Inde morbū metuens per Nazareth & Neapolim equo in-
sidens Hierosolymam redijt. Ibi valetudine ingrauescente, febre quoque corre-
ptus fuit. Cùmque grauiter per aliquot dies affligeretur, medicos accersiri iussit,
instanter petens, vt aliqua decoctiuncula aluum soluerent. Id cùm negarent, iussit
omnem euentum sibi imputari. sumpta potiuncula, atq; alui obstructione soluta,
videbatur melius esse. antequam verò corpus exhaustum cibo refici posset, febrisq;
que solita recurreret, in fata cōcessit. mortuus autē fuit quinto idus Iulij, regni eius
anno duodecimo, ętatis tricesimo octauo, atq; salutis 1173. Is magno luctu iuxta fra
trem ante locū caluarię sepultus fuit. Rex enim erat prudēs & fortis, adeóq; ad re-
gni gubernacula idoneus, vt dignus fuerit, cui diuturnior ætas cōtingere potuerit.

Balduinus 4 rex septimus Hierosolymorum.

Balduinus quartus Amalrici filius, anno ętatis decimo tertio, Hierosolymorū se-
ptimus rex à proceribus regni electus, atq; ab Amalrico patriarcha in Templo, quar
to post patris obitū die Idibus Iulij, diademate regio coronatus fuit. Erat is ex A
gnete prognatus, quā pater ob cōsanguinitatis quartū gradū repudiarat, vt prius di
ximus. Eodē tempore Alexāder 3 pontificē, Fridericus Barbarossa Imp. occidētis,
Manuelis Imperatorē oriētis agebat. In Gallia regnabat Ludouic. in Anglia Hein
ricus,

1173. ricus, in Sicilia Vuilhelmus 2. Præerat tum Antiochenis Boamundus principis Raimundi filius Tripolitanis verò Raymũdus iunior, senioris Raimundi Comitis filius. Cùm autem Balduinus elephantiasi correptus esset atq; ob ætatem grauissima regni negotia administrare non posset, Milo quidam de Planci homo superbus & arrogans primas sibi partes vẽdicabat. Verùm is non multo pòst à sicarijs, quos æmuli subornarant Accone occiditur, eius dignitate postea Raimundus Trypolitanus comes, cunctis primorum suffragantibus exornatur.

Saladinus Damascum occupat.

Noradinus Damascenorum princeps qui eodem ferè tẽpore obijt, reliquit Melesalam impuberem filium regni hæredem. Huius imperium magnates detrectantes, Saladinum Aegypti principẽ, qui Syracono patruo successerat, clã vocant, eiq; vrbem produnt. Post hæc idem Cœlesyriam petens, Heliopoli, Emissa, & Cæsarea magna nullo cum labore potitur. Ardebat animus regni & glorię cupiditate, ideóque Melesalam omnino eiectum volebat, & vt toti Orienti imperaret manibus pedibúsq; laborabat. Sed Melesalam euerti & Orientis opes Aegyptijs coniũgi minus è re Hierosolymorum erat. Itaque Tripolitanus regni administrator cum copijs & militarium ordinum equitibus hosti obijciuntur. Corobedus etiam Parthorum princeps pupilli cuius res agebatur, patruus, aliquot turmas equitum in subsidium mittit. sed illi ad Alapiam, vbi se Melesala continebat, miserè cæduntur. Saladinus quoque Tripolitanum placat, obsidibus suis gratis illi restitutis, quos hactenus in Emissa retinuerat. Alij etiam regni proceres acceptis muneribus arma deposuerunt, & domum reuersi sunt. Aliquanto post & Rainaldus Antiochenus ac Iocelinus Edissanus multo auro ex vinculis liberantur.

Emanuel Græcorũ imperator à Turcis victus.

Dum hæc in Syria fiunt, Manuel Imperator Constantinopolitanus ad Iconium à Turcarum Soldano acie superatur, multis suorum procerum occisis aut captis. Paulo pòst etiã anno tertio Balduini circa octobris initium Vuilhelmus Marchio de Montisferrato à regni principibus vocatus ad Sidonem applicuit, atque regis sororem vxorem duxit, acceptis dotis nomine Ascalone & Ioppe maritimis vrbibus. Verum is post medium annum Ascalone in morbum incidit, quo etiam in Iunio extinctus fuit. Corpus eius Hierosolymam perlatum, in vestibulo ecclesiæ domus Hospitalis, magna pompa terræ mandatum est. Sequenti anno Philippus Flãdriæ comes apud Acconem applicuit, & postea Hierosolymam peruenit. Hũc rex summa humanitate excepit, atq; consilio procerum regni inprimis verò magistrorum Hospitalis & Templi, administrationem totius regni obtulit. Aderant & Constantinopolitani Imperatoris legati. Flandrus autem hanc prouinciam renuit, atque sese orandi non regnandi gratia venisse callidè asseruit. Postea tractatum est de expeditione in Aegyptum, sed Flandro tergiuersante negotium non successit, prę sertim cum & Tripolitano & Hospitalarijs hæc expeditio minus placeret. Itaque Flandrus sacris locis conspectis sese Comiti Tripolitano, Bohemundo, atque Hospitalarijs & Templarijs coniunxit, ac circa Emissam & Cęsaream magnã, hostium agros liberè depopulãtur. Saladinus enim de expeditione in Aegyptum edoctus omnes militiæ ciues eò contulerat. Postea Arethusam vrbem obsident & grauiter oppugnant, quam Saladinus solam Melesalæ, omni regno exuto, reliquerat.

Saladinus à Christianis acie victus.

Dum hæc circa Antiochiam aguntur, Saladinus rei præclarè gerendæ occasionem sibi offerri ratus, regnum Hierosolymitanum inuadere ac occupare statuit. Itaq; Rex Balduinus de hostium aduentu præmonitus, vocato qui supererat milite, Ascalonem contendit. Interea Barbarus, infinita eum comitante multitudine, in Christianam terram delatus agros populatur, pecora abigit, cædem miserorum facit, vicos villasq́ue succendit, & haud procul ab Ascalone tentoria figit. Ascalonitis prælium detrectantibus ipse ferocior factus est. Qui autem cum Hierosolymis remanserant de fuga, si qua euadere liceret, cogitabant. Diffusis ergo hinc inde prædandi gratia hostibus, Rex militem clam Ascalone educit, vt inopinantem Saladinum opprimeret: nec eum spes fefellit. Nam expedito prius diuino auxilio in hostem impetum facit. ac cum æquo aliquandiu pugnatum esset certamine, tandẽ

victoria

victoria ad regem inclinat, Saladino cum suis fugam arripiente. pugnæ dies erat 1175
25. Nouemb. anno 1177. Diuinitus hanc victoriam contigisse ex pugnantium mul-
titudine impari constat: Saladinus enim circiter equitũ viginti sex millia, Baldui-
nus autem vix quadringentos cum paucis peditibus habuit: continuis etiam im-
bribus hostis impeditus, suos ex fuga colligere non potuit, prætcrea fame & frigo
re maxima hostium multitudo absumpta est. Verùm oppugnatores Christiani ob
hyemis inclementiam quoq; infecta re ab Arethusa vrbe discesserunt. Rex etiam
cum suis victor & triumphans Hierosolymam rediјt atq; muros vrbis, in multis lo
cis collapsos, ex hostium spolijs piorumq; contributione restituit.

Saladinus postea acceptam hanc cladem vlturus, sæpius in Christianorum regio-
nes hostiles impetus fecit, atque inprimis Sydoniensem agrum grauiter afflixit.
Rex ergo arma cum suis corripiens hostem reprimere tentauit, atq; partem exerci-
tus eius prædam agentem in fugam egit. Saladinus de suorum clade edoctus, subi
tò aduolat, & spolia omni metu seposito diuidentes obruit, plurimósq; trucidat. Ot
to militiæ templi magister, & Hugo de Tyberiade Tripolitani comitis priuignus
capiuntur. Tripolitanus cum paucis Tyrum peruenit, Rex autẽ cum fidis quibus-
dam fugam arripuit, atq; incolumis euasit. Saladinus ea victoria parta, arcẽ quan
dam munitam, quam rex ad Iordani ripam priori anno ædificarat, atque templarijs
cum circumiacẽti regione custodiendam tradiderat, obsidet ac vi expugnat. Qui-
cunq; ibi depræhensi, aut trucidati aut in captiuitatem abducti fuerunt. Paulo pòst
Petrus de Cortiniaco regis Francorum Ludouici frater cum multis nobilibus in
Syriam venerunt, quorum aduentu nostri diuersis casib. territi, denuò recreati fue
runt, sperantes horum ope potenti hosti sese resistere, suámq; ditionem conserua-
re posse. Mox etiam cum Saladino pax ad tempus sancita fuit.

Christiani victores cæduntur

Cum hoc modo Saladinus Damascenã prouinciam pacasset, exercitum suũ con
tra Tripolitanum comitẽ eduxit, atq; eius ditionem vastauit. mox etiã sese in oppi
dum Achis recepit, atq; commodam occasionẽ cum nostris confligẽdi expectauit.
Eo tempore fratres Militiæ Templi arces suas quas in ijs locis possidebant, firma-
uerant, atq; indies obsidionem à hoste timebant. Idem & fratribus Hospitalarijs ac
cidit, qui contenti erant oppida sua contra hostes defendere, & opportunitate da-
ta Barbaros vagantes persequi. Nam Saladinus sese medium inter Tripolitanum
& militię ordines magnis copijs locarat. Classis quoque eius subitò adueniens in-
sulam Aradum occuparat. Id cùm comes percepisset, atq; maiora metueret, cum ho
ste pacem iniјt. sicq; Saladinus in partes Damascenas rediјt. Eodem tempore Ma-
nuel Græcorum imperator obijt, atq; Alexius filius in Imperio successit.

Tripolitani comitis pax cum Turcis.

Interea magnæ turbæ circa Antiochiam exortæ, Boamundus enim princeps
Theodoram Imperatoris Constantinopolitani neptem vxorem suam reiecerat, at-
que Sibyllam pellicem assumpserat. Cum etiam admissum crimen obijceretur, ira
percitus locorũ præsules officio semouit ac sua ditione expulit. Itaq; vicissim ipsi
eundem excõmunicarunt, atq; sacerdotibus interdixerũt, ne vel viuis sacramẽta,
vel defunctis sepulturas concederẽt. Hunc etiam factũ vt multi procerũ ab eo reces
serint, inter quos Rainaldus mansuetus extitit, qui exclusos præsules ad se in mu
nitam arcẽ recepit, ac benignè hospitiũ prębuit. Cum itaq; rex Balduinus hosce mo
tus intellexisset, atq; maiora pericula, quę Christianis imminerẽt, pręsensisset, hone
sta legatiõe huiusmodi tumultus compescere, ac discordes animos iterũ reconcilia
re statuit. Itaq; Rainaldus de Castellione (qui aliquãdo princeps Antiochenus fue
rat atq; Boemundũ educauerat) pręterea Rogerus de Moris Ioannitarũ equitũ ma
gister, ac Arnoldus de Troge magister militię Templi in eã prouinciã missi, vt scan
dalum admissum tollerẽt, ac partes dissidẽtes componerent. Illi primi ad Laodiceã
conueniũt atq; Boamũdo principi & patriarchę Antiochię diẽ constituũt. Tandẽ
res ita est cõposita, vt Boamũd. pellicẽ dimitteret, atq; clerus iterũ ad diuina officia
rediret. Verũ hęc cõpositio nõ fuit diuturna: nã princeps ad priora flagitia rediјt, at
que multos procerũ ditiõe sua expulit q à Rupino Armeniorũ principe humaniter
excepti

Turbæ circa Antiochiam

1178 xceptis fuerūt. Paulo pòst etiā Melesula Noradini filius obijt, atq; Alapiam cū reliqua ditione, cognato suo Hezedin Mussulæ dño vi testamenti attribuit & hęredē fecit, ne Saladinus (qui tum Aegypti regnū pacabat) totam Damascenorum prouinciam subiugaret. Is etiam illico cum copijs aduolauit, atq; Alapiam obtinuit.

Latini Constantinopoli cæsi. Hoc modo aliquandiu ab exteris hostibus pax Christianis in terra sancta fuerat, præsertim ijs qui in regno Hierosolymitano habitabant. Saladinus enim cum rege Balduino pacem seruabat, cum Damascenorum regio quæ integrum ferè quinquennium nulla pluuia rigata fuerat, omni alimentorum genere destitueretur. Verùm domestici motus, quos regij amici ciebant, trāquillitatem illam diuturnam esse non sunt passi: nam Tripolitanus comes, cui regni administratio demādata fuerat, Hierosolymam versus iter faciens, & Biblij subsistens, æmulis apud regem eū traducentibus, quasi regni diadema appeteret, non sine dedecore pedem referre iubetur. Eius rei authores primarij erant regis mater mulier importuna, & eiusdem frater regius Senescalus, qui absente comite ægrotum regem pro suo libitu ducebant. At regni principes magnarum calamitatum telam inde facile texi posse animaduertentes, illis inuitis comitem multo cum labore reuocant, & regi conciliāt. Atq; hoc modo discordiæ fomes iterum sopitus fuit. Eodem tempore magna quoque rerum mutatio Constantinopoli facta. Cum enim Manuel fato functus esset (qui Latinis plurimum fauebat, atq; honesta Imperij officia committebat) ac Alexius filius successisset, Andronicus patruelis eius contra Latinos turbas excitauit, atq; officijs depositis etiam vrbe vi expulit. Id quod nostris in Syria plurimum obfuit. accidit id anno salutis 1179.

Christiani Saladinum prælio superant. Saladinus affulgente iterum belli gerendi commoda occasione, paci contra fœdus initum renuntiat, & conuocatis copijs ex Aegypto Damascum redire constituit: rex Balduinus aduentu hostium cognito & ipse regni robur vniuersum cogit, ac hosti, quem ad mare mortuum aduenturum putabat, occurrere parat, & iuxta veterem quandam vrbem, cui Petra deserti nomen (in secunda Arabia sitam) castra ponit: sed Saladinus ab itinere instituto deflexerat, & in terrā regis delatus, ad Montem regalem arcem munitam, quæ à militaribus ordinibus defendebatur, tentoria fixit. Aberant autem à se inuicem vterq; exercitus itinere trium dierum: interea Turcici satrapæ qui circa Damascum, Bostrum, Emissamq; degebant, cum eo loci regnum Hierosolymitanum defensoribus destitutum viderent, Iordanem transeunt Galileæ partes deprædantur, & Buriam castellum, ad radices montis Tabor situm, haud procul ab vrbe Naim, præter ciuium opinionem corona cingunt, & intra paucos dies expugnant. Cædes ibi plurimorum facta, & quingenti circiter in uinculis abducti sunt. Saladinus verò cum ad Montem regalem militem ex continuis itineribus fessum nō sine incolarum maleficio refecisset, nemine obstante Damascum vsq; peruenit. Eò mox omnem Damasceni regni vocat militem, qui Aegyptijs cōiunctus terram sanctam ingreditur. Barbarus exercitus ad viginti millia æstimabatur. Balduinus in extremis rerū angustijs cōstitutus erat, præsertim cum Tripolitanus comes acuta febre decumbebat. Verùm Hospitalarijs illum animantibus cum septingentis equitibus fortiter ad hostem, ad Frobolet vicum residentem, procedit. Ibidem prælio inito Christiani superiores extiterunt, hostis enim nostrorum fortitudine territus fuga salutem quæsiuit. Veruntamē gladio & calore solis intensissimo maxima eorum pars interijt. Postea Saladinus iterum Damascum magnis itineribus contendit.

Berytbus urbs frustra obsessa. Quum Saladino hac via res minus prosperè successisset, alia aggreditur, & ex Aegypto classem vocat, eandémq; ad Berythensem vrbem, quam oppugnare proposuerat, appellere iubet. Itaq; illa ad calendas Augusti aduolat. Saladinus etiam pedestres copias adduxit, ac terra mariq; vrbem indefesso studio tentauit. Pręterea Saladini frater qui interim Aegyptiorum regno præerat, Darum nouissimam regni Hierosolymitanis in finibus Aegypti vrbē depopulatur. Balduinus ergo procerum consilio adhibito periculosiori morbo, quo cum Berythenses conflictabantur, me-

tur, medelam adhibendam statuit. nam vtrunque hostem simul reprimere vires non sufficiebant. Ergo Tyrum cum exercitu profectus, classem triginta trium nauium adornare iubet: res etiam intra dies septem mira celeritate perficitur. Dum hæc Tyri aguntur, Saladinus, cùm forte excubitores intercepissent nuncium literarum fasciculum ad obsessos deferentem (quibus vt vrbem strenuè tuerentur, monebantur) facta ipsis certa spe de auxilio ferendo, obsidionem soluit. Itaque rex de hostium abitu certior factus Sephorum rediit. 1180.

Saladinus aũt gloriæ ac longè latéque dominandi libidine supra modum ardens, in Mesopotamiam bellum transfert, & Euphrate transmisso, Edessam, Carram & alias quàm plures ciuitates Mussulæ domino subiectas, partim auro partim vi expugnat: rex Hierosolymitanus commodam hosti damna inferendi occasionem arripiens, Damascenũ agrum hostili animo depopulatur, Patriarcha, qui crucis lignũ exercitui præferebat, simul eunte. Re autem fœliciter gesta, pedẽ referunt. facta sunt hæc mense octobri ann. 1180. Cumque extero bello Saladinus implicitus diutius abesset, denuo communi consilio in Damascenorum fines mense decembri eiusdem anni fit impetus. Vicinæ etiam villæ Bostro vrbi per Tripolitanũ comitem armentis spoliantur, ac incolæ abiguntur. Rex autem alia via cum maiorib. copijs incedẽs, nulli loco, nullisque hominib. in hostium agro parcit, sed cum ipsam vrbem Damascum attigisset, regressus est Tyrum, vbi etiam D. Natalem diem magno gaudio cũ Christianis celebrauit: postea Hierosolymam rediit, atque cum primorib. regni conuentum habuit de tributo exigendo, vt Barbarorum irruptionibus maturè cum iusto exercitu occurrere posset. nam de centum Bizantijs nummis singuli Bizantij numerabantur in omnibus regni locis. *Rex vastat Damascenũ agrum.*

Ex Mesopotamia Saladinus victor reuersus, rectà Alapiã contendit, quæ totius regni robur putabatur, quámque ipse auidissimè expetebat. Eã itaque obsidione cingit, vrbis d. Samare & alijs quibusdã oppidis (vt per legatos inscijs ciuibus petierat) donatus, hosti eã tradidit. Tanto rerũ successu Saladini, sacræ terræ principes in angustias coguntur, & clã milites colligũt, q̃ vicino hosti, si necessitas forte exigeret, resistere valerẽt. Tũ etiã Antiochenus princeps Tarsum, Ciliciæ primæ Metropolim, (quam à Græcis receperat) Rupino Armeniorũ Satrapæ vẽdidit. Videbat n. quòd in tanta Saladini propinquitate eandẽ, etiã magnis sumptib. & periculis, ob locorum distantiã defendere vix poterat. Eodẽ tẽpore rex Balduinus Nazarethæ in febrim incidit, & elephantiacus morbus indies magis magisque ingrauescebat. De vita itaque ipse desperãs Guidonem Lusignanum, cui nuper sororem viduam desponderat, comitem Ioppensem & Ascalonitanum, præsente matre & patriarcha, militariúmque ordinum Magistris, regni procuratorem constituit, salua sibi regia dignitate retentáque Hierosolyma, cum redditibus 10 millium aureorum annuatim soluendorum. Iurasse tamen Guidonem regi fertur, quod eo viuente ad coronam non aspiraret, nec oppida aut arces aliquot à regno abalienaret. *Alapia Turcis cessit.*

Cum interea Saladinus nonnihil à belli laborib. respirasset, in terram sanctam iterum mouet, multa castella effringit, damnáque inhabitatorib. infinita infert. Christianorũ exercitus ad Sephorianum fontẽ considet, cui Pisani, Genuenses, Veneti, Longobardi & alij sese coniunxerant, cum hyeme instante à nauigatione prohiberentur. Aberat vix vno miliari hostis, vnde vrbium vicinarum habitatores metu perculsi intra mœnia se continebant, minúsque cõmeatu Castrenses iuuabant, ita vt fame in Christianorum exercitu laboratum fuerit. Ac licet sacris militibus sæpius commoda daretur occasio cum hoste confligendi, præsertim cum clarissimos duces, & inter eos Heinricum Louaniæ in Belgia principem, secum haberent, tamen odio contra Guidonem regni procuratorem concepto, prælium detrectarũt, quãuis semper alij prætextus adferrẽtur. Itaque hostes, cum per multos dies circa Iordanem libere prædas egissent, illæsi ad sua redierunt: id quod hactenus ijs locis nunquam contigit. Nostri verò iterum ad fontem Sephorianum regressi, hostis consilia explorabant. *Discordia Christianorum obest.*

1181. Vix aũt elapſo vno menſe rediјt Saladinus, machinis bellicis, quæ ad vrbiũ face
Balduinus. rent expugnationẽ, iјſq; fortiſſimis & plurib. inſtructus, ac perluſtratis trans Iorda
puer rex Hie nem locis, Petracenſem vrbẽ, dum nuptias parat Hemfredus cũ regis ſorore, obſi-
roſolymus. det: rex obſeſſis mittit auxilio Tripolitanũ comitẽ, quẽ repudiato Guidone, regni procuratorẽ iterum ordinarat. Huius fortitudinẽ Saladinus pertimeſcens, obſidio nem ſoluit, cum iam integrũ mẽſem eos duriter preſſiſſet. Cęterùm antequã ad hoc bellum ireт, rex infirmus Balduinũ nepotem ſuũ ex ſorore Sybilla, annorũ quinq; puerum in regno ſucceſſorẽ, de cõmuni principum conſilio, denominat. Tum etiã Tripolitanũ comitẽ regni gubernatorẽ deſignat. factũ eſt id die 20. Nouemb. anno 1183. Sybilla illa Vuilhelmo iuniori Mõtisferrati Marchioni per 3 menſes fuerat ma trimonio iuncta, ipſoq; poſt in fata cõcedente, ex eo hunc Balduinum filiũ poſthu mum progenuit, illaq; deinde Guidoni nupſit. Hãc aũt regis conſtitutionẽ Guido ægerrime tulit, adq; vrbẽ ſuam Aſcalonẽ acceſſit. Cum itaq; Patriarcha atq; Hoſpi- talis & Templi magiſtri imminentia pericula ex hac cõtentione preſentirẽt, in vr- be Acconenſi, vbi rex principũ cõuentum agebat, ad regẽ accedũt, atq; ſupplices petunt, vt Guidonẽ in gratiã recipiat, quo maiora regni incõmoda præcauerentur. Nihil aũt efficientes, aliјs non expectatis, ex conuentu diſcedunt, ita vt de mittẽdis legatis ad principes occidentis nihil certi conſtitui potuerit.

Ex eo tẽpore regnũ Hieroſolymitanũ ſemp in peius ruere cœpit. In rege eñ Bal
Magiſtri or duino q & corpore & cõſilio ob infirmitatẽ parũ valebat, ferè nulla erat ſpes, in re-
dinum mili- ge puero adhuc minor. q ob ætatem immaturã tantę dignitatis onus ferre non po-
tarium in oc terat: Guidonis etiam & Raimundi Tripolitani ſimultates regni rebus plurimum
cidentem le- obſtabant: præterea idẽ comes Tripolitanus cũ Barbaro amicitiã nimis ſuſpectam
gati miſſi. contraxerat, ita vt rex cogitaret ipſum tanquã Chriſtianę reipub. hoſtem decernen dum. Itaq; Balduinus ſolius Vuilhelmi Tyri Archiepiſc. & vtriuſq; ordinis equum magiſtrorũ cõſilio vtebaт, qui cenſebãt ab occidentis principib. Chriſtianis per le- gatos auxilia petenda. Cõſilio ergo procerũ regni congregato, Heraclius patriar- cha Hieroſolymitanus, Rogerius de Molins octauus Ioannitarũ, & Arnoldus Tẽ plariorũ equitũ magiſtri legati electi, qui ad Lucium 3 pontificẽ Rom. Fridericum Impp, Philippũ Gallię, & Heinricũ Angliæ reges accederẽt, & vt rebus afflictis in oriente ſuccurrerẽt, ardentib. votis impetrarent. Legati ſuam operã pollicentes ex portu Acconenſi ſoluerũt, & fęlici nauigatione in Italiã traiecerunt. Cum aũt eo tẽ pore magnę turbę inter Luciũ pontificẽ, & ciues eſſent ortæ propterea q̃d ipſe Cõ ſularẽ dignitatẽ abrogare ſtatuiſſet, legati aliquãdiu apud Vuilhelmũ Siciliæ regẽ permanſerunt, atq; tandem ad Concilium Veronenſe peruenerunt.

Ibidem

Ibidem legati magna diligentia in præsentia Pontificis & Imperatoris petitionem Christianorum Orientalium proposuerunt, atq; omnes principes attentos hã buerunt. Legatis auditis pontifex author fuit, vt ijdem in Galliam tẽderent, atque Philippo persuaderent vt & ipse cum copijs in Asiam traijceret. Id enim si fieret, alios Christianorum principes promptissimos futuros. In eo itinere Arnoldus Templariorum magister obijt, atque reliqui duo cum comitatu Lutetiam peruenerunt. Rebus ibidem fœliciter peractis, spe pleni in Angliã traijciunt, postea quoq; Germaniam percurrunt, atq; eò rem deducunt, vt hinc inde maximi exercitus atq; bellici apparatus colligerent, quò sequenti æstate expeditio contra Barbaros in Orientem fieret. Itaq; legati primò Veronam, postea in Siciliam, & tandem Hierosolymam reuersi sunt. Sed paulo pôst simultates inter põtificem & Imperatorem recruduerunt, atq; crudele bellum inter Gallum & Anglum inchoatum: quinetiam Vuilhelmus Siciliæ rex Græciæ oram vastauit. Mox quoq; Lucius Papa moritur, atq; Vrbanus 3. in eius locum eligitur, qui ob plurimas turbas in Occidente motas Turbanus dictus fuit. Hisq; de causis cœpta illa in Orientem expeditio omissa fuit. Id cum rex per literas amicorum cognouisset, mœrore & angustia magis, quàm dolore aut acerbitate morbi extinctus est, vir nulli regum vel animi fortitudine vel laborum patientia postponendus: obijt 16. die Maij anno regni 12. ætatis 25. salutis 1185. Cadauer eius magno luctu in regum Mausoleo iuxta Caluariæ locum reconditum fuit. 1183. *Balduinus rex mœrore obijt.*

Rege sepulto, Balduino 5. adhuc puero existenti regnum confirmatur. Tum autem scintillæ quæ iam sub cineribus latuerant in magnum incendium exiuerunt. Raimundus enim Tripolitanus comes omnem regni administrationem ac regis pueri Balduini tutelam sibi integram deberi contendit, atq; à proceribus regni in publicis comitijs ferè obtinuit: at Sybilla defuncti regis soror & viuentis pueri regis mater Guidonem maritũ suum instigat, vt competitori Tripolitano nullo modo cedat. Guido etiam quod volebat, minis à regni proceribus extorquet. Verùm septem mensibus lapsis Balduinus rex puer quoq; obijt, atq; ad auunculum suum sepultus fuit. ferebatur autem tum vulgò quod à matre lento veneno, regni cupiditate, sublatus fuerit. Eius etiam obitum mater non prius aperuit, quàm ab Heraclio patriarcha alijsq; proceribus regni impetrarit, vt Guido maritus rex declararetur. Cum etiam Gerardus Ridefordius Templi magister Coronam & reliqua regni insignia apud se custodiret, ingenti pecunia accepta reddidit, atq; vt Guido statim coronaretur author fuit: hac ratione factũ, vt vno eodemq; die Balduini exuuiæ terræ mandarentur, atq; Guido rex coronaretur. Hunc etiam eius conatũ Bonifacius Montisferrati Marchio, qui tum cùm non contemnenda militum manu in Syriam venerat, plurimum adiuuit. *Balduinus 5. rex Hierosolymorum veneno tolli tur.*

Cùm hoc modo Guidoni regnum aliquo modo esset confirmatum, atq; Tripolitanus videret se omni spe regni decidisse, ira exæstuans, omnem lapidem mouere cœpit vt Guidoni rebus obsistere posset. Saladinus animum ægrotum & regnandi cupidum magis impellit, eiq; suam operam addixit. Id officij genus Raimũdus auide arripuit. Fata enim regnum Hierosolymitanum appetebant, & ad miserabilem ruinam trahebant, præsertim cum populus regi atq; templarijs esset infensissimus, quasi iura regni pecunia vendidissent, atq; sacra profanis passimmiscerẽt. Itaq; Saladinus fœdus cum Tripolitano inijt, ac missis passim nũtijs, Turcas, Saracenos ac Aegyptios arma capessere hortatur, vtendum enim occasione hac maxima, nimirum discordia Christianorum principum, ex præda etiam diuitias pollicetur amplissimas. Vrbs Acconensis locus constitutus, in quo omnes copiæ conuenirent. Itaq; ex omnibus locis religionis odio & spe prædæ, quam Saladinus omnem promiserat, tãtus exercitus conuolauit ex omnib. Barbarorum locis, vt ad 50. millia equitum, & infinitus numerus peditum conueniret, quibus etiam per Hierosolymitanorum fines tutum iter non patebat, Tripolitanus comes per Tyberiadis, Nazarethanum, & Galileæ agrum saluos deducit. *Guido rex Hierosolymis.*

1186.

Hospitalariorũ in Ignis de Turcis victoria.

Copijs Barbarorum omnibus congregatis, Saladinus vrbem Acconam (quę & Ptolomais dicitur) primo obsidere atq; bellicis machinis oppugnare statuit. Erat autem hæc vrbs iam dudum à regibus Hierosolymitanis militarium ordinis equitibus Hospitalarijs & Templarijs tradita, vt ijs in partibus rempublicam Christianam fortiter contra Barbaros irrumpentes defenderent, atq; eam vrbem conseruarent. Itaque fama huius belli euulgata, omnes suas vires eò contulerant, armis & commeatu communierant, magistris ipsis ordinum præsentibus. Cum autem Saladinus timeret ne & Guido nouus rex cum suis copijs aduentaret, atque ordinum Magistris succurreret, statuit vrbem ipsam oppugnare & in suam potestatem redigere, omnibus incolis interfectis. Itaque die primo Maij constituto, Barbari omni genere telorum & machinarum in vrbem impetum faciunt, atque per scalas vrbis mœnia superare contendunt, idqué ea hora cum Christiani in templo rebus diuinis vacare statuerant. Verùm Christiani fortiter turres & mœnia defendebãt, atque Barbaros magno clamore ascendentes præcipites deijciebant. Cùm hoc modo ad mœnia pugnaretur, ordinum Magistri cum selecta equitum manu per auersam portam erumpunt, castra hostium inuadũt, ac obuios quosq; obtruncant. cadentium ploratus ad aerem attollitur, atq; funestam cladem Barbaris ad mœnia pugnantibus denunciat. Mox etiam nostri à tergo oppugnantes vrbem inuadunt ac omnia prosternũt: itaq; Saladinus castrorum clade attonitus, oppugnatione omissa, ingruenti hosti occurrit & prælium cruentum inijt. Pugnabat etiam Tripolitanus pro Barbaris, sed habitu mutato & facie fucata, qui Volonum manu in omne scelus promptissima per medias acies in Magistrorum cohortes irrupit, idq; potissimum odio Templarij ordinis. Cum autem is in diuerso loco pugnaret, in Ioannitarum magistrum incidit, atq; eundem viriliter resistentem equo deiecit, qui etiã armorum onere oppressus, & multitudine hostium instantium obtritus interijt. Id cum Ioannitæ sensissent, dolore & ira perciti hostem loco pellunt, atq; strenuè pugnando Christianis egregiam victoriam, sed sibi cruentam ac luctuosam, comparārunt,

rarunt,

runt, fortiſſimi enim quiq; cum ſuo magiſtro occubuerunt. In hoc prælio ex Turcis ad quindecim millia perierunt, alij ſibi fuga vitam conſeruarunt: contigit hæc memorabilis victoria Chriſtianis calendis Maij anno 1187. 1187.

Cùm Saladinus vi nihil præclari contra Chriſtianos agere poſſet, rem dolo aggrediendam cēſuit. Itaque author eſt Tripolitano vt amicitiam cum rege ſimulet: placet viro cōſilium, móxq; regis per legatos amicitiam ambit. Ex cōpoſito quoq; Barbarus, omiſſa Accone, Tyberiadem quæ Tripolitano parebat oppugnare ſtatuit. Vnde Tripolitanus à rege & militiæ ſacræ ordinibus auxilium petijt, conſilio itaq; habito Chriſtianorum vires per Aſiā congregantur, quibus ſe etiam Tripolitanus coniunxit. Mille 500. equites, & 15. millia peditum æſtimabantur. At hoſtium exercitus equitum 120. millibus, peditum verò 160. millibus conſtabat. Ad ſubleuandam igitur Tyberiadis obſidionem profecti, ad Sophoritanū fontem caſtra ponunt: in itinere mox obuium hoſtem habuerunt, qui in ſingulas occaſiones intentus, cōmodiſſimis quibuſq; locis regios arcendos ſtatuebat. Itaq; 4. Nonas Iulij atrox pugna cæpta, quam etiam, omnib. ſolis ardore feſſis, nox tādem diremit. Poſtridie prælium reſtauratur in quo Barbari, Tripolitani proditione & turpi ex acie fuga, ſuperiores extiterunt. Cum Guidone rege Gerardus Templi magiſter ac Bonifacius Mōtisferrari Marchio viui in hoſtium poteſtatem peruenerunt. Capta etiam ſacroſancta crux, quam Acconenſis præſul exercitui prætulerat. Omnes hoc prælio Chriſtianorū orientalium vires conciderunt. Tēplarij etiam & Hoſpitalarij omnes, quos Barbarus miles ceperat, cū fugere nollent, miſerè trucidati ſunt: hinc etiam factum vt multi noſtrorum ſeſe Hoſpitalarios aut Templarios profiterentur vt martirij gloria de hoſte triumpharent. Rainaldus etiam Caſtellio, qui ſæpius Barbaros fuderat, cum ad Tyrānum duceretur, ab eodem gladio per iugulum adacto obtruncatus fuit.

Raymundi proditione Chriſtiani vincuntur.

Prodita hac ratione à Raimundo re Chriſtiana, cætera omnia Barbaro prona fuerunt. Ptolemaide enim, Biblio, & Berytho ſpontanea deditione potitus eſt. In deditione Saladinus victor mitis ac liberalis erat, nec religionis Chriſtianæ quenquam, præter Latinos, vrbibus excedere iubebat, modò æquo cum cæteris iure viuere, ac tributum conferre pollicerentur. Calamitatem præteritam & futurā multa præceſſerunt prodigia, crebri horrendique terræ motus, venti atroces, ſolis defectus, grandines frequentes inſtar oui anſerini, mare redundans æſtu ſolito maiore. Regis etiā cubiculario prægrandis aquila 7. iacula vnguib. vncis geſtans, & Chriſtianorū copias circūuolitans per quietē viſa, quæ humanā vocē ædebat, Væ Hieroſolymis: Accedebat vita ſacerdotū diſſoluta, ac plebis obrutę ſcelerib. mali mores. nec etiā patriarcha Heraclius integrè vixiſſe tradit. Cū itaq; hoſtis totā regionem, quæ inter Sidonem & Aſcalonem ad mare ſita eſt, præter Tyrum intra menſem occupaſſet, exercitum ad Aſcalonem vrbem admouit, atq; tandem per 9. dies fruſtra oppugnauit.

Ptolomais hoſti ceſſit.

Dum aūt Barbarus timeret ne obſeſſorum virtus victoriæ ſuæ curſum impediret, deliberatione habita, diſceſſit, atq; rectà Hieroſolymam ſanctā vrbem & regni caput petijt. Mox etiam legatos in vrbē miſit, atq; vt ſeſe & fortunas dederent ciuibus conſuluit, verū legati infecta re diſceſſerūt. Itaq; vrbem obſedit, & per 14. dies omni genere machinarū oppugnauit. Cùm aūt ciues viderent regni vires ac militares ordines proxima pugna maiori parte occubuiſſe, nec ab exteris vlla ſubſidia ſubuenire poſſe, certis conditionibus vrbs Saladino tradita, nimirum vt ciuibus vel manere vel incolumes cum faſciculis, quos ſinguli humeris ferre poſſent, abire liceret. Latinis tamen ad habitandum vrbs negata, atq; Syris, Græcis, Armenis, Iacobitis, Georgianis, & Neſtorianis ſtationes deſignatæ. Incidit hæc calamitas in ſextum Nonarum octobris anno ſalutis 1187. cum Chriſtiani eam per vndenonaginta annos inhabitaſſent. Mox etiam Latini parentes cum liberis, nobiles cum plebeis magno luctu vrbe exceſſerunt, atque Tripolim, Tyrum, aut Antiochiam petierunt, quæ ſolæ tres vrbes in hiſce tumultibus Chriſtianis ſaluæ permanſerunt,

Hieroſolyma à Saladino occupata.

1187. omni circumiacenti ditione in solitudinem quandam redacta. Deinde etiam Turcæ Hierosolymam ingressi Templum Domini prophanarunt, atque aqua rosacea lotum suæ superstitioni dedicarunt, reliqua equorum habitatione facta, solum Dominicæ resurrectionis phanum à Surianis ingenti auro redemptum. Hanc calamitatem Tripolitanus etiam auxit, atque miseram Christianorum gentem exulantem copijs suis aggressus dissipauit, ac crudeliter omnibus sarcinis spoliauit, ita vt plurimi fame & frigore perierint. Paulo pòst tamen etiam Tripolitanus nocte quadam in cubili suo mortuus inuentus, atque (vt Vincentius refert) circumcisus, quòd defectionis non modò à rege Guidone, sed etiam à Christiana religione euidens fuit argumentum. Perierunt in hisce turbis vltra viginti millia Christianorum.

Saladinus ad Tyrum castris exutus. Exinde Saladinus iterum Ascalonem obsidione cingit, atque omni genere machinarum expugnare contendit: cum autem ciues fortiter resisterent, atque subsidia Christianorum aduentare dicerentur, æquas pacis conditiones obtulit, atque omnis generis humanitatis officia pollicitus fuit: itaque decima die obsidionis vrbem occupauit, quæ propugnatoribus ferè erat vacua. Inter pacis conditiones erant vt Guido rex cum Gerardo Templariorum magistro ex captiuitate liberarentur, atque incolę cum omni suppellectile ad Christianos migrare possent. Postea quoque Tripolim tentauit, sed infecta re inde discessit, atque vrbis cura Antiocheno principi commissa fuit. Inde ad Tyri oppugnationẽ Saladinus cum exercitu progressus, eò sese Conradus Marchio Montisferrati Græcorum nauibus vectus contulerat, atque Christianis exulibus vndiquaque concurrentibus, ciuium hortatu, eãdem vrbem munierat & cõtra Barbaros fortiter defẽdere statuerat. Cum ergo Saladinus signo dato vrbem horribili clamore oppugnaret, Christiani magno animo restiterunt, atque plurimos à mœnibus præcipitarunt. Margaritus etiam classis Siciliæ prætor hostium naues, quas vndiquaque collegerunt, incendit ac dissipauit. Itaque Saladinus cum à fronte & tergo peteretur, metu territus, obsidionem soluit, atque castris exutus fuit, quæ etiam à nostris direpta fuerunt.

Antiochia Turcis prodita. Paucis diebus trãsactis Saladinus copijs restauratis in Antiochenum agrum duxit, atque viros & oppida miserè vastans, omnia in potestatem redegit, sola vrbe Antiochia excepta. Cum autem videret aperto Marte id uix fieri posse, proditione rẽ tentãdam existimauit, nec spe falsus fuit. Patriarcha enim largitionibus corruptus arcem vrbis prodidit, atque præsidium Turcarum recepit postea quoque vrbs occupata: ciuibus potestas oblata ibidem in pristino statu permanẽdi, siue ad alia loca migrandi. Factum est id anno nonagesimo, postquam à Boemundo principe in manus Christianorum peruenerat. Fama amissæ inclytæ huius vrbis nõ modo Orientales sed etiam Occidentales Christianos plurimũ deterruit, atque Vrbanum 3. Pontificem eò adegit, vt in itinere ad Venetos Ferrariæ mœrore subsistit, & febre correptus mortuus fuerit. Huic successit Greg. eius nominis octauus. Cũ aũt ipse bellum inter Pisanos & Genuenses cõponere cuperet, vt rebus Hierosolymitanis Christiani coniunctis viribus succurrerẽt, die 60. pontificatus quoque Pisis decessit, atque Clementem tertium successorem suffragantibus plerisque habuit.

Orientales Christiani ab occidẽtalibus auxilia impetrant. Vr ergo Clemẽs in Gregorij locum, ita & eius solicitudines subijt, atque cunctantes principes instigauit. Aderant etiam ex terra sancta legati, nimirum Heraclius Patriarcha Vuilhelmus Tyri Archiepiscopus & militarium ordinum magistri. Illi Rauennam primò peruenerunt atque Ottoni Archiepiscopo persuaserunt, vt sacræ militiæ nomen daret, idem etiam Hugbaldo Lanfranco Pisano præsuli persuadẽt, qui Reipublicæ Pisanæ classi, quæ 50. triremib. constabat, præficitur, vt etiam Rauennas Venetorum nauibus: hisce etiam Genuenses accesserunt. postea per alpes in Galliam transgressi sunt, Heinrico Pontificis legato eos comitante. Philippus Galliæ rex, atque Heinricus Angliæ in Vellocassibus cõueniunt atque Tyrensis præsulis eloquentia persuasi, militiam sacram professi sunt, atque crucem belli tesseram susceperunt. Hisce sese Otto Burgundiæ dux adiunxit. Frisones quoque & Dani quinquaginta triremi classe, atque Flandri 37 subsecuti sunt. Syriæ Legati postea

Germa-

Germaniam peragrant atq; efficiunt vt & Fridericus Barbarossa inuictus Roma- 1188
norum Imperator vnà cum filio Friderico Sueuiæ, Bertholdo Morauiæ, Herman-
no Badensium, Lupoldo Austriæ ducibus crucem assumpserunt. Hisce sese Ca-
meracensis, Rothomagensis, Vesontinus, Tarantasianus, Monasteriensis, Osna-
brugensis, Misnensis Herbipolensis, & Veronensis præsules cum innumeris alijs
Comitibus & nobilibus ex varijs prouincijs coniunxerunt. Bela etiam rex Vn-
gariæ, ne sacrum bellum impediret, pontifice adhortante, cum Venetis duorum
annorum inducias ineunt. Vuilhelmus quoq; Siciliæ rex mare à Pyratis pacatum
reddidit, atq; ex Sicilia & Apulia Christianis annonam suppeditauit.

Cum autem eodem tempore passim virtus Hospitalariorum & Templariorum *Hospitales*
fratrum per Europam prædicaretur, vt qui soli hactenus Barbaris restitissent, at- *S. Ioannis o-*
que plerique pro religione Christiana fortiter pugnando occubuissent, multi co- *pibus aucti.*
mitum & nobilium eos ordines professi sunt, atq; paterna bona Testamento ędi-
to ipsis attribuerunt, quo infidelibus perpetuò resistere, atq; vbicunque locorum
essent, Christianam religionem pro sua virili tueri possent. Hacqúe ratione passim
Ioannitis Hospitalarijs atq; Templarijs plurima bona accesserunt, quibus etiam-
num vtuntur & fruuntur. Tum etiam in Gallia decretum, vt omnes qui domi, siue
Ecclesiastici siue politici essent, permanerent, suarum rerum decimas penderent
quas Saladini decimas vocarunt. In Anglia quoque Portoria, vectigalia, & pręfe-
cturæ oppignoratæ aut vēditæ, vt expeditio hæc rectius procederet. In Germania
tantus fuit apparatus, vt Imperator sexcenta millia fortissimorum virorum secum
perduxisse ferat̄. Horū tessera in armis vestibúsq; depicta fuit. circulus eū cruce im-
posita, quo Symbolo Iesum Christū dominum nostrum crucifixum toti terrarū or-
bi præesse debere indicare voluerūt. Huiusmodi tamen bellici apparatus non eo-
dem tempore, sed ob alia incidentia negotia, paulatim & post successionē à princi
pibus suscepti fuerant.

Saladinus occidentalium apparatu cognito Guidonem regem, quem contra fi- *Christiani*
dem Ascalonensib. datam per annum adhuc in vinculis detinuerat, dimittit, acce- *Ptolomaidā*
pto ab eo iuramento, nunquam se regni ius armis prosecuturū aut vindicaturum. *obsident.*
Ea verò ratione exteros milites placatum iri sperabat. Sed Pontifex atq; Patres
censuerunt hosti hac in re fidem seruandam nō esse, cùm Saladinus regem diutius
quàm conuenerat, captiuum retinuisset. Postea Guido regio nomine tumens, sese
Tyrum contulit. Verum à ciuibus excluditur, Conradus enim Montisferrati Mar
chio, Græcorum nauibus aduectus, Tyrum, ciuibus orantibus & in verba eius iu-
rantibus, defendendam susceperat, hostémque inde Saladinum fortiter repulerat.
Guido itaque collecta vndique manu Ptolomaidam corona cingit, Christianis in
Syria dispersis vndique ad ipsum confluentibus. Superuenerunt etiam paulatim
Crucesignatorum ex occidente copiæ, atq; primo Venetorum & Pisanorū classis,
Iacobus etiā Auienus cum Brabantinis, Danis, Frisijs, Holandis & Flandris in
Siciliam per fretū Gaditanum, ingressus, apud Messanā soluūt, atq; primo Affri-
canis, qui Hispaniam sępius depopulabant̄, bellum faciunt, Syluina ipsorum vr
be die quadragesima expugnata. Illi cùm tardius in Asiam venerunt, sese Guido-
nis copijs ad Ptolomaidam coniungunt.

Cùm hoc modo Ptolomais grauiter à Christianis vrgeretur, Saladinus copijs vn *Dubio Mar*
diq; comparatis obsessos liberare, & Christianos depellere statuit. Itaq; à septen- *te ad Acco-*
trione impetu facto multos nostrorū prosternit & obtruncat. Verū Frisonū fortitu *nem pugna-*
dine repulsus, receptui cecinit. Interea ex Gallia & Germania subinde noui milites *tur.*
cū Bertholdo Zaringiæ principe & Alberto Hapspurgensi comite in castra vene
runt. Mox ētiā Saladinus cum instructo exercitu redijt, atq; nostros ad pugnā pro-
uocauit. Ab initio res Christiana superior erat, sed timore subito orto fuga subsecu
ta, nisi etiā Gaufredus regis frater cum hospitalarijs, qui ad castrorū custodiā relicti
fuerant, hostem intrepidè inuasissent, atq; in fugam egissent, ingens clades accepta
fuisset. Perierunt tn̄ duo millia Christianorū, cum Gerardo Templariorū magistro.

1189 Postea Saladinus ex Alexandria classem aduocauit, atque vrbi obsessæ milites, arma ac annonã vi intulit. Itaque oppidani ferociores facti sæpius in nostros erumpebant atque in opprobrium, imaginẽ crucifixi in muro erectam flagellabãt. Barbari etiam, fretum occupantes, annonã omnem & peregrinos aduenientes intercipiebant ita vt maxima fames in Christianorũ castris oborta fuerit, nisi etiã Heinricus Campaniç Comes fortuitò cũ sua gẽte aduenisset, atque nostris animũ reddidisset Christiani obsidionem vrbis reliquissent. Hoc modo tam Barbari quam nostri sesquianno in obsidione peracto, sub pellibus hyemis sæuitiam & imbres perpetuos ferebant; ac veris initium & Christianorum principum aduentum expectabant.

Principũ discordia ob regium titulum. Interea Christianorum principes ad obsidionem Acconensem nouas discordias alere cœperunt. Cum enim Guidonis vxor Sybilla ac quatuor eius liberi mortui essent, Hemfredus de Torono, cui olim Balduinus sororem Isabellam desponsarat, regni titulos vsurpare cupiebat, præsertim cùm Henricus Campaniæ comes & aliqui procerum ei astipularentur. idem & Conradus Montisferratensis Comes petebat, qui Tyrum vnicum Christianorum refugium in sua potestate habebat. Hæc trium virorum contentio cum Christianis in obsidione periculosissima esset, primates regni tandem statuerunt, vt regius titulus apud Guidonem permaneret, qui prius electus ac publicè coronatus fuerat. quod autem summam contentionis pertineret, iudicium Imperatoris Friderici expectandum, qui iam in itinere cum suis copijs esse dicebatur. sicque discordia illa principum sopita fuit. postea statim oppugnatio cœpta atque scalæ muris admotæ, machinęque adiunctæ: verùm eæ ab hostibus demolitæ & incensæ, magno nostrorum luctu. Hostes successu elati die ascensionis Domini vrbe erumpũt atque castra inuadunt. cum autẽ nostri milites resisterent, in vrbem repulsi sunt. Veronensium virtus tum maximè apparuit, qui fugientem Barbarum in vrbem insecuti: verum instantium multitudine premissi pro muris suspensi fuerunt. Interea Saladinus cum classe Aegyptia appropinquat, vt suos obsidione liberet, & nostros propulset. Itaque Christiani illi obuiam pergũt, atque crudele certamen terra mariq; ineunt, tandem etiam victoriam cruentam nostri obtinuerũt. Tanta autem ad Ptolomaidam Barbari clade affecti, eorũque vires adeò fractæ sunt, vt nec terra nec mari in Christianos aliquid moliri tum amplius fuerint ausi: atrocissima hæc pugna in Calendas Iulij anni 1189 incidit.

Friderici imperatoris in Syria expeditio.

Eodem ferè tempore Fridericus Imperator ciuilibus bellis compositis cum Germaniç principibus Norinbergiæ Comitia celebrauit. atque vt omnes copiæ Ratisbonæ illicò conuenirẽt statuit, vt expeditio in Syriam contra Barbaros susciperet. postea instructis nauib. Vuiennam descendit, atque Lupoldum Austriæ marchionem in consortium belli secum abduxit. Deinde Budam peruenit atque Belæ eius nominis tertij regis Vngariæ filiam Friderico filio suo Sueuiç duci despondet. Itaque annonæ copiam & iter tutum habuit. Inde Bulgaria & Tracia emensus atque aliquoties insidias passus, Constantinopolim cum suis peruenit. Ibi quidem magnificè ab Isacio Angelo Græcorum imperatore susceptus fuit. Cùm autem Græcis tanti imperatoris potentia suspecta esset, illicò suadere incipiunt vt Bosphoro traiecto in Asiam festinaret, antequam Christiana respublica grauius aliquid à Turcis pateretur. Itaque Fridericus obsidibus acceptis mare transijt, ac in Lycaoniam peruenit. Cum autem Iconienses Turcæ ei vias occludere molirentur, eos maxima clade affecit, Iconiumque expugnauit & militibus diripiendã concessit, memor iniuriarum quas olim Conradus patruus ibidem à Solthano acceperat. Postea in Ciliciam progressus, intellexit Saracenorum magnũ numerum Tauri montis fauces insedisse, ac transitum negare. Præmissis itaque quibusdam copijs in eos impetum facere, atque paulatim recedendo in planitiem insequentes hostes tradu-

traducere iussit. consiliumque processit. Ibi enim Saraceni circumdati, atque trucidati fuerunt. 1190

Ad Philomelam deinde vrbē peruenit, quam Soldanus omni genere armorum communierat. Cum etiam Imperator vrbis deditionē per legatos peteret, ciues, iure gentium violato, legatos interficiunt, ac portis apertis nostris occurrunt: verum magna clade in vrbem repelluntur. Postea vrbs oppugnatur, & portis effractis diripitur, & in cineres redigitur, omnibus incolis interfectis. Deinde Armeniā minorem intrat, ac vrbem Melitenem expugnat. Cùm autem Saraceni ingenti exercitu in subsidium vrbis venissent, eos pugna aggressus egregiè vicit, ad ducenta millia interemit, ac omnia vicina loca in potestatem redegit. Hac Friderici fortuna vicini Reguli permoti ingentibúsq; donis missis, amicitiam eius ineunt, fœdera firmant, & in verba eius iurant. In Comagenam inde progressus, Saphadinum Saladini filium ingenti exercitu obuiam habuit, eundem ergo aggressus fortiter vicit, ac in fugam coniecit. dum autē cedentibus instat, præaltum fluuium Sarum quem nunc Selephium vocant, inexploraто vado transmittere conatur, atq; equo offendente, iam grauis ætate lapsus est. Equo autem natatu ad citimam ripam reuerso, aquis ferè suffocatum Imperatorem & stapedi inhęrentem ita affecit, vt inter manus suorum vix respirare atq; oculis in cœlum intentis hæc verba effari potuerit: O per omnia laudandus Deus, qui vt per aquam in hunc mundum natum peccatorem regenerauit, eundem per aquam sceleribus purgatum, ad æternam vitam recipere dignatur: Accipe Iesu Christe spiritum meum. *Imperatoris successus.*

His dictis atque nutu faciei suis valedictis expirauit, magno totius reipublicæ Christianę luctu & detrimento. Saladinus enim victorem appropinquantem adeò exhorruit, vt non modò Syriam relinquere, sed etiā de Aegypto sollicitus ad Cayrum sese conferre statuerit: loca etiam omnia per quæ Imperator transiturus erat, deripere & excindere, prouincias flamma depopulari, Biblium, Berithum, Sidonem, & Lāodiceam muris nudari iussit. Perijt autem Fridericus Barbarossa anno ætatis suæ 70, Imperij 38, salutis nostræ 1190 quarto idus Iunij. Corpus eius in exercitu Christianorum mansit, ac postea in Tyrensi ecclesia regio funere conditū fuit. *Fridericus victoriæ interitus.*

Friderico Imperatore hoc modo extincto, paternum principatum omnium principum suffragio Fridericus eius filius dux Sueuię suscepit. Is primo legatos ad Guidonem regem Ptolomaidam transmisit, atq; de rerum suarum statu certiorem reddidit, eosdem etiam vicissim explorare iussit, quo loco res apud Christianos sint constitutæ. Vix autem legati castris egressi erant, ipsi Saraceni Imperatoris morte audita, Christianorū copias interitum Friderici lugentes, ex improuiso obruere atque insignem cladem inferre appropinquarāt. sed equorum hinnitu & armorum fragore consilium proditum minus feliciter successit. Prima dimicatio circa Austriacorum tentoria oritur: mox etiam Sueui, Saxones, & Franci valida manu hostem irrumpentem aggrediuntur, ita vt ancipiti marte diu pugnaret. Tandem Barbari fortuna inclinante sparsim per agros fugam ineunt, hostem nostri segnius insecuti, cùm & mœror & lassitudo res impediret. Igitur signo dato ad castra redeunt. postea hostes circumiacentem regionem vastant, & annonam corrumpunt, vt fame grauissima nostri laborare cœperint. Superueniunt etiam Guidonis regis Legati qui Fridericum properare, adq; obsidionem Acconensem venire iubent, antequam clade ingenti Christiani ibidem afficerentur. Cum autem exercitus fame & morbis confectus esset, Fridericus Antiochiam accessit, atq; vrbe recepta à ciuibus Christianis benignè milites refecti fuerunt. Per quindecim dies ibi in otio existentes, Fridericus arma reficere iussit, vt Christianis ad Acconem succurrere possent. Id cum cœpissent, grauissima pestis seuijt atque indies optimos quosque milites sustulit, ita vt princeps vrbem relinquere, aerem mutare, atque in vicinis vrbi locis consistere coactus fuerit. *Turcæ & Saracēs à Christianis victi.*

Cum Fri-

Hic Theutonicorum militum B. Mariae ordo confirmatus.

Cum Fridericus exercitum ad triginta millia passuum ab vrbe transtulisset, Bremenses & Lubecenses quidam aegrotorum, qui hinc inde dispersi iacebant, miserti, vela nauibus, quibus nuper aduenerant detrahunt, ac ex his tentoria conficiunt. In eadem aegrotantes milites adducunt, victum exhibent, & morbis medicinam per viros idoneos impartiunt, ita vt plurimi his pietatis operibus pristinae valetudini restituerentur. Fridericus exercitus dux, viris illis collaudatis, Conrado Herbopolensi praesuli atque Adolpho Holsatiae comiti mandat, vt in vicinis oppidis huiusmodi pijs viris domicilia constituantur, quibus exercendae pietatis amplior facultas daretur, ac ne sumptibus exhausti institutum intermittere cogerentur, ex erario suo ipsis menstruum stipendium decernit. Hac principis liberalitate illi pijs operibus ita inelauerunt, vt Fridericus per legatos Heinricum fratrem, ad Romanum Imperium iam euectum, oraret, quò apud Pontificem intercederet, vt viri illi pij aliqua familia sacrata censerentur. Celestinus ad preces Imperatoris institutum probat, atque insigni quodam titulo exornare cupit. Cum autem comperisset iam olim, post recuperatam a Christianis Hierosolymam, Theutonicum quendam extitisse, qui aduentantibus peregrinis ex proprijs aedibus Xenodochium constituerit, atque omnis generis hospitalitatis officia exercuerit, ita vt multi Germani haud ignobili loco nati voluntariam militiam ibidem elegerint, atque cum Hospitalarijs & Templarijs fortiter contra Barbaros pugnarint, factum est vt linguae similitudinem considerarit, atque candidum illis amictum cum atra cruce assignauerit. Nomen etiam pontifex militum beatae Mariae virginis domus Theutonicorum dedit, barbámque alere iussit. Insuper & id concessit, vt soli Germani ex nobili stirpe prognati in eum ordinem sublegi possint. Quibus etiam fas sit supremum magistrum & principem ex suo ordine eligendi. Suffragijs ergo initis Heinricus à Valpot rei militaris peritissimus primus magister electus fuit anno 1190. qui ordini per decenium praefuit, atque Ottonē à Kerpen successorem habuit. Euaserunt hi postea in magnam frequentiam & potentiam, regiae non inferiorem, donec tandem rebus in Syria deploratis cum Hermanno à Saltza ordinis eius magistro 4. sub Friderico secundo Caesare, in Germaniam redierint, atque Prussiam sibi subiecerint, vt suo loco fusius ostendetur.

Friderici Sueuiae ducis de Turcis victoria.

Dum hoc modo exercitus ad Antiochiam piorum virorum opere reficeretur, Fridericus percepit Dodequinum, quem Saladinus copijs ex Aegypto accitis praefecerat, magnis itineribus aduentare. Itaque Fridericus ordine facto & Aquilis explicatis hosti obuiam progreditur, parentis funere in media acie collocato. Cum exercitus conuenissent, Dodequinus cum viginti millibus Turcarum pugnam inire coepit: praelium tum maximum & dubium fuit, victoria modò huc modò illuc inclinante, nostri enim virtute, sed Barbari numero praeualebant. Iam pedites nostri prima acie pulsi, in secunda laborabant, tum Fridericus paternae virtutis memor, equitum cuneo facto, in aduersam hostium aciem irrumpit, idque tanto impetu, vt hostis perculsus loco moueretur. Mox etiam Lupoldus Austrius pulsis terrorem addit, ac pedites reducit, qui Turcas equis confossis ad terrā deijciant. Tandem hostis in fugam coniectus nostris victoriam reliquit. Caesa sunt hostium eo die quatuor millia, mille capti cum quindecim signis militaribus. Victor Fridericus in vlteriorem Coelosyriam profectus, Laodiceam seditione laborantem & ad Ismaelitas inclinantem, pacat. Berythum quoque nullo labore subigit, atque alijs plurimis Syriacis vrbibus potitus est, quae prius Latinis paruerant, & postea ad Saracenos defecerant. Tyrum postea delatus, patri regia pompa funus facit. Cum autē de suo aduētu ad Acconam Guidonem per legatos monuisset, Monteferratensis iuuenis in occursum classe missus, vt equitem ac peditem nauibus im

positum

positum adhæreret. Sicque Fridericus tandem regijs castris illatus magna gratu- 1190
latione cum suis ab omnibus Christianis susceptus fuit.

Eo tempore Monferratensis longè alium castrorum aspectum inuenit, quàm discedens reliquerat. Turcæ enim per portam Septentrionalem eruperāt, & in milites hospitalarios S. Ioannis, qui primum locum tenebant, impetum fecerant, multisque in locis ignem in castra coniecerant, sed equites nostri per aliam castrorum portam egressi à lateribus hostem aggrediuntur: perruptaq; eius acie posteriores ad vrbem fugant, postea quoque redeuntes ad vallum à tergo Barbaros trucidant. Vnde & illi qui in castris remanserant animis resumptis confertim in hostes feruntur, ac præcipites extra vallum adigunt in fossam, qui cum ad suos redire conarentur ab equitibus excepti conficiebantur. Hanc hostium proteruiam cum Fridericus percepisset, inquit, Ecquid Conrade inulta hæc relinquemus? Itaque Consilio habito corona vrbem circundandam decernunt, singulisq; stationes designatæ: Pisanis & Templarijs maritima concessa, quibus & rex cum suis additus. Pons Beli fluminis ac loca omnia, quæ eundem ac præsulis aulam interiacent Sueuo commendantur: Veneti, Genuenses, & Hospitalarij, reliqua ad Raimundi ædes vsque occupant: Phrisij, Flandri, & Holandi alteram partem quæ ad mare vergebat assumpserunt. Ex omni etiam natione optimi quique ad castrorum custodiā relicti. Cum miles scalas muris iniecerat, & per mille vulnera ad summum tendebat, Saladinus ex improuiso castra irrumpit, ita vt omnia tumultu replerentur. *Ptolomais oppugnata.*

In eo tumultu stationarij primum hostis impetum audacter excipiunt, sed vbi, pluribus amissis, impares se hosti vident, pedem referre incipiunt. igitur loco pulsi, Turcæ aliquot tentoria diripiunt, signa auferunt, & ignem inijciunt, cæsis ex nostris centum & amplius. Fridericus anxius animo, cum oppugnatio parum procederet, & sui in castris laborarent, acies reuocat, & ad castra proficiscitur. At Saracenus imparem se ratus, cōuersis signis sibi fuga consuluit. In eo ardore pugnandi Saladinus ferè oppressus fuit, ac ęgrè se subduxit. acta hęc pridie idus octobris fuerunt. *Austriaca insignia mutata.*

1191 fuerunt. Excursiones deinde frequentes à nostris factę, & prędę comparandæ gratia sæpius pugnatum. Interea noui Proceres militiam sacram professi semper accedebant, ita vt nostris numero auctis fames augeretur, æmulatio etiam Regis & Montferratensis accessit, quæ rem omnem sæpius impediebat. Nihilominus tamen omnes eius temporis authores (qui ipsi rebus gestis interfuerunt) fatentur in ea oppugnatione Germanos præclaram suam virtutem declarasse, & sæpius mœniorum coronam ascendisse, Turcis ad nomen Germanorum expauescentibus: nisi etiam aliorum negligentia obstitisset, vrbs ferè capta fuisset. Nam occupata turre quadam Austriæ princeps in repugnantem hostem fortiter pugnabat, ac reliquos vt sequerenrur summis clamoribus admonebat. cum autem timore perculsi tardarent, atq; multi suorum caderent, de turri in mare præcipitem se dare coactus est, hoc modo totus sanguine suffusus, cingulo tenus duntaxat, quod album corpus intersecabat, incolumis sese ad Christianos recepit. Vnde etiam Fridericus ex euentu, totius exercitus suffragio, noua illi insignia, rubro & albo coloribus distincta perpetuò concessit. Cùm hoc modo Fridericus ad Ptolomaidem nihil intermisit quod ad prudentis ducis & strenui militis officium pertinere videretur, lue in castris orta, moritur atque magno luctu in Tyro iuxta patrem sepelitur. Ab eo etiam tempore Christiani sese in castris continebāt, nec aliquid præclari contra Turcas moliri audebant, licet sæpius ab ijsdem ab pugnandum inuitarentur, sed consilio inito regum Galliæ & Angliæ aduentum expectandum decreuerunt.

Richardus Anglus Cyprum occupat. Cùm hoc modo ad Ptolomaidam decertatur, Philippus Gallus & Heinricus Anglus, qui sacram militiam ante biennium professi fuerant, bello inter sese decertarunt, ac Christianæ reipublicæ plurimum obfuerunt. mortuo autem Heinrico, Richardus successor cum Franco pacem inijt, atq; classe parata vterq; in Syriam expeditionem instituit, anno 1190 circiter calend. Iulij. Philippus postea & Richardus ad Messanam in Siciliam perueniunt: ibi iterum simultatibus inter reges ortis per hyemem manserunt, varijsque cœli tempestatibus non modicum territi fuerunt. Vere autem ineunte cum iam tricesimus tertius mensis obsidionis ageretur, Francus ex Sicilia soluit, & fœlici nauigatione in Syriā delatus, tandem in castra peruenit, ac veluti cœlo demissus ab omnibus exceptus fuit. Paucis interiectis diebus & Anglus subsecutus, sed in grauissimam maris tempestatem subitò incidit: ita vt quædam nauium submersæ, quædam disiectæ & cōcussæ ac paucæ integræ permanserint. Vi maris superata in Cyprum insulam peruenit, atq; ab incolis portu summa inhumanitate prohibitus fuit. Tantæ rei indignitate Rex permotus vim adhibuit, atq; virtute portum intrauit. Inde terram longè lateq; populatus vrbes & oppida, incredibili quodam successu celeriq; victoria, cum tota insula in potestatem redegit, insulæque Tyranum, Isaacū, qui nec Græco suo imperatori parebat, bello cepit. Postea in insulam præsidium suorum collocauit, atq; versus Ptolomaidam ad Christianorum castra classe tendens, ab omnibus magna lætitia exceptus fuit. Mox etiam Proceres vnanimi consilio statuunt vrbem summis viribus oppugnandam.

Ptolomaida expugnata. Tertius annus agebatur obsidionis, ita vt vrbs multo sanguine oppugnata & defensa fuerit. Christianis ergo congregatis sorte stationes distributæ, quibus hostem propellere, & in vrbem irrumpere deberent, cuniculis etiam quibusdam turres quædā suffossæ, & ignis materia subiecta, quæ facile ignem conciperet. Itaq; dato signo ad auroram omnes vno impetu mœnibus succedebant. Dum autem omnibus in locis intra & extra vrbem pugnatur, ingenti ruina maxima turris quę maledicta vocatur, corruit, atque oppugnantibus viam in vrbem aperuit. Turcæ ergo casu territi & obstupefacti, de deditione mentionem faciunt. Offeruntur statim in hoc tumultu conditiones, vrbe dedita redderent sacrosanctā crucem, ducenta millia Byzantiorum aureorum soluerentur, captiui omnes qui passim in vinculis tenerentur liberi ad suos redirent. Barbaris nihil aliud promissum, quàm vt saluis cum vestimentis in tuta perducerentur. His legibus ex eo latere portę vrbis

apertun-

aperiuntur:in alio latere,quæ ſorte Lupoldo Auſtriæ duce obuenerat, nulla huius rei erat notitia,cunctantib.autem alijs,dux ipſe primus muros aſcendit, teliſq; vndiq; petitus fuit. feſtinabant Germani ducem ſequi, ita vt pondere accelerantium ſcalæ frãgerentur,ipſe verò horũ inſcius præcipiti ſaltu in vrbem deſilijt,ac fortuna comite omnem aduerſariorum vim ſolus ſuſtinuit,donec nouis ſcalis allatis milites eius mœnia conſcenderint, atq; per media tela ad ducem ſuũ peruenerint.Interim de deditione rumor exoritur: Barbari etiam depoſitis armis fidẽ implorare,manúſq; porrigere incipiũt.Lupoldus re cognita,turrim quã occuparat intrat.ac Auſtriacæ domus ſignis erectis,quid agatur intentus expectat.Tũ ſtatim Anglus Richard⁹ appropinquat,ac ſignis Lupoldi in terrã excuſſis,ſua ibidẽ ſtatuit.Eã ignominiã Germani haud ferentes,arma corripiunt,atq; Anglos inuadere ſtatuunt. Verum Lupoldus. iniuriam pro tẽpore diſſimulandam ratus,ferocientem militẽ blanditijs miniſq; cõpeſcuit.Occupata autẽ vrbe,crux nusbiam apparuit:itaq; Richardus ad 7 millia Barbarorum,qui ei obuenerant vt ad Soldanum reducerent̃,in medium productos trucidare iuſſit.Frãcus prudentiori conſilio vſus captiuos ſuos aſſeruari voluit,vt Chriſtianos eorũ petmutatione liberaret,inter hos erat Characux vates, quo conſulto rex didicit,Hieroſolymam & regnum Chriſtianorũ in oriente conſeruari nõ poſſe, niſi Aegypti imperiũ euerteret̃,atq; vt id fiat Damiatæ vrbis poſſeſſionem neceſſariam eſſe. capta fuit vrbs 4 idus Iulij anno 1191. 1191.

Diſſenſio Chriſtianorum Turcis profuit.

Hanc victoriam Chriſtianorũ atrox peſtis ſubſecuta eſt, quæ intra paucos dies quinquaginta epiſcopos & comites è noſtris ſuſtulit,inter quos præcipui nominis Rauennas,Fauentinus,& Veſontinus fuit:mox etiam ſimultas Franci & Angli recruduit,ac rebus Chriſtianis plurimum obfuit.Quin etiam Conradi Montferratenſis & Guidonis æmulatio ſtatim poſt captãvrbem in immenſum aucta erupit,dum quiſq; regium nomen tueri conaretur. Guidonis partes Richardus Anglus, Balduinus Flandrenſis, Heinricus Campanus, Hoſpitalarij S. Ioannis, Veneti,& Piſani:Conradi verò Philippus Francus,Otto Burgũdus, Rodolphus Claremontẽſis,Templarij,Genuẽſes,Thuringiæ Landgrauius,Lupoldus Auſtrius,& Robertus Naſſouius tuebantur:hinc factum,vt propter Chriſtianorum ambitionem Saladinus reſpirare,& exercitum diſſipatum colligere potuerit. Itaq; in primis vrbes ſuas,quę ſitu & opere ad reſiſtẽdum minus idoneę videbantur,mœnibus nudauit, atq; Hieroſolymam reſtituere cog'tauit.Ita Porphyria,Cæſarea,Aſcalon,Gaza,& Elam direpta: Chriſtianorum ſententiæ tum biſariam de bello ſacro continuando erant diuiſæ: pars rectà Aegyptum alij Hieroſolymam regni caput petendũ cenſuerunt.atq; poſterior præualuit.Itaq; omnium decreto Ioppen inſtaurandam,atq; Gazam per Templarios muniendam voluerunt,id quod Richardus egregie præſtitit,atq; Saladinum impedientem repreſſit.

Philippus Gallus Syriam reliquit.

Dum hæc in Syria fiunt Philippus Franco cæli grauitatem & morbum prætendens in patriã redire ſtatuit. nam comitatus Flãdriæ cupiditate mirum in modum afficiebatur: in corona tamen procerum ſeſe quingentos equites & decem̃ millia pedites ſub Ottone Burgundo,in Syria relicturum ad bellum ſacrum finiẽdum pollicetur, quibus arma, machinas, commeatus & ſtipendia affatim præſtiturum promittit.His conſtitutis,ſuos in naues Gallicas impoſuit,& è Genuenſium claſſe aliquas ſibi cõiunxit,atq; Celeſtino 3 põtifice Romæ ſalutato,in regnum ſuum redijt.Mox etiam Franco abeunte,Lupoldus Auſtriæ dux acceptæ iniuriæ memor, cum imperium omne ad æmulum delatũ cerneret, ab exercitu cum ſuis profectus domum venit:poſt & Veneti claſſem ſuam ex Sytia reuocant, ſupplemento opus eſſe referentes.Idem & Piſani & Genuenſes fecerunt: tum etiam Conradus Marchio inſidias æmuli veritus ſeſe Tyri continuit, ac milites ſuos in caſtris reliquit. Accidit autem cum quadam die in forum deſcenderet,reipublicæ negotia curaturus,vt à duobus ſicarijs gladijs confoderetur: homicidæ ex fuga retracti, veluti egregio facinore edito,alacres mortem ſubierunt.

1192 Anglus occasionem adesse ratus regni Hierosolymitaniacq uirendi, Isabellam
Cypri regnū blanditijs euocatam Heinrico Campaniæ comiti matrimonio collocat, & in
Lusignanis sua verba iurantem Tyro vrbi præfecit, Guidone plurimum reclamante. Postea Ri-
cessit. chardus primùm Guidonē rogare, deinde & minis compellere cœpit, vt regnum Cypri a se capesseret, atq; omni iure cederet, quod sibi in regno Hierosolymitano cæteráq; Syria esse cōtendebat. quin etiam pecuniā obtulit, quam Templarijs debitam solueret. Guido ergo rogatu potentioris coactus, rei plusquam incertæ spei inhians, sublatis suis rebus in Cyprum transmisit, atq; insulam in suam potestatem redegit, Angliæ regib. inde titulus regni Hierosolymitani cessit, quem etiam lōgo tempore vsurparunt. Verùm Lusignianorum familia Cypri regno per 283. annos potita fuit, donec tandem Veneti, posthumo Iacobi Nicosiensis pereūte, idem regnum iure hæreditario inuaserunt. Tandem tamen Cypri nobilissimum regnum anno 1571. Turcæ inuaserunt, ac Venetis extirpatis suæ iurisdictioni adiecerunt, vt suo loco indicabitur.

Anglus re- Summa rerum hoc modo ad Richardum Anglum delata, maiore quàm antea a-
gnum Hiero nimo ad rem bellicam accedit. in primis autem statuitur de Hierosolymitana vrbe
solymorum tentanda. Itaq; Ptolomaide educunt quotquot milites supererāt. Præcedebat An-
administrat. glus, mox Ottho Burgundus cum Francis incedebat, Iacobus Auenienſis agmē claudebat. Barbarus regni caput peti non ignarus, terga adoritur, sed illi versis signis strenuè hostiū impetus sustinuerūt, cum quisq; gloriæ laudis extimulatus, vel solus hostem reprimere attentaret. Ibidem Richardus fortiter pugnando vulnerat, Auenienſis verò occubuit. Barbarorum aūt tot millia interempta fuerunt, quot patrū memoria vna die vnóq; prælio cæsa nemo dicat. Militares enim Hospitalariorum, Templariorū & Theutonicorum ordines cōiuncti miserandam stragē in hostes ediderūt, pugnā tādē nox diremit. Nostri illo in loco nocte peregerūt, ac dein Bethleē æquè à Ioppe & Hierosolyma distantē peruenerunt. Ibi ingentē multitudinē camelorū ex Aegypto Hierosolymā ꝑperantē cōmeatūq; ferentē noctis beneficio interceperūt, ac in sua castra perduxerūt. Sed hyeme iam ingruēte Richardus Ascalonā, ne milites ocio torpescerēt, vallis & muris vestiuit. Id & Tēplarij in Gaza restauranda fecerūt. Galli aūt Tyrū in hyberna concesserunt: authores insuper

fuerunt

fuerunt, vt obsidio Hierosolymitana intermitteretur, ne si quid præclari gereretur, 1193.
in Richardū solum gloria recideret, id quod Christianę reipub. plurimum obfuit.

Vere autem appetente omnes exercitus iterum ad Bethleem ex omnibus locis coeunt, atq; consilium de oppugnandis Hierosolymis exequi tētant. dūmq; rebus necessarijs occupantur, Richardus à suis domum reuocatur, vt Normanniæ à Gallo turbatæ suppetias ferret. Concione igitur habita domum sibi redeundum ait, ne dum procul pro repub. Christiana bella gerat, proprij regni iacturam faceret. Hic etiam sermo statim ad Barbaros diuulgatus, eos in certissimam spem victoriæ erexit. Hæc etiam Angli concio ideo dānata, quod nō prius inducias aut pacem cum Saladino firmarit. Igitur Richardus coactus Barbaro pacem offerre, & has conditiones accipere compellitur: Dirueret muros vrbiū, quascunq; post receptam Ptolomaidam instaurasset: Barbarus per quinquenniū res Christianorum nō molestaret: Anglo etiam ingens pecunia numerata. Hac ratione Christianis præter Tyrū, Ptolomaidam, & Antiochiam nihil integri permāsit: cætera enim triēnio magno labore capta hosti reddenda: sicq; duorum regū conatus in nihilum ferè abijt. Vnicum tamen memorabile hoc tēpore contigit, quod multi ingenui & nobiles viri post regum & principum discessum in terra sancta permāserint, atq; sese militarib. ordinibus adiunxerint, omnibus suis bonis transmarinis ijsdem attributis. Inprimis autem Hospitalarijs Ioannitis accedebant, propterea quod Templarij ob amicitiā cum Turcis multis suspecti & inuisi essent, Teuthonici autem tātum suæ gentis homines assumerent. Anglus autem Traciam petens in grauem tempestatem incidit & cum paucis in Dalmatiam delatus, habitu templarij per Germaniam iter fecit. cum autem Austriam attigisset per exploratores proditur, & ob priores ad Ptolomaidem cum Lupoldo simultates, captiuus Viennam perducitur. Etsi autem pontifex & Imperator pro eo intercederent vt liberaretur, tamen per viginti duos menses in custodia fuit, donec magna pecunia numerata dimissus in Angliam reuersus fuerit. Austrius autem hac pecunia Stiriæ ducatum atq; Neuburgensem, Lintzensem, & Vuelsensem comitatus eum, & pomeria vrbis Viennensis ampliauit.

Hospitalio- rum ordo in Syria auctus

Richardus Syria discedens aliquot militum copias Heinrico Campano relique rat. Otto quoq; Burgundus haud contemnenda manu ibidem permanserat, qui se Tyrum & Ptolomaidam receperant. Heinricus quidem sæpius à Christianis interpellatus, vt titulum regni Hierosolymitani assumeret, renuit, atq; sese totū otio dedit. Cum etiam reditum in patriam pararet, atq; superiore aulæ suæ partē incautius circumiret, præceps delatus expirauit. Obijt etiā eodem tēpore Guido rex in Cypro, cui Americus frater vir ambitiosus parum aūt prudens suffectus est. Is ducta in vxorem Isabella vidua Heinrici Cāpani, qui Tyro & Ptolemaidi dominatus fuerat, regium titulum & dotis nomine prędictas vrbes accepit: sicq; Cypri regnum Hierosolymitano coniunctum fuit. Paulo pòst etiam Saladinus Turcarum & Aegyptiorū princeps potentissimus decessit, cuius vel nomen Christianis formidabile fuerat: in funere eius Signifer (ipsius iussu) præcedebat, atq; in lācea eius interiorem tunicam, in modum trophæi pręferebat, altum inclamitans: Saladinus Asię & totius Orientis domitor, illud vnum secum in sepulchrum defert. Fuerat is sapientissimus & fortissimus princeps, cui propter veram Christi cognitionē ad summā laudem nihil defuit. Reliquit is filios nouem, quos præter vnum Norcadinum, Saphadinus patruus interemit omnes.

Americus rex Hierosolymorum.

Mortuo Saladino Celestinus pontifex in magnam spem erectus est de Hierosolyma recuperanda, & regno Orientali firmando, præsertim cùm Turcæ, Saraceni, & Arabes mutuis dissidijs consumerētur. Cum autem apud Francum & Anglū ob intestina bella nihil efficeret, Heinrico eius nominis 6 Imperat. persuasit, vt ad Argentinam crucē assumpserit, atq; in terra sancta Christianis succurrere ꝓmiserit. Cum autem ipse a'ijs regni negotijs distineretur, atq; parum prospera valetudine vteretur, Heinricum Saxoniæ ducem exercitus ductorem dixit, eúmq; ingentibus copijs in Asiā ꝓperare iussit, præsertim cum finis induciarū cum Barbaris instaret.

Christianorum noua in Syriā expeditio.

1195 Adduntur ei legati duo, Conradus Moguntiæ & Conradus Herbipoli præsules. Tum etiam sacram militiã multi principes professi, Hermannus Thuringiæ Landgrauius, Heinricus Palatinus Rheni, Heinricus Brabantiæ dux: præterea Bremensis, Verdensis, Halberstatensis, Patauiensis, & Ratisbonensis Episcopi sese prioribus adiunxerunt: hos etiam Conradus Marchio Morauiæ, Fridericus Austrius, Albertus Hapspurgensis & Heinricus Papenhemius subsecuti sunt. Illi Pannonia Thraciáq; emensi ab Alexio Angelo Græcorum Cæsare (cuius soror Irene Philippo Heinrici Imperatoris fratri desponsata erat) armis, annona, & rebus necessarijs adiuti ac classe Græcorum Antiochiam delati, tandem terrestri itinere Tyrum peruenerunt. Dum autem copiæ ibidem reficiuntur Herbipolensis in Cyprum traiecit, ac Americum regem inaugurauit: negotio confecto ad Ptolomaidem militem Christianum reperit.

Berythus restaurata & euersa.

Consilio habito Christiani Ioppen versus profecti sunt, vt obsessis Germanis succurrerẽt. antequam verò adessent Germani proditione trucidati, atq; vrbs funditus deleta fuit. Cum itaq; ad ruinas venissent, Sidonem petunt, quæ & ipsa à Saracenis deserta erat, præda & captiuis abductis. postea motis castris Berithum tendunt, quò hostes se contulerant, vrbemq; armis & commeatu munierãt. In eo loco aliquandiu vario Marte pugnatum, cum obsidentes & obsessi quisq; fortiter suas stationes tuerentur. Tandem tamen Barbaris eiectis nostri vrbe potiuntur, multaque millia Christianorum carceribus liberantur: tãtum armorum ibi repertum fuit vt duabus onerarijs nauibus vix exportari potuerint. Ingens etiam annonæ uis cõparata, quæ diu nostros in hostili terra sustentare potuit. Deinde vrbe instaurata, Toronum versus castra mouent, eámq; vrbem oppugnant: id cum Saraceni & Turcæ percepissent, coniunctis uiribus eò properant, atq; multoties circa vrbem cum nostris confligunt. Cæterum dum ad Toronum duces occupantur, Barbari Berithum inuadunt, & denuo in suam potestatem redigunt, præsidium etiam occupatum funditus euerterunt: sicq; Berythus paucis mensibus restaurata & euersa fuit, anno incarnationis Christi 1197.

Saxoniæ & Austriæ duces in Syria mortui.

Postea Christianorum exercitus Ioppensem vrbem petijt, quam à Turcis desertam nostri milites occupant & muniunt. Hos etiam Barbari rectà subsequuntur. itaq; nostri hostem ad pugnam allicere tentãtes, noctu castra ab vrbe remouent, ac quadraginta stadijs ab eodem castra figunt. Barbari nostros metu discessisse putantes, partim ad vrbem oppugnandam accurrunt, partim ad insequendos nostros sine ordine feruntur. Nostri autem conuersis equis vno impetu prorumpunt, strictisque cominus gladijs cruentum prælium incipiunt. Tum etiam Fridericus Austrius in Barbarorum ducem inuectus, confossum equo deiecit, atq; hostes in præcipitẽ fugam abegit. Ceciderũt eo die Barbarorũ aliquot millia. Profligato autem hoste lectisq; spolijs nostri ad vrbis mœnia reuertuntur. Sed tãtæ victoriæ gaudiũ duorum principum lamentabilis casus imminuit, Saxonis nimirum & Austrij: dũ enim Saxo prudentissimi ducis ac militis grauissimi munia obijt, solis æstu & laboris immensitate fatigatus, cum à pugna auram captaret, in grauem febrim incidit, qua etiam quarta die extinctus fuit. Austrius autem ab hoste, quem equo deiecerat, vulneratus, vltimus ex pugna discessit, profusóq; sanguine & viribus amissis, proxima nocte vitam cum morte cõmutauit. Tum etiam victor miles literis acceptis intellexit Heinricum Cæsarem mortuum, aliquósq; electorum Philippum Heinrici fratrem, alios Ottonem Saxonẽ paribus suffragijs Cæsares dixisse, quòd etiam effecerit vt ciuili bello in Germania omnia turbarentur. Vnde in castris magni tumultus orti: Moguntinus enim penes quem sacri belli administratio erat, cũ suis copijs domum redire, atq; Cæsarum motus componere cupiebat, quem etiam maiori ex parte secuti sunt milites: ergo Constantinopolim vecti per Traciam & Vngariam domum properarunt. Nobiles qui in Syria manserunt militarium ordinum equitibus adscripti sunt.

Dum

Dum hæc in Syria fierent, Francus & Anglus vario marte de finibus decertant, atq; sese mutuò grauiter affligunt: itaq; Innocentius 3 pontifex statim post suam inaugurationem Petrum Capuæ præsulem ad reges legatum misit, vt animos eorum inuicem reconciliaret, atq; ad bellum contra Barbaros suscipiendum animaret. Verùm is infecta re discessit, atq; hoc vnum obtinuit, vt Simon Monfortensis comes, militiæ peritissimus dux, in Syriam mitteretur ad res Christianorum iuuandas. Is statim, quibusdam alijs comitibus & iusto exercitu coniunctis, classe mare traijcit, ac in Syriam delatus Ptolomaidem peruenit, vbi militem reficit, occasionem expectãs qua hostem inuadere & opprimere posset. Antequã autem illi accessissent, ac Barbari de Germanorum abitu cognouissent, Ioppensem vrbem obsidione cinxerũt ac terra mariq; grauiter oppugnarũt. Germani ibi in presidio collocati nec minis nec promissis adduci potuerunt, vt vrbẽ Barbaris traderent, verùm multoties erumpendo magnam hostium stragem ediderunt, & multis spolijs onusti in vrbem redierunt. Cum aũt nusbiam subsidiũ expectaretur, atq; annonæ vsus deficeret, Barbarus sæpius colloquia petijt, atq; magnis propositis muneríb. nunc hos nunc alios inuitauit. tãdem etiam Syrus quidã iuuentus qui præmio accepto presidium & socios ꝑdidit. Obseruato itaq; tẽpore cum Germani ad S. Martini festum pro more lautius cœnarẽt, poculisq; coronatis certarent, vinóq; & somno sepulti in stratis stertererẽt, ita vt & vigiles portarum custodiã negligerẽt, proditor portã vnam hosti aperuit. Barbaro ex improuiso irruente Christiani omnes occisi, vrbs etiam in aream solo æquata, fundamentis murorum vbiq; euulsis.

1197 Ioppe à Barbaris destructa.

Cùm Germani obsiderentur inter milites vrinator iuuentus, qui hostem fefellit atq; Ptolomaidem peruẽit, vbi Simonem ducem classem reficientem inuenit, ac in quo statu res Christianorum ad Ioppen esset exposuit. Itaq; Mõtisferratensis rectà Ioppen tendit, ac tristi nuntio cladis accepto in itinere substitit. Cùm etiam omnes acclamarent hosti obuiã pergendum, tanta vis aquarum cælo delapsa est per tres dies, vt nec pedem ex castris mouere licuerit: cessantibus pluuijs omnia frigore cõgelabant, ac militũ manus rigescebant, proptereа ad hyberna redeundum censent, atq; honestas pacis cõditiones expectare proponunt. Cõmodè autem accidit vt & inter Barbaros rixæ orirent, qui tñ odia cohibuere, donec captatis cũ Christianis colloquijs vtrinq; pacis conditiones adhiberentur. Summa pacis erat: vt Barbari priores Richardi conditiones ratas haberent, ac per decenniũ Tyro Ptolemaidiq; arma non inferrent. Hoc modo pax per omnes prouincias publicata, solutisq; castris vtrinq; discesserunt. Simon ergo Asiam tutã videns militaribus sacris ordinib. rem Christianam commendauit, atq; suos iterum incolumes domum reduxit, Barbari autem seditionibus suum imperium distraxerunt & turbarunt. Eodem tempore Herlinus S. Dionysij in Gallia monachus magnam vim Britonum sacris concionibus excitarat, vt sacræ militiæ nomen dederint, quos omnes anno 1198 classe Ptolemaidem transuexit. Cùm verò Simonem ducem ad propria redijsse pacéq; publicata omnia quieta esse viderent, nec ducem haberent cuius consilijs regerent, nullo ordine dilapsi, domum reuersi sunt. Christiani autem in Syria habitantes aliquãdiu pacificè vixerunt, atq; militares ordines Christianos peregrinantes (saluo conductu à Turcis impetrato) ad loca sacra orandi gratia perduxerunt.

Decennales induciæ cum Turcis.

Magna rerum mutatio eo tẽpore in Constantinopolitano Imperio accidit. Cum enim Turcarum Saracenorúmq; discordia & continuæ pugnę magnam occasionẽ præbere viderentur Hierosolymarum recuperandarum, Innocentius papa omnes principes religione soluit, ac à Simone Montisferratensi iuratum præstitúmq; fœdus irritum habendum sua authoritate per legatos vbiq; publicat. At reuera aliud agebatur: Alexius enim vir sceleratus (quem Isacius frater à Turcis magno ære ca-

Grecorũ imperium turbatum.

1198 ptiuum redemerat) Constantinopolitanum Imperium inuaserat, fratrem per insidias execarat, ac eius filium pari cruciatu perdere statuerat, nisi fuga salutem con seruasset. Adolescens ergo apud Pontificem per legatos supplex petijt vt sibi succurreret: fore enim si restitueretur solus, aut cum patre, quòd Græcam Ecclesiam Romanæ subijceret, quod etiam pręstito iuramento firmauit. Legatis benignè responsum & auxilium promissum. Mox pontificis authoritate occidentalium principes sollicitati, atque ingens pondo auri sacri hominibus tributi nomine impositum. Galliæ rex Bonifacium Monteferratensem ducem suarum copiarum constituit. Mox etiam Balduinus & Heinricus Flandriæ Comites, Heinricus dux Louaniensis, Galterus Bremæ Comes, Theobaldus Campaniæ dux, Simon & Guido Montfortenses, cum multis strenuis & magni nominis viris, sacræ militiæ nomen dederunt. Cum itaq; maximus exercitus in Italia conuenisset, Pontifex cum Venetis egit, vt milites suis nauigijs transueherent. Habuit classis vniuersa ducentas naues & quadraginta, triremes sexaginta, onerarias septuaginta, & ad cōmeatus ferendos centum viginti. sub primum egressum Histria pacata, & Iadera expugnata, vbi etiam exercitus in hyberna perductus.

Balduinus Flandrus Cō stantinopoli imperator

Ibidem Alexius puer supplex comparuit, atq; opem contra patruum implorauit. exceptus vt Augusti filius, & militibus à pontificis legato commendatus, dicens bellum sacrum primò contra Gręcos suscipiendum, quorum in Latinos odio Turcis & Saracenis hactenus occasio data fuerit Syriam occupandi. Igitur omissis rerum Syriacarū consilijs, bellum Græcum suscipere placuit, licet multi ex Hierosolymitana prouincia in castris essent, & ad sacrum regnum repetendum incitarent. Cretenses statim puero fidem dederunt. Byzantium postea oppugnatur, ac tandem expugnatum diripitur. petitus Alexius puer in Cæsarem, cædem auertit, liberatur etiam Isacius, Creta Insula Bonifacio donata, atq; ecclesia Græca Romanæ subiecta. Postea autem Myrtilus, puero necato, Imperium arripuit, atque vrbem contra Latinos prius egressos, defendere statuit. Itaq; vrbs iterum terra marique à nostris obsidetur, ac tandem sexagesimo octauo die occupatur, & miserè iterum diripitur. Negotio prosperè confecto, de nouo creādo Augusto consilium initum: licet etiam aliqui rei summam ad Philippum occidētis imperatorem deferendam putarent, vt res Christiana denuo ab vno regeret. plura tamen suffragia in Balduinum Flandriæ ac Hannonię Comitem tum pręsentem inclinarunt, quem etiam Augustum renunciarunt. Thomas deinde Maurocenus Venetus Patriarcha creatus, quem Romam venientem atq; Gręcam Ecclesiam Romanæ subijcientem, Pontifex confirmauit: accidit hæc mutatio Imperij anno 1203.

SECVNDI LIBRI FINIS.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MARIQUE FORTITER GESTARUM,

Liber Tertius.

t 4

1210 Ioannes Brēnus rex Hierosolymorū.

EBVS Hierosolymorum vniuersæque terræ sanctæ ob Almerici Cyprij, qui regiū titulum præ se ferebat, ignauiā ac socordiam plurimū periculorū imminere cuilibet facile erat diuinare, cum durantibus inducijs decennalibus Iconiensis Solthanus Sataliā Græciæ vrbem (ex qua Christiani in Asiam trajcientes fęliciter pergebant) vi captam libere spoliasset, omnibus incolis trucidatis. Noradinus etiam Saladini filius præsidium in monte Tabor haud procul Ptolomaide ædificabat, nemine prohibēte: ædificatum etiam armis, milite, & annona complebat. Missis itaq; inde ad Innocentium pontificem nuntijs, ne quid detrimenti Respublica Christiana capiat prouidere rogatur: Mariam superesse Conradi Montisferratensis filiam elegantis formæ & nubili ætate virginem, quam Hospitalarij & Templarij equites tutoris titulo in spem regni educarent, illam ei nuptui daturos, qui à pontifice tanti regni dignior æstimarętur. Pontifex Ioannem Brennū Viennę Allobrogum regulum, qui cum Gallis & Venetis antea Constantinopolim profectus fuerat, regem designat, Almerico abdicato. Ioannes ne ingratus esset regnum suum Romanæ sedi in perpetuum vectigale esse iureiurando affirmat. Itaque domum reuersus fratri administrationem Comitatus demandat, atque copijs conscriptis primò Venetias peruenit, ac regio sumptu susceptus fuit: classe postea Constantinopolim perlatus ab Imperatore Heinrico, qui fratri successerat, liberalitēr fuit habitus: tādem verò nonis septembris anno 1209 Ptolomaidem applicuit, vbi ab omnibus tanquam rex summa lætitia excipitur. Mox etiam nuptijs celebratis Tyri pridie calendarum octobrium ingenti pompa cum coniuge rex inauguratur. Id cùm rex Cyprius cognouisset, paulo pòst mœrore animi extinguitur, Ioanne fratre hærede relicto.

Præter inducias Christianis eo locorum habitantibus, Noradini & Saphadini digladiatio pacem concessit, quæ per integrum nouennium durauit, & tandem morte Saphadini finem accepit. Noradinus enim Alapiensi imperio, alter filiorum Saphadini Corradinus nomine Damasco & Syria, alter verò Aegypto contentus erat. Interea Innocentius Papa Fridericum ea conditiōe Imperatorem denunciarat, si voto se adstringeret, subsidij Christianis in Asia deferēdi. indicto dein de apud Lateranum Patrum Concilio in id sedulò incubuit, vt terræ sanctæ, quæ in præsentissimo versaretur periculo, haberetur ratio. Pollicetur tum quisque principum quorum præter expectationem maximus erat numerus, suam operā. Missi sunt etiam qui pro concione in omnibus prouincijs edictum proclamarent, adhortarentur populum, ac persuaderent magnatibus ad capescenda arma. Rem in primis strenue adiuuabant Halberstadensis, Herbipolensis, & Argentinensis episcopi. Sed dum Romanus Pontifex ad pacem componendam inter tumultuantes Pisanos, Genuenses, Mantuanos, & Veronenses (quorum robur coniunctum plurimum emolumenti sacræ expeditioni addere poterat) profectus esset, apud Perusium expirauit, atque Honorius successit. Fridericus autem Imperator Italicis bellis impeditus votū differre cogitͨ. Itaq; Theodoricus Treuirorū, Theodoricus Coloniensis, Syphridus Moguntinus episcopi: preterea Leodiensis, Herbipalēsis, Bambergensis, Argentinensis, Pataulensis, & Eichstetensis præsules cruce signati arma induunt. Hos etiam Petrus Parisiorum, Gallerus Heduorum, Iordanus Lexouiensis Episcopi subsecuti. Ludouicus etiam Bauariæ & Leopoldus Austriæ duces hisce cum Florentinis & Genuensibus additi. Cùm etiam Andreas Vngariæ rex moram necteret, per Columnnam Cardinalem à Pontifice monetur, vt votum exoluat. Huic etiam omnium suffragio bellis summa demandatur, anno 1216 mense septembri.

Concilium Lateran. pro terra sancta.

Noua expeditio in Syriam.

Cum hoc modo Christiani ingentibus Copijs instructi procederent ad Ptolomaidem (quę amissis Hierosolymis regia vrbs erat) tandem conuenerunt, ac magnam spem pręclarè rei gerendæ oppressis à Barbaris Christianis fecerunt, qui eosdem summa lætitia exceperunt. Occurrit ijsdem & Hierosolymitanus patriarcha.

Adfuit

Adfuit etiam Ioannes Brennus rex Hierosolymorũ: primis castris ad fontem Tubaniæ peruentum, vbi aliquot Barbarorum turmæ nostris occurrerunt, sed statim in fugam conuersi, multos suorum amiserunt. Secundis castris ad Iordanem tentoria tribus in locis fixa, Turcarum etiam pręsidia passim destructa. Ibi Vngarus cum se fluuio Iordane lauisset, reclamantibus cæteris, tanquam voti religione sese exemisset, suas copias domum reduxit. Reliqui vt cœperant pergunt, ac motis castris ad montem Thabor accedunt, & cuiusdam adolescẽtis Saraceni ductu ad montis fastigium ascendunt. sed Bohemundo Tripolitano malè disuadente, & hyemis violentia prohibente, qua iumenta plurima interierunt, ab arcis expugnatione abstinuerunt. Postea exercitus in hyberna deductus atq; pars Ptolomaidem concessit. Austriacus verò cum Brenno rege inter Cæsaream & Caiapham quoddam promontorium occupauit, ex quo circuniacentia Barbarorum loca infesta reddiderunt. Id castrum Peregrinorum vocatum, atq; Vuilhelmo de Monteacuto Hospitaliorum magistro traditum fuit. 1216

Sub veris initium anni 1217 copiæ ex hybernis euocatę ad Peregrinorũ castrum per Ioannem regem, cui iam summa belli erat commissa, conuenire iubentur. Ibi omnes in id consenserunt Aegyptum petendam, Damiatáque ad Nili Ostium expugnata, facilem de alijs potiundis futurũ laborem. Erat enim Damiata triplici muro cincta, ac deriuato quodam Nili alueo in longæ insulæ speciem obducebatur. Ptolomaide itaq; classibus soluentes, & prospera nauigatione vsi, ad Nili Ostium feruntˉ, sed obiecta catena ferrea ab alueo Nili arcentˉ. Ea verò virtute & arte perrupta Phaream arcem munitissimam, ex qua suburbium, mercatorum tabernas opulentissimas, & horrea præsidiarij milites tutabantur, milites expugnant, magnámque inde prædam accipiunt. Qua confirmati ipsorum animi, vrbem magna contentione oppugnãt, quamuis Nili inundatione plurimum detrimenti caperẽt. Venerat obsessis Meledinus Sultanus Aegyptius auxilio, oppositáque Latinis habebat castra, tenui Nili alueo ab his diuisus, vnde illi cõmeatus, milites, tela, & omnia quæ vsui esse poterant, inuehendi facultas erat. Christiani ergo vt hoc subsidio obsessos spoliarent, omne belli robur in Soltanum vertendum statuunt. Ea de re per exploratores hostis certior factus, fugam subitò capesset, omni in castris eõ meatu relicto. Latini de certa fuga edocti, castra profugorum quoque occupant, iniectoq́ue ponte, vtraque ripa flumen coniungunt, vt mutuo sese auxilio defendere, & vrbem arctius concludere possent. Soldani etiam fuga omnium Damiatæ ciuium animos miserè affecit & perturbauit.

Damiata à Christianis obsessa.

Soldanus cum Nilus excreuisset, sesćque alieno tempore in alueum recepisset (quo vno flumine fęlicitas vbertásque soli constabat) annonę penuriam metuens fratri Corradino Damasci & Hierosolymorum Sulthano persuadet, vt per Oratores sibi Aegyptoq́ue pacis conditiones peteret. nam Damiata libera, breui omnia recuperari posse. Corradinus fratri morem gerens, Christianis pacem his conditionibus offert: Crucem sacrosanctam se restituturum cum omnibus ijs, quę de nostris in Syria vel ipse, vel patruus Saladinus, aut pater Saphadinus cepisset. Placuere hæ conditiones Gallis, Anglis, & Italis, dicentibus ideo capta hęc arma fuisse, vt quod in Syria summorum virtute partum esset, id nobis ereptum recuperaretur, ignominiáque elueretur. his restitutis nullam restare belli causam. At reges, Hospitaliorum, Templariorum, & Theutonicorum ordinum magistri, cum Austrię duce, & Germanis præsentibus contrarium statuebant, & pacem aspernabantur, dicentes hãc expeditionẽ contra Mahumeticam superstitionẽ esse susceptã. Horum sententiæ Pelagius Cardinalis pontificis legatus, qui Columnæ successerat, adstipulabatur, eiusq; authoritas obtinuit, vt Damasceni oratores re infecta dimitterentur. Tum Conradinus omni spe retinendæ Hierosolymæ deiectus, eam muro exuit, & splendidiora ędificia & monumẽta diruit. Soli verò turri Dauid & Domini sepulchro (à quibusdã exoratus) pepercit. nam Syrij, Armenij, Aethiopes, Georgiani, ac multi Asiæ populi, nostræ fidei cultores, eodem tempore cum

Pacis honestæ conditiones oblatæ à nostris reijciuntur.

Turcis

1218 Turcis & Saracenis mixti adhuc Hierosolymam incolebant.

Dămatia à Christianis occupata.

Durante per multos menses obsidione, nouę ex Italia copiæ accedunt, commeatum vberrimum, quo maxime indigebat exercitus, aduehentes. Venerat etiam Ludouicus Bauariæ dux, cum multis alijs Germaniæ proceribus. cum autem nihil expediretur, pœnitebat iam duces, se potius voluntati Cardinalis hominis togati, quàm alijs consilijs paruisse. Itaque Pelagius apud plerosque malè audire cœpit. Sunt qui scribunt, eo quod Hispanus esset, incredibili exarsisse desiderio, ac spem ingentē concepisse, suo ductu Hierosolymā recuperaturū iri, maximè quod in fatis esse diceretur, ex Hispania venturum qui illam de Barbaris tandem reciperet. hinc ferunt illum tantopere laborasse, ne conditiones à Corradino acciperentur. Aliquanto pòst Solthanus à ciuibus rogatus nouas clam in vrbem copias mittit, ipse etiam cum ingenti exercitu non vsque adeo longè ab vrbe considet. Nostri ad arma conclamant, magnóque impetu in hostium castra feruntur. Hostis postquam exiguum numerum videret, castris excedit. nostri veram fugam putantes, relictam prædam auferunt. Sed dum pedem referunt obuiam habent hostem, qui impetu facto missili igni plurimos combussit. Brennus rex eodem igne facie afflatus & deformatus vix euasit. Cecidêre hoc prælio Gualterus Gallorum ductor, atque aliquot copiarum duces. Tertio die pòst, milites aliquot prospecto vrbis silentio, propius accesserunt portas, vt quid fieret explorarent. sed cum altum silentium in propugnaculis animaduertissent, custodes sopitos aut alia causa Mamaluchos abesse existimarunt. Regressi ad socios scalas clam muris admouent, eósque nemine repugnante superant ac in vrbem descendunt, mox etiam effracta porta vniuersus exercitus pręter omnium opinionem nonis nouembris anni 1218 ingrediuntur. atque ipsam vrbem egregiè occupant.

Pestis acerbitas.

Cùm Christiani in vrbe victores existerent, eandem ex dira peste & fame ferè vacuam & fętentem reperierunt. nam ex septuaginta millibus vix tria millia adolescentioris ętatis inuenta, quę ea lege vita donata, vt vrbem purgarent. Vię enim, vici, domusqúe cadaueribus erant refertæ. hic labor etiam eos in tres menses exercuit. Milites præda amplissima accepta, in castris tam diu commorati sunt, quousque exacta pestilentis morbi suspitione cœli salubritas instauraretur. Curato autem aerę sub calendas februarij rursus vrbem ingrediuntur. Sulthanus cum rebus afflictis nihil auxilium ferre posset, discessit. Postquam Deo publicæ gratiæ actæ, de agrorum diuisione in consilio principū & deducenda colonia actum fuit. Vrbs verò Damiata omnium suffragio regi Brenno cessit. Mahumeti etiam Basilica Mariæ virgini dicata. Non mulo pòst & Tanis vrbs ab exploratoribus Christianis occupatur, quæ 80 stadijs à Chayro distabat: in ea magna copia annonæ & diuitiarum præter expectationem inuenta.

Pontificis Legati proteruitas.

Exercitus Christianorum per annum ferè quieti Damiatæ permanserunt, atq; alios occidentales principes expectarunt. Interea Pelagius Pontificis legatus in omnibus primas sibi partes venditabat, atq; cuncta pro suo arbitrio disponere statuebat. Id cum Brennus rex ferre non posset, assumpto magno militum numero Ptolomaidem concessit, ad compescendum (vt prætendebat) Milichasecaph filium Saphadini, qui interim Templarios afflixisset, Albam speculam destruxisset, & castrum Sapher occupasset. Sed cum apud Acconem rerum omnium nihil agens moram traheret, terqúe quaterqúe vocatus esset redire negauit. Honorius Papa dissensione cognita, ne aliquid detrimenti ex ea respublica Christiana caperet, Ioannē Cardinalem ex Columnensiū familia Pelagio successorē mittit, quē Genuensium, Venetorū, Pisanorumq; naues in Syriā, cum nō contemnēda militū manu, deportarunt. Aduenit sub idem tempus Ludouicus Bauarus à Friderico secundo Imperatore præmissus, quem statim subsecuturum se literis & ore affirmarat. Appulit & Matheus Apulię comes octo triremibus instructus. Interea legatus absente rege milites in Sulthanum ire iubet. Verum illi dicto non obediunt, imò sanctè iurant se sine rege non latum pedem progressuros. Nam Meledinus, contentione

tione nostrorum cognita, ad vnius diei iter castra ab vrbe locauerat, nostrósque ad 1219
pugnam sæpe inde prouocabat. Mittuntur itaq; communi nomine legati ad Brennum regem reuocandum, qui amicorum precibus tandem victus, præsertim cum imperium exercitus illi iterum offerretur, Damiatam rediit, postquam decem menses abfuerat.

Christianorum calamitas.

Postea re inter duces deliberata, sed varijs sententijs: alij enim bellum Aegyptiacum prosequendum, alij de Hierosolyma & terra sancta bellum esse contendebant. Tandem mense Augusto (vrgente legato & fulmen pontificis minitante ni parerent) in hostem itum est, quamuis id præter militum voluntatem fieret, quorum animus in Syriam magis propensus erat, quod etiam rex Brennus magno spiritu fieri suadebat. Sulthanus nostrorum multitudinem, quorum ad septuaginta millia erant, conspicatus, semper simulato metu retrocessit. Hoc successu legatus suum consilium summis laudibus efferebat. Postea omnibus quę inter Chairum & Damiatam erant occupatis, milites ad Chairum accedunt, regni Aegyptiaci caput & Sulthani receptaculum. Pręsidiarij milites crebris velitationib⁹ nostros, locorum, rerum, & temporum ignaros, inuadunt, & eos inter Nili aggeres concludunt, cataractisq; apertis omnem regionem aquis perfundunt: ipsi etiam aggeres per quos exitus parebat, á Barbarorum firmissimis pręsidijs custodiuntur. Iumenta & victui necessaria aquis penitus submersa sunt. omnia enim pontus erant. Nec poterant nostris ij qui Damiatæ relicti erant opem ferre. Orationes quidem omnibus indictæ, sed nihil impetratū. Videres multos tum triduano ieiunio somnoque concidere, ac aquis submergi. quod mortis genus omnium oculis obuersabatur. Meledinus ex admiratione virtutis & constantiæ nostrorū, dolorem, quem nostrorum calamitas adferebat, dissimulare diutius non potuit, & ad regem legatos mittit, pacem offerens, nefarium enim sibi videri si tantę multitudinis cladem solem conspicere contingat, modó Aegyptus in pristinam libertatem restituatur. Nostri pacem amplectunt, si sancta crux redderetur, & exercitus illęsus in tutum deportaretur: Tanim præterea vrbem in Soldani potestate futuram.

Damiata reddita. Barbaris

Sulthanus has pacis conditiones respuit, atque Damiatam vrbem cum omni circumiacente prouincia petijt. Cum autem maxima exercitus pars contradiceret, ac Legatum & duces diris deuoueret, tandem tamen Damiata Solthano fuit reddita, vt Christianorum vita conseruaretur. Id cum ijs annūciatum esset qui Damiatæ in præsidio permanserant, ira ęstuantes vrbem defendere & Barbaros repellere statuerunt. Verum Germanorum consilio acquiescentes, qui vrbes viris censeri dicerent, Barbaris vrbem restituerunt. Erat discedentium magnus luctus & lamentatio, quos tamen Hospitalarij & Templarij magnis promissis solabantur, atq; meliora tempora futura pollicebantur, donec ad diem præstitutum ciues cum vxoribus & liberis vrbe exirent, ac supellectilem & arma in castra, quę ad Nilum collocarant, deueherent. Tertia die Meledinus adfuit, ac septuaginta millia hominum quæ vrbe exierant recensitis, de singulis starlingum numismatis genus accepit, ne Christiani liberam vrbis possessionem tenuisse viderentur. ita tot irriti labores redditi. Latinorum etiam quisque ad suos regressus est. Egerat autem Solthanus etiā cum fratre Corradino Damascenorum principe, ne in dedititios per octennium aliquid hostile moueret. Incruenta quoque victoria potitus, nostris se clementem præbuit. tenuiores enim commeatu & viatico, proceres verò magnificè donatos ac honoratos à se dimisit. Accidit id mense septembri anni 1221.

In tan-

1124 *Hierosolymitanũ regnũ Siciliæ regibus traditum.*

In tantis difficultatibus cum Christiani Syriaci essent, etiam Genuensium & Pisanorum tumultus in vrbe Ptolomaide accessit, quo vix sedato, rex mare traijcere atq; regni sui statum Occidentis principibus proponere voluit. Itaque Ptolomaide rebus constitutis, rerum administrationem sacris equitum ordinibus commendauit, atq; ipse conductis Pisanorum nauibus in Italiam traijecit. Vbi Romam venisset, in Honorij Pontificis & Cardinalium consessu eleganti oratione ostendit, quo in statu res Syriacæ sint, atque obnixè petit auxilium sibi præstari. Eodem tempore despondetur Friderico 2 Cæsari Iolanta regis Brenni filia, & simul regni iura & Tituli dotis nomine ei offerunt. Ex quo Fridericus (& qui deinceps in regno Siciliæ successerunt) Hierosolymorum reges appellati sunt. Deinde Brennus se Pisas contulit, & totius vrbis ingenti lætitia exceptus fuit. Inde in Galliam ad Philippũ regem lecto decumbentem peruenit, qui paulo pòst in fata concedẽs, sexaginta coronatorum millia ex Testamento Hospitalarijs & Templarijs equitibus ad vsum belli sacri reliquit, eáque pecunia Brenno data est. Ab Anglo idem magnis muneribus donatus in Hispaniam abijt, vbi Berengariam Castulonensis regis sororem vxorẽ duxit. In Galliam reuersus Viennæ consedit, Friderici Imperatoris in Syriam profectionem sollicitè expectans.

Fridericus 2 Cæsar Iolantam vxorem duxit. Christiani Syriam incolentes magnos ex nouis cum Friderico nuptijs animos sumebant, Corradinus etiam eiusdem potentiam suspectam habens, legatos ad Fridericum mittit, petitum rata haberi fœdera: nihil quidem se de octo annorum inducijs mutaturum, Christianorum res in Syria nulla molestia affecturum, cuiq; etiam Christianorum tutum fore, voti gratia sacra Palestinæ loca inuisere, pollicetur. Cæterùm si bellum quàm pacẽ magis amet, Tartaros sibi non defuturos qui operam vltrò offerẽt. Fridericus calliditate ingenij has minas lusurus respõsa differt, & Soldani legatos blandis verbis per sesquiannum detinet. Verum Honorius non modò sacram expeditionem contra fœdus suadebat, sed & vrgebat, ac minas grauissimas contra Imperatorem cunctantem spirabat. Sed paulo pòst obijt atq; Gregorius nonus successit. Hic omnia sibi licere putans Imperatorem temerè excommunicat, quod hactenus sacrum bellum de die in diem protraxisset. Interea Iolanta sponsa adfertur, quę, placato per Brennum Romano pontifice, Imperatori solenni ritu in vrbe Roma vxor datur. Tum à Germanis equestres ludi magna frequentia habiti quibus Fridericus ipse præfuit. Victores à sponsa donati ac multi ab Imperatore equestri dignitate ornati fuerunt.

Imperatoris in Asiam expeditio. Vix exinde annus erat elapsus cum Imperator se totum sacro bello accingit, atque Cremonæ Italorum conuentum habuit anno 1227. tum etiam Papam sedulò hortatur vt sit subsidio. Eodem tempore Iolanta puerum enixa in puerperio moritur, sicque Fridericus denuo in cælibatu viueret cogitur: prima enim etiam Constantia Arragonia eius vxor decesserat. Heinricus verò filius Cæsar in Germania Aquisgrani comitijs celebratis, de bello ad principes refert. Omnes qui aderant non modò operam promittũt, sed reipsa mox præstant. Confluit ingens multitudo hominum præconum concionibus excita, quæ cruce signata erat Brundusij, ducibus Ludouico Turingię Landgrauio, & Sigefrido Augustanorum episcopo. Venetos etiam Papa conduxerat, qui Brennum regem nauibus in Syriam deducerent. Cum autem Germani Brundusij moram facerent, aeris inconsueti malitia pestis oritur, quæ vtrunque ducem & optimos quosque militum sustulit. Imperator etiam, ne Reipublicæ deesset, ad Maleacum promontorium vsque processerat. verum ibidem etiam ingenti morbo corripitur, ita vt Medici omnem salutis recuperandæ spem abijcerent. Interim pontifex omnem operam impendit, vt Imperatori noceat atque tota Italia excludat, adeò vt imperator conualescens omisso bello

ſacro ad ſuos recurrere, & afflictis rebus opem ferre extrema neceſſitate cogere- 1228
tur. Motibus autem illis ſedatis & claſſe reparata Fridericus menſe Auguſto anno
ſalutis, 1228. Brundufio cum ingenti claſſe ſoluit, in Aſiam ad bellum ſacrum perfi-
ciendum traiecturus.

Mortuo interim Meledino, liberorum tutores cum ijs qui Imperatorem præceſ- *Pontifex Im-*
ſerant ad biennium inducias fecerunt. Allatæ ſunt & ad Imperatorē in Cypro ſub- *peratorē ex-*
ſiſtentem literæ, quas pontifex Hieroſolymorum patriarchæ & cæteris ducib. ſcri- *communicat.*
pſerat, vt ſibi ab Imperatore Friderico cauerēt. Illum enim ſe inſalutato excommu-
nicatum nec cum eccleſia reconciliatū traieciſſe, vereri ſe ne perfidum hominis in-
genium rem Chriſtianam afficeret aliquo incommodo aut clade inſigni. Simul etiā
pōtifex capiata occaſione ob Friderici abſentiam Apuliam vaſtat, cruce ſignatos
Italia excludit, ac Siciliā inuadere ſtatuit. Cúmq; Rainaldus Bauarus Vuelphonis
filius, quem Imperator Ptolomaidem præmiſerat, cum Soldano de pace agere cœ-
piſſet, Templarij Venetíq; tumultu excitato res Chriſtianas prodi exclamant. Rai
naldꝰ oppreſſis ſeditioſis Venetos vrbe pellit, ac (niſi religio obſtitiſſet) Tēplarios
vnà cum eorum ſacrario penitus deleuiſſet. Interea Fridericus ope Genuenſiū, Ho
ſpitalariorum, & Theutonicorum fratrum ſuperuenit: mox conditiones a Barba-
ris honeſtę noſtríſq; ſaluberrimæ petitæ, & oblatæ fuerunt. Priuſquam tamen ſacra
mento interpoſito aliquid firmaret, ad Romanum papam per nūcios retulit, eius
ſuffragium expectans. Papa autem legatos in conſpectum non admiſit, ſed literas
furioſè diſcerpſit, ac Imperatorem denuo anathemate ferit: inſuper etiam nuncios
ex Paleſtina intercipi et trucidari curauit, ac Imperatorem eſſe mortuum finxit. Sol
dano quoq; ſcribit rogátq;, ne terram ſanctam Friderico reſtituat, quas quidem li-
teras Soldanus ad Imperatorem miſit.

Hæc cum pontifex moliretur, Fridericus tamen ob Chriſti amorem omnia pa- *Fridericus*
tienter tulit, ac tandem his conditionibus cum Solthano pacē inijt: Fridericus rex *Hieroſoly-*
Hieroſolymorum inungatur & habeatur: Sanctā vrbem cum Paleſtina poſſideat: *mā recupit.*

1229 Nazaret & Ioppen pro libitu firmare liceat: Eaq; omnia quę in potestate Balduini quarti fuerunt, & per Saladinum oblata, restituant: captiui omnes sine precio in libertatē redeant: Soldano vicissim templum Domini Hierosolymis integrū reserue tur: præterea q̄d Arabiā spectat præsidiū Cratum nomine, insuper etiam Mons regalis: cæterùm vtriq; genti pax in decennium esto. Sic pace confecta Imperator Hierosolymam cum exercitu venit, ibiq; ipso resurrectionis Dominicæ die publica solennitate rex coronatur. Aberat autem Patriarcha cum clero, Romani pōtificis iram metuens. Vrbis muris reparatis, sacris ædibus restitutis, Nazareth & Ioppen firmatis, & Syriæ præfecto Rainaldo designato, ipse duabus tantum cum triremib. in Apuliam rediјt, quam Gregorius interea occupauerat. Cum autem pax in Syria firmata esset atque Christianus orbis ad septentrionem grauiter laboraret, Hermannum à Salcza ordinis Theutonici, pòst Hermannum Bart quartum Magistrum secum sumpsit, atq; vt contra Prutenos arma sumeret author fuit.

Theutonicus ordo in Prussiam vocatus. Valdemarus Daniæ rex paulo ante Prussiam imperata facere, ac Christi religionem suscipere coegerāt, & victor domum redierat. Tum autem gens superstitiosa ad pristinos errores conuersa, Christo mitratos cum sacerdotibus trucidarant, & crudeliter persequebantur. Nec fratres ordinis Gladiferorum, qui tunc in Liuonia strenuè Christianam rempublicam administrabant, Lituanorū Prutenorúmq; impetus ferre poterant. Itaq; nuntijs missis, orant Theutonicos S. Mariæ, qui apud Fridericum Imperatorem morabantur, vt arma infidelibus inferant, se suáq; omnia in ipsorum potestate fore. Hermannus itaq; cum ordinis sui fratribus multisq; alijs è Germanorum nobilitate ascitis in Prussiam venit, fortitérq; pugnando maiorem partem prouinciæ obtinuit, quanquam fortissima præsidia in Barbarorum potestate adhuc detinerentur. Quum ergo Asiæ rebus nullo tum vsui esse possent, Honoriusq; pontifex & Imperator totam Prussiam perpetuo iure possidendam tradiderunt, ea tamen lege, vt quoties necessitas exigeret in Asia Christianis subuenirent, atque induciarum cum Saracenis tempore contra Prutenos bellum gererent. Hi ergo fœlici auspicio tandem totam Prussiam occuparunt, populum omnem sacrum Baptisma suscipere coegerunt, atque vrbem Mariaburgum contra vlteriores Prutenos ædificarunt. Postea quoq; Lithuanos armis ad nostram religionem perduxerunt. Sequentibus temporibus plurima bella per ducentos & amplius annos cum Polonis vario Marte gesserunt, atque Moscouitas irruentes fortiter reiecerunt. Cum autem tandem Albertus Marchio Brandenburgicus Ordidinis huius princeps electus esset, tædio bellorū cum Sigismundo Polonorū rege pacem inijt, atq; sese in eius clientelā tradidit: Itaq; idē à rege, Theutonicis exclusis, primus dux Prussiæ electus fuit, an. 1227. eius posteritas adhuc ibidem rerū potitur. Cum autem nobilis hic ordo per totam Germaniam plurima oppida & arces possideret, in locum Alberti Vvolffgangum sibi principem elegerunt, cuius successores etiamnū inter Germaniæ principes in magna authoritate versantes, ordinis equitibus hinc inde rebus præpositis, moderatè dominantur.

Imperator cum pontifice in gratiā redijt. Cum Fridericus Syriam reliquisset & in Europam venisset, Capuæ substitit, atq; à Pontifice petijt vt pacem cum Saracenis initam confirmaret, ac si quid peccasset sibi condonaret. Accersiti etiam ex Germania Lupoldus Austriæ, Otto Morauiæ, ac Bernhardus Corinthiæ principes, præterea Augustanus, Salisburgensis, & Ratisbonensis Episcopi, qui de Pontificis & Imperatoris concordia agerent. sed infecta re discesserunt. Sequenti tandē anno interuentu Hermanni Theutonici ordinis magistri, ac Messanensis Archiepiscopi Pōtifex Friderico Imperij regnorúmq; Hierosolymorum & Siciliæ titulos restituit. ea tamen lege vt centum viginti millia auri vncias ærario pontificis inferret. Interea in Syria Oliuerius Templariorum magister cum Venetis res nouas moliuntur. sed horum iratos animos Rainaldus Bauarus Syriæ præfectus, mirabili industria pacauit. cum autem Templarij pertinaces essent, atq; Imperatoris rebus obesse cuperēt, omni prouincia eiecit, fortunis spoliauit, & sese in Ptolomaidē recipere coegit. Heinricus etiam Cypri rex turbas

exeita-

excitauit, atq; Antiochiam post principis illius obitum, qui legitimo hærede care- 1230.
bat, occupauit. Imperator autem filium suum nothum Fridericũ (quem ex Antiochiæ principis sorore progenuerat) in Asiam miserat, vt principatũ eum adipisceretur. Hunc Rainaldus ciuibus gratissimum principem constituit, atq; Cypri regẽ in fugam coniecit: postea Hierosolymam redijt atq; Ioannitarum equitum consilio vsus pacem cum omnibus vicinis sanctè conseruauit.

Cùm hæc in Syria fierent, pontifex odio Imperatoris per Dominicanos & Fran *Nauarræ re*
ciscanos classicum canit, & ad sacram expeditionem denuó tantam multitudinem *gis in Syriã*
exciuit, vt penè numerum excederet. Imperator enim decẽnales cum Barbaris in- *expeditio.*
ducias denuó confirmarat, missisq; literis præfectis suis præceperat, vt omni bello in Saracenos abstinerẽt. Hisce nouis copijs Theobaldus Nauarræ rex, Americus Montfortensis, Heinricus Campaniæ, Petrus Britanniæ comites, ac Anshelmus de Insula præerant. Sed penes Theobaldum summa erat potestas. Cúmq; naues haberi non possent, pedibus iter cõficiunt, sed admodum infœliciter: nam præter insidias, quibus omnia erant plena, cum valetudine aduersa & fame periclitabantur: post multos tandem labores, Bosphoro traiecto, in Bithyniam ad Sangarium amnem est ventum, corpúsq; curatum. Deinde Galatia emensa ad Halim fluuium copiæ substiterunt nam exercitus Sulthani Iconiensis prohibebant Antitauri transitum. Sed Mõtfortensis cũ cohorte præmissus Barbaros trucidauit & vi perrupit. Nauarrus aũt Sulthani castra oppugnat, sed repellitur. nec tamen Barbari suis castris egressi pugnare audebant, propter nostrorũ multitudinem. Nostri itaq; ne tempus tererent sub noctem tribus agminibus Montisfortensem sequuntur, ipsis impedimentis in medium receptis: robur verò exercitus extremum claudebat agmen.

Dum hoc modo pergerent Barbari à tergo nostros inedia, lassitudine, & equo- *Christiano-*
rum imbecillitate pressos, vellicantes, in apertos campos eos retrahunt, magnam- *rum cædes.*
que in eis stragem edunt, præsertim cum eos telis obruerent. Sed nox tandem prælium diremit. Nostri ad signa sese recipientes noctu per angustias transeunt, illucescentéque die Armeniam attingunt, tandémque Antiochiam veniunt. exuti opibus, commeatu. & maiore equitum numero amisso. Exercitus etiam vix tertia pars supererat. Postea nauim Antiocheni principis conscensi Ptolomaidem deferuntur: inde Templarijs ducentibus Gazam tendunt, & ex populationibus magnas diuitias acquirunt. Barbari, quibus præter Friderici imperatoris voluntatem hos exercitus venisse, ipsiúsque præfectos suos domi continere, non erat ignotum, milite hinc inde coacto, insidijs apta occupant loca, reuertentésque ex itinere fessos & præda onustos à tergo aggrediuntur. Nostri abiecta præda hosti fortiter resistunt ac tandem in fugam conijciunt, die iam inclinante, summo diluculo ecce nouæ adsunt Barbarorũ copiæ: quibus cum denuo nostri, qui ea nocte in armis sub dio constiterant, essent congressi, cæduntur. Cadit & Americus atque Heinricus: Nauarrus pernicissimo equo impositus fuga vitam seruat, & incertis itineribus biduum oberrans, tandem transito Iordane Ioppen peruenit. Deinde locis sacris Hierosolymæ perlustratis, paucissimis comitatus domum redijt. Abiectiores verò quibus nec famæ nec decoris cura erat, Ptolomaidem tantæ cladis nuntij peruenerunt.

Quanquam verò nemo sanæ mentis negare posset, tantam cladem violati iu- *Richardus*
ramenti pœnam fuisse, Pontifex tamẽ non cessauit pacem in Syria turbare, qui tum *Anglus in*
Roma exclusus Viterbij substiterat. In vrbẽ cum redijsset impotẽti ira delictorũ ve- *Syriã tendit*
niam omnib. pollicetur, qui crucis tesseram assumere, & Fridericũ armis inuadere statuerent. Imperator ergo indignatus hostes ad vrbẽ vicerat, atq; captiuorum capita quadrifariam in crucis modum scindi præceperat: postea Templariorum bona qui in oriente fœdus cum Solthano violarant per Italiam diripi iussit. Interea Pontifex (cum Itali & Galli suo periculo edocti nihil tentaturi viderentur) Anglos per suos prædicatores ad arma capescẽda concitauit. eò etiã Hierosolymitanus Patriarcha peruenerat, vt oleum igni adderet. Tum etiã Richardo Cornubiæ comiti

1234 facta de imperio spe, si Friderico illud abrogeretur, persuaserunt, vt se ducem cruce signatis præberet. Ille ergo parata classe, emensóque mari in Sardiniam delatus, eandem depopulatus est. Congesta in naues præda Tyrum appulit, amissis ex tempestate in mari Pamphylio multis nauibus: vbi Hierosolymam venisset & ex Rainaldo de pace qua eius loci Christiani fruerentur, cognouisset, nihil in Barbaros hostile tentare voluit, sed ijsdem cum Friderico Inducijs subscripsit. Ne tamen inutiles prorsus sumptus fecisse videretur, particula quadam sanguinis Christi, quæ Hierosolymis seruabatur à magno Hospitalis magistro donatur: sed Honorio pontifice interim mortuo, Richardus etiam spe imperij decidit, ad quod tamen decennio post vocatus fuit.

Militares ordines à Barbaris acie victi. Paulo pôst Rainaldus Bauarus Syriæ præfectus fato fungit. Itaq; Templarij nacta occasione classicum contra Saracenos canunt, minis persuasionibúsq; populū ad bellum ineundum, nulla fœderum ratione habita cogunt: quod cum Solthanus Aegyptius audiuisset, Chorasinios (quos aliqui Grossoniosvocant) gentem bellicosam, ex Babylonia in auxilium vocat. Hi castris ad Gazam, nuper à Templarijs restauratam & munitam, locatis, tandem eam expugnant, omnésq; præsidiarios & & ciues trucidant. Eadem & Ascalonæ fortuna fuit, quin etiam Hospitalarij, quantumuis hosti fortiter resisterent, plurimis oppidis & præsidijs pulsi fuerunt. Itaq; ad Iordanem Christiani agminatim confluxerunt, vt cum Barbaris confligerent, quibus etiam Hospitalariorum & Templariorū magistri sese duces præbuerūt. Hi iuxta Tyberiadem ad pontem hosti occurrunt. Verùm is fugā simulans pedem paulatim retulit. Cum autem nostri victorum instar neglìgentius circa flumen vigilias & stationes obirent, Barbari noctu redeunt, ac magno clamore semisopitos inuadunt. Ad primum tumultum nostri excitati arma rapiunt ac sine ordine hosti occurrunt. Fuit diu anceps pugna, præsertim cum equites Hospitalarij strenuè hostem propellerent, atque alios admonerent vt animosè sequerentur. Tandem autem nouis Barbarorum copijs subinde succedentibus, Grossonij talem stragem Christianorum ediderunt, vt ferè omnes ad internecionem deleti fuerint. Tum etiam fortissimi quique militarium ordinum succubuerunt: nec tamen hæc victoria Barbaris incruenta extitit, dum multa eorum millia quoque desiderata fuerint. Nostri verò qui fuga vitam conseruarant cum ducibus Tyrum peruenerunt.

Hierosolyma à Barbaris recepta. Eodem tempore victores Barbari nihil cunctati, rectà Hierosolymam regni Metropolim petentes, eandem incruento Marte occupant, ac in potestatem rediguntur: mox etiam vrbem sanctam diripiunt, & ad vnum omnes sine discrimine sexus & ætatis ciues mactant. Postea vrbem à Friderico Imperatore restauratam & à Rainaldo præfecto ornatam, à fundamentis destruunt & euertunt, mœnia deijciunt, & ædificia incendunt. Tandem sacrilego furore sacra vastant, atque sanctum Christi sepulchrum, ad ea tempora vsq; omnibus gentibus intactum, omni fœditate & indignitate polluunt. Hæc etiam sancta Hierosolymorum vrbs à Christianis nunquam recuperata fuit, sed semper ad nostra vsque tempora apud Barbarorum Tyrannos permansit. Turbarat quidem hæc Christianorum in oriente calamitas omnes Europeos. Atque Fridericus Imperator aliquid opis rebus afflictis adferre potuisset: sed Pontifex ipsum non modò Imperio abdicarat, sed etiam in ipsius excidium omnes captabat occasiones: præterea auri vim permagnam ab ipso in hoc bellum destinatam respuebat. Ludouicus verò Galliæ rex periculoso morbo decumbebat, cum etiam nullum à Medicis remedium superesse intelligeret voto se astrinxit, se hanc cladem vlturum, quàm primum sanuati testitueretur.

Litkeren à Ioannitis emitur. Cum hoc modo in Syria res Christianorū constitutæ essent, Hospitalarij passim per Europam sibi quædam loca compararunt, & emeritis equitibus gubernanda commendarunt, itaque etiam ordinis per Alemanniam prior ab Hugone à Teuffenstein domum & parochiam Lutgeren in comitatu Badensi cum plurimis alijs adiacen-

adiacentibus bonis sibi & successoribus comparauit & emit, atq; eò ordinis domū ex Clignauio transtulit, anno 1239. vbi etiamnum huius ordinis commendator rebus præest. 1237

Non multo pôst rex Ludouicus sanitate recuperata ad Cluniacum cum Innocentio 4. pontifice per quindecim dies cōuenium egit, atq; suum consiliū de expeditione in Syriam communicauit. Lætus pontifex curren ti calcaria addit, eúmque obtestatur & orat, pergat tandem votum explere: legatos enī mittit qui concionibus populum arma accingere persuadeant: rex quoq; legatos Genuam præmittit ad naues conficiendas, quibus in Asiā cum suis copijs traijcere queat. annus erat 1245. quo D. Ludouicus sese bello accinxit, cui Fulco Guelcius, Vuilhelm⁹ Dampetra Flandrus, Guilhelmus Barensis, Archēbaldus Borbonius, Robertus Bellouacorum præsul, Vuilhelmus Melleranus, Vindonensis Montifortensisq; comites se adiungunt. Comitabantur etiam regem Carolus & Robertus fratres, Papa quoq; Ottonem Tusculanum Cardinalem legatum adiungit: Alfonso verò fratri cū matre rex regni tutelam relinquit. Hoc modo rebus ad bellum necessarijs cō paratis rex Lugdunum contendit, ubi pontifex metu Friderici agebat, eiúsq; accepta benedictione inde secundo flumine ad Fossas Marianas portum celebrem peruenit, vbi Genuensium classis eum operiebat̄. Inde 8 cā lend. octobris soluens post dies 28 in Cyprum delatus fuit. Alexius Lusignanus illi præstò adfuit, atq; nullum hospitalitatis aut officij genus omisit. *S. Ludouicus rex Galliæ in Syriā profectus.*

Cum autem hyems quæ nauigationem impediebat immineret, & onerariæ naues nondum appulissent, Alexij Cyprij regis iussu copiæ militares in Cypri vrbes diuisæ sunt. In hybernis verò pestis oritur, quę Beluacensem, Montifortēsem, Mellotum, Barēsem, Borbonium, Vindocinensem, & Drocensem cum multis plebeis absumpsit. Interea Heinricus Anglus magnam auri vim in sacri belli vsum coegerat, & Vuilhelmum Longospatā cum electa manu decernit, qui Gallum sequantur. Robertus quoq; Burgundiæ dux instructa classe, & non contēnendo militum numero, regē sequit̄. Sed is contrarijs ventis in Peloponnesum delatus, in Attica in hybernis fuerat. At vere ineunte cum Vuilhelmo Achaię Bithinięq; principe in Cyprū peruenit. Dum Christiani sese hac ratione ad bellū Barbaris inferendū parant, templarij & Francos & Saracenos suspectos habebant, cū enim in Syria aliquot præsidia tenerent, verebantur ne aucti virib. Saraceni omnia occuparent, aut rex ipse, si victoria potiretur, Syriæ res ita cōponeret, vt Tyrānidi, quam in omnes exercebant, authoritatiq; ordinis sui aliquid adimeretur. Itaq; ad Meledinum Solthanum Aegypti clam legatos mittunt, atq; ad pacis consilia flectere conant̄. Solthanus quoq; Satrapem ad Templariorū Magistrum ablegat, qui cum ipso de pace agat, si per Francos liceat. Lætus hoc nuntio Tēplarius, ex Syria regi scribit, pacem oblatā suadet, uires Barbarorum & suspectos belli apparatus multis verbis effert. Atq; templarius regem decepisset, nisi Cyprius huius consilij peritus indicasset, Templarium primò legatos ad Solthanum de pace misisse, & Satrapem euocasse: rex igitur Francus excādescens literis missis Templario capitale fore testatur, si post hac vnquam à Barbaris legatos accipiat, audiat, aut sermones cum illis conferat. Interim tamen iniecta Barbaris de pace spe responsum differt, donec reliquæ naues subsequerentur: postea tamen rex Francus penè nefarijs insidijs perijsset. *Templariorum & Saracenorum conspiratio.*

1248 Capri enim fuere aliqui, qui regem reliquósq; Christiani exercitus duces ferro aut veneno tollere nitebantur. Illi tormentis adacti, confitebantur sese (magno auro dato) à Solthano & Templariorum Magistro fuisse subornatos: hi omnes scelus debito supplicio luerunt.

Damiata denuo à Christianis occupata.

Interea Christianorum exercitus ex omnib. locis conscriptus in Cypro congregatur. Itaq; cum Ascensionis Domini festum celebrassent, naues conscendunt, sed a contrarijs ventis hinc inde in mare agitati, tandem in Aegyptum pelagus feruntur, vt Damiatam vrbē in conspectu haberent. Barbari aũt de nostrorum aduentu multo antè edocti, Nili ostia firmo præsidio munierant, cũ quibus nostri congressi eos in fugam conijciunt, trucidato eorum satrapa, & quingentis Saracenorũ selectissimis. Ea strage accepta Damiatæ ciues superiorum annorũ calamitatem recēti memoria recolentes, animo franguntur, noctuq; clàm discedunt, subiecto prius ædificijs igni. Nostri de certa fuga edocti vrbis portas effringunt, ignem multis in locis erumpentem extinguunt, prædámq; ditissimam ouantes inter sese partiũtur. Pòst etiam Idolorum templa lustrarunt, atq; præcipuũ Mariæ virgini cõsecrarunt. Hæc tam inopinata victoria nostris contigit Calend. Iunij, anno salutis 1249. dum Damiatæ sese exercitus continet, & tempus quo se Nilus exonerare solitus est instaret, Alphonsus regis Gallorum frater cum recenti milite in Nouembri mense aduolat. Re itaq; deliberata, non multo pòst in hostem proceditur. Præcurrens Robertus Atrebatēsis & per Nili alueum sine periculo traducta cohorte, cui ipse præerat, ad Maseram hostium castra expugnat, & Barbaros in fugam conijcit: sed cum acrius longiúsq; eos insectatur, telo perfoditur. Ceciderũt ea pugna Barbarorum clarissimi duces: Meledinus quoq; Solthanus, qui Chayri lecto decumbebat, accepto tantæ cladis nuntio, moritur.

Rex Ludouicus à Barbaris captus.

Ad nostrorum aduentum mox Melexala Meledini filius, Barbaræ religionis princeps, per Sytiam Arabiámq; pro ferendo auxilio Babylonium adierat. eo verò impetrato magnis itineribus Chayrum post patris obitum reuertitur, Soldanúsq; eligitur. Interim nostri ad Pharamiam considentes, cum peste conflictantur, quæ præstantissimos quosque milites absumpsit: præterea Barbaris Nili ostia obsidentibus commeatu prohibentur, vnde rerum penuria diraqúe fames subsecuta. Tandem cum & ipse rex Ludouicus morbo corriperetur, Damiatam repetendam communi consilio decretum est: sed cum ob ægrotorum multitudinem mora necteretur, Melexala cognito nostrorum consilio viam ipsis intercludit, occupando medium inter Damiatam & nostrum exercitum locum, terra marique. Itaque necessitate nostri coacti arma capiunt, & hostem ad pugnam prouocant: pugnatum est ad tres horas acriter, tandem nostri morbo & fame exhausti, Barbaris vndiq; concurrentibus victi sunt. Magna pars nostrorum occisi, rex etiam Ludouicus cum Carolo & Alphonso fratribus ipsoqúe Patriarcha Hierosolymitano, viui in Barbarorum manus peruenerunt. Francus iussu Solthani per medicos curatus paulo pòst ex morbo conualuit: castra etiam Christianorum occupata & direpta. Acta hæc fuerunt ad nonas Aprilis.

Turqueminus post Melexalã Solthanus.

Rebus Christianorum hoc modo deploratis, Solthanus capti regis misertus ipsum consolatur, ac de inducijs conficiendis mentionē facit: conditiones hæ à Barbaro fuerunt propositæ. Aegypto deduceret exercitus Ludouicus: Damiatam restitueret, octo Byzantiorum aureorum millia in belli sumptus à Franco numeraretur Soldano: Captiuos omnes ex Aegypto alijsq; suæ potestatis locis liberos emitteret Soldanus: in decenniũ pax vtriq; genti inuiolata permaneret: addidit Solthanus, si promissa vnquã non impleret hac perfidia Machometum se pernegasse. Eãdem conditionem à Ludouico poposcit, iuraret scilicet, si fidē falleret, Christũ Deũ negasse se fateretur. Cum aũt Ludouicus iuramentum tale recusaret, ac prius mortem obire cuperet, Solthanus regis constantiã miratus iniurato fidē adhibuit, atq; inducias publicauit. Sed cũ iam Damiatæ simul appropinquarēt, Melaxala Soldanus á siccarijs prtter expectationē occidit. Id verò an Turqueminij an Alapiensis

Soldani

Soldani factum sit consilio nescit. ab exercitu verò Barbaro Turqueminius vno 1250
ore dux & Soldanus salutatur. Cumq; is rem suam (habito prius procerum consilio) principio firmiorem pace & accepta pecunia, quàm bello fore, videret, reges Galliæ & Cypri, patriarcham, & duces omnes ad eam diem vsq; vbiq; captos, adduci & in medium coràm sistere iubet. Tum etiam pacta cum Melaxala inita rescindit, & nouas pacis conditiones obtulit, quæ tales fuerunt:

Ludouicus ex octo aureorum Byzantiorum millibus, quos Melexalæ pollicitus fuerat, in præsenti quatuor millia numeraret: Damiatam Turqueminio restitueret: Saracenos per totam Syriam captiuos, vbilibet locorum qui in potestate Christianorum essent, nuper vinctos, aut etiam à fœdere Soldani olim cum Friderico secundo initos in seruitutem redactos, liberos ad suos redire permitteret: vicevers Turqueminius cuiuscunque conditionis, ætatis, nationis in quocunque loco captiuos haberet Aegyptij, ab eo tempore quo inter Fridericum ac Saracenos pax inita fuisset, liberos omnes sine precio dimitteret: vrbes, oppida, præsidia, pagos, fundos, bonaque omnia ac iura, quæ Christiani, antequam rex Francus in Syriam traiecisset, possedissent, intacta, inuiolata à Saracenis ijsdem permitterentur, Res, æs, aurum argentum, suppellectilia, mobiliaque omnia, iumenta, greges, quicquid denique ij in vrbe Damiata haberet, iustoque possiderent titulo, id omne saluum integrumque ipsis resti ueretur: Ea vendere, distrahere, auferre, bona venia Saracenorum, Christianis fas fore: Aegrotis in vrbe, donec sanitatem recuperarent, hospitium concessum. Abeuntibus mari aut terra decumbentibus, sua distrahentibus, tutum liberumque futurum commeatum: Pedestri itinere Syriam perentes, fortissimorum apud Saracenos comitatu abituros. Turqueminius etiam Damiata recepta pacis capita per Præconem edici, decennes inducias inter Christianos Saracenosque Aegyptios publicè proclamare facit. *Pacis conditiones cum Barbaris.*

Cùm hoc modo S. Ludouicus res Christianorum pacificas reddidisset, atq; pecuniam promissam soluisset, per Genuensiū classem in Syriā cum copiarū reliquijs deportatus fuit, ibique Saracenos suo aere liberatos in Aegyptū remisit. Cæterùm Saraceni eorum ferè nihil qui in fœderibus expresserāt præstiterunt. Nam ex duodecim millibus latinis, qui post Friderici 2 discessum hinc inde capti fuerunt, vix quadringentos dimiserunt, eosque non sine precio: ægrotos quoque ad vnum trucidarunt, ac adolescentes qui mortem formidabant Mahomero initiarunt, neque etiam res mobiles ex Aegypto secum abducere licebat. Sicque ex tantis Christianorum copijs vix sex millia in Syriam reuersi sunt, Ptolomaidem cum rex venisset, conuentu habito discedere statuerat. Verum à Hospitalariorum Magistros & alijs proceribus rogatus, per aliquot annos in Syria permansit atque Cæsaream & Ioppen restaurauit. Tandem locis sacris magna humilitate peragratis, præsidijsq; multis vallis & muris contra hostium insultus munitis, res Christianorum Militaribus ordinibus commendauit, atq; ipse in patriam redire statuit, cum per quatuor annos in Ioppen commoratus esset, & frustra nouas copias ex Europa expectatet. Itaq; vtrunque fratrem in Galliam præmisit, & ipse postea magno Christianorum in Syria mœrore subsecutus fuit, anno postquam ex regno suo discesserat sexto. *S. Ludouicus in Galliam reuersus.*

Nostris in Asia laborātibus rumor per vniuersam Europam, præter opinionem citius increbuerat. Itaque Anglus opem ferre decreuerat, copijsque vndique conscriptis iam in armis erat sed cum per Innocentium quartum de factis inducijs certior fieret, ab incœpto destitit, atq; rebus domesticis constituendis operam dedit. Confluxit ad eundem rumorem & adolescentum quædam ex Germania cohors, quibus pastorum opilionumque manus se adiunxit, per Angelum ad sacrum bellum se excitos impudenter profitentium. hinc Pastorellos se vocabant. Ducem autem sequebantur Vngarum quendam, quem magistrum suum appellabant. Sed cùm in sacerdotes & Monachos, ipsosque Iudæos, ac alios vtriusque sexus homines nihil non maleficij perpetrarent, dum per Bituriges iter facerent, ad vnum o- *Pastorelli cæsi.*

1259 mnes trucidati sunt, haud longè à vico qui Mortuum mare dicitur, Nouamque villam & Biturigum vrbem interiacet. Extat de hac re distichon tale: M. semel & bis C L I coniungere disce, Duxit pastorum sæua Megæra chorum.

Venetorum & Genuensiu in Syria motus. Dum autem à Barbaris nostris in Syria quies conceditur, mutuis se vulneribus ipsimet conficiunt. Nam anno salutis millesimo ducentesimo quinquagesimo nono Veneti & Genuenses Ptolomaide degentes, de suis priuilegijs & Sabbe monasterio grauissime concertant. Maior pars principum & regum Christianorum Venetorum partes, atque solus Armeniæ rex, Tyrensis princeps, & ordo Hospitalariorum S. Ioannis Genuensium defendebant. Itaque factum, vt post multas cædes vtrinque factas, Veneti tandem vrbe eijcerentur. Hi denuo armati Ptolomaidem accedunt, & Genuensium naues in portu hærentes opprimunt ac expoliant, tandémque Vulcano committunt: postea D. Sabbæ ædem incendunt, atque Genuensium publica & priuata ædificia diruût. Genuenses à suis popularibus, qui nuper Tyri appulerant, triginta duas triremes accipiunt, initóque prælio cum classe Veneta succubuerunt, atque omnes illæ triremes interceptę fuerunt, sæpius deinde ijdem atrocissimis pugnis illo decennio, quo bellum durauit, digladiati sunt, magno Christianæ Reipublicæ detrimento. Tandem tamen Clementis quarti pontificis authoritate, & fame insuper vrgente, vtrique pacem amplecti coacti fuerunt. Sicque duæ factiones in Syria, quarum ea quæ Tyrum incolebat Venetis, quæ Ptolomaidam Genuensibus adhæserat, iterum in vnam coaluerat. Eodem tempore anno millesimo ducentesimo sexagesimo primo Michael Paleologus Græcus Imperium Constantinopolitanum mira industria recuperauit ac Gallos exclusit, cum ibi per 58 annos rebus præfuissent. Id quod Hospitalarijs in Syria plurimum obfuit.

Tartari contra Saracenos in Syriā tendunt. Sed dum Christiani digladiantur, Saracenis Syriam & Aegyptum gubernantibus, Mango Tartarorum princeps & apud Catheiam Imperator bellum facit. Sequebatur is Aitonis Armenię regis consilium, cuius suasu & Christo prius nomen dederat, quo à Christianis auxilia habere possit. Persuasus Mango exercitum cogit, & Haalonem fratrem copiarum ducem constituit. Is Tanai fluuio traiecto, & Imao monte superato, in Persidem venit, eámque semestri spacio subigit, excepta vrbe Samarchanda, ad eam cum decem millia equitum reliquisset, post annos viginti septem tandem ea inobsidentiū potestatem venit, cum obsessi vestibus destituerentur, ob continuatā per tot annos obsidionē. Cum reliqua verò multitudine Tartarus in Assyriā mouet, ac Baldacam vrbem (quæ Babylon est) expugnatā diripit, ciuésque trucidat. Calypham etiam auarissimum Tyrannum, inter medios auri aceruos collocatum, fame necat. Mesopotomiam postea ingressus, Alapiam obsidet & expugnat. Edessa etiam & Samosata subacta, in Syriam contendit: vbi Antiocheno regno per Saracenos adempta, recuperat, præsidijsque munit. Cúmque frustra semel atque iterum Damascum tentasset, Maleruasam Alapiensem & Damascenum Sulthanum, quem vinctum circumducebat, sub ipsis mœnibus in frusta conscerpi iubet, in eius filij terrorm qui vrbi preerat.

Sed cum

1264

Damascus à Tartaris capta.

Sed cum hoc tristi spectaculo neque filius neque ciues mouerentur, Haalon acrius eam oppugnauit ac tandem vi cepit. extinctáque Alapi ensis factione, Abagam filium vrbi præfecit. Hinc cum fratrem Mangonem mortem obijsse cognouisset, domum ad capescendum eius regnum iure hæreditario sibi debitum redijt, sexto expeditionis susceptę anno. Etsi autem res Christianas non multum hac expeditione auxit, tamen vt serius conciderentur, effecit. Abiturus Armenijs legatos adiunxit, qui Pontificem regésque occidentales adirent, ac ad recuperandas Syriæ Palestinæqúe reliquias adhortarentur. Reliquerat etiam apud Abagam filium viginti millia equitum, qui Christianis auxilio essent, si ad recuperandam Hierosolymam ex Europa traijcerent. In Perside nupserat Haaloni Docuscanton regia puella ex Magorum familia, quæ Christum infantem ductu stellæ in Iudæa olim adoratum venerat. Vnde etiam coniugis hortatu Mahometi templa omnia dirui iussit, atque passim eius superstitionis homines afflixit.

Carolus Andegauensis rex Hierosolimorum.

Tartarorum ope res Christianæ in Syria facilè potuissent restitui, si in occidente principum animi paratiores extitissent. Hortator enim fuerat Vrbanus 4 pontifex ad bellum sacrum denuo suscipiēdum, missis hinc inde per Cardinalem in Galliam & Germaniā literis, qui suis malis edocti nonnihil abhorrere videbant. vicit tamen Cardinalis persuasio. Ex Gallia enim duce Guidone Altisiodorēsi Episcopo copiæ missæ, & Viterbium vsque deductæ sunt. Sed pontifex eūdem militem inde contra Manfredum Sicilię regem, cuius regnū sibi vectigale esse voluit, misit. Mortuo tum Vrbano Clemens quartus successit. Cum autem ipse quoque ingenti odio contra Friderici 2 progeniem flagraret, Carolum Andegauensem Siciliæ ac Hierosolymorum regem declarat, ac Diademate ornat, imposito ei quadraginta millibus aureorum in singulos annos, Romanæ curiæ pendendo. Itaque Carolus cum copijs accessit atque Siciliæ regnum multo labore subegit, atque etiam ad alterum inuadendū animū adiecit. hinc factus vt pontificis iussu passim in prouincijs Christianorum conciones haberent, quibus homines ad arma concitarentur.

Cum au-

1164 Cum autem Germanorum animi eo tempore à Pontifice & Carolo Andegauensi omnino essent abalienati, propter nobilissimi adolescentis Conradini, vltimi Sueuiæ ducis in Italia cædem, auxilia, opes, vires, & subsidia planè negabant. Pontificem tanquam tantę cladis authorē Carolum ceu Parricidam, qui hęredem in foro Neapolitano publicè decollarat, atque alienum Regnum occuparat, miro odio prosequebantur. Erat tum Achilles quidam inter Dominicanos Basilienses, summæ authoritatis & facundiæ prædicator. is enim sua persuasione effecit vt publicum odium pietati, honestati, ac vtilitati posthaberetur. Accedebat etiā Heinrici Comitis Tockenburgēsis adhortatio, qui anno 1251 Prior ordinis Ioannitarum in Alemannia ab ordinis proceribus electus fuerat: qui etiam rebus Hospitalariorum in Germania per 19 annos optimè præfuit. Cum enim equites huius ordinis res Christianorum in Syria fortiter defenderent, atque amplissimis prædijs atque bonis passim à pijs Christianis augerentur, deliberatione habita, emeritos milites adeòque bello fessos passim in prouincias ablegarūt, atque Ordinis domus ac possessiones commendarunt, quos etiam inde Commendatores vocarunt: singulis etiam prouincijs Magistrum & Priorem dederunt, quorū nutu omnia administrarentur, atque etiam nouæ copiæ, si opus foret, submitterentur. Itaq; huius Oratoris atque Heinrici Hospitalarij authoritate, multi nobiles apud Rauracos, Sequanos, Alsates, & Rhenenses crucem sumpserunt, & sacrum bellum professi sunt, inter quos Syfridus ex nobili Monachiorum, & Hermannus ex Scalariorum familia strenui equites (qui Psitacum & Stellam loco tesseræ habebant) præcipui fuerunt, atque sese alijs duces exhibuerunt. Hi ergo vndiq; confluentes Genuensium classem conducunt, & Ptolomaidem deportantur. Inde Cæsaream commigrant, quæ vrbs hosti vicinior erat.

Heinricus primus Ordinis prior in Alemannia.

Præerat eo tempore Damasco Guirboca à Christianis non alienus, cuique in ipsorum subsidium Haalo discedens decem equitum millia reliquerat. Eundem Abaga post patris Halaonis obitum suo loco ducem copiarū constituerat, atque ipse ad Scythas profectus erat, vt paternum regnū administraret. Sed nostri ipsum Guirbocam sua temeritate abalienarunt. Is enim ex sorore nepotem habebat adolescentem fortissimum, qui gloriæ cupiditate iugis excursionibus Soldani limites deprædabatur. Accidit autem vt & nostri in communis hostis regionem incursionem facerent, abactáque ingenti præda domum reuerterentur. Tartarus adolescens indignè ferens sibi tantę laudis occasionem prereptam, mittit obuiam qui æs repetant. ex eius enim prouinciæ finibus contra ius fasque prædam abactam. Responsum à Germanis nō admodum humanum iuuenem ira ac æmulatione accendit, vt arma corripuerit. sed nostri occurrentem magna strage repressum in fugam coniecerunt. In fuga adolescens ipse traijcitur, ita vt ad auunculum delatus statim obierit. Itaque Guirboca domestico luctu nobis hostis factus, Cæsaream expugnat, captámque diripit & incendit, postea quoque hostili animo in omnes Christianos sæuijt. Germani autem virtutis auitę memores, cuneo facto per medios hostes sibi viā fecerūt, partimq; sese Tyrum, partim Ptolomaidē receperūt, Gallorum atq; Anglorū reges præstolaturi, de quib. iam fama percrebuerat. Interim publica fide accepta, Germaniæ nobilitati licuit Hierosolymā adire, & sacra loca inuisere.

Tartari à Christianis abalienati.

Non multo pôst Melechemus Turquemenij apud Aegyptios successor, Tartarorum in Syria dominium minimè è re sua futurum facilè perpendens, principijs obstare voluit, Damascenámque prouinciam cum validissimo exercitu ingressus, ad pugnam Guirbocam prouocauit, eúmq; cum maiori parte copiarum trucidauit. Qui Tartarorū supererant in Armeniam ad amicum regem fugerunt. Tum etiam propter pauca Syriæ loca, omnia prælidia in Sulthani & Mamaluchorum potestatem deuenerunt. Sed dum ex tanta victoria Christianis Syriacis exterminium iam imminere videretur, Melechemus à suis trucidatur. Huic Bandodacar successit, qui etiam Christianos inopinantes & securos opprimere cogitabat, ideóq; apertum bellum ad tempus differebat.

Soldanus Aegypti Tartaros vicit.

Non pa-

Non parum expeditionem sacram à Carolo Andegauensi suscipiendam Clementis pontificis obitus remorabatur, & quod sedes Romana rectore destitueretur qui negotium vrgeret. Sed Francus, cui præ cęteris periculum nostrorum in Syria cordi erat, Heinricum Anglum belli socium asciſsit, ac Genuenses de transportando exercitu sollicitauit. Dum autem hæc fiunt, Bandodacar Antiochiam inuadit, eámq; capit, vrbem succendit, & arcem solo æquauit. Tũ enim Conradus princeps Friderici ducis filius aberat, atq; in Sicilia Conradino consanguineo suppetias ferebat. Hoste abeunte, & citatis itineribus in Armeniam contendente, vt ita inopinantes opprimeret, Christiani ex latibulis hinc inde properantes ignem restinguunt, vrbémq; restaurant. Eo tempore Aiton rex Abagæ Tartaro in obsidione vrbis Corrigiæ opem ferebat. Itaque Aegyptius per Armeniam liberè vagatur, magno incolarum incommodo. Sed cum etiam in Turcarum regnum, quod Tartari tenebant, impetum faceret, non exiguam exercitus partem amittit, indeque repulsus domũ rediјt. Mittunt tum ab Armenio & Tartaro ad Gallię atq; Anglię reges legati, q iter maturare iubẽt, ipsiq; auxilia & maxima subsidia pollicent. 1270

Antiochia à Saracenis vastata.

Conuenerat inter istos duos reges, vt alter in Africam, alter in Syriam cum copiјs discederet. Itaque Ludouicus Gallus cum Philippo pulchro & Ioanne Tristanno filiјs, ac Theobaldo Nauarrorũ rege genero, Alphonso fratre, & Guidone Flandrensi comite, ad Aquas mortuas à Genuensium classe exceptus anno 1270 calendis Martiјs in Africam ire parat, multis quibus hactenus regis consilium non fuerat cognitum, frustra contradicentibus. Carthaginem delatus, vrbem haud magno labore expugnat. Ad Tunetum verò, quæ menses sex obsidionem sustinuit Gallos sæuissima pestis inuasit, quo morbo primo Tristannus, post hunc D. Ludouicus rex, & legatus pontificius interierunt. Sed cum Carolus Siciliæ rex & Heinricus Cornubiæ comes, cum recenti milite superuenirent Mulenes Afrorum princeps pacem petiјt. Huic Galli leges pręscribunt, nimirum, vt sanctos viros, qui de Christo publicè verba facerent, in vrbem reciperent: Si quis Afrorum nostram religionem profiteri vellet, initiandi lustrandique illi potestas fieret: Quadraginta aureorum millia Siciliæ regi Barbaris quotãnis numeraret: Captiuos Christianos dimitteret: Impensam belli auro recompensaret: Recepit autem partem Carolus, induciјs iuramento in decennium pactis. Hisce rebus constitutis, Christiani in Siciliam reuersi sunt.

S. Ludouicus in Africa obiјt.

Anglorum expeditio in Syriam.

Interea Heinricus Angliæ rex filios suos Edouardum ac Edamundum in Syriam misit, milite, armis, & commeatu instructos liberalissimè. Datur his consiliorum gubernator Theobaldus Leodiensis Archidiaconus, Apostolicæ sedis legatus. Sed dum Ptolomaide subsistunt, & ex Africa maiores copias expectant, Eduardo à quodam sicario tria vulnera infliguntur, ex quibus vix longo tempore conualuit. Cum autem ex Africa nullę copiæ venirent, omnémque spem bene gerendæ rei amissam Edouardus videret, factis cum hoste induciјs, rei summam Hospitalariјs equitibus commendauit, ipseque in Italiam rediјt. Tum etiam Theobaldus legatus pontifex electus ac Gregorius Decimus dictus fuit. Circa eadem tempora Heinricus Hospitalariorum per Germaniam prior decessit, atque in eius locum Heinricus comes Furstenbergensis electus fuit anno millesimo ducentesimo septuagesimo secundo. Is etiam Commendatoribus sui ordinis per Germaniam septemdecim annis optimè pręfuit, & suis adhortationibus apud Germanorum proceres res Christianorum, in Syria commorantium, plurimum adiuuit.

Grego-

1274 *Rodolphus Cesar crucē suscipit.*

Gregorius nouus pontifex afflictis Hierosolymorū reb. ex animo consultū cupiēs, Rodolphi Hapspurgensis in Cęsarem electionem ea lege ratam habuit, ac inaugurationem promittit, si Hierosolymitanis rebus opem ferret, seq́ue exercitus ducem præberet. Ad id bellum Imperatori ducenta aureorum millia oblata: decimæ etiam tum sacris prophanisque viris ac rebus imperatæ à pontifice in sexennium: sacris quoque militibus spes vitæ æternæ præmij loco promittitur per præcones passim discurrentes, inter quos Eberhartus Dominicanus Basiliensis præcipuus fuit. Itaque Rodolphus Cęsar cum tota familia sua se crucis tessera insigniuit. Heinricus etiam Minorita Basiliensis Episcopus à Pontifice legatus dictus. Mox quoq; Lotharingiæ dux, ac Theobaldus Comes Phirtensis cum multis alijs equestris ordinis præclaris viris sese hisce Comites professi sunt. Cum autem octodecim menses effluxissent, papa moræ pertæsus Imperatorem admonet vt promissis staret, non obtemperanti fulmen minatur, & imperij abrogationem. Sed non multo pòst obijt pontifex, atque moram longiorem Ottocarus Bohemiæ rex & Heinricus Bauariæ dux inijciunt, quibus cum Imperatore bellum erat. Quin etiam Venetorum, Pisanorum, Florentinorum, atque Græcorum cum Francis digladiatio sacrum bellum impediebat.

Germanorū in Syriam expeditio.

Bohemico bello fœliciter finito, Rodolphus Cæsar Heinricum Mechelburgensem principem sacræ militiæ præficit, validáque militum manu illi addita cum in Syriam mittit. Is ex Ptolomaida crebras in Damascenas prouincias excursiones fecit, igni ferróque omnia populatur, prędásque abstulit ingentes. Cum autē Barbari aperto Marti huic resistere non possent, tandem dolis circumuentum, dum prædas ageret, capiunt. Ad Soldanum deductus, totos sex & viginti annos in captiuitate cum Martino famulo detinetur, qui domino cadenti incubuerat, multisque vulneribus acceptis suo corpore texerat, nec à captiuo recedere voluerat. Consenuerat optimus princeps in pædore & squalore carceris, donec extincto Tyranno ex Mamaluchis regno Aegyptio præficeretur Germanus quidam. Is statim ducem ad se vocari iubet, ac cum dies natalis Domini instaret, ita affatus est: Nónne sanctam Christi tui natiuitatis memoriam apud tuos celebrare res tibi iucunda videretur? Noui enim superstitioni Christianæ te adeò deditum, & religionis quàm libertatis maiorem solicitudinem te gerere. Rectè ais (inquit Heinricus) rex optimè, nam ipsa libertas nihil omnino esset, nisi Christus incarnatione sua clementissima, captiuitatem nostram abstulisset. Quantum igitur huic memoriæ debeant omnes, vellem ô rex ipse intelligeres: sed optare licet mihi, vtinam etiam te persuasum possem de his reddere.

Megapolensis principis mirabilis casus.

Ad hæc Tyrannus: Dij meliora: Memini enim cum apud Knese Ienick parentē tuum in Liuonia machinamentis pręessem, in hostem stragem ingentem facerem, ac illi nauarem operam haud inutilem, persuasioni Christianæ me omnino addictum fuisse sed iam relicto errore communi, priuatam fortunam etiam mutasse. At de religione mihi tecum nulla contentio, de libertate tantùm sermo. Cuperes ergo esse liber, & ad tuos reuerti? Hæc natura petit, negat fortuna, inquit Heinricus, quæ tamen ex tuo arbitratu pendet. Cupio quidem domum redire, quod si à te mihi negabitur, æquo animo ferendum erit, cum Anastasia vxor, Heinricus, Leo, atque Ioannes filij dulcissimi procul dubio iusta parenti iam dudum perfecerunt, defleuerintq́ue mortuum. Erras infert Soldanus cum exploratum habeam, te inter viuos adhuc perseuerare tuis notum esse, indiésq; reditum tuum ardentissimis votis expectare: Debeo quidem parentis tuæ memoriæ multum, libertatem itaque tibi hodie largior. His dictis exornatum muneribus, & Martino famulo bene donato, liberum abire permisit. Qui cum Ptolomaidem venisset, ac conscensa

naui

naui in Cyprum abiret, iterum interceptus à Pyratis, ceu fugitiuus Soldano traditur: misertus hominis optimi Tyrannus, eum iterum dimittit, ac naui parata in Cyprum deducere iubet, vbi reginæ munificentia, ære, commeatu, equis, & seruis splendidè instructus, Massiliam ad amitam (quæ reguli Massiliensium vxor erat) nauigio traijcitur. Tandem postliminio domum reuersus, apud suos in magna existimatione diem extremum clausit. 1280

Heinrico duce capto Saraceni Antiochiam inuadunt, vniuersam penè delent, & homines vinctos abducunt. Inde in Armeniam redeunt, sed malè ibi tractati, in fugam conijciuntur. Bandodacar verò telo ictus semiuiuus in castra, quæ ad Armeniæ fauces collocauerat, à suis reportatur. Damascum cum venisset atque viginti millia captiuorum, quos Antiochiæ & alibi vinxerat, secum haberet, paulo pòst ex vulnere obijt. Huius mortem Helpis filius vlturus, Armenijs bellum infert: sed cum à nostris ipsis auxilium negaretur, Abagæ Scythæ opem implorant. Mittunt itaque triginta millia equitũ in Syriam quibus Mandogamor Abagæ frater præerat, tanta hostium multitudine territus Helpis, munerib. apud ducem obtinet, vt Armenios deserat. Inita ergo pugna, cum iam ad Armenios victoria inclinaret, Mandogamor pugna excedit, Armenij verò cæduntur, amissa Hama, alijsque Syriæ vrbibus. Abaga reuersos suos ignominia notat, vt per omnem vitam habitu vestitúque muliebri vterentur: duces verò & fratrem securi percussit. *Saraceni Armenios vincunt.*

Aliquanto pòst Syriacis Christianis Abaga & Tandogar fratres, bellũ intentabant, sed domesticis insidijs oppressi sunt. At Melechsaites Saracenus (qui Helpĩ nuper successerat) Marmeã vrbem, quę & Mergathum dicitur, in Syria Phœnicia expugnare decreuit, quæ ab Hospitalarijs S. Ioãnis regebat, eam etiã equites eius ordinis præsidio, turrib. propugnaculis, & cõmeatu egregiè muniuerunt, sicque instructam ad multos annos haud facilè in Tyranni potestatẽ iturã sperantes. Melecheisates verò ex omnib. sui regni prouincijs copias conscribit, ac Arabes in auxilium vocauit, vt ad 60. millia equitũ, & multa millia peditum in armis habuerit. Cũ ad Anteradon venisset, quæ 14. millia passuũ à Mergatho distabat, etiam instructissima classis Aegyptia præstò fuit. Barbari ergo corona vrbem circundant, ac fortiter oppugnant. Verùm Hospitalariorũ & Germanorũ militũ, qua eis suppetias venerant, multoties magna vi reiecti fuerunt, sæpius etiã ex insperato erũpebant, & multos hostium trucidabant. Cum itaque Barbarus aperto Marte nihil efficere posset, magnam fossorũ manum nocturno tẽpore immittit, atque cuniculis mœnia vrbis suffodere iussit. illi ergo egesta terra vastis cauernis totam vrbem pensilem faciũt, atque fundamẽta aridis ligneisque paxillis suffulciunt, quę ignẽ subitò concipere possent. Postea subitò nunciũ ad nostros misit, qui vt vrbẽ dedant adhortatus est. Vox nuntij primò risu excepta, atque instanti cõuitia addita, donec periculi admoniti, ac fide accepta aliquot milites rei peritos emitterent, qui suffossa mœnia inspicerent, ac imminentẽ cladem ad ordinis Magistrũ referrent. Cognitis rebus incolumitatem pacti, quantũ quisque portare poterat in humeros cõijcit, atque armatus emigrat. Barbari promissa seruant, & liberos cum suis abire permittunt. postea deleta vrbe præsidiũ muniunt, atque cœli inclementia impediti ad suos reuertuntur. Acta sunt hæc anno 1285. In huius vrbis memoriam militares ordines apud Francos Orientales arcem ædificarunt, quam Mergatheim à perdito præsidio denominarunt, quæ hodie Theutonico ordini paret. *Mergathum Ioãnitarum præsidiũ capitur.*

Eodem anno Melechsaites quoque Carmelitarum familiã tota Syria eiecit, idque leuissimã ob causam. Carmelus est mõs in Syria, Heliæ, Helisci, & aliorũ prophetarũ inhabitatione nobilis. Hunc locũ sub Almerico Hierosolymitano patriarcha insederant Anachoritæ, ac cum sparsim circa montẽ agitarent, tandem conuenerũt ad fontem, qui Heliæ dicitur, in montis cacumine, ac phanũ & cœnobium construxerunt, vni qui honesta præcipiebat humiliter parendo, sine tñ certo instituto, sine peculiari cultu, sine ceremonijs. Albertus post Hierosolymitanus (sub Innocentio 3 põtifice) patriarcha & legatus certas obseruationũ regulas præscripsit, addidit & *Carmelitarum ordo ex Syria pulsus.*

1294. vestitui normam, pallium scilicet versicolorem ex albo & canusino circulatum, asserens, Heliã eiusmodi cultu ornatum incessisse, ac S. Basiliũ ea viuendi forma vsum fuisse. Erat hic propheticus pallij habitus nõ solũ Christianis sed etiã Barbaris gratissimus, vt tota familia magnis Soldani eleemosinis sustentaretur & locupletaret. Sed pontifici Romano Honorio eius nominis quarto nõ admodũ probabat, quasi versicolor habitus religioni non conueniret. Igitur illis pallium albũ datum, ita vt sub eo canusiati essent, atq; vterque color illis retineretur. Quod vbi factum Melechsaites resciuit, tanta ira exarsit, vt cõgregatis copijs cœnobium inuaderet, expulsisq; omnibus, & phanum & cœnobium incẽdio destrueret. Repullulauit hęc familia breui in omnibus regionibus Christiani nominis adeò, vt aliquot millia cœnobia huius ordinis extare dicantur.

Tripolis & Tyrus Christianis per Soldanum adempta.

Melechsaite rege Saracenorum mortuo, Alphir Soldanus eligitur ac rerum in Aegypto ac Syria potitur. Is cum in occidente omnia inter principes Christianos bellis ardere per exploratores cognouisset, Tripolim Syriæ vrbẽ nobilissimã obsidet, omni externo subsidio destitutam. Cum aũt aperto Marte vix aliquid efficere speraret, rem per cuniculos egit, ac tandem vrbem expugnat ac solo æquat, maiori parte Christianorum cęsa, alijs fuga elapsis. Incidit hæc calamitas 9. April. ann. 1289. mox etiam arcem Nelesinam deditione capit, & præsidio fortissimo muniuit, ne Tripolis à Christianis denuo ædificari posset. Inde etiam Sidonem & Berithum vrbes cepit, & spoliatas diruit. Postea quoq; castra ad Tyrum vrbem locauit, quam tertio obsidionis mense certis condictionib. occupauit. ciues etiam omnes, cũ rebus quas iumẽtis aut nauigijs auferre potuerunt, incolumes abire permisit. Demũ receptis præsidijs, vrbibus, oppidisq; omnib. à Christianis in Syria habitatis, nil nostris reliquũ in tota prouincia fecit, sola Ptolomaide excepta, q̃ à Ioãnitis & Tẽplarijs fortiter contra Barbaros defendebat, quò etiam omnes Syriæ incolæ tãquam in Asylum quoddam confugerant. Post captã Tyrum Alphir cum Venetis ac reliquis Christiani nominis principib. quinquẽnales inducias fecit, ne extremo Christianorum excidio occidentalium animos prorsus exacerbaret.

Cum

Cum Christiani in Syria hoc modo in arctum redigerētur, Petrus Beluisius magister Templi, atq; magnus Hospitalarius Ioānitarum equitum magister subitò in Europam legati traijciunt, atq; à Romano pontifice auxilia efflagitāt. Nicolaus 4. tantis calamitatib. motus, principes solicitat vt opem ferant. Rodolphus aūt alijs bellis occupatur, vt Imperiū pacaret. Francus & Gallus, prætextu belli sacri, à suis magnam pecuniā accipiūt, sed opem nullā ferunt: solus pontifex mille & quingentos cataphractos equites. atq; Veneti aliquot triremes miserunt. Conuenerant etiam Brundusij ad ordinū Magistros non exiguus numerus militū voluntariorū, q̃ à Germanis principib. præsertim verò à Ioanne Barone in Lupffen Ioannitarū per Germaniam tertio Priore persuasi, sese eò contulerant. Hi omnes nauib. impositi, Ptolomaidē tandem peruenerunt. Erat tum Ptolomaide magna hominum colluuies armatorū millia ferè quinquaginta, imbellis sexus & ætatis quadragies mille. Rapinæ, cædes, stupra, adulteria, aliáq; scelera cōmittebantur tum plurima, & quidem impunè, ipsi enim duces inter se diffidebāt, cū quisq; eorū regni Hierosolymitani titulos sibi arrogaret. Heinricus enim Cypri rex magna classe eò profectus Tēplarios monebat, vt ei regni coronā redderēt, q̃ Almerico & Guidoni maiorib. suis ademissent. Carolus quoq; Siciliæ rex per legatos sibi regni Hierosolymitani titulū petebat, is cū audiret Diadema & regiū nomē Heinrico cessisse, vectigalia Templariorū quę sub ipsius ditione percipiebāt, ærario suo inferri iussit, ipsorúmq; prędia diripi & vastari voluit. Hugo Antiochenus princeps paterna auitáq; in regno iura & armis & virib. conseruare studebat. Tripolitanus à Raimundo Tolosano propaginē se ducere cōtendebat, atq; principē veteris nobilitatis quę Syriam e manu Saracenorum eripuissent, præter se nullū exstare, quapropter enā regiā dignitatem sibi potius quàm alijs deberi. Hi ergo quatuor principes non magis de regno perdito, quàm de dominio Ptolomaidis vrbis decertabant. 1288 *De Ptolomaidis vrbis statu.*

Interea legatus quoq; pōtificis ius quæsitum regni & vrbis repetebat, cum Brēnum regem beneficiarium Romanæ ecclesiæ fuisse constaret. Patriarcha etiā Hierosolymitanus primas partes prophani sacriq; dominatus sibi in ciuitate peritura arrogabat, quoniā Metropolitanus Tyrensis, sub quo Ptolomais tertiam sedem episcopalē haberet, ipsi subesset, idq; scitu occidentalis ecclesię. Hospitalarij S. Ioannis, Tēplarij, & Theutonici milites qui supererāt, quorū potestas in vrbe maxima, sanguinis effusi pretium effundendiq; propositum contendebant esse vrbis regimen, multa pollicentes si administratio Reipublicæ ipsis permitteref. Frācus Anglúsq; reges per internuntios imperiū vrbis ambiebant: Pisani qui consulē in vrbe habebant ac indigenarū nuptijs magnam contraxerant necessitudinem, sua factione primatū affectabant: Venetus authoritate sua & opibus largitionibúsq; populi studium quærebat: Genuenses partes & factiones ludificabāt, minorib. clam palámq; auxilia submittentes, donec debilitata parte quam oderant, fauore debiliorū gradus ad vrbis imperiū sibi pararēt: Florentini negociatione & mercatura sibi dominium struebant: Armenij & Tartari vicinitate & potentia, qua rebus omni momento adesse possent, multos sibi conciliabant. His omnib. idem scopus vrbis scilicet Tyrannis, singulis verò in eadē ciuitate ius propriū & prætorium singulare. Igitur omnib. peccare licitū, punire erat prohibitū, dum scelerati vnius sententiam fugiendo sese ad alium iudicem cōferrent. Per compita plateásq; indies homicidia perpetrabantur, domus diripiebantur, ac tabernæ mercatorum effringebanf. Itaq; furores hominum diuinas pœnas accelerarunt. *Ambitio procerū in vrbe.*

Cum intestinis factionibus omnia essent plena, & promissa militibus stipendia non numerarentur, ex rapto viuere necesse habuerunt. Excursiones igitur in finitima Soldani loca agunt, igni ferróq; omnia depopulantur, spoliant homines, pecudésq; abigunt. Soldanus prædam repetit & fœderis violatores sibi tradi postulat: sed nec pręda redditur, nec legati benignè audiuntur. Irritatus hac ferocia Soldanus, Emilech Araphum filium cum centum & quinquaginta armatorum millibus, ad obsidendam vrbem misit, præsertim cum per exploratores cognouisset, Euro- *Ptolomais grauiter obsessa.*

1290 peos Christianos segniter subsidia parare. Hostis statim cuniculos agere incipit ac quandam vrbis partem prosternit, sed pòst obsessi fossores ab incœpto desistere cogunt. Aperto itaque bello Barbarus vrbem oppugnat, & muros arietibus concutit. Eodem tempore Araphi pater apud Damascum moritur, itaque Araphus absens à Saracenis Soldanus salutatur, cúmque paternæ copiæ nouis suis augerentur, tota Barbarorum multitudo arctius vrbem cinxerunt. Obsessi ergo summam belli Petro Templariorum magistro viro fortissimo demandarunt. Araphus autem qui Christianos tota Syria eijcere, & æternum fortitudinis suæ nomen sibi comparare proposuerat, extrema tentaturus, prius postulat, omnibus liberam abeundi potestatem datum iri, principibus dona, & militibus stipendia pollicetur. Respuit ea Petrus, & animosè respondit, à maioribus suis se non recepisse vt partam tanto sanguine Christiano vrbem prophanæ superstitiosæque gentis ære commutaret. Non inanes præterea Araphi minas tanti eum facere, vt promissiones Christi fastidio haberet. Itaque Tyrannus hæc intelligens, ira ardebat, ac postero die vrbem & incolas excidio tollendos statuebat.

Ptolomais à Saracenis expugnata. Sequenti die vrbs summis viribus à Barbaris oppugnata, subindéque fessis recentes submissi, tandem tamen Barbari reiecti, & in castra redire coacti fuerunt. Dum autem militares ordines à mœnibus hostem reijciunt, Petrus venenato telo ictus post tertium diem obijt. Concidêre tum Christianorum animi: nemo enim erat qui commodè rebus præfici posset, licet multi ambirent. multi præterea clam & apertè, confictis abitus causis, vrbe excedebant. Hæc cum Barbaro ignota non essent, vrbi propius admouit exercitum, ac proximum à Soldano honoris gradum ei promittit, qui primus vrbis mœnia conscendisset, cęteris verò vrbis prędam. Hæc cum obsessi exaudissent imbellem turbam senum & paruulorum in Cyprum fœlici nauigatione mittunt, discedit & Patriarcha, sed fluctibus in mari obruitur: manserunt tandem duodecim armatorum millia, quæ vrbis defensioni sufficere videbantur. Hostis de Christianorum fuga certior factus, vrbem maiori impetu oppugnat, atq; scalis admotis mœnia superare contendit. Nostri verò viriliter resistentes, tandem ferè omnes vulnerati à murorum propugnaculis repelluntur. cum Barbarus murum occuparet, nostri conglobati in forum conuolant, asseribus, tabulis, scalis, & quæ sors offerebat se vallant, honesta morte exitum illustrem expectaturi. Vbi ad arma ventum, ex desperatione fortiter dimicarunt, ac per ipsa cadauera à mortuis audaciam concipientes, in obuios immanius sæuierunt. Saraceni captato è re consilio, per mediam suorum aciem viam pugnantibus ad portam faciunt, rati fugę intentos & nullo ordine nauigia conscendentes, facile & sine periculo opprimi posse. id quod etiam euenit. Itaque in ædes sese recipiunt, donec dissolutis agminibus nostros omnes naues petere cernunt. Tum demum ex omni parte immissis cohortibus impeditos trucidant, aliósque in mare præcipites pellunt, donec omnes cæsi & aquis suffocati viderentur.

Christiani in Syria occisi aut expulsi. Postea Barbari conuersis signis omnes vrbis angulos scrutantur, nullóque delectu habito mortales omnes gladijs dicerpunt. Direpta etiam vrbs, atque præda nouo edicto militi concessa. Hinc factum, vt pręstantissimi quique Hospitalariorum & Templariorũ qui in Syria remanserant, eo die succubuerint. Sed hominum cędes victoris iram haud satiare potuit, cum magno vrbis excindendæ desiderio teneretur, præsertim cum cruentã victoriam acquisierat, & fortissimos quoque milites in oppugnatione amiserat. Itaque Tyrannus vbique præsens ignem subijcere iussit, qui magnã prædæ partẽ cum ædificijs absumpsit. Deinde mœniũ publicorum priuatorumq; ædificiorum templorumq; fundamenta refossa, omnia ita solo æquata & euersa, vt ne indicium vllum aut monumentum vrbis extaret, sed ruinarum cumulis locus purgatus sese ad arandum ac serendum commodissimum præstaret. Sic amissa Ptolomaide, Cyprus & Armenia minor Christianis tantum in Syria salua permanserunt. Incidit hæc clades in annum à nato Christo mille-

millesimo ducenteſimo nonageſimo primo: ex quo verò cum reliqua Syriæ par- 1291
te à Balduino rege recepta eſt, anno centeſimo octuageſimo ſeptimo. Nihilomi-
nus tamen aliquot adhuc præſidia & loca munitiſſima minora Militaribus ordini-
bus permanſerunt, quibus incluſi Barbaros repellebant, atq; Chriſtianorum ex Eu
ropa auxilium magna anxietate expectabant.

Cum hoc modo poſt amiſſam Ptolomaidem Chriſtiani ferè omnes ex Syria pul *Chriſtiano-*
ſi eſſent, veritus Nicolaus põtifex Romanus, ne hoſtes reliquum Aſię quoq; occu- *rum diſcor-*
parent, ad Rodolphum Cæſarem legatos mittit atque ab eo petijt vt & copias & *dia pijs ob-*
ſeipſum Imperatorem ad ſacram expeditionem pararet. Imperator benignè lega- *fuit.*
tis reſpondit, ſed morte præuentus nihil præſtitit. Poſtea Adolphus ſucceſſit, qui
ciuilibus bellis implicitus tentare nihil auſus fuit: itaque pontifex cum aliud nihil
poſſet, ſupplementa in Syriam mittentibus crucemque profitentibus, omnium
peccatorum veniam obtulit: inſuper, ne quis Chriſtianorum aliquo titulo arma,
annonam, aut alias res Saracenis tranſportet aut vendat, interdixit, poſtea mœrore
obijt, & Celeſtin. 5 ſucceſſit: in Cypro verò rex Heinricus vt tantam cladem ali-
qua re mitigaret, Famaguſtam vrbem, ad exemplum Ptolomaidis, extruxit, atque
Chriſtianis Syria pulſis inhabitandam cõceſſit, vt ſimilitudine quadam, amiſſæ vr-
bis memoriam ipſis mitigaret, quum præter amplitudinem prior vrbs ipſis extare
videretur. Sed his omnibus rebus Chriſtianis nullum commodum accedebat, ac
procul dubio Araphus maiora tentaſſet, niſi Tartari rebus deſperatis auxilium at-
tuliſſent. Nihil enim quod pacem ſpiraret apud Chriſtianos tum agebatur: nam
Germani Adolphi & Alberti Cæſarũ factionibus mutuis cædibus concurrebant:
Veneti & Ligures omnes maris ſinus cæde & ſanguine fœdabant: Anglus &
Gallus de Aquitania contendentes bello cruento omnia Chriſtianorum conſilia
interturbabant. Siculis & Arragonenſib. de regno grauis erat concertatio, quin &
Bonifacius 8. aſtu ſedẽ Romanã occuparat, atq; Purpuratos præſertim Colunnẽſes
varijs modis perſequebãt, ita vt ex Europa Syrianis in Aſia nihil ſpei relinqueret.

Rebus ſic conſtitutis, Tartari noſtrarum rerũ iactura maximè afficiebantur, Caſ *Tartari Sy-*
ſanus enim repudiata lege Machometi Chriſti cultum amplexus erat. Is primò *ria potiũtur*
Perſas adoritur, ijſq; in poteſtatem redactis, regis Armenij filiam puellam ſpecio-
ſiſſimam vxorem duxit, poſtea eius præcibus Syriæ opem ferre, atq; Saracenos in-
uadere ſtatuit. Congregato igitur quam potuit maximo exercitu, auxiliares Arme
niorum & Georgianorum copias ſibi adiunxit, ac traiecto Amano monte in Sy-
riam ad Hamam vſq; cum ducentis millib. armatorum peruenit. Ibi Melcenaſarẽ
Aegypti præfectum magna Saracenorum manu obuiam habuit, quem tãdem in-
genti prælio victum tota Syria expulit. Hunc etiam Molais dux Tartarorum vſq;
ad deſerta Aegypti perſecutus fuit. Hoc prælio Saracenorum quadraginta millia
occiſa feruntur, quod in annum 1298. incidit. Tartarus victor Hamam occupat, atq;
ibi ærarium regium reperit, quod direptum liberaliter inter milites diſtribuit, ni-
hilq; ipſe ſibi ex diuite præda quàm enſem arculamq; ſecretiorib. literis refertam
retinuit. Pulſo hoc modo Aegyptio, Syriæ vrbes omnes recepit, atq; ipſam Hiero-
ſolymam in poteſtatẽ redegit, quã multis in locis à Saracenis deformatam reſtau-
rauit, atq; cum Tẽplo Dominico Armenijs, Georgianis, cæteriſq; ex Cypro & late
bris conuolantib. Chriſtianis, habitandã conceſſit. Ipſe magnis donis ſacris locis
dotatis cum exercitu Damaſcũ proficiſcitur. Territi Damaſceni regis aduentu per
legatos deditionẽ faciunt. Hiſce receptis caſtra ad vrbẽ locat, vt tẽpore autumnali
in Aegyptũ pergeret, belli reliquias perſecuturus. Hic ſedenti nuntiatur in Perſide
graue bellum exortum, ac fines ſuos à Caido infeſtari, itaq; copiarum parte in Sy-
ria relicta, ipſe in Perſiam reuertitur. Cuſtodiã Damaſci Capcapo attribuit, qui poſt
fractas ſui regis Soldani opes, ad ipſum defecerat. Hieroſolymarum verò guberna
tionem Molai commendauit. Tum etiam Heinricum Megalopolenſem principẽ
cum reliquis captiuis ex carcere dimiſit, atq; in patriam redire iuſſit, etſi prius etiã
alium modum liberationis expoſuerimus.

Discordia Principum Christianorum Syriæ missa.

1299 Cassanus ex Syria discedens Tyrum vrbem restaurare, atque oratores ad occidentales principes suos præfectos mittere iubet, qui fœdus cum Christianis ineãt, vt communi animo consilióque sacrum regnum recuperaretur. Atque Tyrus restaurata Christianis tradita, & eorum præsidio firmata. Verum legati ad Bonifacium pontificem venientes nihil impetrarunt, is enim eo tempore cum Philippo Gallorum rege grauissimas contentiones habebat, atque eundem regno priuans asserebat, sacram prophanámq; regni Francici iurisdictionem ad Romanam ecclesiam deuolutam. Vnde etiam Albertum Austriæ ducem Imperatorem atque Franciæ regem declarauit: sed paulo pòst captus à Sarra Columnensi in carcere necat. Habuit is Benedictum vndecimum successorem qui Philippo regiam dignitatem restituit. Sicq; pontifex ambitione sua res Syriacas perdidit, quæ facilè Tartarorum ope recuperari potuissent. Eadẽ ratione & Germania in duas factiones diuisa, ciuilia bella exercuit, nulláque auxilia Christianis in Syria laborantibus submisit, etsi Gothfridus à Clingenfels 4. Ioannitarum per Alemanniam Prior nihil intermiserit quod ad belli Sacri expeditionem facere videretur, Pars enim Adolphum Nassouium, alij Albertum Austriacum Cæsatem sequebantur.

Capcapus Ordines militares ex Syria eiecit.

Interea occidentalium principum discordia Saracenis animum reddidit, & cristas erexit: nam Capcapus Damascenorum præfectus cum Turcarum vires in Syria exiguas, domi ciuilibus bellis occupatas, ac ex Europa nihil subsidij Christianis accedere sensit, à Tartaro defecit, totúmque Damascum ac Syriæ partem superiorem rebellem fecit. Id cum Molais dux audiuisset, ex Hierosolymis accessit, atque cum nouo hoste confligere statuit. Verum per exploratores cognouit etiam totum Aegyptũ cum Capcapo conspirasse, quapropter tantis viribus impar, in Mesopotamiam se recepit, vt Tartarorum supplementa & Armeniorum auxilia impetraret. Itaq; Saracenus cum Tartaros Syria excessisse conspiceret, Hierosolymam rectà tendit atq; expugnatam imò desertam & vacuam recepit, prophanatis sacris Templi domini locis. Attamen Cœnobitarum precibus delinitus apud sepulchrum Domini maiora pietatis quàm sæuitiei exempla reliquit. Postea alia quoq; ignobiliora oppida expugnauit, atq; omnia Hospitalariorum & Templariorum arces & præsidia funditus euertit. Restiterunt militares ordines Tyranno per annum fere integrum, in quo etiam fortissimi quique pugnando fessi succubuerunt. Tandem nobiles harum familiarum omnes cædi, superstites viui in hostis potestatem venerunt. qui etiam abiurata Syria libertatem cum bonis mobilibus obtinuerunt. Hacq; ratione strenuus Ioannitarum ordo Syria excessit, circa annum salutis humanæ millesimũ trecentesimũ, cum ferè equites illi 300 ann. ibidem mansерint, atq; sacra Palestinę loca cõtra varios Barbarorũ insultus fortiter defendissent.

Tartari Syriam recipiunt à Saracenis.

Sub finem huius anni Cassani iussu Syria iterum Tartarorum copijs bello petita, duce Catalosa, qui Molai cum triginta millibus equitum subsidio fuit. Ex Cypro etiam, Armenia, Tyróq; ad id bellum auxiliares copiæ accesserunt. Capcapus qui iam Edessam vsq; excursiones fecerat, Tartarorum multitudine & ferocia territus, sese cum suis in fines Damascenos recepit, atq; vrbem firmo præsidio muniuit. Hunc Molais & Catalosa insecuti Damascum vrbem obsident, & fortiter oppugnant: tandem etiam vrbem expugnant, diripiunt ac incendunt. Verum Capcapus euentum præsentiens sibi fuga vitam conseruarat. Itaq; Tartari fugientem per deserta ad fluuium Nilum vsq; persequuntur: interim autem Capcapus Pelusium aufugerat, ac in loco munitissimo constiterat, belli exitum expectaturus. Cum autem nostri eundem assequi non possent, inter eruptionem lacus Sirbonis & Pelusiacum ostium, castra locauerunt, ibi fraude Saracenorum circumuenti, nocturna fluminis inundatione penè periclitati essent, qua etiam trepidatione non paucos amiserunt. Cum autem exercitus duces viderent vrbem firmiorem, quàm quod sine machinis aut classe expugnare possent, retrogredientes ad Euphratem reuersi sunt. In Syria etiam quędam præsidia restaurarent, atque cætera ne hosti subsidio essent, diripuerunt atque euerterunt.

Dum au-

Dum autem ad suos per fluuiũ redire conaretur, magna clade fracto ponte quo flumen conuinxerat, affectus fuit. Hácque ratione res Christianorum circa Syriam iterum emergere cœperunt, ac proculdubio restitutæ fuissent, nisi eodem tempore Turcæ gens truculenta atque Europeis incognita caput extollere, atque nostris negotium facescere cœpisset. Nam quicquid aquarum supra Cretam ad ortum iacet, circa Cyprum atque Rhodum ita infestum reddebant, vt nihil ferme tutum tota ora orientis nauigantibus relinqueretur. Itaque de huius gentis origine & incrementis pauca subijcienda censuimus. 1300

Turcę propaginem suam à Gomer Iapeti filio sumpserunt, qui Riphatem atque Togormam genuerat, quorũ posteri sorte Asiam obtinuerunt. Hi ad Tanais fluuij originem primò consederunt, atque Ripheis montibus nomen dederunt. Itaque profundas syluas vsque ad Hyperboricum oceanum versus Aquilonem, sed versus occidentẽ ad mare Caspium vsq;, regiones incolebant, venatu victitãtes. Tum sine legibus vagi errabant, rapina & præda inter se errantes. Nulla illis vrbs, nulla societas, certa sedes, aut habitus aliqua ratio, quod primum occurrebat, quod alij abominabantur deuorabant. Stupris & incestibus gaudebant, vnicum illis sagittandi equitandique studiumã teneris annis ad extremam vsque senectutem. Gens fuit obscura, quæ nec Cyri nec Alexandri expeditionibus nobilitata, ad Pomponij Melæ tempora, qui in Geographia sua inquit, Turcas iuxta Tanaidem vastas syluas occupare, & venando ali. Aucta verò Prole Turcæ sub Augusto Octauiano Romanum imperium venerati, non senserũt. Deinde cum diuiso imperio prouinciæ omnes dilacerarentur, atq; in partes debiliores redigerentur, Turcæ latronum more clandestinis excursionibus vicinas gentes molestare, & fluminum vada transire cœperunt, ita vt occasione sublata irruptiones in eos, qui fœliciori cœlo atque solo vterentur, facere possent. His gradibus paulatim gens effera emersit, vt ad Meotidem paludem cum finitimis de rerum atque agri possessione certare non vererentur. *Turcarum origo.*

Postea traiecta palude insulas Phanagorum & Hermonassam occupant, deinde à læua Chersonesum aggrediuntur, hominibus quietis magis vomeri quàm armis natis habitatam. Arrisit primum feris hominibus fructuum dulcedo, atque cupido incessit alienæ fœlicitatis. ergo euocatis omnibus familijs ostij Meotidis vtrámque ripam colere incœperũt, atq; ducem qui eos regeret elegerunt. Is, vt disciplina militari suos instructiores redderet, antequam homines Europæ aut Asiæ in armis atq; Romanorum belli exercitatos aggrederetur, stipendia cum suis apud exteros mereri instituit, atq; petentibus operam militarem locauit. Itaque Artaxi regi Parthorũ contra Alexandrum Romanorũ imperatorem, sub Scytharũ nomine, strenuè militarunt, eo verò deuicto Misithei opera Romanis fidem præstiterunt & quieuerunt, donec perfidia Philippi Misitheum cum Gordianis extinctum audierunt. tunc facta eruptione limites imperij Romani vastare, prędas abducere cædes vndique facere, & viri optimi mortem vindicare conabantur, sed à Decio iterum repulsi ad suos sese receperunt. Mox reparatis viribus, Romano imperio minabantur, & ab Aemiliano victi cedere cogebantur. Statim autem à Sapore rege in societatẽ belli acciti, in causa fuerunt, vt Valerianus caperet, ac Romanorum exercitus magnam cladem acciperet. Pòst etiam Parthorum classe adiuti Cyprum & Cretam vastare nitebantur, quod quidem effecissent, nisi Claudij virtute, imò maxima fame & peste reiecti fuissent. *Romanum Imperium à Turcis vexatum.*

Interea moritur Turcarum dux, duobus adolescentibus filijs relictis: illi inter se regno diuiso duas factiones constituerũt, scilicet Hunnorũ, quã postea Keua dux Danubium traijciens in Hungariam duxit, & Turcarũ quæ diutius ad Meotidem desedit, quo ad Iulianus Parthicum nomen affectans bellum Parthis parabat. tunc iterũ à Sapore conducti Parthis militarũt. Pari modo Zeliorbi ductu & Scytharũ nuncupatione huius filio Cosroi contra Iulianum auxilio fuerunt. Iam verò Heraclio imperante etiam Persis auxilio aduolant Turcarum nomine, quam appella- *Mahometicæ falsa secta.*

1305 tionem eo tempore primo nostris audire contigit. Eodem tempore Machomet propheta humili ac obscuro genere in Arabia aut (vt alij volunt) in Persia, patre idololatra & matre Ismaelita, natus fuit: itaq; vtroq; cultu puer imbutus, iam adultus neutrum recepit. Quin etiam inter Christianos diu versatus, humano generi sectam perniciosam ex duabus legibus est commentus. factus homo versutus, rapax, impurus, omni scelere obnoxius, simulator & dissimulator callidus, mercimonijs præficitur: camelos agebat per Aegyptum, Syriam, Palestinam, pérque alios locos peregrinos, quibus itineribus Iudæorum & Christianorum consuetudine vsus, sacras scripturas deprauare cœpit. Continuis postea furtis ac spolijs insignior factus, indies scelerum participes socios plures breui tempore comparauit. Mortuo domino sine liberis, eius viduam Gardigenam Ismaelitam, iam quinquagenariam & admodum locupletem, vxorem duxit: hominis quoque temeritatem Sergij Monachi perfidia auxit. Is enim Nestorianus factus & Constantinopoli eiectus, in Arabiam profugerat, ac in Mahometi familiaritatem peruenerat: ibi adiunctis alijs Hæreticis & Iudæis suum Alcoranum composuit, atque multis gentibus nouam illam legem suscipere persuasit. In eo circumcisionem pręcepit, polygamiam admisit, diem Veneris feriandum censuit, atque voluptates varias in Paradyso sectatoribus promisit: capitalem etiam pœnam statuit ijs qui de lege sua disputare ausi essent.

Turcæ & Saraceni promiscuè nominati.

Cum Saracenorum ac Arabum multitudinē hac superstitione sibi deuinxisset, iam non latrocinijs, sed aperto Marte cōtra Romanum Imperium arma cepit, pręsertim cum Heraclius Imperator ipsis indebita vectigalia imponeret, atque stipendia debita minus liberaliter numeraret, & per præfectos canes appellaret, ita vt ab eodem deficerēt anno circiter 600. Ergo facto statim in Syriam impetu, primò Damascum occupant, ac insigne templum Mahometi tanquam Deo consecrant. aucto deinde exercitu Aegypto quoque potiuntur. mox finitimos Persas aggreditur Mahomet. Verum illi Turcarum auxilio freti, Saracenos repulerunt, & suo regno fortiter eiecerunt. Postea verò Persæ denuo bello petiti ac victi fuerunt, ita vt Mahometis religionem susciperent, atque inito fœdere, nunc Saraceni nunc Turcæ promiscuè dicerentur. Cum itaque Turcæ viderent Persarum vires per Romanos & Saracenos fractas ac imminutas, pertæsi alijs seruire de regno constituendo & occupando animum inducunt. Ergo primo Alanos deinde Colchos inuadunt & sibi subijciunt: insequentibus deinde temporibus diuersi ex ijs duces ac principes diuersa loca ceperunt: Solimannus enim Niceam vsq; ad Hellespontum, & Tarsum Ciliciæ occupauit, qui in prima expeditione Hierosolymitana à Gothfredo & nostris cum tota familia expulsus fuit. Ducatū Damascū, omnémq; regionē Decapoleos & Hierosolymam subegit: Assimgur Alapiā: Annexianus Antiochiam, atq; Calypha à gente Saracenica Aegypti regiones, Laodiceam Syriæ vsque possidebant. Post annos deinde octuaginta, regnante apud Hierosolymorum vrbem Almerico, Syracinus Noradini principis Damasceni dux, simulatione ferendi auxilij Calyphæ Aegyptio, qui à nostris tum oppugnabatur, eum obtruncauit, atq; sese primū Soldanum Aegypti constituit. Salladanus huius successor Hierosolymæ Syriæque regnum, nostris expulsis, in potestatem recepit, processúque temporis Saracenicum nomen ex Turcis, quod inter Arabes versarentur, in hodiernum diem vsque acceperunt. Perpetua autem postmodum lege sanxerūt, ne quis Turca in secta Mahumetana natus Sulthanus fieret, sed aut Christianus fidei desertor, aut alterius nationis seruus aut captiuus.

Ottomānorum familia alias apud Turcas fuit.

In Persia deinde inter Turcas, Saracenos, & alios Mahometici sectatores variæ dissensiones & domesticæ factiones exortæ, adeò vt cum Imperij inclinatione nomen Turcarum ferè extinctum fuerit, donec Dutzalpes apud Meotidem existens, totius gentis suffragio dux constitueretur. quo mortuo filius eius Oguzalpes tribulum suorum auxilio tyrannidem arripuit, arma Græcis intulit, ac suum nomen in Asia illustre fecit. Erat huic filius Orthogules manu promptissimus, ac ingen-

ingentis ſpiritus: hic claſſe parata inſulas Aegei maris infeſtis armis occupat, Aſiæ 1306
& Europæ regiones prædatur, Peloponeſum, Euboeam, & Atticam ferro atque
flamma depopulatur: deinde confluentibus ad ipſum eius gentis viris fortiſſi-
mis, Myſiam Phrygiæ inuaſit ac potitus eſt, ibique ſedem figere cœpit, Soguta vr-
be metropoli conſtituta. Mox etiam Chriſtianorum diſcordia fretus decem an-
norum ſpatio omnes regiones circa Pontum in ſuam poteſtatem redegit. Ex Orto
gule prognatus eſt Othomannus paternæ virtutis æmulus, qui in magnam ſpem
a patre educabatur, comes ſociúſq; in omni bello aſſidens. ſed tamen Regiam po-
teſtatem inter Turcas obtinere non potuit. Nam anno circiter 1180 quatuor è Per-
ſide familiæ cum totidem ducibus & exercitibus latè per Aſiam & Europam va-
gatę ſunt, Othomanni, Aſſembecci, Candelori, & Caramanni: Othomannis re-
gia ſedes Miſia, Aſſembeccis Cappadocia, Candaloris Pontica regio, & Caraman-
nis Cicilia ceſſit. Verum Ottomãnus ingenti manu Turcarum conflata non ſolùm
Chriſtianos proſternere, ſed etiam ſuæ gentis principes armis petere ſtatuit. Itaq;
factum, vt ipſe cum ſua poſteritate in ſummum regni faſtigium euaſerit, atque alias
potentes familias paulatim abſorpſerit, & ſibi ſubiecerit. Ottomannus etiam ali-
quot ciuitates Euxino mari adiacentes ſubegit, atq; Pruſiam Bithyniæ vrbem re-
gni caput conſtituit. Imperio ſuo confirmato, anno 28 obijt, & Otcannem filium
ſucceſſorem habuit.

Turcarum mores & victus.

Turcæ natura ſunt ſuperſtitioſi, credentes miraculis, ſomnijs, Prophetijs, & di-
uinationibus, ſi quid boni habent, charitatem libenter exercent, & ſeſe hoſpitales
præbent: quantum ad victum attinet ſordidi ſunt, in terra enim recumbentes, cru-
ribus in crucem plicatis, cibum ſumunt: ditiores ad demiſſam rotundã tabulam ſe-
dent, pellibus depictis tectam: cibi delicatiſſimi ſunt dulces, & caro conciſa cum
multis cœpis & aromatibus, quotidianus verò oriza & mel. Vinum ipſis lege in-
terdictum, potum verò diuites conficiunt ex pruinis, melle, & vuis paſſis: milites
tamen (ſi in vinum inciderint) tempore conflictus aut oppugnationis ſeſe ine-
briant. quòd ſi vinum deſit, oppio vtuntur, vt omnis metus & ſollicitudo adima-
tur: mulieres tot habent, quod poſſunt alere. Nec etiam mulieres domo egrediun
tur facie aperta, veſtimenta omnia in parte anteriori ad pedes vſque aperta ſunt,
excepto induſio, quod inter eundum videtur, deſuper cinguntur larga zona, quæ
bis ipſorum corpora ambit. Mulierum veſtitus ab habitu virorum parum differt,
præter quam quod parumper ſit in pectore coarctatus, manicis æquè longis vt
virorum: ſunt pręterea admodum zelotypi, ſuperbi, & iactabundi, vt ſomniẽt non
eſſe nationem in orbe terrarum ipſis æqualem, ac putent ſeſe toti mundo ſubiugan
do ſufficere. delectantur armis & acinace vel gladio auro & argento ornatis. Na-
tura ſunt hebetis & craſſi ingenij, & plerunque ingluuiei dediti, vt totum triduum
menſæ aſſideant, niſi lotij reddendi, aut dormiendi gratia diſcedant. Auariſſimi ad
hæc omnium gentium. Domus ipſarum paruæ & humiles curtáque ſuppellectile
inſtructæ, ſed inferiori parte tegetibus conſtratæ: vnde cum calceis eas non in-
grediuntur ſed præ foribus relinquunt, facile enim induunt ac exuunt, vt nos cre-
pidas. Dormiunt in hypoſtromatis, ex ſubtili lana ſerico coopertis, non enim plu
mis vtuntur. Vtuntur & alijs moribus & rationibus viuendi, quas hoc loco com-
memorare non eſt neceſſe.

Athenæ à Templarijs occupatæ.

Cum hæc circa mare Euxinum ab Ottomanno Turcarum principe agerentur,
Templarij à Capcopo adiurati vt Syria cederent, ingentem theſaurum ſecum ab-
ſtulerunt, atq; cum ſuis in Siciliam peruenerunt. Ibi Caroli 2 & Friderici Arrago-
nenſis diſcordia freti, claſſem haud contemnendam inſtruxerunt, inqúe omnem
occaſionem & euentum parati fuerunt: cum autem inter reges pacem factam cer
nerent, ductu Rogerij ſuppremi ordinis magiſtri Thraciam inuadunt, atque Pelo-
ponneſum deprædati ſunt. Mox etiam in Atticam impetum facientes, tandem fer
ro & igne deuaſtatam, vnà cum vrbe Athenarum occupauerunt, Roberto Bren-
no qui rebus ibi præerat obtruncato: tum etiam Rhainerio Florentino, ex Accia-

iolo-

1307 iolorum familia, à Templarijs Athenarum imperium delatum est. Postea militaris ordo Macedoniam petijt, qua etiam peruagata & deuastata, abacta ingenti præda domum redierũt, ac in prouincijs occidentalibus in varios cœtus sese partiti sunt. Verum hęc fęlicitas ipsis nõ fuit diu integra, Pontifex enim Clemens quintus, qui Philippi regis Francorum ope ad pontificatum euectus erat, Gallo nihil negabat, quod auari regis animum explere videbatur, id quod Ordini exitio fuit.

Templarij grauiter accusati. Accidit enim quod rex apud Lutetiam Parisiorum in ædibus Templariorum oborta vulgi seditione obsideret, quòd monetam illegitimi ponderis excudebat. Quo in tumultu, quum omnia quæ regi adserebantur, aut cæno inficerentur aut raperentur, Templariorum Prior, qui Tolosanis ędibus pręerat, cum Noffa quodam Florentino eiusdem ordinis sed contaminatæ vitæ viro, nescio quid vel dicto vel facto imprudentius in regem moliri visi sunt, quod postea furore populi mitigato illis malè cessit, ambo enim vinculis mancipati, atque in carcere coniecti fuerunt. Deinde cum percepissent seditionis authores ad triginta correptos vitam laqueo finijsse, vt vitam redimerẽt, indicabant, se habere quod regi & vtile & questuosum deferrent, si salute data abire permitterentur. Impunitate promissa, dicunt omnes Templarios cum Saracenis fœdere inito, abiuratáque Christiana religione, Mahumetem colere, omnibúsque principibus extremã struere perniciem: pręterea simulachro cuidam, cui pellis humana superinducta esset, illos sacrificare, inesse autem eidem statuę oculorũ loco duos carbunculos ardẽtissimos, eámque quotidie pinguedine recenti, ex coitu Templariorum & exustarum puellarum inungi. ad hanc vnusquisque ordinem professurus Christum abnegare, crucisque signum pedibus conculcare adigatur: morientiũ cadauera apud eos in cinerem resolui, eámque in potum inter suos absumi, constantiæ & silentij experimentum inde capientes: mascula insuper, indifferentique Venere eos vti: multa in Syria contra omnes Christianos eos conatos esse: Diuum quoque Ludouicum apud Damiatam eorum dolo in Soldani vincula venisse.

Templarij omnes deleti Hæc quum ad regem deferrentur ansam arripuit Templariorum opes inuadendi, pontificisque assensu habito, Iacobum Molay Burgundum illustri loco natũ, cum omnibus alijs templarijs vno tempore, per totam Galliam ingenti numero in vincula conijcit: dein per multos & sæuos cruciatus lacerati, postremò igni combusti sunt. Quum verò initio illis impunitas promissa esset, si religionẽ tanquam sceleratam damnarent, & abiuratam repudiarent, ex tanto numero nemo repertus fuit, qui nõ prius medullam vi incendij ossib. exstillantem cernere, quàm sanctissimã ac illabefactatam illam institutionem non agnoscere vellet. Iacobus etiam Delphinas dux, Ordinis princeps atque Hugo de Paraldis vir illustris, ad Pontificem missi, vbi quęstione habita, vi tormentorum multa nefaria atque obscena flagitia confessos esse dicebantur. Damnati autem, quum Iacobus ad supplicium duceretur, atque iam rogus extrueret, in medio circunstantis turbæ, silentio petito, dixisse eum ferunt: Iustè tantam pœnam ipsum pati, qui in pontificis gratiam, Templariorum institutum sanctum, atque ab omni labe alienum, dulcedine vitæ promissæ, & vi cruciatus intollerabilis, ementitis calumnijs insimulasset. Exin rogo impositus, quum admoto paulatim igne ad exprimendam scelerum confessionem, primoribus pedibus adduceretur, iámque fœdo nitore depasti vitalia torrerentur, tamen nunquam à constantia sua desciuit, sed innocẽtiam quo ad potuit sui ordinis astruens, tanquã cruciatum non sentiret, expirauit. Is tantam integritatis opinionem nonnullis reliquit, vt ossa atque cineres eius colligerent, martyrémque eũ faterentur, ac omnes Templarios pari cruciatu extinctos postea colerent, tanquam sanctitate conspicuos.

Templariorum bona Ioannitis tradita. Quum etiam Petrus præsul Moguntinus à pontifice Clemẽte ex Gallia in Germaniam reuersus esset, conuocatis patribus atque proceribus suæ prouinciæ, Papæ sententiã exequi, atque Templarios sontes lege lata tollere voluit. Ibi Hugo Vuildgrauius cum viginti ordinis sui militibus, tecto vestibus ferro comparuit, atque in frequenti eorum consessu sese excusare proposuit. cum autem eum nemo arcere aude-

auderet, clara intrepidáq; voce testatus est, quod grauius in eum ordinem quàm 1307
meritus esset, animaduerteretur, eò se cum suis ad pontificem maximum, qui Clementi successurus sit, prouocare. Conterriti cum Archiepiscopo patres inermes & imbelles ferocia Templariorum, iusserunt eos esse bono animo: excepta scriptis prouocatione, & ad Pontificem missa, eum mitius respondere contigit. ius enim de integro querendi statuendiq; præsuli dedit: quum etiã Templarij se insontes esse docerent, crimine absoluti, sed tñ ordo omnino abrogatus fuit. Magnã Clementi & regi Philippo notam hoc Templariorum excidium incussit. nam in fiscũ Pontificis & regis magni Templariorum thesauri redacti. Maiori tamen ex parte possessiones & prædia Templariorum Ioannitarũ hospitali ordini, atq; fratribus Teuthonicis S. Mariæ adiudicata fuerunt, qui etiam ijsdem & hodie vtunť ac fruuntur.

Eodem tempore & paulo pòst etiam alij militares ordines instituti: dum enim in Portugalia Saraceni omnia infestarent, Ioannes pontifex (Dionysio rege consentiente) nouum militum ordinem, quem Iesu Christi vocant, instituit, & omnia Templariorum bona ibidem concessit, vt essent qui vicinorũ Saracenorum irruptionibus resisteret. Crucem illi gestant rubram, in atro amictu. Ordinis sedes est in oppido Tomario Syluẽsis diœcesis: moderator verò Abbas Alcohasiani monasterij Cisterciensis ordinis (quẽ & ipsi profitenť) existit, qui huius ordinis milites exauthorandi conscribendiq; facultatem habet, principi eorũ annuus prouentus centum aureorum millia. In Toletana autem regione ab Alphonso rege vndecimo in prouincia Calatraue (vbi Templariorum cœnobium fuerat) ordo militum Calatrauorum institutus, qui suis virtutibus Saracenos sæpius profligarunt, atq; Christianos ijs in locis tutati sunt. Ordo ille nigro amictu assutam crucem rubeam habet, redditusq́ue annuus ad 40 millia aureorum. Subest illis Montesiç ordo, qui locus est in regno Valentiæ, virtute & opibus excellens.

Militares ordines in Hispania instituti.

Superest ordo sepulchri dominici, qui à Iacobo Alphei fratre domini originem sese habere gloriantur: hi patriarchæ Hierosolymitano suberant, atq; norma viuendi illis data, quam Canonicam vocant: amplis prædijs dotati à Gothefrido Bulione alijsq́ue regibus, rubram & geminam crucem holosericam togis adsuunt. E Syria pulsi, ordinis caput Perusium constituerunt: sed tandem ab Innocentio octauo militiç Rhodiorum equitum agglutinati, sui iuris esse desierunt. Hierosolymis verò sepulchri Dominici custodia, Soldani assensu & iussu, Franciscanæ familiæ monachis tradita & commissa. huius curationi, Pontificis Romani venia, octo monachi ab anno millesimo trecentesimo tricesimo sexto ad hodiernum vsq; diem præsunt. Hisce etiam nobilis eques Christianus coniunctus, virtute & authoritate etiam apud Barbaros conspicuus. illi Christianos Hierosolymam peregrinationis causa venientes equites auratos constituunt, atq; literis publicis eorum virtutes prædicant, & dignitatem traditam confirmant. Omnium autem ordinum præstantissimus Ioannitarũ euasit, qui Syria pulsus, post varios labores tandem Rhodum insulam à Saracenis & Turcis vi obtinuit, atq; per ducentos & amplius annos res Christianorum ibidem fortiter defendit. Antequam autem rerum gestarum Historiam contexamus, in primis huius insulæ celeberrimæ situs, fertilitas, & varij casus altius nobis repetenda duximus.

Sepulchrum Christi Franciscanis traditum.

TERTII LIBRI FINIS.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MArique fortiter gestarum,

Liber Quartus.

Situs & fertilitas insulæ

RHODVS insula sita est in mari med terraneo, inter Creta͂ & Cyprum, adeò in maris Carpathij sinu, ita vt Asiæ ascribatur, in circuitu complectitur noningenta triginta stadia, quæ triginta miliaria Germanica efficiunt. Versus septentrionem Lyciam, versus meridiem Aegyptum, versus orientem Cyprum, & versus occasum Cretam respicit. Hæc primò Ophiusa dicta fuit, postea Telchinis, eò quòd Telchines eam incoluerunt, genus hominumm aleficum & fascinatorium: illi ex Creta primò in Cyprum, deinde huc commigrarunt, atq; ferrũ & æs primi exercuerũt. Post Telchinas Abliades successerunt, ex quorum vno Cercapho & coniuge Cydippe filij procreati sunt, qui ibidem vrbes de suo nomine condiderunt, nimirum Lyndum, Ialysum, & Canutum. Quidam putant à Tlepolemo ædificatas Herculis & Astiochiæ filio, eisque

nomine

nomina filiarum Danai indidisse. Homerus indicat Tlepolemum Rhodios ad bellum Troianum duxisse: vnde Pindarus Tlepolemi insulam vocat, dicitque à Rhodo nympha Solis & Veneris filia dictam: Rhodios quoque Mineruæ primum sacrificasse, statim vbi è Iouis ceruice processit. Iouē propterea loco beneficij in ea auro pluere iussisse, ex quo insula diuitijs referta est: de diuitijs eius etiam Homerus inquit: Chara Ioui tellus hominum regi atque deorum: quique & opes illi multas diffundit & amplas: fuit enim terra semper frugifera & fortunata, quaqua versus ad hominum salutem. Rhodij autem Dores fuerunt, quorum dicendi genus (Quintiliano teste) medium inter Asianū & Atticum. Cum etiam Aeschines à Republica excessisset, eò doctrinam Athenarūmque studia primus intulit, ac adeò is locus literis refloruit, vt plurimi patria deserta vndecunque tanquam ad Gymnasiū eò conuenirent, malléntque se Rhodios appellari, vt duobus Apollonijs alijsque contigisse memoriæ proditum est. Vestigia Apollinei tēpli adhuc ibi monstrantur, vbi Cares Lyndius Colossum septingentis cubitis altum ex ære construxisse fama fertur, quo terræmotu postea corruente, Sulthanus Aegypti, qui insulam inuaserat, noningētos camelos ex eo dicitur onerasse, & Alexandriam deportasse.

Insula hæc opibus aucta maritimarum rerum potentia piraticam & latrocinia semper in mari Asiatico sustulit, Græcis æquè atque Romanis amica. Ciuilibus aūt bellis sub Romanis Iulij Cæsaris tempore, multa perpessa fuit. Deinde sub Græcorum imperio calamitatibus suis non caruit: à Saracenis postea an. Christi 632. Mahulæ ductu occupata & deprædata fuit. Deinde in Christianorum potestatem venit, nunc Græcis nunc Venetis subdita. Tandem iterum à Saracenis occupata & Christianis adempta fuit. Cum autem Othomanus Turcarum princeps rerum ijs in locis potiretur, Saracenos expulit, atque Insulam illam fertilem suo imperio adiecit. Erat enim ob aeris salubritatem omniumque rerum copiā, vini frumentique feracitatem, nullis alijs insulis in mari Mediterraneo postponenda: Cum etiā Othomannus sciret Christianos Syria atque tota Asia pulsos & profligatos, nihil sibi aut suis de hac insula timebat, sed quietè possidebat: de ipsius tamen tribus vrbib. nihil restabat, nisi Ialysus, quę Rhodus eodem cum insula nomine appellatur, quo & ceteræ commigrarant. Lyndus enim in monte sita nobile Mineruæ templum habebat, à Danaidibus extructum. Hinc Cleobulus vnus ex septem Græciæ sapientibus fuisse dicitur. itaque Hospitalarij Syria expulsi hæc animaduertentes, insulam inuadere, atque suo Imperio subijcere statuerunt, vt ex propinquo infidelibus resistere, atque res Christianorum defendere possent, præsertim cum ibi portus arte ac natura munitissimus haberetur.

Rhodiorum varia fortuna.

Coaluerat autem ex omnibus terræ partibus strenuus Ioannitarum ordo in maximum cœtum, atque principum liberalitate ad tantas opes peruaserat, vt protinus instructa classe omnes sinus maris & omnia littora Saracenica, profligans Turcis qui piraticam exercebant, adeò per integrum quadriennium infesta redderent, vt magna spes Christianis fieret, Syriam & terram sanctam per Hospitalarios breui Turcis & Saracenis denuò auferri posse. Itaque Clementis quinti pontificis edicto, remissio peccatorum integra, ac solida animorum expiatio ijs indulgebatur, qui expeditioni Hierosolymitanæ vel pecunias, vel arma, annonam, aut supplementa corrogarent. Per Germaniam quoque Legati mittebantur, qui esum ouorum, Veneris antea diebus insolitum, hisce liberum facerent, qui nummos aliquos in expeditionem Rhodianam elargirentur. Fuerunt quoque tum permulti qui ipsi militiæ nomen darent, Italiámque instructis ordinibus peterent. Itaque passim ingens auri vis collecta, atque Hospitalarijs à pontifice tradita, magnus quoque numerus hominum ad eosdem voti causa confluxit. In Apulia deinde lustratis qui ex Germania venerant, ingenui tantum in ordinem Hospitalariorum adscripti, quod armis commeatuque instructissimi adessent, reliqui omnes domū redire iussi. Hisce etiam Heltvuig à Rhandersack ordinis per Alemanniam prior adfuit, atque in ea expeditione cum suis ordini Ioannitarum strenuam operam præstitit: sicque

Ioānitarū apparatus ad Rhodum inuadendum.

I

1308 Germanorum vulgares milites domum reuersi sunt. Cum enim Ordo ille videret tantam multitudinem instituto suo magis oneri quàm vsui esse, causabatur nauigia ad traijciendum sibi deesse.

Rhodus à Ioannitis expugnata. Itaque Vuilhelmus Villaretus 23 magnus ordinis magister viginti quinque triremes, militibus, armis, atque annona optimè instruxit. Genuenses quoque decem publica impensa ornarunt. quin etiam Carolus 2 Siciliæ rex petentibus ære, armis, atque nauigijs adfuit, quibus omnibus Hospitalarij instructi mari sese commiserunt, atque rectà Rhodum insulam inuaserunt: mox etiam Turcas securos existentes fortiter aggressi sunt. Fuerunt autem oppugnationes multò grauiores, quàm nostri primò putarant, Turcę enim pro vita & fortunis pugnantes nihil intermiserunt, quod ad vrbis & insulæ defensionē facere videretur, quin etiam ex finitimis locis ipsis subsidia missa, vt Christianos repellerent: verùm Ioannitæ noctes diésque fortiter instabant, ac tandem post multas cruentas oppugnationes, hostes eò redegerunt, vt æquis quibusdā conditionib. vitam & partem mobilium bonorū seruarent, atque insulam cum vrbe Hospitalarijs traderent. Id quod factum est 18 calend. Septemb. anno dominicæ incarnationis 1308. tum etiam quinque adiacentes insulæ in huius ordinis potestatem deuenerunt, vtpote Nicoria, Episcopia, Iolli, Limonia, atque Sirana. Has etiam cum insula Rhodo, ordo militaris contra varios Barbarorum insultus per ducentos quatuordecim annos fortiter conseruarunt, atque abdicato nomine Hospitalariorum Rhodij milites dici voluerunt. Insulam etiam illam ita opere & impensa munitam reddiderunt, vt quicquid in mari Christianis restabat integrū conseruarint, cæterósque peregrinos, qui Hierosolymam proficiscerentur, defenderent, quamuis magnis & perpetuis bellis à Saracenis oppugnarentur, atque à Turcis infestis animis peterentur.

Turcæ frustra Rhodū oppugnant. Cum hoc modo Rhodijs equitibus res successissent, Othomanus Turcarū Imperator sequenti statim anno Orchanem filium, cum classe octuaginta triremiū & nauigiorum aliorum instructissima eò misit, atque gentem peregrinam Christianorum insula tota exturbare, colonósque Turcæ sectæ in eam collocare iussit. Illi etiam nihil intentatum reliquerunt, vt Imp. sui iussa exequerentur, atque Rhodiorum equitum bonis potirentur. Itaque varias oppugnationes instituerunt, atque subinde fessis ac faucijs nouos milites submiserunt. verùm omnia frustra, militares enim equites hostium classem profligarunt, atque multas earū triremes cum omni bellico apparatu interceperunt, ita vt Barbari retrocedere, atque turpi fuga domum redire cogerentur: postea Rhodij equites Episcopiam vicinam insulam inuadunt, atque sine discrimine personarum omnes interficiunt. Turcæ enim ibidem imbellem turbam exposuerant, & belli euentum expectare iusserant, vt Rhodum insulam incolerent, si victoria potirentur: deinde de hoste triumphātes magna laude Rhodum reuersi sunt. Testantur quidam, Genuensium nauium operam strenuam & vtilem hoc bello fuisse: deinde etiam Germanorum equitum virtutem, qui nuper in ordinem recepti suam fortitudinem insigni aliquo facinore comprobare cupiebant, inter quos Conradus Vvernherus de Hattstat qui Buckhemij res Rhodiorum administrabat, præcipuus fuit. Is enim non modò manu promptus hostem persequebatur, verùm etiam prudentia & rei militaris scientia nostris multum profuerat.

Rhodus insula Ioannitis cōfirmata. Fama de Rhodo insula occupata mirum in modum occidentis principes recreauit, atque in bonam spem adduxit de Syria recuperanda. Itaque Clemens 5 pontifex in primis Rhodum perpetuo iure Ioannitis eorúmque magistro Fulconi de Villareto possidendam attribuit & confirmauit. deinde etiam indicto apud Viennam Narbonensis Galliæ ciuitatem Concilio, principes hortari voluit de auxilio conferendo ad bellum sacrum: iam antea enim Cardinales in Galliam euocarat, atque sedem Papalem Auenione constituerat, vbi etiam eius successores per annos septuaginta quatuor permanserunt. Hinc etiam factum, vt per Pōtificis absentiam Gibellinorum & Guelforum partes miserè sese lacerarent ac frequentibus prælijs

inuicem

inuicem depugnarent. In primis verò Gibellini Cæsareani ipsos Guelphos ad mõtem Catinum die vltimo Augusti anno 1315. ad internecionem ferè trucidarunt. Concilium verò illud trecentis patribus anno salutis 1311. celebratum fuit, tum etiã Philippo Francorum regi papa persuasit, vt indictis apud Lutetiam Parisiorum comitijs, cum duobus filijs Ludouico rege Nauarro & Carolo Valesij comite cruce signaretur. Eduardus etiam Angliæ rex eodem tempore votum fecit subueniendę Hierosolymæ. nam is paulo ante Isabellam Regis Galliæ filiam vxorem duxerat. Pontifex etiam Ecclesiarum decimas per quinquennium his obtulerat, vt hisce prouentibus sacrum bellum continuarẽt: mortuo autem Philippo rege ad fontem Bleaudi, expeditio illa non successit. Is tamen moriens Ludouico Hutino filio supremis mandatis imperauerat, vt post fata sua crucis tessaram susciperet, atque sese hoc voto liberaret: sacram quidem militiam Hutinus meditabatur, sed antequam res perficeretur, curis & morbis fatigatus, quoq; inter viuos esse desijt.

Dum hoc modo omnia negligentius à regibus agerentur, opiliones nonnulli coeunt, admoniti cœlesti oraculo (quod asseuerabant) vt in Syriam religionis causa proficiscerentur, atque Saracenis eiectis, Hierosolymam recuperarent. Mox etiam magno numero aucti, latrocinari, prędari, omnia diripere, atq; magis latrones quam milites agere incœperunt. Cum hoc modo ad Carcassonam in Narbonensi prouincia vsque progrederentur, ab incolis grege facto dissipati, & in fugam consecti fuerunt: plurimi eorum desiderati, multi reste necati, cæteri domum reuersi sunt: contigit id anno 1320. Sequenti anno cum Saraceni Christianorum expeditionem bellicam metuerent, ad nefandas artes progressi sunt, vt eosdem domi continerent: illi enim per suos satrapas & præfectos Iudæos pecunia corruperunt, atq; Christianorum fontes veneno inficere iusserunt. itaque Iudæi Elephantiacis ac leprosis, qui stipe mendicanda vagi victitant, persuaserunt, vt venenum oblatum in fontes & puteos spargerent, quo illi qui inde potum haurirent aut lepra inficerentur, aut omnino absumerentur peste. Multi etiam Christianorum hac lue miserè perierunt. Re autem illa comperta plurimi Iudęorum & leprosorum hinc inde per prouincias flammis exusti fuerunt. *Iudæorũ & leprosorum scelus.*

Cum Saraceni sese hac ratione nihil proficere viderent, coacto ingenti exercitu supra triginta Syrorum equitum millia Armeniam inuadunt, præsidia expugnant, agros depopulantur, incolas cæde prosternunt, omnis generis homines, sine sexus aut ætatis respectu, vinculis mancipant & abducunt. Regnabat eo tempore apud Armenios Liuonis, homo luxuriosus & rerum bellicarum ignarus: Ioannes enim eius frater vir strenuus à quibusdam persuasus, regnum quod per annos aliquot fortiter administrarat dimiserat, atque Franciscanorum ordinem professus fuerat. Is autem Leonem ex altero fratre nepotem rebus præfecerat, quo defuncto, Liuonis Irenem Leonis viduam Philippi Tarentini principis filiam vxorem duxit, proceribus regni reclamantibus, sed mulieris æquæ incontinentis pertinacia vicit, quæ hunc maritum & regem constituere voluit. Cúmque ante nuptias interpellaretur, vt legatos ad pontificem mitteret, quo illius venia illi nubere liceret, dixisse ferunt: peccatum prius perpetrandum, quam venia petendum. quæ quidem vox magnæ dissensionis & motus apud Armenios in causa fuit. Ea opportunitate Saraceni freti, cum præter vnum atque alterum præsidium totam Armeniam occupassent, nihil cõtra audente Liuone, Ioannes rex habitu Franciscanorum aduolat, amicorũ sociorumq; manũ cõtrahit, ac instructis aciebus in hostes irruit, tum etiam magna Saracenorum clade fortiter pugnans occubuit. Saraceni etsi victores, tamen strage suorum territi ac spolijs onusti, cum innumero captiuorum agmine domum redeũt. Vix aũt pedem prouincia extulerant, cũ Turcæ duce Assembecco eandem regionẽ ingressi, omnia loca longè lateq; ad Euphratẽ vsq; cum non modica Colchidis parte, in ditionem redigunt. Vrbes, oppida cõmuniunt, atq; Christianis æquiores fuerunt, quod Ottomannorum vim suspectã haberent: exutos enim nostros imperio tantum legibus suis viuere permittebant. *Armenia Christianis adempta.*

1330 Tantorum motuum & cladis Armeniorũ fama primò ad Rhodios, mox etiam per illos ad principes occidentis peruenit: itaq; Ioãnem 22 pontificem cõmouit vt principes Christianos literis nuntijsq; ad sacrũ bellum adhortaretur: tum etiã Philippo Lõgo Galliarum regi ius decimarum de sacerdotib. cõcessit, vt pecuniam ad bellum sacrum colligeret, ea tñ verborum exceptione, si præsulib. Galliarũ ecclesiarum id è re pietatéq; videretur. Rex habito Episcoporũ conuentu, cum de his referret, responsum est: Si contra Barbaros bellum moueret, nec Episcopos comitatui defuturos, nec æs parcè collaturos, modò signa Christiana in hostes communes expedirentur, atq; intestinis bellis abstineret. In omnium igitur ore sacri belli nomen habebatur, sed reuera sacrorum armorũ præscriptio aliò spectabat. Nã pontifex Ludouicum Bauarũ hostem iudicarat, atq; vt eũdem Imperio Rom. exueret, crucem æsq; sacrũ extorquebat, per omnes Christiani orbis prouincias, in primis verò per Germaniã, vbi (pręter Argẽtoratensem episc.) oẽs alij exactori põtificio quicquid petebat liberaliter numerarũt. Cum etiã Philippus Gallię rex, antequam copias coegisset, moreretur, huius sacri belli expeditio (vt prior) quoq; euanuit.

Sacra expeditio euanuit.

Philippo aũt Valesio in regnũ Francorum inaugurato, maiori spe atq; apparatu sumptuosiore omnia redintegrata: Francus etiã cum Venetis egerat, vt legatos ad se mitterent de expeditione in Syriã comparanda. Missi sunt Philippus Belegnus, Blasius Zenus, & Marinus Mauroconus, pontifex etiã eò suum legatũ misit. Cõuenerat inter eos, vt ad euertendos Turcarũ conatus & adiuuandam Syriam Pontifex & Gallus equitũ 20 millia, & peditum 50 millia armarent. Conflarent Veneti classem 1:0 nauigiorum, in quib. triremes 4 millibus hominũ instructæ essent: pręterea onerariæ naues ad cõmeatum, machinas, atq; alia ad vsum belli necessaria trajcienda. Veneti nihil morati Petro zeno imperiũ classis tribuũt, qui miro victoriæ cursu longè latéq; Barbaros insectatus, omnẽ maris oram, quæ ad Syriam spectat, circa insulas Rhodum & Cyprum à Saracenorum & Tartarorum iniuria vindicabat, quibus etiam Rhodiorum naues sese cõiunxerant. Francus quoq; classem quã traijceret in prouincia parauerat, eámq; ipse, sese eò conferens, lustrauerat. Deinde Auenionem redijt, de belli ratione cum põtifice consultaturus. Ordinatus omnib. rebus Ioannem filium 14 annorum iuuęnem rebus pręfecit, ac in eius verba proceres iurare iussit, ne se absente aliquid moueretur.

Francorum apparatus in Syriam.

Rebus hoc modo compositis, legatos ad Eduardum Angliæ regem misit, vt illũ ad huius belli societatem pelliceret: legati fuere Rodolphus Augi comes, & Bellouacorum Episcopus: hisce ab Eduardo responsum: Sacram militiam quam Francię rex profiteretur, haud longinquam esse, sed Aquitaniam respicere, quod facilè ex eo colligeret, cum fidẽ datam, quam Ambianis obstrinxisset non seruaret. Expletis ijs de quib. prius inter eos conuenerat, se ad sacram expeditionem Philippo paratiorem & alacriorem adfuturum. Misit quoq; Ioannem Cantuariensem & Richardũ Dumelmensem antistites, qui res controuersas cõponant: aderant etiam põtificis legati, qui hortando & impellendo nihil intermittebant: sed tantum profecit rebus Syriacis regum expeditio, vt cõsenescentib. sacri belli consilijs, bellum grauissimũ inter eos excitaretur, quo nullum inter Anglos & Gallos atrocius, nullum diuturnius, nullum maiore cruore & pertinaciore contentione gestum ac sæpius repetitum fuit, id quod Christianæ reipub. calamitosum, pijs deplorandum, atq; fidei nostræ osoribus exoptatissimum extitit. Nam hac nostrorum principum discordia, Barbari ferociores facti, Armeniam totam sibi subiugarunt, atq; insidijs omnia maria exercuerunt. Imò eorum vires hac ratione adeò inualuerunt, vt ducentas longas naues ac quandoq; trecentas in Christianos armarent: vires totius fermè Christiani orbis, duarum gentium altercatione, terra maríq; consumebantur. Adhærebant enim. Franco Genuẽses classe instructa quadraginta triremium, pręterea rex Boemiæ, Allobrox, atque Borbonius: Anglo aderant Veneti, Ludouicus Imp. Flandrus, & alij Germaniæ principes: quare factum, vt præter Cyprum & Rhodũ rerum Asianarum Christianis nihil superesset.

Gallorũ & Anglorũ dissidium.

Orchanes

Orchanes enim Ottomanni filius, paternæ virtutis æmulus, ambitione & auda- 1315
cia patri haud absimilis, rei militaris disciplina peritior, copijs, apparatuq; opulen- *Orchanes*
tior & instructior, bellum paternum per manus acceptum strenuè est executus. nā *Turcarum*
Thermodoontem & Bythiniam transgressus, circa Pontum imperium suū propa- *Imperator.*
gare cœpit, atq; Bursiam ciuitatem nobilem expugnauit. Accidit eo tēpore vt Andronicus Paleologus Græcorū Imp. decederet, duobus filijs Caloiohanne & Andronico relictis, quibus Ioannem Cantacuzenum vnum ex suis familiarib. tutorē præfecit. Etsi autem is tutelam prudenter administraret, tamen odio patriarchæ ab officio remotus fuit: fortunam eam expertus, Constantinopolim maiorib. uiribus redijt, & Caloiohāni filiam suam vxorē dedit, sed nec hac ratione pax constitui aut seruari potuit, dum pars vna Genuensium, alia Venetorum armis tutaretur: quin etiam Orchanes Cantacuzeno magis quàm Paleologis fauit, atq; primus Turcarū ab eo accersitus in Europam traiecit. Hac ratione Græcorum dissidio factum, vt mira fœlicitate Mysiam, Lycaoniam, Phrygiam & Cariam domuerit, atque regnum suum in Hellespontum & vsq; ad Euxini littora protenderit: Caramannum etiam non exigua parte principatus exuit, ac eius filium interfecit. Tandem verò contra Tartaros anno salutis 1350. infœliciter pugnans cum suo exercitu deletus fuit, cum per viginti duos annos rebus Turcicis præfuisset, atque Amurathem filium successorem habuisset.

Cum hoc modo Turcæ fines imperij sui dilatarent, accessit rebus Syriacis aliud *Venetorū &* quoq; incō modum. Tertiò enim inter Venetos & Genuēses bellari cœptum, idq; *Genuēsium* adeo grauibus odijs, vt prælijs maritimis sæpius illi vincerent, qui sæpius victores *discordiæ* extiterant. Hugo igitur Cypri rex (qui etiam Hierosolymitanus dici volebat) vnà *obsunt.* cum Rhodiorum equitum magistro cernentes vires Christianorū mutuis prælijs concidere, & inter Barbaros quoq; seditiones exortas, in Europam traijcere decreuerunt, eo consilio, vt recōciliatis occidentaliū principum animis, eorūmq; supplementis acceptis, Turcas Saracenósq; de Syriæ imperio decertātes expellerēt, inita priuş cū Assambecco, qui iam Armeniæ imperabat, societate: cōuenerat inter eos vt Barbarus Syriam, Cyprus Aegyptum quantū posset maximis copijs lacesseret. Igitur Petrum filium regno præfecit, ac aliquot instructis triremib. in Apuliā delati in Brūdusinum portum peruenerunt: inde à Clemente 6 Pontifice vocati, qui inducias inter Francum & Anglum redintegrauerat, magna spe auxiliorum Romam accesserunt, quam tribunorum seditione agitatam inuenerunt.

Res nihilo tranquilliores apud Neapolitanos erant, nam Ioanna regina extincto marito Andrea, cum Ludouico Vngaro de regno altercabat. Italia vnius Cardinalis Aegydij armis inuoluta nutabat. tandē Clemente mortuo Innocentius soluta tribunitia, senatoria, & reformatorum apud Romanos potestate, Hugonē, qui Syriacarum rerum causa in Europam venerat, ac ciuilia bella pertæsus, Genuensib. Tripolim Africæ oppugnantib. se cōiunxerat, magna præda reuersum, rebus & vrbi præfecit, hoc illi iniūcto negotio, vt septēviralem potestatem vrbe eijceret. Rex omnia perfecerat strenuè, atq; Rhodiorū magistrum domum remiserat. Paulo pòst ab Assembecco socio de adferendis auxilijs admonet. itaq; Petrus Innocētium de sacro exercitu parando interpellat. Pontifex quidē classe opus esse videbat, sed modum cōparandi assequi non poterat: animaduertit enim Pisanos classem adornare non posse, cum contra Florentinos in armis essent: nec Veneti, quorum opes erant maximi, à bello quieti fuerunt. nam cum Vngaro malè pacati digladiabantur: Genuenses cum Venetis magnam contentionem habebant de Eubœæ insulæ possessione, atq; de Tenedo inimicitiæ capitales. Hæc tanta Italiæ incommoda, & pontificis & regis animum vehementer afficiebant. Pontifex hoc modo curis confectus moritur, cui nec ipse Hugo diu superstes fuit: paulo etiam anteà Rodolphus de Massmunster ordinis Ioannitarum per Alemanniam prior mortuus est, qui Bertholdo Comiti in Hēnenberg, atq; is Alberto Comiti in Schuuartzēberg successerat, in cuius locum Hertegen à Rechberg nonus prior electus fuit.

Christianorum motus.

Cypri rex magna pecunia donatur

1345 Hugone mortuo, Petrus eius filius in Italiā venit, vt parēti iuſta ſolueret, atq; bellū patris voto ſuſceptum ſuſciperet. Eo tempore Vrbanus quintus Innocētio ſucceſſerat, cui prima cura erat, Petrum Cypri regem hinc inde ad principes Chriſtianos mittere, & ad Siriacam militiam allicere, cui etiam Cardinalem legatum adiunxerat. Petrus ille primo Genuam peruenit, ac totius Reipub. lætitia ſuſceptus fuit, per alpes deinde iter faciens, Baſileam & Argētoratum acceſſit, ibiq; paucos dies moratus Valdematum tertium Daniæ regem Coloniæ agentem adijt, atq; ei perſuaſit, vt Chriſtianæ militiæ nomen daret, Dano enim non bene cum ſuis conueniebat, atq; iam dudum ingenti theſauro, ac rebus præcioſioribus regno exceſſerat. Itaq; Auenionē perrexit, de bello cum pontifice conſultaturus, idem fecerat Ioan. rex Galliæ, qui quarto anno captiuitatis ab Anglo liberatus domum redierat, ac pietatis cauſa ſacrum bellum profeſſus, pōtificem Auenione viſitabat. Tum etiam Petrus in Angliam traiecerat, Eduardum ad bellum ſacrum incitaturus: at Eduardus bello Hiſpano impeditus, ingens auri pondus Cyprio dono dedit, virum autē & arma negauit. Cum in Franciam rediiſſet, inuenit Ioannem per regnum ſuum militem conſcribere, atque omnia ad tranſmarinam expeditionem parare. Dum aūt is in Angliam traijcit filios liberaturus, vt interim domi rebus præſint dum ipſe in Aſia bella gerit, Londini moritur. Carolus igitur ſapiens cum nondum firmatis regni rebus bellum externum ſuſcipere non poſſet, magnis donatum munerib. Petrum ad Carolum quartum Imperatorem abire permiſit.

Caroli 4. Cæſaris iudiciū de ſacro bello.

Carolus Imp. Ludouici Gonzagę precibus excitus, maximis armatorum copijs tunc alpes traiecerat, Mantuam obſidione ſoluturus, atq; Bernabouē Mediolanenſem Tyrannum armis & caſtris ſpoliauerat. Cyprius igitur cum Mantuam ad Carolum veniſſet, atq; multis rationibus affirmaret, facilé ei fore vt ſepulchrum Domini recipreet, Syriámque ſubiugaret, ſi ab eo reliquiſque Chriſtianis principibus adiuuaretur, ferunt Carolum reſpondiſſe: probare ſe regis dicta, laudaréque pontificis ad hortationes, ſed & regum Franciæ Daniæqúe conatus magni ſe facere, q; pientiſſimis ſtudijs immortui eſſent: nec ſibi aut opes aut voluntatem deeſſe, quib. ſacrum bellum gerere poſſet aut vellet, ſi è re Chriſtiana eſſet, ſanguinem multorū bonorúmq; effundere pro rebus Syriacis, fieri equidē non poſſe, quin maxima fidelium ſtrage recuperent, cuius cædis rationem non habere, magis carnificis q̄ principis ingeniū deceat. Deinde etiā regionē inter medios hoſtes occupatā in fide diutius à nullo retineri poſſe: ꝑinde Chriſtiani non eſſe, tanta hominū iactura tantillū gloriolę ambire. Cęterū ne qs impenſarū onere ipſum interfugere putet, æris quantum ad id belli ſatis videat̄ Cyprio offerre, atq; in ſupplementū ſtatim erogaturum. confeſtim quoq; qcquid reliquū erat pecuniarū q̄d ſecum in Italiā ad bellū Mediolanēſi inferendū attulerat, regi aſſignauit. Cæſaris liberalitatē cęteri duces ſequuti, Bauarus, Auſtrius, & Saxo, q ſub eo militabāt: vim. n. magnā pecuniarū collectā regi dono dederūt. ea pecunia Cyprius inſtructus, eaq; addita quę à Dano, Anglo, & Franco acceperat, Venetias peruenit. Ibi publicè exceptus, poſt aliquot dies cū Republica fœdus inijt ac de bello in Saracenos & Turcas mouendo ſtatuit.

Smyrna & Capha à Chriſtianis occupata.

Priuſquam hæc perficerentur Veneti quoq; & Genuenſes, cum alijs Chriſtiani nominis principibus, fœdere icto, claſſem ſedecim triremium inſtruxerant, quarū 4 pontificis impenſis, Venetorū ſex, totidem & Genuenſium parabantur. Præficiuntur nauigijs Petrus Zenus Venetus, & Martinus Zacharias Ligur, hi maritimā Syriæ orā legentes oppreſſis multis Barbarorū nauigijs, fœda tēpeſtate in Ioniam iactati, Smyrnam totius Aſię olim celebratiſſimū Gymnaſiū, ſubita oppugnatiōe adortam occupāt. Spolijs ditati, auctiq; Cyprorum & Rhodiorum equitū auxilijs, ac quinq; triremib. quibus Engelbertus Vienenſis Delphinus in Syriam traijciebat, matre, vxore, aliíſq; ingenuis hominib. ſtipat⁹, vt ſacra loca Hieroſolymis inuiſeret, itaq; Syriā petere, ac ſimul portum aliquem occupare nitunt̄. Cum hoc modo pergerent, ex improuiſo Turcarum claſſes obuiam habuerunt. Pugna commiſſa viriliter agunt, ac vtrinque plurimi cadunt. tandem noſtri numero magis oppreſſi

quàm

quàm victi fugantur, inque vrbem Smyrnam sese recipere coguntur. Oppugnatam diutius Barbari occupare non potuerunt, sed egregiè defensa per aliquot annos in nostrorum potestate permansit. tum etiam Genuenses, ne nihil molirentur, Theodosiam in Chersoneso Taurica inuadunt, occupatam instaurant ac muniunt, anno decimo quinto post Smyrnam obtentã, salutis verò nostræ 1357. Caphę nomen inditum vrbi, atq; Hieronymus Iustinianus Consul ordinatus. Soldaia deinceps vrbs à Genuẽsib. occupata, celebratissimũ ad Męotidẽ paludem emporium. Veneti quoq; in Syriam pergentes Berythum portum obtinuerunt, quo post aliquot annos à Genuensibus magna clade eiecti fuerunt. Hinc patet, quicquid per centum & amplius annos, ad res Syriæ restituendas, strenuè administratum fuit, id omne Venetorum & Genuensium discordia euanuit. 1350

Interea Petrus Cyprius rex longis suis nauibus ac regio comitatu in regnum rediit, atq; centum nauigiorum classem comparauit, quorum maiorem partem Hispano Francóq; milite instructam Veneti miserant. Hoc apparatu rex Alexandriã Aegypti petiit, atq; vi captam diruit, triduo autẽ postquã eam ingressus fuerat decedere coactus, Soldanus enim Aegypti ac Assyrius princeps ingentem Barbarorum copiam adducebant, vt vrbem illam recuperarent. Vasta etiam hęc ciuitas, populo aduersante, paruis copiis contra numerosum exercitum retineri haud potuisset: itaq; rex cum Rhodiis equitibus ac aliis confœderatis sociis inde soluens, classem præda onustam magna gloria demum reduxit, atq; hac ratione factum, vt per annos aliquot Cyprii & Rhodii quietè vixerint, atq; insulas illas contra varias Barbarorum irruptiones fortiter munierint. *Alexandria direpta.*

In alio autem loco Amurathes circa Constantinopolitanum imperium res suas mirificè auxit, atq; Turcarum fines vlterius extendit. erant enim tum inter Grecos mirabiles discordiæ, dissensiones, & cædes: duo namq; fuerunt imperatores, diuersis authoribus prognati, vterq; tamen se ea stirpe natum asserebat, vt ad se ius imperii spectare, & sibi competere affirmaret. Horum vtrunq; cæteri pro suo quisq; studio & amore sequuti, pertinaciter inter se dimicabant. Tum alter Caiacusinus patricius vir qui vinci superariq; verebať, cupiditati & studio suo nimis temere obsequutus est. adeo enim vlciscendi libidine cęcus in pręceps transuersúsq; visus est agitari, vt honestè ne & ex re sua an secus faceret minimè cogitaret. Nã Amurathẽ ad partes suas tutandas precio facilè illectũ ex Asia accersiuit, & Callipolim promisit: nec magni negotii fuit ei persuadere, qui sponte ad hoc iam diu inhiaret, totóq; pectore propenderet. Itaq; cum cum copiis maturè in Thraciam per Hellespontum traduxit, vt bello consummato rursus nauibus per Hellespontum domum remitteretř, hoc pacto Turcæ in Græciam venerunt. Verum cum Amurathes non quid promiserit sed quid sibi conduceret sagaciter prospiceret, consultò bellũ differre & procrastinare cœpit, ratus fore vt Græcorum viribus diuturnitate belli & discordiarum atrocitate vtrinque consumptis, ipse integer defessos adortus facile superaret atq; opprimeret. Vbi igiť mutuis contentionib. deficere Grecos animaduertit, domesticisq; opib. exhaustos nutare, & sibi parũ subsistere sensit, gentili astu arma in eos sine discrimine p occasionẽ conuertit. Sic Europęis opib. illectus, dum vlcisci imperii hostes simulat, Genuẽsiũ nauib. vsus, Hellespontũ ad Abydũ superat Occupato. n. Callipoli oppido popportunè in Chersoneso Græcas ciuitates infesto animo petiit, agros vastauit, prędas abegit, & cuncta passim inuasit an. 1363. *Amurathes rex Turcarũ*

Postea non amplius dissimulanter rẽ egit, sed palàm sibi & posteris Grecorũ imperiũ pollicebať, & ad id occupandũ omnes cogitationes, cõsilia, opes, & neruos intendebat. Hinc effectũ est, vt nullis ferè obsistere audentib. facile & sine magno negotio maiorẽ Thraicę partẽ ditioni suę subiecerit: mox & Mysiã adortus armis subegit. Pari inde successu Bessos & Triballos domuit, atq; loca infra Rhodopẽ & Orbelum incolẽtes intercepit, quin & Seruiam Bulgariámq; ingressus (cum Hadrianopolim prius occupasset) occurrẽtes sibi cũ paratissimis copiis hostes ingenti cęde pfligauit. Nisi etiã Rhodii milites mare custodiuissent, & Turcarũ impetus classe repulissent, pculdubio maritimas quoq; oras fœdassent, & turpiter diri- *Turcarum in Europa successus.*

1370 puissent. Verum horum fortitudinē declinātes alias Grecię partes inuaserunt. Postremò Amurathes superiorem Mysiam ingressus cum Lazaro Seruię Despota in Cassouijs campis congredit̃, ibi sub inguine confossus occubuit, à seruo Lazari domini necē vindicāte. Nec Europeis incruenta victoria fuit, Despota ipso cum fortissimis viris cadente anno 1373, cum rebus Turcicis per 23 anos pręfuisset.

Ambitionis incommoda. Circa ead em tempora Petrus Cypri rex in ciuitate Nicosia, domestica proditione calendis septemb. à fratribus necatur. Petrinus ergo filius, qui per totam Europam patris indiuiduus comes prius fuerat, Venetorum & Genuensium auxilio, pacatis tandem rebus, rex substituit̃. Accidit autem cum coronationis pompa duceretur, procerésq; Venetorū & Genuensium adessent, qui in vrbe Famagusta (vbi tunc rex erat) alijsq; eius insulæ emporijs suis vtriq; ciuibus, qui mercium causa ibi negociabant̃, ius dicebant, vt inter eos contentio orirctur, de loco digniore circa regem obtinendo. Vterq; enim iudex dextrum regis latus claudere ambiebat. Videbatur rex Genuensium causam fouere, hospitalitatis priuatæq; amicitiæ memor, quam prius Genuæ cum republica & ciuibus contraxerat. Sed insulani cum regis necessarijs enixius Veneto studebant, illiq; Genuensi deturbato honoratior tum incessus tributus. Inter cœnam contentio reuocata magni belli causa fuit, superiore enim sedili præoccupato à Venetis, inferius locatus est Genuensis. Hanc iniuriam vlcisci dignitatémq; suam Genuenses armis conseruandam decreuerunt, ac postera die tectis sub veste armis in regiā profecti sunt. Veneti attoniti ex tempore salutis consilium ineūt regémq; accedunt, dicētes Genuensium iuuentutem armatam aulam intrasse, atq; regi insidias tendere proposuisse. Rex exploratos ex altissimis fenestris præcipitari iussit Genuenses, instinctu Ioannis Gauillę, Heinrici Gibelleti, & Letzulphi regis patrui, quorum nutu omnia gerebantur, adeò vt Petrinus nominetenus tantū rex esset. Genuenses deinde reliqui per Cyprum commorantes perquisiti ac necati sunt, vt vix vnus, & is facie vulneratus, tantæ cladi superfuerit, atq; rem gestam patriæ renuntiarit.

Genuenses Famagustam occupant. Hanc suorum ciuium atrocem iniuriam vltura respublica Genuensis, non longo interiecto tempore, magnā classem instruxerūt, Petro Fulgoso, & Dominico Cataneo pretorib. cōstitutis. Illi eò ꝓfecti Paphi & Nicosię suburbia prędant̃, aucti deinde virib. anno 1373 in septembri Famagustā vrbē aggrediunt̃, inq; vrbis portu triremes tres ac nauis vna incendio absumit̃. Accesserāt enim ipsis triginta sex triremes & onerarię nō paucę, cum peditum 14 millib. & equitum 700. Tandem opera reginæ, matris Petri, vrbs Genuensibus dedita, ac proceres supradicti, cædis in Genuenses ꝑpetratę authores obtruncant̃. Antiocheni principis filij duo ac Iacobus Lusignanus regis patruus vinculis mancipati. Venerat ferè tota insula in Genuensium potestatem, quum rex imperio se exutum cernēs ad misericordiam confugit, ac pacem petijt. Genuenses illatam iniuriam satis vltam esse existimantes, data regi pace, Famagustam vrbem solam retinent, atque regi in aliquot annos quadraginta millia aureorum tributi nomine imponunt. Dati deinde obsides, qui prius in vinculis habebantur. Itaq; Antiocheni principis filij, cum Iacobo Lusignano Genuam missi fuere. Is cum in Galliam relegaretur fugę consilium inierat: igitur Genuam reductus Phareæ turri includitur, ac diligentius obseruatur.

Amissæ

Amißæ Famagustæ vrbis dolor Petrinum regem ad eam recuperandam insti-
gabat. occasionem autem oblatam credebat, cum Genuenses & Veneti infensis 370
animis maritimis prælijs sæpius conflictabantur, Rhodiorum legatis non auditis, *Regis Cy-*
qui sæpius ad pacis consilia hortabantur. Socius igitur Venetis factus, Berna- *pri cum Vene-*
bouis Mediolanensis filiam vxorem duxit. Eam cum Bernabos ad maritum mit- *torum fœdus*
teret, cum Venetis egit, sex longas naues instruerent, quibus filiam in insulam per-
ducerent, ipse verò mille octingentos equites cum peditum robore genero trans-
mittit, trimestri stipendio inauthoratos ad res Genuensium ibidem infestandas.
Puella apud Cornarios Venetijs hospitio excepta, inde sex triremibus Venetis,
& quinque à rege ex Cypro missis ad sponsum, qui tunc ad Ceraunìam agebat, ma
gnifico apparatu delata. Deinde fœdus initum vt Famagustæ portus & vrbs op-
pugnaretur. Præerant nauibus Venetis Ioannes Maianus, Franciscus Boculus, Pe-
trus Quirinus, Franciscus Poscerus, Ioannes Barbus & Franciscus Morenicus. hi
singuli singulas triremes priuato sumptu instructas habebant, mercedémque à re-
ge acceperant, portúmque adorti oppugnabant. eo etiam occupato vrbem ado-
riuntur, sed parum fœliciter processit negotium: Veneti enim cum Cyprijs muro
deturbati, & portu iterum expulsi sunt. Quinque deinde per annos vario Marte à
Petrino & Genuensib. insulæ res administratæ. sed eo mortuo Iacobus Lusignanus
qui Genuæ publicæ custodiebatur, rex ab insulanis dictus, ad regnũ reuocatur. Is
auspicijs Leonardi de Montealdi ducis Genuẽsis Reipublicæq; impensa classe de-
cem triremiũ in Cyprum delatus, Famagustam Genuensibus attribuit, atq; tribu-
tum aliquot millibus aureorum in multos annos promisit.

Cum hoc modo Syriacæ res omnino perijssent, de sola Cypro contentio erat, *Leo Arme-*
idq; non cum Turcis aut Saracenis, sed Christianorum inter se inuicem. Vna autẽ *niæ rex in*
Armenia à Turcis occupata mirum in modum premebatur, quanquam adhuc regni *Europa au-*
speciem & libertatẽ aliquã præ se ferre videretur. Turcæ enim ad maiora imperia ani *xilium petit.*
mum intendebant, atq; Medis & Persis inhiabant. Leo igitur, qui Liuoni in eo re-
gno successerat, neq; priorem ferre poterat, nec etiam ad æquale imperium admit-
tebatur, ad Vrbanum sextũ pontificem Romanũ profectus est, ad auxilia quædam
contra Barbaros colligenda: cui etiam aliquot Rhodij equites erãt coniuncti: de-
inde etiam in Franciam ad Carolum sextum regem peruenit, anno circiter 1381.
Gallus misertus fortunæ regis Armenij, respondit se maximè vnicum illud optare,

1390 vt sibi tandem liceret in communes religionis hostes arma mouere, sed præsenti tempore bello Anglico occupatum, istud præstare minime posse. Leo his cognitis impigrè curare cœpit, vt controuersijs compositis, ipsi reges functis armis sacrum bellum susciperent: itaque confestim in Angliam traiecit, ac postquam regi aduentus causam sui exposuerat: pacis consilia agitare cœpit. Richardus eius nominis secundus per septem iam annos ibidem regno præfuerat, ab eodem Armenius perbenignè ac hospitaliter exceptus, ac multò benignius auditus fuit. Tumque Leo regem ad æquam pacem pronum offendit, obtulit etiam Anglus exuli regi si pax fieret, publica auxilia & priuatas impensas, atque ad Rempublicã Christianam defendendam animum paratissimum.

Bellum contra Barbaros decretũ. Hisce peractis designantur legati ad pacem conficiendam, atque Caletum vrbs maritima locus conuentui deputatus. Misit & Francus aliquot suorum procerum Boloniam, qui eius nomine fœdera pangerent: verum odijs & fastu omnia agebantur, atque quinquaginta dies frustra terebantur, de pace enim nihil certi constitutum fuit. Hoc modo Armenius detriuit totum decennium apud Anglum, regiq; acceptus & à cunctis in magno honore fuit habitus. Tandem etiam Richardus precibus Armenij trium annorum inducias Gallis concessit, anno salutis 1391. Postea quoque eundem magna pecunia donatum ad Francum remisit, atq; auxilia est pollicitus, si quoque ab alijs principibus Christianis adiuuaret. Francus etiam renouata sacri belli mentione, Bonifacium nonum pontificem per legatos hortabatur, vt Christianos ad bellum hoc incitaret. Bonifacius quidem id grauiter præstitit. sed alijs alias causas moràsq; nectentibus, Genuenses sacræ militiæ nomen profitentur, non tam publica Christianorum causa quàm quod priuato suo commodo consultum vellent. Nam eodem tempore Saraceni Africæ imperãtes suis incursionibus Genuam & Liguriam vexabant. Igitur legatos ad Francum mittũt, atq; classem & commeatũ offerunt, si prius in Africã quàm Syriã trajiciat. Syriam enim nullo modo subigi posse, nisi hoste finitimo ac ferè domestico oppresso: maiori etiã asseñsu Genuensis auditus quã Armeni⁹, q primò Syriã inuadendã censebat.

Tunetum à Christianis obsessum. Omnibus rebus constitutis, regis frater exercitus Imperator declaratur, atque Armenius secundo loco dux ei adiunctus. Habebat Francus sub signis peditũ viginti millia, atq; equitum mille quingentos, Genuensibus erant quadraginta triremes, naues onerariæ viginti, viris armísq; instructissimæ. Anglus æmulatione virtutis accensus, voti q; memor Heinricum Derbiensem comitẽ cum electa iuuentutis Anglicæ manu, sagittariorumq; magna copia in Franciã transmisit. Quin & Veneti Genuensiũ maximi hostes, religionis causa auxilia addunt, iureiurando præstito nullam mentionem vllius contẽtionis inter eos fore, tantũ communibus consilijs & viribus de coercendo hoste, de recuperãdis rebus perditis sese cogitaturos. Hisce copijs sese multi quoq; ordinis Ioannitarũ equitum coniunxerũt, qui passim p prouincias Christianorũ militaris huius ordinis prædia & possessiones administrarant præsertim verò ex Germania, cum eius loci Prior 11 Conradus à Brunsperg (q paulo antè Eberhardo à Rosenberg successerat) suos hortaret, vt occasione hac oblata Saracenis damna inferrẽt, & Christianos defenderent. Cum exercit⁹ classem ascendissent, Tunetũ vrbs Africę primo cursu petita fuit. Anglorũ etiam sagittariorũ virtute effectũ, vt littus teneret. mox etiã expositis in terrã copijs, varij conflictus fiunt, & Barbaris repulsis, vrbs ipsa plurimis castris cingitur.

Pax cum Saracenis sancita. Postea omnibus rebus ordinatis vrbs grauiter oppugnatur, & plurimi hostium cæduntur. Cum autem Barbari rebus suis diffiderent, de pace agere cœperunt. Conditiones pacis erant: vt Saraceni finibus suis se continerent, abstinerent ab oris maritimis Italiæ, Galliæ, atq; insularum, quæ inter Africam ac Europam sitæ essent: captiuos omnes Christianos redderent, atque centum millia aureorum statim pro belli impensis numerarent. Pace hoc modo cum Tunetanis composita, de Syria inuadenda consultari cœptum: at exercitus peste iam dudum laborare cœperat, atque plurimum diminutus fuerat. Itaque decretum

euulgatur de patria repetenda: quo audito ad suos quisque magna gloria & gra- 1395
tulatione reuertitur, vno Armenio res suas grauiter deplorante. Postea de recuperanda Syria Europeis Christianis nulla cura, satisq; fuisset si omissa Asia res suas tutari, & à Turcis defendere potuissent. nam maximis bellis inuoluti, cum Turcis sępius magna contentione pro patria defendenda pugnandum fuit, præsertim cum Baiazethes Amurathis filius & Solymanni frater (quem per insidias interfecerat) apud Turcas rerum potiretur. erat enim ingenio acri, rerum maximarum cupidus, audax, & solers, atque in laboribus perferendis patientissimus, & rerum bellicarum peritissimus.

Hac natura præditus breui temporis spatio adeo noui regni vires produxit & auxit, vt circa Thraciam diu multúmq; versatus penè vniuersam prouinciā (Constantinopoli excepta) bello affligeret: deinde in reliquam Græciam impetum fecit, Thessaliam, Macedoniam, Phocidem, Bœotiam, atque Atticam occupauit, & sui iuris fecit: Misios quoque (qui hodie Seruij) Bosnenses & Bulgaros assiduis excursionibus oppugnationibus, & prælijs debilitauit. Tum etiam patris mortem vlturus Marcum Craienem Bulgarorum principem prælio superatum interfecit, & alios quidem subegit, alijs tributa quotannis exhibēda indixit: nonnullos quoque arma & milites dare coegit. Hac ratione factū, vt multas opulentas prouincias patrio & auito regno adiecerit, vtpote Illyrios, Croates, & vicinas regiones. Constantinopolim deniq; vrbē regiam adeò omni agro suburbanisq; delicijs spoliauit, ac tam longa & difficili obsidione vexauit, vt Græcus imperator cum quibusdam regni proceribus peregre profectus in Italiam & superiorem Galliam accesserit, vt auxilia occidentalium Christianorum impetraret. Reliqui verò ciues omni præsidio destituti, faméque valida supra modum vrgente, & bello atrocissimo, indies acrius hostibus vndique frementibus, salute desperata, de deditione agere cœperint. Perijssentq́ue nimirum ac in hostis sæuissimi potestatem venissent, nisi Turcæ Hungarorum Gallorumq́ue aduentum formidassent: iam enim per octo annos Constantinopolim obsederant, & obsessam breui occupare statuerant. Itaque Baiazetes Sigismundo Cęsari occurrere proposuit, atque vrbem ad tempus obsidione liberauit. Veneat Sigismundus cum Burgundiæ duce, atq; Gallorum innumerabili exercitu, multis in locis victor Nicopolim vsq;: aderant etiam Ioannitarum ordinis equites, cum Friderico Comite à Zollern, suo per Alemanniam Priore. Cum autem Sigismundus occasionem pugnæ quæreret, atq; studio Martis aleam protraheret, donec Christianorum exercitus conuenissent, Galli moræ impatientes hostes ad pugnam prouocarunt, ac iniquo loco prælio decertare cœperunt. Verum nostri memorabili prælio succubuerunt, cæsis captisque magna ex parte Gallorum ducibus, inter quos Ioannes Burgundiæ princeps pręcipuus extitit, Sigismundus verò imperator fuga sibi salutem acquisiuit. accidit illa calamitas Christianis anno humanæ salutis 1396.

Baiazetis in Grecis successus.

Cum Baiazetes hac ratione victor extitisset, ad Constantinopolitanam obsidionem redijt, atq; spe plenus vrbem occupare proposuit: cum etiam eandem per biennium terra marique obsedisset, ciues ad rerum omnium inopiam perducti de deditione iterum cogitare cœperunt. proculdubio quoque Barbarus vrbem occupasset, nisi Tamerlanes potens Scytharum rex instar torrentis cuncta prosternendo & vastando, ipsum Baiazetem omni apparatu & copijs occurrere & reluctari conantem, in Asiam reuocasset. Hócq; modo Constantinopolitanum Imperium, cum Rhodijs militibus & vicinis Christianis, quietè viuere, & præsidia sua firmare potuerunt. Tamerlanis ille (qui & Temyris dictus) natione Parthus patre Sangalo humili inter suos loco natus pueritiā apud parētes egerat, ac adolescēs factus ciuibus Samarchandenis operam locabat equis custodiendis. Indoles illi erat subdola & sanguinaria, quæ nil nisi latrocinia spirabat. Pubertatem egressus, coniuratione cum reliquis pastoribus inita, pecora & iumenta furando finitimis abegit, at-

Tamberlani mirabilis fortuna.

1396 egit, atque breui magnam armentorum copiam, & sociorum haud contemnendam manum contraxit, nec erubuit latronum princeps vocari. Fama etiam nominis terrórque audaciæ magnam apud populares sibi gratiam comparauit. Postea stabulum muris circumdatum ac armatorum copijs munitum effregit, ac in potestatem redegit. Ibi tamen de muro præcipitatus crus fregit, cuius casu perpetuā claudicationem contraxit. Ea victoria omnium animis sibi conciliatis, clam atque palam hominum equestrium & pedestrium copiæ ad ipsum confluxerunt, quæ etiam ipsum ducem petierunt ad vicinos Saracenos opprimendos. Hanc occasionem ipse non neglexit, sed vicinia hostiliter irrumpens omnia ferro & flamma vastabat ac diripiebat, ita vt eo latrocinio ingentes opes paruo tempore congesserit. his non parcè sed liberaliter vsus vires suas ita auxit, vt tyrannidis apprehendendę consilia agitare cœpit.

Babylonia à Tamerlane occupata. Postea loco munito capto præsidium extruxit, atque prætereuntes crudeliter spoliauit, regulos etiam aliquot excursionibus vexauit, ac duos prouincię Tyrannos Chaidarem & Myrxiem vi ac præmijs sibi coniunxit. horum auxilijs fretus, Babylonem vrbem (quam Baldacam vocāt.) Euphrati adiacentem bello inuadit. Fama huius belli ciues Samarchandæ exciti, ipsum sequuntur, atque exercitus imperatorem constituūt. Castris in conspectu vrbis metatis, cum sępius oppugnatā intrare nō posset, Soldanum Mediæ suis supplementa copiarum adscrentē vrbem intrare permisit, vt annona citius absumeretur, atque obsessi deditionem facerent. Id quod etiam euenit, nam Soldano à fame oppressis interfecto, eius vidua Tamerlani vrbem offerr, si ipsam vxorem ducere, & regni consortem facere velit. Deinde etiam patrię principatum obtinuit, & resistentes sustulit. Mox conscripto exercitu quadringentorū equitum milliū, & sexcentorum milliū peditū, Assyrios, Albanos, Medos & Scythas inuasit, & paucis annis ita subegit vt imperata facere cogerenť. Omnia enim in suis castris optimè disponebāt. deni milites decurioni, decē decuriones Centurioni, decem centuriones Chiliarchæ, decem Chiliarchæ ducibus, ac tandem duces Imperatori parebant, ita vt vno nutu castra mouerentur, & prælia eodem momento inirentur. scelerum vindicandi magna ratio, itaque castra omnium rerum affluentiam habebant, ac nobile emporium referebant, dum omnis generis merces eò deferrentur.

Scythæ à Tamberlana deuicti. Rebus sic ordinatis in Hircanos mouet, quibus deuictis Cadusios aggreditur, atque ex insidijs adortos subegit. Arabiam inde fœlicem petens, qui Cadusijs opem tulerant, adeò incolas terruit, vt legationibus & muneribus hostem potius delinire, quàm armis resistere cuperent. Postea verò Massagetarum audacia reuocatus, qui Persidē inuasisse nunciabant, Samarchandam redijt. Nam Massagetarum Tyrānus qui in ea Scythię parte regnabat, quam nunc Cathaium vocāt, haud putabat Tamerlanum iratū sibi bellum inferre posse, cum nemo exterorū regum hactenus ad ea loca peruenerit. Sedis congregato maximo exercitu, Tanaim lupe rat, atque Scythas aggressus tandem deuicit, omnésque eorum Hordas depopulatus fuit. Hordæ sunt vulgi congregationes, ad ciuitatis formam ordinatæ, qui pro muris pectora fortium virorum habent: magna deinde præda onustus per Hyberiam Colchidémque regressus Cheriam redijt, ac malè afflictum exercitum ad Tanaim refecit. ibi etiam cum Massagetis fœdus & affinitatem inijt. Hic dum ocium trahit, admonetur Caphæ (quæ tum erat Genuensium colonia in Taurico Cherso neso sita) esse immensam vim diuitiarum, multis mercatoribus eò semper confluentibus. Itaque vrbi bellum denuntiat, atque post continuas & acerrimas oppugnationes, tandem cum omni opulentia in potestatem redegit.

Turcis bellū denunciatū. Scythia Asiatica edomita & Capha occupata, Tamerlanes etiam reliqua Asiæ emporia sibi subijcere statuit. suspecta aurē ei Turcarum potentia, qui & ipsi Monarchiam ambire, nullúmque necque superiorem nec parem laturum videbantur. Interim homines summo loco nati ac passim à Baiazethe eiecti ipsum adeunt, atque auxilia & opem implorant. Inter eos erat Casanes Assambecci nepos, qui Armeniæ im-

niæ imperabat, quæ quidem sua calamitate Tamerlanem maximè afficiebat. Igitur legatos ad Baiazethem mittit, ac exules restitui petijt, more etiam gentis muneris loco vestem preciosam obtulit. Vbi ad Baiazethem ventum est, mandata exponunt, ac primò laudibus euehunt, quod Mahometis religionem strenuè propugnaret: deinde petunt vt exules restituat, nec Tamerlanis amicis molestus existat, aut actione instituta, eius sententiam expectet. Ad ea Turca nihil pacati respondet, munus etiam repudiatum. Hæc vt ad Temyrem relata fuere, statim per præconem Baiazeti bellum renunciatū, ferunt Turcam respondisse, prius Tamerlanem tertiò repudiatam suam coniugem recepturum, quàm bellum Turcis inferre ausurum. Infamis enim is apud Turcas est, qui repudiata tertiò vxore eam recipit. hoc contumelioso responso Tamerlanes & vxor irati, Armenium restituere & Turcis vim inferre statuunt. Itaque Sebastiam à Baiazethe occupatam, Armeniæ secundę Metropolim aggreditur. susceperat eo tempore Baiazethes expeditionem contra Græcos, atq; Beotiam, Peloponesum, ac Thessaliam flamma, cæde, & rapina depopulabatur. Rhodijs etiam militibus quacunq; ratione posset insidiabatur, vt eos insula pulsos remoueret, atq; regna Europea postea terra mariq; inuaderet. 1398

Sebastiæ vrbi Baiazethes præfecerat Orthobulem filium strenuum, & in armis exercitatum iuuenem, qui sæpius oppugnantem vrbis muros Tamerlanem repellebat: at demum ciues, per cuniculos muris suffossis, ad deditionem inclinant. pax etiam ijs data si Turcico præsidio excluso, sedecim millia suorū militum in vrbem reciperentur, quo peracto, solutis castris Cheriam redire conabatur, vixq́ue tertijs castris aberat, cum nunciatur tumultum in vrbe Sebastia ortum, quo Orthobules reuocatus, ac præsidium suum trucidatum sit. nouitate rei attonitus redijt, castris denuo vrbem cinxit, & quindecim continuis diebus magnis viribus oppugnauit. cum autem aperto Marte nihil efficeret, ad dolum conuersus cum oppidanis fœdera simulauit, vt sagittariorum ipsorum opera in quadam expeditione vteretur. horum duodecim millia fuisse dicuntur: hisce omnibus pollices rescidit ac altera die in vrbem remisit. Postea denuò vrbem oppugnans vi cepit, ac omnis generis homines in vrbis forum conuocare iussit: quotquot decimum quartum annum ex virili sexu excessissent obtruncare, nubilis ætatis puellas vinculis mācipare iussit. Mulieres postea puerósque omnes in patentes campos educi ac matres ab infantibus separari voluit. Inde equitum turmas conuocauit, easq́ue ferrum & equos in lachrimantes pueros agere, ac sine discrimine oppressos conculcare iussit. Exempli atrocitatem equites stupebant, ac regis feram crudelitatem placare studebant. Ligur etiam quidam mercator Tyrannū humanitatis admonebat. Tum obuersis in eum ignescentibus oculis Tamerlanes inquit: Me, qui totius orbis malleus ipsaq; Dei ira sum, æstimas tu hominem? falleris: fanè verò ne posthac mihi occurras. Conuersus deinde ad equites, Ecquid inquit cunctamini? adactóque equo primus in puerorum agmen irrupit: sic equitatus crudelitatem Tyrāni secutus vndiq; irruens, matres cum liberis equorum vngulis contriuit. Oppidum postea excussit ac Orthobulem & captiuos abduxit. In primis is leprosos excarnificabat, nefas esse dicens, quòd superessent, qui reliquos inficerent. *Sebastia Armeniorū deleta.*

Postquam Baiazethes hæc percepisset, dolorem haud dissimulare potuit: nam cum fortè opilionem obuium haberet fistula cantiunculam modulātem, præmisso gemitu, dixisse ferunt: O beate, quam dulce canis, quā læto animo incedis, qui nec Sebastiā nec Orthobulē filiū amittere potuisti. Cum etiā Tāberlanes vnà cū pace graues cōditiones offerret, Turca iratus respondit, cū latrone sibi pacē intercedere non posse, nec in obtinenda Asię Monarchia se vlli cessurū. proinde legati abeāt ac Temyri armis non verbis opus esse renuntient. Itaq; Parthus delectu habito octuaginta myriades armatorū hominum sub signis habuit. Baiazethes quoq; ex Europa & Asia ingentes easq́ue instructissimas copias coegit, atq; trecenta millia pugnatorum produxit: cum etiam omnem belli summam in velocitate positam ex- *Tāberlanis & Baiazethis congressus.*

1399 æstimaret, quam maximis itineribus ad Euphratem contendit: vix autem Armeniam intrarat, cum nunciaretur Tamberlanem exercitu suo in Phrygiam peruenisse, ac ferè hostem in conspectu adesse: itaque Baiazetes eo celeriter profectus est. Cum ad Stellam montem peruenisset, vbi olim Pompeius cum Mithridate conflixerat, metatis vtrinque castris, vix medium miliare Germanicum inter eos spacium relictum. Ferunt Tamberlanum mutato habitu situm castrorum atque totius belli apparatum in castris Baiazetis explorasse. Tandem Sachrucum filium, cum decem millibus leuis armaturæ equitibus, ad hostem præcedere iussit, vt cum quoquo modo possent ad pugnam elicerent: quod vbi Turca vidit confestim acies instruit, & collem quendā occupauit, pugnæ copiam Scythis ac Parthis facturus.

Turcæ acie victi à Tamerlane. Collocarat Baiazethes in sinistro cornu Asiatica auxilia, Europeis dextram aciem tuendam commendarat, ipse medius existens, stipatoribus Ianizaris totiusque exercitus robore septus, hostem expectabat. Sacruchus agmine & passu composito Persarum ac Caltidarum nobilitate circumdatus in hostem mouebat, nec eum circumuenire (& si facile potuisset) statuebat, sed spacium relinquebat, quo fugientibus copia abeundi esset, ne ex omni parte oppugnati per desperationem animos sumerent. Europei milites pugnæ initium dederunt, qui magno impetu in hostem delati Persas iam pedem referre coegerant, atque ardore pugnæ ad castra hostium vsque progressi, virtutis ac audaciæ suæ monumenta reliquerant. Baiazethes autem veritus ne ab hostibus circumueniretur, ordinum ductores reuocare iussit, militésque in priorem locum redire mandauit: quum autem dux ac milites abnuerent, tandem Turcæ blasphemijs reuocati paruerunt. Id cum Tamberlanes vidisset, in recedentes magna vi fertur, tantóque numero à tergo premebat, vt citatissimis passibus sese in castra reciperent. Asianus verò miles fugam esse ratus, confestim abiectis armis fuga salutem quæsiuit. Baiazetes res suas pessimo loco contemplatus, equum pernicissimum ascendit, ac effusissimis habenis effugit. Persæ fugientem insequuntur, ac spe freti viuum in potestatem redigere conabantur. Cum autem Turca velocissima equa veheretur, ac cursu multum itineris confecerat, & fortè ad flumen peruenerat, equa intolleranda siti stimulata bibere cupiebat: nec prius quam bene potam abigere poterat, quum chiragra grauiter laboraret, nec fugæ socios haberet. Equa iam pota de pernicitate multum remittebat: hac re factum vt à militibus Tamerlani assecutus, ad Tyrannum captiuus traheretur. Capti eodem die Baiazetis quoque filij fuerunt, Musulmannes, Mechmet, & Moses: duces insuper Turcarum ferè omnes, qui tamen cum cæteris pugna elapsis tantum vestibus spoliati, & liberè abire permissi fuerunt.

Baiazethis capti calamitas. Hac victoria Tamerlanes potitus omnes Asiæ regiones, quæ Turcæ parebant, in potestatem redegit: Prussiam quoque Baiazethis regiam occupauit, inde Turcæ Gynæceum cum vxore Baiazethis captum. Ferunt in ea pugna ducenta millia Turcarum occubuisse. Adductus Turca ad Tamerlanem, asino præpostere impositus, ac per castra ad deridendum circumuectus, vinculis inde mancipatus & iuxta conuiuium collocatus fuit, in quo Eleazari Mysiæ superioris ducis soror, ac Baiazetis vxor (quam ardentissimè amabat) in mariti conspectu hospitibus vinum infundere cogebatur. hæc cum Baiazetes grauiter tulisset, aureis cathenis uinctus ferarum more caueæ includit, ac hinc inde cum Tamberlane per varias prouincias circunducitur: quin etiam quoties Parthus equum conscenderet, scabelli loco eo vsus fuit, atque proiectis frustulis & micis eum instar canis sub mensa aluit. Cum etiam Smyrnam vrbem firmasset ac Indici belli fama domum reuocatus esset, Baiazethem secum abduxit, qui tandem tot calamitatibus & ludibrijs impar, ægritudine contracta, post biēnium in Ionia obijt, anno 1400. cum per 7 annis rebus Turcicis præfuisset.

Interea

Ianus Cypri rex Famagustam obsidet.

Interea Christiani Cyprij ac Rhodij, dum Tyranni sese mutuis bellis in Asia con- 1400
ficerent, alta pace vsi fuerunt. Cum etiam Iacobus Lusignanus duodeviginti annos in pace apud Cyprios regnasset, Iano filio, quem apud Genuam in vinculis genuerat, regnum reliquit. Is statim inito regno scelcratos quosdam homines pecunia corrumpit, vt illi Famagustam proderent: sed tumultu excitato, indicio vnius ex numero proditorum res omnis detecta, ita vt proditores restc pctierint, & vrbs diligentius munita fuerit. Erat rex viginti annorum adolescens ingentis animi & spiritus princeps: is etsi Genuæ natus, educatus, atq; Genuensium ope ad regnum euectus, tamen contractis copijs vrbem obsedit, atq; aliquoties oppugnauit, cum etiam proceres regni consulerent vt obsidionem solueret, exclamasse ferunt, illi capitale fore qui de soluenda obsidione primus verba faceret: se ephebum in ca obsidenda perseueraturum, donec barba capitéq; canus omnibus apparear, si non citius eum vrbe potiri contingat. Cum etiam Antonius Guarco Genuensium in vrbe prætor ex specula eundem interrogaret, cur patriæ immemor, & beneficiorum oblitus, vrbem Reipublicæ Genuensium eripere tentaret, quam à patre & patruo iustissimis causis obtinuissent: respondit, Genuensium esse, imperium ambire, nullúmq; orbis esse angulum quem non attentarint, ac aliena regna inuaserint, proinde mirum videri nō debere, si vicinam à progenitorib. suis fundatam vrbem expetat. His dictis solutis castris abijt. nam Antonius Grimaldus cum ingenti classe cōmeatúq; omnis generis in subsidium vrbis aduentare dicebatur. Quieuit Ianus per sex menses, cum reuocato Grimaldo Genuenses insulam tanquam pacatam relinquerent: tum Ianus conscripto exercitu maioribus virib. & pertinaciori studio vrbem aggredit, atq; portu obstructo fame in potestatem redigere conatur. Genuenses igitur vnam & viginti trircmes struunt, cetheas naues sedecim, & plures cōmunes: summæ rei præerat Bucicaldus regis Galliæ legatus, is statim in Cyprum traijciens, regem castris exuit, ac apud Nicosiam obsedit, eundem etiam tandem coegit ad pacis conditiones descendere. Belli igitur impensis solutis, rex à Genuensibus iterum pacem obtinuit.

Soldanus Aegypti Cyprum vastat.

Ea autem pace non diu vsus fuit, Melethella enim Soldanus Aegypti, direptionem Alexandriæ à regis parentibus factam, vlturus, validissima classe in insulam Cypri traiecit, atq; insulanos occurrere ausos in patentibus apud Nicosiam campis prostrauit & fugauit. Capitur etiam rex, Nicosia regia diripitur, & populus ferè omnis in captiuitatem abducitur. Hoc modo factum vt cæde, ferro, & flamma tota insula vastaretur, & ferme vacua relinqueret. Euasit tamē triremis beneficio Oddo regis frater, qui Genuam peruenit, atq; dignitatibus & militiæ gradib. euectus, quadriennio pòst fortiter pugnans in Corsica insula vitam cum morte commutauit. Acciderunt hæc anno Christi 1416. Ianus verò rex centum & viginti millib. aureorum redemptus tributariusq; Aegyptijs factus, in regnum tandem redijt, multisq; calamitatibus oppressus vitam finiuit, anno regni iui tricesimo. Fuerunt huic duo liberi Ioannes & Anna, hanc puellam frater statim à morte parentis, Ludouico Sabaudiensis ducis filio vxorem locauit. Ioannes autem in regno successit, qui inter fœminas educatus vir muliere fuit corruptior. Duxit is vxorem ex familia Montisferratensium Amadeam nomine, Ioannis Iacobi filiam, qua extincta, quum ex occidentis principibus nemo reperiretur qui ei suam filiam desponsatet. Helenam Theodori Paleologi filiam sibi coniunxit, ingenio peracri & cordatam mulierem, hæc socordiam regis aspernata regnum administrabat, sed ipsa à nutrice regebatur.

1410 *Machmetes Turca Sigismũdum Cæsarẽ prælio superat.*

Dum hæc in Asia fiunt, Baiazethis filij in Europa maximas turbas excitarũt, atq; subinde occasiones quęsiuerunt qua ratione Rhodijs equitibus obesse, atq; maris imperium recuperare possent, præsertim cum ædium Commendatores ex varijs Europæ prouincijs atq; in primis Fridericus comes à Zollern ordinis huius per Alemaniam 12 prior, subinde ingenuos adolescentes Rhodum transmitterent, atq; Turcas hinc inde nauigantes opprimerent. Calepinus enim fuga elapsus fauente fortuna Adrianopolim peruenit: is regnum plus minus sex annis obtinuit ac Orchanem filium reliquit. Tum etiam Baiazethis filij Constantinopoli è custodia elapsi, nimirũ Moses, Mehemet, & Mustaphas, dum imperator Constantinopolitanus in Galliã esset profectus, à Carolo 6 auxilia imploraturus: ex illis Moses Orchanem patruelem paruulum interfecit, atq; ipse vicissim à Mehmete fratre occiditur: itaque Mahmetes regnum arripuit & mox in Asiam profectus loca quędam quæ Tamberlanes occuparat recepit. Postea sedem imperialem, quæ Prusiæ fuerat, Adrianopolim transtulit, bellum quoque contra Vualachiam mouit. Ibi Sigismundum Imperatorem in planicie Salumbeciana acie vicit. Imperator naui beneficio elapsus, primò Constantinopolim, postea Rhodum peruenit, ac tandem Ioannitarum opera incolumis in Vngariam redijt. Inde Mahometes primus suæ gentis Danubium traiecit, & Bosnam occupauit. Cum is annos 18 Turcis præfuisset decessit, ac Amurathem filium successorem reliquit, anno 1418.

Syria à Tamerlane occupata.

Interea Tamarlanes cũm Indorum rege inducias fecit, atq; Mesopotamię, Syrię, Aegyptiq; regna sibi subijcere proposuit, quæ omnia Soldano Mẽphitico regi parebant. Eo tempore Hierosolyma quoque erat deuastata, ac sub Agyptiorum potestate gubernabatur. Dominicum verò sepulchrum tantummodo ob lucrũ quod ex peregrinis accedebat, illæsum conseruabatur. Itaq; Tamerlanes coacto exercitu duodecies centum millium armatorum Mesopotamiam petijt, atq; Alapiam vrbẽ obsidione cinxit. Saraceni cum Mamaluchorum præsidio, quod ex Aegypto venerat, in castra hostium eruptionem facientes, multa clade repelluntur. Illi ergo sese in vrbem recipientes telis tormentisq; subeuntem hostem arcere nitunt. Quarta demum die Tamerlanes vi ingenti in suburbia irrumpit, eáq; diripit: inde cadauera cæsorum atq; captiuos omnes in fossam vrbis præcipitare, atque ligna & terram hisce superingerere præcipit. Sic aggere facto ipsam vrbẽ oppugnatione valida aggreditur, qua occupata ac direpta firmo suorum præsidio communiuit. Simili modo Edessam decimo quinto obsidionis die in potestatem redegit. Mesopotamia potitus, Syriam deuastat. Inde missis nũtijs Aegyptium regem per nuncios interpellat, vt Cælesyriam sibi tradat, quod si fecerit sese bellum pace mutaturum. Ista autem legatio fuit irrita, propterea Barbarus ira accensus Damascum adoriturus per Palestinam iter fecit. Inuisis etiam sacris ad Hierosolymas locis, triginta millia militum, Iosepho præfecto constituto, in Palestina reliquit, qui circa Iordanem castra locantes Palestinam tutarentur.

Cum

1420

Cum postea per semestre tẽpus Damascum aspera obsidione fatigasset, vrbẽ expugnauit, atq; propugnaculũ in quod pręsidiarij milites sese receperãt, pari successu, præter omnium opinionẽ in potestatem redegit. Captæ vrbis & præsidij expugnati fama iam ad Aegypti Tyrannũ peruenerat, qui subitò legatis missis Tamerlanem rogat, vt cõmunis religionis memor ciuitati & augusto templo parcat, quod ibi ornatissimum extabat. Huius enim amplitudo 40 porticibus ambiebatur, quarum quælibet magnã hominum multitudinem capiebat, intus verò 9 millibus ampullis ex auro argentóq; affabrè ductis, illustratum erat: hoc enim exornando Aegypti reges ingentes thesauros profuderant. ergo Tamerlanes his precib. delinitus vrbi & Templo pepercit, & cum exercitu in Aegyptum properauit. Soldanus cũ hęc audiuisset, 12 millia Mamaluchorum fortissimorum elegit, ac auersis itinerib. citissimè Damascũ recipere iussit: quo Parthũ à proposito auerteret, atq; ipse interim vndiq; auxilia colligere posset: mox etiam Larim vrbẽ solitudinis præsidio firmauit, atq; ipse 30 millib. equitum se in interiorem Aegyptum recepit. Tum etiam omnes puteos atq; restagnantem Nilum veneno infecit. qua re effectum, vt hostium exercitus, qui fugientem vnius diei interuallo sequebatur magna clade absumeret. Depopulata Aegypto in Syriam redijt, atq; denuo Damascum à Mamaluchis occupatum per tres menses oppugnauit. Cum etiam annona deficeret, neq; vlla spes auxiliorum ex Aegypto affulgeret, Mamaluchi prima noctis vigilia per auersam à castris portam recedunt, atq; vrbem vacuam hosti relinquunt. *Damascus vrbs funditus extirpata.*

Sacerdotes statim Tamerlano occurrunt, atq; patriæ salutem lachrimis obortis deprecantur. Tyrannus eos complexus cum omnibus Templi ministris eorúmq; familia tẽplum ingredi iubet. adiunxit se ijs magna ciuium caterua, quæ tanquã in Asylo saluti suæ consultum existimabat: 30 millia hominum eò confluxisse perhibentur. Occluso postea tẽplo lignis circũstruere, ac igne iniecto, cõcremare iussit, dicens: hoc modo prophanatum templum cum sceleratis sacrificulis & impijs ciuibus expiandum: se enim à numine vindicem peccatorum missum esse. Deinde funditus vrbẽ diruit ac solo æquauit, ita vt ciues regionẽ ædium suarum vbi thesauros *Mercante vrbs in Oriẽte condita.*

1426 absconderat agnoscere nequirẽt. postea trophęum captę vrbis erexit, tribus turrib. ex caluarijs cæsorum ædificatis: decreuerat & reliquas Syrię ciuitates pari vastitare delere, at cum muscæ exercitum vexarẽt, cœpto destitit, à Deo se admonitum hisce interpretatus, vt ea re temperaret. Itaq; quum Memphitico regi tributum imperasset, in Persidem redijt. Postea quoq; cum Indorum rege bellum suscepit atq; ingenti pecunia pacem redimere coegit. Deinde Mercantam vrbem condidit, atq; toto orbe diuitias acquisitas eò deduxit, ac ita habitatoribus ornauit, vt breui totius orientis nobilissimum emporium succreuerit.

Tamberlanis tripartita castra.

Oderat Tamerlanes in primis latrocinia, nihilque vnquã seuerius vindicauit. ad superstitionem vsq; erat religiosus, iuramenti tenacissimus, & fidei datę obseruãtissimus. Cum locum ad capiendum adoriretur primo die candido tabernaculo vtebatur, ac deditijs pacẽ promittebat: secundo die rubro, quo cunctantib. omniũ puberum necem minitabaẽ: tertio nigro, quo vrbis & omniũ mortalium excidiũ ostẽdebat. Crudelitate Hannibali non impar: Alexandro nec animi magnitudine nec fortunæ successib. minor, mentéq; totum orbẽ complexus. Sępius suis dixit sese in animo habere ex Asia in Europã exercitum traijcere, atq; ad Oceanũ vsq; ad ipsas Herculis columnas penetrare. traiecto deinde mari, & Africa edomita per Aegyptum ad Samatchandam se reuersurum. Tot etiam susceptis expeditionib. tot pugnis cõmissis victor semper extitit. Hoc tñ maximè Christianis profuit, quòd Turcis suppressis, Cyprijs atq; Rhodijs ac alijs maritima Christianorum loca inhabitãtibus, otium cõcesserit, vt sese à Turcarum tyrãnide defendere, atq; loca sua fortius communire potuerint. Quod si etiam occidentales principes Hierosolymam atq; vetus Asianum imperiũ vindicare voluissent, post obitum Tamerlanis fractis Turcarum opibus, Aegyptijs adhuc trepidantib. ac Syriæ oris omni pręsidio destitutis facile omnia pro voluntate efficere potuissent. Senio nanque confectus ac laboris pertæsus filium natu maximum regno pręfecit, ipse verò voluptatibus & otijs indulsit. Incidit eius interitus in annum 1430.

Amurathus Turca Thessalonicã occupat.

Interea circa Rhodum & Græciam varij quoq; motus fuerunt: Amurates enim iunior (qui & Morasbeg dicitur) audita patris morte per Hellespõtum in Thraciã traijcere conabatur, vt reliquam partem regni occuparet. Imperator aũt Græcorũ maritimo apparatu ipsum diu prohibuit, & iter interclusit. Vbi aũt eò penetrasse intellexit, Mustapham alterũ Baiazetis filium & Amurathi patruũ regnóq; spoliatum, vt rerũ potiretur emisit, & summa ope prosecutus est. Mustapha igiẽ celeriter exercitũ contraxit, atq; cũ Amurathe hostiliter conflixit: verũ Amurathus superior fuit, & Mustapha eo prælio occubuit, postea totũ Turcarum regnũ victori cessit: incidit id in annum 1410. Amurathus aũt compos paterni regni effectus non quieuit, sed Græcis qui Mustaphæ auxilio fuerant infensus, eorum fines populabatur, mox etiam cũ exercitu in Europam traiecit, ac prouincias Gręciæ adortus, agros vastauit, & vrbes vi captas diripuit, quo metu quędam nobilissimæ vrbes perculsę, vltrò in fidem Turcarũ cesserũt. Deinde Thracia armis peragrata, atq; Thessalonica vrbs celeberrrma in ora Macedoniæ sita (quæ tum à Venetis tenebaẽ) vi expugnata & direpta. Templa pulcherrima expilata, sacra prophanata, opes & ornamenta per antiqua exhausta. Quo rerum successu ferocior factus, per Tomarũ & Pindum montes, cum valido exercitu Græciam ingressus, perpetuo victoriæ cursu Phocidẽ cũ Attica regione. Bœotiã, Aetoliam, Acarnaniã, & omnes circa Peloponesum gẽtes, vsq; ad Corinth. sinũ, suo imperio subiecit. id quod Rhodios equites plurimum terrefecit, cum vicinis subactis, idem periculum ipsis certò immineret.

Turca Epyrum & Seruiam vastãt.

Gubernabat tum Epyrum Ioannes Castriotus, is vt vim bellicam à se amoueret tres filios, cum Croia Illyriorũ oppido, Amuratho obsides dedit, scilicet Constantinũ, Reposiũ, & Georgiũ quẽ Turcę Scanderbegum dixẽrunt. Tum etiã Georgius Despotus Seruię & Rascię dñs Sigismundo Imp. adhęrebat, atq; Nandoralbẽsem arcem, prope confluenta Danubij & Saui sitã (q̃ & Taurinũ & Belgradũ dicebaẽ) dono dabat, multis alijs oppidis vicissim à liberali Cęsare dono acceptis. Eo tẽpore

Amura-

Amurathus in Myſiam peruenit,ac vix Georgio Deſpotę pacem conceſſit,donec 1430
ex eo nuptias filiæ magna dote extorſiſſet. Paucis tamen annis interiectis neque
pax neque affinitas obſtitit, quò minus Turca aduerſus eum exercitum duceret.
Georgius furẽti hoſti impar,cum vrbes & oppida partim vi partim metu caperen-
tur,atque opulenta terra ferro & igni vaſtaret,cum familia ſua ac eius gentis ſacer-
dotibus, in Hungariam fugit, vno Georgio filio relicto, qui cum præſidio Synde-
rouiam Seruię regiam tuebat. Illi autem per quatuor annos aſſidentem hoſtẽ per-
tulerunt,tanta rerum inopia, vt ſuper vetitos obſcænósq; cibos reperti ſint, qui fa-
me adacti ſuas ipſi corroſerint manus. Poſtremo inedia victi,cum Georgio princi
pis filio vltrò in hoſtiũ poteſtatẽ venêre. Albertus tum Auſtriæ dux rex Hungarię
ac Cęſar Romanus timẽs ne dirus hoſtis regnũ Hungarię obrueret, ingenti exer
citu ei obuiam progreſſus fuit. Sed neſcio quo fato exercitus profluuio ventris la-
borare cœpit quo etiam morbo rex extinctus fuit.

Poſtea Vladislaus Polonię rex, à quibſdã Hungarię procerib. accerſitus, in re- *Ioannis Hu-*
gnum venit, ac à Deſpoto Seruiæ rogatus fuit, vt ſe exulem in ducatu patrio reſti- *niadis virtus*
tueret, id q Vladislaus ei liberaliter eſt pollicit⁹. Alij tamen Vngarię proceres La
dislao Alberti poſthumo adhærebãt: qua occaſione Amurathus fretus Hungariã
inuadere, & primo Belgradum occupare ſtatuit. Vrbem etiam obſidione cinxit,
machinas militares inſtar turrium è ligno ſtruxit,ac cuniculis ſubterraneis effoſſis
nihil omiſit,quod ad eius loci expugnationem facere videretur. Sed arcis pręfectus
omnes Turcarum conatus inanes reddidit, cuniculósq; puluere, pice, oleo ac ſul-
phure repleuit,ac immiſſos milites interfecit. Etſi verò Turca in obſidione illa per
ſeptem menſes hæreret, tandem tamen Belgradum reliquit & in regnum redijt,
multis millibus ſuorum amiſſis. Excitarat tum Deus Ioannẽ Huniadem virum for
tiſſimum qui rem Chriſtianam reſtituebat, atque Turcarum conatus impediebat,
quo minus Gręcorum imperium euertere, ac Rhodios equites bello petere poſ
ſet. Itaq; Vladiſlaus rex eum Tranſiluaniæ ducem & Vaiuodam creauit, eáq; op-
pida potiſſimum commiſit,quę Turcis proximè obiecta erant. Is etiam cum exer-
citu Seruiam ingreſſus pluribus cladibus Turcas affecit, atq; eorum duces bis acie
ſtrauit. Moldauiam quoque prius per Turcas ablatam recuperauit, regnóq; adie-
cit: omnes præterea occultos tramites, quibus Turcæ erumpere ſoliti erant, ita
clauſit, vt omnem eius deprædandi occaſionem adimeret.

Hoc cum Amurathus animo ſecum tacitus voluerit, toties ſuorũ actas ſtrages *Turcæ in*
indignatus, & quod Moldauia erepta erat, Baſſam, qui ſecundum poſt ipſum locũ *Tranſylua-*
occupabat, virum ſtrenuũ ad ſe vocat, ac cum octoginta millibus militum Tranſal *nia prælio vi-*
pinas terras inuadere iubet, vt illatã cladem vlciſcat, & omnẽ Tranſyluaniã popu- *cti.*
lect. Itaq; Baſſa per alpes tranſcendẽs obuia quęq; ſternit, ac homines in miſerã ſer-
uitutem impellit. Huniades numero militũ longe impar militari manu ſtipatus ho
ſtem ꝓpellere aut glorioſa morte decedere ſtatuit. Ergo copijs coadunatis hoſtes
intrepidus aggredit. Fit prælium ingens, maximáq; vtrinq; ſtrages edit, cum autẽ
Huniades fortius inſtaret Turcę vincunt & fugam capeſcũt. Hungari ſubſecuti a-
deo omnẽ campi planitiẽ cadauerib. implẽt, vt aër ibi infectus aliquãdiu hominib.
habitationẽ negaret. Interea Eugenius pontifex Iulianũ Cęſarinũ Cardinalẽ ex Ba
ſilienſi concilio in Vngariã legatũ miſit, vt lites Vladiſlai & Ladiſlai de regno cõ-
poneret. Is publicè & priuatim expeditionẽ bellicã contra Turcas ſuaſit. Accede-
bant principũ Chriſtianorũ promiſſa auxilia. Mouebat quoq; Deſpotus exul regẽ,
qui calamitates Chriſtianis inflictas noctéſq; diéſq; omnib. inculcabat: his excitus
rex Vladiſlaus tertio regni ſuo anno ingentẽ ſelectorũ miltũ manũ cõflauit. Vene
runt & Poloni, & ex omni Chriſtiano orbe cruce ſignati milites. Itaq; & Rhodij a-
liquot ordinis equites adiunxerũt, atq; plurimi ex Germania eius ordinis præſtò
fuerunt, à 13 Alemaniæ priore Amando ad Rhenum eò ingenti ſpe tranſmiſſi. *Vladiſlai Vn-*

Rex Danubio traiecto primò ad Tibſcum fluuium peruenit, eóq; ſuperato in *gari de Tur-*
Bulgariam traiecit: mox rectà progreſſus Sophiam vrbem thermis celebrem occu *cis victoria.*

1435 pauit. Eo in loco Despotus cum suis sese regio exercitui coniunxit, Rasciano & Seruiano ducatu præterito, Bulgariæ regnum, quod Turcæ prius occuparant: infestis armis ingressi, obuia quæq; ferro aut igne delent, Turcarum præsidijs passim deturbatis. Tandem Huniades vno die quinquies collatis signis cum Turcis pugnauit ac semper victor extitit: mox etiam sexta victoria instabat. Nam flumen Morauam traiecit, ac impedimentis relictis Bassam petijt, cum eo prælio decertaturus. Bassa veró sibi timens retrocessit, inde cum primo exercitu Huniades prægressus Nisam vrbem peruenit, ac obsidione cinctam expugnauit. Paulo pòst Bassa ingentibus copijs in Natolia collectis, sese nostris ostendit, atq; certamen in horam vespertinam distulit, vt si bello superaretur nocturnæ tenebræ fugientibus subsidio forent. deceptus tamen erat, quum luna pernox esset. Edito itaque magno clamore pugna initur, maiórque longè cædes quā pro numero eorum qui vicerunt, cōmissa est: si quidem ad triginta millia Turcarum ea noctè cæsa dicuntur. quin & ipse Bassa circa medium noctis in nostrorū castra captiuus perductus fuit. Postea Amurathus accitis nouis ex Asia copijs Carambum ducē, virum manu & ingenio promptum, Christianis opposuit, & angustias montium obsidere iussit, ne in Macedoniam aut Thraciam peruenire possent. Cum autem is incautius in Christianos impetum faceret, capitur, atq; castra Turcarum expugnantur. Postea rex patriam inuito Despoto repetere statuit, atq; Belgradum peruenit, inde magno triumpho Budam redijt, atq; copias Christianorum gloria & præda onustas domum remisit.

Ludouicus Sabaudiæ dux rex Cypri. Interea quoque in Cypro maximi motus exorti. Cum enim Helena regis Ioannis vxor socordia mariti pertęsa, regnum diu egregiè administrasset, ac Carlotam filiam genuisset, eandem viro aptam Ioanni cuidam, ex genere Lusitanorum regio vxorem dedit. Is etiam in regnum vocatus soceri res administrabat: cum autem is veneno sublatus esset, Carlota Ludouico Sabaudo absenti nupsit. Is audita regis Ioannis morte, ac quod Iacobus Carlotæ frater nothus plurimas turbas in regno moueret, classe apud Venetos parata in Cyprum traiecit, atq; rex appellatus & magna pompa inauguratus fuit. Pompa coronationis iterum inter Genuenses & Venetos dissidij causa, totiúsq; insulæ clades fuit. Equidem dum Venetus Genuensi incessu consessuqúe cedere cogeretur, Marcus Cornarius prętor negotiorum Venetorum Iacobum nothum consilijs & armis iuuit, vt is cum centum amicis ad Soldanum Aegypti nauigaret, atq; cum eo consilium de recuperādo regno & expellendo Sabaudo iniret. Quò cum peruenisset, sermone, ætate, indole, atq; forma Soldanum commouit vt supplici supplementa auxiliáq; deferret, eundémq; ornamentis regijs indueret, ac classem pararet, quæ illam mox in Cyprum deueheret. Ludouicus interim per legatos rationibus pijs æquisqúe Soldani animum placarat, iámq; Iacobum Soldanus minus audire volebat, præsertim cum Ludouicus Soldano pro belli apparatu triginta millia aureorum esset pollicitus. Sed Turcarum imperator, Venetorum precibus fatigatus, legatos misit, atq; Soldano bellum indixit, nisi quamprimum Iacobus in regnum restituatur. Sic è vestigio magna militum manu Iacobus stipatus, post præstitum Soldano iuramentum, in Cyprum deuectus Nicosiam occupauit. Eodem tempore Rhodij equites instructis copijs Sabaudo adhærebant, ac in Cyprum venientes auxilium ferebant. Cum autē Barbarorum impetum ferre non possent, in castellum Ceauniæ se receperunt: ibi supplemento ex Sabaudia accepto Nicosiam obsident, atq; oppugnant: sed Iacobi insidijs intercepti magna strage iterum in arcem compulsi fuerunt.

Vngarorum pax cū Turcis. Cum Vladislaus Vngarus Turcas in Seruia superasset, etiam Caramannus Ciliciæ rex cum validissimo exercitu in Ponto & Bithynia Turcas hostiliter inuasit. Itaque Amurathes consternatus, timebat ne totus occidens contra se conspiraret, ac pacem petere proponebat, misso clam nuntio qui Despoto persuaderet, pacem Hungaris assumendam. proposuit etiam filiorum libertatē, qui fœdo carcere vincti oculis crudeliter mulctati, & ludibrijs quibusq; erant expositi. promisso etiam

Seruiæ

Seruiæ regno quod iam pridem amiserat. Ideo hortabatur Despotum, vt cum Vla 1440
dislao de redemptione Carambi ageret, pro quo quinquaginta millia aureorum
obtulit. Hæc Despotus primo Huniadi exposuit, atq; eius animum ad pacem fle-
xit. Huniades dubios belli euentus considerans regi pacem suasit, ac consuluit, vt
instructo exercitu Segedinum moueat quò Turcici legati conueniebant, de pace
acturi. Eugenius Pontifex per Iulianum Cardinalem, cum Philippo Burgundię du
ci, ac Venetis pacem dissuadebant, ac ingentem classem ad Hellespontum se missu-
rum promittebant, ne Turcæ ex Asia in Europam traijcere possent. Dissuadebat e-

tiam Ioannes Paleologus Græcorum Imperator, qui cir-
cumiacentes in Asia principes Turcas profligare nun-
tiabat: se ex altera parte cum exercitu affururum si rex no
uam expeditionem ad Thraciæ Macedoniæq; fines ad-
duceret, quo Turca facile ex Europa deijceretur. Vladis-
laus tamen omnia diligenter considerans, pręsertim cum
sibi à Friderico Imperatore Romanorum metueret, atq;
audiret motus aliquos in Polonia ortos, auditis Turci-
cis legatis pacem in decem annos constituit, ita tamen vt
Turcæ omnia dominis suis ablata statim restituerẽt. In-
primis verò regnum Seruiæ ac Sinderouiam Despoto
cum liberis redderent, ac solam Bulgariam retinerent.
Hæc singula ab vtraque parte iureiurando sunt confirma
ta, ac de more gentis solennes cæremoniæ adhibitæ.

Pax cũ Turcis impiè rescissa.

Pax ea Iuliano Cardinali fuit molestissima cui victoria prosequenda videbatur.
Eugenius quoque pontifex rescripsit, regis fœdus nullum valere quod se inscio
cum Christianę religionis hostibus esset initum. Franciscus insuper Cardinalis, qui
Venetæ classi præerat, literis significabat, Turcam in Asiam contra Caramannum
traiecisse. Sic etiam Imperator Græcus omnia per dolum à Turcico oratore in fœ
dere acta Vladislao ostendit, & vt tantam occasionem non negligeret, cum hostis
multiplici bello terra mariq; distractus, sibi non constaret. Literis in regis ac pro-
cerum conspectu lectis Hungeros facile Iulianus induxit, vt pacis susceptæ pœni-
teret, eámq; mox improbarent & iusiurandum abrogarent, præsertim cum Tur-
cam ad cõstitutã diem neq; omnes captiuos soluerat, nec oppidis & vrbibus quib.
ex fœdere oportuit cesserat. Itaq; Vladislaus commotus exercitum conscripsit, sed
minorem quàm anno superiore. Aderant & Rhodiorum equitum auxilia, addu-
xerat quoq; Iulianus milites cruce signatos. Cum illis per Vualachiam profectus
Danubium transijt, ac in Mysiam & Bulgariam peruenit, vt per plana loca Roma-
niam attingeret: sic enim vocabant loca maritima versus Meridiem ad Bosphorũ
Propontidem, & Hellespontum, cuius prouinciæ caput erat Byzantium. Omnia
autem Asiæ loca quæ trans mare Turcis parebant, Natolia dicebant̃. Sed cum à
Nicopoli Bulgarorum Metropoli Vladislaus exercitum duceret, frustra à Dra-
cula Vualachiæ principe admonitus fuit, vt retrò iter verteret, sæpius enim se vi-
disse Turcam plures secum seruos ad venationem producere, quàm illi armatos
ad bellum: sed castigatus à Iuliano, quatuor millia equitum, filio suo duce, regijs
copijs adiecit. Milites verò in sacra, Bulgarorum & Græcorum grassabantur, eo-
rúmque templa veluti prophana ferro & igne crudeliter violabant.

Varnensis pugna.

Cum exercitus Hemum transcendisset & in planiciem venisset, oppida littori
adiacentia recepit, & præsidijs Christianorum communiuit, Turcis eiectis: postea
circa Varnam Romaniæ ciuitatem castra metati sunt. Vix eò peruenerant, cum
Amurathi Turcæ aduentus nunciatur. Is enim cum Græcis & Europeis non satis
fideret, ingentem exercitum ex Asia adduxit, corruptis precio speculatoribus in-
fra Calliopolim, qua fauces Hellesponti in Bosphorę arctissimæ sunt. dicuntur Ge
nuenses pro singulis Turcis transuehendis aureum nummum accepisse, ac nume-
rum vltra centum millia ascendisse. hisce se alijs suis copijs coniunxit, qui non
procul

1442 procul ab Istmo Thraciȩ Chersonesi congregati fuerãt. Postea Adrianopolim profecti, septimo tandem die iuxta regia castra consederunt. Trepidatum in castris regijs fuit dum insperatum hostium numerũ contemplarentur. Cum etiam Iulianus cum Agriensi episcopo alijsq; Hungaris censerent, intra currus exercitum muniendum, Huniades & Despotus manus conferendas regi persuaserunt. Huniades igitur ordinata acie ac singulis ex militari disciplina optimè constitutis, quindecim millibus Turcarum in albis vestibus alatis ac aureis equorum ornamentis appropinquantibus, nostros obuiam prodire iussit. Hos Amurathus præmiserat, ac nostros ad pugnam prouocare iusserat, cum ipse magno equitum & peditum numero rectà sequeretur. Mox etiam elatus in cœlum ingens clamor, fit pugnæ initium. Ferocibus animis concursum est, nihilque omissum quod electos milites deceret. Christiana acies primo Turcas in fugam vertit, plurimósq; prostrauit ac iugulauit. Amurathus magno metu perculsus prælio excedere statuit, proditum suspicatus exercitum, sed circumstantis satrapæ manu eius equi frenum compræhendente retentus, inuitus permansit. Tum etiam Francus quidam, vir prævalido corpore, animóq; inuicto, qui Rhodiorum equitum ordinem profitebatur, medijs Turcarum agminibus cuneo rescissis ad Amurathum vsq; peruenit, quẽ conto prius, mox & gladio percussit. Cęterùm infesto hostium occursu à suis exclusus, post multa præclara facinora in confertissima hostium strage occubuit.

Christianorũ clades. Hoc modo cum Christiani fortiter pugnarent, Amurathus metu perculsus longa suspiria ducebat, atq; bello excedere deliberabat. Cum autẽ vexillum S. Ladislai quod Hungari ferebãt, ac alterũ quod cruce signati milites (in quo imago Christi erat) gerebãt, vidisset, alta voce patria lingua exclamasse fertũ: O crucifixe, crucifixe, respice gentẽ tuam perfidam, quæ à me nõ lacessita, contra iusiurandũ & ęquũ, omne tus ac fidẽ violauit. Si Deus es aliquis, fac vt periurij pœnã luant. Postea pugna summa contentiõe reuocata, nunc Turcis nunc Christianis cedentib. Diu ancipiti Marte pugnatũ, dum Christiana acies sua virtute sustentatur, Turcæ verò numero superiores essent. tantum enim sanguinis vtrinque effusum, vt campi in modum lacus stagnarent. Varadiensis præsul Ioannes fugæ initium fecit, qui per paludes decedens, fœda equi luctatione in cœno vexatus, tandem submersus est. Rex verò ad Ianizaros delatus multitudine telorum obruitur. Postea vndiq; fuga facta, Christiani salutem quæsiuerunt: sed partim in lacunas & paludes dilapsi submersi sunt, partim in syluis vepribúsque fame, frigore, siti & vigilia interierunt. Iulianus Cardinalis equo fugiens, dum cursu fatigatus potu reficitur, spoliatus seminudusque in deuio saltu animam exhalans repertus est. Hunc Gregorius Sonocenus fugiendo videbat, atq; cum execratione admonebat: Belli euentum tandem declarasse, quod Deo periuria & fœderum violatores displicerẽt, quales ipse & Pontifex fuissent. Tum etiam Ioannes Huniades cum Vualachis fuga elapsi, Danubium superarũt. Verum à Dracula captus, & paulo pòst magnis muneribus dimissus fuit. Triginta millia Christianorum eo prælio cæsa dicuntur. Turcarum verò quadraginta millia, vnde etiam Victor Amurathus dixisse fertur: Nolle se simili euentu sæpius vincere. Idcirco sarcinas colligere iubens, copias domum remisit, ac ipse Adrianopolim concessit, Deo suo victoriæ vota persoluturus. incidit hæc pugna in decimum diem Nouembris anno 1444.

Cappadocia Cassano cessit. Dum hæc in Europa fiunt, plurimi etiam motus in Asia Rhodijs militibus vicina oriunt. Tamerlanem enim mortuum in regno filij duo secuti sunt, Sachruchus & Paiangures. Sachruchus natu maior æquitatis erat studiosus, qui cum finitimis pacem inijt ac fœdera iunxit, cum autem frater à Iosepho quodam Armenia exturbaretur, copijs collectis eundem restituit. Postea per aliquot annos pacificè regno præfuit, ac tandem mortuus Abdilatriphem ex fratre nepotẽ successorem habuit. erat is prodigiosi roboris homo, cui nec cum fratribus nec cum finitimis vllo modo conueniebat: propterea tandem fraterno ciuilíq; bello amplissimi sui regni opes, tanta virtute ab auo conquisitas, miserè dissipauit, ita vt Iosephus Armenius

Syriam

Syriam inuaserit, atque expugnatam in suam potestatem redegerit. Meiampures au- 1447
tem, qui Armeniam occupauerat, à Thamisa Tzokies filio, & Paian[illegible] nepote regno exutus, Persę cessit, donec Cassanus Longus Assembecci nepos [illegible]do cia subacta, cæteras quoque regiones quas auus olim tenuerat, obtineret. Ex[illegible] Thanisa affinitatem cum Dauide Colchorum rege iunxit, qui tum Trape[illegible]nti- nus Imperator dicebatur. Huic postea Turca bellum intulit, atque in reg[illegible]nem Cassani ingentibus copijs incursionem fecit: cum ibi aliquot vrbes expugnasset, atque Armeniæ immineret, prudentia fortissimæ mulieris Cassani matris delinitus copias abduxit. Ea siquidem Tyranno prouinciam depopulanti magnis muneribus obuiam profecta, ipsum iustitiæ ac æquitatis admonuit, tantúmque facundia impetrauit, vt pace Cassano data Tyrannus alio diuerterit.

Peloponnesi isthmus muro cinctus.

Interea Peloponenses Varnense clade territi, irrequieto & celeri opere Isthmum munire, ac muro cingere cœperunt. Constantinus enim Paleologus vltimus Gręcorum Imperator Christianorum quodam successu locum instaurandum curauit, atque Turcorum regi tributum soluere negauit. Itaque Amurathus cum exercitu cò profectus, Corinthiacum Isthmum expugnauit ac diruit, Imperator etiam pecunia mulctatus fuit. Sicque Peloponesus fratrum discordia in Turcarum ditionem peruenit. Eodem tempore Huniades quoque (qui procerum Hungariæ communi consensu Gubernator regni constitutus fuit) vt priorem ignominiam ad Varnam acceptam aboleret, ex Hungaria quantas potuit maximas copias cogit, atque ex Boemia & Germania vicina auxilia accepit, vt Turcam inopinatum & nil tale metuentem insigni quadam clade afficeret. Tum enim Amurathus quietem & ocium bello præferebat, atque priuatam vitam deligēs religioni cuidam solitarię sese addicere cogitabat. Accersitis etiam prouinciarum proceribus Mahometem ex liberis maiorem imperio præfecerat, addito ei adiutore & consiliario Calibassa. Igitur Huniades rebus gerendis solertiam ac celeritatem adhibuit, Despotus vero Seruię, quia in eam expeditionem vocatus non erat, Turcis Christianorum consilium patefecit. Perculsi nuncio Turcæ Amurathum ex Asia reuocant, quasi filium tantam belli molem non ferre, nec Calibassa obedientem exercitum habere posset: itaque Turca senex magnis tum minis & precibus victus, ad gubernationem regni redijt.

Turcæ ab Vngaris victi.

Postea vterque exercitus in Cassouio Mysiæ campo concurrit in Bulgaria, vbi atrociter infestis armis toto triduo dimicatum fuit, primum atque iterum victoria Christianis cedente. nam etsi numero essent impares tamen virtute pr[illegible]stabant. Verum cum victori victor insurgeret, fusis fugatisque hostium copijs, dum Huniades castra Amurathi fortiter oppugnat, superatur. Nam Mahometes Turcæ filius, proximo quodam tumulo extra aciem quadraginta equitum millia habebat, qui hostem paternis castris hærentem tanta vi est adortus, vt post ingentem suorum stragem ægrè dux ipse cum paucis alijs sit seruatus. Empta multo sanguine victoria Amurathus se domum retulit. Huniades celeri equo fuga sublatus, in manus duorum Turcarum deuenit, ab ijs expoliatus, dum de quodam amuleto [illegible]uod in collo gestabat, inter se concertarent, alterum ense strauit, alter fuga e[illegible]sit. solus ipse in syluam cum equo delatus inuenit Rascianum quendam, qui eum Sinderouiam deduxit. Sed cum Belgradum peteret, à Georgio Despota captus fuit, & vix filio suo Ladislao in obsidem dato assequi potuit, vt incolumis dimitteretur: liber tamen factus haud sine pœna coactus fuit ei filium restituere. [illegible]d cum Amurathus intellexisset, Despoto iratus, quòd hostem tantum carcere emisisset, regnum hoc Fritzebecho Seruię cuidam prefecto expugnandum tradidit, deinde & Iosebechum satrapam ordinauit, quòd Dalmatiam hostiliter popularetur. Itaque Despotus Huniadi supplex factus, ab eo suppetias impetrauit: is ergo dic[illegible]o citius noctu Rascianos agros attingēs, mane Turcas aggreditur, & in fugam ve[illegible]s profligauit, capto duce Fritzebecho cum multis selectis milit[illegible]b. eos Despota carceri manci-

1450 mancipandos tradidit, atque ipse exusto Bidinio Bulgariæ insigniore vrbe, cum triumpho in Vngariam rediit.

Scanderbegi gesta. Amurathus tandem assiduis Macedonũ querelis fatigatus, postremam expeditionem contra Castriotum (cui Scanderbeco cognomen fuit) suscepit: is enim fines Macedonum ferro & igne vastauit, atque cum ab eius fide defecisset, Mesethbegum in Transyluania fugauit. Primo is in Thessaliã veniens regis negotium procurauit, nec prius profugam egit, quàm paterno regno sit potitus: quanquam graui iactura affectus prouinciam reliquerit. Tum vires recuperans Macedones continuè lacessiuit, horum querela Amurathus impulsus in Epyrum transiit, ac sæua populatione omne solum ad Adriam vsque afflixit, nullo tamen loco munitiore potitus. Sed dum Epyrotę angustias syluarũ insedissent, in reditu quoque magnã impedimentorum partem interciperent, cæsa ac profligata præcipua copiarum parte, homo senex ex mœrore animi morbum incidit. Hic Scanderbegus primo fidem nostram reliquerat, ac tandem Eugenij quarti hortatu ad pristinam religionem rediit. postea rebellans pro religione res multas præclarè gessit, ac deimprouiso Croiam, Sfetigradum, Stelusium, Modriciam, & Ternaciam oppida in ea regione occupauit. duces etiam copiarum aliquoties acie vicit: postea quoque Bassos Mahemeti cum maximis exercitibus fudit ac fugauit. Sed & Venetis propter Albaniæ oppida & debita tributa molestus fuit. Cum autem omnia pacasset Romam concessit, & domũ reuersus veneno absumptus fuit. insignis princeps qui vel Pyrrho vel Alexandro magno similis extitit. Decessit verò Amurathus Turcarum Tyrannus (qui primus Ianizerorum ordinem peditum ex Christianis fidem abnegatis instituit) ætatis suæ 75, regni verò 33, ac salutis anno 1451. Corpus eius more maiorum in Prusiam delatum & in Bithyniæ ciuitatem, quæ tum erat Othomannorum sedes regia.

Rhodus à Solthano Aegypti obsessa. Cum hoc modo Turcę Europam varijs bellorum tumultibus impleret, Habucsatus Aegypti Solthanus sui quoque regni fines dilatare, atque Rhodum insulam occupare proposuit. Cum enim regnum Hierosolymorum gubernaret, asserebat Cyprum & Rhodum insulas eius regni antiquitus prouincias existere: iam etiam Cyprum inuaserat, atque Iacobum nothum clientem suum regno præfecerat. Itaque ingenti classe comparata Rhodum nauigauit, atque insulam arctissima obsidione cinxit. Erant ordinis Ioannitarum equites à finitimis Christianis, qui hinc inde Syriam incolebãt, eius rei iam antea admoniti: itaque ex varijs prouincijs sui ordinis milites conuocant, Rhodum vrbem & insulam præsidijs firmant, atque nihil intermittunt quod venturo Tyranno obesse posset. Eodem tempore Hugo Comes in Montfort erat ordinis per Alemanniam prior, qui Ordinis sui iuuentutem Rhodum illicò misit, atque alias ex Germania copias illis adiunxit. Interea Solthanus obsessam insulam grauiter oppugnat, atque vt sese dederent adhortat. Verum Ioannitæ hostes strenue repellunt, ac sæpius multo sanguine effuso in naues abigunt: pergit nihilominus sæuus hostis, atque subinde noua Saracenorum supplementa ex Syria & Aegypto adduxit. At fortitudine Rhodiorum factum vt nihil effecerit, sed post quinquennalem obsidionem continuam tandem magna turpitudine recesserit, ac Alcayrum reuersus fuerit. ea victoria Rhodijs magnam authoritatem apud Christianos & Turcas peperit, ita vt aliquandiu quiescere, atque illata damna paulatim resarcire potuerint, tribuentibus hinc inde Commendatoribus prouinciarum partem suorum prouentuum.

Mahometes 2 Turcarum imperator. Interea Mahometes patre mortuo imperium assecutus, dominandi libidine & ambitione iuuenis inflatus, scelera quęque attigit, patréque longè truculentior fuit. Et vt regni initium parricidio auspicaretur, fratrem Thursinem decimũ octauum mensem agentem continuò occidi iussit, ac cum patre sepeliuit. Mox etiam instituta maiorum pro ingenio correxit, rem domi forisque legibus ordinauit, ærarium locupletauit, noua vectigalia excogitauit, & copias auxit: postea ad expugnandum

dum Constantinopolim animum adiecit. Cum enim hãc suis regionibus vicinam 1452
videret, nec die nec noctu quieuit, donec ea vrbe potiret. hæc vrbs Bizantiũ olim dicta à Lacedemonijs Pausania duce in angustissimo Europæ & Asię Euripo condita fuit: hanc Constãtinus magnus qui imperij sedem ex vrbe Roma in O iētem transtulit, ad Parthorũ excursiones cõpescendas, è ruinis restaurauit, & nouis mœnibus cinxit, atq; si blimib. turribus & magnificis ædibus i a exor uit, v habitaculum Deorũ potius quàm Imperatorũ crederetur, vnde etiam à restauratore Constantinopolis dicta fuit. Erat tum Constantinus eius nominis 8 Manuelis filius, ex Pal ologorum familia, Græcorum imperator, qui aliquãdiu Turcis tributum dare coactus fuit, ac vix vrbẽ retinere potuit. Id cũ Mahometes præsentiret eam obsidiõe cingere ac subigere statuit, quo suos progenitores omnes f ima s perar t, qui sæpius hanc rem tentantes, à cœptis turpiter desistere compulsi fuerunt.

Trecentis ergo millibus militum collectis initio castellum ad ostium Bosphori mira celeritate extruxit, ac Constantino contra fœdera bellum indixit, frustra Græcis opem à Christianis principibus implorantibus, à quibus in Spiritus sancti processione & alijs ceremonijs ecclesiasticis discrepabant. Terra igitur & mari res am vrbem aggressus, cuniculis ac latentibus fossis altissimè actis, & aggere tam excelso extructo vt muros excederet: quin etiam turres ligneas admouit, & mœ a vndiq; concussit, Græcis strenuè pugnantib. Accidit autẽ 54 die obsid onis cum Turcæ denuò oppugnarent, atq; Græci ad mœnia vrbem defenderent, quod Ioannes Iustinianus Genuensis vir insignis grauiter vulneraretur. Itaq; per portas obseratas intrans vt medicum quæreret, Græci simul irrumpunt, & stationes relinquunt. Tũ etiam Constantinus Imp. sese ad portam trepidus recepit, atq; fugientium multitudine oppressus, ac in portę angustijs conculcatus fuit: eius c dauer paludamẽto agnitum. Postea & Turcæ magno impetu per disiectos bombardarum ictibus muros in vrbem penetrarunt, atq; per eandem apertam por am irrumpentes, miserabilem omnis generis hominum cædem ediderunt, ac Constantinopolim occupa-

Cõstantinopolis à Turcis expugnata.

1460 runt, ſæuitum in omnem ſexum atq; ætatem: pueri virgines, matres ad ſtuprũ raptę: ſtupra cædibus, cędes ſtupris additæ. Nihil illicitũ toto triduo in vrbe fuit: Templũ ingens ac Sophię ſacratum (Iuſtiniani Cæſaris opus) ſpoliatum omni ſacra ſupellectile, ac ſanctorum donarijs, omnib. ſpurcitijs patuit, lupanar ſcortorum, & equorũ ſtabulum factũ: mox etiã Conſtantini Imp. caput Mahometis iuſſu abſciſſum, ac palo affixum per vrbem & caſtra ad ludibrium circumuectum ac geſtatũ fuit. Poſtea martyrum oſſa canib. ſuibúſq; obiecta, ſanctorum imagines luto defœdatæ, ferróq; laceratæ, ſimulachrum etiam Chriſti crucifixi tympanis præeuntibus per fora, per plateas, per vicos ex vrbe ad caſtra rapiunt, ſputo, luto, iaculis inceſſunt, per irriſionem ſummis blaſphemijs inclamitantes, En Chriſtianorum crucifixum Deum.

Pera vrbs Tyrãno dedita.

Eruti deinceps ciuium theſauri abſconditi, qui quidem maximi fuerunt: hos ſi in cõmunes vſus vertiſſent ſceleratus victor de Chriſtiano ſanguine non adeò triumphaſſet. Cum hoc modo per 3 dies miſera ciuitas vexata, ac ad arbitriũ Tyranni cuncta direpta fuiſſent, tandẽ quidquid regij ſanguinis, marésve aut fœminæ illuſtres ſuperfuerunt, inter epulas pręgrauante vino iugulanĩ, aut victoris libidini aſſeruãtur. Lucas etiam Notaros ſecundus ab Imp. in conuiuio corã Tyranno cum duob. filijs ſecuri percuſſus fuit. Mox etiam optimates ciuiũ ex Sophiæ templo producti conuiuantib. Turcis iugulati ſunt. E regione Conſtantinopolis ciuitas Pera ſita vetus Genuenſiũ Colonia, in qua olim Galatæ populi habitabãt. Huius incolę cognita Bizantiorum clade, Mahometo deditionẽ ſecerunt. Muri tñ contra fœdera diruti, bona direpta, fœminæ ac viri ludibrio habiti, eandẽ experti ſęuitiem vt Conſtantinopolitani. Hócq; modo vetuſtum Græcorũ imperium, quod per 1200 annos durauit, pauciſſimis diebus deiectum & crudeliter ſubuerſum fuit 4. calend. Iunij anno 1453, cum Nicolaus 5. Romanæ eccleſiæ & Fridericus 3 Imperio pręeſſet. Tyrãnus aũt capta vrbe triumphauit, atq; vt patre ſuo maior videretur, ſe Imperatorẽ & Cæſarem declarari fecit, poſtea quoq; crudelitatem in domeſticos exercuit, atque Chalibaſſam magiſtrum ſuum ſumma ingratitudine ſuſtulit, vt eius opib. frueref.

Rhodus à Turcis fruſtra obſeſſa.

Hiſce ſucceſſibus Mahometes ferocior factus, ſibi Magni prænomen impoſuit, atq; Memphitico regi tributum negauit, quod maiores ſui pendere conſueuerant. Mittit etiã hinc inde ad finitimos ſuos legatos, qui imperata recuſantib. bellum indicerent: cum aũt Rhodij equites eius imperium recuſarent, inſulam inuadere atq; milites Ioannitas qui hactenus eius conatum ſtrenuè reſtiterant, exturbare propoſuit. Itaq; ingenti claſſe cõparata aduolauit, atq; Rhodum vrbem obſidione grauiſſima cinxit: cum aũt Rhodij iam antea animũ Tyranni cognouiſſent, denuo ordinis ſui equites paſſim ex Chriſtianorum prouincijs conuocarũt, atq; Inſulam & vrbem defendere ſtatuerunt. Eo tempore Ioannes Leſſel 15 Ioannitarum per Alemanniam prior Rhodi comparuit, atq; inſignem iuuenum copiam ſecum adduxit. Hac ratione factum, vt nec Turcæ nec Rhodij aliquid intermitterent, quod ad vrbis expugnationem & defenſionem facere videretur. Cum hoc modo obſidio diutius protraheretur, Ordinis magiſter legatos Romam miſit, atq; à põtifice ſubſidia petijt. Erat eo tẽpore Caliſtus 3 Romana ſede locatus, is cum Rhodiorum periculum intelligeret, atq; metueret ne Reſpub. Chriſtiana maius aliquod damnum caperet, collectis principum occidentalium auxilijs Ludouicum patriarcham cum 13 triremium claſſe Rhodum transmiſit. Is etiam fœliciter adnauigans cum Turcis animosè conflixit, atq; ipſorum triremes ad oppidum S. Petri ſuppreſſit, ac in fugã coniecit. hócq; modo Rhodij à Turcarum longa obſidione liberati fuerunt, cum etiam Ludouicus Lemnum prius à Turcis occupatum recepiſſet, claſſem domum reduxit, atq; à pontifice magna gratulatione ſuſceptus fuit. Rhodij verò vrbis muros celeriter refecerunt, ac plura propugnacula erexerunt: non enim ignorabant Turcas breui maioribus copijs reuerſuros, ac omnia tentaturos vt inſulam illam vicinam & conatibus ſuis aduerſariam, ſibi ſubijcerent.

Cum

1457 Turca ad Belgradum acie victus.

Cum in ea parte res minus prospere Mahomete successissent, cum maximis & infestissimis copijs expeditionem in Hungaros instituit. superatis ergo Thraciæ montibus, in Triballis ad Sauum fluuium Belgradum (quam hodie Albam Græcā vocant) obsedit. feru[illegible]t Turcam in campestri & nauali exercitu quadringenta millia militum habuisse, incredibiliq; superbia adeo tumentem fuisse, quasi tota Hungaria iam deuicta fuisset. Quanquam verò Hungari metu perculsi Constantinopolitanam ruinam considerabant, tamen Ioannis Capistrani Monachi Franciscani sermonibus, veluti è somno excitati, arma sumpserunt. Ioannes etiam Huniades quinque millib. equitum in arcem Belgradum irrupit, ac sua præsentia obsessos erexit, sequebantur eum 40 millia cruce signati ex omni orbe Christianorum, inter quos plures etiam Rhodiorum equitum fuerunt. Turca hunc paruum numerum contēnebat, atq; 15 diebus sese arcem solo æquare, & omnib. ibi cæsis in Hūgariam impetum facere iactabat: paulo pòst Christiani, nomine Iesu inuocato, acriter prælīū ineunt, ac primū ancipiti pugna hinc Turcæ hinc Christiani cruenta cæde victores existunt. Tum verò Christiani conglobati Carazam Thraciæ præfectū & Bassam Natoliæ sternunt, primoresq; exercitus duces occidunt: mox etiā Mahometem sagitta quæ sub papilla læua stringebatur quasi exanimem in terram deijciunt, hunc Turcę mortuum credētes, semiuiuum abducunt, ac in fugam conuersi Christianis victoriam relinquunt, omnibus munitionibus tormentorum machinis, & impedimentis relictis, mox etiā Turcę castris exuti. Mahometes post hac de illa clade nunquam aliquē dicere aut audire voluit, quoties etiam illius diei memoria subijt, semper barbam manu demulcens grauissima suspiria cum gemitu duxit. Contigit hæc victoria 8 idus Augusti: itaq; Calixtus Pontifex sanxit, vt hoc die perpetuò supplicationes haberētur, & festum transfigurationis domini çelebraretur. Voluit enim post meridiem Campanis fidelibus signum dari, vt orationib. eos iuuarent, qui cōtinuè cum Turcis bella gerunt: in ea strage hostiū 40 millia cęsa feruntur. Sequenti anno Ioannes Huniades morbo correptus obijt, ac magno luctu piorum regio funere sepultus fuit.

Assancassani de Persis victoria.

1460 Postea Mahometes in Colchidem innumerabilem exercitum duxit, ac Trapezontium vrbem celebrem obsedit & occupauit, ibi etiam Dauidē regem cum imperio in suam potestatem redegit. Dauid rex Constantinopolim in triūpho ductus vbi etiam post filiæ stuprum & filiorum necem crudelissimè necatur. Hæc cum ad Assan Cassanum Longum perlata essent, magni belli inter Turcas & Armenios causam prębuerunt, quod non solùm Cassani auspicijs confectum, sed & Christianorum in Europa degentium consilio susceptum fuit. Erat is Assembeci nepos & eius Cassani filius quē Baiazethes ex Armenia eiecerat, is cum parente castra Tamerlanis secutus, postea Armenię partem obtinuit, ac sæpius modicis copijs innumeros exercitus fudit. Tzokies autem qui Persiam regebat hominis incrementa suspecta habēs, per legatos ipsum admonuit ambitioni tandem finē imponat atq; rebus occupatis contentus existat, nisi enim sese intra suos limites contineat, futurum vt publicus Persarum hostis cēseatur. Hac legatione Armenius iriratus, parū comiter legatos excepit, ac prouincia excedere iussit: renuntiauit aūt Tzokiæ sese propediem adfuturū, atq; quæ in rem essent oretenus expositurum. Responsum tā insolens Tzokies vindicaturus, ingentem exercitū conscribit, atq; in Vssancassanū ducere statuit: at Armenius etsi opib. multò inferior, tñ animo maiore haud cūctatus, aduenientem hostem magnis itinerib. vltrò excipere proposuit. Itaq; intrepidè illi obuiam factus ferociēti castra opposuit. Ferunt Persæ fuisse armatorū myriades 40, Armenio vix totidem millia, cum collatis signis pugna decertarēt: victoria tñ Armenio cessit, tanta Persarū clade vt hoc vno prælio maximi imperij vires debilitari potuissent, at Tzokies auitæ virtutis memor, bellum quod per legatos gesserat, ipse instauratum ducere & conficere voluit, maiori quàm antea apparatu.

Trapezontinum imperium à Turcis occupatum.

Rebus omnib. instructus Tzokies cōtra hostē ducit, ad pugnā æquè vt prius animatum, fortuna aūt nihilo propitior quàm prius fuit, inito n. prælio Persæ succubecrunt, atq; insignē victoriā Armenio reliquerunt. plures. n. hac pugna cecidisse dicūtur, quàm in priori expeditione milites conscripti fuerant, ipse etiam Tzokies rex Cassani manu traiectus interijt, venit quoq; Cariasuphus Persæ regis filius in victoris potestatē: hunc in magno honore apud se habitum Cassanus regia appellatione dignatus est, tantisper quo ad per otiū tutoris nomine res Persarum pacaret. Tunc autem receptis regni gubernaculis, insidijs imaginario rege extincto ipse pręfuit, & admiratiōe virtutū suarum omniū sibi animos obstrinxit. Potitus aūt Persarū imperio ad tam insperatos successus elatior factus, Syriæ atq; Aegypto bellū inferre statuit. Sed à Mahomete Turcarū imperatore reuocatus, aliud contra Turcas suscipere coactus fuit: cum. n. audiuisset Turcam socerum suū Dauidem crudeliter necasse, imperiumq; Trapezontinum (quod ipse vt dotale sibi vendicabat) occupasse, legatos Bizantium misit cum preciosissimis munerib. inter quę alueus erat tabulas habens & tessaras gemmeas, & in his labor nihilo materia inferior: hunc reperisse tradunt in thesauris Tamerlanis, postquam Tzokiem regem deuicisset, & regno spoliasset. summa petitionis hæc erat: Mahometes redderet Colchidis imperium, quod cum Turca negaret, legati iterum rogant bellúmne an pacem cum suo rege mallet? qui cum bellum dixisset, confestim legati retrò abierunt.

Armenij à Turcis prælio victi.

Cassanus igitur vidēs bellum maximum sibi imminere, coactis ingentib. copijs rectà ad Euphratē tendit, quo per mare Euxinū classe instructissima aduectū, deinde etiā terrestri itinere Turcam peruenisse audierat. Ductabat Turcarum exercitū Mustapha pręcipuę indolis iuuenis Mahometis filius. Is inito pręlio cū Persis conflixit, ac victus fuga vix euasit, multis millib. militum cum Asmurathe Bassa amissis. Nec multo pòst Mahometes ipse cum omnib. suis copijs ad id bellum est profectus, adq́ue Armenię montes rerum inter Turcas & Armenios pugnatum fuit. Ibi primo congressu vnus ex fortissimis Mahometi ducibus, cum 40 millibus hominum, ab Armenijs cæsus est. Hanc susceptam cladem Mahometes grauissimè tulit, ita vt vix suorum hortatu erectus belli aleam denuò tentaret. Propterea inter angustias montium castra locat, atq; curruum (quibus tormenta vehebantur)

exun

nexu, vallum à fronte hostibus obijcit, cōstitutis à latere sagittarijs. Vbi ad pugnā 1457
ventum & Armenij temere inueherentur, Turca machinarum strepitu equos adeo exterruit, vt nec frenis aut alio moderamine inhiberi possent. In tanta occasione Mahometes sibi non defuit: hostes enim sua sponte turbatos equitatu inuasit, ac in fœdam fugam compulit, tetra etiam cæde ædita Armeniorum castra diripiuntur. Fuit tamen ea clades Turcis quàm Armenijs calamitosior. desiderata enim sunt quadraginta millia Turcarum, cum vix decem millia ex altera parte cecidissent. Zeuiale etiam filius Cassani glande plumbea ictus occubuit. Cassanus is sæpius ad pontificem scripsit, & ob preces Christianorum sibi victoriam contigisse ostendit. Miserunt & Veneti ad eum legatos suos, qui cum eo amicitiam & fœdus inirent: sed res inchoata eum euentum habuit, vt post omnium elusam spem tandem Barbari fœdus & affinitatem inter sese inirent, & Christianos excluderent.

Dum hæc à Barbaris in Asia fierent, Veneti Cypri regnum acquisiuerunt. Cum enim Iacobus nothus totam insulam occupasset, Carlota Ludouici Sabaudi vxor ad pontificem Pium 2 Romam venit, atq; ab eodem annonam & viaticum impetrauit, vt instructa socerum adire atq; auxilia commodius ciere posset. Sed Ludouicus auxilio frustratus, tandem arcem Ceauniæ, quam cum Rhodijs occuparat, pacta incolumitate tradidit, qua recepta Iacobus etiam Famagustam expugnauit. Sabaudus autem ad ocium quàm imperium magis natus, in cœnobium apud Ripariam sese abdidit, Carlota autem ad Sixti pontificis opes confugit, à quo pecunia adiuta Rhodum contendit. Inde plena calamitatis ad Soldanum in Aegyptum transfretauit. quum ibi auxilij expectatione triennium frustra detriuisset, re infecta Romam redijt, vbi vnà cum Cyprijs comitibus honestis Sixti liberalitate ad extremum vitæ diem vixit. Iacobus verò cùm totum regnum imperata facere coegisset, vt firmo se præsidio firmaret amicorum consilio Catherinam Marci Cornatij iam defuncti filiam, eámq; à senatu Veneto adoptatam vxorem duxit. vt vna re grati principis animū ostenderet, auxiliáq; potentis Reipublicæ sibi obligaret: quo facto paulo pòst non sine veneni suspitione perijt, relicta vxore vterū gerēte.

Ludouicus Sabaudus Cypro exclusus.

Carlota audita fratris morte ad Mocenicum Venetorum ducem legatos mittit qui suo nomine auxilia petunt, vt in regnum restituatur, à quo per nothum fratrem

Veneti Cyprum occupant.

1470 immeritò eiecta fuisset. at Veneti præter regnum multa pollicentur, dicentes: Ius regnorum in armis esse: apertè etiam fatentur se omnes neruos intenturos pro insula obtinenda: Cornariorum enim sanguinem plus iuris quàm Lusignianorum in insula habere. Interim Catherina puerum enixa Andreæ Cornarij patrui consilio res administrabat, atque Veneti nouis præsidijs insulam muniebant. Ferdinandus quoque Hispaniæ rex consilia de Cypro inuadenda agitabat: itaque tumultu in insula orto Cornarius trucidatur, postea verò iterum in officium reginæ redacta est: deinde haud meliore fato posthumo extincto Veneti Georgium Cornarium in Cyprum mittunt, qui Catherinam Venetias reducat. Hac ratione Veneti exclusa hærede Carlota, & rege nuptijs circumuēto, imperium insulæ adepti sunt, atque per 100 annos obtinuerunt anno circiter 1470. Redemerunt autem à Turcis pacem annuo tributo 40 millibus aureis, cum ipsis ex insulæ prouentu septies 100 millia florenorum annui reditus accesserint.

Lesbos & Bosna à Turcis deuicta. Interea Mahometes Turca ingētem classem construit, atque maris Aegei insulas inuadere statuit: inprimis verò Mitylenem (quæ & Lesbos dicitur) occupauit, omni ferè insulanorum multitudine Bizantium tanquam in Coloniam abducta, Nicolaoque Catalusio Lesbi principe immaniter trucidato. Nō multo pòst in Daciā, quæ & Vualachia dicta, cum exercitu ingressus, grauem ignominiam adijt, Dracula enim sex millibus equitū, parique peditum numero intempesta nocte Turcarum castra ferociter adortus, tantum terroris iniecit, vt de fuga cogitarint, ac magnam partem copiarum amiserint. Postea tamen Turcæ superiorem Mysiam adorti (quę nūc Bosna est) ex improuiso vniuersam regionem fœdè populantur: rex inopinato bello perculsus fugam molitur Iaica regni caput obsessa & expugnata, ciues in prædam acti, prouinciæ duces cum regis fratre & sorore ad triumphum seruati Byzantium mittuntur. eandem tamen rex Vngarię Mathias recepit, ac Sabatiam noua munitione cinxit: deinde Mahometes Peloponensum peninsulam (quæ vulgò Morea dicitur) hostili exercitu aggressus est. Thomas & Demetrius Paleologi fratres hanc possidebant, hi cum inter se dissiderent, Demetrius ad Turcam defecit, atque filiam ei vxorem dedit. Cum ergo Thomæ conatus essent irriti, perditis rebus aufugit, ac Romam cum D. Andreæ Apostoli capite ad Pium 2. pontificem peruenit. Sublato autem Græcorum principatu è Peloponeso, Veneti ibidem quædam oppida retinuerunt, è quibus postea etiam à Turcis eiecti sunt.

Chalcidis expugnatio. Cum autem Turca intelligeret Venetos Corinthiacum Isthmum munire, atque muri longitudinem ab Ionio ad Aegeum mare quadraginta circiter stadia (15. dierum spacio) 30 millibus operarijs produxisse, cœptum opus disturbare proposuit. Itaque ex Bosna veniens, Isthmum cum 80 millibus equitum ingressus, agros Coroneos & Metonenses populatur. dum autem Veneti milites triginta duarum triremium in Turcarum equitatū immitterēt, magna istorum strage fusi fugatique fuerūt, mille quingentis eorum cæsis. Pari infælicitate postea in Lesbo quinque millia hominum amiserunt: sed omnium crudelissima fuit Chalcidis vrbis in Euboea insula (quæ Nigropontus dicitur) expugnatio. Hanc cum Mahometus triginta diebus obsedisset, & continenti insulam ponte coniunxisset, circa muros sæpius atroci pugna dimicatum fuit, ita vt Turcarum quadraginta millia perierint, ac Mahometes de obsidione soluenda cogitaret. sed admonitus à suis, quod Venetæ triremes metu perculsæ subsisterent, per integram noctem ad lucem vsque oppidanos fatigauit, atque ipsa vrbe potitus fuit anno 1470, crudelissimè sæuitum in omnem sexum & ætatem, puberes enim omnes obtruncati: prætor etiam vrbis per medium sectus: sunt deinceps multæ insulæ & plures vrbes à Venetis oppugnatæ, atque Turcis crebrę strages illatæ, potissimū Petro Mocenico duce, qui magna fęlicitate vsus, classis Venetæ imperator fuerat, atque hostibus multa incommoda ingesserat, præsertim circa Smyrnæ vrbis oppugnationem, ac Lyciæ Cariæque prouinciarum depopulationem, quanquam Turcæ interim in Dalmatiam & in Forum Iulium ad Vtinum ciuitatem vsque irrumperent, ac pecore hominibúsque abactis ingentem prędam abdu-

abducerent. Eodem etiam tempore Veneti in Cilicia cum Caramānis ingens bel 1475
lum gesserūt, ac tandem magna laude domū redierunt.

In eo victoriarum cursu Turca spe potiundæ totius Italiæ Scodram vrbem Dalmatiç (in ea parte quæ Albania dicitur) octuaginta millibus armatorum oppugnare adortus est, duce Solimanno eunucho, qui Bassa Romaniæ fuit, in defuncti locum Persico bello substitutus. Ac duobus mensibus vrbem obsidens tanto conatu oppugnare aggressus est, quanto post Bizantium nullum Christianorum oppidum. sed non sine suorum clade, quorum ad sedecim millia periisse dicunt. Tertio verò mense Solimannus ab Imperatore suo reuocatus, quod Veneti cum rege Mathia Vngarorum fœdus percusserant, atq; magnis viribus Barbarum hostem Christiano solo decedere cogerāt. Solimannus ergo Scodram relinquens in Euxini ora Capham nobilissimam vrbem Genuensium proditione suscepit. Adortus etiam frustra Naupactum (quod vulgo Lepanthum vocant) in sinu Corinthiaco, post quatuor menses obsidionem soluere coactus fuit. Tum autem subita vi frendens in Lemnum insulam irrupit, sed nihil effecit, idq; Marullæ puellæ industria dum oppidum Coccinum Turcæ oppugnare aggrederentur. Inuasit postea Turca in Epyro Croiam vrbem, vbi Veneti haud contemnendam cladem passi sunt. Sed longè maior fuit Sontiaca cędes, quam Marbechus Venetis intulit, toto agro ferro flammâq; ad Vtinum vsq; vastato.

Scorda vrbs oppugnata.

Sed indignatus Mahometes frustra prius Scodram obsessam, Alibechum cum quindecim millibus atq; Solymannum cum septuaginta millibus militum ad hanc vrbem expugnandam præmisit. Ipse verò cum triginta millibus electorum militū subsequutus, Scodrenses tam atroci oppugnatione adortus est, vt ex his post multos fame & ferro occisos Veneti coacti sunt pacem cum Turca transigere. qua Scodra dedita cum Tenaro Laconię promontorio, & Lemno insula: præterea quotannis octo millia aureorum (vt pontica nauigatio Venetis negotiatoribus tutò pateret) Barbaro dare sunt polliciti, cum iam per sedecim annos vario Marte cum Turcis depugnassent. Mahometus autem pace confecta Neritum, Cephaleniam, atq; Zacyntum insulas suo imperio adiecit, atq; Imperij Constantinopolitani fines anno salutis 1478 plurimum extendit, ita vt eius potentia omnibus Christianis suspecta ac formidolosa esset, præsertim cum post Scanderbegi mortem etiam Croiam recuperasset, atq; in Caramannia Othommanicam alteram familiam penitus sustulisset, quæ diu frustra Christianorum auxilia efflagitarat.

Veneti pacē cum Turcis ineunt.

Dum hoc modo Mahometes Turcarum ditionem extendit, Carolus potens Burgundiæ dux finitimis suis infesto animo bellum intulit, atq; Friderico Cæsari ac Carolo Galliæ regi molestissimus fuit. Cùm autem etiam Heluetios lacesseret aliquoties prælio victus, tandem 5 die Ianuarij ad Nanceum Lotharingiæ occisus fuit anno 1477. Postea pax subsecuta, atque per vnicam eius filiam Mariam Maximiliano desponsatam, tota Burgundica prouincia ad Austriacos peruenit.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MARIque fortiter gestarum,

Liber Quintus.

OST Constantinopolitanum excidium fæuissimus Turcarum Tyrannus Mahometes annis viginti octo vi & armis penè omnes vicinas regiões subegit, atq; circumiacentium insularum imperio potitus fuit. Itaq; ægerrimè tulit Rhodum Ioannitarũ domiciliũ hactenus imperio suo resistere, atq; armis libertatẽ defendere potuisse. Eam igitur quatuor classibus frustra oppugnare adortus semper insigni aliqua clade affectus fuit, cum partim captiui ex suis palo affixi, partim calamis perustis perfossi, partim membratim discerpti, terra mariq; trucidati succubuerunt. Cum ergo hoc modo res non procederet, versutia, dolis & proditione subornatis, qui se transfugas fingerent, rem tentauit. pacem enim simulauit, si aut vectigal aut munera Rhodij offerant. Generositate animorum Rhodij milites vtrunq; reijciunt, fœdus & munera contemnunt. Cum igitur triennio de proditione Rhodiorum Mahometes consultasset, atque hac ratione nihil effecisset, omnes imperij sui vires eò producere statuit, præsertim cum Rhodij collapsos vrbis muros ac mœnia restituerent, atq; munitionibus insulam vndiquaque egregiè munirent. Eius insulæ oppugnãdæ hasce causas habebat: Inprimis quòd Rhodij vicini viribus Turcarum insidiarenť, atque labantes eorum res facile opprimere possent: deinde quod multis myroparonibus mare infestissimum Turcis redderent: tertiò quòd ab eorum sacris abhorrerent, ac tandem quod vni omnium neq; imperata facerent, neq; leuissimi tributi impositione Turcarum imperium agnoscere vellent. Adhęc Mahometes erat ea animi elatione & magnitudine, vt & incredibili arderet cupiditate nominis illustrandi, & ęquum censeret neminem imperium suũ detrectare: augebať ea cupiditas perpetuo cursu prosperarum rerum. 1480 *Rhodus à Turcis sæpius frustra oppugnata.*

Erat tum Antonius Meligalus ordinis Ioannitarum eques, familia nobili ortus, sed ingenio vario & fallaci præditus. Is cum delectaretur magnificis apparatibus vitæq; cultu cum elegantia & copia, patrimonium paucis annis deuorauit. Redactum se ad penuriam vidẽs homo omnium nequissimus nihil humile cogitabat, is nimirum cui nihil vnquam nefas fuit, nec in facinore nec in audacia. Meditabatur verò vt prius patrimonij, ita patriæ ruinam: neque ita se parauit, vt spes aliqua in seipso esset, & consilium cum re amisisse diceretur: quibus perpetiac patrare quàm squalidus esse Rhodi maluit, cum bona abligurijsset. Is cum indignus Rhodo esset, fallax & leuis & ad assentationem eruditus in regiam Mahometis Constantinopolim peruenit, & licet antea ignotus suis tamen artibus id assecutus est, vt breui Mahometis familiaritatem penitus intraret, cum eum acueret ad Rhodum debellandam. Attulerat is secum Rhodiæ vrbis descriptionem, portis, propugnaculis, munitionibus, arcibus, portubus, vicinis locis ita aptè descriptis, repræsentare vt vrbis faciem facile videretur. Idem qua mari peruadendum, quo exponendæ copiæ, qua parte propugnacula mœniáq; sternenda essent, ita acutè differebat oblatus vt diuina regula ad antea oppugnationem meditatam videretur, pellexerat in eandem patriæ perniciem vnum, cui vana spe animos inflarat, quasi orto familia Paleologorum, & Eubonicum Dometrium, ac Sophonium, qui quasi magorum vanitati deditus, malè passim audiebat. Expectauit verò Antonius Rhodo victo vrbis præfecturam. is verò prætexebat cupiditati suæ Græciæ libertatem, quæ & innumeris portorijs & vectigalibus, & acerba seruitute à Latinis opprimeretur. se verò iactabat eam prouinciam successisse, vt mederetur incommodis Rhodiorũ, prouideret saluti, ac si patriæ & amator & dici & haberi vellet. quasi verò fidelior hic esset patriæ, quàm Christo optimo maximo, cuius sacra homo impius(victus Mahometis auro, intra paucos annos passim repudiauit. *Antonius Meligalus Rhodiorum proditor.*

Petrus Dambussius Gallus Aruernus, parentibus nobilissimis ortus, erat eo tẽpore 39 Rhodiorũ equitum post Ioannẽ Baptistã de Vrsinis magnus magister. Is puer sub Sigismundo Cæsare vixit, mansuetiorũ Musarũ amantissimo. ita factũ, vt lite- *Petrus Dambussius Rhodiorum Magister.*

1480 literis imbutus, multorum quæ ad antiquę historiæ cognitionē pertinebant, memi nisset. Contigit huic forma decora, ingenium acre, conciliandæ eorum cum quibus versaretur amicitiæ, ac promerendi passim amoris singulare studium. Adhibitus à Carolo septimo Gallorum rege arduis negotijs, diligentiæ laudem à principe prudentissimo eam tulit, vt & amorem eius in suscipiendis mandatis, & fidem in conficiendis perspicere se fateretur. Ascriptus inter Rhodiæ militiæ proceres, optima fide & fama semper apud eos fuit, vt Rhodiæ militiæ Priores (qui sese Magistros appellari voluêre) hunc abstinentem, moderatum, & à cupiditate omni remotissimum, præterea magni laboris summęq; industriæ, dignissimū summo Rhodiorum imperio iudicarint: ita res Rhodiorum publicas tanquam suas administrabat: ita manus ab ijs abstinebat, vt alienis: Idem officiosus, grauis, & liberalis. Itaq; Græcis & Latinis adeò placebat, illius vt ordinis obseruarent neminem diligentius: adeò cautus & sagax in odorandis Mahometis & Turcarum consilijs, vt octauo quoque die per exploratores, quos magna vi auri subornabat, omnia haberet notissima, rursus adeò vafro ingenio in iudicādis his quæ ab exploratoribus & transfugis nunciarenť, vt rarò ab ijs bis deceptus sit. somni cum esset breuissimi, noctésq; diésq; ad depellendos aut decipiendos Turcas erat paratissimus: Rhodi mœnia qua infirma erant, sedulo instaurabat: molas quoque manuales & publicè & priuatim curarat. Solitus idem in ocio de negotijs cogitare, & magnum quid tacens & ambulans meditari videbatur.

Prouidentia principi vtilis. Vbi circa mœnia Rhodi ambularet, & circa vicina loca, quos acres & industrios ex suo ordine nouerat, rogabat, ecquid hac parte satis munita propugnacula viderentur? Quid si illa parte hostis occurrat, qua ei anteuortendum? quid si multitudo hostium superueniat in eos qui vrbe temere eruperint, qua receptui canendum? quo loco classis hostium commodissimè possit incendi? quæ ad incendendum antea paranda, quæ diuerticula, quæ flexiones implicatis quærendę? Ex quo intelligebant omnes Dambusium mentis agitatione, & earum rerum inuestigatione, quæ sibi necessariæ viderentur, ad Rhodi conseruationem neq; ociosum esse, neq; vbi in præsens certamen veniendum esset imparatum futurum. Non etiam latuerunt eum quid Meligalus & Demetrius apud Turcam molirentur. Curauit igitur magnam vim frumenti & tritici ex vicinis locis adduci. sulphurei verò pulueris tantam copiam repositam habuit, vt hæc vna illius cautio maximi momenti ad victoriam fuerit. Arma, tela, gladios, clypeos proceriores ad mœnibus arcendum hostem recondidit. Per Antonium Dambussium fratrem (oppigneratis etiam annuis vectigalibus) pecuniam accepit. A Ludouico quoque vndecimo Gallorum rege, qui bello Burgundico implicatus distrahi suas copias nollet, sexto ante obsidionem mense dono acceperat sexaginta nummum aureorum millia. A Ferdinando Neapolis rege quatuor millia & commeatum in multos menses. A Sixto Romano pontifice permissum vt è sacris vicinis decimas multorum sacerdotiorum auferret, & quædam vectigalia quæ ambigui iuris inter pontificem & Ferdinandum fuerant.

Auxiliares copiæ Rhodiorum. Paucis ante obsidionem mensibus Rhodum venerat Antonius frater, stipatus nobilissimorum equitum comitatu, qui maximè ex Auernis essent. Venit & cum eo Ludouicus è Craonum nobilissima Galliæ familia, præterea Vuilhelmus Gomarus Xantonensis, Claudius Columbus Burdegalensis, Carolus regius Diuionensis, Ludouicus Sanguinus Parisiensis, Matheus Brangelerius Petrocoriensis, & alij plures Galli, insignes omnes & bellicis rebus à pueritia asueti. Venerat & paulo antè Benedictus Scaliger, ortus nobilissima familia, cuius maiores olim Verona Italiæque parte nobilissima potiti fuerant. Aderat etiam Ioannes ab Auu 18 ordinis huius in Alemania prior, qui Riharto à Bulach ante vndecim annos (vt idem Ioanni Schlegelholtz) successerat, multis nobilibus Germanis stipatus. Vtebatur autem ad omnia Dambussius Carolo Montelono Heduensi, quo neque prudentior, neq; fidelior quisquam ferebatur. Concoquebat toto triennio expe-

ditio.

ditionem eam Mahometes, incertus adhuc fluctuánsque an suscipiendam sibi proponeret. Tandem rem ad consilium, vocatis intimis quibusque qui bellicis deliberationibus adhiberi solent, refert. 1480

Erant consultores trium generum Turcæ, Militares homines & veterani, consilijs militaribus: Vrbani, negotijs ciuilibus: sacrificuli, sacris rebus adhibebant. Mahometes sæpissimè consilijs præerat, ita tamen vt audiret sigillatim sententias omnium, nihil eo loco decerneret: sed vt negotij grauitas vrgebat, interdum totam rem ampliabat, interdum post aliquot horas aut dies clanculum ijs qui summæ rei præerant, significabat, quę magis sibi probaretur sententia. Eam vbi semel indicasset, mox illi mandata curabant. Deliberatio omnis hæc fuit, Essetne Rhodus summis viribus oppugnanda. Tum iniuriæ Rhodiorum plurimæ, tum contumeliæ recentes illatæ adducebant multos, vt oppugnandam dicerent. Accedebat illud, vicinam insulam & Latinorum auxilijs nudatam non difficile esse intercipere, quæ multis rebus vsui esse possit ad aliquas Europæ partes subigendas. Neque verò periculum esse, ne inde cum aliquo fortè dedecore abeundum sit, cum multò plures machinæ ad eius expugnationem auferri possint, quàm Rhodo vrbi sint lapides, quibus mœnia ambiantur: qui vicina cætera in continenti littora possideat, cur Rhodo abstineat? Cum & veteres Rhodum Asiæ addiderint, quæ Cariæ obijcitur. Asiam qui subegerit, æquúmne esse Rhodios vana libertatis nomina, exterorúmque Deorum cultus iactitantes colentésque intueatur? In hac parte hæc erant quæ Turcas acuebāt ad eius vrbis obsidionē, in altera verò quæ deterrēt, sequētia:

Deliberatio Turcarū de Rhodo obsidenda.

Diuersam esse causam Rhodi oppugnandæ quę olim fuerat, aut Constantinopolis, aut Trapezontij imperij. Ibi pro imperio certatum, hîc pro insula quæ vix emergat. Cur tot corpora in certam perniciem trahenda? Non idem futurum bellum, quale nuper ad Calcidem aut Scodram. deligi insulam omnium bellicosissimā ad prælium, vbi sedes Ioannitarum equitum fortissimorum, multæ vires, multi concurrentes, multi qui defensam velint: etiamsi nemo auxilium ferat, longius bellum futurum. Si reliqui Christiani proceres succurrant, relinqui ad posteros bellum implacabile, eam oppugnationem cum Mahometi tum Turcarum omni imperio inutilem & periculosam esse. Sed Mahometes priorem sententiam probauit. Decimo quinto postea die Dambussius per exploratores admonitus est, quasi non dubium bellum haberet: adfuturos mox Turcas Misacho Paleôlogo duce cum maximis copijs, & euocatorum firmam manum, & fœderatorum populorum regúmque & sociorum tanta auxilia adfutura, vt octoginta hominum millia expleant. Ipse exercitu lustrato Rhodijsque ciuibus & exteris Iudæis quoque ac seruis qui ad arma vtiles erant, sexdecim hominum millia habebat, segetésque etsi immaturæ essent colligi & in vrbem inuehi curauit, ne essent prædæ hosti.

Misachus Paleologus Turcarum dux.

Iam per

Rhodi vrbis situs.

1480 Iam per flexum littoris Lycij classis Turcica fęlicitate nauigandi vsa, cum Auster leuissimus flaret, Rhodum contendebat. Rhodi situs à veteribus sæpe descriptus, verùm hodie haud prorsus in eo loco visitur: quà portus Septentrioni est oppositus mari alluitur: quæ pars occidentem intuetur, hanc excipit planicies lapidosa, maiore longitudine quàm latitudine: proximè videntur colles aprici ciuitati imminentes, villis vicinis lautè ædificatis, & fontibus vndiq; scaturientibus, hortis, oleastris, vitibus, cerasis, malis punicis, citrijs insignes: quà exitus patet in montem Philerenum Dambussius propugnaculum munitissimum paucis antè mensibus erexerat. Fanum etiam Stephani eodem itinere vix vno miliari ab vrbe distat. Habebat Dambussius plurimis vicinis locis industrios homines dispertitos, qui in speculis excubabant, sed qui in dicto monte erant, primi aduentũ Turcicæ classis tumultuosè significarunt. Dissipatum interea consultò ab hostibus Mahometem occubuisse, vt imparatos Rhodios eò facilius opprimerẽt, sed Dambussius rumorem vanum agnouit, & de pristina cautione nihil remisit. Postea Paleologus Meligalũ ad se in classem vocauit. Verùm is paucos ante dies scaturientibus vndique vermibus teròque odore omnibus commotis, Deum hominúmq; fidem implorans, quos ea perfidia implacabiles habebat, nequicquam quiritans, à nauiis in mare præcipitatus fuerat.

Turcæ in insulam descendunt.

Vocari deinceps Paleologus iubet Demetrium eóq; veluti interprete & itinerum duce postea vsus est. equitatus Turcarum decimo calend. Iulij in monte Stephani fuit expositus. Ibi machinas æneas, testudines, apparatúmq; alium oppugnandæ vrbis ima montis parte collocarunt, ita aptè, vt ob montis cacumen rupésque è Rhodo conspici non possent, deinde aliæ copiæ superuenerunt. Dambussius etsi antea, quum vrbis præfecturam Antonio fratri obtulisset, variè singulos

horta-

hortatus fuisset, tamen Turcis nunc præsentibus, simul omnes conuocauit, & rursus ad ferenda obsidionis incommoda tali oratione hortatus fuit: Tandem aliquando, sodales charissimi, quod & literis multorum & sermone omnium perferebatur, videmus anhelantes Turcas perniciem nostram, delubra, aras, sacrosanctáq; nostra sacra violare paratos: vastitatem vrbi huic nobilissimæ, interitum singulis nobis moliri: fortunas omnium, vitam, spes, opésq; omnes, tot annis parta decora inuadere. Atque ego quidem vt omnem belli Martem communem, & semper incertos esse præliorum exitus non diffiteor, animi tamen vestri magnitudine in spem certissimam victoriæ vocor. Susceptum ab eis bellum nullo nostro merito, causa nulla alia quàm libido immensa propagandi imperij, opprimendiq; nominis Latini, & excindendæ sacrosanctæ Christianæ religionis. 1480

Nobis machinæ, tela, commeatus in multos annos: nobis auxilia è Gallia & Italia firmissima: nobis denique dux & author Christus optimus maximus quo freti vim ab hoste scelerato & impio facile depellemus. Nobis nominis Christiani tuendi cura exuscitat animos, & maiores ad vim depellendam facit: illi pro impijs sacris propagandis laborant. Nobis Galli, Itali, Germani ad bella nati, illis Aegyptij, Syri, Asiatici militant ad delicias educati. Neque ego vllum velim scientem in paratam perniciem incurrere, neque vana spe lactare animos: id tamen spondeo promittoqúe, si longius bellum ducetur, & Gallica, & Italica, & Germanica, & Hispanica auxilia ea adfutura, non dicam quæ obsidionem soluant, sed quibus freti vltrò & Constantinopolitanum illis Trapezontinumqúe imperium eripere possimus. Videbunt illi neque sui se consilij vllum exitum reperturos, & totam eorum rem ita vacillare & claudicare, vt præcipitem hinc profectionem inutilem sibi sentiant fore. Quod si quid acerbius etiam impenderet, conscientiam rectæ voluntatis, & vitam profusam tuendorum sacrorum nostrorum gratia, ecquis non felicissimam laudatissimamqúe diceret? Me quidem ipsum ætas & acta iam vita cum suo cursu confecto, ex animi sententia in propagationem Christiani nominis, tum certissimum quæ bona maneant à patre illo cœlesti, & diuina præmia eò vocant, vt vim etiam futurosqúe casus parum timeam, qui tamen ne nos opprimant, quo ad eius fieri potuit, data egregiè à nobis est opera. Vos fortem facite animum, habeatis & magnum, quòd est in vnis vobis situm. reliqua temporibus regentur, consilijsqúe nostris prouidebuntur.

Dambusij oratio ad Rhodios.

Accidit vt die qui sacer est diuo Ioanni Baptistæ, antelucano tempore, Demetrius transfuga cum turmis aliquot equitum & peditum Paleologi iussu, circa muros vrbis obequitaret locáq; apta ad oppugnationem designaret. Non tulit Antonius Dambussius contumeliam transfugę. Is igitur circa recentem Turcarum aduentum, ad existimationem nominis Ioannitarum pertinere arbitratus, comprimere eorum insolentiam, acceptis à fratre turmis aliquot equitum eò contendit. Turcæ hortante Demetrio eos intenti insensiq; excipiūt. Cōmittitur prœlium, Antonius adesse, instare, multisq; locis stipatus lectissimis equitib. in eos inuehi: cōtra ea Demetrius cum Turcis obsistere: vbi quenq; periculū caperet, ibi resistere: pedites equitibus permisti, vim propulsare: deniq; quando numero vincebant, à tergo nostros inuadere: Antonius conuerso equo id intuitus, eo impetu in hostes inuectus est, vt iam illi implicati & dissipati cædere cogerentur magna pars aut vulnerati aut cæsi sunt. Ipse Demetrius suffosis ilijs equi procidēs obtritus est eqtum incursu. Muratius eques Gallicus, dum cæsi spolia incautius legit, vnà quoq; necatus est, Turcis etiam caput eius palam conto gestantibus, eiq; mira diritate insultantibus.

Prima velitatio ante vrbem.

Hostes qui ex prima eruptione Rhodiorum robur fugati cognouerāt, Georgio Frapamo machinarum admouendarū artifice authore decreuerunt non aperta oppugnatione aut acie, sed alio modo Rhodū oppugnandū. Occupato igiť horto Antoniano & excisis arborib. tres inusitatæ magnitudinis machinas erexerūt, quibꝰ Nicoleū propugnaculū portámq; subuerteret. Aduersus eos conatus Dambusius

Nicolea turris frustra oppugnata.

1480 antea eò traductis ingentib. duabus machinis, quibus Basilici nomē inditum erat, ita aptè eas hostibus opponi curarat, frustra vt incœptum eorum fuerit. Erat hortus Auernis equitibus attributus, & quia ad subitas eruptiones aptus videbatur, attributis custodibus septus fuerat vallo & fossa, additis quoq; machinis. Paleologus loco animaduerso hunc statuit oppugnare, ratus id quod res postulabat, aut Magistrum laborātibus suis auxilia submissurum, & vrgente suorum multitudine intercepturum se eos: aut si auxilia non veniant, loco se potiturum. Diffidere quoq; cœperat loco Rhodius, itaq; antequam lucesceret distributis cohortib. & auxilijs, machinas inde abducere parabat. Hostes instare, vrgere: Rhodij vbi innumeros hostes vident, veriti ne quid grauius accideret, relictis machinis hosti, in vrbē se proripuerunt. Id eorum consilium, etsi metu fortè compulsi cesserant, laudauit Dambussius, non ignarus si hosti occurrissent cohortes, id futurum vt occidione occisi omnes, nullo postea vsui in tanta militum penuria sibi Rhodijsq; essent.

Portus maris descriptio. Rhodi vrbis situs distat à turri Nicolea trecentos ferè passus, vergit ea in mare miro artificio apta ad Myoparones bellicos excipiendos, præceps valdè qua patet ad occasum: eius exitus paulò est angustior, imminente ingenti concauitate: versus Septentrionem ea moles sita est, eique imposita turris prodigioso opere, circundata vndique rupibus marinis. Visitur adhuc hodie moles dextro cornu ante portum in mare proiecta, huic impositum ferunt Solis nobilem illum Colossum, quem Solthanus Aegyptius (circa Heraclij Cæsaris tempora) in Aegyptum transuexit. Munitam ferunt turrim pecunia collata à Philippo Burgundionum duce. Persuaserat sibi Paleologus hac occupata prosperè successura omnia. Itaque rursus circa hortos Antonianos multò plures machinas disposuit, & ingentes molis turres ligneas erexit eo consilio, vt munitiones quibus septus est portus conuelleret, & ne naues aliæ auxilium ferrent facile impediret. Ex his turribus saxa ingentia voluebantur, sed irrito conatu: in quo Georgius Paleologi conatum fefellerat. At cum se illi suspectum videret, vel dolo malo (quasi exploraturus Rhodiorum consilia) antequam lucesceret visus est circa portas vrbis, obuium quemque rogitans, vt ad Dambussium perduceretur. Hunc plerique veluti exploratorem mox necandum censebant: alij sponte & sincera fide transiisse, expiandę veteris perfidiæ gratia, dicebant. Vicit ea sententia vt attributis ei sex custodibus diligentissimè obseruaretur: ipse interea rogatus de apparatu, copijs, consilio hostium, grauiter prudenterq; disserebat.

Rhodus vrbs oppugnatur. Hostis interea quatiebat frustra admotis machinis vrbis mœnia: pilæ tamen sæpius præteruolantes priuatos infestabant, itaq; Paleologus retulit animum ad vetus consilium & spē Nicoleæ turris occupandę. Ex his ergo ligneis turrib. ingentia rotunda saxa in Nicoleam voluebantur. quin & nuper, cum trecētas machinas minores admouisset, pars quæ in occasum vergit ita quassata est, vt ingentia ea saxa, quę extra turrim collocata erant aptissimè ad vim depellendam, corruerent, quorum ruina ingens fragor exauditus est. Signinum tamen, aliáq; ædificij opera integra manebant, mortario nec dum excusso. Commoti sunt grauiter Rhodij ea ruina: sed Dambussius per industrios homines hortabatur moderatè eum casum ferrent. ipsi se interea contra fortunam cautius pararent & armarent, curaturum se ne hostis ea turri potiatur: erat tum Rhodi Antonius Fradinus Franciscanus vir doctus & eloquens, qui suis concionibus id assecutus erat, vt vnus aptissimus esset ad populum languentem incitandum, & ad effrenatum moderandum & placandū. Cum autem hostes putarent se turri potituros, Magister equites Rhodios delegit qui locum tuerentur, Fabritio etiam Carreto imperat fossas, propugnacula nouasque munitiones intus excitet, quib. vis hostium arceat: huncq; cum reliquis præsidio reliquit. Ipse nauicula vectus locum ipsum lustrauit, & quæ eo muniēdo necessaria essent, vt accelerarentur continuatis noctu diuq; operibus curauit. Ibi verò cubicula, quibus Rhodij equites insederant, ita oppleta saxis arenáq; visa sunt, vix vt recipiendis illis vacuus locus inueniretur.

Excita-

Excitata est & alia munitio circa propugnaculum, quod antemurale vocant, & turrim quæ à D.Petro nomen retinet. Ex eo loco vsq; ad molem, quæ protrahitur versus turrim Nicoleam, quando mare ibi parum profundū, & interdum vado in- vento permeabile erat, in valle & fossis equites Gallici & Hispanici notissimę virtutis Craono & Scaligero ducib. collocati sunt, qui facilè reliqs auxilio essent. Sed & machinas bellicas plures circa mœnia auehi iussit, quib. naues faselósq; Turcarū, qui sese accingebant ad turrim occupandā deprimeret. Nocte ingenti vlulatu quid pararent ostendebant: prima luce Tympanis omnes excitati, ingens vndiq; strepitus, Turcę nostros inuadunt, machinarum fragor ad cœlum ferri. Qui turrim defen sabant, contrà acerrimè niti, neq; vllus quàm in dextra spem habere: sagittæ vtrinque volare: intenti illi nostros loco pellere, nostri fortiter vim arcere: illi rursus plu rimis locis semiruta loca oppugnare, nostri saxa voluere, quibus multos in mare præcipitabant, maius illis studium Turcas sauciendi, quàm semet tegendi, at dum fessis & saucijs recentes vndiq; Alexius Tarsius submittit, scalis Turcæ prope summa occuparant. eo die Paleologus ægrotabat, atq; Tarsius Turcis præerat. Cōcurrunt Rhodij, lapides, tela, ollas pice sulphuréq; igneo plenas ingerunt, Turcæ nostros molestabāt funibus & restibus, quæ instar scalorum aptè compactæ ac hamis & harpagonibus paratę fuerant, quas Turcę mira arte in turrim summo impetu vibrare edocti erant. Vbi autem omnes scalæ hamæq; à nostris comminutæ essent, Turcę vela cōtraxerunt. Multi afflicti, multi in vndas præcipitati, magna pars post tertiam horam diei vulneribus confecti, ducis iussu inde se subduxerunt: octingēti Turcæ occisi, mille vulnerati, & plures aquis submersi fuerunt, quorum tamen numerus iniri non potuit.

1480

Turcarū classis aduētū.

Prælio eo ipse Dambussius & eius frater Antonius interfuit, excussa etiam cassside forti lapide (territis alijs) pileū sumpsit, nihilq; remisit de pristina diligentia, qn suis semper præstò esset. Sagittam quoq; in femur impactā clypeo diuertit, Cum etiam Fabritius Carretus orarat, subduceret se periculo, cum illi proximis B. Aguius cecidisset, Tibi (inquit) tuiq; similib. labores hi mei proderūt, præsagiens & vaticinans Carreto summam imperij Rhodij potestatem, qua & postea potitus est. Antonius quoq; prægrauante Turcarum multitudine, ingenti arca è satis longinquo loco humeris vecta, ingenti strage proiecta ea multos elisit & oppressit. Sequēti die ad classicum Dambussius paludatus & equitib. ornatissimis comitatus, Rhodum redijt, vbi ei omnium concursus mirabilē in modū præstò fuit. nihil exoptatius aduentu illius, nihil charius: supplicationes etiam ob res prosperè gestas decretę. Tū etiam in templo diuæ virginis Deum obtestati, auerteret iram à Rhodijs, & in vilissima Turcarum capita transfunderet. Paleologus autem ea spe excidens, admotis rursus machinis quatiebat mœnia, aditum parans qua sui irrumperent. Sed & acriter Turcæ vrbem oppugnabant, erectis propugnaculis è regione montis, qui vergit ad Septentrionē, eo loco quo suppliciū desontib. sumi solet. loco excelso machinas admouent, quibus & mœnia & domos Rhodiorū concutiebant. Nec id fefellit Dambussiū. itaq; Iudęorū hortos domósq; ibi adiunctas ipse diruendas curauit. Ibi fossa & vallo locū ambientes, erecto etiā muro secundum fossam, ne eo peruaderet hostis, effectum est. Nemo ab eo opere immunis fuit, vel omnib. passim ad tam vtile opus operam sanè quā lubēter deferentib. præsertim cum duces lapides, terram, calcem, arenā suis ipse humeris auehebant. Horum exēplo & exteri negotiatores, & Iudæi ipsi operas quoq; suas in id opus contulere, quin & Franciscani plaustris subuectabant sabulum, totáque ea oppugnatione armati negotia attributa strenuè curabant, vt eo maximè motus Dambussius victor postea cœnobium D. Frācisco ædificandum magnis sumptibus curarit.

Magistri Rhodij fortitudo.

Horum exēplo cōmotę mulieres ipsæ Rhodię, & q̄ sacris addictę erant, dum alij incumbunt operibus, cibos occupatis præparant. Ipsæ quoque (si quæ virili corpore apparuerunt) in transuectione publica armatæ visæ, quo hosti è monte spectanti maior numerus tuentium vrbem videatur. Sed tamen hostis machinarum

Mulierumq; constantia Rhodi.

1480 assiduo impetu ita profecit, vt sterneret partem muri, nocte quoque saxa voluentes multos è Rhodijs opprimebant. Ita magnus Magister collapsa celeriter reficere, intus nouas fossas erigere, has leuiter arena superiniecta tegere, proximè picatum & apparatum sulphureum admouere, vt si ea hostis irrumperet, facilè opprimeretur: quod Paleologus per exploratores intelligens, irrumpendi consilium distulit. Cum autem eorum saxorum impetu, quæ ingentia in oppidanos voluebantur, variè omnes afficerentur, pueros & mulieres, quæ bello inutiles erant, Magister in hortum conclusit, annona affatim illata: eum tabulato ita contexit, illæsi vt omnes fuerint. Noctu plerique in cellis vinarijs, antris & cauernis cõcauisque & tectis locis desidebant, vt saxa vitarent: multi quoque in ædes sacras se abdebant. Cum ita omnes latibulum & perfugium noctu quærerent, hostis ea oppugnatione nihil profecit. Neq; tamen Paleologi animus imminuebatur, at quotidie plura agitare, machinas rursus opportunis locis admouere.

Seditio Rhodiorũ. Vbi Turcæ multa agitanti nihil procederet, per transfugas aliquot, qui nondũ indicto bello subdolè Rhodum speculati equitum consilia ferant, parat veneno Dambussium tollere. Rumor interea sparsus est, auctus Calibassæ iunioris vanis imposturis, qui à Turcarum Imperatore in castra missus fuerat, adfuturum mox Mahometem ipsum cum centum millibus armatorum, & machinis mille quingentis insignibus. eo rumore Itali aliquot, Hispani, & Nauarri ita consternati sunt, vt conuenticulis actis quærerent, salui?nne futurum esset Rhodiorum imperium? Dambussius non minuendo nec negando rem, at præterea augendo addendoq; confirmabat. Mox etiam ijs vocatis, quę seditiosè missionem flagitabant, nauibus se quas in terras vellent auehendos curaturum ait, lubentérq; se eos ex manipulis expuncturum, modò desinant quærere quantæ essent hostium copiæ. At si otiosi esse pergant, inferias se Plutoni daturum, omnib. iugulatis. Rhodũ etiam solis Ioannitis iuuantib. cum incolis & Veronensium cohortib. quas lectissimas Scaliger adduxerat, defensurũ se edixit. At hi ad frugem redeuntes, pœnam vltrò in se depoposcerũt, vt obliterata seditionis infamia, cum tumultuosissimè hostes adesse dicerent̃, proriperent se, nec redirent, nisi multis capitibus conto elatis. Sequentib. quoq; oppugnationib. maximo vsui fuerunt, perforatis aliquot hostium tormentis repentina eruptione. Nec tamen erumpere eos sinebat Dambussius, nisi attributis Auernis, vt Paleologus rem esse sibi diceret cum bellicoso Cantabro Quiriniq; & Magni Caroli vetere progenie & Hispano indomito. nouerat enim per transfugas à quibus ea irruptio fuisset tentata.

Magister veneno frustra tentatus. Interea Ianus Dalmata transfuga in vrbe disquirebat, quo pacto veneno Dambussium aggrederetur, deniq; omnia tentando socium sibi adiungit Pythiũ Epirotam: erat is Mario Philelpho familiarissimus, qui erat Magistro à secretis. recenti tñ seditione, cui is hæserat, amicitia excidisse videbatũ. Hunc Pythius anxiũ aggredit̃, hortatúrq; pœnas petat violatę amicitię, id adeò maturè posse euenire, si veneno parẽt Dãbussium tollere: esse id ei facillimũ, cui cum cocis pincernisq; Magistri sit magna familiaritas, sed ille cũ simulasset sese ea curaturũ, quę maneant prĕmia exquirit: Ille Paleologi literas ostendit, quib. rem acceleret monebat̃: quamcunq; participibus facinoris fidẽ dedisset se prĕstaturũ, nec tñ subscriptę erant, ne res deprehẽderetur, tantũ prima literarum nomina latius à tergo scripta visebant̃. Marius vir ingenio & optimis studijs quib. erat deditus ęquum fuerat, cum recepisset se curaturum quę in rem videbant̃, cognitis insidijs ad Dãbussium pergit, & rem omnem vti acta erat, enarrat. Deprehendi mox ille iubet Ianum & Pythium. Sed Pythius interrogatus de insidijs quid egisset cum Mario & quid parasset, primò negare, deinde dissimulare, post vbi tormenta adhiberi videt, omnia vti parata erãt, aperit. docétq; magnis se prĕmijs sollicitatũ, vt principẽ veneno tolleret. Igit̃ Pythio gula laqueo fracta, Iano caput detruncatum. Conscij duo tanti facinoris cognito indicio fuga vrbe elapsi: Marium deinde ardentius complexus Dambussius, præsertim cum in eo insigne lumen probitatis & fidei, delato hoc facinore, percepisset.

Detectis

Detectis his domesticis insidijs Paleologus diu in incerto habuit quidnam cō- 1480
silij caperet. Redijt autem rursus ad Nicapoleam turrim: prius tamen parat cōmi- *Turcarum varij apparatus.*
nuere eas munitiones, quas Rhodij circa littus maris erexerāt. Antonius Magistri frater, animaduerso eorum consilio, quinquaginta ex Italica statione delectis, exitu clanculum subtus terram pararo, summo eos silentio emisit, circa locum quo incipiebāt hostes ea moliri: sublatisq; repente scalis, gladijs, lapidibus in fugam Turcas vererte, dissipato eorum apparatu: decem ex his necati quorum capita hastis victores extulerunt. Eos palàm laudatos Magister multis præmijs donauit, ac tanti eis honores habiti, vt quasi prodigus deprehenderetur. Iam Turcæ machinationes suas summa industria turri admouent, sperantes sese munitiones nostrorum fracturos. sed quæ hi diruebant, mox multitudine operum & militum reficiebantur. Ineunt autem nouā de integro rationem, vt ponte constrato ex transuerso prodirent ex fano Antoniano vsque ad turrim. Pons ex varijs lignis constratus est, cui inerant aditus desuper, ingentes porro claui suffixi, ita vt latus exciperet sex homines armatos prodeuntes. Hunc per mare funibus oblongis & grauius obstrictum transferre parabant. Geruasius Rogerius Britannus rei nauticæ peritissimus noctu indicans suis, magnū nescio quid se moliri, in mare insilijt, summáq; celeritate vsus funes quibus pons illigatus erat incidit, deinde ordine rem, vti erat gesta, in vrbem rediens, Dambussio enarrauit. Huic ille summos honores habuit, donauitque ducentis nummis aureis, pro concione etiam publicè laudauit. Hæc vbi frustra fuere, parant hostes pontem subductis plurimis nauiculis in turrim educere, simul etiam faselos plurimos & pontones miræ magnitudinis, quibus abundabant, subducunt, onerantqúe eos tormentis bellicis, vt & vno eodemq; tempore alij nostros qui præsidio turri relicti erant infestarent, alij ascensum pararent, alij machinis eos terrerent.

Cum esset Dambussio nunciatum faselos hostium circūduci, eósque classem in- *Turcarū cedes ad vrbē.*
structam & paratam in aqua habere, nouo præsidio mille delectis equitibus locum auxerat, intúsque omnibus passim intentis nouas munitiones pararat. Repentè nocte ligno dato nostri inuaduntur, sed hostes sagittis, globisque ęneis pelluntur. Magna rerum hominumq; strages, nocturno fragore vlulatúq; circumsonante, pons cymbis transuehitur. Sed machinas aliquot bellicas Magister ita aptè direxerat, vt hę pontem & reliquum apparatum comminuerent, & quatuor myoparones & pontones aliquot onustos bellicis tormentis, perfossos dissipatent, vbi multi quoquè ex hostibus submersi sunt. Nec tamen remittebant hi aliquid de pristina oppugnatione. Namque multitudine tormentorum bellicorum abundantes variè Rhodios infestabant, qui & ipsi alijs tormentis hostilia subuertebant: protracta ea oppugnatio ex hora noctis tertia vsque ad sequentis diei horam decimam. Paleologus vbi videt suorum numerum minui receptui canit, & ira ardens in castra redijt. Fluitantia hostium corpora diebus sequentibus ripæ appulsa sunt, & spolia à Rhodijs lecta. Duo hominum millia quingenti desiderati. Eadem nocte duo è Creta stipendiarij, qui transitum ad hostes parabant, intercepti, capite plexi fuerunt.

Circa eam muri partem, vbi Iudæi & Itali excubabant, rursus incumbunt ho- *Ars arte luditur.*
stes, ac die quidem non desinunt mœnia obruere, nocte verò actis cuniculis muro quidem maximè instant: fossas quoque perfodiunt, easqúe ne videantur arboribus contegunt: munitiones nouas erigunt, easqúe viburnis tegunt, vt inde commodius machinas æneas admoueant. Erat ingens fossa aut hiatus haud longè à muro, quem illi multa arena multisqúe saxis illatis per æquare instituebant, vt inde veluti dorso parato commodius in murum scandere eis liceret. Consulit Dambussius quid agendum, quo pacto disturbandæ hostiles munitiones: placuit Caroli Liguris equitis consilium, qui machinam ligneam dic quidem struendam, nocte verò altius promouendam docuit, qua ingentia saxa ad hostilia opera laceranda emitterentur, nec spes fefellit. nam ita ingentia saxa nocte emit-

1480 rebantur, altius promota machina, vt munitiones eorum comminuerentur. Placuerat eodem authore vt vacuaretur fossa ea quam hostes exæquarant. Ita nocte cuniculis actis, eò multi concurrere, vt magnam partem hiatuum (vti antea) vacuã reddiderint. Paleologus tot se repente circumuallatum angustijs fatebatur, vnde nunquam emergeret, Calibassæ tamen consilio non desinit mœnia quatere. Dambussius cum fratre & sanctiore consilio disquirit, quo pacto se tanta hac turba expediat, ruentibus iam muris, qua Iudæi & Itali excubias agebant.

Transfuga præfes tormentorum Rhodi occisus.

Decretum tum fuit iuxta vicinum hortum alterum murũ extruẽdum, geminarũ palmarũ latitudine densatũ: mox figere ima terra paxillos é ligno tenacissimo, diffundi deinde dispergiq; visci copiam, diu multũmq; comixtam & aqua irrigatã intra arborum ramos, quæ mox comprimatur: vt constitutum erat, mox opus procedebat, nec id Calibassem latuit. Dat igitur operã vt opus impediat, adhibito plurimo igne artificiosè admoto. hic magna industria inferebatur, doliolis plenis pice & sulphure, aptissimis incendio mouendo. Accedebãt loculi & sacculi, alij lana & canabi ferro intermixto, alij ramento scoria & ferri excremento quibus ille existimabat se munitiones deleturum. Sed accidit vt austro reflante, vel quod verius est, imperitia eius qui machinis ijs erat præpositus, vanus is esset conatus, multisq; ex hostibus absumeret: ipse quoq; Magister quid hostes machinarentur per trãsfugas intelligens, breuib. illatis machinis multos prosternebat, vnde Rhodijs & socijs animi aucti. Georg. transfuga in eum locum perductus fuerat, vti consuleret, qua arte eludẽdi essent hostes. Isq; cum perfunctoriè agere videret, ad extremũ cõsuluit, vt noua eáq; altiuscula erigeret machina, vnde Turcæ impeterent. Hæc dum pararentur, machinis hostilib. vexati sunt nostri acerrimè. ita diffidere omnes illius consilio vt transfugam fallacissimum ad supplicium raperent. Sunt qui inuito Magistro discerptum à furibũda plebe dicant: sunt qui acerrimis hominibus ad quæstionem datum ordine retexuisse narrent, quo dolo in vrbẽ transierit, quibus artib. Rhodũ Mahometi daturum se pollicitus esset, quibus simulationib. alias quoq; vrbes aut ad deditionem pellexerit, aut inuitas diripiendas eiusis ciuibus ei tradiderit.

Turca Græcos ad defectionem hortatur.

Eius supplicio accisas spes aiunt Paleologo, qui etsi omnib. modis insidias parabat Dambussio, intelligebat tñ neq; illi ad cauendum prudentiam aut astutias deesse. Postquam videt vim frustra esse neq; insidias prosperè cedere, quando quæ vi tẽtarat aspera fœdáq; acciderant, constituit alijs astutijs Rhodios opprimere. Scribũtur literæ à Paleologo Græcis & Rhodi antiquis incolis, quib9 narrat bellum hoc à Mahomete susceptum, vt eos æquirate & fide tueretur, oppressos iam Latinorum seruitute. Principio eos virtutis, continentiæ, beneuolentiæ, libertatisq; patriæ propagandę visos studiosos. sensim hanc consuetudinem & disciplinam amissam, seu tum in eos reliquaq; Græciæ lumina videri iniquum, vt iam commoti eorũ contumelijs multi patria fortunisq; carere maluerint: id esse clarissimum, & Antonij Melligali ac plurium aliorum exemplo. Tandem aliquando miserę patriæ consulant, libertatis legúmq; præsidium, quod improbitas Ioannitarum eripuit, restituant, nec eos patiantur licentia rapinarũ, quasi rabie ad singulos integrósq; procedere. Dãbussium ne audiant, qui angatur & laceretur animi cupiditate, & noxarũ metu inquies, abutarúrq; eorũ facilitate: sibiipsis consiliũ salutare capiãt, antequã copijs rursus ãdmotis ferro & flãmis Rhodũ subuertãt. His literis publicè lectis, incolę Magistro responderunt: promissis insidiarũ plenissimis se nihil moueri, à Græcis verò sibi & omnib. Latinis paratissima omnia esse cõsideret: iuberet demũ quæ ad Rhodum tuendam pertinere arbitraret, omnia se diligenter studioséq; curaturos, profuso etiam sanè quam libenter suo, liberorum, vxorúmq; sanguine: quæ cum faceamorem erga se Latinorum imitaturos, merita non assecuturos.

Dambussio frustra pacis conditiones oblatæ.

Postea quoq; rursus è Græcis trãsfugis legati ad Dambussiũ mittunt. q intromissi variè eum ad deditionẽ Mahometis, etiã ostentatis pmijs, accendebãt. Monuerũt etiã, videret quò progrederet, re iam proclinata: non eandem illi semper occasionem in conditionib. æquis ferendis & impetrãdis futurã: cogitaret ne se, Rodiósq; omnes

omnes funditus euerteret, nec se prudens sciénsq; eò demitteret, vnde exitum videret nullum esse. His respondet Dambussius, consilijs se hostium non libenter vti, rebus suis integris, afflictis verò constanter se vitam, quā Deo optimo maximo deberet, redditurum. idq; potius quàm ad vllas deditionis etiam honoratissimas & vtilissimas leges deueniat. Cum legati, prestito aliquo obsequio Mahometi, nō ad deditionem sed ad societatem se eum hortari dicerent, tum Antonius principis frater, inquit, Tu quidem (frater) verbo ad societatem, re quidem ad certam prædam peteris, ita vitatis insidijs legati digrediuntur. Vbi Paleologus nullis conditionibus bellum componi posse videt, noua rursus capescit consilia. Parari itaque iubet omnia tormenta, & tricesimo die post vanam oppugnationem Nicoleæ turris, die & nocte ita pergit mœnia sternere, leuioráq; alia tormenta in vrbem altius emittere, vt quatuor diebus integris atratum cælum, & fulgura emittentem condensatum aerem stridore & fumo sulphureo, omnes dicerent: & erant aliquot turres altissimæ, iámque parte ima muri ita prostrati, vt ad irruptionem hosti locus datus videretur. 1480

Turcarū vrbem oppugnantiū ingens strages.

Turcæ ergo quinto calend. Augusti vrbem inuadunt, multitudinéque prægrauante muro potiuntur, atq; ibi sua vexilla figunt. Idem faciunt circa turrim Italicam, sed à læua & sinistra accurrentibus Italis & Cantabris, quibus & subsidio veniunt Antonius eum nobilitate Germanorum & Auernorum, hostes pelluntur, & mutilatis corporibus, alij cadunt, alij præcipitantur. qua in re Caroli Montlij equitis nobilitata est virtus. Erant quatuor scalæ, quibus ascensus & descensus patebat in uicū Iudęorum, quo loco fuit ea irruptio. At cùm adnimaduertisset Dambussius vnà Turcas in vrbem descendere, comminuta ea, qui temerè irruperant discerpti sunt. altera scala cum iam instarent hostes, ipse Magister conscendens, impetu facto sæpe hostem ferire, strenui & acris militis officia exequi, temerè inuectos disturbare: alios quoque Rhodios equites inducit, qui hostes perturbatos loco depellunt. multi cum cecidissent, hostes tandem in sua castra reuertuntur. Eo prælio Dambussius quinque plagas accepit. harum vnam circa mamillā dextram lætalem medici dixerunt. Dei tamen ope mersit ille ex incommoda valetudine. Cæsa tum Turcarum tria millia, quingenti etiam in vico Iudæorum concisi. Eo die hostes fuerunt territi & oppugnatione destiterunt, inspecta in aere cruce insigni, & persona fulgente, quæ manu scutum & hastam gestabat, astitisse huic synthesi hominem indutum Ioannem scilicet Zachariæ filium stipatum insigni nobilitate, quasi pararet obsessis ferre opem. Ferunt etiam fulgore insolito cælitus ad confirmandos nostros apparente, plerosq; Turcarum in acie sine vulnere, sine sanguine, sine vlla aperta vi, miserabiliter cecidisse.

Oneraria nauis à Turcis oppugnata.

At Paleologus cum suorum numerum imminutum videret, atq; ad nouem millia cæsa & quindecim millia sauciati essent, anxius erat animo, omitteret ne Rhodi oppugnationē, quæ frustra hactenus fuisset, an fortunam opperiret, qua sæpe prospere vsum se meminerat. Hęc cū plures dies noctésq; ęstuās cogitasset, desperans victoriam, tandem deliberat suos inde deducere. Accelerauit consilium fama quæ ante paucos dies percrebuerat, Latinorum auxilia è Gallia, Neapoli, & Roma aduentare. Ferdinandus quidem rex Neapolitanus subsidio Rhodijs mittebat naues duas refertas militibus, commeatu & machinis, duce Ioanne Poo. Hæ portum inspectantibus Turcis ingressi sunt. emisere tamen hi in eas machinas bellicas, quarū impetu malus vnus disruptus est. Harum vna cum deerrasset parum, Paleologus missis viginti myoparonibus eam inuadit, effusi erant omnes in hoc spectaculum. tribus horis integris pugna potracta est, dum hostes circumuenire nauim parant, sed ea talibus erat machinis munita, vt respirandi locus nullus daretur, tametsi agitatione maris parum abfuit, ne obrueretur. At sedatis iam fluctibus & tempestate commutata, elapsa tandem tribus myoparonibus ad Rhodios se recepit. Erat in naui ea Franciscus Auersanus à Sixto pontifice literas afferens, ante decimum quintum diem, nisi interea solutam obsidionem Dambussius nunciet, se

1481 ingentem nauium, faselorum, hominúmque multitudinem missurum, libenterque omne ærarium pontificium in tam sanctam expeditionem exhausturum. Cum hæ literæ publicè essent recitatæ, recreati sunt omnium animi gratiáque habita pontifici.

Rhodus obsidione soluta. Turcæ verò succisis prius omnibus arboribus & vineis, abactóque pecore quantum licuit inde sese proripuerunt. Posteriore ea oppugnatione sunt qui ita Turcas sibi certam vrbis direptionem adfuturam crediderint, vt octo millia palorum adduxerint, quibus publicè denunciarint, se palis podici impactis fixuros totidem Latini nominis. repertique sunt circa zonas cæsorum funes, quos in Rhodios, vt non dubio euentu, adduxerant. Rhodij tribus integris mensibus obsidionem tulerunt, magna animi constantia. quanquam aliqui dicant obsidionem 21 Iunij cœptam & 17 Augusti solutam. Hócque modo non doli, non insidiæ, non multitudo Turcarum, non aduersa asperáque res ingentem Rhodiorum equitum animum subegit, quin quem virtute adepti sunt locum, simul cum animabus retinerent. quæ multis bellis militantes viderant, quæque ab adolescentia à prudentissimis viris tradita memoria & scientia comprehenderant, his aduersis rebus vsi sunt, atque ita semper instructi, vt non modò tranquilliora læte ferrent, sed omnia turbidissima etiam si essent, tamen ex conscientia factorum & consiliorum probatissimorum, quæcunque acciderent, forti & magno animo ferre paratissimi essent. Hinc etiam factum, vt per quadraginta & amplius annos postea ab obsidione Turcica liberi fuerint.

Hydruntum à Turcis occupatum. Interea dum Rhodus obsideretur Mahometes quoque Achmat Bassam, filium Stephani Despotæ Bosnæ, cum magna & instructa classe aduersus Italiam ablegauit, qui etiam ex improuiso Hydruntum vrbem in Apuliæ & Calabriæ finibus, vbi Ionij & Ausonij maris discrimen modico aquarum interuallo situm, subito incursu oppressit & occupauit. quo nuncio tota Italia ita timore territa prostrabatur, vt de salute sua dubitaret, nisi diuina prouidentia ne pestis illa latius serperet Tyrannum è medio submouisset. Postea enim Ferdinandus rex Turcas terra marique obsessos eò redegit, vt se dederent, atque vrbe restituta ex Italia cederent. nec his expeditionibus Turca contentus, quin etiam ipse Sulthanum Aegypti peteret. Hoc siquidem tempore Syria à Turcis, Armenijs, & Aegyptijs variè in multis locis regebatur. nam Cassano mortuo maior natu eius filius, qui cæteris fratribus necatis imperium arripuerat, magnam Syriæ partem in potestatem redegerat. quod Mahometes ægrè ferens trecenta armatorum millia, ducentas triremes ac trecenta maiora nauigia compararat, Armenium non modò ex Syria pulsurus, verùm etiam Alcairi Solthanum inuasurus. Verùm cùm ad Nicomediam venisset, colico dolore correptus vitam finiuit. statuerat etiam nouam classem longè maiorem contra Rhodios ablegare, ac denuo fortunam belli tentare, ni fato sublatus fuisset.

Mahometis Turcæ obitum. Ferunt Tyranno dum nemora prætergrederetur ac syluas comparuisse inter ramos iuuenem, forma augustiore, humanam speciem excedentem, ornatum veste candida, manu ensem strinxisse, necémque Tyranno minitasse, atque dixisse: Hoc te confodiam ense. Quo viso vsque adeò expauit atque metu concidit. vt quasi furore attonitus in grauissimum morbum lapsus fuerit. Fuerunt etiam prius nonnulli Ianizari & cubicularij qui de interimendo Tyranno consilium iniêre. perpetrassentque cogitata, nisi Maudromenus Græcus vnus ex conspiratoribus rem prodidisset. Hos cum Barbarus trucidasset postea omnes suspectos habuit, neminem sibi fidum putauit, atque nullum quiescendi tempore in cubiculum admisit, qui duodecimum ætatis annum excessisset. Voluit is magnus Turcarum imperator dici ex magnitudine rerum gestarum. quod cum Asia potitus, auctis paterni regni viribus in Europam ingentes copias per Hellespontum classe traiecerat, Bizantiumque expugnauerit, Mysiam vtramque, Thraciam, Peloponnesum, Acarnanos, Aetolos, Ambraciam, Epyrum, atque Illyricum in potestatem redegerit, Asiæque minoris regna penè duodecim obtinuerit. Pontum denique, Bithyniam, Cappadociam, Paphlagoniam, Ciliciam, Pamphiliã, Lyciam, Cariam, Lydiam, Phrygiam, atque omnem Hellespon-

lespontum. Ad solis ergo ortum & occasum plures terras mariáq;, insulas & regna 1482 imperio adijciens, tandem magna ignominia ad Rhodum affectus, obijt quinto nonas Maij, anno ætatis 58, imperij 31, atq; salutis nostræ 1481. Mors eius tanta lætitia occidentis principes affecit, vt vbiq; sacra perficerentur, ac publica festa per triduum instituerentur.

Baiazethes Turcarũ Imperator.

Mortuo Mahomete subitò omnis obedientia more gentis cessauit, publicum ærarium sublatum, negotiatorum & Iudæorum opes direptæ fuerunt: tum etiam infirmiores à potentioribus suppressi, ac intestinis odijs, & mutuis cædibus omnia repleta. Reliquit nepotes quinque qui ad occupandam ditionem paternam aspirabant, & factiones suscitabant. sed maior factio inter duos fratres Baiazetum & Zyzimum exorta. Hos pater dum viueret diuersis locis disiunxit, ne post eius mortem imperio impliciti, aut publicis negotijs intenti, alter alteri ob futurum imperium insidias strueret. vnde eos prouinciarum præfectos constituit, vt vterq; sua prouincia contentus, quietam vitam transigeret. Baiazethes Paphlagoniam ad Euxini maris littora obtinebat, Zyzimus natu minor Lycaoniam, maior mollissimam vitam agebat: minor circa Iconium venationi, thermis, natationibus, & comessationib. iuueniliter lasciuiebat. Cognita ergo patris morte vterq;, raptim Constantinopolim ad regiam sedem properabat. Hic Orientalium & Persarum viribus in Asia confisus, ille verò Ianizarorũ & commilitonum fauore. sed iam tumultuatũ erat Const[illegible]tinopoli inter duces & milites, parte vna ad Baiazethum, altera ad Zyzimum imperium trahente. dum etiam cruentis gladijs inter se certant, Bassa vnus occiditur. Tum Achmatus Bassa Hydrunti expugnator vir militaris, vt seditiones tolleret, vnum ex liberis Baiazethis octodecim annorum in regio solio collocauit, atq; irato vulgo ostendit, dicens huius patrem Imperatorem à nobilioribus declaratum, ac regio diademate dignum. autórq; fuit vt dum pater abesset, eius filius summæ rei præficeretur. Byzantij anxij victoris gladium timebant, altera verò factio attonita iram dissimulabat. Paulo pòst Baiazethus Bizantium venit, ac seditione domestica sedata magno plausu exceptus, & Imperator salutatus fuit: mox etiam paternam gazam in potestatem redegit.

Zyzimus ad Solthanum fugit.

Zyzimus interea per Bithyniam terrestri itinere incedens, viarum dispendio moratus, principatu ac spe potiundi regni frustratus fuit. A suis verò admonitus Prusiam regiam veterem Bithyniæ occupat, atq; Germanum in certamen prouocat. Regebat tum alter Baiazethis filius quatuordecim annorum, aui sui permissu, Cariam & Lydiam. Is patruum audiens valido exercitu aduenientem, pernicibus equis fugam arripuit, atq; ad Rhodios festinauit. Hæsitabundus in littore fortè onerariam inuenit, qua ascensa primò Callipolim, postea Byzantium peruenit. Baiazethus hæc percipiens Achmatum Bassam cum instructo exercitu per Propontidem mittens, fraternis copijs obiecit. Cum autem Asiatici omnes Europeos milites tanquam audaciores & robustiores timerent, Zyzimus suis viribus diffisus Prusiam reliquit, atq; cum paucis in Syriam transijt: tum etiam sacrorum causa Hierosolymis templum Salomonis reuisit: deinde per Arabiæ deserta ad Solthanum Aepypti regem Memphim se contulit, quæ hodie Cairum dicitur, ab eo non modò comiter fuit acceptus, sed in aduersitatibus egregiè consolatus. Dum etiam Solthanus legatis ad Baiazethum missis fratrum discordias componere annititur, Zyzimus Mecham ad Mahometi Pseudoprohetæ sepulchrum venit, religiosusq; & supplex Mahometem veneratur. Reuersus ad Solthanum, cùm Baiazethes fratrem contemneret ac nulla spes pacis esset, Zyzimus apertũ bellum meditatus est.

Turcarũ intestino bello.

Postea ab Aegyptiorũ rege magnis muneribus donatus, peragrata Syria Istmũ minoris Asię (quę nunc Turcica dicit̃) penetrat, & Ciliciæ regem Caramannum accedit, à quo per literas & nuncios prius ad commune bellum accersitus fuerat. Hinc à Mahomete Cilicia & Mesopotamia paternæ regiones ablatæ fuerant. Is Zyzimum aduersus fratrem sollicitans auxilia pollicetur, & imperatorem salutat, ita vt huius ope speraret sese amissa recuperare posse. Iunctis igitur copijs iuxta

Larau-

1485 Laraudum ac Iconium castra metantur, vt Baiazetho bellum inferant. Baiazethus in tanto discrimine etiamnum anxius, fratris apertum bellum & ducum occultas defectiones metuebat, præsertim cum Achmatus Bassa clàm aliquas simultates cum imperatore aleret. Subsecutus igitur Achmatum, qui cum iusto exercitu iam contra Zyzimum processerat, magna auri profusione inconstantes Asiaticorum animos sibi conciliauit, & præfectos cum militibus in officio retinuit. Habebat in suo exercitu Baiazethus ad ducenta armatorum millia. Id cum Zyzimus & Ciliciæ rex à profugis intellexisset, cum se viribus impares cognoscerent, Tauri montis iuga (quorum obiectu Cilicia Syriam à se excludit) ne obsiderentur penetrarunt, vt natura loci ab insidijs tutiores essent. Nam literis ac nuncijs vltro citróque missis & acceptis frater pacis studium Zyzimo offerebat. ducenta etiam millia aureorum & regiam supellectilem in fœdus pollicetur, si regni fines excedat. clàm autem dolos prætendit, vt viuus in potestatem suam veniret.

Zyzimus Turca Rhodum fugit. Id cum Zyzimus intellexisset rerum desperatione adactus socium regem & hospitem hortatus vt tempori cederet, seque ad meliora seruaret. Ipse in maritima Ciliciæ descendit, ibique expeditissimũ nauigium mercede adeptus parari iussit, ac præstò sibi esse, vt si qua vis ex improuiso adorta esset, confestim in altum abiret. Mittit interim Rhodum, qui sacræ militiæ Magistro significaret statuisse se sub publica fide in insulam ad Christianos transire, quando fraterna iniuria pressus, nullus sibi locus superesset amplius. Id non modò non negatum est, sed quia Christianæ rei tanti principis transfugium vtile videri, confestim classis in Ciliciam mittitur, quę illum ex infesto littore in altum veheret. Nonduũ Rhodię naues eò venerant, cùm Zyzimus subitò hostium accessu compulsus, naui (quam paratam habuit) subitò conscensa, imminenti periculo se subduxit. Inde vbi paululum à littore progressus est, literas ad fratrem dedit sagittæ alligatas, quæ arcu violenter excussa in proximum littus est emissa. Fuerunt literæ quas ille ad fratrem dedit hoc argumento scriptæ, vt diceret: Se non fidei nec gentis odio, sed fratris iniuria subactũ, ad Christiani nominis viros fugam intendere, hos aditurum qui omnium maximè Othomanico nomini essent infensi. Vnam spem in tantis malis secum ferre, vel vt ipse iniuriæ author, vel eius filij quandoque præsentis aduersus se impietatis debitas pœnas exoluerent. Fertur Baiazethes ea epistola commotus, lachrimis temperare nequiuisse, animóque consternato tabernaculum ingressus, aliquandiu tacitus sedisse amenti similis. erat tum Zyzimus viginti octo annos natus.

Zyzimi oratio ad Magistrum. A Rhodijs Turca exceptus in insulam defertur, quem venientem militiæ Magister magna officiorum frequentia excepit. Postridie quam venerat Zyzimus ita Rhodiorum principem est allocutus, vt reddita domesticæ discordiæ causa, dixerit: Se idcirco conatum post patris interitum ad se imperium trahere (etsi fratre minor esset natu) quia ille ex patre nondum rege procreatus esset, ipse verò non solum ex patre rege, sed iam & Græciæ imperio adepto: fuisse tamen sic quoque cessurum se fratri, si in portionem aliquam regni ab eo fuisset receptus. Cæterùm eo consilio se Rhodum venisse, vt per ipsum Rhodiorum Magistrum, cuius fides & summa virtus in multorum ore esset, Romano pontifici & cæteris Christiani nominis ducibus insinuatus, in paternum regnum illorum auxilijs restitueretur. futurum affirmans, vt si aliquando restitui contigisset, omni tempore principum Christiani nominis amicitiam coleret, persanctéque seruaret, omniáque illis de se & suo imperio polliceretur. Videtur autem quod Zyzimus eo consilio Rhodum peruenerit & locum exilij delegerit, vt se in proximo sedente, quandocunque occasio oblata esset, audacius ad res nouas amicorum animi consurgerent, haberétque metu fratrem semper sollicitum, quo vt aliquando solueret sua sponte ad pacem inclinaret. Fuit Zyzimus statura procera, valetudine prospera, cæruleis oculis ac paulum obliquis, aquilo colore, naso adunco & circa medium prominentiore, obeso ventre, compactis alioqui membris. Erat pronus ad iram, insignísque oculorum inconstantia quum animus fluctuaret, in fremitu vox caprinæ similis, sedatus illi seruo compo-

compositus & rarus, cibi appetentissimus, vorare verius quàm mandere, aquam saccaro infusam patrio ritu potare, caloris, algoris, & inediæ impatiens. mergere se natandi studio marinis fluctibus enudare sine rubore corpus multis etiam spectantibus subtristis & cogitabundus videri, nec vllum lætitiæ signum dare, nisi in Rhodij Magistri congressu. patriæ legis obseruantissimus, ac gentilium literarum adeò peritus, vt patris historiam conscriberet. Matrem habuit ex regia Dacorum gente, quam cum duobus filijs Memphis apud Solthanum reliquit. 1487

Induciæ inter Turcas & Rhodios.

Interea Baiazethes audiens fratrem ad Rhodios confugisse, vt confugij spem auferat, Rhodiorum generositate allectus pacem cum ijs inire molitur. Missis itaque oratoribus (cùm semestres induciæ suasu præsidis Lyciæ staturæ essent) inter quos & Achmatus Bassa fuerat, tamdiu literis Magistrum ad pacem hortatus est, donec Rhodiorum legati cum Turca haud ignobile fœdus priusq; inauditum percusserunt: ibi Baiazethus iureiurando pro more Mahumetanæ religionis adactus, sic fatur: Milites gladium ne stringito: clades inferre caueto: nec continenti nec pelago armis locum dato: classem offensam salutato: negociator tuto mercimonia exerceto: commeatus sumito: seruum profugum si in lege versatur restituito: si extra legem est, viginti nummorum auri exoluito: arx sancti Petri perfugis patens esto: superstite Baiazetho principe pacem seruato. Hac forma pace stabilita Baiazethus per legatos Magistrum Rhodi precatur, vt Zyzimum fratrem, quo fomes bellorum penitus tollatur, sub alis suis foueat, ac protegat, pro annuóq; sumptu pollicetur quadraginta quinque millia Ducatorum, quos quotannis Calendis Augusti Rhodi exoluere bona fide promittit. Eas conditiones Dambussius suorum consilio assumpsit, vt tempori cederet, ac ne dissidij maior; materia oriret. Eo etiam tempore Achmatus Bassa, qui Zyzimo fauere videbatur, & bellum paci præferebat, arcu collum traiectus in conclaui perijt, rege sic procurante. cum enim potens esset ac auro abundaret, regi semper suspectus fuit, qui verebatur ne fratrem in regnum introduceret.

Zyzimus pontifici traditur.

Sequenti tempore Zyzimus, quo tutior esset, in Galliam ad Francorum regem missus fuit, licet veteri constitutione Iudęi alieniq; à fide Christiana regno excluderent. Ibi in domo ordinis Ioannitarū dicta Burgonouit per aliquot annos vixit. Cęterum vt Baiazethes gratiam Magistri Rhodi maiorémq; amicitiam assequeretur, dextram Ioannis pręcursoris Domini dono mittit. Et cum anno sequenti nimirum 1484 in Maio ingentem classem pararet, numerosumqúe exercitum in Italiam per Hellespontū mittendū suadēte Magistro Rhodi ac minitante si aliter faceret, fratrem contra se emissurum, exercitum dissoluit, iuramento adhibito. Postea multi regum & principum à Rhodijs petierunt, magnis muneribus oblatis, vt Zyzimus eis traderet. Ex his Baiazethes. Mathias rex Vngariæ, & pontifex Romanus erant præcipui. Baiazethes per legatos prætercætera sacrum Christi sepulchrum cum Hierosolymis, & omni terra quæ sancta dicitur, Christiano nomini se daturū pro fratre pollicebat, & pariter lanceam Christi. Rex Hungariæ Mathias indubitatam de Turcis victoriam pollicebatur, & Imperium Constantinopolitanum Christianis recuperaturum. Innocentius octauus per Leonellum Concordiensem præsulem aureos montes promittebat omnibus Christianis, præsertim Rhorum ordini, itaq; eius facundia factum, vt Romam perduceretur anno 1488.

Turca veneno sublatus.

Cum Romam venisset, ibi per multos annos mansit, ac semper sub custodia militum Rhodiorum detentus fuit. Sub Alexandro tamen sexto, cū Carolus 8 Francorum rex vrbem cepisset, ei obses datus fuit, cum duce Valentino pontificis filio. mortuus est autem veneno, pontifice non ignorante, in vrbe Tarracina: cum enim Alexander in Gallos esset infenso animo, omnia prius maluit, quàm res Caroli per Zyzimum fieri meliores. Carolus enim Idibus Ianuarij anno 1495 ea conditione cum pontifice pacem sanxit, vt Zyzimum Baiazethi regis fratrem sibi traderet, qui in Vaticano à Rhodijs custodiebatur, vt per eum Constantinopolitanum Imperium reciperet. Egerat autem Baiazethes initio Gallici tumultus cum pontifice

per lite-

1489 per literas vt fratrem veneno tolleret: tum etiam rex Barbarus magnum auri pondus, si eam sibi operam nauasset, ei fuit pollicitus. Itaque Alexander (vt fert) Zyzimum Gallorum regi veneno potionatum tradidit, vt post triduum mortuus fuerit, anno ætatis 44. Hácque ratione Turcarum tyrannus metu fratris captiui ne ei per Christianos bellum faceret, penitus liberatus fuit.

Mathias rex Vngariæ Turcas vicit. Initio verò cùm Baiazethes imperium & paternam hæreditatem adiret, nō modò domestici sed & externi tumultus vndiq; excitati. Nam & in oris Macedoniæ Ioannes Castriotus Scanderbegi filius, prælio apud Croatiam prosperè commisso, Baiazethi copias suis finibus expulit. Pari etiam successu Ioannes Cernouichius subita rebellione adeò Turcam perculit, vt passus sit eum obtinere, quæ post patris Mahometi obitū armis receperat, annuo tantùm tributo imperato. Omnium verò prosperrimè rem Christianam Mathias Hungarorum rex in Turcas gessit, vt ijs non minori esset terrori, quàm olim Huniades pater. Cum enim rex declaratus esset ingentem exercitum collegit, atq; hinc inde à Christianis principibus magna auxilia impetrauit: miserat ei quoque Rodolphus comes in Vuerdenberg 19 nouus Ioannitarum per Germaniam Magister aliquot equites sui ordinis. Hisce copijs per Vngariam descendens, Turcas qui Sirmienses agros vastabant, fudit & fugauit, castra quoque ab eis possessis redemit & recuperauit. Valida etiam manu maiorem Seruiæ partem penetrauit, multa fœlicissimè gessit, & plurima strenui militis opera atq; præclara facinora edidit: Bosnense regnum è Turcarum manibus subtraxit, ac Castrum Iaiza munitissimum vi & armis subegit: finitima loca deditione accepit, atq; captiuos plures cum insigni & nobili triumpho abduxit. Cum etiam deinde à Turcis arx Iaize iterum obsideretur, tam cruento prælio Mathias Barbarum repulit, vt coactus fuerit impedimenta & omnes machinas in prædam & spolia Christianis relinquere. Ideo Turca hunc regem inter Christianos solum Principis nomine dignabatur. Sabatiam postea arcem munitissimam ad littus fluminis Sauisitam strenuè è faucibus Turcarum eripuit, & licet iterum occupare annixi essent, sunt tamen ab Hungaris denuò repulsi. Quod si potestati Mathiæ traditus fuisset Zyzimus, potuisset omnem Turcarum familiam ex tota Europa eijcere & transmare repellere, id quod vnicè exoptabat.

Mamaluchorum & Turcarum conflictus. Baiazethes interea bellum in Syriam contra Memphiticum Solthanum moliebatur, qui olim fratrem consilio ac donis iuuarat, atq; eius matrem & duos filios hospitio susceperat, opulenta itaque classe parata à Venetis petijt, vt in Cyprum insulam liceret classem appellere. Cum autem Venetis ea petitio suspecta esset, timētes ne Turcæ consilia occasione quadam reperta subitò mutarētur, publicè denegata fuit. Itaq; & ipsi classem pararunt, ac Franciscum Priuiolum ducem constituerunt, in omnem euentum intentissimi. cohors etiam vna Cretensium sagittariorum in Cyprum missa: postea Franciscus Naxum insulam vsq; adnauigauit, vt ex proximo Turcarum consilia cognosceret, quarum profectione audita & ipse recta nauigatione Cyprum pertendit: tum etiam Rhodij vndiq; suos equites in insulam conuocarant, atq; omnia loca diruta refecerant, ne inopinatò à Barbaris opprimerentur. Hæc cum Baiazethis duces percepissent, Lyciæ, Pamphiliæ, & Ciliciæ oras prætervecti in Syriā cum copijs peruenerunt. Solthanus verò instructo exercitu Turcis obuiā progressus cum hoste manus conserere instituit: in Ciliciæ finib. ad Tauri iugo biduo est dimicatū, vbi olim Alexand. Magnus memorabili pugna Darium vicerat. In eo loco primo die erat pugna dubia & acerrima, tum etiam locorum accolæ inter pugnæ ardorem Aegyptijs commeatum omnem intercepetunt, vt Turcis gratificarentur. Itaq; inopiam veriti si bellum traheretur, sequenti die in planiciem egressi, hostem ad pugnam eliciunt. Erant Turcæ numero multo plures, sed itinere fessi. centum enim millia eo die conflixisse dicuntur: Mamaluchi verò meliores equos & arma habebant. Est hic à prima luce ad noctem vsq; tanta strage vtrinq; decertatum, vt pauci pro numero eorum qui in acie steterant superfuerunt. nam ex Turcis vix tertia pars euaserat. Nec minor clades Aegyptijs contigit,

tigit, cum ex septuaginta millib. qui in eo prælio fuerant, dimidium sit desideratum. 1491
tam obstinatè pugnatum erat, vt neutra pars pro victa prælio cesserit.

Sequenti nocte Baiazethi duces per silētium in pacatum concesserunt, relictis castris commeatibus refertis ipsis Aegyptijs, Calumbeius etiam & Cherseolus Turcarum duces in fuga intercepti fuerūt. Cum etiam classis Turcica circa ostium fluminis Selphici staret, tempestate maris fœdè disiecta, miserum spectaculum hostibus præbuit. Tanta quidem consternatione Baiazethes suorum cladem intellexit, vt ignominiosam pacem à Solthano oblatam haud aspernatus fuerit. Bellum hoc Barbarorum, in annum 1487. incidit, quo etiam Caithbeius soldanus obijt, atque Mahometus filius in regno successit. Mansit interea pax Venetis cum Baiazetho terra mariq; incolumis. Circa hæc tempora Ferdinandus quoque rex Hispaniarum cum Isabella coniuge grauissimum bellum cum Mauris in regione Bethica (quæ Granata nunc dicitur) gessit. Occupauerat Barbara illa gens eam terram ante trecentos annos, atque hactenus contemptis Christianorum armis retinuerat. Itaque Ferdinandus qui in reliqua Hispania latè imperabat, plurium annorum bello Maurorum opes oppugnauit & attriuit. Tandem etiam Ioannitarum atque aliorum militarium ordines, qui plurimas possessiones in Hispania habent, in auxilium vocauit, atque gentem illam Saracenicā tota Hispania expulit. Mele Maurorum rege cum vrbe regia in potestatem redacto 7. die Ianuarij anno salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo. Hacque ratione occidentalis Europæ pars à Barbara & impia illa gente penitus liberata fuit.

Saraceni ex Hispania pulsi.

Paucis interiectis annis Ottomanica classis iterum Hellespōti faucibus egressa, non sine magno Venetorū & Rhodiorū terrore, præter Græciæ oram vecta haud procul Corcyra tumultuosè consedit. Baiazethus etiam rex tum ingenti exercitu terrestri in Epyrū venit. Tota hinc bellica vis in Chimerinos versa fuit. Tenentij arduum & inaccessum penè locū in Acroceraunijs, eius loci incolæ ferox & indomitum genus hominum, qui cum aliquandiu Turcis tributum abnegarent, bello petiti sunt: sed ij terrificos hostium apparatus veriti, metu subacti cesserunt. Chimerinis itaq; ad imperiū retractis, Baiazethes pacatus retrò abijt, atq; cum Venetis pacem violare noluit. Postea maxima clades à Christianis in Liburnia, quæ etiā Croatia dicitur, fuit accepta, atq; 7 millia hominum vno prælio occisa. Conflixerant in ea pugna nouem millia Hungarorum & Croatorum, quorum regionem Turcæ assiduis incursionibus vexabant, at Turcis vincentibus Christianorum acies magna ex parte cæsa fuit. Vix enim duo millia media strage dilapsi per saltus & nemora in pacatum abierunt. Victor hostis, vt cæsorum numerus cōmodius iniretur, nares iacentium exectas baltheolisque insertas secum abstulit. Cæterum Baiazethes cum Mahometæ legis violator quotidie mero maderet, in omnemque luxum resolutus esset, nullum insigne bellum ipse, sed tantum per duces gessit, cum natura esset formidolosus. Maximè tamen regem Francorum verebatur, cum quo Zizimus frater in Galliam redire statuerat. Cum autem is veneno sublatus esset, atque pontifex Alexander, Maximilianus Cæsar, Ferdinandus Hispanus, Ludouicus Sfortia, & Veneti nouum fœdus inierant, Carolo Franco excluso, metu solutus, nihil amplius timuit.

Christianorum in Croatia clades.

Eodem tempore sub Aegyptijs tota Syria pace fruebatur, multiq; Christianorū in Damasco alijsque locis Phœniciæ negotiabantur, qui à Rhodijs militibus sæpius cò deducti ac reducti fuerunt: cum autem domestica fraude Mahometes Solthanus penè regia sede deturbatus perijsset, omnia immutata deprehēsa sunt. Nam Campson quidam Ducum inter Mamaluchos splendidissimus, factione fautorum suorum rex salutatus, propemodum regiam occuparat, sed tandē vrbe Chayro exclusus cum ala equitū Gazā peruenit, eamq; vrbem subitò occupare contendit. At præfectus vrbis latroni obuiā factus, cū armatorū præsidio, quod in vrbe habebat, pugnam conseruit & victor euasit, Campsone cum alijs 17 ducibus occiso. Tot illustrium virorum cæde Gazę præfectus elatus, ambitioni quàm fidei plus indulgēs,

Motus in Syria.

n

1494 regem Mahometē adijt, victoriā illi gratulaturus, vt præ se ferre videbatur. sed re uera de occupando regno & interimendo Solthano consilium agitabat. Vbi verò de affectati regni se in suspicionē venisse, periculumq; sibi imminere intellexit, statim in Arabiā concessit, ac magnū eius gentis exercitū conflauit. ab alijs etiam nationibus ingētem militum manum coegit, atq; Chayrum cum Solthano obsidione cinxit. Latebant per id tempus in vrbe regia ac per totum Aegyptum viri fortes, qui prius cum Campsono contra Sulthanum conspirauerant, inter eos erat præcipuus Lachimarus vir strenuus & ob res præclarè gestas, magni apud oēs nominis.

Mamaluchorum discordia. Hunc sub fide accersitum Sulthanus cum præsidiarijs, qui in vrbe & arce erāt, in Diadarum Gazę præfectum mittit, quem Lachimarus statim fudit ac fugauit. Præfectus igitur cum octingentis equitibus iterum se in Syriam proripuit, atque Archimarem Ptolomaidis præfectum sibi adiunxit. postea in agrum Damascenum hostiliter irrumpit, ipsamq; vrbem obsedit. tum etiam Damascenos ac milites qui in vrbe erant ad deditionem exhortatus fuit. Occurrit ei Caierbeius Damascenus cum sex millibus Mamaluchis, quos illi Mahometes in subsidium misit: quod vbi præsensit Diadarus suis viribus diffidens soluta obsidione Syriæ finib. excessit, & ad Turcas confugit. Damascenus autem hoste reiecto nec ipse in fide permansit, quin vniuersa Syria cum Hierosolymis sibi partim vi partim voluntate adiuncta, ex professo fit Mahometis hostis, in eo verò temperatior quòd rex dici noluerit. Cum hoc in statu res Syriæ essent, Diadarus iterum Turcarum manu collectitia ac voluntaria stipatus, in Syriam reuertit. habebat is auxiliariorum manum ad quindecim millia, quibus fretus Ptolomaidem obsidere cœpit. Interim Sulthanus, Machometes & Lachimarus veneno extinguūtur: mox autem Gilepes Mahometis auunculus rex substitutus fuit.

Sulthani varij in Aegypto. Is statim inito regno Tomobechum virum in bellis exercitatissimum in Syriam misit, additis illi hominum quinq; millibus, vt Ptolomaidem obsidione liberaret. Pugnatum est multis velitationibus acriter. tandem verò bellum extinctum & Syria pacata fuit, cum Tripolitana prouincia Diadaro permitteretur: qua accepta haud diu superstes fuit, sed mox quoq; veneno perijt. Nec Gilepes vltra biennium Solthanus fuit, sed mortuus Iambellametem successorē habuit. hunc Cassaron, qui adhuc Campsono viuente à Mahomete defecerat, statim bello persequitur, ac totam Syriam subegit: vnde ad Cassaronis opes comprimendas Tomumbechus à Soldano mittitur, qui duodecim ducibus sibi consociatis non prius in Syriam venit, quàm cum hoste occultè fœdere inito, redactisq; aliquot ducibus in potestatem, qui ad Damascum Solthanarum partium fuerāt. Cum illi omnes in Damasco conuenissent, Tomumbechus rex constituitur. Inde copijs cōgregatis Memphim ipsam inuadunt, atq; vrbem cum arce capiunt, ipsum Iambellatum Sulthanū in vincula conijciunt. Cum aūt regni nulla sit fide societas, Tomumbeius arcem intercepit, ac Cassaronem cum Iambellato & duobus millibus fortissimorū Mamaluchorum enecauit. hanc noui regis sæuitiam duces detestati in ipsum conspirant, ac vim illi intentant. Subita ea defectione Tomumbechus consternatus, relicta arce fugā meditatur. attamen in vrbe agnitus interficitur. Eius postea loco Ciaurus Soldanus efficitur, sub cuius auspicijs Syria aliquandiu quieuit. Cum autem Rhodij milites plurima quoq; cum Mamaluchis diuersis locis & temporibus peregerint. de ipsorum origine, progressu, & ordine pauca subijciam.

Mamaluchorum origo. Mamaluchi lingua Syriaca (quę & Aegyptiaca, Affricana, & Maurica dicit̄) omniū vulgariū latissima significant ministros aut stipēdiarios, erat aūt species quędam religiosorum qui cęlibes vixerunt, vt etiā ordines militares apud Christianos. In vestimentis ferebāt amictorium ex lino candido & pellucido, oēs hi erant Christiani abnegati, aut filij Christianorum, vt & Ianizari apud Turcas: nullo aūt modo adduci poterant vt in suum sodalitium Turcas, Mauros, aut Iudæos reciperent, sed ferè erant ex Hiberis, Circassis, Colchis, Georgianis, Albanis, Iacobitis, Nestorianis & alijs Christianis ad Phasim fluuium habitantibus. Hos Tartari capiebant

& turma-

8'turmatim adducebant ac Emyris aut Admiralijs vendebant. Illi emptos educabant ac Mameluchos efficiebant. Erant omnes viri strenui, in armis exercitati, pręsertim in re equestri, legis Mahometanæ cultores. Sicut etiam magnus Turcarum princeps à latere suo quatuor Visir Bassas habet, sic Sulthano quatuot Emir Quibir aderant, prӕterea Comes stabuli quem Diadarum vocant. Semper etiam ad minimum quatuor millia Mamaluchorum in regia erant, qui ex suo numero Solthanum eligebant ac sæpius quidem ex numero Emyrorum. Hęc secta apud Memphiticos cœpit tempore S. Ludouici Regis Francorum: qui ad Damiatam captus fuerat anno 1220. Qui verò Sulthanus eligebatur, pro fœlici introitu cuiq; Mamaluchorum centũ ducatos dono dabat. Primus Solthanus Melechsalem fuit, quem Mamaluchi obtruncarunt, quæ cædes causa fuit vt S. Ludouicus facilius liberaretur. Sunt autem Caierbei, Campsoi, Diadari, Tonumbechi, & Bellerbei apud Mamaluchos dignitatis vocabula, à præfecturis locorum aut à dignitatibus militaribus viris strenuis indita. 1497

Cum huiusmodi motus in Syria essent, Baiazethus per suos duces excursiões in Carnorum regionem fecit, an. 1498. octo. n. millia Turcarum aperti hostes in Italiã ingressi per Foroiuliensem agrum, cum metu & trepidatiõe agrestium, Liquentiã vsq; prædabundi processerũt: villæ passim direptæ ac incẽsæ, multi mortales capti in q; captiuos sæuitum fuit. transmisso etiam Tiliauento flumena castrametati sunt. Veriti autem ne ab hoste includerentur, aut grauem prædam pertæsi ingentem captiuorum numerum vtriusq; sexus vno in loco fędè trucidarunt, magnãq; vim hominum abduxerunt. Croatia quoq; igne ferróq; consumpta, & crebris incursionib. penè exhausta est. Sed & regnum Polonię à Turcis vastatum, ac 60. millia hominũ inaudita crudelitate abducti fuerunt. Cum autem & Tartari idem regnum inuasissent, Poloni respirantes sese coniunxerunt, & 24. Nouembris ad sexaginta millia Barbarorum trucidarunt. Maritima dehinc classe circa Peloponesum Turca cum Venetis mira fortunæ varietate dimicauit, nunc territus manum conserere fugiẽs, nunc in portu dum aquatum vadit, interclusus. In eo bello Rhodij milites Venetis egregiam operam præstiterunt. Sed cum naualis pugna exoritur, naues ferreis manicis consertæ, insolubilitérq; inter se cohærentes, incendio correpti fuerunt. Eo casu plurimi Turcarum territi, ex sua naue in subiectum mare præcipitati desiluerunt. suntq; suorum occursu conseruati. Quod si Veneti acrius institissent, de hostibus proculdubio hostiliter triumphassent. sed è manibus fortuna amissa dum Tur-

Turce Italiã populantur.

1499. cam, qui Peloponnesi dextrum littus legebat, subsequuntur, circa Naupacti fauces iterum elabi hostem sine pugna fœde permittunt. Deinde Naupactum vrbem vetustissimã (quam hodie Lepãthum vocãt) Venetis ademit, ac regno suo adiecit.

Methone vrbs à Turcis occupata

Sequenti vere Baiazethes terra mariq; bellum in Pelopõneso reparauit, multo validiore quàm antea classe, atq; maiore terrestri exercitu. nam 140. millia armatorum produxerat. Hisce copijs fretus Methonem terra & aquis terribili oppugnatione est adortus, æneis machinis muri disiecti, & tecta vrbis concussa, saxorũ molibus superne petiti, defensa tamẽ vrbs per plures dies fuit Methonensium fide ac virtute, Venetóq; præsidio, bisq; interim qui in vrbe erant oppugnati tãta hostium rabie, vt cateruæ militum muros subeuntium à tergo impulsæ ac in præceps actæ, fossas vrbis sua corporum strage repleuerint: mansit vtroque certamine res Christianis incolumis, repulsusque hostis à mœnibus propugnatorum virtute, ignominia & clade affectus. Interea superuenerunt tres Venetæ triremes commeatu & viris onustæ, quæ ex zazintho mittebantur. nam Veneta classis quæ illic stabat multo erat inferior, quàm vt tutò cum hoste congredi posset. Hi ergo per medias hostium stationes plenis velis ad vrbem contendunt, nec portum subire potuerunt, qui multis molibus ab oppidanis fuerat obstructus, ne eo hostis potiretur. Vi igitur sua sub muralibus vadis impacti in se totam ciuitatem illicò vertunt, ne vadis hærentes ab hostibus interciperentur: metu igitur lætitiaque variantibus, vt commeatum simul & præsidium acciperent non solum ex cæteris vrbis locis, sed ex murorum quoque stationibus ad mare concurritur. Eam hostis occasionem nactus, facto impetu prius muros transcendit, quàm ad subitum clamorem occurri potuerit. pugnatum est nonnihil in vrbe: postremo omnibus amissis cædes fœdissima Græcorum militũmq; est ædita, vrbs direpta, ac magna ex parte à Barbaris accensa fuit.

Cephalenia Venetis cessit.

Methone capta Baiazethes & Iunco deditione potitur, mox & Corone. Vbi de terrifico hostium apparatu literis & nũcijs Venetijs fuit auditum, Benedictus Pisaurius confestim cum noua classe contra Turcas missus. Huic etiam Rhodiorum auxilia addita. Eo tempore victor barbarus terra mariq; Nauplijs imminebat. Cæterũ audito noui ducis ad Zazinthum appulsu, & quod studio classem contrahebat, trierarchis ex circũiectis stationibus nauarchisque ad signa reuocatis, proposito mutato domum proficiscitur. Pisaurius classem abeuntem è vestigio secutus in Hellespontum vsque extremum agmen carpendo, morataramque aliquam aut ordine aberrantium intercipiendo persecutus est: ademitque interim Barbaro hosti biremes & alia nauigia viginti & amplius, mox retrò reuersus, complures ex hoste insulas locaque maritima populatus est, ac insulam Aeginam recepit. inde Zazinthum præda onustus repetit, vbi Consalem cum Hispanorum classe à socio rege missum inuenit, an. 1500. inde Pisauri⁹ duarũ classium opib. fretus, Cephaleniã superiore anno frustra ab alijs oppugnatã multa vi iterũ est adortus. laboratũ vtrinque nõ mediocriter, magnumq; cum hoste certamen plures dies tenuit. Ad postremum disiectis mœnibus oppidóq; vi capto, Venetus vniuersa insula potitus est.

Lesbos insula frustra oppugnata.

Paulo pòst regia quoq; Gallorũ classis ex Neapoli (quo admota fuerat) profecta orámq; Italiæ circumacta cum Rhodijs socijs per Ionium in Melum Insulam processit. Pisauri⁹ sociam classem breui assecutus, consilium cum ducibus capit, Lesbũ insulam inuadendi: huc etiam prospera nauigatione delati Mytilenem vetustissimã insulę vrbem subita oppugnatione adoriuntur, est quę breui pars murorũ ima bõbardis discussa. Sed dum muri disturbant, Pisaurius Tenedũ insulam adnauigauit cum aliq̃t triremib. maius quoddã negociũ secutus: breui. n. Turcarũ classis Hellespõto exitura ferebat, vt suis laborantib. suppetias ferret. hos rumores Galli duces de industria dissipandos curarant, vt per Veneti absentiã oppidum oppugnarent, traherentq; ad se omne decus captæ vrbis, cũ prǽda, si capi contigisset. Pisaurio igit absente signũ dat Gallis ad hostẽ inuadendũ, etsi Paul. Valatesius Venet⁹ plurimũ rogaret amicę classis pfectũ, vt hãc oppugnationẽ ad Pisaurij reditũ differet. Audire hęc

1500

sed nihilominus vrbem inuadit, atrociter Mytileneos adortus muros intrepidè subijt:fuit vtrinq; magnum & cruentū certamen,ac post vulnera cædémq; multorum vrbs validè ab hoste defensa est.tum Gallus spe sua frustratus soluta obsidione omnē bellicum apparatū imperat ad naues deferri,in altum abiturus.Superuenit nouo consilio Pisaurius,multúmq; hortando suadendóq; ęgrè tenuit,vt in obsidendo hoste perseuerarēt:ex captiuis interim cognitū est, esse in vrbe centū tantū & viginti pręsidiarios milites,oppidanos 300.Christiani nominis; sunt inde per aliquot dies muri multo validius disiecti:& iam de vrbe iterū oppugnāda inter duces agitabatū,quum repentè afferē vnam hostiū cohortē aduentare Myteleneis auxilio missam. Hos insidijs acceptos classiarij partim ferro trucidāt,partim medijs fluctib. obruunt:qui cędi superfuerunt in deuia & deserta loca insulæ dispalati abierunt.

Rhodiorum classis auxilio Venetis fuit.

Recens inde oppugnatio est Mytilcneos adorta, Gallis pugnam spectantib. Veneti munitiões hostiū ferociter subeūt, estq; tāto ardore in hos itū,vt bis miles murum ascenderit.Ceciderunt ea pugna pleriq; viri fortes,plures vulnerati: defensum &tū quoq; oppidū.sed dum id certamē adhuc hæreret,adfuit Liburnica Rhodiorū vna,quæ significabat magistrū Rhodię militię breui cū classe adfuturū. Placuit ducib.vtriusq; classis in eius aduentū obsidionē trahere:verum postridie Gallus mutato consilio in altū repentè vela fecit,Chiúmq; decreto petijt,inde digressus in fœdam incidit tempestatem. prætoria nauis cum duabus alijs sæuitia maris fluctibus absorpta est. Perierunt eo naufragio 800 viri fortes, ipse classis pręfectus cum 40 alijs,præter spē periculo seruatus est. Venetus sociæ classis auxilio destitutus, quia nec Rhodia ad diē constitutū adfuit,soluta obsidione ex Lesbo in Chiū,ex Chio in Parū insulā trāsmisit, vbi classem Rhodiā offendit:hic Pisaurius apud sacræ militię magistrū multū de Gallorū inconstantia q̃stus est,per quos stetisse(aiebat,)quo minus Mytilene caperetū,nec inde amplius cōmoratus: iam.n.bruma appetebat,ex Paro in Melum insulā cursum contendit, ibi Rhichium hostium archipyratam inuenit,quem vi tēpestatis in Melicum littus deiectum,insulani subitò incursu oppresserant. Pisaurius quia truculentus prædo plusquam hostiliter in Christianos sæuiret palo defixum lento igni,vt supplicium longius traheretur,torreri iussit: ex Melo inde profectus Corcyram in hyberna concessit.

Veneti & Turcæ pacē sanciunt.

Percrepuit interim fama nouū in Persia Prophetā (quem Sophi dixerunt) extitisse,qui nō sermone miraculisve,sed armis omnia impleret.Perculit motus ille totum Orientē,& iam occidens quoq; longinqui belli fama personabat,Italiáq; cogitare cœperat de nouo eius fauore conciliando,præsertim cū is hostiliter Turcarum finib. immineret.Tum etiā Nerithus insula à Venetis occupata & accepta:oppido etiam capto fugatisq; Turcis ac plurimis interfectis & vulneratis, ingens pecunia acquisita fuit.Fregit Sophi fama,deinde hæc insulę expugnatio haud parū Turcarum ferociam:(itaq; Baiazethes ad pacis cōditiones animū flexit, atq; cū Venetis omnes cōtentiones finire statuit,) pręsertim cū etiā populi Mediterranei ob maris cōmercia diu propter continuū bellū intermissa, ad extremā omniū (rerum inopiā redacti pacem longioris belli tædio efflagitabant. Hæc aūt ea forma fuit cōposita: vt Venetus, Nerithū relinqueret: Baiazethes res Venetis negotiatorib.ab initio belli adēptas restitueret:vt Pōtica nauigatio his vt antea pateret:esserq; Veneti nominis magistratus Bizantij qui antea fuit, suis hominib.ius dicturus: & vt res Venetæ ditionis certis finib.à Turcarū rebus discernerentū. Andreas Gritus Baiazethi perquā notus & familiaris ad sanciendam pacem à Venetis est Cōstantinopolim missus,paxq; confecta ac subsecuta est. Similiter quoq; Turca ob Persarū irruptionem pacē cum Vngaris firmauit, quib. hactenus multæ victoriæ contigerant.

Ismael Sophus Persiā occupat.

Prima enim huius noui seculi anno apud Persas Ismael enituit, qui Sophi & Propheta appellari voluit. Ferunt quidā ex bubulco illum prognatum, alij ex Cassani longi sorore genitum.Is primum religione Persarum animos sibi deuinxerat. nam rubro galero capite opertus,amictu rubeo incedebat: faciemq; semper tectam habebat:is more Mosis populum audiebat,ac interrogantib.respōsa dabat: iustitia &

15. 2 pietate multos alliciebat, adeò vt à plebe in modum terrestris alicuius Dei veneraretur. Iubebat is reuereri Deum immortalem qui mundum creasset, cuius opera visibilia essent sol, luna, stellæ, omnisq; cæli & terræ ornatus. deuouebat Mahometũ, & seruum emptitium vocabat, libros Alcorani vbiq; incendebat & destruebat, dicens, sese verum interpretem eorundem existere. Nec ignobile tantum vulgus sed plerīq; natalib. & diutijs clari, semel capti nouitate religionis, eum in summam virtutis & dignitatis existimationem euexerant. His auspicijs haud dubiè in magnam spem rerũ gerendarum erectus, auunculo Iacuppo veneficę vxoris fraude sublato, paternos agros & modicum illud imperiũ, quod dotale matris fuerat, repetere cogitauit, armatisq; suæ sectæ promptiorib. ingressus Armeniam breui paternã ditionẽ occupauit. Mox eo successu firmior factus adauctis copijs ad vrbẽ Simmachiã quæ in finib. Mediæ est, duxit, atq; eam vi captam hostiliter diripuit. Inde non iam vrbes sed Persarum imperium animo voluens ad Taurisiũ, nobilissimam maioris Armeniæ vrbẽ contendit, quę Persarũ regia erat, anno 1499. Ibi portæ vrbis Ismaeli statim apertæ, expulso Aluante Iacuppi filio: eundẽ quoq; persecutus prælio superauit, & castris exuit. Pari quoque fortuna vrbem Scyras in potestatem redegit. Mox etiam Sussam & Sulthaniam in fidem recepit, atq; suam religionem vi aut beneuolentia omnibus inculcauit, inde Tygri superato in Mesopotamiam transit, ac omnem prouinciam per deditionem accepit, Morathcamo rege excluso.

Techellis Persa Turciam vastat. Eodem quoq; tempore Techellis (qui à rubro pileo Cuselbas dicebaŧ) sese nouum prophetam iactitabat, atq; Hismaelis Sophi religionem omnib. cõmendabat. quod si etiam aliqui in Mahometão errore perseuerebant eos bello prosequebaŧ. hac ratione & Lycaoniæ & Cappadociæ vrbes infestabat, atq; Turcarũ arma prouocabat, magna cõmoditate Venetorum, Vngarorũ, & Rhodiorum, quib. Baiazethes nequaquã pacem daturus videbaŧ, nisi Asiatico tumultu reuocatus fuisset. Erat is natione Persa regia familia prognatus, quem vitæ integritas, & noua de religione doctrina illustriorẽ reddebant: is Ismaelis auxilio ingentem exercitũ ex suæ disciplinæ hominib. conflauit, & Turcarum fines inuasit. Edictũ eius nomine pluribus locis propositum erat, quo diuina humanáq; præmia his omnib. ostedebanŧ, qui continuò in partes trãsirent, & vulgatam antea Persarũ religionem sequerenŧ. Quod si qui pertinacius in errore persisterent, eos quum gladium semel eduxerit, facésq; succenderit, nullum postea veniæ aut saluti locum inuẽturos. Techellis primo ad Iconium celeberrimam Lycaoniæ vrbem peruenit, ac totam regionẽ populatus est. Quib. de rebus Orchanes & Machometes Baiazethis nepotes moti coactis copijs in aciẽ descenderunt: sed illi à hoste fusi fugatiq; sunt. Techellis inde per Galatiam infesto exercitu in Bithyniam contendit, atque non longè à Sangario flumine Bellerbechum Asię q; prępectum cum instructis copijs obuium habuit. Erãt in Turcarum exercitu incondita peditum multitudo ex Paphlagonia, Galatia, Bithynia, & Ponto ignari militiæ, & magna ex parte inermes, vt ferè sunt qui imperati vrbib. & oppidis inuiti militant, atq; vno nomine Asappi à Turcis nuncupantur. Virtuti aũt veteranorum equitum summopere confidebant, quorũ opera si aduersi quicquam accideret se ecssurum prælio, & signa seruaturum arbitrabatur.

Turcæ à Persis prælio victi. Ex aduerso Techellis, cui robur totũ in pedite erat, nihil spei in fuga habere, sed in suorum virtute victoriam collocare. Admonebat etiam milites, forti animo essent: quod si enim res successura sit, mox & Venetos, & Rhodios aliosq́ue Christiani nominis principes contra communes hostes Turcas arma sumpturos, vt tota Europa pellerentur, idq; ei promiserunt, atque clam armis & pecunia præsenti tempore subsidia transmiserint. Hæc quum diceret, tota acie horrendus clamor sublatus est, statimq; concursum. Bellerbechus peditatum in medio, equites in cornibus collocauit, quibus hostilem aciem circumueniret. Techellis autem vno corpore atq; vno impetu quadratã suorum aciem induxit, & equites (quos Ismael paucis antè dieb. miserat) in subsidio reliquit. Nõ tulere Asappi impetum neq; aspectũ Techellini exercitus, nanq; in fronte quiq; optimè armati constiterant, & pileata

acies

aciés vno colore rubro conspicua, quòd tota cruore conspersa videbatur, tyronibus & imperitis hominibus formidinem intenderat. Ita quum vix horæ dimidium Asappi prælium sustinere potuissent, tota media acies cæsa fugatáq; est. Equites Turcę qui in latera hostium vtrinq; magno impetu incurrerant, tametsi multos sagittis lanceísq; confixerant, atq; ordines aliquantum turbarant, quod pedites loco excedere & procurrere cogebantur, nihilominus quum deuictis Asappis Techelli ni in cohortes atq; manipulos sese diduxissent, & cominus prælongis hastis equos petere cœpissent, & ipsi continuò in fugam conuersi sunt. Persæ equites, qui spectatores pugnę fuerāt, è subsidijs in fugientes turbatósq; inuecti, multos protriuerunt, longiúsq; progressi Bellerbechum sistentem fugam circumuenerunt, cepissentq́ue ni à fortissimis stipatoribus periculo exemptus fuisset. Equites paucis amissis sibi fuga consuluerunt. Asappi supra septem millia interfecti, præterea omnia peditum signa, & vis ingens commeatus intercepta. 1504

Techellis quietē vnius diei militibus data, ad vrbem Cutheiam (quæ ad Hormi nium est) exercitū duxit. Ea vrbs totius minoris Asiæ vmbilicū tenet, Anatolięque Magistri equitum sedes est, sicuti in Europa (quæ Romania dicit̄) apud Sophiam Mœsiæ vrbem alterum Bellerbechum considere videmus. Fama enim erat magnas opes propter munitionis opinionem, eò à finitimis vrbibus in ipso terrore belli fuisse compor tatas. & cognouerat Bellerbechum se ex fuga in eam vrbē cum nobilissimis equitum contulisse. Igitur Techellis dignam eam vrbem ratus quæ aliquo periculo peteretur, tormenta minora quæ bello ceperat & sagittarios idoneis in locis collocat, vt propugnatores destinatis ictibus è muro pellerentur. Demum comportari scalas, & tota acie pronunciari iubet, omnem prædam militum fore, hís verò qui primi conscenderent sese maiora præmia tributurum. Ea spe murum subeunt, nulla vi hostium, nulla telorum multitudine, nulla mortis metu deterrentur, quin certatim scalas aut conscendant, aut per confragosa muri alij aliorum innixi humeris connitantur. Superne verò ingentia saxa, ardentes faces, & toto passim muro feruentis aquæ, calcis, ac harenæ vis ingens in subiectos continuē voluebant̄. Nec in tanta certaminis iniquitate, quum multi ipso molarium pondere comminutis scalis, laceri, exanimes, atq; omnibus deniq; incōmodis conflictati è muro præcipitarent̄, quisquā tamen in eo periculo tot ingruentibus telis pedem referebat. ignauiæ enim virtutisq; militum testes spectatoresq; aderāt Bellerbechus atq; Techellis. hic ne irrito incœpto abscederet ira ac pudore accensus: ille vt dignitatem, salutē, ac omnes deniq; fortunas suas in eo discrimine tueret̄, pari animo ducis atq; optimi militis officia implebat. Tandem fessis & magna parte saucijs propugnatoribus quum Techellis integros milites, qui prælium exciperent ac vulneratos reuocarent, continuē submitteret, facto impetu duobus simul locis per aceruos cæsorum in vrbem peruaserunt, obtruncatisque propugnatoribus, ac refracta p[o]rta omnem exercitum introduxerunt. Inde per omnes domos miserabilis Turcarum cædes ædita, expugnatumq; eodem impetu prætorium, quò se cum familia Bellerbechus receperat. Dux ipse cum vxoribus captus, & prætorium secto marmore & nobili structura insigne concrematum.

Cutheia vrbs expugnata.

Cutheia capta & Turcarum spolijs ornato exercitu, Techellis in animum reduxit expugnari posse Prusiam Bithyniæ caput, si priusquā hostiū vires coalescerēt, aut ciues perterritis omnibus aliquid consilij pro tuēda patria capere possent, ipse confestim eò contēderet, & in ea fortuna studio atq; ardore militū vteret̄. quamobrem indicta profectionis die militib. imperauit, vt corpora curarēt, scalas, arma teláq; pararent, quibus opulentissimam vrbem nec mœnibus tutam, nec vllo præsidio firmatā, hostium opinione celerius aggrederent̄. Hęc parantē nouus Turcarū exercitus, qui nuper ab Gallipoli per Hellespontū in Asiam traiecerat, à proposito oppugnandæ vrbis auertit. Namq; Baiazethes multū antea ad Techellis nomen, & ad Persicę religiōis famā excitatus, filijs, nepotibus, ac Bellerbecho Asię præfecto scripserat, vt pararent arma, & nouæ superstitionis initia opprimerent, darentq;

Turcarum apparatus contra Techellem.

1506 operam ne quid detrimenti in ea prouincia caperetur. Postquam verò Thechellim ex heremita imperatorem factum, innitiq; eum haud obscurè Persarum viribus, & ardere bello Asiam vidit, Halybassam cum Europeis copijs eò emisit. Erat Halybassa genere Macedo tametsi Eunuchus, virtute tamen fortissimis hominibus comparandus, qui sub Mahomete multis fortibus factis militarem gloriam, atque optimi ducis nomen adeptus fuerat. Is deducto flore equitum ex Epiro, Macedonia, Mæsia, Illyrico, & Thracia, ac adiunctis sibi prætorianorum Ianizerorum septem millib. ex Chersoneso in Phrygiam profectus est. In itinere Corchuto & Achomati Baiazethis filijs scripsit, omnibúsq; equitum præfectis, quos Sanzacos dicunt, vt quam maxima possent celeritate copias compararent, & in Galatiam progrederentur.

Techellis retro cedit. At Techellis de aduentu hostium certior factus, excedendum Ponto, ac sibi omnino multis de causis in pacatam regionem redeundum existimauit, ne coeuntibus vndiq; Turcarum copijs circumuenirentur, néue cogeretur iniquissima belli conditione dimicare. Namq; nec tutum iri, nec pacatum quicquam, si vel paruam aliquam moram traheret, se habiturum arbitrabatur, quum tantum terrarū à tergo relinqueret, tot hostiles vrbes, tot flumina, tot infestos populos, quæ omnia paulò antè primus hominum fauor victoriæque celeritas aperuissent. Igitur re ad consilium delata, quod præfecti omnes tantulis copijs sine iusto equitatu cum eo hoste, qui & locorum notitia & genere ac numero militum longè superior erat, prælio decertare summę dementiæ, aut extremæ necessitatis consilium esse censebant, collecta preciosiore præda ab Horminio per Galatiam citatiore itinere regredi cœpit. At Halybassa, cui vt statim in Asiam ventum singulis propè horis à prouincialibus de abcessu itinereq; hostium literæ pernicibus tabellarijs afferebantur. cognita eorum profectione Sangarium flumen superat ac transuersis itineribus rectà iter Cutheiam & Ancyram, qua transituros hostes coniectura iudicabat, pergit. Inde cum minimum tempus aut naturæ desiderio, aut lassitudini militum tribueret, quintis castris ad Caraassar in plana Galatiæ peruenit, & nouissimos agminis hostium fessos vulneribus debilitatos interfecit. Ibi Techellis vt hostes atroci spectaculo ædito aut demoraretur, aut à persequendo deterreret, Bellerbeehum quē vinctum trahebat, media in via sequentibus spectandum palo infixit. Nec Halybassa horrendo clarissimi viri interitu permotus, quicquam tamen de celeritate sibi remittendum existimauit, quin milites consolatus vt æquo animo itineris molestiam ferrent, ac paululum annitterentur, vt supplicium sumerent de immanissimis latronibus, qui euastata prouincia, nec impuberibus quidem, aut deorum templis pepercissent, sequente die in Ancyreorum agrum descendit. eo ipso die Achomates quoque cum decem millibus virorum vt vires iungeret, superuenit.

Persarum & Turcarū conflictus. Quamobrem Halybassa, qui nec continuo quidem cursu magnis itineribus antecedentem toto exercitu consequi poterat, iniquo animo ferens sæuissimum hostem è manibus elabi, insistere ijsdem fugientium vestigijs cum expedito equitatu constituit. Itaq; relictis pedestribus copijs, & Achomati commissa exercitus cura, cum octo millibus equitum abeuntes citatissimo cursu persecutus, extremum eorum agmen ad Olygam montem qui ab Amyra parum distat lacessere, & inito acri prælio perturbare cœpit. Techellis qui in ædito idoneum locum castris paulò antè ceperat, tametsi lassitudine & æstu torrentis solis exanimatos esse milites intelligebat, nihilominus cum æquissimo in loco cum solis equitibus sibi rem futurā sciret, cōuerso agmine ac constitutis pro natura loci & temporis exiguitate suorum ordinibus, Turcarum impetum egregiè excepit. Inuectos equites prælongis hastis sagittisqúe summouit, apparebátque hastatum peditem phalange facta, insultāre equitatu, nec cessurū loco, nec indignū quicquā superiore victoria eō missurum, nisi Halybassa mille amplius sclopetarios equites induxisset, qui per vices alij alijs turmatim miro ordine succedentes plumbeas glandes in confertissimos hostes spargerent. Qua procella cum magnus eorum numerus sterneretur.

neces-

necesse fuit phalangem solui. Inde hastati equites, qua dissipatis cęsisq; militibus densa & stabilis ea acies laxabatur, vehementiore illati impetu cedendo sternendóq; totam prope primam aciẽ deleuerunt. Techellis in media suorũ strage vbiq; conspicuus, quod vnum in tantis malis remedium relinquebatur, ex promptissimis & optime armatis nouam aciem facit, eámq; à nouissimo agmine in frontem ductam, equitatui opponit, & iubet pronunciari vt milites pleno gradu pugnando in colles sese recipiant, eo consilio, vt milites timore adducti, non metu ipso sed iussu Imperatoris id facere viderentur. Ita existimare naturę loci diffisos hostes vrgendi insequendiq; finem esse facturos. 1507

Turcarum strages.

Halybassa primo prælij successu ferox, haud dubiè iam inclinata victoria equites cohortatus, ne spacium euadendi in montem fugientibus relinquerent, premendo, vrgendóque instarent, ac breuissimi laboris operam, qua bellum vel vno eo prælio finiretur sibi ac Baiazethi imperatori præstarent. Hęc proclamans cum globo equitum per mediam hostium aciem perequitauit, vt cæteros accenderet, ac sibi non deesse virilem animum insigni virtutis facinore ædito testaretur. quod quum speciosius quàm pro disciplina iterum eodem ardore fieri posse confideret, interclusus & in medio circumuentus interficitur. Cæso Halybassa puncto temporis prælij fortuna commutata est. Nam Turcę qui dudum pulsis stratísque hostibus acerrimè præliabantur, ducis morte perterriti remittere pugnandi ardorem, sensim cedere, ac demum conuersis equis pugnæ loco excedere cœperunt. Ex aduerso Techellini qui plus spei in loci munitione ac montibus quàm in armis atque virtute posuerant, auctis noua spe animis, & in segni iam pugna collectis viribus procurrere, truci vlulatu victoriam conclamare, & hostem in fugam vertere. Ita fortissimi equites pugnę atque itineris labore confecti, quum fessis & fluentibus sudore equis persistere non possent, insignem certámque victoriam, quam dux ipse virtute partam morte postea temeritatéque corruperat, reliquerunt. Techellis tametsi nec refici equos nec in patentibus campis tutò consistere hostem posse, si vestigijs insisteret, sperabat, orbatus tamen suorum promptissimis, atque vniuerso exercitu inedia, vigilijs & vulneribus affecto, in Olyga monte conquiescere statuit. Inde paucos post dies trans Halym flumẽ ductis copijs ad Tasciã & in Rubra demum saxa se recepit, non procul ab vrbe Celenis quã Marsya amnis mediam interluit, hodiéque Maras Aladoli principis regia vocatur. Turcæ verò vlti magis iniurias, quàm plenam adepti victoriam ad Achomatem, vbi signa & prætoriani milites Ianizari erant, redierunt.

Copiæ Turcarum auctæ

Nec multò pòst Iunusbassa summæ virtutis Epyrota qui magnum in militia vsum habere dicebatur à Baiazethe delectus, cum imperio ad exercitum venit. Is statim, quum sibi copias omnes Achomates tradidisset, in Cappadociam profectus, dextrorsum ad Antitaurum iter flectens paucis diebus ad Tasciam peruenit, vrendóque ac vastando passim vniuersum agrum, sub montis radicibus castra posuit. Habebat Iunusbassa supra quadraginta millia equitum & peditum. præterea magnum numerum currulium tormentorum, ingentémque vim omnis generis commeatus. Quo apparatu territus Techellis, quòd nulla auxilia ab Hismaele aut Christianis mittebantur, quòd nullam tormentorum copiam habebat, quòd clade ad Olygam accepta saucios consternatósque metu milites, tantæ multitudini hostium obijcere miserrimum putabat, montibus ac syluis se tenere constituit, sperans, si munito in loco cunctaretur aut ventura interim Persarum auxilia aut temeritate hostium non omnino iniquam pugnandi occasionem aliquando hinc sibi defuturum. Interea singulis diebus haud satis digna memoratu prælia varijs in locis conserebantur. Nánque Turcæ explorando quæritandóque faciles aditus circumuecti montes, sæpius accliuis collibus ad hostes perueniebant. Techellini contrà syluis euolabant, & è præruptis locis, quæ ipsi in castellorum speciem communiuerant, acerrimè

depu-

1508 depugnabant. Tandem quum diu quotidiana consuetudine veluti per lusum leuibus prælijs vtrinq; vires tentarentur, animaduertere nonnulli milites itinera duo, non omnino difficilia, per quæ haud angustis callibus exercitus sub signis duci posset. Iunisbassa loci naturam contemplatus eodem tempore hinc Asappos, illinc Ianizaros cohortatus erigere aciem in colles non dubitauit, qui per ardua leni gradu prætentis scutis aduersus hostium missilia subeuntes magno animo ingentem telorum multitudinem sustinuerunt.

Techellis fuga in Armeniam.

Hostes autem occupatis æditioribus locis veluti è propugnaculis tela omnis generis proijciebant, & maiores lapides prouoluebant. Sed directis in eũ locum minoribus tormentis ab ea munitione deturbati celerrimè locum reliquerunt, quum signa scutatósque valida sclopetariorum manus sequeretur, & veluti grandine effusa tota acies obrueretur: móxque Techello receptui canente in interiores nec munitiores syluas se condiderunt. Sequenti nocte Techellis non ignarus quantum sibi authoritatis ac virium ex aduerso certamine decessisset, extinctis ignibus cum magno silentio saleti excessit, & per aduersos montes in minorem Armeniam descendit. Nec prius illorum fugam Turcæ senserunt quàm albescente iam cælo, exploratores qui saltum ingressi, impedimentá & paucos semianimos inuenerant, renunciauere euasisse hostes, eósque pręcipiti fuga petere minorem Armeniam. Quod quum Iuniusbassa ex captiuis etiam cognouisset impotenti ira gemens frendénsque, quod non statim ab victoria saltum omnem indagine clausisset, equitatum qui abeuntes sectaretur plurimis itineribus emisit. nequicquam tamen persequuti hostes, quod Techillis notis tramitibus rectà in Armeniã properabat, paucis in itinere captis ad ducem redierunt. Pulso Techelle Iunisbassa per omnes minoris Asiæ vrbes intensissima exquisitione habita quos Persicæ religionis cultores inuenit, omnibus tormentis excruciatos interfecit. his verò qui bello minimè interfuissent, neq; arma tractassent, iussit frontem, vt stigmate defectionis titulum pręferrent, quos protinus cum affinibus atq; propinquis eorum, qui secuti Techillim fuerant, in Europam traduxit, sparsitque per Macedoniã, Epyrum & Peloponnesi otam, ne si Techillis, qui ad Hysmaelem in finibus Scytharum bellum gerentem confugerat, copias comparare alias & bellum renouare vellet, coirent rursus, & nouas res noua defectione molirentur.

Terræmotus Constantinopoli.

Cum Baiazethes hostem ex minori Asia deturbasset, iterum consilia inire cœpit de Rhodo insula inuadenda, quæ suis copijs maria infestabant. atq; Turcarum hostibus oblata occasione auxilia ferebant. sed Dei mirabili consilio res aliter euenit. nam 14 septembris anno 1509 grauissimus terręmotus Turcarum vires plurimum prostrauit. is octodecim continuis diebus murum Constantinopolitanæ vrbis, qua parte mare spectat, cum omnibus adiacentibus ædificijs disiecit, fossatum ruderibus impleuit ac terrę æquauit. Arcem in qua Gazophylacium imperatoris quinque munitissimis turribus custoditur, & insignem domum, qua leones tanquam in viuario nutriuntur, destruxit. Cuniculos qui per montes ac longa itinera e Danubio aquas in vrbem euehunt, maximis & laboribus & impensis fabricatos ita concussit, vt ingenti thesauro reparari vix potuerint. huius autem maris intra Constantinopolim & Perã violentia terræmotus adeò infremuit, vt in vtramque ciuitatem mare vltra muros aquam inijceret. Domus verò tributaria iuxta muros Constantinopolis tota in mare decidit, vt nullum ibi vestigium maneret maxima item pars turris plombeæ in Pera corruit, in Calliopoli munitissima arx penitus rupta est, nec vlla domus illic integra permansit. totámque Græciam ad Danubium vsque sic terræmotus longè latéque peruagatus est, ita vt calamitas illa ad Insulam Rhodum quoque pertingeret. Feruntur Constantinopoli tredecim millia hominum tum obruta crudeliter perijsse. Ex familia primi Consiliarij, qui Mustapha dicitur, trecenti & sexaginta homines cum equis interierunt. Gaia alter Bassa fertur innumerabiles homines equos & iumenta amisisse. Sic & Albæ

Bassæ

Bassæ domus cum iumentis coquis ac hominibus fulmine & terræmotu cum omnibus bonis absorpta est. 1509

Terræmotum hunc maxima quoque pestis subsecuta, quæ Bizantium ruinis fœdatum etiam funeribus impleuit. Hisce periculis Baizethes territus belli consilia omisit atq; à Calligero monacho Græco sene admonitus, ab pestilenti maris ora in saluberrima Thraciæ loca concessit, egitq; complures menses sub Rhodope monte apud Hadrianopolim, vbi quum minime prospera valetudine vteretur, nec dolore pedum & senecta inualidus munia Imperij obiret, de successore deligendo cum purpuratis & familiaribus agere cœpit, diffisus maximè filiorũ ingenijs, quos præpotentes feroceśq; de imperio dimicaturos arbitrabatur, nisi sese superstite in principatum vnus asciseeretur, qui conciliato fauore militum opportunas regni arces, pecuniam publicam, classes & exercitus obtineret. Vnde etiam grauissimũ intestinum bellum inter patrem & filios, & postea quoque inter fratres exortum, quo durante Rhodijs & alijs Christianis pax concessa, vt suo loco ordine explicabit. Illud etiam hoc loco notandum quòd eo terræmotu Christianorum templa ac in primis Sophiæ ingens ædes illæsa permanserunt. præterea calx & cæmentum quo beatorum imagines post captiuitatem vrbis à Turcis coopertæ fuerant, ita separatim ab imaginibus ceciderunt, quasi arte noua iam primũ suo splendori essent redditæ. Paulò prius antequam hæc fierent magna mutatio in Hispania facta. Nam Philippus Maximiliani filius Ferdinandi regis Hispaniarum vxorem duxit, & omnia soceri regna obtinuit. is verò 17 septembris anno 1506 immatura morte obijt & Carolum ac Ferdinandum filios multorum regnorum hæredes reliquit. *Rhodiorum quies vnde.*

QVINTI LIBRI FINIS.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MArique fortiter gestarum,

Liber Sextus.

Octo linguarū Priores apud Rhodios.

VM hoc modo Barbari in Asia inuicem infestis animis decertarent, Rhodij equites domi alta pace viuebant, atq; in omnem occasionem intēti, aliquoties Turcarum naues pyraticas intercipiebant. quin etiam in varijs Europæ prouincijs per idoneos sui ordinis equites domos suas administrabant, atq; magnas opes cumulabant, vt aliquando neruus belli superesset, si Turca pacem cum Barbaris conficeret, & Rhodum inuadere proponeret. Accidit autem eodē tempore vt Guido de Blanchefort (qui Emerico Damboisse successerat) sacræ militiæ ordinis princeps, magno omnium luctu moreretur. Itaq; funere peracto comitia indicta de nouo Magistro constituendo. Sunt autem huius ordinis octo linguæ iuxta varias Europæ nationes constitutæ, quarum singulæ magistrum habent, quem

eius

eius linguæ Priorē nomināt. Inter has Gallica prouincionalis eſt prima. hęc habet Priorem cui commendatores Prouinciæ & finitimarum regionum ſubſunt. ſecunda eſt Auernorum. tertia Francorum qui in Francia Occidentali circa Lutetiam habitant. quarta Italorum omnium maxima, vt ſola ad 300 circiter equites habeat. quinta Hiſpanorum ex Arragonia. ſexta Anglorum. ſeptima Alemānorum: cui & Bohemi, Vngari, Croati & Dalmatæ ſunt coniuncti. licet enim illi quoque priores Maiori cruce vtentes habeant, tamen Alemānię priorem nunc Imperij Romani principem reſpiciunt. Octaua eſt Hiſpanorū ex Caſtilia. Hi priores prouincijs ſuis pręſunt, & iuxta linguarum ordinem totius ordinis principem priore mortuo eligunt. Præter hos ſunt & alij priores paſſim in Chriſtianorum prouincijs conſtituti, vt pote Toloſæ, Rupelli, in Lombardia, Romę, Venetijs, Piſis, Capuę, Meſſinę, in Catalonia, in Caſtilia, in Nauarra, & in Portugalia, qui ordinis Commendatoribus in ſuis prouincijs pręſunt. Sunt etiam aliqui officijs conſpicui, vt Mariſcalcus, Hoſpitalarius, Admiralius, Bailiuus, Theſaurarius, & Cancellarius. Hi ex ſuis prouincijs ſubinde nouos aliquot adoleſcentes nobiles ferè 20 annos natos ad Ordinis ſupremum Magiſtrum tranſmittunt, quorum virtus à ſuis Commendatoribus in publicis conuentibus iam antea approbata fuit, id quod etiam ſuis literis demonſtrant. Illi Rhodum (aut poſtea Melitam) venientes & crucem petentes in numerum equitum Ioannitarum recipiuntur, præſtito iuramento, quod Caſtitatem ſeruare, obedientiam præſtare, paupertatem amare, contra infideles ſemper pugnare, atq; ordinis & Reipublicæ Chriſtianæ vtilitatem promouere cupiant & velint. Ibi poſtea per quinque annos agentes & circiter 50 ducatos ſtipendia ex publico ærario habentes munia iniuncta ſtrenuè perficiunt. ac tandem in patriam reuertentes Domui alicui ex ſententia ſummi Magiſtri præficiunt. Eius loci prouentu annuo viuunt, ſed ſortem aut ſubſtantiam diſſipare non licet. Quod ſi etiam Prior alicuius prouinciæ diſceſſerit, ferè ætate proximus (quem Bailiuum dicunt) authoritate ſummi principis & aliorum priorum & ordinis equitum ſubſtituitur. Is rebus in ſua prouincia præeſt, atq; aliquoties ſuorum conuentu habito ordine de ſingulis inquirit, quid omnibus in locis factu opus ſit. In primis verò prouidet, vt certa pars prouentuum per publicum Receptorem in Inſulam ad Ordinis principem tranſmittatur.

Fabritius Carretanus ordinis princeps electus.

Comitiorum ergo die præſente ex omnibus prouincijs Priores & alij huius ordinis equites magno numero Rhodi conuenerunt, inter quos etiam Ioannes ab Hatſtein 21 Alemānię prior fuerat, qui nuper Ioanni Heckenzer officio ſucceſſerat. Vetere autem Rhodiorū more vbi ęqualia ſunt ſuffragia in poteſtate primi maximiq; equitis eſt, qui ad id eligitur, renunciare, vtrum ex duobus maluerit. Deliberatione ergo habita Fabritius Carretanus pluribus ſuffragijs 42 Magiſter & princeps Rhodiorum magna omnium gratulatione electus & renunciatus fuit. Is autem ratione voti nulli præſulum pręterquam Romano pontifici ſubiectus eſt: ſed ratione dominiorum & poſſeſſionum etiam Romanorum Imperatorem atq; Hiſpaniæ aut alios reges, in quorum regno degunt vt protectores honoribus proſequuntur, ſic etiam Rhodij equites ſuis Magiſtris obedientiam præſtant. Prædixerat autem iam prius Dambuſſius, cum Fabritij in oppugnatione Rhodiana virtutem conſpiceret, futurum aliquando vt rerum apud Rhodios potiretᷣ. Itaque Fabritius principatu adepto ſocios hortatus eſt, vt ſeſe armis, & commeatu munirēt. ſibi enim non dubium, Turcarum rabiem tantam eſſe, vt in ea propinquitate vix laturi ſint, quod quieta poſſeſſione huius inſulæ vtantur, fruantur, idq; ipſos quam primùm re ſenſuros, cum Baiazethes aut eius filij externis armis aut etiam mutuis & inteſtinis bellis non impedirentur. Quod ſe attineret nihil omiſſurum, quod ad patriæ defenſionem facere videretur, omnémq; operam impenſurum, vt Turcarū arma ad alios Barbaros diuertantur, aut vt in mutuam perniciem miſerè ruāt. Tum etiam quiſq; ſuam operam fidelem ſunt polliciti. Rebus poſtea ordinatis & compo[illegible]itis, multa gratulatione quiſq; in ſuam prouinciam red[illegible]t.

1511 *Filiorũ Baiazetis ambitio.* Eodem tẽpore supererant Baiazethis tres filij, Achomates, Corchutus, atq; Selymus, quorũ qlibet regnũ post patris obitũ ad se trahere exoptabat. Achomates ætatis prærogatiua bellis & pacis artib. Asiæ populos, principes aulę, & patris animum occuparat. Corchutus ob mite ingeniũ, sapientię studia, & q̃d ante 30. annos in regiũ soliũ collocatus, patri Imperium tradidisset, idem à patre promissum repetebat. Fecerat. n. Corchutus idem nolentib. ijs qui ei sceptrum obtulerant. vnde etiam liberalitate patris mox Lycia, Caria, atq; Ionia cũ nobilissima Asiæ ora ab Attalico sinu Phoceam vsq; cesserunt. Porro Selymus maiores spiritus gerens, quàm vt priuatam vitã duceret, liberalitate, astu, comitate, bonis malisq; artib. ad imperium contendebat: nec etiam maximum bellum & paternũ regnum affectanti studiâ Ianizerorum deerant, qui cuncta bellico tumultu misceri malebant, vnde opes & honores consequerent, quàm sub sedato principe otiosam vitam transigere. Is rumor cum ad Baiazethẽ peruenisset, qui Achomatem sibi successorem nominare destinarat, filios pari ambitione ad imperium festinãtes suis sedibus ad se vocauit. Primus omniũ Selymus classe in Ponto cõparata ab Trapezõte vrbe Theodosiam adnauigauit, adijtq; in eadẽ Chersoneso Mahometẽ Tartarorũ regem, cuius filiam iam antea inuito Baiazete vxorem duxerat. Eum detectis suis consilijs obsecrat, ne sibi genero in summa rerũ occasione deesse velit: docétq; quanta sibi spes adipiscẽdi imperij ab amicis prætorianisq; militib. proponat, si propius accedat, patrémq; de trãsferendo imperio cogitantem aut arte conciliet, aut ducto in Græciam exercitu armis deterreat. Tartarus collaudatis eius consilijs ex suis regionibus, quæ ad Tanaim fluuium existunt, copias cogi & classem parari iussit: tum quindecim millia equitum armata & Selymo tradita.

Selymus cõtra patrẽ exercitum ducit. His properè confectis, Selymus Boristhene superato per Vualachiã profectus, apud Cheliam vrbẽ equitatũ omnem Danubium traducit. Classem verò ad Varnæ portã conuenire iubet. Ipse alias ex itinere copias conscribẽs, simulando aliud, expeditionẽ in Pannoniã edicit. Hæc cũ Baiazethes percepisset, timere cœpit, ne hęc omnia contra se pararenẽ. Enimuero inquieti turbidiq; hominis ingeniũ callidus pater perspectum habebat, vel ex eo maximè q; se inscio insolenter vxorem sibi è Tartaris ducendam iudicasset, ac summa demũ arrogantia exercitũ terra & mari comparasset. Attamen eius ferociam dissimulatione magis leniendam quàm eo tẽpore contumelijs exagitandam existimans, oratores ad eum mittit, qui doceant, quanto cum periculo Turcæ superiorib. annis ea bella tractauerint, vt Machometes auus exemplo esse possit. Ad hæc Selymus respondit, se Achomatis iniurijs extimulatũ Asiam reliquisse, atq; in Europam transisse, vt amplioris ditionis pręfecturam, pro angusta & sterili & tum ex Inducijs pacata, ex hostili prouincia sibi armis vindicaret. Quod verò Hungaros tanquam insuperabiles bello minimè lacessendos dicerent, iam omnia apud illos esse mutata, cum Vladislaus dispar ingenio & virtute Mathiæ successerit. Legati postea patris nomine munera addebant, quibus ferox animus molliretur. nam Samandriam (quam Hungari Scanderouiam vocant) validam Mysorum vrbem, & complura oppida eius regionis veteri eius imperio adijciunt, & sexaginta aureorum millia ei numerãt. præterea lanceas addunt & sericas vestes mille numero, magnamq́ue vim commeatus, quibus rebus contractos milites donaret ac aleret, ne spe prædæ domo exciti grauiter ferrent, si absque munere dimitterentur. Selymus muneribus acceptis ambiguò responso suspensos legatos ad patrem remisit.

Baiazetes frustra conatur Achomatem regem constituere. Interea Baiazethes hisce causis permotus, ad id q; multo antea proposuerat descendit, atq; regem & successorẽ se dicturũ profiteẽ qui (se annis confecto) tãto imperio præesse posset. Ea cum per quatuor Bassas, qui bello pacéq; proximũ regi locum obtinẽt, prætorianis militib. deferrentur, extẽplò ab omnib. ordinib. reclamatum est, se nullum alium q̃ Baiazethẽ regem velle, cuius auspicijs amplius 30 annos meruissent. Intolerandum quoque cunctis videri, quod præmijs per interregnum dari solitis, ex ipsa externæ religionis hominum prædas odioso eius insoliti

facti

facti preiudicio milites fraudent. Namq; mos est vt defuncto statim principe Iudei 1512
& Christiani expositi Turcarum iniurijs, qui Bizantij, Perae, Hadrianopoli, Thes-
salonicae, Prusiae ve mercaturae causa degunt, à praetorianis per tumultum mercimo
nijs omniq; substantia spolientur, pradaeq; habeantur. Neq; prius milites sacramen
to rogati in verba noui principis iurant, quàm is omnem praedam donatiui nomi-
ne concesserit, & per caput suum (quod maximum apud Turcas iusiurandum exi-
stimatur) affirmarit, se nullam ex sontibus petiturum poenam, atque omnem eius
maleficij memoriam aboliturum. Baiazethes postquam omnibus suis consilijs mi-
lites aduersari vidit, quinquaginta aureorum millia praetorianis se diuisurum polli-
citus est, si Achomati fauerent, neque ius dicendi noui regis impedirent. Illi autem
pertinaciter negabant, ac vberiora premia sperabant, si pro temperato principe pa
cis impatiens ad Imperium eueheretur.

Selymus frustra cum patre colloquium petit

Selymus ab amicis certior factus quanto studio pretoriani patris conatib. obsti-
tissent relictis Pãnoniae finibus exercitúq; in Thraciã ducto, non longè ab Hadria-
nopoli loco edito consedit, vnde castrorum fremitus exaudiri, & rẽtoria è summis
vrbis tectis conspici poterãt. Inde ad patrem Selymus nuntiũ mittit, cum per mul-
tos annos patrem non viderit, se desiderare in eius cõplexum venire antequã Tra-
pezontem petiturus mare trajceret, statueret ergo colloquij diẽ. Baiazethes per-
spectis eius cõsilijs aliquot Sãzaeos cum delecto equitatu è proxima Graecia prae-
sidio acciuerat, & custodias in vrbe disposuerat, timens ne milites è filio deprauati
ab se penitus abalienarent, spem omnẽ colloquij tollẽdam indicauit. grauiter ergo
Selymum incusauit, quod alienam prouinciam introductis copijs occupasset, & at
matus colloquiũ petijsset, proinde eum rectè facturũ, si Thracia Europáq; excede-
ret, & dimisso exercitu in Pontum reuerteretur: si faceret, eum patris gratiam habi-
turũ: si in incoepto pergeret, se eum non pro filio sed hoste declaraturũ. Legatis di-
missis Baiazethes sequenti nocte cognoscit Selymũ motis castris recta Byzantiũ
petiturũ. his cognitis Bizantio Imperij sede timens, prima luce & ipse eò proficisci
statuit: discedẽte Baiazethe Selymus vrbẽ Hadrianopolim ingredit, recreatóq; ex-
ercitu, maiorib. itineribus Byzantiũ contẽdit, vt patrẽ antecederet. Vix dũ Baiaze
thes ad vicum (cui nomẽ Chiurlus) peruenerat, quũ à suis conclamat adesse hostiũ
antecursores, eósq; nouissimos ordines carpere, & iã lacessendo postremũ agmẽ de-
morari. Pater nouare perturbatus, ne qd fuge simile profectio videret, statim signa &
exercitum consistere iubet, eo proposito si filius acrius instaret, vt acie decertaret.

Baiazethes praelio decertare statuit.

Duces qui aderãt, Selymo callide fauẽtes, non pbare consiliũ imperatoris, quod
leuitate filij adeò permoueret, vt prelio rem cõmittẽdam existimaret, funestissimã
enim victoriam fore, si filiũ superaret, si verò pater succũberet, miserrimã conditio-
nem cũ vniuerso exercitu subiturũ. Huius sententiae erat Mustaphas & Bostanges
ex purpuratis precipui, qui Bassaeuisir dicebant, q etiã Ianizaros ad suas partes tra-
xerant. Vnus omniũ Cherseoglis Bassa Imperatori socero fidelis Selymi impoten-
tiam, supra fas & aequũ insolescentis, retundendã vi armisq; censebat. Huic Cherse-
chius Illyricus pater spõsam adamatã praeripuerat, atq; occasionẽ dederat, vt ad Ba
iazethẽ Byzantiũ perfugerit, qui illũ ob virtutes suscepit, inter Bassas euexit, & fi-
liam vxorem dedit. Huius igit viri adhortatione Baiazethes cõfirmatus, è taberna
culo prodit, atq; ad Praetorianos circũfusos orationẽ habuit, plenã animi pristineq;
virtutis. qua ratione permoti ex Ianizerorũ ordine gregarij milites conclamare coe
perunt, ne dubitaret praeliũ cõmittere, & suam fidem experiri, idq; tanta alacritate
vt voce, manibus, & telorum crepitu, se fortissimã operam prestaturos significarẽt.
Hos caeteri eodẽ clamore insecuti sunt, qui prius animo in Selymũ inclinarant. Vn
de etiam Mustaphas & Bostanges è praetorio discedunt, ad cohortandos milites &
aciem instruendã, vt & ipsi suũ studiũ erga Imperatorẽ simularent. Baiazethes ve-
rò ob pedum dolorem curru vectus, sic aciem Cherseogle consilio constituit. San-
zacorum equitũ sex millia praecedere, praetorianas verò nobilium alas, quas Spa-
chioglanorũ vocant, à dextra Laeuáq; praetoriae phalangis Ianizatorum (vbi ipse

1512 erat) latera stipare iubet, præsidio autem impedimẽtis quatuor equitum millia reliquit. Ex aduerso Selymus Tartaris in vtroq; cornu, Turcis autem in medio collocatis, lunata acie paternas copias ferè vndiq; circumplexus impetum fecit. Tartari quum ad hostẽ intra semistadij spaciũ peruenissent, agminatim more suo in gyros magnos orbésq; introrsus vacuos coronæ modo decurrẽtes (vt aduersi auersiq; pariter sagittarent) magnã vim sagittarũ vniuersę prope aciei superfuderũt, cũ insigni vtiq; Turcarũ equitũ & equorũ maximè detrimẽto, quũ Tartari, q̃ introrsus à prima ipsorũ acie sunt, non rectà in hostẽ, sed in cœlum sagittent, vt sagittæ grauiore impetu pondereq; decidentes, inermia capita & nudos equorũ clunes ex alto feriãt. Sed veterani equites Sanzacorum vsu edocti elatis supra capita scutis veluti in cohęrentẽ testudinẽ constipati, eum sagittarũ imbrẽ constantissimè pertulerũt, cõcitatisq; eqs & intẽtis hastis ad cõgressum manumq; venire properarũt. Neq; Pretorianus eques occasioni defuit, quin in mediã Selymi aciẽ vbi Turcæ equites erãt inueheret, atq; ita repẽtè factũ est, vt tria prelia trib. in locis vno tẽpore sim ulararent.

Baiazethis de filio victoria. Pugnatum est à meridie ad occasum solis Selymo multis in locis prælium restituente longéq; omnium acerrimè fortissiméque pugnante. Sed quum fugę initium iam ortum esset ab his Tartaris qui sclopetariorum procellam & strepitum (pauescentibus præsertim ipsorum equis & retrò vel inuitis sessoribus cedentibus) sustinere nequiuerant, reliquæ acies quin fugæ se darent, neque imperio neque minis inflictis etiam vulneribus contineri potuerunt, atque ita pedites ferè omnes, quos Selymus Ianizerorum cultu armauerat, ab equitatu victore vndiq; circumuenti trucidatiq; sunt. Selymus vbi fusas prostratásq; copias videt, quod vulnere accepto tardabatur in recentem equum illatus ereptúsq; periculo à turmis Turcarum suorum, quæ superfuerant, Tartarorum ante abeuntium vestigijs institit. Nec multo pòst victores scilicet subsequi & iam adesse ratus, cũ paucis incitato pernicissimi equi cursu Varnam perfugit. Equus is atri coloris Carabulo dicebatur. Huic postea Selymus tanquam emerito vacationem dedit, ac sine sessore sola ex textili auro stragula tectum secum in varias regiones circumduxit, atq; tandem mortuo ad Mẽphim sepulchrum condidit. Selymi copiæ media ex parte deletæ fuerunt, Baiazethes verò tantùm sexcentos desiderauit, sed scythicis sagittis amplius triamillia hominũ vulnerata reperit. hoc autem detrimentum mox summa crudelitate expiatum fuit: omnes enim captiui in medium producti eo iubente trucidantur. Ab hac memorabili pugna Chiurleus pagus antea obscurus nobilis factus est, præsertim cum paucos post annos Selymus quoq; ibidem pestifero morbo correptus decesserit.

Achomates à patre hostis indicatus. Victoria illa parta Baiazethes Byzantiũ redijt ac primò militib. munera distribuit: postea coactis ad opus circiter 15 millibus seruorum mœnia vrbis terrę motu multis in locis collapsa restituit, deditq; operam mitescente peste, vt incolis reuocatis pristina desertæ vrbi frequentia redderetur: interea Achomates senior filius cũ 20 millibus armatorum per Galatiam ac Bithyniam Scutarium venit, atq; positis contra Byzantium ad littus castris, expectabat quid pater à tanta victoria consilij caperet. frequentes etiam nuntios in vrbem mittebat ac patrem summis precibus rogabat, vt maturè quod destinarat imperium traderet. Baiazethes etiam facile eò inclinabat: protinus quoq; patefacto consilio triremes exornari iubet, quibus Achomates Bizantium adueheretur. Sed milites & Selymi fautores iterum refragari, ac Baiazẽtem se solum imperatorem agnoscere dicebant. Hac militum consternatione Baiazethes spe sua deiectus Achomatem monuit, vt in prouinciam suam rediret, donec melior conficiendæ rei occasio præberetur. Achomates spe ac opinione fraudatus nouis precibus minas addit, atque sese dignitatem suam armis vindicaturum patri denuntiat. Tandem tamen ira ac dolore inflammatus discessit, & Amasiam redijt: ibi verò magis ac magis repulsæ ignominia extimulatus minorẽ Asiã occupare statuit. Itaq; filijs suis Amurathe & Aladino sibi coniũctis totam prouinciam instructo exercitu percurrit, & sese Asiæ regem declarauit. Si qui etiam sese non statim dederent bello crudeli persecutus est. Inde progressus in

Lycaoniæ

Lycaoniæ & Ciliciæ fines Mahometem fratris filiū per literas hortatur, vt sibi auxi- 1512
lio esse velit. Mahometes verò id quod petebat negare, nisi aui Baiazethis literis id facere iubeatur, ad quem summa imperij respiciat. Itaq; Achomates exercitum in fines eius duxit, regionem vastauit ac Mahometem viuum in potestatem redegit, consiliarios verò eius interfecit.

Cum Baiazethes hæc percepisset, Legatos ad Achomatē misit, ac bello desistere & captiuum liberare iussit, si secus fecerit, bellum indicauit. Verùm is ira æstuans legatum in conspectu iugulare iussit, & patris amicos ante vesperam castris excedere voluit. Ea res maximè Baiazethis animum exulcerauit, atque omnibus Prætorianis consentiētibus Achomatem hostem pronunciauit. At quum belli dux insignis eligēdus esset atq; ea cura maximè ad Bassas pertinere videretur, cœpere omnes illum honorem aspernari, atq; indignum testari, vt serui auspicijs Imperatoris filius oppugnaretur, milites quoq; nihil se aduersus regiam prolem ausuros prędicabant, nisi aliquis ex Ottomānorum domo copijs præficeret. Aderat tum quoque Corchutus Baiazethis medius filius Byzantij, qui philosophico studio operā dabat, atq; artes militares negligebat. Itaq; solus Selymus supererat, q in tāta patris ætate Achomati obijci, & bello præfici posse omnes clamitabant. Vnde proceres Imperatori suadent filium ad se reuocet & huic bello præficiat, vt tandem pax in regno constituatur. His artibus mali consultores seni persuaserunt, vt sua manu ad Selymum scriberet literas, quibus priorem ei gratiam polliceretur, deferretq́ue copiarum imperium si Bizantium quàmprimum veniret, & aduersus Achomatem in Asiam proficisceretur. Selymus nullam profectioni moram fecit & modico equitum comitatu Bizantium peruenit, à Corchuto fratre & primoribus aulæ magna pompa exceptus. postera die in Prætoriam venit supplexq́ue pedes patris exosculatus temeritatis suæ veniam postulauit, ac à miti patre impetrauit: nec multo pòst militare concilium indicitur de Imperatore contra Achomatem deligendo.

Selymus cū patre in gratiam redijt.

Selymus statim multis imperatoriū nomen deferentibus, summo astu reluctari cœpit, negare se Corchuto fratri qui ætatis honore prudentiáque præstaret anteponendum, se postquam paternam gratiam recuperarit minimo quoque loco contentum fore. Corchuti etiam familiares, qui omnem spem suam in Selymi & Prætorianorum discessu collocauerant, eum rursus hortari & orare, vt eas partes susciperet, quæ sibi strenuò ac rei militaris peritissimo absque vlla fratris contumelia deferrentur. Extemplò tum nonnulli milites magnis acclamationibus non ducem eum modò sed regem Imperatorémque salutant, & properè arma corripiunt, quibus perfidiam suam tuerentur si meliores dissentire vellent. Selymus deprecanti similis, quasi delatum imperium abnueret & patris reuerentia permoueretùr, modò se commendare militibus donatiuumque polliceri, modò duces orare vt ad patrem pergerent, curarentque vt postquam ea mens exercitus foret, imperium sibi sine turba & tumultu libenti animo traderet. Mustaphas etiam ad patrem legatus constitutus: is Imperator, inquit, milites tui Selymum & ducem & Imperatorem in concilio salutarūt, postulántq; vt id ratum habeas, facturi mox impetum in regiam, vt te méque trucident, nisi imperio cesseris. Baiazethes metu & ira perturbatus, respōdit: Siccine, perfidissimi me tandem proditis: habetote principem parricidam, daturi mox vindice Deo perfidiæ pœnas. Mustaphas reuersus ad prætorianos, nulla de Baiazethis iracundia mentione facta, dixit: Baiazethes imperio cedit, & Selymum sibi successorem decernit. Ea vox omnium auribus excepta & approbata fuit: mox etiam Selymus in equum sublatus per celeberrimas vrbis regiones deducitur, & rex ac imperator acclamantibus cunctis salutatur. Eo etiam die milites sacramento adacti in verba Selymi præeuntibus ducibus iurauerunt. Tum verò Corchutus solutis occultè triremibus Phoceam redijt.

Selymus Imperator Turcarum.

Baiazethes quoque consilium secedendi cepit, & cum familiaribus Byzantio excessit, precioliore suppellectile collecta, petiturus Dimetocā Thraciæ vrbem,

Baiazethes veneno sublatus.

1513 amœnitate hortorum cælíq; temperie exilio opportunam. Sed quum acerbissimis curis agitatus animus eum deficeret, & affectæ corporis vires dilaberētur medio itinere statui tabernaculum iussit, vt valetudinem quietè curaret. Ibi septuagesimo sexto ætatis suæ anno ab Hammone Iudæo medico, qui iussu Selymi salutiferæ potioni venenum miscuerat, interficitur. hac ratione Selymus sibi imperium confirmauit, atq; patris thesauros ingentes in potestatem redegit. Is ergo paterno funere in vrbem Byzantium delato, sub pietatis specie iusta persoluit, & sepulchrum cælati operis erexit, ne cui imperium & vitam inuiderat supremos quoque honores inuidisse videretur. Inde pecuniam quæ in ærario erat recognouit, diuisitque militibus pro donatiuo vicies centena millia aureorum, & quo magnitudinem animi perpetua liberalitate testarer̃, ad veterem stipendij summam in singulos dies equiti quatuor, pediti duos argenteos addidit. Nec multo post ad bellum Asianum sese præparauit, vt Achomatem fratrem imperio deturbaret. progressus etiã ad Ancyram vrbem ea æstate nihil memorabile gessit. Achomates enim viribus suis diffidens in Armeniam minorem & montana Cappadociæ concesserat, passim fidem populorum implorans, milites, arma, & pecuniam comparabat.

Turcarum cum Christianis induciæ.

Exacta æstate Selymus in Bithyniam redijt, dimissoque equitatu ad loca maritima Europæ, & Prætorianis Byzantium reuerti iussis, ipse cum cæteris Prusiæ hyemare constituit. quo tempore quum totus in Achomatem imperij æmulum atroci animo deferretur, ne sibi in Asia bellum gerenti quicquam hostile ab Europa timendum foret, cum Venetis pacem ijsdem legibus quibus eam Baiazethes pater sanciuerat confirmauit, & cum Vladislao Pannoniæ ac Sigismundo Poloniæ regibus veteres inducias ad aliquot annos extendit. Egit etiam cum Rhodijs equitibus vt quiescerent, neque suos hostes aliquo modo sustentarent, partim minis partim promissis petitioni additis. Nec multo pòst Selymus, quum nullam pro firmando imperio suspicionem etiam de pueris superfluam existimaret, quinque egregiæ indolis adolescentes fratrum filios necare iussit, inter quos Mahometes erat quem paulò antè ad Larandam captum Achomathes audita morte Baiazethis dimiserat. Postea de Osarne Alensciaci & Zilibo Mahumeti, duobúsq; alijs tenellis adhuc, pariter supplicium sumptum. Nec tot propinquis vno furore absumptis immitis animus ab crudeli rabie conquieuit. nanq; vt Othomannorum sobole extincta vacuam sæuitiæ suæ domum faceret, reliquos ex omnibus Baiazethis nepotibus Amurathem & Aladunum per insidias interficere cogitauit. Receperant illi nuper Amasiam, qua vrbe à Selymo superiore æstate pulsi fuerant: itaque ad eos opprimendos validam equitum manum delegit, qui magnis itinerib. Amasiam contenderent, adolescentésq; imparatos comprehenderent. sed Mustaphas consilij particeps, tot insontium puerorum cæde permotus, per celeres tabellarios eos de aduentu equitum certiores fecit. hinc factum vt equites illi in insidias præcipitati facile trucidati & capti fuerint. ea postea Selymus ex liberatis captiuis intellexit, ac Mustapham inauditum interfici, & cadauer nudum in publicũ abijci iussit. Eadem immanitate etiam Corchutũ fratrẽ Magnesiæ philosophiæ studio incumbentem tollere statuit. Verùm Corchutus ab amico de periculo certior factus relicta familia cum duob. seruis ad mare tendit, vt aliquod nauigiũ in littore nactus in Cretam aduehere᷑, aut certè vel piscatoria nauicula Rhodum perfugeret. Cæterùm Selymus improuiso suo aduentu omnes exitus ei præclusit, & fratrem nullo resistente cepit, atq; Prusiam perductum laqueo strangulauit.

Selymus parricida suis inuisus.

Vere appetente Achomates magno exercitu comparato ab Amasia mouit, atque Prusiam contẽdit, vt Selymum solis suorum cędib. intentũ in hybernis opprimeret, pręsertim cũ is Pręrorianis ob parricidia inuisus esse cœpisset. Itaq; peditatu subsequi iusso, ipse cum quindecim millib. equitum in Galatiam peruenit: aderant etiam Ismaelis Persarum regis magna auxilia. Cum autem amici ipsum vocassent vt celeriter Prusiam aduolaret, antequam Selymi copiæ vndique conuenirent,

rent, literę eorum interceptæ fuerunt, ex ijs Turca & fratris aduentum & suorum 1513 perfidiam mirabili fortuna cognouit. Vnde necatis ijs qui literas conscripserant, gemma eorũ ad obsignãdas epistolas vtiť, scribitq; interfectorũ nomine ad Achomatem, vt maturaret pficisci, peditatúmq; relinqueret, modica enim equitũ manu Selymum opprimi posse, si se celeriter amicis conspiciendũ daret. Achomates fide literis adhibita celeriter equitatu Horminium peruenit, & in ripa Parthemij amnis castra fecit: tum etiã Selymus Prusia egrediť, & Sinambassam cũ valida equitũ manu pręmittit, ad cognoscẽdas & tentandas hostiũ vires. Illi verò matutina caligine decepti, in iniquũ locum delati sunt, vbi Achomates pspere cũ ijs conflixit, ac ad mille equites occidit, cæteróśq; præcipites in fugã cõuertit. Nec tamẽ Selymus eo detrimento perturbať, sed protinus ad Elatam flumẽ castra promouit. idem etiam Achomathes victoria lætus præstitit. Intererat flumen inter bina castra & à speculatoribus vtrinq; certus hostium numerus referebatur, neq; tamen Achomates cõspecta magnitudine periculi, vt saluti suæ maturè consuleret fatali insania correptus adduci potuit, ita vt fortuna eum obijcere periculis videretur.

Inclinante sole Selymus exercitum Elatam traducit, ac milites corpora curare, & in sequentem diem arma ad pugnam parare iubet. Prima etiam luce aciẽ instruit in cornibus omnem equitatum collocauit, ita vt in dextro hastati omnes, in læuo sagittarij & sclopetarij essent, in media verò acie Ianizaros & Asappos constituit. Ex aduerso Achomates duo tantũ agmina posuit, & primos in dextrum hostium cornu procurrere iussit. Eorum primũ impetum Selymiani magna constantia exceperunt. sed quum ad gladios ventum esset, pulsi turbatiq; cedere & in suos ruere cœperunt, id Selymus statim conspicatus læuum cornu inducit, & sclopetarios in locum hastatorum succedere iubet: ipse quoq; prætorias cohortes producit, quarum aspectu totum hostium agmẽ terga dare coactum est. Achomates desperatis rebus aufugiens dum saluti serò consulit, in fossam quam pridiani imbres aquis cænóq; compleuerãt, labente equo pręcipitať. Ibi agnitus à militibus & comprehensus vt se statim interficerẽt impetrare non potuit, quẽ Selymus iam antè neci destinatum sequẽti nocte ijsdem carnificibus, qui Corchuthum cęteróśq; necauerũt, traditum chorda arcus elisis ceruicibus interfici iussit. Amurathes in itinere à Persis de fortuna patris & prælij euentu edoctus, Amasiam redijt, atq; inito de fuga consilio eum Aladino fratre, ipse cum equitibus Persis traiecto Euphrate ad Ismaelem confugit. Aladinus verò in Cilicia Amano monte superato, vt ad Campsonẽ Gaurum Aegypti regem se conferret, in Syriam profectus est. at Selymus secundum eam pugnam breui omnem minorem Asiam in potestatem redegit. Mox reuersus Bizantium paucis post diebus quod ibi pestis recrudesceret Hadrianopolim concessit, vbi reliquum æstatis atq; hyemem venationib. intentus cum suis transegit.

Achomates victus & occisus.

Interea Sophus Hismael à Persico oceano ad Seruanorũ fines atq; ipsum Caucasum montẽ & per Hircani maris Meridionalem oram, ad Coraxenos omni regione perdomita, Zagathaisq; Tartaris (qui olim fuére Bactriani & Sogdiani ad oxum Iaxartémq; flumina pertinentes) sæpe per tres annos acie superatis in Armeniam reuersus est. Ibi Amurathem Turcã apud Taurisium obuium habuit, auxilia aduersus patruum implorans. Hismael dignum fama sua ratus, si adolescentẽ ad se profugum reciperet, bono animo eum esse iussit, & vt ampliore spe confirmaret filiam ei in matrimonium collocauit. Postea primo statim vere Amurathem cum decem millibus equitum ad Harsengam superare Euphratem, & in Cappadociam peruadere iubet, vt cognitis prouincialium animis atq; exploratis hostium viribus, de tota belli mole certiora consiliasumerenť. Vstaoglum verò apud Persas clarissimum ducem cum valida parte exercitus Amurathem vnius diei itineris interuallo subsequi imperat. Ipse in Armenia cum maiorib. copijs substitit, ne rei frumentariæ angustia laboraret, quũ per loca sterilia incultáq; amplissimus exercitus ducẽdus foret. Amurathes quidẽ ex improuiso per minorẽ Armeniã Cappadocię fines ingressus quũ tentatis amicorũ voluntatib. quędã oppida recepisset, quędam

Persici belli cum Turcis occasio.

1514 igne ferróq; vastasset, magnum toti prouinciæ terrorem intulit: quo metu iniecto deficientibus passim populis Amasiam vsq; peruasurus esse videbatur, nisi Chendemus vir bello egregius, quem Asiæ præsidio Selymus reliquerat, Persis cuncta bellico tumultu miscentibus, ad Sebastam cum magnis copijs occurrisset.

Selymi de bello deliberatio. At Selymus qui toto eo anno egregium ac maximum bellum dignáq; ausibus suis expeditionē ingenti animo secū ipse volutarat, diu incertus Pannoniam, aut Rhodum vnicum fortunę suę obstaculū, an ipsam Italiā discordia labantē afflictáq; tot bellorum incommodis terra marique inuaderet. Nam Iulius 2 pontifex ingēs ibi bellum excitarat, ac ad Rauennam 27 die Martij anno 1512 ingenti prælio à Gallis superatus erat. Verum Turca oblata occasione Persici belli ad Orientem seconuertit. Scripserat enim Chendemus ad Selymum antea de apparatu aduentúq; hostium, quum eos Euphratem superasse per exploratores cognouisset. Vnde Selylymus ab Hadrianopoli in Asiam profectus, magno metu Christianos præsertim verò Rhodios equites liberauit, qui indies Tyranni oppugnationē expectabāt, ob varios belli apparat⁹ & militū delectus hinc inde habitos. Is omnes copias Prusiæ conuenire iusserat, habitísq; summa celeritate lustrationibus, supra quadraginta millia Asapporum peditum armauerat. Postea & equitatum maximum & legiones Ianizarorum coniunxit, ac tricesimis castris Argsengam peruenit. ibi iunctis cum Chendemo castris, in maiorem Armeniam penetrare constituit, præsertim cum Amurathes ad Vstaoglum regressus esset. Cum autem maximæ difficultates essent, quæ hanc expeditionem impedire viderentur, præsertim Aladuli potentia, qui viarum angustias in singulos aditus forti militū manu occuparat, Chendemus suadere cœpit Selymo, vt in Cappadocia subsisteret, exercitū reficeret, atq; ibi hostium aduentum opperireť. Verum Selymus ira commotus cuncta suis consilijs administrari volebat, atq; per pacata & infesta properare contendebat. Hanc suam sententiam cum Pretoriani approbarent ac senem Chendemum veluti ignauum reprehenderent, tanq; à Persis pecunia corruptum, ipse præpostera crudelitate præceps Chendemum inauditum & vera monentem interfici iussit, vt cæteros ab simili dicendi libertate deterreret.

Aladuli regnum. Postea promotis castris in fines Armeniorum & Aladulorum peruenit, vbi per legatos earum gentium reges (qui tum in armis erant) hortatus est, vt communi secum consilio bellum aduersus Persas susciperent. se enim perfecto bello ipsis omnem agrum & proximā regionē quam de hoste cœpissent, in præmiū nauatæ operæ concessurum. Reges qui Hismaeli pariter ac Selymo infensi erant, propter finium iniurias, respōderunt: quas ipsi copias contraxissent ad sui presidiū comparasse. nec se tanti esse vt sui iudicij putarent discernere, quis nam iustiorē belli causam sequereť. Cæterum si absq; maleficio duceretur exercitus, & munita itinera, & commeatus ingresso maiorem Armeniam præbituros. Selymus sua spe deiectus dissimulandū in præsens existimauit, ne ambiguę fidei reges in tergo pro hostibus esset habiturus. Igiť Selymus c̄ Scordiscis profectus octauo die ad Moschios montes peruenit, ita in Orientem itinere directo, vt à læua Minor Armenia, Aladuli verò regis fines iuxtáq; decurrens Euphrates à dextra relinqu ereť, quousq; ad Periatdem montem peruentum fuit. Ibi Selymus ad fluminis Araxis fontem castra fecit, ac velocissimos equites exploratum vndiq; emisit, qui aliquos interciperent, & vbi Hysmaelis exercitus consedisset intelligerēt. Verum ibi omnia desolata offendentes, post biduū absq; rerū cognitione reuersi sunt. Itaq; Selymus ingenti cura anxius suspectare insidias, timere inediā, horrere solitudinē, & memoria volutare quæ senex Chendemus prædixerat. sed tñ vultum alacrē impauidúmq; militib. ostentare, q̄ constātia ꝓsperos rerū successus militū animis pollicebať: mox etiā coactis vię ducib. supra Choim oppidū exercitū ꝑ Araxim fluuiū in Armeniā deduxit.

Selymi & Hismaelis cōgressus. Vix Selymus exercitu traducto castra posuerat, quum Vstaoglus, qui cum Amurathe in loco idoneo substiterat, ad hostē profectus est, ne hostis eo oppido potitus confectum fame exercitū, omnium rerū copia recrearet. Nec etiam Sophus, quan-

quanquam maiorem copiarū partem aduersus Coraxenos Hyrcani maris accolas 1515
tumultuantes paulo antè præmiserat, vt qui Turcas despiceret, nec eos in Armeniā venturos arbitrarē, audito Selymi aduentu, in castra venire cunctatus est. Fortè tum Vstaoglus cōtra oppidū castra locauerat, quum sub aduentū Hysmaelis Turcarum exploratores conspecta pulueris nube, auditisq; equorū hinnitib. adesse hostem senserūt, idq; cum suis indicassent, magna lætitia passim in castris exorta, cum omnes indubitatā victoriā sibi pollicerenē, præsertim cum vulgato morbo ex pomorum aggrestiū succis ventres fluerent, atq; milites timerēt, q ne viso hoste ipsis moriendum esset. Hismael vt in hostiū conspectū venit, suorū virtuti & fortunę cōfisus, ad Selymū caduceatorē & legatos misit, ac nunciauit Armeniā non esse ambigui iuris, sed sibi pertinere. ꝑinde mirari cur infesto exercitu in prouinciā venerit. quod si fortè tantū soli terrarūq; iure suum futurū existimet, quantū sibi ꝑmotis armis victoria pepererit, arma pararet & in crastinū diem suas atq; alienas vires periclitaret. Selymus ad ea respōdit, extare recentē iniuriarū memoriā qua iuste ab Othomannis aduersus Persas arma sumerenē, in primis verò cum Amurathē fratrem hostem & Cappadocię prædatorē suscęperit, quem si amicè sibi traderet, fore vt in proprios fines cum copijs reuerteretē. si verò id facere negligeret, ferro ignéq; Armeniam & Persidem vastaturū: dimisso caduceatore vterq; se suis castris cōtinuit.

Sequenti die Selymus suorum hortatu copias in patentem locum eduxit, instructáq; acie ad hostem contendit, qui duobus millibus passuum inde aberat, existimans Hismaelem nullam moram esse facturum, quin prælio decertaret, qui verò Persarum numerus, quod equitum genus, quæ arma, quæ tela gestarent facile reperire non poterat. nullus enim Persarum inuentus qui ad Turcarum castra transfugerit, quum multi quotidie á Turcis ad Persas transirēt. Selymus qui octuaginta millia equitū eo die habuit, in dextro cornu Cassembassam Europei equitatus præfectum, in læuo Sinambassam Eunuchum cum Asiatico equitatu cōstituit, antecedentibus Acanzis (qui sunt volūtariæ militiæ equites) ex vario gentiū genere, spe prædæ ad bellum exciti: media acies Asappis peditibus data, quorū vilis semiermisq; turba (tanquam nullius propè iacturę) hebetandis hostiū gladijs primo sem per cōgressui obijcit. Post Asappos tormēta rectà frōte disposita sunt, additis præsidio quatuor millib. equitū. Ipse in subsidijs cum lectissimo equite prætoriano omnibusq; Ianizaris, paulò editiore in loco constitit, duplici corona tormentorum atq; impedimentorū circumuallatus: nam camelos clitellatos, longa cathenę serie inter se nexos, ita in orbē sibi de more circumdederat, vt speciē validæ munitionis ęquarent, quo veluti vallo septus & laborantib. suis opē ferre, & si quid durius accideret veluti ab arce cum flore militū omnem hostiū impetū sustinere posset. Monuitq; Asappos, vt quum primū hostiū equitatus appropinquare cœpisset, diducta acie celeriter in vtranq; partē secederēt, vt spaciū emittēdis tormētis relinquerēt.

Turcarum acies ordinata.

Ex aduerso Ismael, qui per transfugas cuncta hostiū consilia explorata habebat, vocatis ad se ducibus, docuit nullius prope negotij esse victoriam, modò ꝓcellam tormentorū effugerēt. Quod se facile consecuturū pollicebaē, si equites, quū scindi Asapporū aciē vidissent, vt ipsi intenti paratíq; soluto statim ordine in duas alas abscederēt. Itaq; duo maiora vexilla ꝓposuit, alterum prętoriū, quod certo in loco cum robore equitū statuerat, alterū quod cum reliquo exercitu Vstaoglo attribuit. Habebat Hismael ad triginta millia equitū absq; vllo pedestri subsidio, in qbus fuēre supra decē millia cataphracti, viri fortes, bello exercitati, & nobilitate illustres. Iis insignes equi erāt operoso chalybe tecti, & cassides ad ornatū terrorēq; cristatę: preterea acinaces & more nostro clauæ ferreæ, atq; hastę solidiores. Cęteri apertis ac longis galeis & ferreis thoracibus muniti, vel maiore arcu vel lanceis fraxineis (more Hispanico) ad mediā hastam compræhensis vtebanē. Cæterū apud eos nullus tormentorū apparatᵘ, quo certè vno Turcis impares erāt. Sed tantū spiritus tantúmq; virtutis Persarū animis inerat, vt despecta hostiū multitudine & cōtēpto tormentorū ꝑiculo, prœliū cōmittere nō dubitarēt. Hismael ergo dato signo vniuersū agmen

Hismaelis exercitus.

1516 agmen promouit, milites cohortatus, vt diu ante partam rei militaris laudem memoria retinere vellent, ac se imperatorem suum, quem pluribus secundissimis prælijs maximū oriētis regem constituissent, in hostes vadētem imitarenť: occursuros in acie inermes Turcas leui tantū hasta & scutis vtētes, quorū equi statura humiles, strigosi & fame enecti, ne primum quidem impetū cataphractorū essent toleraturi.

Ab altera parte Selymus puluerem aduentantis hostilis exercitus conspicatus, per duces præfectósque tota acie pronunciari iussit instare prælium: quo si egregiè dimicarent, victis gentium victoribus, Otomannicum imperium à Persico Oceano ad Caucasum montem essent prolaturi. Quod si quid ex pristina virtute remisissent, putarent nullam effugij spem superesse in ea vastitate camporum immensisq́ue desertis. Aut enim fœdè moriendum, aut perpetuò Persarum fœminis cum ignominia seruiendum. quando post tot terrarum spacia, & rapidus Euphrates & Tauri iuga, & infidus Aladulus occupatis angustijs omnem spem redeundi in Cappadociam victis abstulissent. Cum appropinquasset Hismael, & ad propositum signum Asappi ordines aperirēt, subindéq; falcones medio interuallo disploderentur, diducto statim equitatu in dextrum cornu impetū fecit, tanto suorū ardore, vt quū asperrimum inter semiermes Turcas & armatos egregiè Persas cōtractum esset certamen, obtruncato ante alios Cassembassa primis cæsis, ac mox alijs fusis profligatisq;, totum id cornu vsq; ad subsidia vbi substiterat Selymus propulerint: parte alia Vstaoglus non paruo à tormentis accepto incommodo, quod tardius ab eo periculo sese atq; alas suas explicarat, Asiaticos inuasit: ibi acri cōmissa pugna magnam cędem hostium edidit, sed non eadem fęlicitate qua Hismael. nam dum inter primos acerrimè pugnaret, sclopeto ictus occubuit, quo casu Turcarum animis redditus vigor, ita vt qui iam pulsi loco supra tertiam partē suorū amiserāt, redintegrato certamine, cataphractos egregiè sustinuerint, & oppositis sclopetarijs, quibus maximè Persarum equi terrebant, eos vno agmine in Asappos pręcipites egerint. Persę siue necessitate compulsi, quod detrimento accepto ducem amiserant, atq; equos tormentorum fragore & tonitru territos regere non poterant, siue quod

Horrendum Barbarorū prælium.

ue quod apertum latus Asapporum meliorē rei gerendę facultatē ostendebat, con- 1516 uersis turmis per transuersos pedites perruperūt, quibus magna strage cæsis protritisq; ad tormenta peruentum: ibi eorū magistros libraroresq;, qui (vt in magna rerum perturbatione) displosis temere tormentis fœdissimā cladem suis æquè hostibúsq; intulerant, circumuentos trucidarunt, continentiq; cursu in dextrum cornu hostium, vbi Hismael cum Europeis depugnabat, tanquā victores peruenerūt.

Hisce de rebus Europei Turcæ qui iam antea amisso duce repulsi confectiq; vulneribus se ad subsidia receperāt, quum nouo ab latere oblato prælio impressionem ægrè sustinerent, opem vti extremo discrimine à subsidiarijs implorare cœperūt. In ea prælij iniquitate Selymus soluto curruū nexu vallum duobus in locis patefecit, partémq; pretoriani equitatus illicò emisit: mox ad Ianizaros cōuersus, vestrę, inquit, virtuti atq; operæ hodierna victoria reseruatur, macti virtute milites mei: agite dam eruptione facta fessos hostes integros viribus aggredimini. Fluunt sudore equorum corpora, ipsiq; equites sub tanto armorū pondere fatiscunt: hæc dicenti Selymo Ianizari haud promptè obtemperabant, quippe qui in tanta rerū desperatione libenter suis se munitionibus continerent. Itaq; dum cunctantius signa efferunt, Persæ in medio ardore victoriæ Europeis circumfusi, eos, spectante Selymo ac frustra auxiliū ferre properante, occidione deleuerūt. Scripsit ad Leonem pontificem Fabritius Rhodię militię Magister, ad quē omnia hæc diligentissime perferebanī, Ianizaros Selymo audientes non fuisse neq; eius adhortatione aut precib. adduci potuisse, vt laborantib. Europeis auxiliū ferrēt, vt qui summę rei diffidētes expectare euentū, quàm se manifesto periculo equestri hostium procellæ, quę cæteros pedites obtriuerat, obiectare malebant. Iam Persæ ab omni parte Selymum intra subsidia morantem inuaserant, quum Sinambassa, tametsi cornu lacerū ac vehementer attenuatum trahebat, per medios Asapporum aceruos hostes insecutus, in tempore superuenit, accitisq; subinde & inductis aliquot recētibus turmis, quæ ab Vstaogli impetu integræ euaserāt, pugna est restituta, duorum maximè fratrum Malcociorum precellēti virtute, Turabei & Mahometis, qui Turcica ex gente nobilitate generis ipsi Othomannæ familiæ pares erant. *Turcarum strages.*

In ea calamitate Selymus quoque minimè animum despondēs, sed in spem erectus, id quod supremo discriminis reseruarat, omnia tormēta dirigi in hostē iubet, quæ tantā equorū atq; hominū stragem suis pariter atq; hostibus inter se cōmixtis ediderūt, vt cū viri, puluere, fumo tormentorū & crepitu vsum oculorū & aurium amisissent, & subinde eq ad insolitū fragorē metu consternati, contēptis frenis sessores in diuersum aduehérēt, incerta adhuc victoria præliū sit diremptū. Hismael sclopeti ictu sub læuum humeri vulnere accepto præteruectus eā procellā, vt vulnus inspiceret, hortātibus amicis prælio excessit. Quę res haud dubiè Selymo suísq; omnibus salutē attulit: namq; Hismaelē eiúsq; vexillū Persę continuò subsecuti non dubiam partámq; magna ex parte omniū opinione victoriā reliquerūt. Verum leui nec profundo vulnere inuēto, quod plumbea glans eam armorū partē ob singularem temperaturā altius penetrare nequiuerat, in præliū redire constituit. Sed audita morte Vstaogli, cui propter eximiā rei bellicę peritiā plurimū fidebat, suadentib. etiam amicis, ne plagam adhuc calentē despicerer, salutiq; cōsuleret, quadrato agmine & lento gradu, vt nihil fugæ simile discessus habere videreī, recipere se cœpit: præteruectúsq; Taurisium moniis vrbis primoribus, vt portas Turcis aperirent præsidiúmq; acciperēt, ne quid detrimēti ex vana constantia parcrenī, in Medorum fines concessit. At Turcę tot incōmodis cōflictati, quū neq; præ timore animos neq; præ lassitudine vires ad insequendū haberēt, ad Persarū castra delati, nullo defendente ceperūt. Inuentæ sunt præter tabernacula picta acu, & serico ac auro intexta aliamq; præciosam supellectilē, complures nobilissimæ mulieres, quę viros secutæ fuerant, quas Selymus intactas sine precio remisit. *Persę prælio discedunt*

Retulerunt qui huic prælio interfuerunt nonnullas fœminas inter egesorum aceruos repertas, quæ thoraces galeásq; indutæ & secutæ viros vnà cum eis strenue pugnando *Fœminæ inter militum cadauera repertæ.*

1517 gnando ceciderant. Hoc maximè euentu Calderanis in campis ad Choin eſt pugnatum ſeptimo calend. ſeptembris, anno ſalutis 1514, magna Rhodiorum & totius Chriſtianæ reipublicæ commodo. Nam Selymus eo pręlio ſupra triginta millia militum amiſit, in quibus præter Caſſembaſſam Græciæ Bellerbechum, ſeptem Sanzacos & in his ipſos Malcocios fratres, dum alter alteri circumuēto opē ferre conatur, cadentibus equis, interfecti, ſed præter Aſapporum inconditam multitudinem obiectam cędi, equites Illyrici, Macedones, Triballi, Epyrotę, Theſſali, Thraciæqúe haud dubiè flos & robur exercitus, qui in dextro cornu fuerant magna parte cæſi, aut vulneribus debilitati fuerunt. Selymus confeſſione hoſtiū victor quum ab Choi cæteriſq; vicinis vrbibus & ab Tauriſio legationes in caſtra veniſſent, quæ ſe commeatum affatim dare, & imperata facere paratas dicerent, ad Tauriſium profectus eſt ſtudio viſendæ & obtinendæ Perſarum regiæ. Ea vrbs à Choi itinere bidui diſtat. Ciues aduentantibus Turcis præſtò fuerunt, & magnam vim commeatus extra portā conuexerunt, vbi occupatis ſuburbanis ædificijs, Turcæ caſtra poſuerant, quum in maxima & frequentiſſima ciuitate pernoctare parū tutum exiſtimarent. portas tamen tradentibus Perſis impoſito pręſidio tenuerunt. Ferunt Selymum qui ſalutem ſuam Perſis temerè non committebat, nunquam ingreſſum vrbem niſi gregarij equitis habitu. Vix autem decem dies Tauriſij moratus cum in Armenia contra voluntatem prætorianorum hyemare ſtatuerat, ad frequentes de hoſte nuntios conſilium mutauit, quod Hiſmael accita valida manu Iberorum & Albanorum equitum, cum Parthis ac his equitibus qui pugnæ interfuerant, aduentare denuò ferebantur.

Turcarum diſceſſus fugæ ſimilis. Quibus de cauſis Selymus qui ſupra centum & quinquaginta armatorum millibus in acie conſtitutis, ęgrè ſe triginta Perſarum millia ſuſtinuiſſe, & caſu magis artificióq; tormentorum quàm vera virtute eos ſuperaſſe meminerat, ęſtimatiſq; Tauriſiorum viribus, quorum fidem & multitudinem ſuſpectam habebat, in Cappadociam redire conſtituit. Itaq; abductis plurimis fabrorum excellentiúmq; opificum familijs, eorum maximè qui arma telaq; elaborati operis fabricabant, & magna vi ſerici & commeatus inde exportata, per Hobordenam & Baliſenam regiones longiore aliquanto itinere ad Euphratem contendit. ne enim appropinquantibus Iberis obuius fieret, redire ad Araxem & Periardis m ontes circumire nolebat. Hyſmael cognita eius profectione quanta & ipſe potuit maxima celeritate eum ſubſecutꝰ magis ac magis curſum intēdere, & prę feſtinatiōe impedimēta paſſim ac milites vulneribus & valetudine debilitatos relinqui coegit. neq; prius extremum Turcarum agmen conſecutus eſt, quàm ad Euphratem peruenit. Ibi Selymus biduum moratus aliquot effectis ratibus peditatum tranſmittebat, quę cum tantę multitudini non ſufficerent, plures inflatis vtribus innixi flumen tranabant: alij effractis dedita opera curribus eorum materia ad natandum vtebantur. Ipſe imperator lintre vectus, quū vniuerſus equitatus ad perfringendā vim fluminis vno agmine ingreſſus profluenti ſe oppoſuiſſet, in vlteriorē ripam euaſit. Quæ res peditibus periculum minuit & molliorē tranſitum currulibus tormentis, cameliſque & cæteris ſarcinarijs iumentis præbuit. Periére tamen quum in conſpectu Iberorum eſſent, atq; ob eum timorem excitato tumultu tota ripa trepidaretur, circiter duo millia hominum, hęſerántq; limoſo in vado aliquot falcones, & impedimentorum quoque partem vorticoſus amnis abripuit.

Aladulus Turcas perſequitur. Iberi qui recentioribus equis Perſas anteceſſerant, contenti ijs quæ relicta erāt inſequendi finem fecerunt. Nam tormentorum currus inter ſe vi vndarum implicati bonam partem ſarcinarum retinuerant, multáque alia ripis & vadis hæſerant, quæ haud magno labore funibus extrahebantur, læto plurimum Iſmaele, quod tormenta, quibus maximè tantam cladē acceperat, eiecto ac fugato hoſte cepiſſet. Porrò Selymus è manibus Perſarum fuga elaſpus, longè infeſtiora itinera ad Antitaurum inuenit. Namq; Aladulus deſpecta eius fortuna ad prædandi occaſionem ſibi oblatam, anguſtias diſpoſitis paſſim montanis hominibus inſederat,

qui

qui more latronum noctu maximè in Turcas impetum faciebant, & quum viæ admodum syluestres & confragosæ fessum agmen exciperent, à tergo & a latcribus incursabant, direptisq; impedimentis in nemora & notas rupes reuertebantur. Aladulus cuius hæc arte fiebant, interdiu excusare se nihil sua voluntate fieri, homines agrestes latrocinijs assuetos proprio consilio atq; audacia ea damna inferre, eos tamen pœnas daturos, si eius maleficij authores comprehendisset. Interim in speciem amicitiæ datis aliquot dierum cibarijs, noctu infestas latronum manus, quæ opportunis in locis transeuntibus occurreret, immittebat. Quibus malis neque consilio Selymus, neque virtute milites prouidere poterant. Tandem quod dissimulata iniuria hominis perfidiam alio tempore vindicandam arbitrabatur, Trapezuntem atq; inde Amasiam Cappadociæ peruenit, vbi reparandis copijs intentus hyemem egit, primo statim vere aduersus Aladulum & montanos homines, qui tantum detrimenti & pauoris intulerant, aut si occasio detur contra Rhodios bellum gesturus. 1517

Eum belli apparatum cum Fabritius sacræ militiæ apud Rhodios Magister singulis ferè diebus cognosceret, ipse quoque arma parare atque singulis rebus diligenter prouidere, quæ ad diuturnam obsidionem ferendam necessaria fore videbantur. In primis autem Leonem Romanum pontificem atque reliquos Christianorum principes nuntijs & literis admonebat, vt pacem constituerent, & sese contra crudelem & potentem Turcam pecunia, armis, milite, machinis, & annona munirent. Cum enim is ex Persia victor domum reuersus sit, procul dubio maximum bellum vel contra sese & Christianos, vel contra Solthanum Aegypti meditari, id quod Selymi mirabiles terra mariq; apparatus certò significent. verùm hæc omnia à pio principe frustra dicebantur. Maximilianus enim Cæsar bellum grauissimum & diuturnum contra Venetos vario Marte in Italiæ finibus gerebat: Ludouicus Galliæ rex Mediolanensem ducatum inuaserat atque Sfortiam ducem auito principatu expulerat, quem tñ Heluetij magnis viribus restituerant. Quin & Angli ac Scoti funesta prælia exercebāt, ita vt Iacobo Scotorū rege occiso, eius quoque nobilitas ad internecionem sit deleta. Cum etiam Ludouicus 12 Gallus intem perantibus complexibus sponsæ Mariæ regis Anglorum Heinrici sororis indulgens mortuus esset, ac Franciscus gener in regno successisset, nulla pax subsecuta, sed omnia bellorum tumultu & Christiani sanguinis effusione repleta fuerunt. In Vngaria quoque bella intestina prouinciam debilitabant. Hoc modo factum, vt Selymus qui per exploratores hæc omnia intelligebat, longè lateq; Imperij sui fines dilatarit, ac tandem totam Syriam & Aegyptum in potestatem redegerit. Cum autem Fabritius Rhodius aliud nihil posset, tamen per amicos Selymi consiliarios aliquot monuit, vt Imperatori suo authores essent, quo victoriam in Persas cœptam continuaret, atq; bellum cōtra Christianos in alia tempora reijceret, id quod etiam factum est.

Rhodiorum Magister Christianos ad pacē hortatur.

Cum enim Selymus per totam hyemem in Cappadocia commoratus esset, delectibus per præfectos in Bithynia, Ponto, Phrygia, Ciliciáq; habitis atq; accitis in supplementum è Græcia atq; Illyrico nouis militibus, tanta celeritate atq; diligentia attritas copias reparauit, vt primo statim vere ampliorem quàm antea exercitum in Persarum fines adduxerit. In primis verò Ciamassum oppidum in vlteriore Euphratis ripa positum, ac Persarum præsidio munitum magna celeritate obsedit, & summis viribus oppugnauit, penè priusquam ab hoste sentiretur. Ciamassini omni spe auxiliorum destituti, diu ad murum sese hosti opposuerūt, ac tandem sclopetariorum & sagittariorum multitudine depulsi, in forum se receperunt. ibi aliquandiu hostium vim pertinaci constantia sustinuerūt, & vt in supremo vrbis casu pro fortunis ac salute omnium debebant, egregiè dimicantes ad vnum omnes interierunt. Etsi verò Selymus eo successu ferocior esset, non tamen prius interiorem Armeniam bello sibi tentandam existimauit, quàm Aladulum regem saltibus illis ac montibus expulisset. Is enim feris hominibus repētè coactis magnas

Turcarum expeditio cōtra Aladulū.

1517 copias parauerat, quibus sese ac fines defenderet. Itaq; ad Ciāmassum relicto præsi-
dio, cis Euphratē ad Antitaurū regressus, vbi hostē consedisse cognouerat, cū expe
dito exercitu deflexit. Mons ille à Scordiscis iugis & finib. Cappadociæ ad Ama-
num vsq; & vltimos Ciliciæ terminos extenditur. præcipua verò Aladoli vrbs Ma
ras dicitur, nec longè ab eius finibus Edessa sita est, quæ hodie Orpha dicitur.

Aladolus Turcis resistit. Aladolus postquam Selymum infesto exercitu fines ingressum appropinquare
videt, 15 millia equitū è montib. in conuallem iustæ magnitudinis deducit, ac pedi-
tes à dextra læuáq; montes occupare iussit, ibiq; loco opportuno hostis aduentum
expectare statuit. Porrò Selymus, quanquā locorum iniquitate perspecta, victoriā
multo suorū sanguine parandā videret, iniquā tn̄ pugnandi conditionē subire non
dubitauit. Itaq; Sinambassam Eunuchum quadrato agmine hostē inuadere, & pri-
mam eorū frontē perrūpere iubet, ipse verò cum exercitu reliquo subsequutus sese
pugnantib. ostendit. Nec Aladolitæ regi suo defuerūt, nanq; emissis statim sagittis
Turcarū impetū egregiè sustinuerunt, cominúsq; districtis gladijs tanta vi subeun-
tes propulerunt, vt veteranus equitatus sua multitudine nihil proficere posse vide
retur. Selymus vbi videt Aladolum fortiter resistere, sclopetariorum aciem labo-
rantibus subsidio mittit, & lectissimos Ianizarorū montem conscendere iubet. hinc
factum, vt hostes in fugam conuersi montes suos & syluas petierint, atq; Turcarum
conatus impedierint. Postea Aladolus cum se tanto hosti inferiorem intelligeret,
bellum ducendum & trahendum iudicauit: itaq; in alios ac alios montes refugere,
nullam pugnandi occasionē præbere, ac asperitatib. locorū se tutari. vnde Selymus
ne in insidias prolaberet, 7 die insequendi finem fecit, ac Sinābassam cum expetita
exercitus parte cedentium vestigijs insistere præcepit. Quum aūt ex captiuis quę-
reret quænam vires Aladulo superessent, reperiebat eum lectissimos quosq; mili-
tes secum duxisse, cæterámq; agrestium turbam decedere pagis iussisse, vt solitudi
nem hosti faceret, nec prius totis viribus decertare velle, quàm hostem ad insupe-
rabiles locorum angustias deduxisset. Eius consilij eam esse causam, quod Saxoua-
rogli equitum præfecti sui consanguinei perfidiam timeret, quod ipse patrem eius
quondam propter affectati regni suspicionem per insidias interfecisset.

Proditionis vsus. Selymus his reb. cognitis captiuis cathenas detrahit, eos donis & pollicitatio-
nibus onerat ac dimittit, vt Aladoli pręfectū adeāt, & secretò redditis ei literis atq;
muneribus hominē moneant, vt in ea rerum occasione paternā cædem vlcisci vel-
let. Id si aliquo insigni facinore perficiat, eum summum gratię locum apud se, & re-
gnum Aladoli adepturum. Agrestes eius rei cōsilio cum Sinambassa cōmunicato,
paucos post dies mandata perficiunt, breuíq; pręfectus spe regni, quę vindictę cu-
piditatem exacuebat, ad amicitiam Turcarū pellectus fuit. cum autem suspectanti
insidias Aladulo aliter nocere non posset, cum magna parte equitū ad Sinambas-
sam transfugit, à quo postea alij atq; alij qui remanserant propositis pręmijs ad defe
ctionem sollicitati sunt. Circumuentis his malis Aladolus reliquam spem salutis in
fuga posuit. Sed illum paulo pòst fugientem p asperos montes antris nemoribúsq;
se occultātem, Sinambassa & Saxouaroglis persecuti specu abditum monstrantib.
indigenis eruerūt. Ille ad Selymū perductus in custodia paucos post dies interficit,
caputq; eius, vt omnib. ludibrio foret, per totam Asiā circumlatū, ac mox quoq; in
testimoniū partę victorię Venetias ad senatū fœda ostētatione trāsmissum est. Oc-
ciso Aladulo Selymus eius regnū in ꝓuincię formā redegit, diuisitq; in tres præfe-
cturas, q̄ totidē Sāgiachis Turcarū more tribuerent, sic tn̄ vt Saxouaroglis omnib.
præesset, cui cuncta præter regiū nomen concesserat, ipse relicto Sinābassa, qui teli
quum æstatis in his locis moraretur, modico comitatu Byzantium reuersus est.

Rhodij bello liberati. Dum Selymus Hismaelis & Aladoli bello in minori Asia implicitus esset, audie-
rat à Pannonijs finitimā Mæsi ꝓuinciæ partē incursionib. vastari. Vnde ne Saman-
driam amitteret, quod situm ad Danubij ripas Mæsiæ Thraciæq; ꝓpugnaculum, 8
millia equitū instruxit, qui duce Iunusbassa Illyricę Bosniæq; præfecto sauū flumē
transirent, & in Croatiam ad Cetinum vsque penetrarent. Aliam verò Turcarum
manum

manum improuiso Danubium ratibus transuectam vlterioris Pannoniæ fines populari iussit, vt vno tempore Pannonij ancipiti belli periculo distracti, rebus suis timere cogerentur, ac simul doceret quæ in res ad bellandum Turcis forent, vt pote qui magni interesse ad perterrendos Christianorum animos putaret si tot tantósq; exercitus expeditè alere, & diuersis terrarum locis grauissima bella se gerere posse 1517

ostendisset, quum etiam Pānonios duplici incursione repressisset, proximam hyemem maioribus quàm vnquam antea apparatib. belli intentus Hadrianopoli & Byzantij transegit: audierat enim Maximilianum Cæsarem, Vladislaum Vngarum, & Sigismundum Polonum Vviennæ conuentum celebrasse, ac bellum contra sese decreuisse. Cum autem per certos explotatores cognouisset, ibidem, præter sumptuosa cōuiuia, & magnifica, conciones nihil apparuisse, uano solutus metu rursus se ad Oriētem conuertit. nihilominus tamen finitimas (Christianis & Rhodijs præsertim) prouincias validissimo præsidio firmauit, ne se absentē aliquid incommodi acciperent. Solymannum etiam filium cum iusto exercitu, vt Græciā Mæsiámq; tueatur, Hadrianopoli reliquit, Pyrrūbassem quoque magni consilij ducem Byzanthij præesse iussit, Cherseoglim verò cum copijs ad Prusiam in Bithynia collocauit, atq; classem instructissimam Zaffeto Enuncho attribuit. Hácq; ratione Rhodij bello liberati, nihilominus rebus suis prouidere cogebantur, ne à diuersis copijs ex improuiso opprimerentur.

Postea Selymus paucos dies Constantinopoli moratus (vt tyrones qui in Prætorianos legebantur inspiceret) ab vrbe discessit, & in Lycaoniam ad veteres exercitus peruenit. Ibi cognouit Campsonem Gaurium magnis copijs tota Aegypto Iudæáq; deductis in Syriam descendisse, eúmq; profiteri se præsidio Persicis rebus futurum & infesto exercitu in Ciliciam peruasurū, si Sophus Hismael amicus & socius Turcarum armis oppugnaretur. Quibus rebus Selymus commotus, ne si ipse ad Euphratem progrederetur, propè iniquus hostis à tergo nudatā præsidijs Asiā per Amanum irrumperet, Iconij substitit, & protinus legatos cum muneribus ad Campsonem misit. Per illos Aegyptium orabat ne sibi nocere vel impedimento esse vellet, quo minus Ismaelem persequeretur bello, qui tot calamitates Asiç intulisset, & nouis superstitionib inductis Mahometanæ religionis leges deprauare conrenderet. At Cāpson ob nefandam crudelitatē Selymū oderat, atq; multis de caussis hanc expeditionē necessariam existimabat, præsertim cum Turca Taurisio capto, Persis acie victis & Aladulo occiso, sibi etiā formidolosus esse cœperat. Timebat.n. ne Syria ad eundē deficeret, q̄ superbo Mamaluchorū imperio oppressa Aegypti reges odio prosequebatur. Vnde etiam iam antea cum Ismaele fœdus & amicitiam firmarat. Mouebatī etiā Aladini Achomatis filij calamitate, qui ad Cāpsonē profugiens in Memphitica aula sua lote miserabilis per 3 annos versatus fuerat, ac omniū animos contra Selymum patruum concitarat. Peroppoitunè etiam Aladoli filius regno exutus Memphim peruenerat, ac Mamaluchos ira ita inflāmarat, vt vltrò Campsonem adirent & obsecrarent, vt bellum contra Turcas susciperet. *Selymi legati ad Solthanum.*

Turcici legati Iachis & Cadelescher ad Orontē amnem Cāpsonem deprehenderunt, atq; principis sui mandata humiliter exposuerunt, quib9 in hanc sententiā responsum fuit: Veterē esse Sulthanorum consuetudinem, q̄ principē in religiōe locum obtineant, Mahumetanos reges populósq; omnes in pace continere, proinde se in Syriam prouinciam suam armatum venisse, vt pacem Selymo persuadeat. q̄ si Ismaelem socium suum oppugnare pergat, se non passurum vlterius, vt vnius ambitiosi hominis libidine omnia permisceatur, nouisse se Selymi ingenium, qui patrē, fratres, nepotes, & præclaros duces sustulerit, atq; immanitati nullum finem imposuerit. Itaq; vnam & extremam pacis conditionem esse, vt Selymus a Ismaelis pro- *Solthani superbum responsum.*

1517 uinciis abſtineat, & Aladoli filio regnum paternũ reſtituat, quod in Sulthanorum clientela ſemper fuiſſet. Legati etſi intelligebant Selymum incœpto non deſtiturũ, tñ quo maturius dimitterent, & de repentino Cãpſonis aduentu nuncium perferrent, dixerunt ſibi pacem maximopere placere, ſperaréq; ſe iuſtis adhortationibus animum Selymi ad eam flexuros. Ita cum munerib. dimiſſi continuato noctu diéq; itinere ad Selymum qui Cęſareã peruenerat redierunt. Cãpſon quoq; promotis ab Oronte caſtris in Comagenẽ venit & ad Aleppum celeberrimã vrbem cõſedit. At Selymus cum ex legatis ſuis omnia intellexiſſet, alia ratione quàm inſtituerat bellũ ſibi gerendum exiſtimauit, atq; Perſis relictis Campſonẽ ſumma vi aggredi ſtatuit. itaq; Taurũ montem tranſcendere, & celeri in Comagenẽ irruptione hoſtes imparatos adoriri propoſuit. Cum etiã ſuum conſilium Prætorianis explicaſſet, atq; maximas Mamaluchorũ opes declaraſſet, alacri fremitu inter ordines ſuborto omnes acclamarunt, duceret ac raperet quo vellet, ſe cunctas forti audacia peruaſuros locorum aſperitates omnéſq; labores & belli incommoda ęquiſſimè toleraturos.

Turcarũ aduerſus Mamaluchos expeditio.

Ergo Selymus exploratis per montanos homines itineribus confragoſa & inæqualia viarum per idoneos ſeruos repurgari iuſſit, & tormenta omnis generis per iuga & conualles traduci mandauit, ac ſimul vt milites ad laborem accenderentur donatiuum illis pollicet, qui in eo extraordinariã operam nauaſſent. Factũ eſt incredibili eorũ ſtudio, qui nouo bello aperiri ſibi ad prædam opulentiſſimas prouincias videbant, vt quinq; tãtum diebus in eo labore abſumptis, omnis exercitus cum impedimentis & curribus ſuperato Tauri dorſo, in Comagenæ cãpos deſcenderit. poſtea Saxouaroglis Aladoli proditor cum valida equitum ſuorũ manu omnẽ regionem, quæ ad Amani Tauriq; radices pertinet, celeri curſu percurrit, vt ſimul ex captiuis cognoſceret, vbi Campſon cum exercitu conſtitiſſet, atque obſeſſis itineribus prohiberet ne de Selymi aduentu ad hoſtes fama perferretur. At Campſon, q̃ vanitate & ſuperbia ductus ſola authoritate terreri Selymum poſſe putauerat, non prius adduci potuit vt Tauri culmina tranſmiſiſſe hoſtes crederet, quàm eorum caſtra in quibus ſupra 100. millia armatorum erant, bidui tãtum itinere abeſſe nunciatum eſt. ita ignarus belli improuiſo metu territus, in ipſo tanti diſcriminis negocio conſilium capere coactus fuit. Erant è ducib. qui tuta conſilia ſpecioſis anteferrẽt, & ante alios Iãburdus Gazelles vir fortis & militari prudentia inſignis, qui Amani Apamięq; præerat. Is ſicuti cum numerſo veteréq; hoſtium exercitu tantulis copiis confligere calamitoſum arbitrabat, ita expedito agmine retrocedendum & belli ſedem ad Damaſcum deligendam eſſe differebat. quando pedeſtris & curruũ impedimentis tardus ad inſequendum Turcarum exercitus tutum & facilem receptum daret. Interea accitis in ſupplementum cæteris Mamaluchis, proximiſq; Arabibus mercede conductis, in hyemem trahi bellum poſſe, venturáq; ſubinde è Meſopotamia Perſarum auxilia, ipſumq; Iſmaelem in minorem Aſiam irrupturum, nec defuturos Chriſtianos, qui è Cypro Rhodóq; inſulis, aduerſus communem hoſtem ænea tormenta ſubminiſtrarent. ſi legationib. adirentur. Mouerat Campſonem graui ſententia Gazelles, ſed quo minus vera audirent militaris fremitus & ſtulta Mamaluchorum alacritas officiebat. Sed in primis Cayerbeius, Alepi & Comagenæ prouinciæ præfectus, qui poſtea perfidiæ meritis ad ſummos honores euectus eſt, ſaluberrimi conſilii rationes euertit: is enim Campſoni erat inſenſus, quod ipſius fratrem aliquot ante annos veneno ſuſtulerat. Cum etiam Campſon Cayerbeio inſidias strueret, is clam ad Selymum nuncios tranſmittit, qui pollicerent ſe ex occaſione in eius fidem conceſſurum, traditurum arma, & proprii equitatus vires, vt fraternam necem vlciſceretur, ad parãdam victoriam eſſe collocaturũ. Adhortabatur etiam vt ſubitò accederet, & manus conſerere maturaret. ſimul & Campſonis conſilia qualéſq; eius & quantæ copiæ eſſent edocet. Selymus hiſce poſtulatis annuit, ac proditoris voto ſubſcripſit: itaque Campſon ſpreto Gazellis conſilio Cayerbei proditoris ſententiam probauit, ac quum Selymus appropinquare diceretur prælio decertare conſtituit.

Poſita

Posita erant Campsonis castra idoneo in loco ad Singam amnem duobus fermè ab vrbe miliarib. ea ratiõe vt milites propinquitate amnis vterent, & semoti ab vrbis delicijs nihilominus ciuium facultatib. iuuari facilè possint. Mamaluchi 12. milium numerum vix attingebant: verũ singulos (vt quisq; eorum maiorib. stipendijs atq; opibus eminebat) plures serui armis & equis liberaliter instructi sequebantur. Decora certè & insuperabilis acies, si vera virtute certaretur. Viri prolixa barba & minacibus oculis truces, ipso toto corpore lacertoso & flexibiles tanta arte pugnã ineunt, vt post primos statim hastarum ictus modò sagittis, clypeo in tergum reiecto, modò ferrea claua, interdum falcato ense, vt locus postularit, admirabili quadã agilitate depugnent. Equi eorum validi & acres, qui tanta ingenij docilitate in primis præstant, vt ad nutum & certas sessorum voces hastam sagittámque mordicus terra subleuatam porrigere, hostem agnoscere, atq; dentib. appetere, calcib. cuncta circumsternere natura consuetudinéq; didicerint. His frena argentea, ephippia aurata & squamosi operis ferrea colli & pectoris tegumẽta conspiciuntur. Eques lorica vel thorace ferreis laminis conserto, contentus est. Primorũ ordinum equites & quisq; diuitijs clarus galeas ferũt. Cæteris linteo capitis tegumẽto, quod plurib. implicatum spiris ad elegantiã intorquet, se satis munitos aduersus cæsim ferientes existimant: gregarij aũt equites villosis purpureisq; pileis, qui graui gladiorum ictu discindi nequeunt, vteb. itur. Campson ex omnib. copijs quinq; acies instituit: prima Cayerbeio data q in eius prouincia bellum gerebat: secunda Sybeio, cui à corporis agilitate Baluano, cognomentum fuit, qui Damasco præerat: hos Gazelles cum tertia acie sequebat, his vbi res posceret auxilio futurus: quartam ipse Campson auratis armis fulgentẽ (veluti subsidiaria) interuallo duodecim stadiorũ adducebat: vltima ad præsidium castrorum relicta. Selymus autem sic instruxerat aciem vt more suo Asiaticum in dextro, in læuo Europeum equitatum, prætorianos verò pedites cum tormentis in medio collocatos habebat. sed ante peditatum ornatissimi & fortissimi prætorianorum equitum medio in sinu frontem obtinebant, in quibus ipse Selymus eo die præter consuetudinem esse voluit. 1518 *Mamaluchorũ fortitudo*

Cayerbeius vt statim appropinquatũ est, in speciem egregij animi acri impetu facto, Europeos adortus est: mox veluti circumuenire eorum aciẽ vellet, in terga lõgo circuitu deflexit, vbi nouissimum lixarum agmẽ impedimentáq; magno terrore & multa cæde cõturbauit, vt fortis proditor decori simul & perfidiæ satisfacere videretur. In diuersa aũt parte Damascenus, vt ab latere aperto hostes inuaderet, omissa fronte & circũactis in læuam turmis in transuersos incurrit. tantóq; ardore à Mamaluchis dimicatum est, vt ingenti Asiaticorum strage edita, ad vexilla quæ in medio collocata erant in morem rapidissimi torrentis penetrarint. Nec prostratis primis Mustaphas Bellerbechus & Imbracorbassa quin diffugerẽt diutius se sustinere potuerant. Ita victor Damascenus hostiũ cornu in duas partes discisso, quũ ex obliquo ad pedites peruasisset cuncta prope in media acie cædib. terróreq; compleuit. Erat res posita in summo discrimine, quũ Sinambassa laborantib. Turcis: auxilio superuenit. eius aduentu audacia Mamaluchorum retardata, ac hostib. victoria erepta, præsertim quũ Selymi iussu in aduersos tormenta disploderent. Horum insolito fragore Mamaluchi consternatos equos nec regere poterant, nec ipsi singulari sua virtute vndiq; circumuenti quicquam proficiebant. In ea tñ rerũ asperita te nequaquã fracti animo, neq; consilio nec virtute sibi defuerũt. Nam vniuersi defato agmine conglobati cum strage Europeorũ oppositam aciem perruperunt, & continenti cursu castra & vrbem petere cœperunt: tum demum omnes in fugã acti persequente Sinambassa cum recẽtissimis equitum. Eos enim Selymus vt victoriæ insisterent huc atq; illuc volitans adhortatus fuerat, qui ea die in summo æstu padentia corporis & vigore animi se ipso maior apparuit. *Cayerbeius Mamaluchos prodidit.*

Iam Campson vrgentib. fatis aciem promouerat, vt vel suis subsidio foret, aut victoriæ, si Turcæ vincerentur, interesset, quum in itinere à fugientib. intellexit defecisse Cayerbeium, fusas esse copias, nec iam omnium fugam sisti posse: tantam esse *Campsonis interitus*

1518 tormentorum vim, tantámque hostium multitudinem vt diutius sustinere nequeāt, quo nūcio superbus senex supremo animi dolore cōcepto pene cōcidit. Nec multo pòst superuenièt e suorū atque insequentium hostiū turba, qui ipso cursus impetu concitati obuios quosque promiscuè proterebant, quū annis & ingentis herniæ pōdere grauaretur, & æstu mœroréque deficeret, in eo puluere exanimatus est. Damascenus quoque & Tripolitanus dum effusè omnes castra ac Hieropolim peterent, ac à nouissimo agmine irruentium impetum sustinere conarentur, interiere. at Gazelles & ceteri Mamaluchi ab Hierapoli ad Damascū citato itinere profecti sunt. Postero die Selymus castra hostium militib. diripienda concessit, ac inde ad vrbē progressus ciues duce Cayerbeio sededentes in fidem recepit. Periere in ea pugna nō amplius quā mille Mamaluchi, sed plures ex eorū seruis, maiorque cędes in fuga quā in prælio facta, quū equis sudore & siti fessis, ac emorientib9 destituti in pedes ab ignauissimo equite facile opprimerent̄. pugnatū est ad 7 calend. Septemb. eo ipso die quo ante biennium in Calderanis campis Turcæ victoriā de Persis obtinuerāt. In partibus autem Selymi supra tria millia equitum cæsa referuntur. Campsonis cadauer biduo post absque vllo vulneris vestigio repertum, Selymus palam omnib. ostentari iussit, vt homines in fide contineret. Nec multo pòst cum fœtore difflueret apud vetustum vrbis templum mediocri funere tumulatum est.

Syria Turcis cessit. Hierapoli in fidem recepta Selymus Iunūbassam cum expedito equitatu, q vestigijs fugientiū insisteret, Damascum præmisit, quo & ipse paucos post dies (quū hostes fuga Mēphim petiuisse cognouisset) cum omnib. copijs, pfectus est, statimque ei Damasceni ne fortunas suas in discrimen ponerent, portas aperuerunt. Horum exemplo permotæ maritimę ciuitates, & in primis Tripolis, Berytus, Sydon, atque Ptolomais, missis legationib. acceptisque Turcarū pręsidijs similiter deditionē fecerunt. Nec multis inde diebus Selymus celeberrimū conuentū in castris habuit, ne quietæ & frequentissimæ vrbis status intromissa militū multitudine turbarent̄. Ibi euocatis omniū ciuitatū legationib. insignes Syrorū cōtrouersias audiuit & finiuit: tum etiam præfectos prouincijs & vrbib. dedit, ac vectigaliū rationes recognouit. nonnulla quoque ex vetere iuris Sulthanici formula, quę iniqua vel onerosa populis videbant̄, antiquauit. His reb. constitutis, quum satis quietis & spacij ad recreāda iumēta exercitui datum arbitraretur, atque ipse omnib. consilijs & viribus Aegypto immineret Synambassam cum 15 millibus equitum, adiuncta his valida manu sclopetariorum, quæ ex ordine Ianizarorum & Asapporum delecta fuit, in Iudæā pręmisit, qui cuncta passim eius regionis loca exploraret, atque iter ad Gazā, quod propter Arabes impeditissimum fore putabat̄, aperiret. Ea vrbs olim sacræ militiæ ordinibus parebat, atque nunc ad mare & Aegypti fines pertinebat, propinqua arenosis solitudinibus, per quas difficili periculosoque itinere ab Syria Aegyptus vlterior ac ipsa Memphis adeuntur.

Tomūbeius rex Aegypti. Interea Mamaluchi, qui duce Gazelle Memphim accesserant, cæterique omnes q ex cunctis regni prouincijs eò peruenerant, consilio habito Tomūbeium natione Cercassium sibi regē elegerunt. Is tum magnus Diadarius erat, q magistratus post regem primū honorē & potentię locū habebat. Erat ei tantū vigoris & industrię, vt solus omniū Mamaluchorū esse videbat̄, q labantē imperij fortunā erigere posset. Quamprimū is Sulthani nomē adeptus est, singulari studio arma, tela, equos vndique cōquirere, tormenta cōflare, ex seruis q militiæ idonei videbant̄ turmas cohortésque instruere, & ab finitimis Afris & Arabib. auxilia mercede cōparare cœpit. Prętereaperitos regionum ad Ismaelem, & ad Rhodiorum equitum magistrum illicò cum literis mittit, qui petant ac orent, vt contra communem hostem arma sumant, ac minorem Asiam inuadant, & in primis Comagenem discessu hostiū pręsidiis nudatam. Selymum enim, qui tum in Iudęæ finibus esset, duobus exercitibus facile intercludi & commeatu prohiberi posse, quando littora nullis Turcarum classibus tenerentur, quæ terrestribus copiis succurrere aut auehere possent. id si facerent Aegypti rebus prodesse & tot insignes iniurias, quas ab hoste accepissent,

piſſent, nullo negotio vindicaturos. Dum hæc à Tomumbeio adminiſtrantur. 1518 Sinambaſſa pluribus Arabum turmis, quæ vias obſederant facile pulſis, patefacto itinere Gazam peruenit. Eum Gazenſes quod ſine præſidio eſſent deditione facta protinus recipiunt. Vrbis etiam copijs exercitum iuuant, ac ſimul gratias agunt, quod acerbiſſimæ ſeruitutis iugum depuliſſent, ſeq; omni tempore in Selymi fide manſuros ob eius rei memoriam pollicentur. Sinambaſſa collaudato eorũ ſtudio cætera quæ ſibi vſui erant eis imperat, ac ſub mœnibus ad teli iactum intra hortorum munimẽta caſtra locat, eo in loco Selymi aduentũ expectare conſtituit.

Erat is multis militiæ experimentis eruditus, itaq; operam dat, vt regionem quæ *Sinambaſſæ* paſſim infrequentia ædificiorum & aquæ penuria aſpera & inculta eſt, ac arenoſi *militaris ex-* præſertim eius itineris naturam cognoſcat. Incolas etiam donis pellicit, qui pro- *perientia.* ximos Arabum duces oblatis amicitiæ conditionibus ſibi concilient, & quod Mamaluchi ad Memphim parent, diligenter explorent, & protinus ad ſe reuertantur. Gazenſes interea, qui à præſenti exercitu rerum ſuarum detrimenta ſentire cœperant, clam Tomumbeium de Sinambaſſę aduentu certiorem reddunt, docentes eã Turcarum partem antequam Selymus adueniat, facile poſſe opprimi & [illegible], ſi valida Mamaluchorum manus cum peritis ducibus ad ſe tranſmittantur, ipſos etiam intempeſta nocte eruptione facta caſtra hoſtium quoq; aggreſſuros. Conſilium Mamaluchi probant, mittiturq́ue Gazelles cum ſex millib. armatorũ equitum & magna Arabum multitudine. nam Gazelles ad ſummam bellicæ virtutis opinionem peruenerat. Sed vix dum eò profecto, Sinambaſſæ per Syros exploratores defertur, Mamaluchos à Memphi per deſerta ad ſe opprimendum iter ingreſſos eſſe, atq; eos ante biduum adſuturos. Hic nuncius Turcarum exercitui ſalutem attulit, & poſtea ad ſummam totius belli victoriam momento fuit. At Sinambaſſa quanquam de Gazenſium perfidia nihil cognouerat, tamen Mamaluchis occurrere & prælij fortunam experiri ſtatuit, ne fortè ſibi cum duplici hoſte negotium foret. Ergo de ſecunda vigilia caſtris ſilentio egreſſus, ad tertium miliare germanicum via Memphitica prouehitur: erat in proximo humilis pagus, quo viatores pro hoſpitali diuerſorio ob perennis fontis opportunitatem vtebantur, ibi fortè & Sinambaſſa ſubſiſtere voluit, & Gazelles aliquot horis conquieſcere ac ſuos recreare, vt noctu recentibus equis Gazam peruolaret, pari conſilio cogitarat. Vnde vno ferme tempore ab antecurſoribus eleuari ingentem puluerem, & mox aduentare copias vtrinq; duci nunciatur.

Gazelles improuiſa re perturbatus, quod ſe deiectum conſilio atq; hoſti impa- *Mamaluchi* rem futurum ſi congredi vellet, feſſis præſertim equis intelligebat, tamen animo *repulſi.* non deficit, ſed ſuos hortatur vt arma expediant, & negotium quod per inſidias perficere nequiuerint, vera virtute in aperto conficiant. Ex aduerſo Sinambaſſa aliquanto celerius acie inſtructa alacriter apud cunctos ſuorum ordines concionatus eſt, ſed finis eius orationis fuit: vt fugæ obliuiſcerentur. poſtquam omnia circumclauſa atq; infeſta niſi victoribus futura eſſent. illudq; inprimis perſuaſum habere vellent, neminem ea die periturum niſi quem fata exitio deſtinaſſet. nam pari periculo fortes in medio hoſtium ſalutem, & timidos in fuga mortem inuenturos. Erant ſclopetarij in cornibus, quæ rara acie in longum porrigebantur, vt liberius ſclopetis vti, & latiore ſpacio circumuenire hoſtes poſſent. haſtati verò medium tenebant locum, vt Mamaluchorum impreſſionem ſuſtinerent. Gazelles autem appropinquans Arabum turmas ad diſturbanda cornua præmiſit, & quadrato agmine in mediam aciem inuectus eſt. Fuit prælium atrox & diu anceps, quoniam Turcæ etiam numero ſuperiores vim armatorum equitum ferre non poterant, támq; pulſi loco fugam oculis atq; animis circumſpectabant, quum ſclopetarij Arabas depulerant, & reductis cornibus vniuerſam hoſtiũ aciem circumuenerant. Tum verò viri pariter ac equi eminus mortiferis glandibus ſternebantur, nullúſq; in medio circumuentis virtuti locus relinquebatur. Gazelles cum defatigatos equos cerneret, nec dilabentibus Arabibus quicquam auxilij ſibi amplius

1518 ſperandum eſſe arbitraretur, multiq; iam ex fortiſſimis ſuorum cecidiſſent aut vulnerati eſſent, ipſeq; præaltum vulnus ceruice recepiſſet, cum reliquis ferro ſibi iter aperiens, amiſſis omnibus ſignis militaribus Memphim profugit. Periêre in ea pugna Alexandrinus præfectus, & Orcanas Memphiticus prætor, prætérq; eos magnus Arabum numerus, & mille noti equites. Nec Sinambaſſa incruentam victoriam adeptus eſt: nam ſupra duo millia equitum & aliquot magni nominis præfectos deſiderauit.

Arabes Turcas perſequũtur. Turcæ quum à meridie ad occaſum ſolis protracta pugna atque ob id exanimatis curſu equis fugiẽtes perſequi non poſſent, ipſiq; inedia & labore deficerent, eodem in loco iuxta fontem caſtra poſuerunt. Sequenti die cæſorum ſpolia toto campo per ocium lecta, capitáque hoſtium, quæ ab ipſo barbæ habitu (quod Turcæ cunctas corporis partes præter labrum ſuperius radant) facile dignoſcebantur, palmarum arboribus affixerunt, vt impigrè nauatam ab ſe operam teſtarentur. Interim Gazenſes, quum exoriente ſole vacua hoſtium caſtra vidiſſent, rati Sinambaſſam cognito Mamaluchorum aduentu timore adductum, inde retro in pacatiora loca refugiſſe, nonnullos Turcas ex numero ægrorum relicto, vt luce facta ſequerentur, impetu in eos facto occiderunt. & paulo pòſt circiter duo millia Turcarum equitum, qui ad augẽdas Sinambaſſæ copias à Selymo ſubmittebantur hoſtiliter adorti, omnibus impedimentis exuerunt, & in fugam coniecerunt. Hi poſtea, quum Sinambaſſam dum vniuerſis copijs hoſtium fraude perijſſe putarẽt, cum trepida fuga regrederẽtur, ab Arabibus in itinere trucidati ſunt. Nec vnus eorum omnino incolumis euaſiſſet, niſi Iuleppo Achaiæ Sangiacho ad Ramam vrbem occurriſſent. Is enim pariter à Selymo miſſus cum valida manu Græcorum equitum ad Sinambaſſam contendebat, cuius aduentu audacia Arabum repreſſa eſt. Cæterum Arabes euocatis ad prædam alijs atq; alijs ſuorum ducibus, qui proximos montes incolebant, ac ingenti conflato exercitu, Turcas ad Carasbaram vicum conſecuti ſunt, pugnatúmq; eſt Turcis iniquiſſimo loco, quoniam Arabes præoccupatis quibuſdam anguſtijs, quæ ad extremum ſpacioſę vallis iter coarctabant, à tergo ſimul à fronte & à lateribus ſe oſtendebant.

Tormentorum vſus. Arabum arma erant præter ſagittas longiſſimę haſtę vtrinq; ferro præfixę, quas ad medium agili manu compræhendunt. his ſumma peritia in pernicibus equis vtebantur, & aduerſi pariter & fugientes hoſtem lætilera cuſpide feriebant. Quamobrem Turcæ procurrere non poterant, circumuentíq; in orbem pugnare ac ſimul iter facere cogebantur. erátq; res in magnum periculum adducta, niſi Iuleppus productis quatuor tormentis currulibus, quæ præſidij cauſa ſecum adduxerat, eos qui fauces occuparant, vti erant editiore in loco cum multa ſtrage deieciſſet, apertóq; itinere inde celeriter ſuos eduxiſſet: quibus anguſtijs ſuperatis, patentiores nactus campos meliore aliquanto conditione iter facere cœpit. Nam per ſclopetarios & ſagittarios eminus rem gerebat, & quum hoſtes appropinquabant, aperta acie confertas haſtatorum turmas emittebat. Vbi verò denſior atq; amplior Arabum globus ſeſe offerebat, in eos tormenta certis ictibus emittebantur. Contra Arabes diſperſi circumuolitare, nouiſſimo abeuntium agmini inſtare, ſubſequi nequeuntes & vulneribus retardatos opprimere. Hic dies Turcis longè grauiſſimus fuit: nam plures eorum ſiti, vulneribus, & curſus labore conflictati ceciderant. nullúmq; iam ſubſidium extremis eorum rebus, ab numeroſa ac pertinaci hoſtiũ multitudine relinquebatur, quum magnus Turcarum numerus medio ferme itinere laborantibus ac perditis ſeperuenit. Selymus enim caſtra Damaſco promoueτat, & vt rei frumentariæ conſuleret ſeperata ſuorum agmina ſingulis quoque diebus præmittebat. Ita Iuleppus eo periculo liberatus, ſequenti die Selymo occurrit, & omnia ordine ea quæ acciderunt expoſuit.

Eo nũn-

1518

Eo nuncio Selymus in ſummam animi ſolicitudinem adductus eſt: quod niſi exploratis Sinambaſſæ rebus minime ſibi procedendum eſſe arbitraret. Sed ea cura anxio paulò pòſt Syri ſpeculatores ſuperuenerunt, qui rem, vti à Sinambaſſa geſta fuerat, retulerunt. Hiſce rebus cognitis incredibili lætitia affectus eſt: quoniam ea victoria & apertam ſibi Aegyptum, & bellum celerius opinione prope confectum eſſe prouidebat. Poſtero die exercitus Ramam ductus, proxmáq; Arabum domicilia cum vxoribus & liberis eorum concremata: inde pręmiſſis pedeſtribus copijs, quæ Gazam contenderet, ipſe ad læuam Hieroſolymas deflexit, vt vrbem vetuſtate originis, ac Hebraicę religionis fama totius orientis celeberrimã, inuiſeret. Ea tunc miſerabili ſacrarum ruinarum deformitate inculta ac deſerta, non à Iudęis veterib. incolis, qui tunc toto orbe extorres vi admiſſi ſceleris pœnã, nec ſedẽ nec patriã habebant, ſed à paucis Chriſtianis incolebatᷓ. Illi cum ignominia & graui admodum contumelia Chriſtiani nominis, ob conceſſam venerandi ſepulchri poſſeſſionem, graue tributum regibus Aegyptijs perſoluunt, nec florentes ætate opibus Europę principes, vllis verę virtutis ſtimulis ad vindicandam iniuriam excitantur, cum religionis cauſam tanti non ducant, & inteſtinis bellis vel infami ocio abſumi id demum regium arbitrentur. Selymus veterum prophetarum monumenta ſuppliciter veneratus Mahometo in primis ſacrificauit, & Chriſtianis ſacerdotib. loci pręſidibus (tanquã pijs probiſq; hominibus) pecuniã in alauentum ſex menſium largitus eſt, atq; inde vnam tantum Hieroſolymis moratus noctem, Gazam ad exercitum quartis caſtris peruenit. quo itinere diu noctúq; cum Arabibus continenter dimicatum eſt. Tandem tamen Turcæ in aduerſos montes euaſerunt & hoſtes ſuos loco deturbarunt.

Hieroſolyma Selymo ceſſit.

At Sinambaſſa qui Gazenſes necatis defectionis authoribus boniſq; eorũ direptis pecũia publice impãta, meritas pfidię pœnas dare coegerat, cognito Selymi aductu victrices copias hoſtiũ ſpolijs exornatas eduxit, atq; obuiam eſt pgreſſus. Hũc Selym⁹ multo cũ honore verborũ cõmendauit, & munerib. ſericę veſtis ſignatę́q; pecũię fortiſſimos q̃ſq; pſecut⁹ eſt. Exinde caſtra 4 dies Gazę habita (q̃d nullum

Turcæ Memphis accedunt.

1518 nullũ pertertitis hostibus moręq; spaciũ dandum putabat: vrbem reliquit & mediocri præsidio confirmauit. Etsi autem omnia summam proficiscendi celeritatem in Aegyptum efflagitabant, tamen exercitus reficiendus, & magna vtrium multitudo instituenda, quibus per vastas & fontium penuria deserras solitudines ingentẽ aquæ vim toto itinere Camelorum subuectionibus comportarent. Verùm illis diebus præteritos imbres tanta cœli tranquillitas cõsecuta est, vt nihil ad summã tra ducendi exercitus fœlicitatem Selymo defuerit. Nanq; aer nullis turbatus procellis, quæ harenas excirent, atq; officerent oculis, perpetua serenitate conquieuit, ac simul tanta vis aquæ omnibus ferè locis reperta est, quos pluuialis humor harenis imbibitus fodientibus puteos ad depressionẽ duorũ pedum occurrebat, vt frustra comportari vtres ac sitim timeri vulgo milites existimarent. Non defuerunt tamẽ Arabes qui toto itinere ad prædam vndiq; confluerent, nec quenquam hostiũ excedere agmine vel remissius sequi paterent, cui vno malo facile duces occurrebãt. nam toto exercitu distributa erant tormenta, quæ à turmarũ præfectis (vt quisq; periculo ꝓximus erat) in hostes emittebant. Valida quoq; sclopetariorũ munus nouissimum agmẽ cogebat, quorũ præsidio qui debiles & tardi, atq; ob id opportuni iniuriæ erãt, egregiè se defendebant. Eo modo ne quicquam lacessente Arabũ turba prope Memphis octauis castris peruentum, præcedente Sinambassa, qui cũ Europeis vnius tantum diei itineris spacio Imperatorem semper anteibat.

Tomumbei magnanimitas. Erat pagus ad sextum lapidem ab vrbe Memphi, qui Mathàrea dicit, Balsami fecunditate memorabilis. In eum locũ Tomumbeius omnẽ nouũ ac veterẽ tormẽtorum apparatũ cõtulerat, fossas transuersas toto campo & publica via, quæ leuib. cratibus & terra inæquabant, perduxerat. Ipseq; cum duodecim millib. Mamaluchis magnoq; Arabũ equitatu opportuno in loco constiterat, eo cõsilio, vt Turcarum copiæ cum appropinquare incipere͂t, priusq; ad teli iactum accessum foret, improuisa tormentorũ multitudine sternerent, ipseq; protinus cum perturbatis & in insidias prolapsis vndiq; tota viriũ multitudine circumfusus, æquissima cõditione decertaret. Magna procul dubio Turcis calamitas imminebat, nisi fortè paucorum perfidia operosis Mamaluchorũ conatibus occurrisset. Erant in Solthani exercitu quatuor equites Epirotæ, qui spe præmiorũ adducti ad Sinambassam ducẽ suæ nationis hominẽ transfugerũt. ab his Turcæ edocti cuncta hostium consilia cognoscũt, ac in primis quales insidias Tomumbeius summa arte tetendisset, in quas necesse foret incidere, nisi ab vna publica deflecterent. quamobrem ijsdem profugis ducib. in læuam magno circuitu (antequã dilucesceret) in solitũ iter ingrediunt, atq; instructa acie, ꝓductisq; tormentis, ne quid moræ ad committendã pugnam interesset, euitata castrorũ fronte auersis hostibus se ostendũt. Ea re animaduersa Tomumbeius ex hostiũ itinere cõiectura iudicas insidias suorũ proditione fuisse detectas, nihilominus vt erat egregiè fortis ad consiliũ pristinúmq; vigorẽ sensus omnes exemplò reuocat, accitisq; ad se omnib. ꝓfectis qd fieri vellet celeriter edocet.

Turcarum & Mamaluchorum congressus. Tomumbeio in tanta rerum angustia constituto omnia vno tempore erãt agenda, signum proponendũ quo milites eques cõscendere & arma capere iubent, conuertendus castrorũ ordo, instruenda acies, milites confirmandi, & tormenta vtfca ... sus postulabat in contrariam partem traducenda, quæ res sicuti ægrè vnus admini strare poterat, ita peruersè à pluribus simul agebant. sed illud in primis omnia retardabat, magna omnium concursatio ad traducenda tormenta. Verùm his difficultatibus subsidio erant militum alacritas, & constantia singularis. non enim (vt in repentinis casibus accidit) vllo timore concepto spe animisq; deciderãt. Siquidem bis acie victi maiorem fiduciam maioresq; semper spiritus sibi desumpserant, quum non virtutem pugnandiq; peritiã, sed fortunam sibi defuisse indicarent. Igitur Tomumbeius instructa acie & militibus magno ardore prælii signũ deposcentib. omnem Arabum multitudinẽ à tergo aduersariorum cornua circumuenire, & tumultuario prælio lacessere iubet, vt Turcæ equites penè priusq; ipse inductis suorũ turmis procurreret, ancipiti pugnæ periculo turbarent. Mox tormenta, quæ iam dedu-

deducta & directa in hostes fuerant, displodi imperat, idem continuò fecerunt 1518 Turcæ. nam iusto ab spacio maiora minoráq; semel emiserunt, ac rursus omnibus celeriter impletis, totum currus ad sagittæ iactum promouerunt. certatum diu est hinc inde solis ac frequentibus tormentis, dum acies appropinquarent. Qua contentione Aegyptij libratores fermè omnes interfecti, pluráq; eorum tormenta in pilarum hostilium curribus excussa perfractáq; sunt. Nam Turcæ plures tormentariæ artis peritissimos magnis præmijs ex Italia & Germania in castris habebant. ac multos in primis ex illa Iudæorum colluuie, quæ à rege Ferdinando ex Hispanijs pulsa, in contumeliam nostram toto Orienti huiusmodi mortiferas artes importarunt. His omnibus præerat Iacobus è Regio Lepidi horum operũ artifex, qui iam pridem deserto Christi cultu ad Mahometi sacra defecerat.

Quum iam prælium vtrinq; ad manus adducerẽt, Mamaluchi trucem atq; horribilem clamorem tollunt, & tripartito magna vi Turcas adoriuntur. Selymus enim sic incedebat vt lunata acie aduersis hostibus appropinquaret. Præerat Asiaticis in dextro cornu Mustaphas, in sinistro Iunusbassa, ipse mediam aciem (vbi prætoria phalanx Ianizarorum erat) cum magna tormentorum multitudine obtinebat. Sinambassa autem toti summæ certaminis præesse iussus, ad incertos pugnæ euentus certam sibi aciem ex fortissimis equitum ex vnaquaq; ala detractis delegerat: hisce etiam quingentos Ianizaros sclopetarios adiunxerat, vt ab omni pugnæ loco ei suorum parũ subsidio foret, quæ ab hostibus maximè premeretur. Ita vno fermè tempore, quum Tomumbeius in medio contra Selymum constitisset, & iam Mamaluchorũ alæ cum cornibus pari fronte concurrissent, ac in tergis Arabes vti imperatum fuerat impigrè dimicarẽt. quatuor simul prælia distinctis in locis exarsère. Narrant qui huic prælio interfuerũt, clamore militũ, & tympanorũ tubarúmq; sonitu fragore tormentorũ, pulueris nube, & armorum strepitu adeò omniũ mentes attonitas confusasq; fuisse, vt cuncti promiscuè cæci furore & vecordi audacia proruẽtes. quũ nec voces tesseræq; dignosci, nec videri signa, nec ducũ imperia exaudiri possent, magnã suorũ pariter atq; hostiũ stragẽ p mutuum errorẽ ediderint. Nunquam enim antea maioribus accensæ odijs inter se concurrerant, dum quælibet pars nullam sibi reliquam spem, nisi quam victoria peperisset fore intelligebat.

Turcarum periculum.

Iam Gazelles decoris atq; vindictæ studio incensus, vt Europeis parem Gazensi cladẽ redderet, Iunusbassam magno impetu adortus, primas ac resistentes turmas obtriuerat, vexilla prostrauerat, ac Arabibus à tergo prementib. illas omniũ bellorum victrices copias, vbi Thracum, Thessalorũ, ac Macedonũ robora erant terga dare coegerat, quũ Sinambassa cum recenti ac valida suorũ manu in latus hostium aduolauit, & inclinatã ac fœdè disiectam aciẽ reparauit. Verùm paulo pòst ipse Sinambassa, qui victoriã interpellarat, cõuertentib. sese in nouũ hostẽ Mamaluchis, Bidone duce ante alios egregiè pugnãte, obtruncatũ. Eius quoq; eqtes exanimem humo tollere ac seruare conati, Gazelle turmas explicante, vt rari liberius gladijs rem gererent, magna ex parte ceduntũ & fugantur, egregiáq; illa prætoria cohors tota in medio cõtrita & pcisa est: in altera autem parte Mustaphas cum omni suo equitatu vehemẽter inuectus, sinistrã Aegyptiorũ alam acerrimè purgebat: ij paulò antè tormentis insigne detrimentũ acceperãt, q forte à media Selymi acie obliquis campi spacijs emittebantũ. Ea re animaduersa Mustaphas semel pertui batis acriter instare, lassatósq; fundere & prosternere. Asiaticos quoque adhortari, vt veteris militiæ decus (q in Hierapolitanis campis nuper amisissent) illa die recuperarent. Eodẽ quoq; tempore Tomumbeius perrupta media equitũ acie ad peditatum peruenerat, pluráq; ipse præclara facinora curuato ense (vt erat corpore & viribus ingens) ediderat: atq; Arabes exteriora Turcarũ agmina corona præcinxerant, eósq; auersa & duplici acie pluribus in locis pugnare coegerãt: quũ Selymus phalangem pmouit, cuius impetũ neq; equi, neq; viri victores ferre poterant.

Europei Turcæ cæsi.

Ibi pars militum per interualla sclopetis vtebantũ, pars prætentis cuspidib. frontẽ hastarum syluã ita præsepserant, vt obuia quæq; sternerentũ. Pugnatum tamen est

Mamaluchorum fuga.

vario

1519 vario vtrinq; euentu ab hora quarta ad occasum solis vsq;, nec vlla copiarum pars extitit, quæ diuersas pugnæ vices alterna sorte non tulerit. adeo enim victi victoresq; peruicacib. animis decertabant, cum Mamaluchi ab his eripi victoriam quos tam latè cecidissent, Turcæ verò tam diu sibi resistere bis prius ab se superatos indignarentur, vt languidæ etiam manus, & fessa corpora suffectura continuis cædibus in alteram lucem videri possent, nisi mox ipsa tantæ cladi finem attulisset. Prior Tomumbeius summæ rei diffidens receptui canere iussit, vt sui non pulsi, sed reducti viderentur, quod ad confirmandum militum animos, & ad authoritatem retinendam plurimum pertinere arbitrabatur. Hoc modo prælio interuentu noctis dirempto, Turcę potiti hostiū tormentis atq; tentorijs, Mamaluchos qui iter Memphim intendebant, ad multam noctem persecuti sunt. pugnatum est die Iouis nono calend. Februarij, anno salutis 1517. Captus est in fuga Diadorius & Bidon pręcipui duces. Hos Selymus altero die mactari iussit, vt Sinambassæ manibus dignioribus victimis parentaret. Eo tempore quarta pars Turcarum copiarum valetudine & vulneribus erat confecta, magnúsq; equorum numerus eius diei laboribus fatigatus, quibus de causis Selymus aliquid de sua festinandi consuetudine remittere cogebatur. Nondum enim Memphiticorum voluntates cognoscebat, nec etiam quibus in locis Tomumbeius consisteret, sciebat. Igitur ijsdem in castris quadriduo moratus, faucios cum cura reficit, ac suorum cadauera sepeliri iussit, hostium verò auibus & feris lanianda relinquit. indéq; promotis castris, vt commodius aquaretur, in planitiem inter Cayrum vetus & Bulachum contendit.

Proditores Turcis vtiles Interea Tomumbeius nihil tot asperis rerum successibus fractus, collectis vndiq; Mamaluchis, loco inter Memphim nouam & Nilum amnem idoneo castra posuerat, & ad octo millia seruorum Aethiopum armauerat: præterea Mamaluchorum filijs, Mauris, Iudæis, ac Arabibus arma teláq; ex armamentario tradiderat, & bellum priore maius aduersus Turcas moliebatur. sed quoniam aperto in campo nihil vera virtute proficeret, ad bellicos astus totus vertebat. Itaq; noctu Turcarum castra adoriri ac incendere constituit, vt prius ipse aliquid audacter per tenebras conaretur, quàm hostes paucitatem copiarum eius depræhenderent, vtque tormenta noctis beneficio deuitaret. Verùm hos conatus similis transfugarū perfidia euertit. Nanq; Selymus (prodentibus aliquot Mamaluchis) cognito insidiarum ordine, exercitum arma expedire, & excitatis passim magnis ignibus intentiore cura excubare iusserat. Qua diligentia sequenti nocte factum, vt Tomumbeius ad castra delatus, non mediocri iactura repelleretur, supremámq; inde cladem nocte accepisset, nisi flammarum totis castris collucentium insolito splendore admonitus, festinātia agmina continuisset. Eo autem consilio Tomumbeius depulsus, omnium suorum hortatu Memphim ingressus est. nanq; Mamaluchi, quum aliam gerendi belli rationem ineundam sibi esse censerent, vt vrbem occupatis opportunioribus locis totius exercitus præsidio firmaret, atq; ingressu hostē prohiberet, suadebant, vt qui in tanta rerum acerbitate postquam pro focis vxoribus & liberis certandum foret, in eorum conspectu, ac in ipsis domorū vestibulis pugnantes occumbere, decorum & pristinæ virtutis gloria dignum arbitrarentur.

Memphis præsidio munita. Vnde singuli equites domos suas digressi, familiam omnem, & summa tectorū vario genere telorū instruūt, & Aegyptios suæ quisq; viciniç orant, vt arma aduersus communes & crudeles hostes capere velint, necse trucidari, vxores & liberos in seruitutem abstrahi patiant, quando nec ipsis parsurus esset immanis Turca, si bello victor euaderet. Erāt pleriq; ex ditioribus Aegyptijs, qui sicuti Imperij commutationem mercaturæ & fortunæ detrimentosam fore prouidebant, ita studio atq; opera Mamaluchis non deerant. Contrà pleriq; è media classe ciuium, & è plebe ingēs multitudo (quæ periculi expers semper in alieno damno lucrū facit) quod se per trecētos prope annos in luctuosa & miserabili seruitute omnia extrema perpessos esse meminerat, intenti in supremi certaminis euentū foribus suis se continebant, & tacitè lętabanť, quod non sine Deorum cura tempus aduenisset, quo ne-

quo nefarij impotentésq; domini tantorum scelerum pœnas darent, ac vindicta a-lieno sanguine peteretur, vnde mox ipsi oculos optatissimo spectaculo satiarent. 1519 Dum hæc fierent Tomumbeius summo studio ac labore portas aditúsque omnes communire, singulos duces singulis plateis præponere, per omnia fora concionari, nihil remissum in opere esse pati, ac demum magnam spem intrepido vultu præferre. Ipsi verò equites æmulatione incitati impigrè officia ducis exequebant. Nam quisq; notiorib. vicis suis fossas transuersas ac trabes ingentes perducebant: alij præacutos stipites occultis in scrobib. defigebant, quibus incauti hostes inducerentur: alij in triuijs fenestras tormentis instruebant. Etsi autem vrbs amplissima nullis mœnib. cingeret, tamen erant certæ portæ certiq; aditus qui in vrbem ferebant, quorum vnus latioribus viarum spacijs ab orietali porta ad arcem mediámq; vrbem pertinebat. In hunc maximè Tomumbeius iustas vires contulerat, quod necessariò ab ea parte irrupturos hostes propter vicorū amplitudinem intelligebat, reliquas regiones vrbis præsidijs mediocrib. tuebat. Interiora verò (vbi auxerat) à validissima copiarum parte tenebantur, vt quò vis hostium clamórq; & periculum milites auocasset, intenti ad opem ferendam celerius accurrere possent. nam vrbs maxima ab exteriore circuitu parua manu defendi non poterat.

Memphis vasto ambitu tres ingentes vrbes cōplectitur: sed hæ raris inter se iunctæ ædificijs vnam efficiunt, quarum frequentissimam hodie nouum Cayrum vocant. *Cayrum nouum.* Ea in longitudinem sex miliarium secundum Nilum protenditur, & ab Nilo passus mille paribus semper interuallis distat: latitudo eius decem stadia non excedit, media in vrbe arx est molli tumulo imposita: cuius amplitudinem & elegātiam potius quàm munitionem nostri admirantur: sunt enim in ea nobiles horti, platea ingens cum immensis porticib. atq; triclinia in omnes cœli regiones obuersa. Exteriora verò turribus ac propugnaculis, eximijsq; operis pinnarum corona præcinguntur, vnde circumquaq; subiectæ vrbis spacia, Nilus præterfluens, ipsæq; pyramides conspici possunt. Ibi etiam tria Christianorum templa, quorū vnum alijs venerabilius propter Cryptæ famam, vbi Maria virgo sæuitiem Herodis fugiēs, cum infante Christo deo latuerit: alia Barbaræ virgini, & Georgio equiti sacrata. Cayrū nouum continuatis ferè ædificijs Bulachum sequitur, id oppidum in vrbis effigiē altioribus tectis superbum Nilo adiacet, & à Mamaluchis æstiuo tempore frequētatur, vt increscentis Nili exundationes prospiciant. Eò cuncta nauigia quę aduerso amne subuehuntur applicant, paulò suprà Bulachum vetus Cayrum sequitur, q pariter nouo Cayro intercedentib. ædificijs interuallo viginti stadiorum annectit, & præterfluēti Nilo imminet: plurima mediocris structuræ ædificia vtrinq; ripam obtinent. Contrà est insula medio in amne hortorum & villarum amœnitate memorabilis, vbi diuortium aquarum incipit, & Nilus ingenti insulæ rostro proscinditur, in ea templum est filię Pharaonis regis, amore & periculo Moscos celebratum. Verùm Cayri veteris ædificia maiori ex parte in hortos abierunt: ibi antiquā Mēphim fuisse multis coniecturis existimamus, ab vetere Cayro quinq; millibus passuum in Africæ parte Pyramides absunt, Barbaræ uanitatis monumenta. Intus sunt conditoria regum Aegyptiorum in cellas distincta, quæ pretioso lapide vestiuntur: ea loca odore tetra sunt, & tenebrarum aspectu formidanda. Populus Memphiticus per omnes vicos numerosus occurrit, sed ob metum Mamaluchorum ferè incultus & sordidus, ne opes ostentare videatur. Ditiores Camelis & asinis vehuntur, Mamaluchis solis sibi equis vsurpantibus: omnes ferè veruecina carne, atq; orizę pultarijs famē explent, nec exquisitas dapes nouerunt. Gallinacei tamen generis pullos nobilium mensæ admittūt, quod eorum magna sit copia Aegyptijs, apud quos gallinæ sua oua non incubant, sed ea in clibanis (tepore sensim adhibito) ita fouentur, vt intra paucos dies ædantur.

Cæterum Selymus vbi Tomumbeium Memphim ingressum esse, & Mamaluchos omnes coactis in vnum viribus extremam belli fortunam periclitari velle certius cognouit, propius vrbē admouit castra: mox etiam milites adhortatus est, *Prelium intra vrbem Memphim.*

q

1519 vt toties victos hostes ea die omnino vincendos & penitus debellandos existimarent, paululúmq; adniterentur, vt superiorum laborum atq; victoriarum præmia caperent. Ardebant prædæ cupidine militum animi, paratiq; & diducti in ordines signum irrumpendi expectabant, quum Selymus Baffuela porta ingressus, equites plurib. simul locis, sed latiore via Ianizaros, immisit. occurrere equitib. equites, prælíumq; atrox in triuijs & angustis in callibus æddiderunt: pedites verò prolatis in frontem colubrinis & Falconib. hisq; vbi hostium agmina cernerentur repenté excussis, compita rectis opposita regionibus statim defensoribus nudabant. Vbi verò ad munitiones fossasq; peruentum, dum impulsu obiectas trabes amoliri, fossasq; transcendere conarentur, contráq; Mamaluchi impigré obsisterent, tanta vi, tantáq; animorum peruiacia certauere, vt nusquam acrius vel cruentius sit dimicatum. Mamaluchi enim pariter ac Turcæ vires omnes & cũctas bellandi artes in id vnum pugnæ discrimen contulerant, haud ignari pro vita atq; imperio vltimo eo certamine dimicari. quando summa vtrinq; præmia aut extrema supplicia victis ac victoribus ludente fortuna ostenderentur. sed plurimum cædis erat apud munitiones. nam Turcæ incautius progressi in cæcas fossas alij super alios cumulati prementibus vltimis procidebant: alij acutissimis vallis inducebantur. Ipsę matres familiæ é domibus virili audacia in subiectos saxa & tegulas prouoluebant. Has contra Turcæ destinatis sclopetorum ictibus ferire, effringere fores, & intra domos vario euentu pugnare: ipsi quoq; Aegyptij modò harum, modò illarum partium fortunã speculantes, diuerso studio vtrosq; iam pro hoste, iã pro amico prosequebant.

Acerrima Barbarorũ pugna. Hoc modo factum vt in diuersis regionib. plura simul certamina contraherent. nam transuersis vicis quum discurrerent, modò hi, modò illi in nouos hostium globos incidebant, & qui victores in fronte vrgebant, sæpe interclusi ab hostibus in tergis cædebantur. Viæ coaceruatis passim cadaueribus tanto cruore madebant vt eleuatus puluis, qui primo densissimus erat, sedaretur. Aer nihilominus fumo tormentorum & nube sagittarum erat obscuratus, tantúsq; erat militum clamor, ac morúmq; strepitus, atque ipsorum tormentorum fragor, vt terra tremere & conuelli ædificia viderentur. Pugnatum est continenter duobus diebus ac totidem noctibus ancipiti Marte, ita tamen vt Mamaluchi, qui numero pauci labori atq; vigilijs sufficere non poterant, cedendo in interiores sensim vrbis partes, desertis primis munitionibus se receperint. Tertia die Mamaluchi tanta virtute pugnam redintegrarunt, vt Turcas ad multum spacium propulerint, & aliquot eorum falcones intercepterint: quo casu dicitur Selymus de victoria desperasse, & iussisse vt ædificia passim incenderentur. Iam tecta miserabilem flammam conceperant: iam vlulatus deprecantium Aegyptiorum audiebatur: iam ipsi Turcæ languidius pugnantes vt receptui canretur expectabant, quum á pluribus simul nunciatur hostes á diuersa parte, instante Mustapha loco pulsos supremum auxilium in fuga posuisse. Etenim Mustaphas ad amplissimam plateam peruenerat, vbi Mamaluchi stratos equos collocarant, vt si quid durius accideret eò se reciperent, atq; his conscensis in proxima loca se proriperent, hos omnes Mustaphas eomprehendit & abduxit.

Ea res vigorem eorum magnopere debilitauit, quamobrem spe fugę sublata, quum vndique se circumuentos perspicerent, prælíumque nulla alia spe quàm virtute sustentaretur, confessione sua victi terga dederunt.

Multi

Multi cum Tomumbeio ad Nilum properantes ratibus transuecti in Segesticā regionem contenderunt. Alia multitudo Aegyptiorū domibus fœdissimisq; latebris se condidit. Ex fortissimis aūt equitib. amplius mille & quingenti ad templum Deorum in vrbe maximum confugerunt, vbi cum diu se tāquam ex arce defendissent, ad extremum siti, lassitudine, & vulnerib. fatigati, se victoris arbitrio dediderunt, quorum pars conniuente Selymo ab iratis militib. in vestibulo trucidata, pars secundo amne post aliquot dies Alexandriā deuecta est. Selymus inclinante victoria extemplò duas cohortes ad restinguendos ignes pręmisit, ac tota vrbe per pręcones pronunciari iussit, Mamaluchos qui intra 12 horam se dederent, omnes fore incolumes: post id tēpus deprehensis nullam fore salutis conditionem. Aegyptijs autem qui latentes proderent se daturū pręmia, contrà qui occultassent se protinus eos palo infixurū, vxoribúsq; ac liberis venundatis domos ipsas esse concrematurum. Ad huius edicti famā magnus eorum numerus prodijt, quib. statim cathenæ

Memphis à Turcis occupata.

1519 iniectæ. Illi omnes postca contra iusiurandum in custodia crudeliter necati sunt. nonnulli qui amicitiæ iura proditione violare noluerāt, pro amicis constantissimè perierunt. Exinde milites victoria feroces scrutari cuncta, protrahere abditos, & obtruncare, prędari etiam Aegyptiorum domos, nihil clausum relinquere. erāt qui vno tempore ijsdem in ædibus, auaritia, crudelitate, & libidine grassarentur, quum quisq; cò vires impetumq; transferret, quo à natura raperetur.

Mamaluchi bellum renouant.

Eodem die Gazelles superuenit, qui paulo antè à suo rege in Thebaidam profectus fuerat, ad conducenda Arabum auxilia, is cum euersis rebus nihil proficere posset, ad Selymum fide accepta cum tribus Arabum ducibus, multisq; equitib. venit. Selymus, quod Gazellem propter eximias animi & corporis vires nouerat, quodq; Arabes fœdere atq; amicitia sibi obstringere cupiebat, omnes humaniter excepit, & ipsis stipendia constituit, hortatusq; vt cuncta ex sua liberalitate sperarent, & veteris fortunæ obliuiscerentur: nec multo pòst quū ab Achasia Mauri simul & Arabes Memphiticum agrū inuastabant, sæpéq; frumentatores Turcas interciperent, Gazelles cum parte exercitus ad debellandos eos missus est, q celeriter Achasia expugnata, & hostib. magna ex parte trucidatis, superiorū dierum iniurias magna sui laude vindicauit. interea Tomūbeius in Sciectica regiōe, q̄ ad Cyrenaicam vergit, bellū reparabat: Venerat ab Alexandria ad eū valida Mamaluchorum manus, multi etiā eum ex fuga comitati fuerant: non deerant partis Africę Arabes, & Mauri quoq; regionis incolæ operā suam pollicebant: præterea ab Mēphi nonnulli Aegyptiorū, si noctu ad vrbē conuolarent, se tumultū excitaturos promittebant. foreq; vt omnes Turcę qui in contubernijs essent vno impetu populi delerētur. Ipsos quoq; Turcas ex amplissimo exercitu in exiguum numerum redactos, & maiori ex parte vulnerib. aut aduersa valetudine confectos: quibus de rebus, & vires vndiq; crescebant, & spes ipsa effcrebatur, ita vt fortuna tum primum commutatis iniurijs prosperos rerum exitus promittere videbatur.

Legati ad Tomūbeiū missi.

Dum hæc à Tomumbeio pararentur, Albuchomar vir Aegyptius, qui in Sciectica alios omnes authoritate superabat, ad Selymum proditor venit, atq; eum de copijs & nouis Tomumbei consilijs certiorem fecit. quo cognito Selymus tota vrbe excubias posuit, & suspectos ciues in arcè custodiri iussit: tum etiam complura nauigia tormentis & militibus instructa, quæ aduersam Nili ripam tuerentur, pluribus locis toto flumine collocauit. Verum secum ipse reputans, quanto cum periculo toties cum accerrimis hostibus conflixisset, & quam difficile foret Tomumbeium intercipere fuga bellum extrahentem, vt clementia hominem tentaret, ad eum legatos mittere decreuit, qui suaderent vt arma deponeret, & victoris fortunam agnosceret, ac simul data fide pollicerentur, eum si supplex accederet, regnum victoris beneficio consecuturum: at si renouare bellum pergeret, nullam eum postea dignitatis conditionem apud iratum hostem inuenturum. nam Selymus cum se in remotissimam regionem abductum conspiceret, ac tantulis infirmus copijs timeret, ne in amplissima vrbe ab incertæ fidei hominibus opprimeretur, per conditiones bellum conficere, quam nouis periculis implicari malebat, præsertim quum nunciaretur vbiq; equites ab his Mamaluchis cogi, qui ex fuga diuersas regiones petiuissent, classemqúe expectari ad Suezziam portum, quæ Arabico sinu ad Erithreas angustias aduersus Lusitanos profecta esset. In ea esse super tria millia Mamaluchorum, magnumq; numerum tormentorum, vnde Tomumbeius incommoda resarcire posse videretur. sed eum in primis ingens cura Persicarum rerum excitabat, ne si Hymbracorbassa Ismaelis viribus impar foret, ipse prius ab Asia minore & Syria excluderetur, quàm Bizantina classis cum supplemento militum Alexandriam veniret. præsertim quum Rhodij equites intentissimi essent ad Turcarum naues intercipiendas, & hanc victoriam impediendam. Igitur decreta legatione, viri insignes qui sacris prę erant, cum hisq; aliquot Aegyptij clari nominis rectà ad Tomumbeium transmittuntur.

Quum

Quum hi traiecto Nilo in Seiecticā peruenissent, antequam audirētur à quibusdam Mamaluchis insana crudelitate trucidati sunt. nam arrogantes homines Tomumbeio nihil tale expectanti se gratū facturos putabant, si ad declarandū suū studium tanti odij & feritatis rabiem eo scelere ostēdissent. Quod factū omnem Selymi patientiam abrupit, & mox funestū finem bello & Mamaluchis imposuit. vnde in Seiecticam aduersus Tomumbeium expeditionem edicit, cōmearum patare imperat, & Nilum cōtractis vndiq; nauigijs stabili & latissimo pōte cōsterni iubet. At Tomūbeius, cum hęc per exploratores audiret, veritus prouincialiū perfidiā pręlij fortunam tentare constituit. Ergo inito cum suis cōsilio, cum 4 millibus armatorū equitum, & 8 millibus Arabum e Seiectica diluculo profectus, continuato per diē & noctem itinere ad Nilum contendit, vt Turcas audendo falleret, & sui famā celeritate præueniret, ratus se improuiso aduentu partem copiarū, quæ primò flumen transijssent, esse deleturum: nec etiam tēporis spacio opinionē fefellit, & prima Asiaticorum agmina pontē traiecerant. Muliones & cum his pueri qui Selymo à cubiculo seruiebant (cum ad tendendum tabernaculum locum amœniorem quærerent) longius progressi, puluerem aduentantis exercitus primi conspexerunt, statimq; ea de re Mustaphas certior factus ad arma conclamauit. qui rumor & his qui iam transierant, & illis qui in citeriore ripa transituri morabantur magnam trepidationem iniecit. Tomumbeius ergo expedientes arma & coeuntes ad signa hostes repentino impetu adortus, primos qui sustinere irruentium impetus ausi sunt obtruncat, alij disiecti & in fugam versi. 1518 *Legatorum violatorum pœna.*

Eo tempore Mustaphas, quanquā impauidus, neq; restituere ordines, nec in fugam actos retinere potuit. In aspero.n.negotio cuncta cæde, fuga, ac metu plena erant, totis ripis supra ac infra pontem respectantium & auxilia implorantium trepida agmina visebanť. Multi etiam impellentib. hostiū turmis ad extremos redacti margines in flumen procidebant. multi ad initium pontis occurrentibus qui ab vlteriore ripa submittebantur, dum scandere pontē vellent ab suis reiecti fluuij gurgitibus hauriebantur: nec in tormentis vllum erat auxilium, quæ celeriter traduci vel ab citeriore ripa propter obiecta suorū agmina emitti sine detrimento non poterant, interim Selymus scaphas Ianizaris sclopetarijs complet, atq; equitatu per pontem accelerare iusso eos laborantibus subsidio transmittit. Horum aduentus perturbatos Asiaticos confirmauit. Canoglis quoq; Tartari regis filius Scytharum agmina vt Nilum transirent cohortatus, in vlteriorem ripam paucis desideratis & cunctis admirantibus euasit: tum Tomumbeius confertis suorum turmis celeriter ad pontis caput penetrare, & id occupare conatus est, vt ad intercludendum hostem primam ratem euelleret, & rudentes præcideret, ita vt totus pons superstantibus copijs resolutus impetu fluminis raperetur, quæ res periculosissimam dimicationem attulit. Itaque tanta est contentione actum quanta agi potuit, quum Mamaluchi si loco potirentur, se breui negotio postea superiores hostium victorias euersuros manifestè perspicerent, & Turcæ nisi pōtem conseruassent, de sua & imperatoris salute despetandum esse intelligerent. Sed rem obtinuit Mustaphas sclopetarijs & Græcorum turmis quæ iam plures transierant: mòxq; hostibus repulsis vltro institit, & submouit. *Turcarū periculum.*

Tomumbeius vt Mamaluchis qui lassitudine deficientib. equis acrius pugnare non poterāt aliquid ad respirandū spacij daret, & p eos rursus extremū prælij casum collectis virib. experireť, Arabes & Mauros vt tātisper pugnā sustinerent adhortatus est. qcum impigrè pręstitissent, & paulo pòst Mamaluchi recreati successissent, tanta vi pręliū redintegratū est, vt Selymus victoriæ diffidens cōscendere pōtem & suis auxilio proficisci non dubitarit. Eius aduētus, spe illata militib. conatus hostiū repressit, statimq; pretorianorū cohortium virtute oēs hostes in fugā versi. eq tatus, qui prælio nō interfuerat, fugiētes totis cāpis consectatus est. & ipsi demū scythę sagittātes affuerūt. Tū verò missi Mustaphas & Cayerbeius, ac Gazelles cū recenti equitū manu, q vestigijs fugientiū insistcrēt, nec Tomūbeium elabi patereť. *Tomūbeius captus.*

1518 Sequenti die eum ad paltæ paludis emiſſarium vbi paulum quieuerat, adepti ſunt, conantémq; interſcindere ligneum pontem, rurſus effugere coegerunt. Tertia die quum amiſſis ferme omnibus copijs ad Secuſſani reguli villam perueniſſet, & Turcæ incolis extrema ſupplicia denũciaſſent, niſi ad comprehendendũ Tomũbeium egreſſi oẽs, illarũ paludium & circũiecta loca intẽtis cuſtodijs obſeruarẽt, metu perculſus paludib. ſe condidit. vbi eum paulo pòſt agreſtes merſum aquis vſq; ad ſummum pectus atq; inter iuncos & harundines latitantẽ deprehenderunt, vinctumq; miſerabili habitu occurrentibus Turcis tradiderunt. Nec multo poſt cum aliquot ducib. & præcipuis amicis Memphim perductus eſt. Selymus qui propter interfectorum legatorum iniuriam hominẽ necare decreuerat, eum ad ſe perduci vetuit, & tortoribus tradidit, vt de Campſonis theſauris quærerent, qui ſecretiſſimo ſpecu abditi credebantur. Ferunt eum conſtanti animo & minaci vultu nihil præter ſuſpiria atq; horribiles gemitus in ſummis cruciatibus protuliſſe, vt ea patientia victoris ſæuitiam ſuperaret.

Aegyptus Turcis ceſſit.

Poſtero die eum vili camelo impoſitũ, ac obſoleta indutum veſte, religatiſq; in tergo manibus (ſicuti noxij ac latrones ſolẽt) per omnia vrbis fora & celeberrimas regiones circumduci iuſſit: vt Aegyptij quem paulo antè regem adorarant, illum eundem vertente fortuna vitæ ſimul atq; imperij dies fatali laqueo finiturum intuerentur. Quum verò ad Baſſuellam portam peruentum fuit, ei laqueo gulam fregerunt, vtque tranſeuntibus conſpectui & ludibrio foret vnco ferreo ſuſpenſum ſupra fornicem reliquerunt. factum eſt id idibus Aprilis, qui dies lunæ Chriſti reſurrectionem proxime ſecutus eſt, anno 1517. Nec defuerunt qui in eo tam atroci ſpectaculo lachrymas effunderẽt, triſtiq; geſtu vltimi regis ſui fœdam necem auerſarentur, præſertim cum Turcarum gentem formidatam ſuperbiſſimè regnaturã exiſtimarẽt. Tum etiam cæteri Mamaluchorum proceres cum ignobili equitum turma, qui in cuſtodijs erant, eandem exitus fortunã tulerunt. Hiſce pactis cum nulla certa hoſtiũ manus in Aegypto eſſe nunciaret, quæ renouare bellum poſſet, diductis copijs Selymus duces miſit ad recipiendas vlteriores prouincias. Alexandrini .n. poſt Memphiticã pugnam, expulſo præſidio, multis ante dieb. ad Turcas defecerant, Damiata quoq; victorib. portas aperuit. Citra aũt Nilũ qua Aegyptus Iudææ atq; Arabiæ terminos attingit, nulla ciuitas relinquebat quæ Turcarũ imperio nõ pareret. Ipſique Africæ reges Cyrenaici finitimi, qui pendere tributa & Sulthanis certo fœdere parêre conſueuerant, legationes deſtinabant. Reliqui erant Arabes Africani, qui Tomumbeio auxilia miſerant & Turcis minimè parituri dicebãtur. illi certas ſedes non habebant, ſed Scytharum more hinc inde vagantes tentorijs vtuntur, atq; bellis aſueti Africam longè latéq; poſſidebant.

Arabes Turcis ſubiecti.

Itaq; Selymus per idõeos homines eorũ duces data fide ad ſe Mẽphim euocauit, & ſumma liberalitate proſecuturus eſt. quorum exẽplo fiebat vt cæteri quotidie accederent, acceptiſq; munerib. in verba eius continuò iurarẽt. Aliqui ñ cum nullis donis flecterent per inſidias ab aliis ducib. intercepti ac Selymo traditi, inanis pertinaciæ pœnas dederũt. Claſſis quoq; paucarum nauiũ aduerſo Nilo vſq; ad Sienem aſcendit. omneſq; hæ gẽtes quæ ad Aethiopiã vergunt, ſicuti amicitiam potius q̃ imperium Sulthanorũ agnoſcebant, ita victoriæ fama productæ in Turcarũ fidẽ facile conceſſerunt. Iiſdẽ etiam diebus ad Suezziã rubri maris portum (qui olim Arſinoes fuit) cum aliquot turmis ac cohortib. proceſſum. diſtat Memphis à proximo littore trium tãtum dierum itinere. In eo portu Campſon aduerſus Luſitanos claſſem ædificarat, qui ſubacta tota prope India omnem Arabici ſinus nauigationem ſuſtulerant, & quum Indicas merces per Oceanum in Hiſpaniam auerterent, Memphitica vectigalia grauiſſimis detrimentis affecerant. Cum etiam Rayſalomon ab ea expeditione in Aegyptũ redijſſet, & omnia mutata offendiſſet, Arſinoem peruenir, & tradita claſſe ad Selymum defecit. Poſtea Turcæ, qui Arſinoem venerant, dextro littore ad ſuperiores prouincias aſcenderũt. reguliq; omnes qui Sulthanorum tributarij vel amici erant, vſque ad Dauidis maximi Aethiopum regis fines

(quem

(quem nostri Pretoiannem vocant) sine vlla dubitatione deditionem fecerunt. 1519
A bonæ spei promontorio, binisque ambientis Oceani littoribus introrsus magni Pretoiannis imperia patescunt, quæ in quadraginta amplius regna per immensas prope regiones certis finibus distinguuntur.

Eo modo Selymus terra mariq; omnibus hostium prouincijs in potestatem redactis circiter calendas Iulias secundo amne Alexandriam nauigauit, sedente ad clauum prætoriæ biremis Curtoglo Halycarnasseo prædone famoso, vt Byzantiam classem quæ per eos dies appulerat, inuiseret. Qua lustrata vrbisq; mœnibus atq; ipsa Phari arce diligẽter inspectis, Memphim reuersus est. Interea Mamaluchi qui Alexandriæ custodiebanť, iubente Selymo, ad vnũ omnes in foribus carceris contrucidati sunt. Familiæ quoque Aegyptiorum, quæ opibus aut generis claritudine præstabant, numero supra quadringentas, Byzantium migrare iussę. magnaque multitudo fœminarum ac puerorum, ex progenie Mamaluchorum, eodem conductitijs nauibus transuecta. In classem autem præter thesauros & regiã Gazam publica & priuata opulentissimæ vrbis ornamenta congessit, tanta rapiendi libidine & auaritia, vt marmora eximij operis celatura, aut coloris varietate commendata summa victoris inuidia parietibus reuellerentur. Postea cum sibi in Syriam propter rumores qui de Hismaelis aduentu in Mesopotamiam afferebantur, redeundum esse arbitraretur, præsidio Turcarum Memphi imposito, Cayerbeium toti Aegypto præfecit. quæ res Iunusbassam eius honoris spe ac iusta cupiditate accensum vehementissime perturbauit, ita vt per aliquot dies publico abstinuerit. Cum etiam postea milites stipendio fraudaret, atq; orto tumultu accusaretur, Selymus protinus ipsum in conspectu interfici iussit, addens, insolentissimi eius serui exemplo, cæteros qui arroganter Imperatori præscribere vellent, officij & conditionis memores in posterum futuros.

Cayerbeius Aegypto præpositus.

Hisce diebus Hunbracorbassa, qui ad Persarum fines missus fuerat, vt Sopho Hismaeli in Asiam irrumpenti resisteret, Selymo per literas significauit, Persicos apparatus media æstate penitus refrixisse.; prædatorias tantum manus, quę speciẽ præsentis exercitus facerent, ab se conspectas esse, cum quibus sæpius in excursionibus prospere conflixisset. Cæterum vno consensu à captiuis referri, Hismaelem Hircano & Scythico bello simul implicatum cunctas regni vires aduersus eas gentes contulisse. propterea eum, quod iam propinqua hyeme solitæ niues Tauri iugis imminerent, Asiam aut Syriam eo anno minime esse respecturum. Id cum Selymus percepisset, cum exercitu in Syriã profectus est, atq; circumeũdo maritimas & mediterraneas ciuitates, ea quę secuta est hyeme, copias magna delectatiõe in Syria aluit, ipsamq; vrbem Hierosolymã & celebriora sacra loca sępius inuisit. Iam enim eadem penitus in Turcarum potestatem peruenerant. Appetente autem vere, cum Romę studio Leonis pontificis de bello inferendo inita consilia aduersum se, supplicationes magna celebritate fieri, & ad excitandos Christianorum reges summæ dignitatis legatos in omnes prouincias, præsertim verò Rhodum ad Ioannitas equites, destinati certius cognouisset, relicto in Syria Gazelle, qui cum imperio præesset, Byzantium magnis itineribus contendit, vt ex propinquo consilia motusq; hostium spectaret. haud ignarus interea Aegypti Syriæq; prouincias nullam rerum mutationem esse subituras, quoniam Cayerbeium & Gazellem, qui immortales inter se inimicitias exercerent, non consensuros in vnum, sed æmulatione ad promerendam gratiam in regendis prouincijs diligentia, fide, ac temperantia inter se certaturos intelligebat.

Syria Turcis cessit.

Cum hoc modo Turcæ bellum in Syria & Aegypto perficerẽt, Christiani insano consilio in mutuam perditionem ruebant, atq; per octo integros annos arma in se inuicem acuebant. Maximilianus enim Cæsar cum Venetis circa Veronam, Brixiam, Mediolanum, Patauium, & finitimas regiones grauissimum bellum gerebat, idque tanta pertinacia vt etiam Pontifex Romanus, Franciscus Galliæ rex, atque Heluetij partibus adhærentes huic bello implicarentur, licet id

Christianorum discordiæ compositæ.

1520 Rhodij equites multis argumentis dissuaderent, ac partes ad pacem hortarentur, vt crudeli hosti Turcæ coniunctis viribus resistere possent. Itaq; factum vt tandē inter partes pax sit confecta, præsertim cum audiuissent. Selymum victorem ex Syria Byzantium reuersum omnia præparare, vt Christianos bello aggrederetur. Paulo post Maximilianus Cæsar 12 die Ianuarij anno Imperij 33 obijt, atq; Carolus ex filio Philippo nepos Francofurti per Septemuiros electus successit anno 1519. Erat is potentissimus Cæsar propter regnorum amplitudinem, Hispaniæ atq; Neapolis hæreditate adauctam. Vnde etiam certissima spes Christianis exorta, eundem reliqua Europæ regna contra Barbaros defendere, & amissam Syriam cum Imperio Constantinopolitano ex manib. Turcarū recuperare posse, id quod Rhodij equites summis votis optabant, atq; ad id strenuam operam pollicebantur.

Solymannus Turcarum Imperator. Selymus autem Constantinopolim reuersus de bello Christianis inferēdo cum Prætorianis deliberabat, atq; terra mariq; Rhodum primò expugnare statuerat, ne à tergo infensissimum hostem haberet, qui commeatus interciperet, atq; nauigationem in Italiam aut alias Christianorum regiones impediret: itaque classem instruere, copias conscribere, & bellicum apparatum colligere decreuit. Cum autem Adrianopolim prius inuisere, & omnia disponere cuperet, apud Chiurlium Thraciæ pagum, pestilenti circa renes enato vlcere, ex improuiso mortuus est, vbi cum patre Tartarorum auxilio ante octo annos conflixerat. quod non sine Dei iudicio factum, vt quo in loco peccatum commiserat, ibidem quoq; pœnas exolueret. Solymannus vnicus ex Bosphorana vxore filius, nemine obsistēte æmulo, anno ætatis vicesimo octauo tot regnorum hæreditatem adijt, quem pater moriens Peribachæ eius pueritiæ moderatori commendarat. Hoc modo factum vt ferè eodē men se quo Carolus est Cæsar acclamatus, & ipse Solymannus paterno Imperatoris titulo sit exornatus. Obijt autem Selmus anno Imperij octauo, ætatis quadragesimo sexto, salutis 1519, magno Rhodiorum & omnium Christianorum gaudio, qui facile cognoscebant, feroci illo Tyranno sublato, sese per aliquot annos belli metu liberatos esse, cum nouus rex in diuersis prouincijs plurimis negotijs passim obrueretur.

Lutherus cōtra Indulgentias. Eodem tempore cum Syria & Aegyptus Turcis cederet, magna quoque religionis apud Christianos mutatio in Europa cœpta. Cum enim Leonis pontificis Legati hinc inde per Germaniam indulgentiam peccatorum hominibus pecuniā offerētib. concederent, Martinus Lutherus Saxo Theologus ordinis Augustinianorum eis fortiter restitit, atq; Vitembergæ 21 octob. anno 1517 contra Indulgentias papales publicè disputauit. Mox etiam sacerdotū & Monachorum fictam castitatem improbauit, purgatorium negauit, sacrificium Missæ sustulit, sacramentū corporis & sanguinis Christi sub vtraq; specie panis & vini omnibus communicauit, atq; solam fidem in meritum crucifixi Christi ad salutem obtinendam sufficientem confirmauit, quam etiam bona opera necessariò vt vmbra corpus sequātur. Eius doctrinam primò viri aliquot docti, post etiam Fridericus elector Saxoniæ, & tandem plurimæ liberæ ciuitates & principes Germaniæ susceperunt pontificia religiōe semota, donec tandē etiā in Anglia, Dania, Polonia, Gallia, Belgia, & multis alijs Christianorum prouincijs mutatio subsecuta. Omnes tamen Euangelicę doctrinæ sectatores militarem Ioannitarum ordinem approbarunt, & commendarunt, dum vnicè eo respiciat, vt Barbari à Christianorum finibus porpellantur, ac inter nos pax conseruetur.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MARIQUE FORTITER GESTARUM,

Liber Septimus.

VDITA Selymi morte Gazelles Syriç præfectus rebellauit, ratus se sacramenti religione solutum, quod Selymo tantum, successori verò minime, iuramentum prçstitisse prædicaret. & proinde sibi decorum fore arbitrabatur si coactis in vnum Mamaluchorum reliquijs, Syriam ad veterem Sulthanorum imperij conditionem eiectis Turcis reuocare contenderet. Quando iam egregia voluntate incolæ Syri atque Arabes in id consilium sibi probè consentirent: nec defuturum in occasione Cayerbeium putabat, qui Aegypto præerat, quum se ex præfecto regem & Sulthanum constitueret, postquam Memphiticus populus acerbo *Syria deficiens punita*

esset

1521 esset, odio in Turcas, & in eius manu totius Aegypti arma & [illegible] sitæ esse viderentur. Sed Gazelles trahendi in partes Cayerbei spe depulsus, quod [illegible] certa tutioráq; consilia dubijs atq; asperis præferret, & Gazelli veteri a superiorib. tēporibus inimico nihil planè confideret, ita Gazellis cohortatio eōs reiecit, vt eius legatū supplicio afficeret, ne Campsonianæ proditionis infamiā nouæ perfidiæ scelere cumularet. Misit etiam Gazelles honestam legationem Rhodum ad Ordinis Magistrum, vt inde tormenta atq; arma aduersus communes hostes Turcas impetraret. Cum autem Rhodius Magister & eius Ordinis equites sero ferendæ opis consilia explicarent, atq; sine Romani pontificis & aliorum regum Christianorum consilio, periculoso huic bello aperto Marte se commiscere nollēt, Turcis spacium datum fortius resistendi. Nam Solymannus Frahatem Bassam cum magnis copijs è Cilicia in Syriam transire, & initia rebellionis celeriter opprimere iussit. Vnde Gazelles impar viribus, sed animo inuictus se Damascū recepit, ea mente vt cum his copijs [illegible] collegerat quam primum cum Frahate confligeret. Atq; ita Damasco [illegible] signis, vt honeste concideret, hostes inuasit, eo acerrimæ pugnæ exitu, vt ipse [illegible]issimè & constantissimè pugnans, cum suis omnibus, nihil de fuga cogitantibus, a Turcarum multitudine interficeretur.

Belgradum expugnatū. Syriæ regno sic confirmato, atq; Aegypto pacata, Solymannus patris consilia executurus Christianos inuadere, & primò Vngaros bello lacessere decreuit. In [illegible] autem Peribachæ Magistri authoritate Belgradum adortus, quod ad confluentes Sauum atq; Danubium situm, egregium & firmissimum erat totius Pannoniæ propugnaculum. Erat id Hungaris propter trophæa ibi fortiter atq; feliciter Turcis erepta maximè decorum, Barbaris verò suprà quam dici posset funestū atq; ignominiosum. Nam ibi frustra tentata oppugnatione, Amurathes abauus, & proauus Mahometes magnis acceptis detrimentis inde repulsi, re infecta discesserant. Solymanno igitur cum paratissimis copijs aduentanti, neq; Hungari proceres, neq; Ludouicus imbecillo ingenio rex iuuenis necessaria præsidia opposuerūt, quòd nihil inter se consentirent, & à pristina inuictæ antea gentis virtute & disciplina defecissent. Vnde etiam factum vt eo modo Belgradum ociosè oppugnatū, turpissiméq; defensum, in potestatem Barbarorum deuenerit, vt porta inferendis maioribus nostris cladibus panderetur. Accidit ea clades Christianis anno 1521. die decollationis Ioannis Baptistæ, quæ erat 29 Augusti.

Occasio oppugnandæ Rhodi. Cum Solymannus celerem victoriā præter expectationē in Pannonia obtinuisset, exercitum domum reduxit, ne omnium Christianorum iram & odium in se excitaret, atq; Rhodum insulam inuadere proposuit, quæ sola Turcarum vires in vicinia [illegible] disturbabat, præsertim cùm hoc tempore talis ei occasio offerebatur: [illegible] Fabritius Carretanus Rhodiorum Magister è vita migrasset, comitijs p[illegible]bitis de nouo principe eligendo, accidit, vt Philippus Villarius Liladamus [illegible] & Thomas Docrans Britannus æquales calculos ferrent, nulla ha[illegible] Moralij Lusitani, cuius præproperam prensationem omnes [illegible] ex vetere consuetudine primus eques, ad id delectus, [illegible] renunciauit. Is igitur ex Gallia vocatus, cum prius Fran[illegible]em Rhodum peruenit. Ex eo tempore Moralius, qui [illegible] mirandum in modum fuit abalienato animo, non à Villario solum, [illegible]rū omnium libertate. Eo odio percitum atq; actum præcipitem non dubitasse, multi fatentur. & in se & in Rhodios pessime consulere, & nouandis rebus studentem communicasse clanculum cum Solymanno, quibus artibus Rhodo potiretur. & iam dissipatis rumoribus cum parare diceretur classem, arma, milites Solymānus, ad Rhodū oppugnandā, Villarius mittit Ioannem Lupum Aruernum circa vicinum mare ad exploranda hostium consilia. Atq; his faselo suo, comitatus aliquot aphractis, intercepta naui Turcarū, eam Rhodum perduxit. ex captiuis notissima fuerunt Ioannitis hostium consilia.

Rhodiorum apparatus bellicus. Dispari euentu Alphonsus Trotus & Iacobus Xaicus, alter à pyratis, alter fide

ab ho-

ab hostibus data (dum in colloquium venit) intercepti, & ad Solymannum per- 1522
ducti fuerunt. qui cum Xaicum verborum contumelijs infesto ore lacerasset, tormentis quæstionem habuit, de consilijs & apparatu Rhodiorum: ac tum fuit immemor humanitatis, quam interdum ostentare solebat, vt suam insatiabilem crudelitatem in hominem fide publica abductum exercuerit. Menetonus eques vitatis insidijs huic procellæ se subduxit. Villarius cum hæc intellexisset, annona, molis ligneis, reliquóque apparatu ad obsidionem tollerandam necessario, purgatis etiam sordibus vrbis & murorum, propugnaculisq; lustratis & instauratis (vbi opus esset) Rhodium egregiè muniuit, vocatósq; sui Ordinis equites, acriter accendit ad obsidionis incommoda toleranda: eademque eisdem alio tempore, cum appropinquare Turcarum aduentus putaretur, per Leonardum Balestrinum Genuensem Episcopum Latinorum apud eos, & incolis per Clementem Græcorum episcopum proponi iussit. Balestrinus ex ordine Franciscano ad Episcopatum peruenerat, cuius toto hoc bello beneuolentiam erga se & fidem Villarius expertus est. Clemens verò ea erat opinionis sanctitate & probitate, vt vetere Græcia dignissimus passim haberetur. Inciderunt hæc initio anni millesimi, quingentesimi, vicesimi tertij.

Miserat interea Villarius ad Carolum 5 Cæsarem, ad Franciscum Galliarum, & ad Heinricum Angliæ reges Rhodios aliquot equites (cum frustra auxilium à Leone & Hadriano pontifice expectasset) qui eos hortarentur suam quoque rem agi, auxilium Rhodijs ferrent aduersus eos hostes quibus tandem obuiā nisi ventum sit, annorum aliquot processu in eorum fines irrupturi sint, eosq; aut posteros eorum fœdum in modum habituri & in graue gloriæ & salutis amittendæ adducturi discrimen. Susciperent verò communē religionis causam, maiorúmq; vestigijs consectandi hæreditatem eorum non minus laudis quàm regnorum cernerent. Ita sibi persuaderent insitas inimicitias huic esse genti cum Latino nomine, vt oppressum velit: ac tum demum tale quid quod opere precium sit fecisse sibi videatur, si obterere & contundere Latina decora possit, ac nobis negotium facessitum intelligat. Sed hæc occupatis eis distractisque Belgico Italicóque bello frustra inculcabantur. Postea Villarius hortos vicinásque regiones imminentes vastauit, ne prædæ hosti esse possint. Mox sexto calendas Iul. certior factus est adesse Turcarum naues cum Mahomete Carra. Cœpit etiam classis sub Rhodiorum conspectum periculoso aditu ferri, sed machinis à Rhodijs emissis mox inde abacta est, secessitque in Boium promontorium, quod alij Parabolinum vocant. Sed eum rursus machinis emissis variè illi vexarentur, in terram paulo pòst subducti sunt.

Rhodij frustra à Christianis auxilia petunt.

Hieronymus Bartolutius Florentinus communicato cum nauticæ rei peritissimis aliquot consilio, hanc inibat rationem, incendendarum nauium hostilium, vt myoparonibus lectissimis & leuissimis, quasi eliceret hostes ad pugnam, his occurreret miraqúe arte factitium ignem, qui vasculis concludebatur, nauibus hostium aliquot locis inferret. Sed cum magni sumptus fieri deberent, & res periculi plena videretur, id consilium repudiatum fuit. Interea copiæ in insulam veniunt, explorantqúe qua parte vrbs commodius oppugnari posset. Placuit occupare eum collem qui fano ædificato sacer erat Cosmæ & Damiano, spectans in Britannicam stationem. Tricoplerus cum delecta Britannorum multitudine eam tuebať. Vnde Mustaphas Turca eœpit eum locū adhibitis emissisq; machinis variè quatere: tum etiam Pyrrhus Apocletus Italicā stationem simul terrere cœpit. At cum loci depressione frustrà hic labor esset, cœpere aggere proiecto fossis loca aliquot vrbis circumdare. namq; Turcæ calonum multitudine abundabant, vt eis ad ea opera tum perficiēda quinquaginta hominū millia aliqui adfuisse prodiderunt. excisasque ab his rupes durissimi silicis, & campos montib. aggere

Turcæ Rhodum perueniunt.

1522 æquatos, & complanata fossuris montium iuga. Constabant hi maximè ex Asappis. est id apud Turcas genus militum, quos vrbes Turcicæ mittunt, exhibito in singulos menses trium nummum aureorum stipendio, quos Solymannus aut remigum loco, aut operarum interdum habebat. Achimetus interea stationem Hispanicam & Cassius Antoniam portam vicináque loca variè tormentis omissis quatiebant.

Tormentis Turcæ læsi.

At Villarius in eos qui opera hostium accelerabant, cuniculisq; agendis intenti erant, suos erumpere iterum atq; iterum ex vrbe iussit, simul aptissime monet vbi elicuerint hostes, recipiant sese. nam machinis se ingentem stragem facturum. Erumpunt Rhodij equites, prosternunt innumeram calonum multitudinem. Mustaphas id intuitus suos properè castris educit: illi infesti adesse, instare. Hos ludificati Rhodij nunc læuitate equorum impetum eorum declinabãt, nunc quasi con ferendi manum cupidi vrgebant. Postremo quasi cedentes, citato cursu varijs locis dispersi ad suos se recipiũt. cum interea in Turcas proximos emissa tormẽta infinitam eorum multitudinem prostrauerant. Id Mustaphas & Achimetus intuiti pluteos quibus contegerentur qui operi instabant, erexerunt. Pyrrhus machinas etiam opponi iussit, quæ mox in erumpentes emitterentur. noctúq; opera promoueri iubebat, die facile innumera multitudine Turcarum opera tuente. Interea Basilius (quem alij Rhodium, alij Cretensem fuisse dicunt) simulato mercatoris officio dum cibos vicino littori quasi venales ostentat, interceptos aliquot Turcas faselo impositos Rhodum perduxit. Qui cum principio rogati de consilijs hostium, varias nectere viderentur captiones, tandem metu tormentorum omnia ordine enarrant, vt illi Solymanni aduentum expectent, interea parum in officio nubes contineantur. eius aduentu futurum, vt strato muro peruadere in vrbem illi modis omnibus enitantur.

Solymannus in castra venit.

Quo die illi adfuturum Solymannũ prædixerãt, qui fuit sextus calend. septemb. eo is adfuit. aduentúmq; eius Rhodij perspexerũt, emisso ingenti vndiq; machinarum fragore, & cum eo venientibus quindecim bellatorum millibus. Is vbi aduenit, vt se acrem & seuerum Imperatorem ostenderet, multos, quos Pyrrhus vt seditiosos criminabatur cum ignominia dimisit. in exercitu etiam recensendo multorum increpita inertia acerbior extitit. In castris Turcarum fuisse dicuntur supra ducenta virorum millia. Turcis etiam Phari fastigia, eo adueniente, cum vt è prææalta explorarentur à Rhodijs multa, hostes diruerunt. Proijciebantur quoque magno conatu globi saxei quibus parum abfuit, quin ipse Villarius opprimeretur. Immissi etiam sunt passim cupro contecti, instar pilarum, pastilli bituminati refertissimi pice & sulphure. Rursus eiusdem apparatus alij globuli contecti intortis restibus, quibus ferrei aculei hærebant, qui tetrum in modum odoriferi, cum essent acuminati, vbi hærebant, variè quos impetebant lacerabant. Sed maiorem in modum obsessi fatigabantur & terrebantur assidua conquassatione tormentorum ingentium. Horum duodecim Basiliscos, quindecim Salamandras, tredecim (quorum magnitudo alios separabat) Crocodilos illi vocabant, prædam aduectam direpta Aegypto quorum perpetuo impetu factum, vt comminuerẽtur mœnia, ita vt duriorem conditionem iam sibi impendẽre Rhodij vererentur.

Rhodus vrbs oppugnata.

Turcæ vt tormenta sua farta tecta à Rhodiorum impetu seruarent, hanc ineunt rationem, vt asseres contignatione proxima coniunctos supponerent, hícq; medio loco introrsum ab axibus sustentarentur, prominentioríq; loco restibus ad machinarum extrema diducto in altitudinem ingentem rem euexerunt, vt tormentorum os apertum videretur, inde inducto ad foramen igne mœnia quatiebant. Diu cum laborassent Latini in distrahendis his operibus, tandem rem illi ad exitũ perduxẽre, non suppetẽte nostris apparatu pulueris. Itaq; in hunc celeriter conficiendum suos ipse equos maiores, & delectos ex sua cohorte fidelissimos quosq; Villarius præposuit, in quibus fuerunt Belgæ aliquot. Solymannus interea increpita eorum segnitia, qui vanè tandiu tempus tererent nouo consilio ad Turrim Ni-

colea m

coleã occupandam incubuit. Sepserat eam Villarius præsidio delecto ex Gallicis 1522 equitibus & Cantabris fortissimo, quibus præfecerat Guidum Ragusum Gallum: admotis tormentis cũ sperarent hostes se loco potituros, rursus protectis ex ea alijs tormentis Ragusus ita Turcas infestabat, vt tormentarios corũ plures & tormenta ipsa laceraret. Ita factũ, vt omissa diurna oppugnatiõe nocte tormẽta rursus illi promouerẽt, nihilominus nocturna quàm diurna oppugnatiõe promouentes. Namq; Ragusus qua parte nocte verisimile erat emissuros hostes tormenta, ita sua quoq; collocata displodebat, vt iurarent hostes patefacta ei prius omnia consilia. Suffodiendis itaq; rursus cuniculis Pyrrhus incubuit circa Rhodum, Villariusq; his auertendis, vt vtrinque multi desiderati sint: Britannicum tamen propugnaculum magna ex parte ab hostibus prostratum est, Britannis multis oppressis.

Ea in parte tumultuosè cum Villario nunciatum est instare hostem & muro potiri, tum ille cum cohorte prætoria accurrens multis necatis loco deturbat: at Mustaphas suos reuocans & fessis recentes submittens prælium acrius reuocabat. Rhodij, Galli, Hispani equites pilis plumbeis emissis simul aduectis breuiusculis tormentis ita lacerabant hostes, vt nihil nisi de fuga consulerent. Fracti itaq; & debilitati pedem referunt, multis cæsis ex Hispanis, Gallis, & Britannicis equitibus, quorum vt & Italorum & Germanorum quorundam animi magnitudine eo congressu omnes prædicant. Ex Turcis circiter duo millia cæsi, & in primis ex Britannica statione machina emissa tormẽtorum primarius Magister necatus fuit, qui ob singularem industriam Solymanno erat charissimus. Ex Gallis viginti equites, ex Hispanis septendecim, ex Italis tredecim succubuere, quorum nomina immortalitate essent dignissima, nisi scriptorum incuria qui oppugnationi interfuerũt essent silentio præterita. Recensens tamen inter cæsos Philippum Lomenlinum Genuensem, Petrum Melam Senensem, & Michaelem Dargelinũtium. inter saucios verò Baptistam Romanum, Frãciscum Telum Lusitanum, & Heinricum Mansellẽũ: tum etiam quatuor Rhodiæ mulieres grauiter vulneratæ, quæ vascula plena pice, sulphure, & igne immittentes, virilibus ipsæ officijs in patria tuenda vtebãtur. Omnes consentiunt dum ignis in cuniculos ab hostibus immittitur intremuisse vrbẽ eo pacto, vt ruinam omnes vererentur. Addunt & ea strage mœnia ita procidisse, facilis vt esset hosti irruptio, sed anxios metu vi tunc abstinuisse. Pręterea ita acriter irrupisse eos, vt aliquot vexilla fixerint in fastigijs propugnaculorũ ac murorum, & per ruinas aditum sibi facile essent paraturi, nisi erectis à Villario prius munitionibus ex asseribus & trabibus, ab ipsis Rhodijs loco deiecti essent. & ex nostris tantum tredecim desideratos volunt.

Prœliũ Turcis funestũ.

Quinto die post id prælium, rursus (Mustaphis hortationibus) inuadendum id sibi Britãnicum propugnaculum Solymannus credidit, & iam penetrarant Turcæ per loca prius diruta, Britannósq; loco depulerant: at Villarius cum equitibus lectissimis occurrens rursus Latinos excitat. Instauratur prælium quãtum vnquam antea, iam qui potiebantur propugnaculo præcipitati temeritatis pœnas luebant. Pyrrhus & Mustaphas compescunt fugam suorum, ita rursus redintegratur oppugnatio, quæ eo durior erat quod globis æneis & telis longè emissis Latini sauciebantur. Sed cum Villarius suis laborantibus Aruernos & Germanos equites submisisset, tum verè fuga facta, receptui quoq; Mustapha canẽte, ob cædes purpuratorum aliquot qui apud Solymannum gratia & authoritate valebant. Hos alij fuisse aiunt ex eo ordine qui apud Turcas honoratissimus est, quem Spacumoglanum vocant. hi eo loco quem Turcæ Clausuram vocant liberaliter instituti serijs honorificisq; negotijs præficiunt, quibus & mulieres, educatę apud eandem clausuram sorores & filię Tyranni nubere solent. Fatenẽ omnes incredibilem ea pugna fuisse animi magnitudinem Emerici Ruiauli Aruerni, qui prope amissum vexillum Rhodię militiæ, multis cæsis, feroci hosti extorserit. Pyrrus non succedente hac parte, vi propugnaculum Italicum summo impetu paucis postea diebus adoritur, admotis tormentis quibusq; maximis. eodẽmq; impetu stationẽ Narbonensem suffossis cu-

Vrbs frustra grauiter oppugnata.

1522 niculis inuadit Cassius. At Gabriel Chierus Narbonẽsis contrà actis cuniculis cõ-
Rhodiorum pressit eius conatus, vt etiam alibi Gregorius Morgutus ipsius Pyrrhi.
ingens periculum. Emericus Ambosius, summus olim Rhodiæ militiæ princeps ingentem aggerẽ struendam curarat, proximum Italico propugnaculo. Pyrrhus dum eum locum altero die cũ Syro milite inuasisset, necatis qui custodiæ prępositi erant, loco iam potiebatur. Vndiq; strepitus quasi capta iam vrbe, Rhodij ciues permixti equitibus, & multi ex Franciscanorum sodalitio, & Aethiopes serui aduolantes pellunt Turcas. Pyrrhus Turcas integros saucijs submittẽs, rursus aggere potiebat. Nostri rursus instare lapidibus, ferreisq; sudibus, hastis & verubus impellere Turcas. Tardatus est hostium impetus industria Fernandi Gentilis, qui ex vicino propugnaculo in latus erumpentium multis emissis machinis conglobatos dissipabat, & dispersos alijs facilius detrudendos proponebat. Clamor permistus hortatione, acclamatione, fremitu, gemitu cæsorum ad cœlum ferebatur. Pyrrhus vbi consilia sua secus procedere, neq; quod intenderat effici posse videt, anxius immitteret ne suos rursus deliberat. Sed cum tribus integris horis pugnatum esset, & nunciata cæde purpurati alterius, indignatus Solymannus suos reuocare iubet. Paruit ille, suósq; in castra reduxit, trahens sauciorum ingentem multitudinem. Mustaphas, qui apud Solymannum se vilescere sentiebat, ob frustra iam bis Anglicam stationem tentatam, rursus eò contendit, altera quoq; parte Achimeto Hispanicam impetente.

Prælium acre commissum. Mustaphas ergo suos hortando ad virtutẽ arrigere prorsus intentus, summo impetu fertur in Latinos: illi hostem infestum videntes, ac recordati omnia sua decora in extremo sita esse, mœnibus hostem prohibent, eóq; acrius instant ac fundunt. Cũ labare Britanni dicerentur prægrauante Turcarum multitudine, eò Villarius mittit Ioannem Bauchum Britannum cum delecta Italorum Cretensiúmq; ala, qui superuenientes detruserunt animosè hostem. Multi fortiter pugnantes, è Britannis desiderati, inter quos & Bauchus fuit. Preianus verò Aquitanus eo die cum aliorũ fortitudinem vicisset, se ipsum quoq; vicit, ne circa gulam quidẽ plaga accepta impeditus, quo minus plerósq; ex hostib. instar pecorũ mactaret. fuit & toto eo prælio eius industria apud Villarium Rhodiósq; celebris. Maiori impetu fatigabat Hispanos ipse Achimetus, vt iam in fastigia muri vexilla Turcarũ fixa essent. Sed Hispani equites tanta vi occurrebant, vt nisi saucij magna ex parte omnes paululum remisissent de priore impetu, soli facilè innumeros hostes fugassent. Saucijs Villarius mox adfuit cũ Aruerno & Germano equite. quo factum est vt q loco iam potiri se existimabant, magna clade depulsi sensim se ad suas reciperent. crediderat Achimetus initio se loco hac arte potiturũ, cum prius subter effossos cuniculos igne immisso ingentem mœnium partem fregisset, puluere ingenti simul Latinis obiecto, & ipse quidem quæ parauerat industriè executus est. Sed cum per alios subter cuniculos Latini impetum in hostes fecissent, admotisq; aliquot machinis nihil talemetuentes oppressissent, valde debilitati sunt. qua in re Christophori Valderici Germani virtus non immerito celebratur, qui memor generis & Germanici decoris in confertissimos hostes incurrens, duobus illorum vexillis potitus est.

Nec

Nec tamen Achimetus oppugnatione absistebat, sed maximo clamore, infestis signis, rursus recentes submittit: hi verò miserè atterebantur & lacerabantur, emissis machinis ex propugnaculo vicino à Ioanne Maupaso læuo latere, & rursus alijs emissis dextro latere à Francisco Gienratcio. alijs quoque emissis ex tectis domorum proximarũ, quas solerter vbi instare videt, periculum eò aduexerat Gabriel Martinengus Brixiensis. Itaq; cum vim frustra parari videret, è proximo loco Achimetus ita suos reuocat, vt tamen non desineret strata iam mœnia vndiq; tormentis quatere, & quidem plus eo pacto Rhodo nocuit, quàm si vi aperta, vt cœperat, irrupisset. Vallarius tamen diruta quo ad eius fieri potuit, instaurabat. Sed ea multitudine machinarum hostes abundabant, vt iam in quartum mensem protracta obsidione omnia Latinis asperiora, Turcis verò (in quorum exercitu plus quã centum millia fortium virorum adfuisse constat) prosperiora viderentur. At Caierbeius in eam muri partem inuectus est, quæ ab Aruernis equitibus defendebatur. his Raymundus Rogerius patre Gallo Rhodi natus, præerat. Falsi sunt tamẽ Turcæ qui sperabant artificio cuniculi lapsurum murum, & qui incautius eò properarunt necati sunt. Sed Caierbeius modò huc modò illuc cum globo Turcarum accurrere, pro fatigatis validos sufficere, neq; verò Aruerni, neq; Turcæ pedem referre, pugnare vtriq; summa vi, vndiq; bellantium clamor, occumbentium planctus exaudiri, primis confossis per eorũ strata cadauera reliqui cõgredi, & iam qui scalis mœnia conscenderant deiecti sunt. At Caierbeio vrgente, vociferante iterũ irrumpere, iterum aditum ad mœnia conari, iterum Aruernos in extremam belli aleam deducere. Tandem Rhodiorum equitum admirabili virtute Turcæ fatigati potius, quàm victi à mœnium oppugnatione abstinuerunt.

1522
Rhod° vrbs tormentis diruta.

1522 Caierbeius subducta ratione ignis tanto impetu in cuniculum immissi, fragoréque emisso, etsi aperte vis nō appareret, intus tñ vitiū accepisse murū non temere coniectura augurabaẽ. Ita factū, vt eius cōsilio magno tormentorū numero murum integra nocte diéque sequenti quatiendum illi sibi desumpserint. Id cum esset factum impigre (abundabat.n. Solymānus omni apparatu, artificúmque industria qui haud temere à scopo pilæ aberrabant) murus est stratus. neque verò tam facile erat Villario excitare nouas introrsus munitiones, quàm hosti & veteres diruere, & nouas impedire. Ea oppugnatione maximum laudis cumulum tulerunt Rogerius & Fornouius Auernus. Caierbeius paucis ante diebus lectissima secum ducens Solymanno auxilia equitum & peditū, ex Alexandria venerat: vt & Pharates ex Anatolia multa & ipse ducens peditum millia. Solymannus itaque Mustaphæ consilio, quando abundabat multis hominum millibus, pluribus simul locis Rhodios oppugnare statuit. Decem hominum millia deliguntur ad propugnaculum murúmque Britannicum: decem millia ad Hispanicum: decem millia ad Italicum: decem millia ad Narbonensem: & decem millia ad Aruernorum: his multi alij qui fatigatorum vicem suppleant veluti socij deliguntur. Turcę inuehuntur acriter multis locis in murum, occurrunt & Rhodij animosè: eóque loco vnus ex ijs desideratus est qui Ianizaris præerat magna apud suos fortitudinis opinione. Vndique diuersis locis pellebantur hostes, & Gallis, & Germanis, & Hispanis, & Britannis, & Italis suo munere fungentibus, Rhodijsque mulieribus & sodalibus Franciscanis picatos igneósque orbes in Turcas voluentibus.

Turcarum summus conatus.

Rhodiorum mirabilis virtus.

Villarius cum cohorte prætotia prius Italicam stationem quę opprimebatur hostium multitudine liberauit: mox ad Britannicum propugnaculum, cum iam vexilla hostilia apparerent, occurrit, sed cum vix dimidia cohorte: reliquam partem Antonius Monterollus Gallus, eius iussu, hortabatur ad subeunda strenuè pericula. Paululum residerant impetus Turcarum aduēiente Villario: nam hic stiparus fortissimorum equitum veteranorumque robore, quacunque incedebat hostes deturbabat, cum repente exclamant alij Hispanicam munitionem ab hoste iam occupatam. Itaque ex suis acrem hominem Emericum Gombautum relinquens, adcurrit cum robore suæ cohortis: ex Turcis aliquot qui machinarum vitabant impetum, turpi desidia circa molem lapidum deiectorum hæserant. Turcæ interea parte alia immissis machinis, variè Hispanos fatigabant dextro latere, vbi, quo suis opem ferrent & fatigatis succederent, fortissimi quique ex Hispanis occurrebant, nullo iam ipsum propugnaculum oppugnante. Tandem hi qui desidia circa saxa hæserant, cum strepitum nullum audirent, rati id quod erat locum propugnatore vacuum, versuri desidiam in robur & fraudem, clam reptantes deserto loco potiti sunt, cæsis paucis quibusdam à tergo, vexillísque delectis. Reliqui hæc intuentes in cœlum horum robur tollentes, increpita sua ignauia, incitato media fossa cursu suis se parabant adiungere.

Turcarum ingēs cædes.

In hac tanta rerum perturbatione occurrit Villarius, ac primum iubet tormenta aptè emitti, ne simul hostes coniunganẽ, & simul vi murus conscendatur & deturbentur hostes imperat. & Machinæ quidem ne illi coniungerentur effecerunt, multis cæsis: qui autem iam propugnaculum conscenderant saxa voluentes, ascensum impediebant. Interea tamen vnus ex his qui Vlufagis præerant (quod est apud Turcas equitum honoratissimorum nomen) cum duodecim alijs strenuis in mœnia Hispanorum conscendit: at Villarius & ipse cum suis iam propugnaculo Turcas deturbauerat, & misso Ioanne Maquenao Burdegalensi, vno ex suis industrio homine ad Guydum Ragusum, qui turri Nicoleæ præerat, iubet retentis solum qui paucarum horarum impetum hostilem sustinere possent, reliquos omnes ad se emittat. Paruit ille: móxque cū Alioro Hispano equiti lectissima auxilia aduentare visa sunt, quib. & Latinis Rhodijsque animi aucti, & Turcis fracti sunt. Et iā parte alia Menāti⁹ Gallus & Hugo Caponus Hispanus cū Cretensiū cohortib. aliįſt, per

portam

portam crumpentes, multos ex hostibus trucidarunt, celeriterq; se ad suos recepe- 1522
runt. Interea hostes qui se nihil vi proficere viderent, iussu Solymanni in castra redierunt, multis cæsis ac tantis quidem, vt eorum numerum aliqui ad viginti millia, alij ad decem protraxerint. Commendant omnes hoc prælio Villarij ipsius militarem gloriam, & Georgi Faucelli Lugdunensis, & Tori Hispani, & Ioannis Antonij Franciscani. At omnes quidem qui tanto impetu potentissimo hosti obstiterũt laude dignissimi videntur. Multi tamen ex Rhodijs equitibus, Gallis & Hispanis præsertim, desiderati tum fuerunt.

Solymanus ita exarsit huius oppugnationis frustra tentatę causa, parũ vt abfuerit quin Mustaphã, quem architectũ totius huius belli vocabat, supplicio palã affi- *Solymanus iratus Mustaphæ.*
ceret, & vix animaduersionẽ ac suppliciũ quo in eum erat vsurus, Pyrro intercedẽte, remitteret & condonaret, præsertim cum Peribacha motũ inspector expeditionem eam, vt ancipitis aleæ plenã, initio dissuasisset. interea Solymãnus in cacumine Phileremi montis arcem ædificari iussit mole insigni, & iam aspera hyeme multos absumente, reficiel at suos. Accidit dum hyeme prædura minus timet hostiũ impetus, vt promurũ qui Aruerno muro ꝓximus est, Achimetus occuparet: & q occuparant tãdiu se, obsistentib. quantiuis Latinis, loco continuerũt, donec auxilia maiora adessent, quæ eò accurrerũt per pluteos antè paratos, simul etiã ingesta humus altissimẽ, vsum machinarũ ijs qui propugnacula Aruerno præerant adimebat. Latebant & Turcæ alij intra aggeres, qui & ipsis suis tormentis ne Latini è muro Turcas tormentis arcerent, curabant. ex eo loco Achimetus ima murorum dolabris vectibúsq; ferreis euersurũ se aut perforaturũ credebat, sed Preianus variè eos opprimebat. Asaporum ingens multitudo huic operi incumbebat. horum salutem Solymannus multis expeditionibus, hacque Rhodia, eo loco habuit, vt excauandis implendisq; fossis eos pręficeret, eásq; interdum eorum corporibua impleret, quo commodius aditum Ianizaris ad loca expugnanda pararet. Hi igit vrgente Achimeto, concauata ꝓpe fundamenta mœnia ingentibus stipitibus sepiebant: deinde impactis malleis ignéq; diruebant.

Apparebat vano eos labore operam consumere: ineunt itaq; aliam rationem, vt *Muri vrbis* murum hamis ferreis funibúsq; in terram impellant. Eo tñ loco cum muro propius *passim strati*
succederẽt machinę ex Aruernica munitione emissæ, diruerunt omnia ea opera hostiũ, multósq; ex Asapis necarunt. Martinẽgi cõsilio locus patefactus est intra murum, vt inde emissi Rhodij disturbarent opera Turcarũ, & ꝑmultarum machinarũ hinc inde collocatarũ impetu conculcarent. Non desinebant tñ illi murum perforare, & qua parte hiulcus erat murus per fissuras eum tormentis quatiebant. vulneratis multis: ita factum vt iam ruinam murus apertam minaretur, his Villarius recentem opposuit murum, magno labore Rhodiorum incolarum ædificatum. Rursus Achimetus vrbis direptione, voluntate Solymanni proposita, accendit suos ad vrbem occupandam, impetúmque facit in portam quam ab Emerico Ambosio ædificatam aiunt: simul etiam classem circumduci iubet quasi ad vrbis oppugnationem. Trepidatur tota vrbe, occurritur Turcis, sternuntur vndique multi: Ludouicus Tentauillus Gallus cum vexillum in hostes immisisset, languentes iam suos excitauit. Achimetus obuersis in frontem muris summa vi iam inuectus in Rhodios, vrbe potiebatur, ni qui extrema mœnium operibus celeriter erectis defendebant, dextra læuáq; parte hostium latera lacerassent emissis machinis. Ita accidit vt suos Achimetus reuocaret, sequentibus verò diebus murum sternendum curaret, igne eos qui recentes construebantur corrumpens, ingentiáq; saxa in vrbem voluebant hostes, quæ priuatorum domos & fortunas atterebant.

Et sanè hac perpetua oppugnatiõe ita quassata sunt mœnia vt multis locis aditꝰ *Proditores* in vrbem pateret. atque ita omnium Rhodiorum animi consternati, extrema vt *Rhodi subla-*
iam omnia metuerent, sibique diffiderent, in tanto & tam repentino motu multi *ti.*
delati sunt, quasi Rhodij Turcis proditione dedendæ autores, quæ animum Villarij magnopere mouerunt. Dicebantur plerique infami simulatione quasi in ho-

1522 stes sagittas emitterent, aptatis literis sagittæ, omnia consilia Solymanno prodere. ita factum vt edicto præconis voce magno omniũ concursu circa omnes vrbis angulos propugnaculáq; omnia pronunciato prohiberet Villarius, ne quis sagittam in hostes emitteret. Lucius Castrophilacus Rhodi⁹ cum aduersus edictũ emisisset, mox in vincula coniectus est. Erat illius authoritas vt clarissimi & spectatissimi viri ac grauissimis causis cogniti summa, atq; in primis hac posteriore oppugnatione probatus fuerat: sed aduersus recens edictum alieno loco & tempore emissa sagitta suspectum eum reddebat. Quo factum vt decreta quæstione à Tribunis rerũ capitalium tormentis subijceret, ad eliciendam rei seriem, à quo tñ pauca extorta sunt. Paulo ante a vnus è Iudæis, qui in Christianismum adscriptus erat, deprehensus cũ esset, Moralium Lusitanum suspectum quoq; reddiderat. Tandem cognitũ est Moralium Architectum totius doli, & epistolis telorum amentis illigatis solitum indicare, quo statu res essent. Atq; is minimè tortus, quippe magna apud Rhodios dignitate & authoritate, fassus est odio repulsæ id se factitasse: simul initurũ gratiam apud hostẽ, quem ipse Villarius Rhodijq; omnes vident apertè, si vim pareť admouere, vrbe potiturũ. Ea tñ palam edixit, vt appareret deplorare eum, tot annos qñ fideliter Christo seruisset, ad extremum tam nefarium scelus cõmisisset. Ita ille ceruice luit, ac de multis iudicio eius delatis supplicium sumptum fuit.

Adriani Põtificis negligentia.

Narrat Paulus Iouius (in libro de rebus Turcicis) feruente hoc bello Adrianũ Pontificem, qui cum nõnullis nauibus & triremib. peditúmq; circiter tribus millib. venerat, rogatum à Iuliano Medice alijsq; cardinalib. vt eas naues ac pedites vnà Rhodũ mitteret, id aperte detrectasse. futurũ verò oẽs sperasse vt hæ naues validioribus ventis adiutæ, inuita etiã Turcica classe, portũ ingrederenť, præsertim cum 50 Venetorũ triremes in Creta tum essent, quę hac in re nonnihil auxilij, etiã si se solùm hosti ostentassent, attulissent. L. Giraldus addit, eos pedites mox in Gallos missos ab Adriano, auditásq; palàm infaustas pontificis voces, non in eũ vsum paratas sibi copias vt Rhodijs opem ferret, vertendũ alio impetũ esse dictitantes. idq; magis in Adriano mirandũ, quẽ & uirtus & eruditio ex infimo loco natũ in editissimo authoritatis fastigio collocarat. Obstrictũ se Deo meminisse debebat magis q̃ alijs hominib. nec relinquere eos hostes, quorũ potẽtiã crescere iniquũ ac pestiferũ, opprimere verò sanctũ & necessariũ esset. Germani scriptores dicũt illum sophisticis nugis occupatũ, & Poetis Roma exigẽdis, q̃s inimicorũ loco habebat: quæ aũt ad verã laudem acquirendam pertinerent, nec cogitare propter impruden tiam, nec exequi potuisse propter inertiam. Erat & Bernardinus ex Rhodiorum sodalitio, non tamen inter equites ascriptus, homo nauticę rei peritissimus, & qui vnico Myoparone & faselis aliquot mare redderet Turcis infestissimum. Hic quoniam illegitimis parentibus ortus, equitum gradum ordinémq; assequi non poterat, cum posset Rhodijs magno esse auxilio, repulsæ memor domi se continuit.

Turcæ Rhodios ad deditionem hortantur.

Iam res Rhodiorũ eò conciderant, vt Villarius diutius tantũ exercitũ Solymãni sustinere non posset, neq; quo se pacto his expediret ærũnis reperiret: malè ipsi Rhodij oẽs equites ciuésq; metuebant, ne malũ aggraue sceret: oẽs cogitationib. molestissimis perturbabanť, pendebant animi, cruciabanť, angebanť, nec longius res aberat à seditione, profusis lachrimis porrectisq; libellis (more inueterato Rhodiorum) vndiq; Villario à Græcis, orantib. ne se, pueros, vxores, vrbẽ diripiendã Turcis præberet: nec verò Villarium tam hæc mala angebant, q̃ suspirio intestini doli, domesticarúmq; insidiarũ, quanquam accito Preiano, Martinengo & alijs videbat deploratã vrbis salutẽ. Apud Solymannum quoq; re sæpe relata & grauiter acta, & planè perspecta eius volũtate, dum Achimetus diripiendã primo impetu Rhodũ, Pyrrhus ad deditionẽ hortãdos nobilissimos eqtes & ciues, decretũ est humãitate tentan-

tentādos eorū animos Missus itaq; Rhodū Genuēsis trāsfuga,q cū priuati alterius 1522
Genuensis colloquiū prius peteret,acturus postea maximis de reb. à Gallico equite non ferente iam conditiões vt victis dici,pulsus est. Referť res ad Rhodiorū concilium à Villario,atq; is prioribus belli calamitatibus breuiter enumeratis,veniam petijt, dum ruinæ imminenti consilium quærit, si prius ipse sententiam dicat.

Villarij insignis constantia.

Rogauit itaq; princeps nobilissimos equites ne tantis plagis acceptis conciderent,ne defficerent: vulnus quidem esse eiusmodi vt & pertimescendum videreť, nec dissimulandum: At enim res à nobis gestæ exigunt libenter vt Deo acceptam vitam repetenti referamus. Quis scit an interea noua auxilia veniant? Quis scit an nouo stupore perculsi (vt in bello paruæ res magno momento sunt) illi discedant? Imitemur nos oportet, nobiscum ipsi certemus. ne licet quidem iam tantis rebus gestis non nostri similes esse, Quamobrem erigite animos, retinete pristinā animi magnitudinem. Ego quidem primus libentissimè hoc pectore tela hostium accipiam. Vos verò omnes quantum periculorum ad vim hostium ferendam subieritis, etiam si occisione omnes occisi cecideritis tantundem vobis ad assequendam immortalitatem loci apud Deum optimum maximum comparabitis. Tum Raymundus Lupus Pacus Hispanus, homo & fortitudinis & prudentiæ opinione apud omnes Rhodios clarus interrogatus, in hanc sententiam dixit.

Consilium de Rhodo dedenda.

Oratio tua Villari & si nobis est probatissima, quod ab insigni inuictóq; pectore, tamen hoc nobis multó est iucundior & gratior, quod tantis acceptis plagis te neque defatigari,neq; angi,neq; vnquam antea vidimus, & hoc tempore constantissimum agnoscimus. sed quando potentissimo hosti pares esse non possumus quid tandem molimur morte nostra victoriam eorum insignire? Iam ciuibus famem,iam vrbi vastitatem vides inferri. Vrbem & decus Latini nominis seruandum,quantum in nobis fuit, semper putauimus. Sexto iam mense miserè obsidemur,auxilia an nulla, aut ea superuenerunt,quæ vel læuissimo congressu impetúq; hostium pugnando mox concident,cedendo duriorem nostram conditionē facient. Quin teipsum Villari video quasi exitium adsit nos hortari: cæterum nostra ne sponte,an Turrcaum vi percamus,id modo agitari: iam omnibus rebus vrgemur,quas sustinere nullo modo possumus,vna erit leuatio,si Rhodum relinquimus. Obsecro te, obsecro omnes nobilissimos equites, est ne vlla nobis via? superest ne aut ars,aut dolus,aut consilium,quo hosti æquales esse possimus? Si quis id agnoscit expromat,me quidem ipsum authorē habiturus,me priore loco in vulnera ruiturum videbit. Si qua modo spes reliqua est, si reflantem fortunam, si vastitatem vrbi proximam declinare possumus: si nihil superest, si humanas omnes spes consumptas agnoscimus, cur non quales quales conditiones dedendæ vrbis potius proponimus, alio forte tempore dolorem vindicaturi, quā temeraria morte hosti immanissimo nos obijcimus? Necessitati parére semper est sapientis habitum. Caput illud est, etsi ista mors laudatior esse videatur, cogitandum tamen sit ne Christiano nomini Rhodióq; Ordini incommodior. Itaq; censeo consulamus temporibus, mittamus ad Solymannum legatos, qui tentent an æquis conditionibus hoc nos loco emissurus sit.

Deditionis conditiones

Villarius seruato antiquo more exquisitis omnium sententijs, vbi videt in Lupi raptim currere omnium sententiam, iubet nominari qui ad Turcam mittanť. Delecti sunt Nobertus Perusius, Raymundus Marchetus, & is ipse Lupus deditionis author, & Groleus, rursus & alij missi, vbi pactum est Villario, equitibus Rhodijs,& incolis (qui vellent) abire,auehereq; quæcunq; possent, annonámq; & naues liceret: machinas bellicas quas vellent nauibus inferre: templa Turcæ ne pollucrent: nulli qui Christianam fidem sequeretur fraudi essent, ac nemo in Turcarum sacra inuitus asciscferetur. Variæ verò sunt sententiæ scriptorum eius temporis quàm fidelissimè ea Solymannus executus sit. Iacobus Fontanus, (qui eo tempore ius Rhodijs dicebat) refert, porta Cosquinij vi effracta insolentem eam in vrbem introiuisse, polluta templa, dicata quædam Mahometi, Christianis cæsis vice iumentorum vsos, Christi optimi maximi statuas luto conspersas: in foro aut

1523 loco publico neminem expertem fuisse contumeliæ. Alius autem (qui Solymanni vitam Italicæ conscripsit) pactum ait, demptis æreis machinis, res Latinis proprias liceret auehere, conuentionemque Solymannum humanissimè & religiosissimè seruasse, præterea res sacras D. Ioanni ne attigisse quidem: seque audiuisse de Villario, cum Solymannus Rhodum triginta hominum millibus stipatus esset ingressus, ne vnum quidem verbum petulans ex alicuius ore emissum. Cúmque secundo Villarius Solymannum inuisisset, vt abeundi copiam impetraret, conuersum eum ad Habraimum Bassam hęc dixisse: Equidē haud possum non dolere, qui infelicem hunc senem proprijs laribus pulsum, mœstum hinc abire videam.

Ioannitæ Rhodo discedunt. Impetrata à Solymāno venia discedendi Villarius princeps, cum sacrę militię equitibus sarcinas colligere, atque celeriter nauibus inferre cœperunt, postea amicis salutatis ac domesticis laribus magno gemitu valedictis, naues soluerunt, ac sese Deo commendantes in altum abierunt. Tum demum incolæ suam miseriam deplorare, ac instabilem fortunam accusare, præsertim cum ordinis Ioannitarum pietatem, clementiam, atque liberalitatem, contrà verò Turcarum impietatem crudelitatem & auaritiam considerarent. Multi etiam ipsorum in Cyprum, quidam in Cretam, aliqui in Italiam aut alias Christianorum regiones cum familia migrarunt. Nonnulli verò quorum authoritas maxima erat à Solymanno Constantinopolim & circumiacentes regiones transmissi, atque nouæ Coloniæ Rhodū perductæ. Accidit Christianis hæc calamitas pridie natalis domini, cum Rhodij equites per ducentos & duodecim annos nobilem hanc insulam incoluissent, varios Barbarorū insultus superassent, ac iam per sex integros menses obsidionē tolerassent, magna Christianorum principum socordia, qui neque suppetias ferre, neque intercessione quadam apud Tyrannum agere voluerunt, vt grauissima hæc obsidio soluere-tur. Itaque Turcæ postea magno triumpho vrbem ingressi mirati sunt, quod in tanta murorum & propugnaculorū ruina, pauci Rhodij equites innumerabilis exercitus vires & impetum tam diu perferre potuerint. Mox etiam templa quædam prophanarunt, atque dijs suis Mahometo præsertim dicarunt, cui etiam ob victoriam adeptam plurima sacra celebrarunt.

Latini ex Asia & Syria pulsi. Rhodij equites patria sua pulsi, primò in Cretam insulam peruenerunt, quæ Venetorum ditioni antiquitus subiecta fuit. Cum etiam ob hyemis sęuitiam & insolitam tempestatem periculosum erat sese mari committere, ibidem humaniter excepti aliquandiu perseuerarunt, atque animos & corpora refecerunt. Tum etiam hinc inde ex varijs Christianorū prouincijs, pręsertim ex sui ordinis ędibus, subsidia missa, atque literæ indies allatæ solatio & humanitate refertæ, quib. admonebant vt hanc suā fortunā patienter ferre & Deo totā hanc causam cōmittere velint. hāc n. esse veræ fortitudinis naturā, vt in rebus prosperis nemo efferat, nec in aduersis animū despondeat. Quāprimū verò clementior aer insequeret, Rhodij Cretā reliquerunt, & partim Venetias, partim in alias Italiæ regiones nauibus deuecti fuerunt. Cum autem Ioannitæ Asiam excessissent, & in Europam venissent, Solymannus Turca edicto cauit, vt omnes Christiani Latini nominis suis prouincijs Syria præsertim ac Hierosolyma excederent, atque soli Armeni, Syriani, Georgiani, & Græci ex Christianis ibidem habitarent. exceptis paucis Franciscanis qui antiqua consuetudine Christi sepulchro assiderent. Vt autem eas sectas rectius agnoscamus, paucis eorum mores & consuetudines hoc loco subijcere placuit.

Armenij qui sint. Armenij sunt qui in Armenia prouincia propè Antiochiam habitarunt, inter medios fines Christianorum & Saracenorum seorsim. Hi ritus quosdam habent & singulares obseruationes à reliquis Christianis differentes. Nam proprium habent primatem quem Catholicum vocant, cui obediunt summo cum honore & reuerentia. Implacabiles sunt inter eos & Græcos discordiæ, ac dissensiones inexorabiles, ita vt super institutis & ceremonijs suis semper rixentur. Illi natiuitatem Domini non celebrant, at illis diebus ieiunant, sed in die Epiphaniæ festum apparitionis de Baptismo Christi solenniter peragunt, quasi festum spiritualis eius natiuitatis

uitatis celebrarent, cum tamen Christus non fuerit in se spiritualiter renatus, dum 1524 peccatum nec contraxerit nec commiserit, sed vim regeneratiuam contulit aquis in quib. nos purgaremur. In 40 non solum à carnibus, caseis, ouis, & lacte abstinẽt, sed & piscib. oleis, & vino, sunt enim solis fructibus & leguminib. contenti. Vt aũt manifestius æmulis suis Græcis & Surianis cõtrarienĩ, sextis ferijs comedunt carnes. sacerdotes eorum in Missa aquam vino non apponunt, sicut nec Græci. Hi magno numero Hierosol. habitant, atq; ibidẽ propriũ episcopũ habenĩ, qui duos in capite cirros nutrit, ad tẽpora vsq; pendentes. sacerdotes portant latas & rotũdas coronas, aliàs verò nec crines nec barbas vllo modo radi sinunt. Armeniorum quoq; presbyteri moribus sunt integris, vili & simplici habitu incedentes ac orationibus incumbentes, qui Latinorum sacramentis debitam reuerentiam exhibẽt. Pro suo vsu ecclesiam habent solennem, S. Iacobi Maioris in eo loco constructam, vbi ipse ab Herode fuit decollatus. Habent quoque templum Sancti Saluatoris, vbi domum Caiphæ olim fuerat. Armeniorum autem laici omnes tonsi sunt capitibus in modum crucis. Habent etiam proprium idioma & proprias literas, quibus Laici & Clerici in communi sermone & in diuinis officijs vtuntur. *Georgiani qui*

In orientis regione habitat & alius Christianus populus longè terrarum tractu à Hierosólymis distans, qui vsq; ad Caspios montes extenditur. bellicosus valde & in prælijs strenuus, ita vt & Saracenis, Persis, Medis, Asyrijsq; olim fuerint formidabiles. Itaq; licet vndiq; ab infidelib. sit circumseptus, tamen ab omnibus timetĩ nec facile vexaĩ. Hi à S. Georgio vocanĩ Georgiani quem in suis prælijs cõtra paganos præcipuũ patronum, tanquã signiferũ, omni cum honore veneranĩ & colũt. De istis multi moranĩ Hierosolymis diuersa loca sancta occupantes, imprimis verò montem Caluariæ, & foramen illud in quo crux stetit, quando Christus in ea expirauit. Iuxta eum locum habent altare quoddam, & in eo vnum de suis pro custodia inclusum. In vsu etiam habent Ecclesiam sanctorũ Angelorum, vbi quondam domus Hannæ pontificis fuit. Georgiani in omnibus ferè ritus & errores Græcorum sequunĩ, in Sacramẽtis, & alijs. Vnde scismatici à Romana Ecclesia iudicanĩ. Clerici eorum rotundas habent coronas, Laici verò quadratas: quando de terris suis Hierosolymam veniunt loca sancta visitaturi, absq; tributo & erectis vexillis sanctam ciuitatẽ ingrediuntur. Saraceni enim illos nunquam molestant timentes ne domum reuersi suis confratribus Saracenis vicem rependant, vel maiorib. malis afficiant. Nobiles eorum mulieres more Amazonum armis in prælijs vtuntur. Ipsi viri barbas nutriunt & pilos, vtunturq; pileis variorum colorum: in diuinis officijs vtuntur Græca lingua & literis Græcis, sed aliàs Saracenica vel Chaldaica. *Syriani qui.*

Vixerunt etiam tum in Syria Syriani vel Suriani vnde nominati fuerunt, aut à Sur quæ celebris Syriæ ciuitas fuit. Sequunĩ hi potissimũ religionem & ritus Græcorum. Negant enim spiritum sanctum à filio sicut à patre procedere: quartas nuptias non admittunt: Romanam ecclesiam non agnoscunt supremã super omnes: Romanorum præsulũ excõmunicationes & sentẽtias parui pendũt: Sentiunt Latinos omnes de iure esse excõmunicatos: Altaria quibus Latini sua sacra peregerunt, abluunt: Sacramẽtis Latinorum nullam exhibent reuerentiam, nec hostiam consecratam ad ægros portanti assurgunt: ex fermentato Sacramentum conficiũt: Sacerdotes retinent vxores, cũ quib. ante ordines cõtraxerunt: Subdiaconatum in ordines nõ reputãt: Paruuli ipsorũ statim à Baptismo à simplici sacerdote chrysmate cõsignanĩ, nõ expectato episcopo: Diẽ sabbati ita solennẽ indicant, ut liceat in eo ieiunare, excepto Paschatis sabbato: eodẽ die diuina celebrãt, & carnib. vescũĩ: Lingua delectantur Saracenica: coniuges suas simili modo recludunt vt Saraceni, aliósq; ipsorum mores æmulantur, barbas quoque non radunt more Orientaliũ. *Iacobitæ qui.*

Habitabãt pterea Iacobitæ Christiani in terra S. & Hierosol. à Iacobo qdã eius sectæ authore sic dicti. horũ qdam asserũt. post assumptã humanã naturã à Christo, vnã solã in vnica psona esse naturã. Baptismo vtunĩ & circumcisiõe simul. vtrunq; insuper sexum circumcidũt more Saracenorũ. Peccata sua nõ sacerdotib. sed Deo confi-

1525 confitentur, & clam in ignem thus mittentes proprijs manibus, suas orationes simili modo significant in cœlum ascendere. Infantes ante Baptismum calido ferro aduiunt, quia dictum est: Baptizabit spiritu sancto & igne. Cruces sibi inurunt alij in brachijs, alij in genis, alij in fronte ob reuerentiam crucis, vtque à paganis discernantur. Vno digito se consignant, vnam essentiam & trinitatem personarum significantes. Sacerdotes lingua vtuntur propria, quam Laici non intelligunt. Hacque ratione præter Turcas, Saracenos, & Arabes multæ Christianorum sectæ Hierosolymis & in Syria permanserunt, inprimis verò Græci, Armeni, Georgiani, Syriani, atque Iacobitæ. Latini autem ideo excludebantur, ne à Turcis graui seruitute pressi, Occidentales principes de subsidijs ferendis interpellarent, atque aliquando liberarentur, idque etiam ante quingentos annos sub Gothfredo Bulioneo contigerat.

Rhodij se Niceam conferunt.

Cum Rhodij equites aliquandiu Venetijs atque in reliquis Italiæ ciuitatibus commorati essent, circumspicere cœperunt de sede aliqua domestica principis sui, ad quam sæpius conuenire ac consilia conferre possent, de Barbaris repellendis, qui Christianis molesti esse cuperent. In primis autem Nicea vrbs placuit, quæ tum duci Sabaudiæ Carolo parebat. Sita hæc erat ad mare ligusticum, inter Massiliam & Genuam in Prouincia, viginti ferè miliaribus Germanicis à Taurino ducatus eius Metropoli, loco opportuno contra Barbaros. Nam excelso adiacet promontorio, quod initium habet ab Alpibus, perpetuóque dorso descendens, in mare excurrit. Huius extremo in iugo arx posita est, antiquorum Prouinciæ regum opus, clarissimorum sæpe ducum carcere & misero vitæ exitu nobilitatum. Hæc subiecta maria latè despectat, arduóque calle vrbi coniungitur, sub rupe iuxta littus salubris aquæ copiosissimus fons erumpit, maximarum classium aquationi peropportunus. Mœnia vrbis (vti vetusti operis) non magnopere munita sed paulo pòst nouis propugnaculis adaucta, ita vt multis annis postea Hariadenus Barbarossa classis Solimanni præfectus frustra eam vrbem & arcem Gallis opitulantibus oppugnarit. Itaque Rhodij à Sabaudo facile impetrarunt Niceam ad tempus sui ordinis sedem, præsertim cum Saraceni & Mauri ex vicina Africa & Barbaria, Sardiniam, Corsicam & adiacētes Europeas Christianorum prouincias, imprimis verò vrbes maritimas Hispaniæ, Galliæ, & Italiæ, inuaderent & diriperent, quibus militaris hic ordo hoc loco commodè resistere, & procul sua classe arcere poterat.

Solymanus Vngariam inuadit.

Eodem tempore Carolus Cæsar & Franciscus rex Galliæ atque Clemens eius nominis septimus pontifex infestis armis inter se decertabant, magna Christianæ reipublicæ pernicie: ita vt Franciscus ad Ticinum ingēti prælio victus in Cæsaris captiuitatem peruenerit die 24. Februarij anno salutis 15 5. Solymannus enim in occasionem semper intentus qua regni fines proferre & Christianis nocere posset, Vngariæ bellum inferre statuit, quòd regem iuuenem facile opprimere se posse confidebat, præsertim quod eius regni cura nec proximis Germanis, nec Sigismundo Polono cordi esset futura. Ludouicus rex inexpectata aduentantis tanti hostis fama perculsus, missis vndique legatis frustra opem implorat, præsertim rusticis passim in Germania tumultuantib. postea Vngarorū conciliū indicit & armatā multitudinē conuocat. In eo sacrati antistites semiplenas equitū alas, & minorem quā oporteret pecuniā in belli vsum expediebāt. Alia verò nobilitas, quæ nunquam Otomannorum castra viderant, Turcas ita contemnebant, vt se vel exiguo numero ingentia Barbarorum agmina insolēter deleturos iactitarent, sed inter alios maxime Paulus Tomoreus archiepiscopus Colocensis aliquando in excursione cum Turcis dimicare solitus, tanta speratæ victoriæ fiducia pugnarum efferebatur, vt sacras ad multitudinem conciones haberet, & ante alios in aduersam Barbarorum aciem infesta hasta se impetum facturum polliceretur, Paulò ante ex

te ex pontificia pecunia Germanorum & Bohemorum cohortes conscripserant, 1525
quarum præsidio stabiliri aciem equitum, & sustineri Barbarorum vim posse putabant. neq; enim accurate recensendo peditum simul & equitũ copiæ viginti quinque milium summã efficiebant, cum tñ hostes octuplo maiores copias adducebãt. propterea Stephanus Verbetius consulebat regem iuuenem extra pugnæ discrimen Budana in arce seruandum, sed milites obstrepebant, nec se nisi rege duce pugnaturos dicebãt. Itaque Tomorei sententia peruicit, vt quamprimum cum hoste confligeret, & vt rex hosti statim obuiam ire pergeret. factum est id vigesimo tertio die Iulij anno millesimo quingentesimo vigesimo quinto.

Vecordi ergo impetu infaustoq; consilio Ludouicus ad Mugacium vsq; signa promouit, quod oppidum medio ferè itinere inter Belgradum & Budam est situm. Iam aduentabant prima Turcarum agmina, quum supremo consilio à præfectis & ducibus est disputatum, an castra vallata curribus ad Danubij ripam tantisper essent collocanda, donec auxilia Transyluanorum aduentarent, quæ à Ioanne Sepusio prouinciæ præfecto (qui Vayuoda Hungaris appellatur) iustis itineribus adduci ferebantur. Cæterùm Tomoreus, cui nouo superuenienti duci propter præfecturæ dignitatem parendum foret, vt imperij ius integrum ad spem victoriæ retineret, omnem morę causam improbans, & in sua fata præceps ruens, ita sanis consilijs obstitit, vt regem incautum in iniquum pugnæ discrimen adduceret. Barbari nanq; quaternas equitum acies præmiserant, quæ distinctis inter se noctis atque diei spacijs perpetuo lacessentes regijs castris circumferebantur, quo præsultante equitatu vsq; adeo arctè regia castra obsessa sunt, vt nemo lignatum aut pabulatũ exire, aut in proximam Danubij ripam potandis equis progredi auderet, nisi magno periculo & iniqua conditione, propter Barbarorum multitudinem, certaret. Qua necessitate impulsus Tomoreus instruere aciem, & pro antiquo decore inuictæ antea gentis, dignitateq; regij nominis, prælio confligere coactus est. Aciei forma ferè simplex fuit, protẽsis scilicet peditum cohortibus in oblongam seriem. ac intermixto idoneis spacijs equitatu, ne Barbari numero superantes vniuersam aciem circumuenirent, & Hungari penè in orbem pugnare cogerentur.

Consiliarij mali obsunt.

Castra cathenatis vallata curribus leui præsidio imposito ad dextram relinquebantur, quibus non absurdo consilio Tomoreus alam vnam lectissimorum equitũ vallum propè contingentem apposuerat, vt ad incerta belli rex eius firmo & expedito præsidio protegeretur. Sed Hungarico nomini infaustus is dies 29 scilicet Augusti regiq; maxime inauspicatus, postremam eam seri consilij rationem euertit. Nam primo congressu concurrentes acies nostræ, tametsi nihil eis Barbarorũ tormenta altius librata nocerent, nullo tamen negotio pulsæ protritæq; sunt, cadente præsertim Tomoreo, & reliquis ad vnum ferè proceribus interfectis, & Vsaronibus leuisq; armaturę equitibus dispalatis & in fugam versis, totoq; equitatu pariter fœde conciso. In tanta rerum asperitate cum Barbarorum globus ad diripienda castra conuolasset, & ægrè à præsidio defenderentur, ea ala quæ regi præsidio esse debebat continere nequiuit, quin opem castris afferens in Turcas oppugnantes deferretur, eoq; semi horæ momento Ludouicus rex, profligatis vndiq; copijs, sese eripiens in proxima palude, reflectente se equo, sesqui palmis aquæ lutulento gurgite suffocatus interijt, ita tamẽ vt eum locum Cetriscus armiger eius genere Boemus notaret ac effugeret, & post duos menses decedentibus hostibus integrum regis cadauer Cetrisci indicio reperiretur, & regio funere tumulandum ad Albam regalem deferretur. Ab ea victoria Solymannus non obscura admiratione ductus risisse fertur, quod Hungari tanta essent animorum temeritate, tantaq; insania regis consiliarij essent occupati, vt alienis viribus stultissima ratione æstimatis, ipsorum copias, quæ essent exiguæ, tanto exercitui obijcere, quam redire maluissent.

Ludouicus rex in palude suffocatur.

Victor

1526 *Turca Budā occupat.* Victor Solymannus inde rectà Budam contendit, atque urbe & regia potitus incolas trucidauit & ad Danubium castra posuit, ac arcem pulcherrimam inuisit. ita tamen vt in ea minime pernoctaret, quod antiqua Turcarum lege cautum sit, vt Imperator nusquam muris sed suæ tantum custodiæ munimentis confidat. Ibi ad eum delata occisorum episcoporum & procerum septem crueta capita, quum Turcæ ea singula ligneo in gradu collocata simulanter honoris causa inclinata ceruice, & dextris ad pectus compositis, nominatim salutarent, Papásque strenuos per iocum appellarent. Sed Solymannus graui fronte cum singulorum nomina indicarentur, vehementer detestatus est Ladislaum Sulthanum Strigonensem præsulem potentem, obiecto fœdè auaritiæ probro, quod is regem suum in tanta vrgentis belli necessitate aurum mutuo poscentem, quum multa pondera in eius thesauris laterent, adiuuare recusasset. Tomoreum porro stolidæ temeritatis incusauit, quod is alienæ functionis munus arroganter vsurpasset. Ex aduerso Franciscum Perenum Verradinensem præsulem feræ prudentiæ nomine laudauit, quod immi nentis publicæ cladis nequaquam falsus vates in Concilium non insulsè dixisse didicisset, quum Tomoreus de committenda pugna importunè decerneret, postquam eius fatali sententiæ obsisti non posset, se prouidere qui cucullatus imperator postridie esset facturus: eum nanque tanto cursu nihil omnino aptius præstaturum, quàm vt celeberrimum diem Christiani Calendarijs factis insererent, à cæde triginta millium Hungarorum martyrium, pro religione tuenda à Barbaris iniquissima prælij conditione concisorum. Id quod etiam factum est 29 die Augusti qui prius D. Ioannis decollationi sacer extitit. Reliquos tyrones audaculos appellauit, & in his præsertim Georgium Sepusium Transyluaniæ præfecti germanum fratrem, & multa canitie senium præferentem Ambrosium Sercanum, nobilitate generis, opetibus & dignitate illustrem.

Vngaria miserè depopulata. Quum ei Ludouici & Mariæ vxoris imagines ostenderentur, dixisse fertur: se adolescentis regis calamitatem misereri, qui vsque adeò malè sobrios in re grauissima con-

ma consiliarios nactus, pugnam absurda ratiōe committere properasset, & se non 1526
ea de causa vt ei adimeret regnum, sed vt acceptas ab Hungaris contumelias vltore gladio vindicaret, in Pannoniā venisse. Propterea si pugnæ discrimen euasisset, certa tributi conditione imposita, ei Vngariæ regnum redditurum, quando non sua, sed aliena culpa cladē accepisset, & sibi gloriç futurū si Sigismundi Poloniç regis socij sui fratre genitum conseruaret: hæc etiam animi sui decreta Mariæ reginç, quæ belli metu Buda Possonium profugerat, enunciari iubebat. Exinde æneas statuas tres prisci artificij sustulit, quæ in vestibulis regiæ à rege Mathia Coruino constitutæ fuerant. Hæ clauigeri Herculis & citharedi Apollinis, ac Pharitratæ Dianç formas referebant, quas pro tropheo Pannonicæ victoriæ monumentum Bizantij in hippodromo collocari iussit. Abduxit etiam tria inusitatç magnitudinis operosiq́ue artificij tormenta, quum passim ad ornamentum insignia & literæ argento scalptoria arte æri incluso essent admiranda, quæ Illyricç Bosnæ regis fuisse dicebantur, in expugnatione Sciabatij oppidi ad Sauum capta: atç item æneas aliquot columnas quæ portarum epistylia sustinebant. Moratus est Solymannus ad Budam dies ferè viginti, quo spacio diuersa in proximas prouincias equitum agmina prędatū sunt emissa, quibus hinc ad Giauarinū vsç illinc ad Tibiscum amnem regio omnis improuisa & horribili populatione ita est vastata, vt supra centum & quinquaginta hominum millia omnis ætatis & sexus aut gladio cæsa, aut in seruitutem adducta referantur, quas prædatorias manus postquam redeuntes in castra recepit, eodem quo venerat itinere Byzantium est reuersus.

Interea Rhodij equites Niceæ apud suum principem habitantes, Barbaros vicina littora & Ligusticum mare infestantes longè lateq́ propulerant, ac maritima loca singulari fortitudine liberarant. Cum autem intellexissent Solymannum Vngariæ regem prælio superasse atç Budam occupasse, Caroli Cæsaris voluntate sedem mutare, atç propius ad Græciam accedere statuerunt. nulli enim dubium erat quum Turcis res in Hungaria successisset, quin classe comparata Italiam petere, atç Siciliam & Neapolim inuadere subitaria quadam excursiōe parati essent. Itaque deliberatione habita Niceam præsidio confirmarūt, atç princeps eorum cum ordinis equitibus Syracusas petere statuit vrbem Siciliæ præstantissimam, quæ tum sicut & Neapolitanum regnum Carolo Cęsari parebat. Sita est Sicilia in mari mediterraneo, atç ambitur ab occasu & septentrione mari Tyrrheno & Italico, à meridie Afro, & ab oriente Hadriatico, vbi etiam Syracusę munito loco inter Messanam & Pachinum promontorium rectà versus Græciam sitæ. Eam vrbem Archias à Corintho aduectus primò condidit, atç ob loci fertilitatem magna hominum frequentia inhabitare cœpit. Hanc Marcellus Romanus per triennium frustra obsedit, cum Archimedes Mathematicus eius vrbis cum suis instrumētis expugnationem tam diu sustulisset: sub Christianis verò Lucia sancta virgine celebris reddita. Ergo Rhodij ibi principis sedem fixerunt, atç singulari industria obseruarunt, qua ratione Christianorum littora à Barbaris defendere, Pyratas maria latrocinio infestantes tollere, atque Turcis hostibus suis vlla ratione incommodare possent. *Rhodij Syracusis habitacula cœperūt.*

Dum hæc in Sycilia à Rhodijs pararentur, Ioannes Sepusius è Transyluania eductis copijs, vt regi opem ferat, serò in Pannoniam venit. aspirare autem occiso Ludouico ad Vngarici regni fastigium cœpit, quando ipse nulla extāre regia prole inter eius regni proceres esset clarissimus, & propter victoriam quondam de agrestibus Georgioq́ Secalo Bornemissæ collega partam, bellica laude illustris haberetur. Itaq Ioannes valido prudentiaç ingenio vir erectus in rem potiundi regni singulos proceres diligenter prænhensare cœpit, obtestariç ne proximis comitijs Vngarici nominis decus prodere vellēt, si vetustissimç dignitatis imperium, ad externæ & inimicæ gentis nomen traduci paterentur. Hac via ingressus multū rogando satagendóq Ioannes m[illegible]rum studia promeruit, eóq facilius quod Stephanus Bator procerum clariss[illegible]us ad Ferdinandum paulo ante in Bohemiam *Ioannes Sepusius rex Vngariæ.*

1526 contendiſſet, & Ferdinandus indictis comitijs apud Bohemos vehementer eſſet occupatus, quibus primatum & popularium præoccupatis voluntatibus rex erat appellandus: per eos dies Hungari celebrandis regijs exequijs animos intenderunt, quum Ludouici integrum cadauer à Mugaciana palude ad Albim regalem fuiſſet translatum, dictis nanque ſolennibus inferijs inſigni pompa apparatúque tumulatum eſt apud ea ſepulchra, quibus ſuperiores reges condi antiquitus conſueuerant. Exinde exequijs ritè confectis Rhacos eſt indictum, quod eſt Comitiale concilium armatæ multitudinis, cuius authoritate & acclamatione ex vetere legis inſtituto Vngariæ reges creantur.

Ioannes Coronatur. Eius autem conuentus is fuit exitus, vt Ioannes, quum neminem in publico luctu competitorem habiturus videretur, quando nemo vel clariſſimus Candidati nomen profiteri auderet, magno omnium applauſu rex appellaretur, præſtóque ei maturè adfuit Petrus Perenus, in cuius cuſtodia ex rudi auro vetuſtiſſima Vngaricæ regni corona aſſeruabatur, qua ſolenni ceremonia legitimi reges coronari ſunt ſoliti. Ea Stephani primi Pannoniæ regis fuiſſe traditur, ſeruaturque in arce Vicegradenſi antiquiſſimorum procerum more per manus tradita. Atque ita Ioannes ritè coronatus conſecratúſque eſt de manu Pauli Epiſcopi, qui in locum Ladislai Saltani Strigoniẽ antiſtitis fuerat ſuffectus, & Stephani Brodarici pręſulis Vaciẽſis, quem propter eruditi ingenij vim & dexteritatem in omni rerum actione ſingularem, epiſtolarum ſcrinijque regij magiſtrum cõſtituit. Americum verò Cibachum in pręfectura Tranſyluaniæ Vayuodam ſibi ordinauit, qui Varadinenſi etiam epiſcopatu, interfecti ad Mugacium Pereni loco dudum fuerat exornatus. Regi autem creando ex ordine militarium procerum mirificè fauerunt hi quos ex Tranſyluania alarum pręfectos adduxerat, viri bello paceque præſtantes. in his eminebant Vngarico ſanguine prognati Stephanus Verbetius, qui Romæ apud Leonem legatus fuerat, & Paulus Artandus, præterea Georgius Peſcenius, Nicolaus Gleſſa, & Ianus Docia. Per hunc modum Ioannes rex factus, firmandis viribus, atque aſciſcendis & promerendis proceribus, liberalem & humanum ſeſe omnibus exhibuit.

Ferdinandus Vngariam inuadit. Paulo pòſt Ferdinandus Archidux Auſtriæ in Bohemia rex creatus, qui etiam iuſtis de cauſis ad regnum Vngarię aſpirabat. Is enim ex vetere controuerſia, quæ agitata fuerat inter Mathiam Coruinum & Fridericum Cæſarem proauum, hæreditatis iura proferebat, à Ladislai morte ducta, qui in Bohemia in ipſa nuptiarum celebritate veneno ſublatus ferebatur, videbaturque aduenisse tempus quo Ferdinandus Bohemico regno auctus, & Caroli fratris opibus ſubnixus Pannoniam meritò repeteret ab Alberti principis memoria debitam. Neque Ferdinando quorundam Vngariæ procerum ſtudia deerant. Nam præter Batorem, cui petendi regni prærogatiua optimo iure obuenire poſſe dicebatur, eminebãt & alij, pari propè nobilitate & bellica virtute illuſtres, Valentinus Turaccus, Stephanus Maylatus, Ianus Sala, Gaſpar Seredius, Balthaſar Pamphilus, & Ferentius Gnarus. His acceſſerat Paulus Bachitius genere Triballus vir eximiè bello fortis, qui apud Turcas Mahometanis initiatus ſacris, ex neceſſitate fugiendæ ſeruitutis ad noſtros redierat, renouatóque Baptiſmate Chriſtiano ritu fuerat expiatus, & Mugatiano prælio intactus euaſerat. Horum omnium hortatu Ferdinandus confiſus Bohemorum & Auſtriacorum copijs, præterea militum ex Bauaria, Rhetia, Styria, & Corinthia confluxu, Vngariam petere atque regiam coronam armis vindicare ſtatuit. Venerant quoque Rhodij aliquot equites paſſim ex Germania à Ioanne Haſtenio, Ordinis eius in Alemannia Priore, ad exercitum, vt oprimi principis Ferdinandi iura contra aduerſarios (Barbaros pręſertim) tuerentur. Ergo hiſce coniunctis Ferdinandus rectà Budam perrexit. Itaque Ioannes territus cum ſuis copijs Buda exceſſit, & Peſtum traiecit, atque inde nuſquam conſiſtere auſus iuſtis confectis itineribus ſuperato T[illegible] ad Tocaium caſtra poſuit, quod munitum caſtellum in vlteriore ripa fuerat po[illegible]m.

Ferdi-

Ferdinandus eius discessu cognito sine vulnere Buda potitus est, vbi aliquandiu permansit, atque deliberauit an aufugiens hostis persequendus sit. Eorum autem sententia vicit, qui perterritum hostem priusquam auxilia compararet, aut noua consilia susciperet adhibita celeritate consequendum censebant. Itaque Ferdinandus his maxime ducibus, quos memorauimus, omnes copias commisit, qui continuatis itineribus ad Tibiscum peruenerunt, & nauigijs connexis contabulatoque ponte flumen superantes, explicatis vexillis, ad Tocaium instructa acie fortiter penetrarunt. Quo hostium superuentu Iohannes perculsus, communicata cum suis eius periculi difficultate, consilium capit sibi magis necessarium quàm decorum. Suadebant enim duces pugnam deposcetes, vt ipse paululum acie excederet, & si ita iniquior prælij sors ferret, sese incolumem secundis fortunæ casibus reseruaret. ipsos namque inuictis animis aduersus hostes, constantissimè pugnaturos. Eminebat inter duces Ferentius Bodo, cui rex præcipuum militiæ vexillum de manu tradiderat. Is summa peritia pro numero genereque militum aciem instruxit. in medio ipse constitit cum Hungaris, cornua verò Transyluanorum copiæ tenuerunt. In Austriana autem acie Valentinus mediam pariter aciem cum Vngaris tenuit. vbi vexillum erat duas cohortes medio agmini cohærentes brachiorum instar firmauerant. hinc Styrianæ, illinc Noricę equitum alæ. Sed Paulus Bachitius ex Turcica disciplina astu & insidijs vti solitus, cum globo Vsaronum, qui sunt leuis armaturæ equites, remotiore in loco contra læuum hostium cornu consedit, ita vt ex occasione successus qua parte opporteret in hostem impetum facturus videretur, quòd consilium Austriacis victoriam accelerauit. 1527 *Ferdinandus Budā occupat.*

Tum verò militum animis non multa ducū cohortatione ad pugnam accensis, minora vtrunque tormenta currilia, quæ globos gallinacei oui magnitudine euomebāt, displosa sunt, paruo quidem detrimento, quum procurrere & manum conserere simul turbæ properarent. alternis vtrinque cornibus alę pulsæ profligatæque sunt. nam Styriani equites Transyluanorum vim non diu tulerunt, quum in altera parte Noricus equitatus cataphractus nouas & collectitias Bodonis copias in læuo cornu prostrauisset. Eodem tempore ab vtraque media acie paribus Hungarorum animis atque artibus contractum est certamen, vsque adeo acriter inuehendo procursandoque, vt nusquam antea vehementius & pertinacius dimicatum fuisse appareret. Sed nouo cataphractorum impetu, qui pulso dextro cornu in hostium latus ruebant, tota Bodonis acies loco pulsa perturbataque est, eo quidem euentu vt ipse Bodo præfectus, qui vexillum seruare reparareque exercitum aliquandiu fuerat conatus, incumbente Paulo Bachitio ab Vsaronibus caperetur, & reliqui duces desperatis rebus profugerent. non multaque cæde ædita, tormenta ad vnum omnia vexillaque in potestatem hostium deuenirent. Quum rex ipse conspecta suorum strage periculo ingenti se fugæ cursu eriperet, ad ipsos Sarmatiæ fines, victores vero in Transyluaniam penetrarūt. quibus populis nullo negotio in ditionem acceptis, vniuersa prouincia ad authoritatem regis Ferdinandi se contulit, Bodonem porro cum reliquis nobilioribus captiuis ac vexillis ad Ferdinandum miserunt. Cæterùm Bodo quum vel proposita libertate flecti non posset, vt Sacramentum Ioanni dictum violaret, & contra eum militaret, ab clementissimo alioqui rege in tenebricosum carcerem Nouæciuitatis relegatus est, atque ibi aliquanto post pædore consumptus, miser fato suo concessit. Nec multo pòst Ferdinandus inclinantibus in eum Hungaris ferè omnibus, ex vsu victoriæ rex est acclamatus, atque eadem vetere autea corona quam idem Perenus vir incertæ fidei, ideoque facile ad officium rediens detulerat, cum Anna vxore, quæ Ludouici regis soror erat, insignitus est, celebratis eius solennis pompæ ceremoniis apud Albam regalem, die 28. octob. Anno 1527. *Iohannes à Ferdinandi cis acie victus.*

Exinde Ferdinandus vtriusque regni rara fœlicitate compos factus in Bohemiam rediit, præsidesque qui Vngariæ regnum administrarent delegit. Hi fuère Stephanus Bator, qui cum summa potestate prorex est creatus, cui collega addeba *Ferdinandus rex Vngariæ coronatus.*

1527 tur. Paulus Strigoniensis Episcopus, qui & ipse à Ioanne defecerat, Betethfaxium autem epistolarum magistrum fecit, Alexium vero Tursonem Morauæ gentis, cuius soror Petro Perено nupserat, ærario præfecit. At Ioannes, vsque adeo acerbe à fortuna mulctatus ad Hieronymum Laschum profugit, virum inter Polonos ab illustri nobilitate eruditæq; virtutis nomine clarissimum. Is tanti hospitis occasione lætus nihil antiquius habuit, quàm vt regem in eas amissi regni calamitates præcipitatum humanissimè recrearet, pollicereturque ei in spem recuperandæ dignitatis opes suas, quæ non erant mediocres, & quòd rediuiuæ fœlicitatis interfuit, ingenium suum in omni actione rerum humanarum mirificum. Quum verò multum inter se colloquendo deliberandoque integrum ferè mensem absumpsissent, Laschus solerti ingenio grauissimarum rerum consilia agitare, atque astutè terminare solitus, postremò ad id vnum descendit, vt ab vno tantum Solymanno maturam opem afflictis & perditis rebus sperandum censerent, arbitrarenturque maximum illum regem eiecti preces, minime neglecturum, præsertim si ipso miserante sublevanteque restitutus foret, ex tanto beneficio se clientem factum ex authoritate Othomannici nominis regnaturum profiteretur. Nec multo post decreto facto, Laschus qui nominis sui famam extendere cupiebat, legatione suscepta Constantinopolim contendit. Vbi primum omnium allatis muneribus quæ elegantia potius quàm precio placitura grataque præcipuè vxoribus eorum futura existimarat, non modò purpuratorum, sed ianitorum etiam amicitiam promeruit.

Hieronymus Laschus Vaywoda ad Turcam legatus.

Inter purpuratos, qui Bassæ vocantur, eo tempore præstabant Lustebeius, in cuius matrimonio Solymanni soror visebatur, & Habraymus ex Acarnania Pargæ humili vico natus, & cum Solymanno à prima pueritia molliter educatus. Is ob rem præclarè ad Rhodum gestam, Visir hoc est purpuratorum princeps euaserat, & quum teneret regium sigillum, cunctisque supplicibus libellis & epistolis subscribere consueuisset, reliquos aulæ proceres honoribus validos, ex peculiari gratia authoritate antecibat. Per hunc modum Laschus insinuatus & sæpius apud purpuratos & consiliarios sine interprete locutus, quod Illyrica lingua omnibus ferè in aula esset familiaris, regis Ioannis causam egit, atque eum mirificè commendauit: nam salutato tantum Solymanno sub primum ipsius aduentum, de negotio acturus ad purpuratos de more fuerat reiectus. Neque enim Tyrannus virum Christianum intra septa aulæ ad colloquium admittere consueuit. Petebat Laschus à Solymanno vt Ioannes Ferdinandi Austriæ principis iniuria, & quorundam Vngarorum perfidia regno pulsus, Pannoniæ rex & Othomannici nominis beneficiarius appellaretur, ideoque Turcicis armis in regnum reduceretur, sicuti proprium esset Othomannicæ ditionis, postquam illud iure belli Solymannus felici dextra vindicatis iniurijs deuictisque hostibus sibi peperisset. Ioannem qui publico in Concilio Vngarorum rex fuerat appellatus & coronatus, nunquam si in tutelam reciperetur, tanti beneficij memoriam animo depositurum, egregiaque fide maiestatem Solymanni perpetuò veneraturum, atque ea quæ imponeret tributa quotannis persoluendo initæ clientelæ nomen cunctis gentibus declaraturum. Id verò si Solymannus supplici concederet, tam ipsi honorificum quàm Ioanni vtile futurum. Nam præterquam quod magnanimi reges beneficio dando potiusquàm accipiendo dijs æquentur, etiam id Othomannis magnopere conducere constaret, vt Turcæ infirmo & beneficiario regi potius finitimi sint quàm Ferdinando, qui à Bohemis rex ascitus, & Caroli fratris, cui Germani & Rhodij equites parent, opibus fretus bellum inferre, quàm in finibus pacem tueri velle existimari posset. Non ineptè siquidem cauendum esse Turcis, vt quæ bello sibi parauerint ijsdem armis defendant, nec quenquam suprà cæteros potentia atque opibus augeri sinant: aliquando enim fieri posse vt Carolus authoritate virium amplissimus in eandem indicendi sacri belli causam reliquos principes trahat, & pro religione vti superiores Europæ reges fecerint, amissa omnino repetenda iudicet, cuius viribus non facile demum resisti posset.

Hæc

Hæc disertissimè dicta quum Solymanno ex occulta fenestella auscultanti à pur- 1528 puratis referrentur, non magni negotij fuit Imperatorem gloriæ potentiæq; auidū eò perpulisse, vt Pannonicum bellum rursus susciperet, & Ioannis preces ad animum admitteret, polliceretúrq; ex vsu victoriæ ea concessurū quæ postularet, modò fidem tueretur & ingrati nomen maximè abhorrēdum existimaret. Interea Ferdinandus non temerè Pannoniæ regnum sibi graui ratione confirmandum existimans, neq; alicunde vehementiorem, quàm à Turcis vim timens, pertentare Solymanni animum, atq; eius amicitiam appetere constituit. ratus eam honesta conditione posse comparari, si quo iure inductus Vngariæ regnum inuaserit & ceperit, apud Barbarum nequaquam abhorrentem à iustitiæ laude, antiquę suæ litis seriem explicaret, & se legitimum eius regni hæredem præclaris monumētis demonstraret. Petebat autem ijsdem cōditionibus amicitiam atq; inducias, quibus Ladislaus & Ludouicus eius filius, per aliquot annos ab Othomanis regib. antea meruissent. & tum etiam Sigismundus Poloniæ rex pari induciarum tranquillitate eius amicitiæ beneficio frueretur. Itaq; idoneum nactus hominem qui hæc mandata Byzantium deferret Ioannem Oberdanscum Vngarum deligit, iustoq; comitatu exornat, & munerib. quæ purpuratis largiretur decenter instruit. Sed vbi Oberdanscus Byzantiū peruenit, Solymannus sua spe durior est inuentus, auersosq; se penitus purpurati à mentione induciarum præbuerunt. Nam tametsi legatus, benignè à Solymanno fuerat receptus, auditúsq; in consessu purpuratorum patientissimè, facundè & diligenter causam egerat, in exitu tamen legationis nihil plus quam superbi atq; insolentis decreti responsum tulit.

Turca Vayuodam in tutelā suscipit.

Dixerat Solymānus alienum esse à maiorū institutis eos in gratiam amicitiámq; recipere, qui Otomannico nomini iniurias intulissent. proinde Ferdinandum impudenter facere, qui alieni iuris regnum inuasisset, atq; id retinere posse cōfideret, quando eius vetera iura quæ ostentaret planè inania, recenti sua victoria Martéq; iudice obliterata, antiquatáq; fuerint. His de causis eum toto induciarum & amicitiæ munere indignum videri, seq; eo esse animo vt contumeliam quam acceperit probè vindicandam ducat, indictóq; bello rursus sibi Pannoniam omnino repetendam. tantis autem se copijs eam expeditionem suscepturum, vt Ferdinandum vel intra Austriæ Germaniæq; fines sit inuasurus. Proinde ei omnem belli cladem pro inducijs atque amicitia denunciaret, propetéque Byzantio excedere maturaret. Cæterùm, Oberdanscus vbi Viennam est reuersus, quæ retulerat regijs præsidibus communicando Barbarorúmque minas & maturum Solymanni aduentum pronunciando, quum nemo Germanorū, vt ea crederet adduci posset, aliquandiu pro vano homine fuit habitus. Quamobrem vt inuidiam effugeret vera pro falsis interpretantiū ad Ferdinandum regem peruolauit. Is tum erat apud Spiram Nemetum vrbem ad ripam Rheni positam, vbi cum principibus Imperij conuentum agebat, atq; de rebus arduis Germanorum deliberabat: cum Oberdansci responsum ordine percepisset, non mediocriter perculsus fuit, quod eorum quæ diceret & se facturum profiteretur Barbarus hostis, procul dubio euentura prospiceret, alienóq; tempore auxilia à Germanis petenda viderentur, si tanto hosti obuiam eundum & Hungarorum saluti consulendum foret, Carolo præsertim fratre Italicis bellis implicito, & rebus vndique ad multam re nummariæ inopiam redactis, qua vna cogi milites, & Barbaris immanissimis resisti posse prudenter iudicaret. Nam eo tempore Carolus Cæsar Clementi pontifici iratus per suos legatos Romam petijt & 6. die Maij fortiter expugnauit ann. 1527 Cum aūt eundem in potestatem redegisset, tandem eum liberauit atq; pacem Italis restituit.

Solymannus legatos Ferdinandi reijcit.

Interea Rhodij equites, qui ducalem sedem Syracusis constituerant, mirabili successu Turcarum & Saracenorum impetus in mari mediterraneo egregie sustinuerunt, atq; finitimas regiones à Barbarorum irruptione defenderunt. Pyratas etiam hinc inde longè latéque vagantes aggressi interceperunt, & procul à littoribus Italicis, Gallicis & Hispanicis repulerunt, ita vt de suis locis in Africa

Rhodiorum in Sicilia virtus.

defendendis essent solliciti. Cum autem fama de Ludouico rege Vngariæ deuicto in varias Christianorum prouincias percrepuisset, atque omnis Barbarorum impetus ex Constantinopoli ipsisq; Orientis locis expectandus esset, sacræ militiæ princeps Ordinis sui sedem in Melitam insulam Caroli Cæsaris consilio transferre, atq; ibidem habitare constituit, vt Christiani nominis hostibus ex viciniore insula citius occurrere, atq; illorum insolentiam in mari Mediterraneo compescere possent. Carolus enim Cæsar vtriusq; Siciliæ rex, eo quoque in loco ex materna hæreditate præerat. Cum autem Syracusæ rerũ amœnitate & mirabili fertilitate insignes essent vix ordinis equites inde auellebanť. Eam vrbem olim Archias à Chorintho aduectus condiderat, qui vnà cum Miscello ex oraculo eis propositis diuitijs & salubritate, vt alterum eligerent, Archias cum diuitias prætulisset, Syracusas omnium rerum fertiles habuit. Alter verò prælata salubritate Crotonem ædificauit. Syracusani itaq; adeò creuerunt opibus, vt in prouerbum abierit, cum ad diuites loquimur: Vobis ne decima quidem Syracusanorum adest. Propterea in eum locum cum Rhodij peruenissent, classe sua excurrentes maria vndiquaque prius infesta longè pacatiora reddiderunt, atq; Christianorum vrbes maritimas sua virtute magno metu liberarunt. quod autem loci permutationem attinebat, ob Christiani nominis vtilitatẽ omnia Pontifici Clemẽti & Carolo Cęsari permiserũt.

Melitæ insulæ situs. Hanc eorum virtutem cum Carolus Cæsar perspexisset, atq; Barbarorum vires & varias irruptiones in Europeas Christianorum prouincias exploratas haberet, deliberare cœpit de insula quadam remotiore loco sita Rhodijs offerenda, vt ibidem Turcis resistere, atq; Barbaros per aliquot secula à Christianorum finibus repellere possent, id quod etiam prius per ducentos & amplius annos magna gloria Rhodi pręstiterant. inter alias autem Melita loci opportunitate & fertilitate commodissi-

modissima visa fuit, quæ tanquam firmissimum Europæ propugnaculum fortissimo huic ordini offerretur. Est autem Melita insula in mari Africo sita, quæ sexaginta millia passuum in septentrionem à Sicilia distat, & in meridiem paulo maiore interuallo ab Africa, rãtundem etiam ferè à Lylibeo quàm à Pachino Siciliæ promõtorijs abest. vicinior tamen Pachino. hæc fertilis est, & à Carthaginensibus antequam Siciliæ imperium inuaderent, nobilissima ciuitas in loco medio ædificata, quam Melitam vocant. Nam illam opportunam ad classes capiendas fore Carthaginenses arbitrabantur, cum portus duos habeat intra se capiendis classibus multis peraccommodatos, quorum vnum nunc Marsamusettum, alterum Marsasirocum vocant, sed post secundum bellum Punicum Romanis cessit: efficiunt hos portus sinus maris in ipsam insulam ingredientes, qui angustias habent primùm, deinde os ingressis dilatatur, atq; nonnullas partes insulæ faciunt peninsulas, cum in mare proientæ exiguo terræ spacio adhæreant insulæ. Inter hos portus intercurrit spacium quoddam terrę ad mille passus latum, cuius in ea parte quæ mare Siculum Pachinúmq; spectat, & mari ipsi exterius est contigua, locus cum arce fuit munitissimus, quem Sanctum Elmum appellarunt. Interius verò in alio portu cum tres emineant peninsulæ, in illa quæ magis est vtrinq; à mari longinqua, nullum situm fuit oppidum, at in mari Siculo viciniore inexpugnabile prope oppidũ, quod Sancti Angeli vocabant, exiguo spacio à vocato Burgo disiunctum: in media harum oppidum est munitissimum Sancti Michaelis appellatum. 1529

Insula Melita in circuitu continet ad sexaginta miliaria Italica quæ duodecim Germanica conficiunt, sicq; insulæ diameter ferè quatuor miliaria contineret. Ibi etiam sexaginta pagi & quatuor oppida hodie visuntur. Cum enim Turcæ nostris temporibus frustra insulam oppugnarint, & tamen Sanctum Elmum occuparint post eorum discessum Ordinis proceres ad eum locum nouam ciuitatem munitissimam ædificarunt, vbi hodie equites habitant. Insula est populosa & ad sex millia virorum & viginti millia hominum inhabitant. Vtuntur incolæ ferè lingua Mauritana quæ vix scribi potest, Equites verò suam propriam linguam retinent.

Cum hæc insula Carthaginensibus nauali prælio victis in Romanorum potestatẽ deuenerat, existimabant Melitenses fortunati, propter multarũ gentiũ commercia & varias artes, & linum Xilinon tenuitate, mollitie, candoréq; nobile, ex quo vestes Melitenses celebratæ, ita vt Cicero obiecerit Verri prętori Siciliæ luxũ Melitensem ob vestitum delicatiorem. ad hoc melle optimo diues, inde nomen traxisse videtur, & rosa admodum laudata: binæ sæpe messes, hordei præsertim & lini Xilini. Cæterum terra passim lapidosa & salebrosa, & vix tres cubitos terræ habet in altitudine. fert tamen ficum, pomum, amigdalum, vitem, atq; alias fructiferas arbores humana diligentia cultas. Palmas quoq; sed steriles, Triticum ex Sicilia adferunt. Carduis grandioribus abundat, quibus incolæ pro lignis vtunt. Cęlo terráq; dulcium aquarum est penuria, & quos habent fontes ferè hybernis imbribus replentur. nam aquæ semisalsæ, & æstiuo sidere siccantur, quo etiam incolæ tinguntur vt non multum ab Aethiopis colore distent. Itaq; brumæ tempore ibi gignentia omnia lætiora. Genus hominum salubri corpore, victu tenui industriũ, patiens laborum, & bellicosum, plerósq; senectus octoginta annorum non morbus dissoluit. Aedificia (vrbibus exceptis) Numidarum mapalibus similia, oblonga, humilia, ruderibus aut arundine tecta. Ab hac etiam insula Melitei canes gratissimi dicti videntur. Melitæ adiacent aliquot insulæ paruæ in his præcipua Gaulos quæ quinq; millibus passuum occasum versus à Melita intercurrente freto abest. Inter hanc & Melitæ latus occidentale binę angusto freto inter se disiunctæ iacent Cuminię appellatę. Est & ad Euronotum insula parua Piper dicta, quæ omnes Militensis militię principi parent: reliqua pleráque mari sæuo & rupibus altissimis septa, atq; maximis ventis exposita. In hac insula antiquitus Batto rex celebris habitauit, qui Didonem ac Annam sororem hospitio excepit. Phalaris quoq; Tyrannus Melitensium amicus fuit & sępius eos inuisit. Templum ibi Iunonis fuit

Insulæ fertilitas.

1529 antiquissimum, & multis donis à vicinis populis dotatum. Vnde etiam Masinissę regis præfectus duos elephantinos dentes incredibilis magnitudinis ex eo templo in Africam secum detulit. Id cum Masinissa intellexisset reuerentia Deæ permotus, dentes in templum remisit. Aliud erat templum Herculi ibidem ad Austrum dicatum, quod finitimis in maximo honore fuit. eius adhuc ingentes ruinæ supersunt in insulæ angulo qui Euriportus dicitur. Constat præterea hanc insulam semper Siculis fuisse amicam, præsertim quod facilis sit hinc inde transitus. Innocentius quoque eius nominis primus pontifex ibidem Concilium ducentis & quatuordecim Episcopis contra Pelagium celebrauit, in quo Syluanus Melitensis præsul & D. Augustinus fuêre præcipui. Sunt enim ibi homines religioni deditissimi ac D. Pauli patrocinio potissimum vtuntur, præsertim verò fœminæ eximia pulchritudine decoratæ, quæ tamen velata facie incedunt.

D. Pauli habitatio in Melita.

Nam in hac insula Diuus Paulus, cum captiuus Hierosolymis Romam ad Cæsarem duceretur, per tres menses habitauit, atque à rebus ibi peractis celeberrima semper habita fuit. Cum enim ibidem Centurio cum ducentis & septuaginta sex hominibus naufragium passus esset, omnes à Deo D. Paulo donati fuerunt, ita vt nullus illorum interierit, id quod S. Paulus Centurioni prædixerat: alij enim natando, alij in tabulis aut nauis fragmentis in terram euaserunt incolumes. Incolæ verò præstabant ipsis non vulgarem humanitatem. accensa enim pyra omnes recipiebant, propter imbres frequentes & frigus hyemis. quum congregasset autem Apostolus sarmentorum multitudinem, & imposuisset in ignem, vipera è calore prorepens manum eius inuasit. Vt verò Barbari videbant pendentem bestiam de manu eius, inter se dicebant: Omnino homo hic est homicida, quem seruatum à mari vltio non sinit viuere. Paulus verò excutiens viperam in ignem, nihil mali passus est. At illi existimabant futurum vt incenderetur, aut mortuus repête concideret. Diu autem illis expectantibus & intuentibus nihil mali illi accidere, mutata mente dicebant eum esse Deum. In locis autem illis erant prædia primati Insulæ nomine Publio, qui eos exceptos triduo benignè tractauit hospitio. Contigit autem patrem Publij febribus ac disenteria vexatum decumbere, ad quem Paulus intrauit, & cum orasset imposuissetque ei manus sanauit eum. Hoc igitur facto cæteri quoque qui habebant infirmitates in Insula accedebant, & sanabantur, Qui etiam multis honoribus hospites honorauerunt, & soluentibus nauim, quæ necessaria erant imposuerunt. Post menses autem tres nauigaurnt in naui Alexandrina, quæ in insula hyemauerat, cui insignè erat Castor & Pollux, ac primò Syracusas, inde Rhegium, & tandem Romam peruenerunt. Itaque cùm Christiana religio ad Insulanos peruenisset, ob D. Pauli inhabitationem, & verbi Dei ibidē prædicationem, semper fuerunt celebres. Ab eo tempore quo D. Paulus viperam excussit in ea insula nullum maleficum animal gignitur, neque aliunde allatum nocet. est etiam sacellum D. Pauli in littore ædificatum vbi eius nauis allisa erat, in quo multi ægroti morbis liberantur.

Rhodijs Melita insula tradita.

Cum itaque Carolus Cæsar loci opportunitatem, & Ioannitarum equitum fortitudinem & magnanimitatem considerasset, cum ipsis agere cœpit, vt Syracusas relinquerent, atque ducalem sedem Melitam insulam munitissimam transferrent. Videbant quidem equites Rhodij quanto periculo sese exponerent, & quod Barbari ab ortu & meridie omnia loca longè latèque possiderent, vnde commodè ipsos inuadere & ingenti classe oppugnare possent, nihilominus ob Christianæ Reipub. emolumentum, insulam oblatam susceperūt, atque sese eandem contra Barbarorum varias irruptiones pro virili sua defensuros promiserunt. Inter alias autem conditiones Carolus Cæsar ipsis imposuit, vt & Tripolim suis viribus defenderent, & Mauros ac Sarecenos procul inde propulsarēt. Sita est Tripolis (quę & Neapolis dicitur) in promontorio ad mare Africum, vbi Cymphus fluuius Africæ sese in mare exonerat, è regione Melitæ insulæ ad centum millia passuum. Altera verò conditio erat vt Cæsari aut alijs Christianorum principibus contra Turcas, Sara-

nos, Arabes, Mauros, atq; alios infideles, pugnantib. subsidio essent, & lógè ab eorũ finib. arcerent. In primis verò vt instructa classe Pyratas in mari Mediterraneo persequerentur & tollerent, atq; etiã Christianorũ littora à Barbaris fortiter defenderent. Insuper quoq; vt Hispaniæ & vtriusq; Siciliç reges protectores agnoscerẽt, & singulis annis gratitudinis ergo Falconẽ offerrent, in alijs liberi essent, suoq; magno Magistro obedirent. Hacque ratione Rhodij equites nobilissimę huius insulę possessionem impetrarunt, atq; ad nostra tẽporã per quinquaginta annos animosè conseruarunt. Sua enim classe ita vicina littora circumnauigatũt, vt Christianis omnibus solatio, & inimicis Barbaris terrori esse cœperint: quoticunq; etiam Christiani principes cum Turcis aut Saracenis bellum susciperent, Melitenses equites fortiter ipsis adfuerunt, & tales sese præstiterunt, vt meritò ab omnibus diligerentur & reuererentur. 1519

Ordinis huius princeps ad eminentiæ suæ statum conseruandum Melitensis insulæ prouentibus fruitur, qui ad decem millia ducatorum in singulos annos extenduntur. Vt etiam liberalem sese omnibus exhibere queat annuatim aliquot millia Coronatorum ex ordinis ærario attribuuntur: quin etiam in singulis nationib. domus vna commendatitia principi cum omnibus bonis & redditibus cedit: praeterea si quæ bona per equitum excursiones maritimas Barbaris auferuntur, decimæ principi assignantur. Excurrunt autem sæpius ad quingenta aut sexcenta milliaria versus Græciam & Rhodum, vt Barbaris noceant, Pyratas tollant, atque mare pacatum reddant. Habent plerunque Melitenses equites sex Galeas, quarum singulæ quadringentos aut quingentos milites & sedecim tormenta maiora bellica ferre possunt, quibus excurrentes Barbaros compescere atque intra suos terminos sese continere cogunt. Interalias habebant maximam & omnibus hostibus in mari mediterraneo nauem formidabilem. Hanc & Carolus Imperator, & Franciscus Galliæ rex, cum infesta bella inuicem agerent, petebant. Verum ordinis Priores deliberatione habita eandem demoliti sunt, atque vtrumque amicum habere, & dissidentes ad pacis conditiones flectere cœperunt. Erat autem Perinus de pòte ordinis tum quadragesimusquartus magnus Magister in Melita electus, cum Iohannes ab Hatstein per Alemaniam prior ætatem prætendisset, quasi arduo huic officio insufficiens esset. Perinus ergo officium assumens omnia in insula ritè disposuit, atque ordinis sui equites instar fratrum aut filiorum loco dilexit & fouit. Cessit ordini hæc insula anno salutis, milesimoquingentesimo vigesimonono.

Ordinis Magistri conditio.

Adulto vere & læto iam gramine virentibus campis Solymannus nihil ab instituto cõsilio repetẽdæ Vngariæ discedit, & Magistris equitũ imperat vt copias omnes ad signa vocent. Europeis equitibus imperabat Habraymus, Asiaticis autem Betranbeius, hic ad edictum ex Asia copias in Europam traducit, ille aduocat zanzacos omnes, qui sunt prouinciarũ præfecti. Ab his ex vetere disciplina accersuntur Subasses, Vayuodæ, & Flamurani, qui distinctarum alarum atq; turmarũ præfecti sunt. hi omnes indicto die opportuno loco cõueniunt, præcipuéq; apud Sophiam Triballorum vrbem. quæ Europei magistri equitum certa sedes est, sicuti Asiatici vrbs Cuthea Galatię. præmittunt itaq; voluntarij equites, qui sunt extraordinariæ militiæ temporarijque stipendiarij ex omnibus prouincijs. Transdanubianiq; præsertim ad prædæ spem euocati, ideoq; eorum lingua Achangi appellãtur. Eorũ ingens numerus esse cõsueuit, vtpote qui supra quinquaginta millium numerũ adimpleant. reguntur aũt imperio peculiaris præfecti, qui ex antiquissima Turcarum familia, vti virtus prouchit. ex vetere prærogatiua eligitur. Is tum erat Achomates Michaloglis, qui anteire Magistri equitum agmina, & primus in hostilem regionẽ irrumpere, & latè prædari ferroqùe & incendio cuncta absumere iubetur. itaq; Solymannus præeũtib. Europeis & Achangis, Asiaticis terga tuẽtib. Hadrianopoli profectus quintis decimis castris Belgradũ peruenit, superatóq; Sauo Drauóq; fluminibus, iter rectã Budã extendit. Iisdem fermè dieb. quibus Solymannus Bel-

Turca in Vngariã redijt.

gradum

gradum applicuit, Ioannes rex, quãto maximè potuit Hungarorum procerum comitatu septus, ipso Lascho comite, ad Solymannum venit, vt honoris causa in gratiam clientelámque suscipientem præsens agnosceret, tutelarem eius dextram oscularetur, atq; eum vt promissa præstaret gratias agendo veneraretur.

Solymanni cum Vayuoda cõgressus

Tyrannus graui frõte sed amico obtutu parum se puluino commouens, dextrã suam fide præstantẽ, ideoq; semper valituram, apud eos quos in amicitiam reciperet porrexit: testatus nihil sibi optatius & meliùs à numine posse tribui, quàm vt miseros ab ipsius præsertim hostib. iniqua & indigna perpessos subleuare possit. Proinde bono animo esse vellet, cũcta enim quę victore gladio eo bello de hostibus pararet, liberali animi decreto ei protinus esse concessurum. In conciliando autem Solymanno Iohãnes Habraymi Bassæ efficaci studio profecit, quem antea per Laschum ita precibus atq; muneribus, præoccupato eius animo, sibi beneuolum amicúmq; parauerat, vt regiæ causæ patrocinium facile susciperet, Aloysio Gritto præsertim internuncio fœlicíq; auspice. Is enim castra sequebatur, & vti erat Andreæ Venetorum principis filius, ideoq; præclara eius nominis cõmendatione insignis & omnis elegantiæ peritus, ab intimo conuictu secretioréq; consuetudine familiaris, tanta valebat gratia, vt Habraymum ab occulto quodam sidere Solymanni genio non obscurè imperantem, eò quò vellet facile perduceret. Aduentantis Tyranni fama rectáq; Budã ire pergentis, Budenses metu perculsi fermè omnes vrbe profugerunt, & in proximas vrbes, pars Strigonium, pars Albam regalem, alij Possonium demigrarunt. Itaque vacua penè potitur Buda, & arcem quę Germanico præsidio tenebatur oppugnari iubet. Turcæ perfectis per cuniculos subterraneis operibus, vectibus & dolabris ima turrium fundamenta subruere conantur: vt suppositis ignibus arcem excindãt. Etiam sulphureus vapor succensi in cuniculis tormentarij pulueris ad nares Germanorum permeabat, & ex discurrentium Turcarum habitu, non obscura concasuræ mox turris indicia notabantur, quo ingentis periculi metu adducti cum hoste saluis rebus paciscuntur. Cæterùm cum eius præsidij milites, qui erant ferè septingenti, ex conditione incolumes sarcinisq; suis onusti Possonium abirent, Tyrannus Ianizaris ad vnum trucidãdos obiecit, quod inuito Nastado arcis custode deditionem fecisse dicerentur.

Turcæ Austriã ingressi.

Exinde Turca castra mouens eo consilio, vt Viennam duceret, ex itinere Altaburgum oppidum Bohemico præsidio custoditum adortus, vel impigrè Bohemis aliquandiu propugnantibus, sed mox cadente ipsorum duce, concepto grauimetu, murum deserentibus, expugnauit, interfectis fereàd vnum Bohemis. Ab Altaburgo Achanges versus vrbem Quinq; ecclesias vocatam prædatum dimisit, qui intercepta ingenti omnis generis hominum præda, nemine vsquam resistẽte, prætervecti Viennam luctuosas ad Lintzium vsq; excursiones fecerunt. His Barbatorum præcursionibus antea prouisis Ferdinandus rex, graui in census cura, quas potuerat euocare & cogere copias intra Viennam contulerat, & maiorib. cogendis præsidijs implorabundus opem singulos regulos singulásq; ciuitates adiens volitabat: paucis aũt dieb. secundum amissæ Budę famam circiter viginti millia peditũ & equitum Viennam confluxerunt, quibus præstantissimi duces præerant, inter quos eminebant Philippus palatinus Rheni, Nicolaus Comes à Salma (qui Ticinensi prælio, in quo Franciscus rex Galliæ captus erat, inclaruerat) Vvilhelmus Rogendolphius regię aulæ magister, & Ioannes Cazianer natione semi Illyricus. Aderant etiam aliquot Ioannitarum ordinis commendatores, præterea Nicolaus Turrianus, Ioãnes Hardecus, Leonardus Velsius, & Ecci⁹ ab Reischach inter Germaniæ proceres bellica laude illustres. Ab his præparata sunt ænea circiter cẽtum currulia tormenta, præter minora. hæc erant ferè trecenta, quæ pilam plumbeam infra anserini oui magnitudinem ferrent, & pro corona mœnium iuxta pinnas earúmq; fenestellas disponebantur.

Vienna à Turcis obsessa.

Circiter Idus Septembris Anni 1529 Solymannus Viennam peruenit, aliquanto tardius quàm sperarat, quod eius cursum toto ferè itinere amnes innundantes retardassent.

retardassent, ob idq; Danubius minus idoneam aut tutam nauigationem subeunti- 1529
bus tot nauigijs onerarijsq; præsertim lintribus præberet. Igitur Solymānus quinis
castris diuersa ac opportuno loco positis vrbem circumplexus, tantam per omnes
campos tabernaculorum multitudinem Viennensib. è sacra turri, quæ è media vrbe
excellsissima structura exurgit, prospectantibus ostendebat, vt octona vndiq; sub-
vrbani agri millia passuum occupare dicerentur. Habraymus montem vbi castellū
est antiqui operis desertum præoccuparat, vnde non interiecto magno vallis spa-
cio totam vrbem despicere posset, extra tamen tormenti iactum. Betrambeius au-
tem considebat contra purgatoriam portam, iuxta sancti Huldrici templum. Ter-
tia castra erant Michaloglis, quæ secundum accliuia montis ad templum S. Viti la-
tissimè extendebātur. Quarta erant posita ad Scotorum portam, ad Danubij ripam
pertinentem, qua in parte constitutæ fuerant Asaporum turmæ, quibus admisce-
bantur validę Ianizarorum cohortes, quæ repentè erectis longis munitionibus
sclopetis rem gerebant, nec quenquam in muro Vienensium consistere patiebant.
Superfundebatur autem tanta sagittarum vis intra vrbem, vt per regiones, qui non
essent galeati, tanquam è cælo decidentibus sagittis grauissimè ferirentur. Cæterū
Solymannus ad D. Marci templum prætorij vexillum erexerat, septus hortorum
lateritijs munitionibus, & per Asapos actis cuniculis mœniū fundamenta subrue-
re, & dolabris ac vectibus non vno in loco muros præcidere iubebat. nam quū mu
ralibus tormentis careret, ad id genus oppugnationis via rectior & potior videba-
tur, vel ob id præsertim quod magno Vienensium incommodo accidit.

Solymannus ad deditionē hortatur Vienenses.

Vuolfgangus Hoder Possonio exiens cum iusto tormentorū apparatu expedi-
tisq; copijs, subeuntem aduerso flumine Turcarum classem eo euentu aggressus
fuerat, & multa nauigia minora demergeret, & lintres aliquot magnos, quibus ma
iora tormenta ad oppugnationem mœnium subuehebantur, perforaret ac demer-
geret, & Turcæ amissis pluribus è numero sociorum naualium, multisq; militibus,
qui classi præsidio impositi fuerant, interfectis, insigni clade afficerentur, paucisq;
suorum amissis Vuolfgangus Possonium victor rediret. reliqua tamen Barbarorū
classis vbi Viennā peruenit, primo impetu pontes omnes præcidit & diruit. nam
Danubius paulo supra vrbem in aliquot partes diductus paruas efficit insulas, quę
pontibus iunguntur, per quas Austriana via in vrbem dirigitur. ea classis ita ver-
sus arcem constitit, vt neq; terra neq; flumine aditus vllus liber aut tutus exituris
vel ingressuris relinqueretur, & si qui armatorum cuneis effectis portis erum-
perent, facile à Barbarorum multitudine intra vrbem cum detrimento retruderen
tur. Nam paulo antè Ioannis Hardechi equites vel egregiè pugnantes & splendi-
dis muniti armis erumpere ausi, detrimento accepto, cum ab equitibus tum à Iani
zaris sclopetarijs reliquisq; sagittarijs tanta perturbatione pulsi reiectique sunt, vt
multis interfectis & vulneratis Vuolfgangus signifer cum vexillo caperetur, qui
non multo post à Solymanno insigni donatus veste ad suos remissus est, cum man
datis vt præsidiarios milites simul & Vienēses ciues ad deditionem hortaretur.
Ipsum enim si pertinacius resisterent pro humanitate & muneribus quæ offerebat
in omnem ætatem & sexum gladio sęuiturum. Sed ea erat omnium constantia vt
nihil tanta multitudine hostium terrerentur, & probè se mœnia defensuros confi-
derent, postquam nulla hostibus esse muralia tormenta perspicerent.

Cuniculis murus prostratus.

Postea omnis labor totáq; spes subruendi muri apud Turcas posita erat in cuni
culis qui tribus in locis subter fundamēta mœnium ducebātur, quorum operum
sonitu sedulo Germani auscultantes, & quo tenderēt telluris cōmotę pulsu certis
plenorū aquis peluiū & tympanorum militariū instrumētis deprehendētes, parib.
cuniculis occurrebāt, quando necesse esset tympana solo apposita, vel ex minimo
terræmotu cōmota membrana palpitare, vasa autem pariter concussa tellure cris-
pantem aquam ostendere. Ad hæc inspectis in partibus murum introrsus ingen-
tium trabium tibicinibus efulciebant, vt casura extra mœnia prorruerent. vti tum
acci-

1529 accidit quum excitatis ab hoste cuniculorũ ignibus, ad Carinthiam portam magna pars muri iremefacta, incolumi tamen turri hisceret atq; extra prolaberetur, Turcæ præpediti ruina & confertim ingredi conati facilè ab armata Germanorũ phalange repellerentur. nec multo pòst contra templum D. Claræ proruens murus binis hiatibus æditis, sed his non omnino latis, Turcæ ad irrumpendum inuitarẽtur, & quanquam propter angustias tenui cuneo intrarent, cruentum tamen sed suo maxime sanguine certamen cum Germanis eius stationis contraxerunt, tanta Barbarorum audacia constantiáq; nostrorum, vt protectæ splendentibus armis cohortes faclle inermem turbam hostium temerè proruentem & cuspidibus sese vltró offerentem egregiè sustinerent: & quod Barbari essent numero impares multos eorum confoderent, tergáq; dare & tumultuosè regredi multis cadentibus cogerent.

Horrẽda vrbis oppugnatio.

Triduo pòst atrocissimè dimicatum est, quum pars muri iuxta Carinthiam portã non longè à priore mœnium ruina ita concidisset, vt Turcæ nostrorum phalanges in pomœrio constitutas paratásque ad pugnam excipiendam patente ruina conspicerent, adorirentúrque ardentibus animis, & abiectis demum vtrinq; sclopetis & arcubus, ad gladios rem deducerẽt: quum eadem ratione qua Germani duces hortabundi phalangem promouerent, & Turcarum præfecti suos non verbis modò feróque vlulatu capescere pugnam, sed illatis vulneribus ad prælium compellerẽt. Certabatur omni genere telorum ignéque missili, sic vt nusquam acrius & periculosius hoc seculo pugnatum fuisse diceretur. Ambustus est Comes ab Othingen, & nonnulli pariter è Barbaris ordinum præfecti: quoniam Asapis & Ianizaris equites ipsi dimissis equis, suísque protecti scutis & incuruis armati gladijs, equestribúsque hastis audacissimè miscebantur. Ad extremum quum tribus horis esset pugnatum, Turcæ insigni detrimento accepto per easdem ruinas extrorsus præcipites dati sunt: at Solymannus tot irritis & maximè cruentis suorum prælijs permotus, immanium supremum suarum virium conatum editurus, præfectos omnes aduocabat & acerbissimis castigat verbis, quod partæ propè victoriæ defuerint, ignauissiméque contra morem inuictæ gentis à limine semicaptæ vrbis pedem retulerint. Propterea confirmarent animos, & rursus ad renouandam pugnam corpora atque arma pararent, ne dedecus admitteretur: se enim existimare turpissimũ incœpto abscedere. Proinde putarent aut egregiè in posterum diem expugnata vrbe vincendum, aut ignominiosè pereundum.

Turcæ pugna r.ct.

Ab hàc atroci denunciatione postridie qui fuit idibus octobris, supremo conatu redintegrata est pugna, vsq; adeo terribilis, vt quum Barbari agminatim per easdem ruinas in vrbem irrumperent progrederentúrque, & densatas horrentésq; hastis nostrorum acies contemnerent, præeunte incredibili crepitantium sclopetariorum procella, collato pede pugnaretur. Sed magno statim nostrorum commodo nonnulla maiora tormenta certis locis peritè disposita, collibratáq; in proruentes Turcas emissa sunt, tanta strage edita, vt milites prodeuntium ducum imperijs & minis parere desinerent, & Turcico gladio interfici quàm Christianis tormentis sterni satius & melius arbitrarentur, atq; eo modo finis Viennẽsium periculo est impositus, & insolentis Tyranni pertinacia fracta est, non dubia cum laude Germanicæ virtutis atque ignominia Barbarorum. Postero die Solymannus sibi discedendum multis de causis iudicans, captiuos quosdam ornatos veste sericà pecuniáque donatos in vrbem remisit, vt ducibus Vienensium referrent, se nõ eo consilio obsessum oppugnatúmq; Viennam venisse, vt vrbem caperet, sed peculiari de causa vt Ferdinãdum hostem suam nancisceretur, quo cum de Vngariæ possessione nobili prælio controuersiam finiret. Verùm postquam eum Viennæ non esse, & in vlteriorem Germaniam abijsse didicerit, moturum inde castra & ad quærendum persequendúmq; eum tanquam præcipuum hostem esse progressurum. Proinde ipsos rectè facturos si sese dederent. Quod si facerent, ipsum neq; ingressurum vrbem & Vienenses præsidiariósque ipsorum incolumes saluis, rebus seruaturum, donaturúmque perpetua immunitate. Hæc Viẽnenses, vti à Barbaro propter desperatam

vrbis

vrbis expugnationem prolata, irriserunt, maximoq; rerum discrimine liberatos cō fessi sunt. Nam postridie, qui fuit tricesimus dies obsidionis, Tyrānus castra mouit tribusq; itineribus & tribus maximis agminibus iter cœpit. Nam Strigoniensi via, atq; item altera quę ad Cia[illegible]ium Semillyricam regionem ducit, & tertia qua iter est in Bossniam digressum est, ita vt Habraym⁹ vltimo loco agminis terga clauderet, & classis toris Danubij ripis omnes commeatus & reliquarum rerū facultates terrestri agmini suppeditaret. 1530

Solymannus in regnū inglorius redijt.

A tanti hostis discessu lætitiam ingens perfudit luctus. quoniam suprà sexaginta millia Germanorum capita in seruitutem abducta ferebantur, vt magno Viennensium incomodo totus ager succisis vitibus & frugiferis arboribus fœdè deformatus visebatur. Solymannus autem Ioannem Budæ regem constituit, beneficiariumque & amicum ex diplomate & solēnibus codicillis appellauit, adiunxitq; ei Grittum vt ea pararent quæ confirmādo regno opportuna viderentur. Accidit autem vt Solymānus Ioannem in eius tabernaculum cum proceribus Hungaris admissum impensè rogaret, vt Paulo Strigoniensi, & Petro Pereno clementer parcere & in pristinum locum gratiæ recipere vellet. Nam Ioannes ab eorum ingenijs amicitiaq; plurimum abhorrebat, quoniam illi fluxa fide idem quod sibi antea officium dum coronaretur Ferdinando præstitissent. Nec multo pòst instātis iam hyemis frigora timens infesta iumētis camelisq;, præsertim calidiore sub cœlo natis, iter cœpit ad Belgradum, atq; inde inglorius in Thraciā est reuersus. Illi autem qui Viennæ in præsidio fuerant magna laude domum reuersi immortalē patriæ & sibi gloriam compararūt, atq; hinc inde summis honoribus excepti fuerūt. Cum etiam Carolus Cæsar Turcarum discessum cognouisset, ingenti cura liberatus Florentinos in deditionem suscepit, atq; sequenti vere 24. Februa. à Pontifice Clemente reconciliato Bononiæ, magna solennitate, Imperij coronam accepit, atq; cum Christianis in Augustanis comitijs deliberauit, qua ratione Turcarum conatibus obuiā ire, atq; hanc eorum insolentiam & in Germaniā irruptionem, primo quoq; tēpore compescere posset. Ibi etiam Protestantes imperij status suam confessionem Imperatori exhibuerunt, quæ à loco Augustana dicta fuit. Cum autem Carolus non semper in Germania rebus imperij pręesse posset, apud electores effecit vt Ferdinādus frater rex Romanorum crearetur, qui in sua absentia rebus in Germania præesset. Eodem tempore cum Solymannus Viennā discessisset magni quoq; motus à Turcis & pyratis circa Maioricam & Minoricam adeóq; circa Melitam insulā excitati. Erant enim in mari Baleario pyratarum 15 naues armis & militib. optimæ instructę, quę Haydeno duce omnia littora Christianorum diripiebant. Id cum Don Rodericus Portunde obseruasset ad Ebusum insulam octo triremibus hostem inuadere statuit, filio ipsius Ioanne plurimum disuadente, qui videbat Barbaros numero nauium & militum nostros superare. Verùm Portundus sua triremi procurrens in hostem impetum fecit & vndiq; circundatus succubuit. eandem fortunam & Ioannis Cantabri nauis, postea & reliquæ subierunt: plurimi tamen nostrorū littora petentes euaserunt. Ea victoria parta Haydenus & Salecus Pyratæ se Alcayrum ad Hariadenum Barbarossam contulerunt atq; ei et sibi apud Solymannum magnam authoritatem compararunt. Itaq; is audentior factus viribus coniunctis cum Sina Iudæo sexaginta nauibus Alcayro soluit, atq; vrbem Gades occupare statuit. Verū Andreas Auria assumptis Melitensibus ipsis Barbaris obuiam processit, atque ad Cercellum hostem deprehendit. Ibi Halicotus victus fugam arripuit. & in arcem contendit. Itaq; vrbs à nostris capta & octingenti Christiani ex carceribus liberati. Dum autem milites auidius prædæ incumberent, Barbari ex arce erumpentes nostros deturbarunt, & iterum ad naues compulerunt. Hisce peractis nostri maria percurrentes pyratas dissiparunt, & ingenti præda onusti in Melitam & Sycīliam reuersi sunt.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MArique fortiter gestarum,

Liber octauus.

PACATA Italia Carolus 5 Imperator è Belgis aduerso Rheno profectus Ratisbonam venit, vbi totius Germaniæ conuentum plurimis de causis & conciliandis præsertim Catholicorum & Euangelicorum animis erat indictum: dum autem hisce rebus occupati essent, certis rumorib. affertur Solymannum innumerabilib. copijs instructum è Constantinopoli in Mysiam peruenisse: eadē confirmant Clementis pontificis & Venetorum literæ. magnus timor tū Germanis incutebatur, Austriacis præsertim, qui proximis Turcarum incursionib. abacta pecora, raptos in seruitutem liberos cum vxoribus, & fratres trucidatos, incensaq; ædificia, repentina belli clade conspexerant. Fama erat ea de causa redire in Pannoniā Tyrannum vt Viennam expugnaret, à cuius mœnibus paulo antè fortiter repulsus cum ignominia discessisset. aut si Germani duce Carolo contra prodirēt in aciem, de totius ferè terrarum orbis imperio decertaret. ipsum enim vnū se esse, expugnata à Machomete proauo Constantinopoli, & Constantino vltimo Græcorum imperatore occiso, ad quem Romanorum imperium legitimo iure pertineret. Vnde etiam Carolum non Cæsarem sed Hispaniæ regē superba dissimulatione vocabat. Ferdinandus Cęsar vbi fit certior Solymannum prima agmina per Thraciam extēdisse, ad eum cum muneribus & æquissimis de pace fœdereq; mandatis tres legatos mittit, quorum princeps erat Leonardus Negarola nobilis Vicentinus literarum & multarum linguarum peritia insignis. Illi in Triballorum finibus obuiam Tyranno facti nihil plus tulerunt, quàm vt castra sequerentur. 1531 *Turcarū apparatus in Germaniā.*

His Ratisbonæ nunciatis Carolus Germanię proceres alloquitur, docetq; in eo communi rerum periculo nihil tutius esse consensu, nihil dissensione calamitosius, proinde excitarentur ad id classicum, quo sæuus & Barbarus hostis cunctis cathenas & templis ac urbibus vastitatem denunciaret. se constantissimo animo paratū esse contra hostes proficisci, ad tuendam religionis causam, ac nominis sui dignitatē, si ipsi fortiter coactis copijs Christi vexilla & victrices aquilas sequerentur, atq; vnà (more maiorum) pro salute omnium bellum susciperēt: acciturum se cōfestim Hispanorum & Italorum expeditas cohortes magni roboris auxilia, quibus Germanorum statariæ legiones firmarentur: præterea Rhodiæ militiæ equites adfuturos, atq; Clementem pontificem in hos apparatus magnam auri vim collaturum. Ad ea principes legatiq; responderunt in animo esse Germanis salutem publicam imperijque existimationem tueri, propulsare iniurias, & Christianæ religionis hostes bello persequi. Cæsarem verò prolixè collaudare, qui se eo bello Imperatorem futurum profiteretur, & externa item auxilia Germanis esset adiuncturus. Idcirco ipse fraterq; Ferdinandus darent sedulò operam, vt ea quæ vsui essent maturè expedirent. ipsos enim æstimato prouinciarum ex vetere formula censu, delecturos milites, & ad condictum Viennam vndiq; in castra transmissuros. Itaq; fit decretum è summa Concilij vt in aliud tempus religionis causa differatur, cæterisq; controuersijs postpositis omnes in vnum belli apparatum animos intendant. *Carol⁹ princeps hortatur ad bellū Turcicum.*

Igitur Carolus Alfonso Vastio in Italiā perscribit vt veteres præfectos aduocet, & per eos cohortes conscribat, & quantum maximè potest sclopetariorū numerū paret, simúlq; Hispanos oēs Tridentinis alpibus ad se celeriter in Noricū adducat. Andreæ quoq; Auriæ & Rhodiorū equitum Magistro iniungit, vt pari studio triremes & plures onerarias militariter exornent, & aduersus Turcarū classem in Græciam trajiciant. Accersit etiam è Belgio Burgundiáq; grauis armaturæ equitatum, & ab Hispania complures veteranos milites, & sibi quoq; cohortiū prætorianorū nomine duodecim millia Germanorū, ex his qui in Italia stipendia meruissent, mercede conducit, quib. Maximilianus Eberstenius & Tamisius Italico bello clari duces præficiuntur: vni Galli nihil huic bello se miscuerunt. Rex etiam Angliæ ab repudio vxoris, quæ Cæsaris erat matertera, penitus alienū ab amicitia animū osten- *Christianorū exercitus*

1531 dit. Interea pontifex dabat operã vt pecuniæ à quæstorib. vndiq; cogerentur: licet ærarium in bello Florẽtino ferè exhaustum esset. Vnde in Cardinalium senatu decretum, vt quinq; decumę sacerdotijs imponerentur. Mox etiam Hypolitus Medices Cardinalis legatus ordinatur qui huic bello interſit. Eius aduẽtus Ratisbonæ à Cæsare & Germaniæ procerib. lætanter exceptus. nam ingentem pecuniã, multósq; viros fortes & notos centuriones ac militares equos adduxerat. Igitur consilijs cũ Campegio cõmunicatis octo millia Hungarorũ equitũ conduxit, quos in finib. Pannonię dispersos collegit. Transierunt quoq; ad Ferdinandũ supra cæteros duces Valentinus Thuracus & Bachitius Paulus admirãdæ virtutis homines, sed fide instabili. His Hypolitus singula vexilla de manu tradidit, in quibus imagines crucifixi seruatoris depictæ erant, additę etiam vestes ex purpura auróq; militares ac aurei torques.

Strigonium à Turcis obsessum.

Prima Turcarũ agmina iam Samandriã peruenerãt, quũ Ioãnes Vayuoda arma expedit, Grittoq; negotiũ dedit vt Strigonij arcẽ tormentis expugnet. Sitũ est Strigoniũ in ripa Danubij triginta passuum millib. ab vrbe Buda, cuius arx egregiè munita Ferdinãdi pręsidio tenebatur. Igitur Grittus terrestrib. atq; naualib. copijs diu antea obsessum admotis muralib. tormẽtis aggreditur, cuniculiq; agũtur, per quos murus corruat. Consistunt tamen fortiter in muro Germani seq; fortissimè defendunt. Sed cum rerũ omnium propè inopia laborarent, & minus salubri aqua vterẽtur, vt plures morbus inuaderet, a Posonianis auxilia fumo & ignibus petere cœperunt. Erant Posonij Thomas Agriensis Episcopus, & Vulcanus Iureconsultus Cæsaris Ferdinandiq; legatus. Illi cognito Strigoniensiũ periculo ad Viennę pręfectũ scribunt & hortãtur, vt priusquã Tyrannus Sauũ trajciat, deductis è Vienna præsidijs, & demissa grauiori classe, obsessis opẽ ferre maturarent. Præerat tũ Viennẽsi & cunctis Ferdinandi copijs Catianer, qui in conferenda pugna fortis, sed in consilijs suscipiendis turbidus & peruicax. Is quòd putabat Turcas ad oppugnandam Viennam vti arcem belli protinus aduolaturos, iudicabat eam vrbem nulla ex parte præsidio nudandam. Posonianis tamẽ rescripsit, vt Nasadias quãtas haberẽt propugnatoribus instruerent, pollicetur uerò se paulò pòst grauiora nauigia maioribus tormentis referta submissurum. Vngari Nasadias uocant nauigia oblonga remorum ordine valde expedita, biremibus prædatorijs, quæ in mari visuntur disciplina celeritateqúe simillima: eius generis ad sexaginta circa Posonium in statione erant, quas Corporanus rei nauali præpositus deducit, & remige milite ac minoribus tormentis complet, vt in Comaria insula, quàm paulo infra Posonium Danubius efficit, desertum quoddam Castellum occuparet, atq; inde cũ grauiora nauigia Viẽna applicassent, in hostiũ classem inueheretur. Ea erat in obsidiõe Strigonij distributa in statiões, ut flumine nihil omninò obsessis importari pateretur.

Naualis pugna ad Comoram.

Dum hæc ad Posonium parantur, Grittus per speculatores de hostium cõsilio fit certior, erant enim permulti Hungari in partibus Ferdinandi, qui non valde turpe ducebant hac & illac transire. Igitur ipse celeriter cõsilium capit præoccupandi hostis conferendæqúe pũgnæ, priusquã grauiora hostiũ nauigia Nasadijs coniungantur. Erant ei Nasadię numero Posonianis ferè pares, quamobrẽ in has plures sagittarios & Sclopetarios Turcas distribuit, atq; ad præstandã gnauiter operã cohortatur, certis pręmijs propositis, nec mora aduerso flumine per noctem ad hostes magno silentio prouchuntur. At Posoniani qui iam ad Comariã peruenerant, vbi ex pulsu remorũ de aduentu hostiũ cognoscunt, vehementer perturbãtur. Erat Pestanus senex quinque Nasadijs præpositus, is Corporanũ monet, vt congressum deuitet ac sese Posonium recipiat, ipsum à postremo agmine classem defensurũ, profectione ipsa per Hungaros prodita. Corporanus ingenio ferox Pestani monita contemnit, atque prælij signum proposuit, diuidebatur classis in tres acies. Pestanus omnium primus prorumpit, & Danubij secũdo cursu cõcitatus hostes adoritur, eo impetu quatuor eorũ Nasadias perfringit, primũ agmẽ perturbat, & magnã victorię spẽ sequẽtib. prębet. At Turcę confertis nauigijs vim ac impetũ nostrorũ

constanter

constanter excipiunt,fit prælium atrox,amittunt plerique remos,contis & gladijs rem 1532 gerunt,tormentorum sonitu & fumo,& tot gentium dissono clamore,omnis oculorum & aurium vsus eripitur.ad hęc nebula crassior diluculo orta ita amnem totū & classes intexerat,vt nauium magistri non planè perspicerēt quamnam in partem proræ inclinandæ.Erat Turcis fluminis impetus maximè grauis,sed ea iniquitas cō iuncta inter se eorum nauigia cōfirmabat,præsertim cum Posonianorum oculi aduersis orientis solis radijs ferirentur:tum verò Turcæ discussa nebula tantam vim sagittarum aduersis nauibus superfuderunt, vt propugnatores & remiges his cōnixi in fugam verterentur,in eo tumultu Pestanus egregiè pugnans interficitur. Cor poranus cum tredecim Nasadijs profugit,reliquæ aut demerguntur aut delinentibus in proximas ripas militibus vacuæ capiūtur. Ex mille & septingentis hominibus quarta pars interijt,cęteri terrestri itinere Posonium sunt reuersi. Post id pręliū Grittus arcis Strigoniensis oppugnationem intermisit,ratus circumuallatum hostem non diu obsidionis incommoda toleraturum.

Sub id fere tempus Hispani,qui in Aemilia statiua habuerant, ad alpes peruene *Italorum seditio.* runt.Erant in eorum castris supra viginti millia hominum, sed tertia ferè pars inutilis turbæ,cum tantum septem millia veteranorum peditum censerētur: cum multis enim impedimentis,vētere præda onusti,secum fortunas suas & scorta deferendas censebant.Hanc militum licentiam cum Vastius,cōmeatus inopiam veritus, castigare & sarcinarum numerum præscribere vellet,ad Arhesim militaris seditio exarsit.Ergo Vastius quædā temporis necessitati tribuenda ratus ad Cæsarē peruenit, ac menstrui stipendij pecunia cohortes placauit. Non multo pōst Italicæ cohortes sunt subsecutę:tanta alacritate in cisalpina & togata Gallia,Piceno,Vmbria,totáque passim Hetruria milites bello assueti nomina dederunt,vt duplicatum signorum numerū quisquis præfectus adduceret.Inter hos erant Martius Columna,Petrus Maria Rubensis,Philippus Torniellus,Ioannes Baptista Castalius,& Fabritius Maramaldus veteres pręfecti,vnà cum quatuordecim millibus delectorū peditū,prçter voluntarios,qui vndique Viennam confluxerunt.Has legiones Ferdinandus Gonzaga cum duobus millib.galeatorum equitū secutus est,in quib. fuit ala ab Alfonsō Atestino missa, & trecenti veteres Hispani equites, & turmæ aliquot Græcorū. Hæc multitudo ad Halam nauigijs imposita secundo amne Oeno ad Passauiā Danubium intrauit. Sub id quoque tempus Cæsar inspectis Sequanorum & Belgarum copijs,tormentisque maiorib.(quæ Norinbergæ comparauerat [illegible]ibus impositis,à Ratisbona Lintzium deuehitur.Adeŗant & Rhodiorum al[illegible] equites,ex Germaniæ prouincijs.Nunquam tot nauium tótque militum à Romanis vsque temporibus,Danubius tulerat.

Interea Solymannus qui sextis & quinquagesimis castris Belgradū peruenerat *Guintiū oppidum à Turcis obsessum* Sauo amne multis simul pontib. cōstrato innumerabilem equitum multitudinem in Pannoniam effudit, relicto in dextra Danubio paulatim ad læuam deflectens, vt intactæ superiore bello regionis copijs vteretur,& rectà in Styriam prouinciā contenderet.In eo itinere Guintium occurrit,quod Nicoliza Iuriski vir fortis domesti co præsidio tuebatur. Oppidum id non longè à Sabaria in plano est positum, quadrato nec magno ambitu,& modicis mœnib. cinctū.Igitur Nicoliza refectis propugnaculis & militibus confirmatis,vires hostis contemnere seque ad extremū rerū exitū tueri constituit.Habraymus ergo Bassarum princeps(cui Solymannus supremi imperij potestatem primus cōmunicarat)ad Guintium profectus Nicolizæ fidem promissis & minis pertentat.Sed quum Nicoliza nihil pacatū respōderet, eo piæ innumerabiles in coronam mœnibus adhibentur,aguntur tribus locis cuniculi,vt subditis ignibus mœnia ab imo disrupta frangerentur.Cæterum quum proruente muro Guintiani pręsentibus animis introrsus munitiones extruerent,& cuniculis diligenter vel à fœminis obuiam iretur,ac instatione audacter persisterent,& multi vtrinque tormentarijs glandibus peterētur, Habraymus agmina Asaporū atque Ianizaros prætorianos ad eam muri partem conuertit,quæ meridiem spectat: à se-

1532 ptentrione verò vbi multi passim colles exurgunt currulia tormenta perducit, vt terga propugnātium hostium verberaret. Ea res non statim animaduersa magnum Guintianis detrimentum attulit, quum eodem tempore aduersi sclopetariorum & sagittariorum multitudinem vix ferre possent, auersi vero plumbeis pilis sternerentur. At Nicoliza, quanquam suorum clade perculsus sese non deserit, sublata ex ædificijs magna tabulatorū atq; asserum multitudine, perpetuam munitionē introrsus à muro pedes duodecim erigit, qua milites occultati commeando & propugnādo consistere possent: eo subitario opere perfecto, Turcæ incertis demū ictib. tabulata petebant, ita vt pauci & casu quidam interirent: sed quotidie aliquot puerorū, fœminarum, & senum vulnerabantur, quod in ligneas domos frequentes pilæ, terebratis repente tabulatis, in nihil tale expectantes inciderent.

Turcarum strages. Interim ducenti equites Turcæ è castris prædabundi vltra Neostadium excursionem fecerunt: qui cum diu vagati ad Leopoldum vicum peruenissent, inciderunt in insidias, sic vt inter amniculum, qui illac præseptis ripis perlabitur, & mediam vici regionē interclusi, ferè oēs ab Hungaris equitib. cędeientur aut caperentur. Leopoldenses enim ingenti stipite prælongæ arboris ita clauserant viam, vt cum is stipes in lignea tricubitali columna ad libramentum suspensus esset, & in axe verteretur, facile cum vellent in directum extenso stipite à læua dextráq; aditum aperirēt, vel eo contraria ratione reducto per obliquū leui momento precluderent. Ea enim erat agrestis machinæ forma, quod esset vndiq; armata præacutis ramorum truncis latè prominentibus, vt Turcę equites tanquam indagine clausi caperentur. Præfectus alæ Pauli Bachitij detruncata humeris hostium capita Viennam detulit, & ad omen victoriæ spectaculúmq; coeuntium vndiq; militum in mœnib. præfixit. Tū verò ex captiuis certius est cognitum duplo ampliores cōpias, quàm quisquā rex Ottomānus ad bellum eduxerit, & ob id ferè innumerabiles esse in castris, ipsúmq; Solymannum sine muralibus tormentis aduētare, vt quam primum collatis signis cum Cæsare confligat, aut si hostis armatus non occurrat, ferro & incendijs cuncta obuia deuastet. Eadē quoque legati Ferdinandi retulerunt, quos serica talari veste & singulis argēteis pateris donatos à Guintio dimiserat, vt literas ad Ferdinādū Cęsarémq; deferrent, in oblongo & perangusto dentatæ chartæ volumine, aureis atq; ceruleis literis Arabicè scriptas, obsignatásq; aureo sigillo, & saculo purpureo inclusas. Summa hæc erat: Se vindicandis iniurijs, quas Ioāni regi beneficiario atq; amico suo intulissent, domo profectum in Pannoniam venisse, processurúmq; infesto exercitu in ipsorum prouincias, ac si quis cōtra relisterer, prælio certaturum secundissimis auspicijs Dei optimi maximi & Machometis, qui pro iustissima causa stare consueuissent. Proinde si regij nominis memores esse vellēt & armati progrederentur, vno prælio finiri posse controuersiam, atque ipsos totius orbis imperium in præmium victoriæ aut daturos protinus aut accepturos.

Turcica castra descripta. Cęterum legati & captiui virorum quingenta millia in castris Turcicis esse referebant, & tormenta ænea currulia circiter trecenta, è quibus maxima vix oui anserini magnitudine pilam emitterent, castra plena esse omnis opulentię, securitatis silentij, & disciplinæ: Solymannum ipsum (si superstitionem demeret) ab ęquitate, continentia, liberalitate, magnitudinéq; animi tanta fortuna dignum videri: statura esse supra mediocrem, habitu graciliore, ceruice oblonga, ore candido & exangui, ac osseo propemodum naso, eoq; plurimum adunco: raros patere ad prætoriū aditus, sed eum cuncta benignitatis officia per Habraymum humaniter implere lautitiam sibi castrēsi more largè præbitam fuisse, nihilq; sibi extra vini desiderium defuisse vnquam: vniuersum exercitum egregiè ali veruecinis carnibus atque oriza: nullum panis esse vsum, nisi subcineritij & tumultuarij: equos in vniuersum campestri pabulo contentos esse cuius magnam copiam eæ regiones ferant. nam prata nequaquam detonsa falcibus, quod sponte tulerint præaltè adultum & planè siccatum præbēt. Vnū esse in castris Habraymum ad quem, veluti exæquata cum Solymanno militaris imperij potestate, rerū omniū summa respiciat, eum esse

ingenio

ingenio excelso, graui, & expedito, ac ad virtutem exornandam maximè procliui 1532 & liberali, penes hūc maximarum & secretissimarum rerum arcana recondi, adeò vt Solymannus in eius viri consilio, fide, & vigilantia securè conquiescat. ab eo ꝓximam dignitatem tenere Aiacem & Cassinium magistros equitum, quos Bellerbecos vocant, huic Asiaticorum, illi Europeorū Sanzachos parere: secundum hos Michalogli Mustaphæ nomen celebrari, qui voluntarijs equitibus præsit.

Quum interim Habraymus plures dies irrito conatu in oppugnatione Guintij contriuisset, duo inusitatæ magnitudinis propugnacula ante fossam erexit, hęc nō murū modo, verum & turrim altitudine superabant, ea continenti totius exercitus labore quatuor dieb. fuerunt constituta, vt hinc etiā Turcarū multitudinē ęstimare liceat. postea in muro complurib. occisis aut vulneratis Turcæ, qua murus cuniculis disruptus erat, in vrbem impetum fecerunt, quibus irrumpentib. Nicoliza quātas habebat copias (vti in extremo conatu necesse erat) haud cunctanter opposuit. Sed cum iā propè intra murum prætoriani peruaderent, tantus sublatus est clamor cū eiulatu ab imbelli puerorū & fœminarū multitudine, vt stupefacti potius quàm territi impetum represserint. Ea cunctatio sicuti subeuntes tardauit ita animos propugnantium in immensum auxit Cum eo modo præfecti cohortium Turcas castigando atq; verberando nihil profecissent, pugnæ finis est impositus. Porro Habraymus pudore & ira cōturbatus, dū vi Nicolizę animū peruincere nequit, honestis oblatis conditionib. expugnat. data. n. fide publica euocatū ad se in castra eius virtutē commendauit, rogauitq; vt fortunæ periculū facere desineret, oppidū in eius potestate se relicturū, si in verba Solymanni iuraret, & in speciē præsidij aliquot Turcas veluti tradito oppido reciperet. Nicoliza q ex octingentis strenuis defensorib. vix tertiam partē, eāmq; vigilijs & vulnerib. debilitatā, sibi superesse meminerat, omnino transigendū existimauit. Ad extremū Habraymus virtute & astu Nicolizæ superatus, id tātum impetrauit, vt Ianizerorū decuriā intra portæ limē admitteret, quibus introductis, & Illyrica lingua ad potandum vinum comiter inuitatis, & sibi & Habraymo satisfecit. Nec multo pòst Habraymus & ipse (qui non lōgè subsederat) Solymannus à Guintio discedunt, & in Carinthiæ fines ad Muram amnem feruntur, in lęuam longè à Danubio vertentes agmina, & penitus à nostris discedentes, qui iam magna ex parte trinis circa Viennam positis castris conuenerant, ac hostium aduentum alacriter expectabant.

Guintium à Nicoliza defensum.

Sub id ferme tēpus quo Nicoliza Guintij laborabat, Vienę seditio militaris exarsit, nō modo ꝓpinquitate hostiū periculosa sed disiūctione animorū & disciplinę cōturbatione grauissima, nisi Deus celerē ac inexpectatā opē rebus ꝓpè perditis attulisset. Rogēdolphus enī regię familiæ Magister, quū in aduentū Cæsaris tótq; regulorū & legatorū hospitia præpararet, Hispanos q in Pānonia militarāt vrbe excedere, & in proximis cāpis extra tēdere iusserat. id illi se facturos ꝑnegabant, nisi merita stipēdia præberent, quòd Vieñensiū hospitijs asueti castrēsi supellectile pecuniáq; carerēt. in hos Rogēdolphus cōtumacius hęrētes impetū fecit, excitisque more militię ad arma Germanis & Viennensib. tormēta currulia ꝓduxit: nec se deserunt Hispani, quanquā numero inferiores, & in oblongā regionē conglobati sensim pedes referunt portāq; quæ in castra deferebat, admissuri in auxilium Hispanos, qui ab Italia venissent, atq; itē Italos. qui vt in aliena terra virib. essent firmiores antea cum Hispanis, cohortante Vastio, fœdus inierant. Res eò perducta est vt quum Rogendolphus vir iracundus & ferox armatus in equo vehementius vrgeret, & tormenta producerent, contráq; Hispani obuersa sclopetariorū cohorte cōsisterēt, penè crudeli prælio decertarent, adeo vt Vastius, & Antonius Lęua, Hyppolitus legatus (q eò ad visendū belli apparatū à Ratisbona decurrerat) quū deprecādo orādóq; nihil valerēt sese intra proximùm domū recludere cogerētur. Dū arma quatiunt atq; ignes tormentis imminent, haud dubiè cœleste numē rebus Christianis affulsit. Sponte enim veluti exæquato vtrinque periculo milites arma depressere humi, Rogandolpho ira deferbuit, accurrere duces, dictæ sunt

Hispanorum seditio Viennæ.

1532 conditiones atq; æquis auribus acceptæ, promiſſa item ſtipendia in pacandis vtrinque animis. Paulo antè quoq; ad Crementiam oppidum intra Lintium & Viennam Hiſpani, authore Hieronymo Læua, ſeditionem mouerant, propterea quòd Cæſar iuſſerat vt milites nominatim per manipulos atq; Centurias, inſpectore Petro Conſaluo Mendocio recenſerent. Verùm Vaſtij prudentia authores ſceleris ſtatim cōprehenſi, atq; Hieronymus in tabernaculo iugulatus fuit. Sicq; tumultus ſedatus eſt.

Turcarum in Auſtriā excurſiones.

Dum hæc fiunt, Michaloglus iubente Solymanno ex voluntarijs prædatoriam manum emiſit, duce Caſono, qui ſuperiore bello vaſtabundus Lintium vſq; præcurrerat: huic præcipit vt iter non intromittat, lōgè lateq; totam eam regionem peruagetur, quæ eſt inter Danubium & alpes, vt de Cæſare hoſtiumq; copijs certius cognoſcat, ac demum id præſtet, vt maximè funeſtam & luctuoſam Germanis aduentus ſui memoriam relinquat. Erat per ſe Caſonus vir impiger & prædæ auidus, ſed eo etiam promptiorem operam pollicebatur, quod ſuperiore incurſione ſe maximè illuſtrem atq; opulentum euaſiſſe meminerat. Igitur in tres alas ad quindecim millia equitum, modicis tamen interuallis, diuiduntur in agris late, pagisq; præſertim, & in fuga plena timoris atq; tumultus magnam mortalium omnis ſexus & ætatis multitudinem improuiſi repentiníq; opprimūt, ſenes inualidi fœminęquè cathenis & laqueis tracti, equorum curſum adæquare coguntur, ædificia item (in his infantes pueros) Barbara feritate ſuccendunt, adeo vt per centum ferè miliaria rectis & tranſuerſis itineribus cuncta ex continenti fumo, flammis atq; ignibus collucerent. Caſonus ad Lintium vſq; prouectus, quum ad Anaſum tertio ab vrbe lapide perueniſſet, tantum terrorem intulit Lintianis, vt rex Ferdinandus, quòd ibi nullum eſſet militum præſidium, ab Hypolito legato cohortem Italicam poſceret, cuius præſidio Anaſipontem tueretur. Itaq; eo confeſtim mittuntur Sfortia Baleonus atq; Otto Montacutus, cum valida ſclopetariorum manu. Hi contractis aliquot ligneis dolijs ad caput pontis ſubitariam munitionem erigūt, continuóq; reuocant Hiſpanicam equitum alam, quæ in prima trepidatione Danubium tranſierat. Sed Caſonus eo animaduerſo ad læuam deflexit. Ferdinandus etiam ea nocte Strabingam ad Cæſarem contendit, vt copias pararet. At Caſonus coacta ingenti præda euaſtataq; vniuerſa regione, eodem ferè itinere regreditur, Solymannum ratus ſe aut Guintij, aut in proximis ſuprà Neoſtadium campis eſſe repertuum. Sed is iam promotis caſtris ad vrbem Gratiam Styriæ Metropolim iter intenderat: id vtæ conſilium Caſonum decepit, atq; ſupremam calamitatem propè attulit: nam vbi ex frequentibus incendijs cognitum eſt Turcas ad Lintium vſq; regiones lanſſimè depopulari, ex omnib. caſtris copię ſeſe effuderunt, vt tranſeuntib. occurrerēt.

Christiani Turcis procedunt obuiam.

Germani enim ad recuperandam prædam vindicandásq; iniurias vehementer excitabantur, & quiſq; dux priuatum ſibi conſilium ſumebat, quum in vniuerſum conſultandi tempus exiguum, & hoſtium inaudita celeritas omnēm facultatem eriperent, non enim prædatorias tantum alas euagari, ſed adeſſe robora equitatus atq; ipſum Solymannum aduentare crediderant. Itaq; vaſtius a Crementio Danubium traijcit & per nemora verſus D. Hypoliti oppidum ad hoſtes fertur. Fridericus Palatinus omnium auxiliorum, quæ Germania contulerat, Imperator, ad Viennam ſuperato Danubio caſtra mouet. Auſtriani duces Sigiſmundus Prai defer & Ricianus à Neoſtadio copias educunt, Ludouicus Lodronius alio opportuno loco caſtra conſtituit, idem Bohemi Morauiq; eqtes, & ipſi ante alios Hungari impigrè faciunt, mox etiā loca ad tendendas inſidias quęritant, ꝑ quę hoſtes trāſituros arbitrantur. Vaſtius tamen fruſtra ſyluas & nemora triduo peruagatus copias Viennam reduxit. Secant mediam Auſtriam Norici perpetui montes, qui ab alpibus Rheticis oriuntur, ſeſeq; mollioribus ſemper iugis ad Danubium vſq; demittunt, adeò vt in ripa fluminis perangustum iter equis, nonnunquam & curribus relinquant. In hac regione multę ac latæ ſunt conualles, quæ ad exitus fauces habēt pertinentes ad eam planiciem, quæ Noricum à Pannonia citeriore diſterminat, & ad

Saba-

Sabariam Vesprimiumque perducit. Ad hos conuallium exitus nostri duces distinctis locis copias admouerunt, intentè exspectantes vnde nam hostes essent erupturi, quum in quadam conualle circa frumentarias molas ad amniculū Casonus, aquationis commoditate inductus consedisset. 1532

Casonus cū suis trucidatus.

Neostadienses de aduentu hostium certiores facti primi omnium cum quinque millib. peditum ad occupandas fauces aduolarunt. Erat despectus in vallem ab edito collium iugo, ita vt nostri conspectis hostium castris, eo decliui descensu contineri nequiuerint quin continuo decurrerēt. erant eæ cohortes quatuor expeditæ Hispanorū & Italorū sub Ludouico Coucio impigro sed ea die nimis præcipiti duce. Nā qui silenti agmine descendere debuerant effuso cursu & clamore ædito præcipites iuerunt, adeò vt fatigati cursu, excitatis iā ad arma Turcis, numero & uirib. impares essent: ita occisis paucis frondatorib. qui obuiā primo venerant, accurrentiū mox equitum vim ferre non poterāt. Ceciderunt in prima fronte ingentib. gladijs obtruncati Ferdinādus Cabreria præfecti Sardiniæ filius & Franciscus Rocha centurio, Villazanésque signifer, & Martinus Gorea nobilis Tarraconensis, milites magna ex parte sunt cæsi, nōnulli in paludē profugientes vmbilico tenus totā noctē latuerunt, cæteri agiliores cōscensis montib. euaserunt. Ipse Ludouicus vallum rusticanę areæ concitato equo salni superauit, & ad Germanos redijt. At Casonus ne sibi in valle & palustri loco vbi dilucesceret cum pedestribus hostiū copijs esset dimicādum captiuos quatuor millium numero, ne oneri essent, Barbara feritate ad vnum oēs interficit, & intēpesta nocte duob. factis agminib. castra mouit, alterum Fetisio duce ad meridiē perrexit, succiso nemore & patefacto exitu (quod mirabile fuit) equitum securib. nullo ferè accepto incōmodo, ad Solymannum peruenit: alterum ipso Casono duce p Storābergi oppidi vallē erumpēs in Palatinum incidit. Is ad Leopoldum vicum cum duodecim millib. peditum, & duob. equitum grauis armaturæ, tormentisque viginti currulib. in acie cōstiterat. forte tum orta erat ex proxima palude nebula, quæ mutuū vtrisque aspectū sustulerat, qua demū dilabente Palatinus in aduersos tormēta explodit. His vehemēter Turcæ deterrenť, & cū deflectere paululùm volunt, vt pilas deuitent, in paludem proximam equos imprudenter adigunt, ibi multi tenaci in voragine impliciti perierunt: nonnulli equis longo cursu debilitatis cùm extricare se nequirent, pedites euaserunt, multò maxima tamen eorum pars ad nostrorum acies sese conuertit, solis peltis protecti & districtos gladios in humero deferentes, adeò intrepidè vt ante densissimam hastatorum phalangem decurrerent, spectantibus & ordinem conseruantibus non modò peditibus, sed & equitum alis, nihil se in prætereuntes euadentesque incitantibus.

Fridericus Palatinus Germanos incitat.

Tum Palatinus conuersus ad suos spectatores: Ergo, inquit, non bellatores erimus commilitones? si vt se vltro nostris cuspidibus hostes induāt expectamus, incitate acriter equos, atque hastas intendite, vt prætereūtium agmina perrumpamus: nec mora signo tuba dato, armati equites in latera densatis cuneis incurrūt, magna equorū atque hominū strages editur, postremùm Turcarū agmen interclusum à primis vndique vrgentib. cataphractis cęditur & profligatur, pauci euadunt, sternitur eorū vexillū, & ad Palatinum deferť. Cecidit & ibi Casonus supremo virtutis opere edito, vel ducē decuit. nam à nouissimo agmine, vt suis spaciū ad euadendū præberet, diu ferrea ingenti claua dimicans restiterat. erat is inter omnes insigni crista conspicuus, fuit ea ab aurea vagina in fronte exurgens ala vulturis quæ vt ab omnibus nosceretur appensi atque ideò volitantis plumei veli mapullam trahebat. ea demum Cæsari dono data, occisi eo prælio Casoni fidem fecit. Cæterum Turcæ amisso duce vexilloque, & tertia parte suorum desiderata, quum in patentes campos euasissent, vix emensi iter septem millium passuum, in Lodronianas copias inciderunt. Is enim vbi tormentorum boatum audiuit, ratus quod erat, Palatinum cum Turcis congressum esse, eò signa conuerterat, vnde cauæ per anfractus valles, iterato repercussu, acceptum armorum strepitum reddebant. Nec

mora

1532 mora Turcæ conspiciunt, & ante alios ferè trecenti, qui amissis equis in nostros pedibus tanta vi impetum fecerunt, vt sese lanceis induere & offerre tormentis minime dubitarent, modo nostros vel semiuiui vulnerarent, tantus inerat desperatis mortis contemptus. His celeriter interfectis affuêre equitum agmina, modo confertis, modò dissipatis ordinibus, in hæc Lodronius tormenta emitti vetuit, ne nostri, qui terga fugientium cædendo è Palatini castris subsecuti fuerant, vti erant hostibus permixti, temere sternerentur. Ita Lodronius magnum spacium directa peditum acie complexus, atque item pari consilio Ioachimus Brandenburgicus cum duobus millibus equitum, lunata acie venientes exceperunt. Ibi vecordia & temeritas hostium debitas pœnas inuenit. nam sicuti intermittere fugam atque etiam feruida ora conuertere cœperant, vt dextras consererent & se minimè animis fractis ostenderent, ita vi & impressione nostrorum perturbati pecorum more cedebant.

Turcarum miserabilis strages.

Eo modo profligatos latissima planicies excepit, quæ vtrinque parua habet nemora, solo herbido & raritate arborum adeò peramœna, vt equestribus prælijs tota Europa nulla cōmodior videatur. Ibi dum Turcæ ad amnem, veluti superatis omnib. diei difficultatibus, conquiescere parant, & equi viri que summa lassitudine defessi è profluente bibunt, & tenuis alimenti ex salita carne atque ea sicata in puluerem reliquias expediunt, nouorū hostiū superuentu perturbantur. Catziauer enim ipse & Turrianus equitū Magister cum tribus millibus equitum, diu quæritando hostes circumuagati, accepta demum ex tormentorum bombis significatione, eò decurrerant: itaque tumultuariū prœlium exoritur, multique Turcæ, vti in gramine deprehensi, dum equos frenant latè cæduntur, mox ita æquatur pugna, vt cùm fortissimi quique in tergo dimicarent, reliqui capto moræ spacio antecederent, & sæpe conuersi certamen redintegrarent, nostri tamen ita perturbatis fessis & vulneratis instabant, vt passim per amplum eorum numerum sternerent: reliqui tamen magna ex parte euasuri videbantur, nisi nequaquam antea Hungari expectati superuenissent. Valentinus enim & Paulus, itemque Balthasar & Claudius è mon-

è montibus decurrentes, cum singulis alis in transuersos impetum fecerunt, atque eos adæquato equorum cursu per sexaginta amplius stadia terga cædentes sunt persequuti, sicqúe eodem die tribus in locis prosperè cum Turcis fuit dimicatum. Quum Hungari insequendi finem fecissent, Turcæ solitudines syluarum petere cœperunt, sed ij demum pars ad Ferreocastrum pars ad Vesprinium & Balatonem lacum in manus effusorum ad prædam populorum deuenerunt, adeò vt ex octo millibus vix pauci ad Belgradum, nulli verò ad Solymannũ in castra peruenerint. 1532

Porro Carolus Imperator vbi didicit Solymannũ Gratiam contendisse, Lintianæ in arce duces ad consilium vocat, & sententias exquirit, an breui & recto itinere ad hostem sit properandum, vt Styriæ maturam opem ferat. Gratia, Lintium, & Vienna vrbes ita inter se sitæ sunt, vt æqualium ferè laterum trianguli figuram efficiant, sed à Lintio Gratiam iter est expedito equiti trium dierum, maximè asperum & conuehendis currulibus tormentis impeditum. Tum ex omnium sententia pronunciatum est vt Vienna peteretur. Itaque Carolus Viennam classe deuectus, Hispanos & Italos decurrentes more militiæ & pugnæ simulachrum edentes summa voluptate inspexit. Sequenti die Germanos inussit ferina pelle contectus, vt quale esset erga eos studium vsurpato gentis habitu testaretur. Tum Fridericus Palatinus virtute animi atque oris habitu antiquis Germanorum ducibus persimilis, iuxta peditum phalanges displosis miro ordine tormentis, quadrata equitum agmina traduxit. Ibi videre erat prægrandes equos ferreis bardis protectos, ingentia virorum corpora longè pulcherrimis armis munita, omnibus intortæ & rutilantes barbæ, atque ora bellicum vigorem spirantia, neque enim tot principes, liberæque ciuitates gregarios equites, sed maximè generosos aut fortibus factis illustres ad id bellum miserant. Nam quicquid in Germanico nomine aut exquisiti roboris aut delecti floris fuit, à Vistula amne ad Rhenum tam latè quàm littora lambit Oceanus, & Rheticis Iulijsque alpibus ac Hercinia sylua concluditur, id totum iussu principum nomina dederat, aut sponte conscriptis adhæserat, quando nihil tale vnquam à maiorum suorum recordatione contigisset, vt consensu vno omnis Germania pro publica salute & dignitate arma capere cogeretur, præsertim contra eas gentes, quæ ab vltimis Asiæ, Syriæque, & Aegypti finibus venissent, vt Germanos Romanorum armis indomitos, & vetere militiæ gloria & præsenti libertate spoliarent, quibus maximè rebus supra cæteras gentes omnibus seculis floruissent. Nec Bohemorum castra longè aberant, Slesitarum & Morauorum copijs adaucta, quibus Sedislaus Lippa, Hardechius, & Bernesteni us strenui duces præerant. Neque defuerunt aliquot Polonorum turmæ, priuato consilio bellum secutæ, conniuente ad ea Sigismundo rege, qui cum Solymanno inducias habebat. *Christianorum ad Viennã copiæ.*

Quum tantarum copiarum numerus iniretur, repertum fuit non deductis militum præsidijs, in castris ad Viennam supra ducenta sexaginta millia hominum fuisse, in quibus centum millia peditum & quadraginta millia equitum erant, qui paulò antè centuriones, signiferi, turmarum præfecti, aut militaribus donis & officijs exornati fuerant. Tormentorum etiam currulium tantus erat apparatus apud Imperatorem, vt perpetua eorum corona instructæ acies præcingi, & latè muniri ad non dubiam victoriam facile posse viderentur. Omnium autem ducum id fuerat decretum, nihil à flumine & Vienna vrbe recedendum, ne hostium equitatus sua multitudine à latere insinuatus, ab vrbe demum Danubioque interclusis nostris omnem supportandi facultatem commeatus eriperet. Nam Ernestus Pataniensis præsul Vvilhelmi ducis Bauariæ frater, certa pactiõe receperat, sese in tres menses omnib. copijs commeatũ transmissurũ. Itaq; exercitus noster expectare hostẽ paratus non procul à mœnib. amplissimo in loco hoc ordine statuebatur: tres peditũ hastatorũ quadratæ phalanges latis inter se distinctæ spacijs, pari & æquata fronte contra hostes sic locabantur, vt ipsis medijs interuallis equitatus omnis bipartitus reciperetur, neque enim putabant aperto in loco extra pedites eundem *Christianorum acies cõtra Turcam.*

trecen-

1532 trecentis millibus Turcarum equitum esse obijciendum. Dextrum cornu equitum Imperator, læuum Ferdinandus Cæsar eo modo desumpserant, vt leuis armatura sclopetariorum, quę viginti milium numerum efficiebat vndiq; hastrata agmina, relicto triginta passuum spacio, circumdaret. Horum acies longior & rarior erat, & quiuis tantùm militum ordinibus in latitudine constabat, vt expediti & nihil inculcati habili manu, dum primi sclopetos emittunt, & secundi implent, alternantibus eo modo ordinibus perpetuam glandium procellam effunderent: neque enim multum referebat si tenuior esset, quoniam sclopetariis omnibus si vrgerentur paratus erat ad proximos hastatos receptus. Circundabant ergo & frontem & latera atque etiam terga continuata serie, quæ duobus tantùm in locis erat interrupta, vt egressus liber atq; expeditus, quum oporteret, equitibus densatis absq; vlla peditum perturbatione præberetur. Antè verò leuem armaturam constituta erant tormenta, ea ratione vt postquam diu emissa feruefactaque vsui esse desinerent, in vallimorem firmissimo quodam munimento irrupturis hostibus opponerentur. Soli Hungari extra munimenta sepugnaturos professi, à Valentino Paulóq; ducibus in ingentes alas extendebantur.

Solymannus sibi timens retrocedit. Cæterùm Solymannus, qui è sua vetere disciplina campos quærebat, in quibus nostros expansos & circundato equitatu, nonnunquam cominus oblata pugna fatigaret, vbi de apparatu consilijsque Cæsaris Caroli certius cognouit, vltra Muram est profectus. Is amnis antiquis Sauaria fuit, effunditur in Drauum paulo infra Petouiam vrbem, Romanorum castris claram: eo superato Turcæ ad Marpurgum oppidum delati, tumultuarijs pontibus effectis Drauum transierunt, atq; ita Solymannus Styria excessit, & inter Drauum & Sauum directo itinere ad Belgradum est reuersus, passim seuitiæ suæ vestigia relinquens. Ferunt eum suprà triginta millia Christianorum capitum in seruitutem abduxisse, & aliquot millia diuersis in locis per Michalogli præsertim equites trucidasse: nam dispersę agrestium armatorum manus, dum coire in vnum conarentur, à repentinis astutisque equitibus passim ex insidijs circumuenti, facile opprimebantur. Cognito Solymanni discessu Imperator omnium opinione celerius in Italiam redire constituit, deprecante fratre Ferdinando, vt postquam innumerabiles copiæ tanto sumptu, tantóq; labore coiuissent, ea occasione atq; eo apparatu vterentur aduersus Ioannem, quem plane destitutum & in magno regionis spacio seiunctum à Solymanno, & Buda vrbe & tota demum Vngaria facile essent expulsuri. Sed Carolus quod hyems suberat, & commodissimis itineribus sibi alpes omnino transcūdas iudicabat, in proposito discedendi perstitit, præsertim cum pestis in castris iam exorta esset. Id verò Imperator communi causæ, & fratris precibus dedit, vt Italicas cohortes omnes relinqueret, quæ adiunctis Austrianis copijs in Pannonia cùm Iohanne bellum gererent, ipse autem cum Hispanis & Germanorum legionibus in Italiam proficisceretur. Verum Itali seditionem Viennæ excitantes, paulo post quoque Austriam reliquerunt, & in patriam suam inuitis suis ducibus reuersi sunt.

Eodem

1533

Eodem tempore Andreas Auria cum triginta quinq; onerarijs & quadragintà octo rostratis nauibus Messanam venit. ibi cum instrumenta bellica & nauticos commeatus nequaquam ingenti cura à præfecto Siciliæ (quē tum morbus inuase rat) parata reperisset, aliquanto serius, cum Rhodiorum classe in Græciam traiecit. Audierat enim Huneralem Ottomannicæ classis præfectum in Ambracio sinu ali quandiu subsedisse, cum septuaginta triremibus nequaquam militariter instructis; sic vt eum nullo propè negotio si maturasset oppressurus fuisse crederetur. Erat tū ad Zacynthum Veneta classis sexaginta triremium Vincentio Capellio prętecto, qui insulas & vrbes Venetorū tuebatur, vtriq; iure fœderis amicus & hospes. sed ex professo illorū futurus inimicus, qui subiectis Veneto nomini populis vim intu lissent. Itaq; Auria à Lacinio promontorio (quod hodie Columneum vocant) di-missis in altum onerariis nauibus, vt rectà ad Peloponnesi insulas cursum dirige-rent, Iapygium Salentinorum legendo magnæ Græciæ oram tenuit. Indéq; Corcy ram & Cephaleniam pręteruectus, Zazinthum venit. Venit tum ad Auriam Cana les Ionij maris custodiæ præpositus. per eum Capellius portus stationes, & cōme-atus amicè obtulit, excusauitq; se, quòd integra senatus fide consociare vires & pu blicos hostes persequi non liceret. At Auria Cæsaris nomine gratias egit, quòd se-natus eo animo esset, vt maiorem æquitatis atq; iustitiæ quàm vllam benè gerendę

Andreas Auria & Rhodij in Græciam classe tendunt.

1533 rei occasionem respicere cogeretur. sperare se tamen Cæsaris auspicijs talem ad ingentem victoriam Venetis viam aperturam, vt ex fœderum compedes ab ipsis vltrò pietatis causa frangerentur. Certè quum hæc animo reputamus, eorum temporum conditionem desicere, Christianorúmq; principũ vesaniã detestari lubet, q dũ inter se bello aut odio dissidẽt ita Turcis parcunt, vt q toties superari deleriq; potuissent, nõ immeritò adaucta in immensum potẽtia ad totius orbis imperiũ adspirent. Humerale enim tum in fugã acto, atq; eo si psecuti forent facilè deleto, quæ reliqua classis Solymãno superfuisset, quũ in Pãnonia procul ageret, & Græci ex ipsa veteris libertatis & imperij sui memoria, vt rebellare ex tuto possent, nõ quidẽ accessũ Christianę classis, sed vix ipsã tãtum aductus famã erectis animis expectarẽt.

Methone vrbs à Rhodijs occupata. Vbi Auria didicit Humeralem superato Galli promontorio ad Maleam contendere, Antoniũ Auriã cũ delectis septẽ triremib. qui persequeretur misit. sed ille ad Cythercam insulã vsq; frustra persecutus, quòd hostes Argolicũ sinũ prætergressos Chalcidẽ petere audiebat, ad classem est reuersus. Ea tũ ad Sphragiæ insulæ portũ supra Methonem ad explicanda consilia se contulerat. iam enim onerariæ ab alto remissioribus vsæ ventis in conspectum se dederant. Fuere qui dicerent Methonẽ oppugnandam esse, & ante alios Saluiatus impiger iuuenis Rhodiarũ triremium præfectus. profitebatur enim se eam turrim quæ subiectum mare despiceret, & cæteris munitior esse videretur, effracturum maioribus tormẽtis & protinus occupaturũ, vtpote qui situm vrbis interioresq; munitiones apprimè nosset. superiore siquidem anno in eum ipsum Sphragię portum cum aliquot triremibus è Melita insula noctu illatus, præmisso ignobili nauigio per simulationem exponendi mercimonij, in cuius carina armati conditi erant, fœlici dolo vrbem occuparat, Iano Mario viro Græco summæ virtutis id facinus ingenti animo patrante. Sed occisis custodibus occupatáq; porta & iam capta vrbe, cum nostri milites ad diripiendas domos solutis ordinibus discurrerent, facilè à Turcis qui animos receperant turpiter cæsi, expulsique, nobilis victoriæ initium fœdo exitu corruperunt. ob id Auria ex priore periculo intentiorem custodiam adaucto Turcarum numero futuram ratus Coronem oppugnare constituit. distat ea vrbs à Methone terrestri itinere duodecim millibus passuum, sed maritimo paulò minus viginti. Nam Acritæ promontorium medio ferè interuallo in mare procurrit, & in læuo promontorij latere sensim littora curuantur, in quo sinu sita est Corone, adeò porrecta in pelagus vt magna ex parte maris fluctibus alluatur. altera pars cuneata in latam cuspidem transuerso muro proximam littori (quam insulam vocant) excluditur, & ita à mari recedẽs sensim attollitur, vt perpetuo saxo mœnia imposita ad trianguli formam oppidum efficiant. in oppido Turcæ, in insula Græci habitant.

Corone vrbs oppugnata. Auria terra mariqúe explorato situ vrbis, cohortantib. maximè Græcis, aggressurus vrbem omnia in hunc modũ distribuit. Circumductæ primo sunt in amplissimam coronam naues onerariæ, & ante eas triremes, vt totam eã conuexi muri partẽ, quæ insulam à mari præcingit, contractiore ambitu complecterentur, proiectis in litus sub muro ancoris, vt inde per ductarios funes ergatarũ beneficio attracta nauigia, quantum maris vadum pateretur, ad mœnia promouerent. scaphis autem magnarum nauium pluteis asseribúsq; protectis, anchoras prouehi & in litus ad scopulos, inter tela Turcarum ab alto incidentia, collocari iubebat. ex nauium proris pontes, paribus extantibus antennis, impositi tabulisqúe constrati à fronte prominebant, ita vt summitati mœnium æquarentur, atque inde clypeatæ armatæqúe cohortes procursuræ & irrupturæ in oppidum viderentur. In duarum verò longè maximarũ nauiũ Grimaldiæ scilicet & Rhodiæ summis carchesiis, ab excelsissima mali summitate, sacri falconésq; bini cõstituti erãt, vt inde nõ modo, pugnatores, q in muro cõsisterent, sed interiora insulæ certis ictib. peterentur. Terrestres verò copias ita diuisit, vt Hieronymus Sarnensis comes duceret Italicas cohortes, & à læua parte supra molẽ latum propugnaculum septem tormentis quateret. Hieronymus verò Mendocius cum Hispanis à dextra, paulo à mari longius, nõ insulæ tantùm sed & oppidi murum totidem tormentis & scalis aggrederetur.

Ipse

Ipſe Andreas locum ſibi delegerat apud molem Sarnēſi maximè propinquum, pō- 1533
tificiæ autem triremes contraria in parte dextrum cornu tenuerunt. Saluiatus vero in medio inſtructiſſimas Rhodiorum triremes admouit. Nunquam ab vlla memoria tantum tormentorum ad vnam oppugnationem collatum fuit. nam à terra quatuordecim, à mari verò centum & quinquaginta muralibus tormentis vno eodēq; tempore murus eſt vehementiſſime verberatus minorum verò tāta vis fuit, vt neque proſpici quicquam, neq; exaudiri facile poſſet, fumo ſcilicet in craſſiſſimæ nebulæ morem latè diffuſo, & crepitu reboatúq; tormentorum cuncta quatiente.

Prelium acerrimum ad vrbem.

Apud Sarnēſem Itali magno animo (ſed irrito incœpto) ad proruptum murum ſcalas apponere & ſcandere conantes, ter à Turcis acerrimè propugnantibus ſunt repulſi. Neq; enim tantum muri dirutum fuerat vt attingere ſcalę poſſent, & vndique ab latere minoribus tormentis ſternebantur, nec Turcæ è muro ſaxa, ignes, feruentem arenam, calcemq;, & picem liquefactum prouoluere, & infundere ſubeuntibus ceſſabant. Sarnenſis in his periculis fortiter æquè ac feliciter verſabatur, nec reuocandi milites locus erat. nam implicati inter ſe haſtis & in caſarum anguſtias quæ muro ſuberant metu retruſi, quanto magis à muro recedebant, tanto apertius & certius vulnerabantur. Perierunt in eo conatu Theodorus Boſchites Græcus, q in Italia alæ equitum cum laude præfuerat, atq; Franciſcus Carnaus è Neapoli, & Iacobus à Capuo ſtrenui centuriones, & cum his trecenti milites, ac ſupra mille vulnerati & debilitati, in quibus fuit Alfonſus Capanius ſignifer. Ex altera parte Mendocius nequicquam quaſſato muro, quum omnia ardua ad aſcenſum forent, cauto conſilio pręlij fortunam non ſubijt. At nauales ſocij fœlicius in inſulam peruaſerūt, cedentibus muro Turcis metu pontium, quos ſuperſtantibus armatis appropinquantes continuò apprehenſuros murum omnino crediderant. Primus ex naue Grimaldia imberbis Ligur vexillum in hoſtili muro defixit. proximi ei ſucceſſerūt Hidrontinus à Galeone miles, atq; Rhodij aliquot ſtrenui equites, ac demum Lāba Genuenſis. atq; ita multis interſectis inſula capta direptáq; eſt, refugentib. Turcis per ferratam portam intra oppidum, qui ex turrito muro noſtros præda occupatos & vagantes, ſclopetis & ſagittis vulnerabant. At primis tenebris Sarnenſis ſuos, qui ſub muro conditi protectiq; multis horis conſtiterant, incolumes ad ſe recepit, & tota nocte laboratum eſt in erigendis munitionibus, quibus in oppugnādo oppido ipſi milites tormentáq; ab hoſtium ictibus tegerentur.

Corone vrbs dedita.

Sequenti die plures Turcarum equitum manus, vt Coroneis opem ferrent, in cōſpectum ſe dederunt. namq; ſingulos ferè proximorum oppidorum præfectos & fama Aurianæ claſſis & auditus tota Peloponneſo tantus tormentorum ſtrepitus exciuerant. Aderat à Lacedemone (quam Miſitram vocant) Zadares Tridigito. Is à Londario Charitena expeditos equites ſeptingentos adducens ſecundum littus iter facere cœperat, vt à dextro latere in vrbē irrumperet. Erat inter ſuburbana tecta ad portam in ſtatione collocatus cum cohorte Theodorus Spinula, iuſſúq; Sarnenſis milites intra ſagittæ iactum, interciſa militari via tranſuerſam foſſam opportunè duxerant. Itaq; Zadares quum ab Eraſmo Auria, qui in id littus triremem obuerterat, tormentis peteretur, à littore diſcedens, trium amplius millium capto circuitu ad læuam peruenit, ſinuoſoq; itinere intra ſuburbana tecta ſe intulit, magno impetu ad portam prouectus, adeò vt Theodorus irruentium vim vix ſuſtineret, erátq; res adducta in maximum diſcrimē, niſi Sarnenſis Theodoro cum paucis repugnanti peropportunè opem tuliſſet, ſubmiſſo Petro Tolſio cum trecentis ſclopetarijs. Illi poſtremam partem Turcarū agminis retro auertere, ingreſſique ſuburbana ita reliquos in fugam deſperato ingreſſu vrbis compulêre, vt quum Turcæ concitatis equis effugere conarentur, in foſſam inciderent. Ibi Zadares labente equo præceps datus interficitur, nec vlli ex Turcis omnino parcitur. Eo modo multis occiſis capita ad munitiones deferuntur, quibus conſpectis Turcæ qui oppido arciquè præerant, metu & inopia commeatus adducti, ea conditione vrbem atque arcem dediderunt, vt cum rebus ſuis armiſqúe in pacatum diſcedere liceret.

1533 *Patras vrbs à nostris occupata.*

Corone capta atque ibi præsidio Hispanorum constituto & receptis in fidem Græcis, disputatur in consilio an in longo portu, qui parum à Corone distat, vt certus tutúsque in ea ora Christianis classibus sit receptus, castellum ædificare expediat, aut Iuncum subiecto portu insigne (ignauia custodis Veneti Baiazethi in Methonensi victoria traditum) oppugnare conueniat. Cæterùm Auria multis de causis ad oppugnandas Patras cum classe descendit. Deseruerant adapertam vrbem incolæ & Turcæ, ac in retractiorem locum sub arce præalta fossa muróque munitũ, milites cum magna puerorum & fœminarum multitudine se receperant. Expositis copijs subuectisque tormentis octo muralibus, Sarnensis ad mille sclopetarios secernit qui defensoribus murum nudent, cæteros virgultorum singulos fasces adferre iubet, vt adæquata fossa ad murum scalæ adferantur. Non diu tormentis restitit murus, Coroneo vetustate debilior Primus omnium Iohannes Traiani Cabanillæ filius castrorum præfectus in fossam desilijt, subsequente ipso Sarnensi cum tribus signiferis, & integris demum cohortibus, scandique murus certatim est cęptus. sed defensores impetum nostrorum, fuga in arcem facta, diutius non tulerunt. Ita vrbe paruo labore, & pene sine militum nostrorum vulnere celeriter capta direptáque ad arcem in ædito sitam tormenta subuexere. Erat oppugnatio futura difficilis, si eam militari more Turcæ defendendam suscepissent: sed exemplo Coronensium, atque eius imbellis turbæ misericordia adducti, ea conditione deditionem fecerunt, vt recepti in fidem inuiolatique, saluo inprimis fœminarum pudore, cum singulis vestimentis in Aetoliam transiiciant. Id egregiè nostri præstiterunt, adeò vt inter alas militum vtrinque extensas, exeunte trium ferè millium capitum multitudine, cum nonnulli petulantius fœminas attrectare, atque his ornamenta detrahere inciperent, corripi, extemploque suspendi aut iugulari iusserint. Horum supplicio cæteris ab omni licentia deterritis, eo ordine Turcæ ad naues sunt deducti, vt Sarnensis & Saluiatus Rhodiarum triremium præfectus antecederent, Andreas verò Auria postremum agmen cogeret vultu seuero, & ad sumenda supplicia si qui iussa contemnerent maximè parato. Quęrebant enim duces iustitiæ & præclaræ fidei famam apud Turcas, vt facto periculo inspicerent, in Christianis ad militare decus nec fidem nec humanitatem deesse, qui adeò moderatè parta victoria vterentur.

Seditio militum ad Peloponnesum.

Exercitu ad Patras relicto & terrestri itinere subsequi iusso, Aurias ad Naupacti sinus àngustias triremibus est deuectus. ibi fauces adeò coarctant eum influentis Ionij maris sinum, vt vno minus stadio à Peloponneso Aetolia distet, qua ad Hellespontum interfluo mari Europa atque Asia dirimantur. His angustijs gemina antiqui operis castella imminent, quæ Dardanellos appellant. In his tormenta maxima multiplici fenestrarum ordine ad libellam aquæ ita collibrata erant, vt vel exiguis nauigijs ingressus & exitus pręcluderetur. Auria citerioris castelli pręfecto per Græcos homines extrema supplicia comminatus, si expectandum tormentorum vim putaret, facilè pepigit vt Turcæ incolumes castello excederent. Hisce eductis quicquid vel annonæ vel bellici apparatus in castello erat diripiendum militi concessit. Reperti sunt thoraces, balistæque veteres itemque loricæ & peltæ more gentis, cum modica militari supellectile. Ea spolia cum milites Auriani efferrent, cæterisque aduentantibus ostentarent, adeò cohortium animos exagitarunt, vt quum opimiorem prædam fuisse crederent, continuo seditionem miscerent, ipsi Auriæ vehementer irati, quod magis ciuili pactione quàm armis res cum Turcis conficeret. Mox etiam Neapolitanus signifer vexillum sustulit, & alta voce commilitones inuitauit, vt se ad opulentos vicos euntem sequerentur, ibi nõ visuros crudelem ducem, sed ingentem prædam virtute quæsituros. Nec mora illum quinque aliæ cohortes Italorum sunt secutæ, hisque vexillum Hispanorum accessit. Illi in propinquos pagos Græcorum iratis animis irruerunt, & omnia diripuerunt. Iam Sarnensis cum valida manu traiecerat in aduersum Aetoliæ continentẽ, vt exploraret castelli situm, & ponendis castris munitionem faceret. Ibi etiam fui

cum

cum erumpentibus Turcis prælio decertarunt, & in fugam compulerunt: vbi verò Sarneosis de militum seditione & secessu certior factus est, intermisso castrorū opere ad Peloponnesi litus confestim rediit, & desertores milites secutus comiter reprehendit, ac summa prudentia ad officium reduxit, atq; omnes cum Auria reconciliauit. 1534

Nec mora ad delendam secessionis infamiam in Aetoliam sunt traducti, simúlq; exposita in litus tormenta, duobus millibus passuum suprà castellum. Ea attracta funibus & impulsa militum humeris in castra conuexerūt, quę Cabanilia cum trecentis sclopetariis antecedens, explorato prius loco, constituerat. Interea Turcæ magnas peditum & equitum copias Naupacto educunt, & in nostros pleno passu deferuntur. Nec Sarnensis ea multitudine territus sibi deest, sed ad quatuor millia peditum in vnum agmen cogit, & quadrata acie contra hostes contendit. extra ordines vero delectam sclopetariorum manum rem gerere iubet. Cum autem ad occasum solis tantū velitationes haberentur, Sarnensis se recipere & in castra cōferre cœpit: Turcę quoq; nulla re memorabili gesta Naupactū sunt reuersi. Tota ea nocte quæ secuta est milites ad fossas perducendas in opere fuerunt, constitutáq; suis locis tormenta muralia, quæ exterioribus ædificiis protegebantur. Oriente autem sole turres quæ prominebant magna vi quassari cæptę. nec Turcæ constantissime pugnando vlla in parte timoris signum dabant. erant enim in his pleriq; veteres la nizari in custodia oppidorum & arcium constituti. Ad extremum is exitus oppugnationis fuit, vt perfracto muro, multisq; intro uariis casibus interfectis nostri in castellum irrumperent. Ibi trecenti Turcæ nemine capto trucidati: nonnulli insigni animorum contumacia media inclusi turri, seipsos & turrim totúmq; pene castellū non sine nostrorum clade, succenso tormentario puluere concremarunt, tanto ruentium murorum crepitu, vt litora veluti terręmotu pertremerent, & triremes quę suberant ad sagittæ iactum lapidum fragmentis pene obruerentur. Accidit hęc munitæ arcis expugnatio anno salutis humanæ supra 1532. Andreas exercitus dux è prora prætoriæ triremis prælium spectauit, atq; Rhodiorum militum virtutem admiratus fuit. itaq; Sarnensem & Saluiatum singulis ingentibus tormentis donauit. tanta enim vis æneorum tormentorum in castello reperta est, vt septuaginta milliū aureorum precium excedere diceretur. Ea demum tormenta stupendæ magnitudinis, Arabicis inscripta literis, ad victoriæ monumentum Genuam delata, in portus mole constituit. His rebus confectis, positóq; ad Coronem Hispanorum præsidio atq; vrbe tormentis & multorum mensium commeatu diligenter permunita, Mendocium ita animo confirmauit, vt fidem daret & prolixè polliceretur se, vel priuato sumptu (si Imperator id facere differret) in eius auxilium classem esse transmissurum. Interim Saluiatus cum Melitensibus triremibus in intimum sinum prouectus ad Lecheum vsq; portum (hodie diui Demetrii vocatum) sub ipsa Corintho pauorem circumtulit, & veteris Sycionis, quàm hodie Basilicam appellant, & quæ in aduersa parte est Creusæ litora, succensis hortorum ædificiis, latè vastauit, atq; suorum virtute Barbaris magnum vndiq; terrorem incussit. Nec multo pòst Andreas appetente hyeme, & acceptis à Carolo literis, quibus discessum à Pannonia Solomanni, & suum in Italiam aduentum significabat, fęlici vsus nauigatione, in Italiam rediit. Mox etiam Saluiatus Melitenses triremes multis spoliis hostium refertas magnóq; triumpho, ex Græcia Melitam domum reduxit.

Arx munita à Christianis expugnata.

Interea cum Carolus Imperator pacem cum Clemente pontifice firmasset, & Christianorum victoria contra Turcas lætus in Hispaniam reuersus esset, ineunte æstate anni 1533. crebris nuntiis allatum est, Turcarum classem Gallipoli eductam in Peloponnesum cursum tenere. Nec multo pòst Mendocius, qui Corone in præsidio erat, Petro Toletano proregi Neopoli literis significauit, se terra mariq; vehementer obsideri, sed egregiè defensurum vrbem, dum alimenta suppeterent. Proinde Cæsarem etiam atq; etiam admonebat, vt Grecorum studio deesse nollet, si Coronem defendi vellet, & ad id maiores copias suppeditaret. facile sperari vt Turcæ

Noua Melitensium in Græciā expeditio.

ad has opprimendas extempló vniuersa hostium classis aduolauit. Tum verò Hispani nequaquam pro sua virtute, vti deserti, & negocij naualis rudes, insano pauore conterriti in scaphas desilire cœperunt, ut nostros consequerentur: nõnulli, mirum dictu, quanquã natare nescirent, quòd eos scaphæ non caperent, in mare præcipites se dabant, ut ad nostros enatando perfugerẽt. At Auria perturbato sed ingenti animo ignominiæ loco ducens si in oculis nostrorum naues circumuentæ atque expugnatæ caperentur, cohortatus trierarchas vt proras cõuerterent & remis contenderent, ad opem ferendam in hostes cursum intendit. 1534

Id conspicati Turcæ, quod iam pleniore Fauonio ad Coronẽ sensim detruderentur, et ab ingenti colubrina, q̃ in turri erat constituta, emissæ pilę ad ipsorũ triremes perueniebãt, magno tumultu explicare remes & desertis nauib. se recipere cœperunt: In eos Auria ad sexaginta pilas ferreas contorsit, & in multo spacio diuerberatis eorum puppibus est persecutus, iam Antonio Auria ad oppugnãdas onerarias conuerso. Ibi Hispani qui egerrimè pugnam sustinebant, quũ Turcis cõmutata fortuna animus concidisset, in medio nauis põte repugnare audacius cœperãt. & Antoniani mirabili celeritate vndiq; scandentes in summa castella euaserunt. in ea cõtentione trecenti Ianizeri, qui naues occuparant á suisq; deserti fuerant, interfecti aut capti sunt. In his fuit Iusuphius senex mille Ianizaris prępositus quem Auria sericeis vestibus ac aurea torque donatum ad Methonem sine precio dimisit. Turcarum præfecti tum Lufftibeium increparunt, quod oblata occasione dimicare noluisset, sed ille secretiora mandata Solymanni adferebat, qui iniunxisset vt classem seruaret, & omnem pugnæ aleam deuitaret. Interea Mendocius in deserta hostium castra eruperat, in quibus magna copia commeatus & castrẽsis supellectilis est reperta. Postea Andreas frumentum, vinum, & reliqui commeatus magnam copiam tormentarijq; pulueris cados plures exponit, ac Macicao cohortibusq; eius vrbẽ custodiendam tradidit. Græcos etiã hortat̃, vt ea obsidionis & belli incõmoda patienter ferãt: Cæsarem enim ineunte vere terra mariq; in Peloponneso cum Turcis bellum gesturum, & Christianos dura seruitute tandem liberaturos. Deinde Auria vetere exercitu in naues imposito à Corone discedens, suprà Acritem constitit, ratus Methonensi portu egressuros hostes, vt prælio contenderent. Sed quum nullis artibus elici possent Corcyram venit, atq; inde ipse Messanam, Rhodij verò equites fœlici reditu Melitam peruenerunt. *Corone obsidione liberata.*

Hyeme postea præterita Hispani & Græci ad Coronã multarũ rerũ inopia laborare cœperũt. Nullos enim egressus tutos Turcarum stationes incursionésq; relinquebãt. Itaq; milites nostri brumalibus ferè diebus cum tædio tam lentæ & diuturnæ obsidionis, tũ multarum rerũ inopia adducti, à Maciaco duce petierũt, vt cõtra hostes ad insigne aliq̃d facinus edendũ educerent̃, præsertim cũ nulla spes esset expectandæ classis ante calẽdas apriles. At Maciacus cõpescere has voces, & docere quãtũ flagitij cõmitterẽt, si pręsidio temere excederẽt, parsimonia & tollerãtia eas difficultates supari posse, ꝑinde sibi in animo esse vrbẽ tueri, & Cęsari seruare. Verũ Touarres & Hermosilla cẽturiones, re ꝑ triduũ in vtrãq; partẽ deliberata, tãdẽ Maciacũ precib. vincũt vt eũdũ decreuerit: testabat̃ tamẽ se inuitũ trahi, & nimia eorũ cupiditate totius belli summã in discrimẽ adduci, in quo nulla ꝑpe spes secũdi euẽtus. Verũ ad id fortiter audendũ magnopere cogebat̃ à Græcis, de sua salute & libertate solicitis, inter quos rei bellicæ peritia & Turcarũ stipendijs clari eminebãt Lazarus Macedo, Buseus eques auratus, & Barbatius Gręcorũ fortissimus. is Turcicę linguę peritus singularẽ totius regionis & itinerũ notitiã tenebat, hortabatúrq; vt se duce & antesignano ad eam expeditionẽ vterent̃, se enim daturũ operã vt occulto itinere ad hostes consopitos, aut nihil tale verentes, opportunè peruenirent. Maciacus ergo Liseanio & Mẽdesio vrbẽ cõmẽdauit, ac secũda noctis vigilia educto agmine ad Andrussã clã cõtendit inusitatis itinerib. vt culta loca & Turcarũ custodias deuitaret: ea nocte dimidia ferè itineris parte cõfecta. exorto sole in nemorosa valle copias cõdidit, atq; vespi curatis corporib. ad Andrussã ꝑrexit, vt paulò *Hispanorũ temeritas punita.*

1534 ante auroram hostib. appropinquaret. Erat ibi Caranus cum tribus millibus lantzaris in oppido, extra vero Achomates in suburbanis cum mille delectis equitib. sententia nostrorum erat nullo cum strepitu equitum stabula ptransire & oppidum ex tēplo adoriri. Ita Maciacus ad oppidum ꝑgredit̃ & Hermosilla contra hostiū equites getus cōsistit: sed tanto silentio negotium patrari non potuit, quin nōnulli Turcæ stabularij casu excitati nostros sentirenr, & sclopetorū collucentes funiculos ꝑspicerēt. Hi primi omniū vigiles, et demū eqtes sopitos somno clamorib. excitarūt.

Andrussæ frustra oppugnata. Itaq; Hermosilla experrectos & adhuc imparatos, priusquā coeant & equos ascēdant: magno impetu inuadit. Turcæ eo casu perturbati ædificiorum ianuis se defendunt, nostri stabula perrumpunt, mulros trucidant, ignémq; stramentis iniiciunt, vt equi, viri, arma & ædificia eodē igne cōcremarent̃. Tum verò cuncta tumultu clamoreq; misceri, ṗsertim vero equi discurrentes hinnitu suo inusitati tumultus strepitum reddebant. Eo modo excitatis in oppido Turcis nostrorum spē fregit ac animos imminuit. nā Carano spacium datum ad arma capienda, & Turcæ ad murum portásq; accurrerant, ac paucitate nostrorum animaduersa, intrepidè densatis ordinib. pręliabantur. Hermosilla delendis equitib. intento & serius auxilium adferēte, Macicaus dum portulę valuas refellit sclopeti glande ꝑ frontē traiectus cadit: mox & Didacus Touarres & milites muro ꝓximi interficiunt̃, atq; Turcæ luce iam existente erumpunt. Nostri ab accliui accessu in æquum locum retrogressi, secundum agmen receperunt, & in hostes fortiter perrexerunt. Tum Hermosilla insequentes per sclopetarios submouebat atq; expeditos ad latera disponebat, vt vndiq; proruentes Turcæ certis prope ictib. sternerent̃. Iam etiam equites, qui ab incendijs euaserant, cum Achomate cristis cōspicuo frequentes adcurrebāt. At nostri ea animorum constantia gradum referebāt, vt Turcarum impetum egregiè propellerēt. Sed Acomates ducentos sclopetarios a Carano acceptos ab totidē equitib. in clunes equorum recipi iussit, & nostros persequitur. alios quoq; equites sagitarios & hastatos aduocauit, sed dum audacius in nostros equum adigit, sclopeti glande ꝑ lunatā peltam traiicitur. Eo modo duce amisso Turcæ persequendi finem fecerunt, indéq; nostri quietiore agmine Coronem sunt reuersi: nec diu Turcæ ad Andrussam morā traxerunt, sed ad Londarium (q; Megalopolis olim fuit) reliquū hyemis egerunt.

Corone à nostris relicta. Turcis à Corone discedentibus iterum Andrussa à nostris est repetita, vt tot fortium virorum cadauera feris & volucribus relicta humarentur, & in his sepeliēdis vicini Græci singulare Christianæ pietatis officium præstiterunt, & à nostris Maciai caput, quod hostes in pręlonga hasta præfixerant, Coronē est relatum. Nec multo post suborta peste multiplicatis funerib. Coronem vastare cœpit. Quib. de causis Hispani nacti nauigia, quæ frumentum à Sicilia detulerant, susceptis Græcis cū eorum supellectile, allatisq; tormētis, Cæsaris voluntate, oppidum vacuum reliq̃runt, nolebat enim Carolus ob vnius vrbis possessionem grauissimis sumptibus id bellum alere. Vnde etiam eandem prius Venetis, Pontifici, & Rhodijs militib. qui in Melita erant, possidendam & tuendam obtulerat. cum autem illi ad tantos sumptus pecuniam conferre grauarentur, milites suos cōseruare voluit. Cupiebat quidem Clemens pontifex prudenti consilio in multos annos Turcarum metu liberari, egerátq; Byzantij cum Ludouico Gritto, vt reddita Corone in decem annos inducię essent Solymanno cum omnibus Christianis, quod maxime vt fieret Habraymus appetebat. nam excitato iam pene Persico bello in Orientem animi omnium & arma vertebantur. Sed dum Cæsar hinc dedecoris metu, & illinc præclara commoditate animi consilium tardius explicaret, transigendi negotium tempus effluxit. Paulo pòst etiam Clemens pontifex obijt, atque Alexander Farnesius in officio successit, qui se Paulum eius nominis tertium, secundo nonas Nouembris anni 1534, appellare fœlici auspicio iussit.

Tumultus in Transyluania ortus. Paulo antè venerat Aloysius Grittus Andreę Venetorum principis filius, à Solymanno cum amplissimis mandatis Byzantiæ missus ad Ioannē regem Vngariæ, vt Budæ consideret, ac consilijs omnib. pacis & belli interesset, dum ipse cōtra Persas profi-

proficifceret. ducebat is aliquot Turcarum equitũ alas, atq; insignem peditum ex 1534
Ianizaris manum præsidij causa secum, quorum numerus ad septẽ milium summã explebat. Is in itinere cũ Petro Moldauię duce fœdus inijt, & elatior factus in Trãsyluaniã perrexit edicta passim ꝓponẽs, vt proceres & ciuitatum legati ad se tãquã Solymanni legatum cõuenirent. Erat tum Americus Cibachus Episcopus Varadinẽsis eius regionis præfectus, quẽ Vayuodã appellãt. Is ab Turcarũ amicitia plurimum abhorrebat, atq; strenuè cauẽdum putabat, ne ꝓuincia viris, equis, auro rebúsq; omnib. abundãs paulatim in Mahometanorũ potestatẽ deueniret. Itaq; amicis passim cõfluentibus, adeo instructus ad Grittum accessit, vt is comitatus ꝓpe iusti exercitus speciẽ prębeteret. Ea res Gritto ingenium vehemẽter cõmouit, ita vt cõcepta ira fremeret, & his nõ obscure minaret, qui impijs suis minime paruissent. Eã etiã iram Ianus Docia Vngarus Americo inimicus egregie augebat, inferens eam ꝓuinciã duos præfectos capere nõ posse. Itaq; Grittus Americũ cõpræhendere & vinctum Bizantium ablegare statuit. Ad eã rẽ Docia destinat, cui validissima Turcarum ala & Hũgarorum aliquot turmæ traditæ. Is noctu ab Braxouio, vbi tũ Grittus erat, clam discedit, & ad castra Americi repẽtinus aduolat. paulo antè enim per Vngaros speculatores didicerat Americum, patentib. in cãpis vitandi æstus gratia iuxta pagum tentoria collocasse, & sine custodia militari cum familiarib. in tabernaculo pernoctare. Ita pręfectus cum hostes magis contemneret quã timeret, à Docia opprimitur. Iacenti & vix dum à cubicularijs experrecto, ipse Docia caput detruncat, atq; cum suis castrorum ornamenta & equos diripiunt. Itaq; castra omnib. in locis trepidatione, luctu, & fuga cõplent, & proximiores vndiq; excitantur. At Docia tanto patrato facinore Braxouiũ reuersus Americi caput ab auricula manu suspẽsũ Gritto spectãdũ detulit. Aderat tũ & Lasch⁹ Polonus, cui crudele hoc factũ displicebat, licet aliquas simultates cũ Americo haberet. Nec mora plerią; Turcæ et Hũgari discedũt ad occupãdos Americi thesauros, q̃ in remoto oppido seruabãt.

Cæterum vbi de eius cæde fama percrebuit, propinqui & prouinciales ferè oẽs aduersus Grittum coniurant, & vindicandam armis optimi antistitis mortẽ decernunt, paucis dieb. supra quadraginta milia peditum et equitũ coiuerunt, duce Steffano Mailato ipsius Americi intimo amico. Porro Grittus quum tantum iratæ multitudinis armorum apparatum cognouisset, ad oppidũ Meges expeditis itineribus se recepit. Incolę Gritti copias in inferiorem partem receperunt, ipsi vero sese résq; suas in æditiora subduxerunt. Ibi Grittus sese tantisper cõmunire statuit donec auxilia conuenirent, quæ hostes propellerent, & ei aditum in Pannoniam aperirent. Mox etiam hostes superueniunt, et munitiones horribili clamore adoriunt, verum per Turcarum sclopetarios & sagittarios primo impetu relecti fuerũt. Eo detrimẽto accepto Mailatus hostem obsidione cingere instituit, sperãs breui sine vllo suorum vulnere hostes fame cogente in potestatem venturos. Interim Grittum frustra auxilia expectãtem morbus inuasit. Itaq; tandem dubia spe ad condictam horã ab ea porta quę ad Moldauos ducebat erupit, & dextra Solymanni diplomata ostendit. Ibi vero in Franciscum Scẽdenum Americi propinquum incidit, qui tegumen tum capitis preciosum è Sibillina pelle detraxit, & Grittum compræhensum equitib. tradidit. Tum vero à Transyluanis eius copiæ cęduntur, & in fugam cõuertuntur. Conclamantib. postea cunctis vt ea hostia Americi manib. mactaret, Mailatus eum Francisco ad supplicium tradidit, atq; ita caput eius ingenti machera detruncatum est. In eius cruore proceres penulas militares more gentis intinxerunt, vt diu secum exactæ vindictæ memoriã deferrent. Sed Ianus Docia maiore ira & grauiore supplicio affectus discerptúsq; est. Quum Gritti truncus à carnifice nudaretur, loculus in fœmorali cum gẽmis immensi precij repertus est, adeò vt ea omnis pręda aureorum nummûm quadraginta myriadas superasse dicat. Nec multo post & ipse Laschus à rege Budam euocatus non mediocre vitæ periculum adijt, quum in quæstione sub tormentis Gritti consilia explicare cogeretur. Sed is demum, deprecante pro eo Sigismundo Poloniæ rege, carcere eductus in Poloniã se recepit.

Aloysius Grittus Turca legatus occisus.

Soly-

Hariadeni Barbarussæ fortuna.

1534 Solymannus Turcarum imperator eadem æstate, effusis vltra Euphratem ingẽtibus copijs, aduersus Tamasum magni Hismaelis filium bellumq́ suscepit, validáq; simul instructa classe Africam inuasit, occupandæ Melitæ, Siciliæ, & Italiæ maximè opportunam. Conceperat enim ingenti spiritu totius orbis imperium. Inuadendæ verò Africæ author Hariadenus Mytheleneus extitit, vetere Horucij fratris cognomento Barbarussa à nostris appellatus. Is in Numidia proxima Mauritaniæ Algerij regnum à fratre antea partum, adeo frequentibus victorijs amplum clarumque reddiderat, vt nostri æquè ac finitimi Pænorum reguli & vagi Numidæ eius opes & audaciam magnopere timerent, & Solymannus ad fortissimi viri famam frequẽter excitaretur. Erant hi fratres patre Græco, atque eo Mahometis sacra secuto, in insula Lesbo geniti: quum inopiam ferre non possent, arrepta bireme spes suas omnes mari commiserunt, sese Camali archipiratæ in disciplinam tradentes sub hoc Herucius cum Hariadeno multis seruis & nauigijs adauctus prædabũdus in Mauritaniam peruenit. Eo tempore Algerij regulus cum fratre armis de imperio cõtendebat, hic quum Numidas equites (qui nunc Arabes dicuntur) precio sibi in auxilium asciuisset, alter opportune nouę gentis aduentu lętatus, pecunia cũ Horucio transegit, vt se defendendum susciperet, paucisq; diebus Horucius cum valida manu scleptariorum eo impetu confecit bellum, vt Turcarum nomen omnibus terribile esset. His rebus gestis, quum eo bello comperisset Mauros, per se inermes ignarósq; militiæ, facile per partes opprimi posse, Numidas vero vagos & inter se dissidentes, improuisò fidem abrupit & repentè hostis factus, breui Algerio regno potitus est. Nec multo post finitimum regulum Circello imperantem vi & dolis expulit. Inde mare vndiq; infestum reddidit, & in mediterraneis quoq; locis cum expeditis cohortibus euagabatur, vt nihil terra mariq; pacatum relinqueret. Ab eo rerum successu Bugeam inuasit, Hispanis qui in præsidio erant ad summas rerum difficultates redactis. Mox etiam Hispanorum exercitum Didaco Vera duce fusum deleuit. Ad extremum quum Tremisenij regem Caroli Cæsaris amicũ regno expulisset, Punica simul & Christiana arma aduersus se concitauit. eo bello superatum & fuga in solitudinem euadentem Hispani consecuti cum paucis familiaribus interfecerunt. Horucij caput in Hispaniam transmissum, & in lancea circumlatum populis maritimis insignem attulit lætitiam.

Hariadenus Algieram occupat.

Postea Hariadenus frater acclamantibus militib. imperiũ suscepit. Is regni hęres factus ad imperiũ totius Africæ adspirare cœpit. Itaq; arma proferre, Mauris & Numidis terrori esse, modò cũ his pace ac inducijs vti, modò bellum gerere: porro aucta classe Hispaniæ, Sardiniæ, Siciliæ, Melitæ ac aliarum insularum ora prędari, & formidolosus finitimis esse cœpit. Hæc audentem & molientẽ fortuna nõ destitit. Nam Hametem Numidam sibi infestũ per insidias interfecerat, & Benchades multis prælijs superatus in solitudines abscesserat. Mari quoq; ita res gessit, vt Hugo Moncata supra Sardiniã nocturno prælio victus amissis aliquot triremib. vix effugerit, & Portundus Hispanicæ classis præfectus, amissa classe, cũ filio fuerit interfectus. Cùm etiã aliquot Siciliæ, Neapolitanæ, & Venetæ rostratæ varijs interceptis casib. accessissẽt, terribilis omnib. esse cœpit. Ipso quoq; Andrea Auria ad Circellũ repulso, famã eius auxit. Postremo arcẽ scopulo impositã Algerio vrbi imminentẽ defensamq; per aliquot annos ab Hispanis, summa vi adortus deleuit, ruinis profũdo mersis & iacta mole, vt regię vrbi percõmodus portus adderet. Quũ hac rerum gestarũ fama floreret, Solymãnus è Pannonia reuersus ad eũ legatos misit, q eũ euocarent, summósq; honores & maris pręfecturã Byzantiũ veniẽti pollicerent. Itaq; Sinas & Mangalis Rhodi præfectus ad eũ legati missi, q à Hariadeno summo cum honore suscepti fuere: audita legatione incredibili lætitia afficitur, haud inani spe cõcepta totius Africæ potiundę. Itaq; reb. Algerię cõstitutis, classe quadraginta triremium instructa discessit: circa maris Thyrreni oram aliquot Lygusticas naues adeptus cruento prælio expugnat, & incẽdit. Inde cõuersus ad Iluã insulã Rinũ oppidum nocturno prælio capit, incolis in seruitutẽ abductis. Cũ ingenti præda onu-

stus

ſtus Bizantiũ veniſſet, ad Solymannũ pducitur, & læto vultu ſuſcipitᷣ, vel ob id q̃d 1534 dono dabat aliquot pueros decora facie, itẽq; lectiſſimas virgines, Eunuchos, leones, & pardos. Reliquis dieb. de gerẽdo bello & de tota ratione rerũ Punicarum & Christianarũ diſſerunt. Cũ aũt ob familiaritatẽ cũ Solymanno ſibi apud Aulæ pceres inuidiã cõflaſſet, facile intellexit quã importunè abeſſet Habraymus, cuius amicitiã annuis munerib. colere erat ſolitus. Is eo tẽpore ad Perſicũ bellum profectus in Comagena ad Alepum hyemabat, Euphratem ad prima veris ſigna traiecturus.

Hariadenus maris imperium à Turcis nactus.

Solymannus tandem per Aiacem & Caſſinum Baſſas reſpõdit, eius negotij ſummã ad Habraymi iudiciũ deferendum, q eius præcipuè hortatu è Mauritania eſſet euocatus. Proinde ſi qd impetratum vellet ad eum in Syriã pficiſceretur. Eo modo in Syriã reiectus, quum repulſæ nomine exiſtimationis ſuæ iacturã facere videretᷣ, tñ diſſimulãter tulit, & terreſtri itinere eò peruolauit. Habraymus ipſum Alepi honorificè ſuſceptũ, & in colloquijs de ordine gerendi belli & Africa occupanda diſſerentẽ ita admiratus eſt, vt neminẽ eo pitius mari geſturum bellũ arbitraretur, Solymannóq; reſcriberet, in Hariadeno ingeniũ vigere omni bellicę virtutis laude cumulatum, propterea eum rectè facturum ſi viro fidẽ adhibeat, inter Baſſas adnumeret, & vniuerſæ claſſis imperiũ tradat. Eo modo Hariadenus cõmendatus Habraymi voluntate Byzantium redijt & ppenſiſſimis animis ſuſcipitur. Aduexerat autẽ ſecum Algerio Roſcetẽ Pæanum Muleaſſis regis Tunetani fratrem, aliquot ante annis domo pulſum, ſpe ppoſita ut à Solymanno in paternum regnum reduceretᷣ. Hoc Roſcete in occaſionẽ Africani belli purpuratis oſtẽtato, ad Solymannũ introducitur, vbi multa de Africis, Hiſpanicis, ac Italicis reb. & belli gerendi ratione diſſeruit. At Solymannus collaudato Hariadeni ſtudio, tum conſiliũ dimiſit. Nec multo pòſt decretum factum, vt Hariadenus trib. Baſſis quartus adderetᷣ, eſſetq; ei ſummũ maris imperium, ita vt inſulæ, portus, vrbes, populiq; maritimi ei parerent, ius ei faſq; eſſet vbi vellet remiges, nautas, milites conſcribere & in naues cõpellere. His promulgatis Solymannus poſtridie idus Maias ei vexillum, ſceptrum, gladiumq; de manu tradidit, atq; ad naualia deducere iuſſit, octiésq; ei cẽtena millia aureorũ in bellicos ſumptus ex ærario depromũtur, atq; octingenti Ianizari ex ordine Prętorianorum addũtur. Itaq; claſſe octoginta triremium armis, uiris & commeatu abunde inſtructis Helleſponto egreſſus, in Italiam curſum intendit.

Italiæ ora à Hariadeno vaſtata.

Quum improuiſo aduentu Meſſanæ fretum tranſiret, Mamertini ad arma conclamantes, vrbi portuiqúe magnopere timuerunt: ſed præteruectus Hipponiatem ſinũ, in Brutiorũ ora S. Lucidij oppidum inuaſit rupi impoſitũ, & muro parũ munitum. Sed is à terra Turcarum ſubeuntium impetus fuit, vt diu defendi nequiuerit. Inde ingenti rerũ & hominũ potitus præda ad Citrariũ cõtendit, vbi claſſem ædificari à captiuis audierat, id vti vacuum incolarũ fuga ſtatim eſt accenſum. Vbi vero à Capreis ſuprà Neapolim claſſis in cõſpectum eſt data, adeo eã oram conterruit, vt pleriq; affirmarẽt ſi hoſtis expoſitis copijs ad mœnia repentè ſucceſſiſſet, Neapolitanos vix vrbem fuiſſe defenſuros. Eo curſu ad Prochytam prouectus vrbẽ cepit, & quum in Caiatę portum noctu inueheretur, ita ad Speluncam ſuperato pmõntorio curſum deflexit, vt occupandę Caietæ occaſionẽ prętermiſiſſe crederetᷣ: Speluncani inexpectato appulſu tantæ claſſis territi, vix tẽtata defenſione animos deſponderũt, ingreſſuſq; hoſtis circiter mille ducẽtos homines cœpit. Eadẽ quoq; nocte ad duo millia Turcarũ è claſſe per aſperos colles ad vrbem Fundos peruenerunt. Ea vero aduolantium celeritas fuit, vt Iulia Gonzaga vix ſpaciũ ſit nacta quo ſeminuda iumento imponeretur, atq; inde ſe ad montes proriperet. Ferunt Barbaruſſam eam formæ & virtutis fama florentem capere cupiuiſſe, vt Solymanno dono daret. Cæterùm Fundani cæduntur & capiuntur. Alia quoq; triremium manus Tarracinam diuertit, ibi populo ad montes fuga elapſo in templa ſæuitum, inualidiq; ſenes & ægri aliquot in lectulis trucidati.

Hariadenus in Africam deflectit.

Is terror à Priuernatibus properè Romam delatus, ita omnium animos conſternauit, vt ſi hoſtis eo impetu ad Hoſtium eſſet deuectus, tota ciuitas ſeſe in Sabinũ

He-

1534. Hetruscumque agrum effusura crederetur. Coiuere tamen in eo periculo Cardinales, & effractis ærarij repagulis Hyppolito Medici cardinali pecuniam deprompserunt, vt oram maritimam tueretur. Is alacriter cohortes conscripsit ex incondito hominum genere, qui per summam iniuriam Priuernatibus ex itinere direptis, in hostilem rabiem animos vertisse videbantur. Porro Barbarussa vetere suo consilio innixus, quum Melitenses sua classe appropinquare audiret summa celeritate vsus in Africam traiecit. Voluit autem ea diuersa nauigatione Muleassem fallere, vt im paratum opprimeret: vnde simulanter famam ediderat Melitæ, Sicilię, & Italię deuastandæ. Veneti quoque Muleassi & Pœnis timorem minuebant, quum validam classem instruxissent quinis decumis ex sacris redditibus sacerdotū ordini (vel inuito pontifici) impositis, vt remigibus stipendia præberentur. Ad hæc quoque Muleasses per speculatores didicerat Rosceiem fratrem, quem maxime metuebat, Byzantij in libera custodia relictum, veluti aliena tum ab Africæ rebus expeditione suscepta. Ea vero tempestate in Africa Tunetani & Fessani reges opibus & authoritate cæteris præstabant: sed à Tunetanis ab longa imperij potestate sacra & omnia iura petebantur. Imperium Tunetanum octingentis milibus passuum in ora ab occasu in orientem extendebatur. nam Bugea & Tripolis emporio & gymnasio claræ vrbes, quas Hispani prius in diuersis regni finibus bello ceperant Tunetanæ ditionis erant, quum & ea introrsus, ad Aethiopum harenas vsque pertineant. Tum etiam Tripolis Melitensium forti præsidio tuebatur.

Muleasses Tunetarum rex. Lentigesia Muleassis mater, Doracis reguli soror, virilis animi mulier effecit, vt Muleasses regnum arripuerit. Nam Mahometes, qui triginta duobus annis regnarat, quum sibi vitæ finem adesse cerneret, Maimonem inter duos & viginti filios natu maximum, iure regni hæredem scripturus esse videbatur, nisi Lentigesia, corruptis precio regijs satellitibus, maritum in supremis vitæ angustijs precibus fatigatum præuertisset vt in filium regnum transferretur. Itaque Maimo patre expirante interficitur. Rosceies secundo natus, qui extra arcem cum vxoribus habitabat, comprehendi non potuit. Cæteri fratres partim iugulantur, partim candenti ferro oculis admoto Barbarico ritu lumine priuantur. Eo modo Muleasses paterno regno potius desęuijt in paternos amicos, nouercas, & concubinas nefaria crudelitate, quum ipse in mares procliuior patrem effeminatum diceret, qui exhausto ærario ducentas simul fœminas ad libidinem in regijs hortis aluisset, è quibus tot suscepisset liberos qui in imperio ęmuli forent, ob idque sibi in his occidendis plenum inuidiæ negotium reliquisset. Nec multo pòst Dorax aduersus Meschinem regulum Numidam peculiari nomine bellum suscepit. Sed Meschines prępotenti, hosti facile cessit vti imparatus, scilicet vt coactis auxilijs opportune reuerteretur. Ea contentio vtrinque vario belli euentu sæpius agitata, ad extremum ipsum regem in id bellum traxit: Itaque Muleasse in Doracis castra cum magno equitatu & Turcarum mercenarijs peditibus profecto, res eum habuit exitum, vt Meschines profligeretur. Hæc iniuriæ acerbitas adeo vehementer Meschinis animum permouit, vt singulos Numidarum duces accesserit, ac ferè totam Africam ad bellum excitarit. Rosceies quoque à Biscari in spem regni fuit euocatus. Hi castra fecerunt non longè à Bechia vrbe, quæ itinere vnius diei à Tuneto distat. Ea aduentantium hostium fama Muleassem, ex scelerum conscientia sibi diffidentem, magnopere conterruit. Verum is nō minus astu quàm sæuitia insignis, adeo metum dissimulabat, vt compressis portarum custodia de Rosceies rumoribus, festa hilaritate Amidæ filij nuptias celebraret, & vniuerso populo solenne epulum præberet.

Rosceies fratrem Muleassem bello adortus. Vbi Rosceies aduentus diutius occultari non potuit, vexilla, arma, tormenta ex arce per Doracem proferre, Numidas quot poterat mercede cōducere, & Turcas prædones ad suas partes trahere iussit. Tum enim piratis ad Tunetum erat tutissimus receptus, cum quinta pars captiuorum & prędę ad fiscum pertineret. Quum Rosceies adpropinquaret, Dorax ante portam urbis in acie constitit, cum septem millibus equitum Numidarum magnaque Afrorum peditum multitudine,

aderat

aderat & Caradinus Turca cum delecta cohorte sclopetariorũ, & septẽ currulibus tormentis. his accesserat ala prætoriana Christianorum equitum, qui ex reliquijs veterum expeditionum in Africa remanserant, & ob virtutem in honore habiti vxores duxerant. Prouolauit ante alios Meschines cum quatuor milibus equitum, hunc Morhabitus cum ampliore agmine continenter est subsecutus: Roscetes postremam aciem tenuit. Restitere aliquandiu regij, Dorace primos impetus fortiter sustinente. Sed Morhabiti vim non tulerunt, ac multa cæde pręcipites acti in fugã conuersi sunt, defuit etiam spacium Caradino ad dirigenda tormenta, dum puluere omnia miscerentur. Postea Roscetes vrbe exclusus, ad proximam regionem quam Martiam vocãt deflexit, ea est circa magnę Carthaginis ruinas omnium rerũ copia & fertilitate abundans. Ibi circiter viginti dies moratus, quum frustra expectando vrbanos motus nihil proficeret, vt Tunetanorum animos grauiore periculo aduersus Muleassem concitaret, totum id Oliuetum immani crudelitate succendit, quod summa amœnitate atq; vbertate ad Tuneti vsq; mœnia protenditur. Sed conturbatis ciuibus rex omnes solatur vt eam calamitatem ęquissimis animis ferrẽt, se enim ea detrimenta singulis præsenti pecunia liberaliter exoluturum. Nec multo pòst quum Tunetani animos suos efferatos à Roscete penitus auertissent, Numidæ dilabi ac Roscetem vt longè secederet monere cœperunt. Itaq; suadentibus amicis Algerium ad Barbarossam confugit, vt illic vlteriores spes suas ad inuadendum paternum regnum securius agitaret. Eo modo apud Turcam in cultu propè regio permansit, vsq; ad id tempus quo Byzantium (vti diximus) est deuectus. 1534

Is Punicarum rerum status erat quum Hariadenus Pontia profectus perpetuo cursu ad Bisertã improuisus classem appulit. Bisertani tędio Muleassis & sua mobilitate impulsi audito Roscetis nomine Turcas oppido recipiunt, pręfectumq; repugnantem expellunt, postea copijs celeriter eductis pręteruectúsq; Vticã & Carthaginis promõtorium, eius turris atq; munitionis, quàm Gulettã nostri vocant, in cõspectum se dedit, ita vt eos displosis omnib. tormentis in amicitiæ signum de more salutaret. Guletani custodes, quum salutem redderẽt, responderunt se in eius potestate statim futuros, qui Tunetanæ vrbis imperio potiretur. Iam ab excelsa Tuneti arce conspecta classis ingentem in vrbe tumultum excitauerat: Erat enim ciuitas erecta in expectatione noui regis, cum ipsius Roscetis amore, tũ odio Muleassis, quem crudeliter imperantem per aliquot annos pertulissent. Nam Tunetani ei erant vehementer irati, quod eorum inopiam priori bello acceptã non subleuasset. Itaq; egressum arce & in foro concionantem deseruerunt. Monuerunt quoq; specie amicitię, vt extemplò fortunę cederet & profugeret. Vnde à ciuibus destitutus fuga sibi consulere statuit, idq; ea celeritate vt & in arce aurum, gemmas, et regia ornamenta relinqueret. Primi omnium duo Hispani à Muleasse ad Hariadenum defecerunt. Abezes ex vrbe Granata, & Feniches Taraconensis, qui custodiæ arcis erat præpositus. Hic Roscetes vxorem & liberos, qui à Muleasse in custodia seruabãtur, statim eduxit & regio cultu ornatos in Muleassis solio constituit. Nec mora Hariadenus expositis in terram copijs, conscenso equo cum quinq; millibus Turcarum ad eam portam peruenit quæ stagno & naualibus est coniuncta. At Tunetani quũ Hariadenum per mediam vrbem ad regiam contendentem magnis gratulationib. excepissent, perturbari cœperũt, quòd Roscetes nusquam cõpareret. Auxere tumultum Roscetis familiares, qui amicis submissè dicerent, ipsum frustra expectari, qui Turcarum & Hariadeni fraude in Asia, & in cathenis quidẽ esset relictus.

Hariadenus Tunetum occupat.

Eo modo detecta fraude Tunetani frementes circa forum conglobantur, quibus se Mesuar authoritate Pœnorum facile princeps ducem prębuit. Is Muleassem reuocabat, & Turcas in arce obsidere & oppugnare statuebat. Itaque ad populum conuersus: Nefaria, inquit, fraude decepti sumus, Roscetes enim quem pro legitimo rege expectatis, Byzantij in cathenis suam calamitatem luget. Nec mora omnes ad arma conclamant, & repentino impetu Turcas inuadunt. Erat Tunetanorum ingens sed incondita multitudo, quæ vix sustineri posset, nisi periti ducis im-

Prælium in vrbe cõmissum.

1534 perio regeretur. Vnde concursu vndique facto ad arcem contendunt, & ad propugnaculum aduolant, quod ad oppidum suburbanum spectabat. In eo Turcæ vexillum præfixerant, ac inde fortiter propugnabant. sed scandentibus Afris ægre sustinere, & sese in munitiorem locum recipere cœperunt, donec tormentum æneum in arcis speculam eductum in confertissimos hostes emiserunt. eo ictu multorum strages edita, præsertim cum à tota muri corona sagittis peterentur, & sclopetorum ictibus sternerentur. Verum Muleasses cum suis reuersus oppugnationem bis intermissam renouarunt. In ea rerum asperitate Hariadenus statuit eruptione dimicandum, si arcem defendere & salutem omnium tueri cupiant. Itaque duobus portis erumpunt, & circumuentos ab diuerso latere trucidant. Tum tribus in locis editur pugna, & inter multos Pænos Mesuar glande traiectus cadit. Tum verò ab oppugnatione cessatum, ac in plateis cruento prælio aliquot horis est decertatum. Ad extremum Tunetani superati & intra domos compulsi. Ferunt ea die supra tria millia Tunetanorum desiderata, & ad triplum vulnerata. In eo statu Muleasses desperatis rebus cursu se proripuit, & protegente Doracis equitatu in pacata loca peruenit, vbi in Constantina vrbe ad Caroli Cæsaris aduentum à Dorace liberaliter sustentatus fuit. Ea olim Cyrtha Numidiæ regia fuit.

Tunetum ædificijs ornatum. Cæterum ea nox quæ prælium & regis fugam secuta est, Tunetanis pariter & Turcis insomnis fuit. Nam Pæni cæso Mesuare pacem quàm bellum malebant, præsertim quū rex ipse in solitudines effugisset, & id Hariadenus impetrare cupiebat. Itaque impetratis & acceptis inducijs in Solymanni verba iurant, & Hariadeno eius præfecto obedire pollicentur. Postea Numidarum principes Hariadenus sibi fœdere & beneuolentia iungit, atq; Asanagum Eunuchum & Halum Leuantē cum Ianizeris & tormentis currulibus ad recipiendas Africæ vrbes misit. Paucísq; diebus nullo labore, aperientibus cunctis portas, mediterraneæ pariter atq; maritimæ vrbes deditionem fecerunt, vna omnium vrbs Caruena aliquandiu restitit, sed victa excidij metu Turcarum armis cedens præsidium accipit. Inde Hariadenus regiam nouis ædificijs exornare atque munire orsus, septum in Cauedio, in quo Turcarum more pro tribunali ius diceret, instituit. cōnatúsq; est multis seruilibus operis aperire nouas fauces, ac immittere per eas id mare quod à promontorio Carthaginis lunato flexu ad stagni munitiones extenditur. In eo littore geminæ sunt turres ab aquæ salisque nomine à nostris appellatæ, vbi olim ille insignis Carthaginensium portus visebatur. Id opus ea ratione Hariadenus efficere contendebat, vt tuto & maximè expedito portu vteretur. nam vadosæ admodum erant angustiæ, quibus Guletana turris ab ortu aduersæ continenti ligneo ponte committitur, ita vt triremes ęgrè humeris seruorum in stagnum e ducantur: ab his faucibus Pæni leuib. nauiculis propter humida vada ad vrbem Tunetum adnauigant. vide turq; id stagnum centum ferè stadiorum diametro in orbem veluti circino circumductum, & id multo cœno passim uadosum. Cæterùm id opus Aquilones facile disturbarunt, inuecta scilicet continuis fluctibus arena.

Solymanni in Persiam expeditio. Dum hæc in Africa & circa Melitam insulam magno equitum Ioannitarum periculo fiunt, Sophusq;, Hismael Persa nondum quatuor & quadraginta annos natus fatis concessisset, reliquit quatuor filios ex legitima vxore susceptos. eorum natu maximus erat Tammas totius imperij hæres, ea conditione vt reliquis fratribus regnorum præfecturas impartiretur. Is ergo paternum imperium nactus Turcis resistere atque regni sui fines ampliare constituit, præsertim cum cognouisset Solymannum sibi totius orbis imperium proposuisse. His rebus nunciatis Solymannus vehementer excitabatur viriumque suarum conscius elato animo Persarum bellum agitabat. indignabatur tamen sese à Christianis regnis, quibus inhiaret, importune reuocari. Eum itaque pari studio diuersa bella meditantem, Habraymus impellebat vt arma in orientem conuerteret, is enim inter purpuratos principes summa authoritate & gratia pollebat, qui tamen in Epyro à Christianis natus, & ad Turcarum religionem puer abductus fuerat. Nihilominus tamen Christia-

nos

nos diligebat, ac oblata occasione ipsorum causam egregie fouebat. Itaque Solymannus Habraymi consilia complectitur, & vtrunque militiæ Magistrum admonet vt Sangiachos ad signa vocent, Europeique omnes in Asiam traijciant, & ad Niceam inter se coniungantur. Lufftibeium autem in Peloponneso Coronem obsidere iubet, & Aloisium Grittum in Pannoniam dimittit, vt ibi in regni procuratione Ioanni regi assistat. Ipse ex suæ superstitionis ritu votis pro victorijs nuncupatis, in templo rite se ipsum lustrat, & Vlamene Persa itineris duce vsus, in Lycaoniam ad Iconium progreditur. Inde per Mesopotamiam Persarum ditionis fines quartis & quinquagesimis castris Coim peruenit in maiorem Armeniam, tanta Turcarum admiratione, vt veriti sint insidias subsistere, & castra munire cogerentur, cum nondum pro certo didicissent, vbi nam Tammas esset, & quid consilij pararet. 1534

Sed Vlamane cum Alcanzarum equitatu præeunte, & hostium consilia explorante reperiebat eam esse Tamasi mentem, vt nullo in loco diu consistere nec acie confligere statueret, sed Hiberorum & Albanorum auxilia expectare proposuerit, qui leuis armaturæ operã præstare, & Persarum cathaphractos antecedere consueuissent, vt ex occasione Turcas fatigatos & sub alieno cœlo ægrotantes adoriretur. His rebus Solymannus exploratis castra mouit, rectà in eam regionem profectus in qua Tamas copias cogebat. Postea Taurisium mœnibus nudatum intrauit, & copijs tantum ostentatis ad vrbem Sulthaniam contendit. Cum ibi per multos dies castra haberet, atque Tammam expectaret, vt è montibus descenderet & in aciem prodiret, subitò sæuissima tempestas exorta fuit, quam vnquam Persę antea per id anni tempus meminissent. nam circa æquinoctium æstiuum tanta copia imbrium & niuium decidebant, vt repentina hyems inuecta videretur. ea etiam ventorum inter se certantium erat rabies, vt Turcarum castra euersis tabernaculis sternerentur, magnúsque camelorum numerus interiret. supra etiam procellæ tantæ detrimentum, improuisi hostis aduentus maxime timebatur, nec deerant qui dicerent eam tempestatem à Persarum hostium Magis diro carmine & notis incantamentis cœlo euocatam ad Turcarum exitium. Eo graui incommodo Solymannus permotus, castra sinistrorsum vertit, & in Assyriam perrexit, multis de causis id suadente Vlamine, qui Solymanno spem occupandæ Babyloniæ iniecerat, præsertim cum Machometes eius loci præfectus Vlaminis amicus esse videretur. Verùm is muneribus & promissis incorruptus nunquam eò adduci potuit, vt fidẽ falleret. Itaque Solymannus eundem subitò opprimere, atque armis Babyloniam occupare statuit. *Tempestas impedit consilia.*

Non defuit fortuna Turcis. Nam Vlamene magnis itineribus cum Alcanzarum equitatu præcurrente, vbi non procul à Babylone abesse renunciaretur, Mahometes qui nunquam ad se venturos hostes putarat, rebus omnibus imparatus animũ despondit, & per Mesopotamiam ad Bethlim profugit, ita vt Solymannus nõ multo pòst à Babylonijs propter odium in Mahometem susciperetur. In ea vrbe clarissima Caliphę sacrorum principis sedes est, qui à cunctis Machometani nominis regibus excolitur, veteremq́ obtinet prærogatiuam adoptandi & confirmandi Assyriæ regis, sicuti etiam Sulthanos Memphiticos, qui per Saraconem Comanorum ducem ante trecentos annos Aegyptijs principatũ eripuerant, vt ibi Mamaluchorum seruorum imperium conderent. Ab hoc Calypha Solymannus, veteris superstitionis instituta sequutus, insignia & ornamenta suscepit, ac multa largitione sibi populum conciliauit. Vnde etiam in regia & antiqua illa vrbe hyemare statuit. Tãta vero propensione Mesopotamiæ Assyriǽq; vrbes Solymanno deditionem fecerunt, vt ad eum vsque à Balsera emporio quod est ad ostium Euphratis in Persicum sinum erumpentis, legationes venirẽt, atq; Mesopotamiæ insigniores vrbes Caramida, Meredinum, Orfa, & Asancepha Turcarum præsidia acciperent, & per totius Babyloniæ prouinciæ oppida Turcæ milites in hyberna constituerentur. Nam præter copias ex Europa & Asia minore in eius belli expeditionem perductas, e- *Turcarum successus.*

1534 tiam tetrarchæ cum Memphitico Bassa, qui sunt eius Sanzachi Alexãdriæ, Iudæç, vtriusq; Syriæ, & Comagenæ, ad Imperatorem peruenerant. Per totam quoq; hyemem magnæ celebritatis spectacula ædita sunt.

Taurisium à Turcis occupatum. Cæterum Solymannus recreatis per hyemem copijs nunquam instaurandi exercitus Persiciq; belli curam remiserat. Igitur adulto iam vere è Babylonia profectus, ducẽte Vlamenc, per idoneas regiones ad Taurisium iter intendit. At Tammas qui interim Taurisium redierat, cognito eius aduentu, vti imparatus in Coraxenos iterum se recipere instituit, certas tantum suorum manus passim relinquens, quæ se persequentibus hostibus ostenderent, & montiũ valliumq; notas angustias tuerentur, obseruarentq; eorum itinera, nec nisi ex insidijs insequentium hostiũ agmina abruptis locis lacesserent. Eo modo recedentem Vlamenes frustra persecutus, ad Solymannum redijt suasitq; ei vt Taurisium deflecteret, & cõfessione hostis retro per asperos montes fuga elabentis sese victorem ostenderet, ex vsuq; victoriæ eius regia potiretur. Itaq; Solymannus indignãte animo Taurisium hostili irruptione inue[illegible]us, incolas magnis detrimentis affecit, quanquam inermes essent, ideóq; victoris imperium se paratos subire demissè profiterentur. Ante omnia verò Solymannus Vilumcassanis atq; Hismaelis ornamenta ex regia tolli iussit, ita vt & integras familias telæ sericæ opificijs celebres abducendas iuberet, magnúmq; iuuentutis vtriusq; sexus & seruorum numerum comprænhendi & abduci iuberet. Postea circa æquinoctium autumnale motis castris in Mesopotamiã est reuersus. Vix Coim & Calderanos campos præterierat, quum Persarum agmina abeuntes hostes lacessere, impedimenta diripere & fatigatos trucidare inciperent. Crebri quoq; rumores totis castris permanarunt, Tamasium breui iustis copijs adfuturum. Ea hostium audacia Solymannus permotus singula agmina expeditis præsidijs cõfirmauit, & duo millia sclopetariorum in corona constituit, cum aliquot maioribus tormentis, vt è longinquo in persultantes hostes disploderentur. Vnde fiebat vt Persæ minus audacter erumperent, & remissiorem quàm antea impetum facerent.

Turcarum clades. Per hunc modum Tyrannus tripartito exercitu pergens cum primo agmine Amidæ constitit, & ibi reliqua duo agmina aperiri statuit. Interea Tammas iustis copijs comparatis è Coraxenorum montibus erupit, & Taurisium repetijt, vt hostem vrbanis delicijs hærentem repentina irruptione opprimeret. Sed eo elapso, & inspectis eius vrbis incommodis vehementer indignatus, statuit eum persequi, & ad Coim vsq; progressus est. Ibi vero mutauit cõsilium, & Delimenthem fortissimum satrapam, cum tertia parte equitum extremum Turcarum agmen carpere iussit. Is ea celeritate vsus per viarum compendia, vt hostes ad Tauri montis radices assecutus fuerit. Ibi Bethlis oppidum in finibus Persici imperij Mesopotamiã attingit, habétq; arcẽ Persarũ præsidio custoditã. Turcarũ præfecti, Vlamane duce, ibi idoneo in loco consederant, rati cuncta se pericula euasisse. Hæc vbi Delementhes p incolas exploratores pcepisset, obscura nocte & pluuijs impedita hostes fortitèr aggressus est. Tanta aũt & tam fœlix fuit eius temeritas vt cõsopiti & nihil tale timentes Turcæ vndiq; opprimerentur, & ipsis pene Ballis ad equos ascẽdẽdos spaciũ eriperet, nec in tenebris Ianizeri sclopetos expedirent, & currulia tormẽta caperenť. Persis aũt sese mõtani agrestes aggregarũt, q prius Aladolo regi paruerũt & à Turcis detrimenta accepant. His omnis castrensis apparatus & sarcinæ camelorũ in prædam cesserũt: incidit ea clades Turcis ad tertiũ idus octobris, q dies ingẽti Persarũ lætitia postea semp celebratus fuit. Id cũ Solymaño nunciatũ fuit, adeo eius animũ concussit vt oẽm renouãdi cõtra Persas belli cogitationẽ abijceret, præsertim cũ id vulnus mater ei prædixerat. Itaq; Habraymo cõsultori valde iratus Byzantiũ redeundũ decreuit. Applicãtẽ verò cõfectis itinerib. ad Bosphorũ, vt Byzantiũ trajceret, Habraymus q antecesserat litus ei honoris causa triũphali serico strauit, atq; ita bireme peculiariter adornata, sublatus in oppositos septæ regiæ hortos sese intulit.

Habraymus vita priuat. Tum verò multis de causis in Habraymum atrox inuidia sensim erupit, immodicæ eius potentiæ sæua comes, sic vt in arcano apud principem tota eius gratia con-

conuelleretur, ingenti conspiratione multorum procerum. Ea fatalis odij femina à 1534
fœminis matre scilicet ac vxore iacta fuisse constat, quæ Imperatorem ad nutus Habraymi impotentis serui circumagi indignũ esse dictitabant, mater quidem quod filius contra auguria Persici belli periculis obiectus fuerit. Roxolana vero, quod Mustapham priuignum vti ex liberis maximum impense coleret, ac imperatorios honores intempestiue deferrent, cum tamen ipsa muliebri libidine accensa Baiazethem suum filium præferri cupiebat. Præterea Habraymi famam non obscurè aggrauabat, quod Christianos adaperto studio complecti fouerétq; diceretur, vnde etiam Turcica arma in orientem conuerterat, vt ea in re Carolo Cæsari gratificaret, qui tamen Tamæ amicus censebatur. His ergo insidijs circumuentus Habraymus & conceptæ perfidiæ reus factus circa idus Martij in regiam pro consuetudine admissus postea nunquam comparuit. Ferunt eum sceuerissimè à Solymanno obiurgatum, quod summis honoribus auctus beneficia nefario scelere corrupisset, nec Tyrannum vllis iacentis ad pedes lachrymis ad misericordiam flecti potuisse. Eadem nocte in cubiculo in puluino dormitãs à carnifice cultro adunco (quod Solymannus tradiderat) iugulatus est. Oborto sole quæstores supellectilem & omnem eius pecuniam in fiscum retulerunt, ita raptim & diligenter, vt nihil ferè præter dotem miserrimæ vxori relinquerent. Hunc vitæ potentiæq; suę exitum Habraymus tulit, quo nemo eorum vnquam antea, qui maximorum regum gratia potentes eua serunt (ad exemplum illudentis fortunę) ante obitum fortunatior atq; fælicior fuit. Sed ideo minus dolendũq; ipsius consilio Solymannus antea Rhodum oppugnarat, ac tandem in suam potestatẽ, ablegatis Ioãnitis, redegerat. In eius locum Aiax Vesir cooptatus, & Barbarussa ob rei naualis peritiam Amiras declaratus.

Dum Solymannus in Persia bellum gereret, Carolus imperator Africanam expeditionem animo agitabat, vt Hariadenæ Barbarussæ insolentiam compesceret, atque Christianorum fines defenderet & propagaret, pręsertim cum Franciscus 2. Sfortia obijsset & Mediolanum cum toto ducatu 24 octobri anni 1535 in Caroli potestatem venisset. Fama enim erat Barbarussam validissimis omnium prędonũ coactis classibus, non modò vti superiore anno fecisset, Italię litora prędaturum, sed etiam proxima æstate in Melitam ac Siciliam cum ingenti Turcarum, Afrorumqúe multitudine, vt ad reliquas spes proferendas (quibus arrogantet Neapolitanũ imperium concepisset) Italiæ horreo potiretur. Itaq; Paulus pontifex collaudato Cæsare ei statim in bellicos sumptus sacerdotiorum totius Hispaniæ decumas concedit, ipséq; pecunia sua nouem triremes Genuæ exornari iubet. has ad veteres tres q in custodia Romani littoris esse consueuissent adiungit, omnibus Virginium Vrsinum præficit, eiq; Paulum Iustinianum Venetum consiliarium adiungit. Tum etiã Desiderius de Tolono ordinis Ioannitarum 45 princeps classem suã egregiè armauit, eámq; armis & fortissimis viris, ex celebri Rhodiorum equitũ numero delectis Georgio Schillingo Germano (qui postea Alemanię prior constitutus fuit) rei bellicę peritissimo commendauit. Excitata quoq; ad pium bellum vniuersa Hispania: Cæsar è Carpentanis Barchinonem venit, atq; terrestrium & naualium copiarum maximum apparatum instituit, quibus Mendocius pręerat. Andreas etiam Auria, quem Cæsar toti maritimo negocio præfecerat, multarũ ingentium nauium ac triginta rostratarum classem instruxit, in quibus erat quadriremis vna, quæ prætoriæ loco Cæsarem veheret. præterea vim ingentem nautici cõmeatus, instrumenta naualia noui operis, tormẽtorum omnis generis, ac telorum copiam vel maximo bello suffecturam, in naues distribuerat, quibus Ligurię iuuenrutẽ imposuerat. Huic pontifex gladium de more consecratum dono miserat, cum villoso ducali pileo, vt non immerito strenuus senex ad petendam noui decoris laudem accenderetur. Deliguntur etiam viginti quatuor cohortes à tribus fortissimis præfectis Hieronymo Tutauilla Sarnẽsi comite, Friderico Carecto, & Augustino Spinula, quibus Alfonsus Vastius, vt & cæteris pedestribus copijs, dux designatus.

Belli Tunetani occasio.

Africani belli apparatus

Interea Maximilianus Eberstenius, dux vetus per Tridentinas alpes octo millia

1535 Germanorum in Lunensem agrum perduxit, in quibus fuere plerique nobiles sine mercede Punici belli famã secuti. Hos Auria & Vastius humaniter liberaliterq; Mediolano Genuam aduectos suscepit, & admonuit, vt patienter dum nauigarent maris tędia perferrent, ac vbi Africam attigissent, certam victoriam sperarent. Pugnaturos enim ipsos pro Deo & Cæsare, qui nunquam pijs & fortib. defuissent. Ita sum ma alacritate cum Italis triginta octo onerarias naues ascenderunt, quarum præsidio Antonius Auria duas & viginti rostratas adducebat. Hi primum ad Centum cellas peruenientes ibidem à præsente pontifice benedictionẽ acceperunt, postea Neapolim cursum direxerunt. Ibi Petrus Toletanus prorex aliquot triremes adornarat, ac multis pręclaris militibus armarat, easdem quoque noxijs hominibus ad remum damnatis repleuerat, dum oram solueret, vniuersa prope Campaniæ iuuentus subsecuta est, arreptis vndiq; nauigijs, tanta omnium cupiditate vt pauci Neapoli relicti esse viderentur. Inde paucis diebus Panhormum in Siciliam est peruentum: postea in Sardiniam nauigant. In eum locum & Carolus Cęsar ex Hispania cũ ingenti classe peruenit, in quibus octo millia peditum & mille equitum egregiẽ armatorum inerant. Inter eos etiam Ferdinandus Toletanus Albæ regulus fuit. Venerat etiam ab Oceano Ludouicus Lusitaniæ regis frater, cuius soror Isabella Cæsaris vxor erat, cum vigintiquinque nauium classe, eius generis quas Carauelas vocant Indicis nauigationibus asuetas, tormentis & bellico apparatu instructissime. Ibi præter nautas duo millia peditum recensebantur. Applicarunt etiam ex Belgico oceano per Gaditanum fretum supra sexaginta onerarię naues, quæ copias passim paratas, & commeatus singulis mediterranei maris portubus susciperent.

Imperatoris in Africam aduentus. Nec multo post Imperator in Africam traiecit, & in Vticæ portum vniuersam classem intulit. Ab Vtica mox discedens, classis circumuecta promontorium Carthaginis, totum eius regionis litus quam Martiam vocant appulit, contra turrim quam de subiecto fonte Aquariam vocant. Barbari qui ab imminentibus Vticæ collib. aduentum & cursum explicatæ classis conspexerant, Hariadeno renunciarunt, hostilem classem innumerabilibus omnis generis nauigijs constare. Erant enim septingentæ naues, in quibus duæ & octoginta rostratæ triremes frequentib. exornatæ vexillis conspiciebantur, quæ speciem æquo maiorẽ hostium oculis pręebant. Verùm id Hariadeni animum perturbauit, quod nuntiarent in classe ꝓ certo esse Cæsarem Christianorum maximum Imperatorem. Non putarat enim Barbarus Cæsarem inexplorati maris casibus (in ignota præsertim terra) dubio bello se commissurum, sed tantum per legatos non Tunetum, verum ignobilia eius oræ oppida tentaturum. Itaq; ad gerendi belli cogitationes se conuertit, primúmq; trierarchis in consilium aduocatis, docuit uiris fortibus nihil de victoria dubitandum, præsertim cum Cæsari omnia aduersa, atq; ipsis viri, arma, commeatus, tormenta, vrbes, arces, propugnacula abunde sufficerent, cum vel vnica Guleta hostium vim sustinere queat. Trierarchi vno cõsensu respõderũt, se paratissimis animis cũcta facturos quę iuberet, nec commissuros vt dedecus pristina sua virtute indignum admitteretur, id quod & iuramento confirmarunt. Hos omnes Sinas Smyrneus dextro oculo captus anteibat, huic proximi erant Haidunus Cilix, Salecus ab Ionia, Tabaches Laodicenus & Giaffer Ianizarorum centurio. Is autem Guletæ situs est vt lateritia turris cum adiecta insigni munitione his faucibus immineat, per quas Carthaginensis sinus maris ad australe litus allidens sensim in stagnum se insinuat, quo paruis nauigijs ad vrbem Tunetum aditus patet. neque enim hęc palus longior aut latior est duobus miliaribus Germanicis. sed vtrinque ita humilia sunt vada vt nisi medio alueo pernauigari queat. Ingressum à mari turris prohibet. eam Barbarussa multis tormentis instruxerat, vt suam classem quam intra stagnum propulerat ab hostili iniuria tueretur.

Hortus
Lustgartn
Thiergartu
Castru
Schloß
Sepulchra
Spital
Suburbiu
Vorstat
Arsenale
GOLETA
Bagrada fl.
Carada fl.
Therme
Maomet
Clupea
Vtica

1536

Barbarorũ primus conflictus.

At Cæsar tota classe ad anchora constituta pronuntiari iussit, vt milites expediti in triremium magnarum nauium scaphas desilirent, & toto littore descensiões facerent. quod vsq; adcò cõpositè administratum est, vt tota vndiq; litora Barbarorũ agminib. nudarentur. neq; enim nostrorum clamorẽ & sclopetorum strepitum ferre potuerunt, qn in fugã nullo contracto certamine protinus se darent. Veteranos Hispanos, Itali, & hos demum Germani subsecuti sunt. cũctósq; munitis castris Vastius consistere nec temere vagari iussit, donec equites & reliquæ oẽs copiæ, totusqúe tormentorum apparatus in terram exponeretur. Descendit & Cæsar ipse bonę spei & certę alacritatis plenus. Erexit autẽ prætorium idoneo in loco inter duas turres, quarum alterã Aquariã, alterã Salinariã Barbari vocãt. Interim variæ militũ manus emissæ sunt, quæ proxima loca explorarent, & cisternas puteósq; quæritarent, hostiúmq; simul casas & vicos mapalibus similes occuparent, vsq; ad sũmos colles, vbi vetusti templi ædificia visebanť, quo in vertice duarum cohortium Italicarum vexilla præsidij causa constituta sunt. Afri pedites equitésq;, præsertim Numidę, omnib. horis locisq; nostris occurrebãt, locorumqúe noritia cõfisi nostros sæpe incautos circumsistebant, sagittis, iaculis, & lapidibus rem gerenres, tanta feritate vt nemini vel dedito parcerent. Ita Hieronymus Spinula Ligur Centurio, & Fridericus Carcctus regulus succubucrunt. Sed ea hostium agilitas Cæsarem minimè retardabat, quin ipse cum paucis exploratum iret, & cuncta pluftraret. Iã Vastius nõ longè à Guleta legiones promouerat, crebris passim obliquis fossis & munitionibus cõstitutis, vt tuto milites cõmeare, in opere versari, & hostilium tormentorum ictus contemnere possent. Tantos siquidem spiritus Barbari sibi desumpserant, vt vltrò erumpere, nostros prouocare, & munitiones subire auderent.

Christianorum cædes.

In prima aggeris fronte Sarnensis regulus præcipuum sibi locum poposcerat. Is cum fortè hostes se in cõspectum dedissent, contineri non potuit, quin in eos confestim erumperet. Salecus eñ ausu astúq; pyratico insignis, cum delecta suorum manu ad eius munitionẽ aduolarat, magnúmq; tumultum excitarat, sic tamen ut sclopetorum glandib. repulsus se recipe videretur. Tum vero Sarnensis præfectis suis increpatis ira feruidus erupit, ac obuios quosq; prostrauit. Cum autẽ Saleçus videret nostros magno interuallo à reliquis seiunctos, suos hortať, vt se cõuertant, atq; hos veluti indagine clausos excipiant. Nec mora, cõglobantium sese ea fuit impressio vt nostri pauciores non diu resisterent, sed tumultuosè terga darent. Sarnensis ipse antè alios acerrime depugnans cum Belingerio affine suo cohortis præfecto trucidatur. reliqui eandem in fuga oppressi fortunã subeunt. Cæteros intra munitionem confugientes, irretitósq; tabernaculi finibus Turcæ audacter intrantes trucidant, à quibus etiã argentea supellex Sarnensis direpta est. Caput Sarnensis cum dextra ad Barbarussam delatum est. At nostri Barbaris lætitiam tormentorum bõbis celebrãtibus, magnopere tristes vix ignominiã sustinebant, quærebantúrq; itidẽ ab Hispanis proximis non fuisse alacriter adiutos. Sed fortuna id Hispanis non indulsit, vt diu socios Italos ab inflicto hesterno vulnere contemnerent. par enim eis dedecus Tabacches attulit. sub auroram nanq; erumpens, Hispanorúmq; munitiones adortus vsq; adeo stationem perturbauit, vt conscenso aggere aliquot operis labore fessos, alios reposita arma repetentes, in fossa oppresserit, clamoréq; ędito reliquam custodiæ manum perterritam terga dare cocgerit. Atq; ita Barbari fossorijs potiti ferramentis, & rapto Francisci sarmenti vexillo, interfectóq; Mendesio cohortis præfecto, & multis improuiso cæsis, prius se receperunt, quàm auxilia nostris superuenirent. Adcurrit & ipse Cęsar armatus ad tumultum, seuerè increpitis ijs, qui commissum stationis locum trepidè deseruissent.

Turcæ fugati.

Sedato tumultu Vastius veteres Hispanorum præfectos primorúmq; ordinum centuriones in tabernaculum vocauit, atq; diligenter admonuit, vt pristinæ virtutis memores horum inermium prædonum insolentiam fortiter excipiant, atq; acceptam cladem insigni quodam facinore resarciant. Itaq; si hostis denuo ad munitiones accedat fortiter erumpant, atq; malè mulctatos intra Guletæ portum repellãt,

acstre-

ac strenuè instent, vt immixti perturbato ordini munitiones simul intrent & occupent. 1534 Id quod Aluares & fortissimi quiq; ei sunt polliciti. Nec Barbari successu elati plus tridui mora conquieuerunt, meridianóq; tempore Giaffer cum Ianizaris Afrorumq; iaculatorũ manu superiores munitiones inuasit, ratus se ea hora nostros in statione segnes aggressurũ. Iam etiam Barbari inopinãtibus nostris aggerem ascenderant, & certatim in subiectos vndiq; glandes, sagittas, & lapides cõijciebant, quum extẽplò nostri ad timpani sonitum duobus simul locis eruperunt. His Vastius subsidiariam manũ ex galeatis thoracatisq; militibus, qui Halebardis rem gererent, submisit. Phalanges autem intra munitiones ordine constituit, vt fugientes fortè reciperent, & ad pugnam parati castra tuerentur. Pugnatũ est vtrinq; summa cõtentione. Sed Giaffere ipso glande traiecto, Ianizari ora conuertere, & fugere cœperunt. nostri tanto ardore persecuti sunt, vt Guletani primis receptis periculum veriti quartã suorũ partem excluserint. Verum hi versus stagnum deflectentes postico aditu se intra munitionem receperunt. In eo tumultu nostris difficilis receptus datus, quoniam è tota munitione Barbari omnis generis tela & tormenta extra suorum periculum certatim in nostros contorquebant. Eo tamen die Barbarorum audacia repressa, & spes expugnãdę munitionis nostris præbita, quòd ex propinquo eius natura explorata, certã victoriã aggressuris promittere videretur.

At Cæsar paucis dieb. in ipso rerum apparatu deliberationéq; cõsumptis, statuit nõ esse terendum tempus, quin protinus Guletanis vim oẽm & verum terrorem admoueret. *Guleta oppugnata.* Didicerat eñ varia Numidarũ agmina mercede conducta ad Tunetũ appropinquare, contra suos aduersa tentari valetudine, vtpote qui interdiu immoderato solis feruore torrerentur, noctu verò largissimo cæli rore madefacti astrictis artubus rigerent, nec aqua dulci leuandę sitis desideriũ explerent. Itaq; ad Idus Iulias 1535 promotæ sunt munitiones in conspectum hostium, prolatúsq; omnis tormentorum apparatus. Hæc omnia protegebat oblonga munitio ex vimineis corbibus confectis, & ligneis item vinarijs dolijs, quæ arenis complebantur, quòd Africæ solùm his in locis neq; glebã neq; cespitem ad opus faciendum præberet. Auria cùm Melitensibus à mari oppugnandæ Guletæ negotium susceperunt, ita totius classis diuisis ordinib. vt rostratæ naues sibi per vices tripartito succederent, displosisq; tormentis cedendo sequentibus locum darẽt: maiores verò onerariæque naues, idoneis in locis ad anchoras constitutæ, ex castellis prorarũ & puppiũ, & ab excelsis summi mali carchesiis iugiter operam nauarent. A terra autem tribus in locis Vastius copias partiebat, vt singulę acies ex ęquo attributi laboris onus, & speratæ laudis fructũ sentirẽt. Nunquã ab vlla hominum memoria, postquam tormenta ad excidiũ generis humani repta sunt, vel acriori vi, vel maiori apparatu exactiorique diligentia munitus vsquã locus est oppugnatus. Tanto eñ crepitu adeóq; horribili reboatu fragor ingentis terræmotus instar, est editus, vt non quati modò verùm tota passim terra hiscere & mortales absorbere videretur. Mare autẽ, quòd modo tranquillitatem ostenderat, fluctuosius concitari in orbes, remotáq; pelagi spacia spuma conturbari spectabatur, quum cœlũ superfusa caligine omniũ oculis esset ereptum. Ab aurora ad meridiem maiorib. colubrinis nusquam est cessatum.

Itaq; turris cum adiecto suo antemurali terebrata vndiq; & penitus diffracta ita concidit, vt tormenta suis apposita fenestris horũque libratores corruentiũ parietũ & proscissæ testudinis ruina cõtegeret, munitionésq; circũ omnes nudatis propugnaculis nõ difficilẽ nostris ascensum præberent. *Guleta à Christianis expugnata.* Nec mora cohortes, quib. singulis senæ scalæ erant attributæ, ad signum tubarũ hostiles munitiones inuaserunt. Neq; diu Barbari, quanquã in subeuntes tela omnis generis cõijcerẽt, vim nostrorũ sustinere potuerunt: sed occupatam à scandentibus munitionem amissa spe defensionis deserere, pręcipitésq; se in fugã conijcere coacti sunt. Sinas ipse cum ducibus ponte ligneo in aduersam continentẽ Tunetũ profugit. quo itinere magna pars suorum se proripiebat. Alij cæsi pulsique in stagnum protrudebantur, quos sclopetarij venatoria arte passim opprimebant, vt tota palus Barbarorum cadaueribus

uerubus

1536 ueribus constrata videretur. Nostri paucis amissis omni tormentorum apparatu to tâq; hostium classe sunt potiti, quo nihil iucundius Cæsari, Hariadeno verò acerbius accidere potuit. Cæterum Barbarussa tanto accepto incommodo perturbatus venientē ad se Sinam Iudæum ita infesto supercilio excepit, vt ignauiam ei & reliquis exprobraret, grauiq; admissi dedecoris cōtumelia prosequeretur. Ad ea tamē Sinas pro omnibus ita respondit, & in tormentorum vim fortunā suam reiecit, vt Hariadenus compresso animi dolore verborum contentioni finem imposuerit. postea quoq; eos vehementer est cohortatus, vt secum pro republica salutéq; omnium aduersus hostes bellum sustinere vellent. præsertim cum Afrorum auxilia passim appropinquarent.

Cæsaris & casis cō gressus. Interea rex Muleasses ex vlteriore Numidia, cum modico propinquorum comitatu, ad Cæsarem in castra peruenit. Consederat Cæsar in sella regia medio in prætorio, in quòd Muleasses admissus est, suo cultu mitratus, cui lintea fascia à mento demissa guttur protegebat, & tibias talaris adornabat vestis, è serico viridi & cyaneo discolor. Erat is procera statura, subfusco vultu planéq; virili, sed oculorum lumine ita peruerso, vt spectantes malignè contueri videretur. Postquā vero exosculatus est Cæsaris dextram, tapete substrato humi collectis cruribus more patrio consedit, & per interpretem in hanc sententiam locutus est: Nullo meo officio, Imperator, prouocatus (quòd ita diuersæ religiones tulerunt) in hanc terram armatus venisti, instinctu Dei (quem & nos colimus) vlturus Tyrannum, de quo propè iam partam victoriam ita prouideo, vt te vindice propediem eum pœnam daturū sperem. & eo quidem magis, quod victoriæ tuæ fructus ad me sit rediturus. me quidē in paternum regnum restitues, quod à summa tua virtute supplex sperauerim. Erit enim id tibi in primis vtile & decorum. Nec recuso vel tributum pendere, vel me beneficiarij iuris nomine Christiani Imperatoris clientem profiteri. Cæsar ad ea respondit: se ideo in Africam traiecisse, vt multorum temporum iniurias, quas Barbarussa suis regnis intulisset, armis vindicaret, & pyratas excinderet. Huic suo voto Christum Deum successum dare, vt Tuneto capto victoria potiretur. Tum verò se cuncta ei quæ ex vsu eorum forent concessurum, modò fidem non falleret. Postea Muleasses sese comem ducibus ostendit, & equum ascendit in quo hasta longa peritè quassata & cōuoluta in aduersos aut auersos ictus mirabiliter se exercuit, & serio prælantibus nostris se admisceri cupiuit. per otium autem cùm philosophis de natura vniuersi, de motu cœli, & potestate syderum ex Auerrois disciplina exactè disputabat. Ei Cæsar tabernaculum tendi, & hospitalis munificētiæ munera præberi iussit. Proceres quoq; eum humaniter susceperunt, & multa ab eo ad gerendum bellum opportuna didicerunt.

Caroli Cæsaris fortitudo Hæc suo ordine ad Cæsarē perlata eum in sua spe non dubiæ victoriæ cōfirmarunt: itaq; quam primum vniuersas copias Tuneto admouēdas decreuit. Cæterùm parādis his reb. cum impensè Cæsar vacaret, nostri quotidie varia prælia cum Numidis serebant. Barbari eñ æneis aliquot tormentis inter Oliueta dispositis pilas cōtinenter in castra iaculabant. Ea re cognita Cæsar, omnib. Italis & veteranis cōpluribus Germanis & Hispanis aggeri & castris præsidio constitutis, reliquas copias & eqtatum educit, quum paulo antea Mōtegiū eqtatui Hispanico præfectum cōtra hostes præmisisset. Cum Barbaris aliquādiu vario euentu certabat, donec & ipse dux Montegius vel acerrimè pugnans, solido thorace Numidica cuspide perforato grauiter sauciaretur, & idem vitæ periculum vulnere accepto Garzias Lassius adiret, nō modò genere, sed etiā Poetico Lauro perillustris. In eo concursu Cæsar ipse (vti ante agmen armatus constiterat) D. Iacobum pro tessara clara voce appellauit, & in Barbaros ita inuectus est, vt non modò intrepidi ducis sed pugnacissimi etiam militis officium præstaret, coronęque ciuicę honorem promereretur, quum Andream Ponrium equitem è Betica nobilem equo perfosso deiectum & grauiter in facie vulneratum, ideóque circumuentum ab hostibus, suo interuentu seruauisset. Vni eo die paucissimi equites Græci duce Lazaro Coroneo Barbaros vsq; adeo

adeò mirabili feriendi ac eludēdi arte repellebant, vt sæpè terga dare cogerent. Per eos quoque dies accidit vt triginta millia Barbarorum ad occupādam turrim in antiquæ Carthaginis tumulo magno studio contenderent, in qua prius Cæsar præsidium paucorum militum reliquerat. Hostium agmen magus quidam sacerdos Numida superstitioso vlulatu ædito præibat, spargens circumquaque quasdam syngraphas, quib. Christianis militibus dirum exitiū imprecabatur. Iámque nostros in turri igne & fumo vehementer præmebāt, quum Cæsar ipse promotis ordinibus eos inuasit, atque Mago sacerdote ante alios interfecto, reliquos perculsos in fugā cōiecit. 1535

Post ea Cæsar præsidio Guletæ imposito, dirutæ munitionis aggerem restaurari captáque tormenta more nostro subditis rotis reconcinnari iussit. Indéque latè explorata regione quæ inter Olíueta & dextros stagni margines nudū & expeditū iter ad vrbem ostendebat, castra permouit, ita composito agminum ordine, vt parati ad pugnā instructa acie aduersus omnes insidias incursúsque Barbarorum iter facerēt. Ad læuum Itali stagno proximi, Hispani ad dextrā oliueta spectantes, mediam Germanorum phalangem suo incedentem passu vtrinque tuebātur. Iuxta hanc erant tormenta, & secundum hæc impedimenta totius exercitus. In principijs erat Vastius pedes quē concessū Cæsaris eo bello, eóque præsertim die militaris imperij potestas erat. Albanus valido equitatu delectísque cohortib. cōfirmatus in postremo agmine curabat. Cæsari in medio apud vexilla locus fuerat attributus, cuius lateri cohærebat Ludouicus regis Lusitaniæ frater. Italis erat adhortator princeps Salernitanus Hispanis Alarco dux vetus, & Germanis Maximilianus Eberstenius. sed cunctis ordinibus adequitans armatus Cæsar aderat alacri vultu, superiorum temporū victorias cōmemorans, atque cedentis arenæ molestias, pulueris & solis æstū, ipsámque deinde sitim aliquantisper ferrent admonens, vt opulentā prædam nanciscerentur. Succlamatum est à cūctis ordinib. ne his difficultatibus angeretur, sed speraret suos milites cuncta incōmoda æquissimis animis toleraturos, vt egregiè pugnando veterem spectatæ virtutis opinionē non fallerent, & ipsum non in Africa modò, sed & in Asia summæ gloriæ imperatorem cōstituerent. Subduxerat Vastius è dextra Hispanorū acie duas sclopetariorum manus, vt cum Barbaris dispersim extraordinario pugnæ genere prœliarent, quæ postremum agmē vndique carpebāt. Verùm Alban. per eos sclopetarios & ad id aliquot equitum turmas institutas fortiter hostes repellebat.

Christianorū ordines.

Iā ad cisternas quas Muleasses indicarat erat peruentum. hísque procul cōspectis, nostri immodica siti fatigētes, potandi desiderio abruptim ordines deserere & ad eas citato cursu deferri cœpunt, frustra vetāte Vastio, quæ magno incōmodo dissolui aciē in hostium propinquitate prouidebat. Quum ergo ille nihil proficeret eo Cæsar decurrit, vt ægrè parētes in acie cōtineret: quosdā etiā properātius se demergentes vt potarent hasta percussit. Tum quoque Arpinas insignis centurio auidè potabundus in cisterna perijt. Per hunc modum ordines sunt restituti. Vastius autē pridie, pronunciari iusserat, vt quisque miles vtriculum aquæ aut uini lagūculā sibi ad zonā subligaret quod aliqui neglexerant. publica etiā diligētia per acies opportuna adversus sitim remedia plenioris. vasis circumferebātur. nec defuēre, quæ propemodū exanimati à proximo cōmilitone aquæ semihaustū binis aureis ægrè impetrarēt. Mox postea signa aduersus hostes promota sunt. Barbarussa enim, magnis peditū & equitū explicatis agminib. in quib. Barbarorū consuetudine multa ad terrorē inanémque speciē vexilla spectabant, ad tertium ab vrbe lapidem peruenerat, productísque aliquot eminus tormentis nostrorū aciem perturbare conabat. Vastius crebro displodente Barbarussa, nec vllum in Christianis detrimentum afferente, tormenta proferri in primā aciei frontē iussit, vt his aduersi hostes peterēt. Ea verò cum in arena tardius adduci possent, consiliū repēte mutat, Cæsaréque edocet, in ea occasione, qua milites pugnæ desiderio flagrarent, rem militū dextris & fortunæ cōmittendā, ne Barbaris mora interposita augeat animus, & nostris cōceptus ardor frigescat. Ad ea Cæsar pugnæ auidus respōdit: Si tibi hoc probatur, quòd disciplinæ ratio mihi patitet ostendit, signa canere iubeto. Vastius subintulit: placet. sed volo cum me tanti exercitus

Sitis incommoda nostros turbat.

ercitus

1536 ercitus ducem hodie esse volueris, vt hinc ad mediam aciem discedas vbi sunt vexilla, ne forte incidentis pilæ casu communis salus vnius periculo discrimen subeat. Ad id Cæsar subridens, & ne id timeret subdens, quando nullus Augustorũ tormenti violentia vnquam concidisset, atq; sese ad signa contulit.

Barbarorũ in vrbem recessus.

Pugnæ signo multo tympanorum crepitu & tubarum clangore ædito, in hostes est procursum pleniore ordinum gradu, vt emissas ab hoste pilas celeriter euitarẽt. Erat in procurrentium fronte Ferdinandus Gonzaga, qui concitato equo insignẽ Afrorum ducem hasta transfixit, districtóque gladio ita proximos perturbauit, vt consequentibus nostris hostilem aciem facile perrumpendam præbuerit. Tanta autem extitit glandium procella, vt ante congressum trecenti amplius ex Barbaris sternerentur, ex reliquis peditibus consisteret nemo, sed agminatim desertis tormẽtis ad Barbarussę aciem confugerent. Is incumbentium nostrorum neq; vim neque conspectum diu tulit, sed præ dolore atq; ira dentibus infrendens equum conuertit, in vrbémq; cum Turcis est reuectus. Postquam enim suscepti consilij initia aduerso conatu minimè processerant, nequaquam vniuerso prælio decertandum rebatur, vt qui Cæsaris copias intolerandi æstus incommoda non diu perferre posse crederet, sperarétq; ab his hostium difficultatibus præberi sibi posse occasionẽ rei bene gerendæ, si tantisper defensis vrbis mœnibus cunctaretur. Numidarum autem & Afrorum agmina ad suburbana tecta diuerterunt. quidam ad Bardeos vsq; hortos sese extenderunt. reliqui in Rabatinorum ædificia vrbi coniuncta recepti sunt. Cæsar ea hostium fuga, quorum centum millium numerus esse ferebatur, magnopere lætatus, eodem in loco vbi hostis constiterat castrametatus est, inito statim consilio, vt sequenti die omnem tormentorum apparatum Tunetanis mœnibus admoueret. Interim Barbarussa metu perculsus Christiani nominis seruos occidere statuit, circumposito & incenso tormentario puluere, vt omnes in ergastulis concremaret. verum Sinas Iudæus facinus dissuasit, testatus huiusmodi consiliũ viro forti indignum existimari. Itaq; Tyrannus concessa miseris vita, arce est egressus, & in maximo vrbis templo, Tunetanorum primoribus euocatis, quæ ad defensionem vrbis paranda essent edocuit.

Seruorum memorabile facinus

Hæc agente Barbarussa lætus dies miserrimis seruis illuxit. Id nanq; Tyranni votum diu cęlari non potuit. nam atrocis periculi rumor per arcem totam vsq; ad ergastula permanarat, misericordia quorundam libertorum, qui domini truculentiam abominati, tactiq; religione, primates seruorum sibi notos ad libertatem excitarant. In his fuerunt Franciscus è Medelino Hispanię oppido, & Vincentius Catareus Dalmata Eunuchus. Hi memorabile facinus ausi patefacto carceris aditu, erectis in occasionem ad abrumpendas Cathenas instrumenta præbuerunt. Atq; ita Dei miraculo circiter sex millia hominum varijs rebus saxisque pręsertim dextras armantium, in Turcas eruperunt, atque aliquot tumultuariè interfectis arcem occuparunt. mox etiam armamentarium refringunt, atque omni regia gaza, commeatu armisquè potiti, ab excelsa parte arcis de sua victoria Cęsarianis partim fumo partim flammis significant, expansóq; demum vexillo, quòd Sarmentinæ cohorti prius ademptum fuerat. Hæc tametsi nostri nequaquam clare perspicerent, crebris tamen Tunetanorum ad Cęsarem transfugijs adducebantur, vt grauem apud hostes tumultum exortum crederent. mox etiam Cęsar expeditam manum, quæ seruis opem ferret, vrbi atq; arci appropinquare iussit. Interea Hariadenus ludeo, qui cõsilium euertisset, iratus ad arcem reuertitur. Obseruata autem porta supplex seruos orat, vt se cunctis parcere integra fide paratum extemplo recipiant. At illi iusto exacerbati odio in eum certatim lapides conijciunt sic vt ille ira & dolore prępeditus, & furens in conspectos sua manu sagittas dirigeret, & rebus planè perditis in deformem fugam verteretur, secuta sunt fugientem Turcarum agmina quorum numerus septem millium summam implebat, eo consilio vt ad vrbẽ Hipponam se conferrent. Ibi enim suas triremes conscendere, mariq; reliquos fortunę suæ casus experiri volebat.

Cæsar

Cæsar vbi hostem desperatis rebus effugere, Bardeósque prętergressum hortos 1536 extentis itineribus properare certius didicit, Tuneti portis omnes copias admouit. Aduentanti præstò fuerunt ciuitatis magistratus, qui allatis portarum clauibus deditionem fecerunt, parati cuncta quæ imperaret facere. Id vnum tamen petere, vt milites extra vrbē in castris continerentur, & ciuitatem inuiolatam susciperet: nihil enim milites ex vrbanis rerū copijs desideraturos. Pro suis quoq; ciuib. deprecator aderat Muleasses. Sed Cæsar quòd de Punica fide non temere dubitabat, vt id polliceretur adduci non poterat, præsertim cum turbidas frequentium militum voces audiebat. Suspenso adhuc Cęsare, Vastius cum parua manu ad arcis portam accessit, & à seruis cum insigni gratulatione receptus fuit. Inspectanti autem Barbaricas opes, & arcis apparatum, seruus Ligur absconditæ pecuniæ latebras indicauit. demerserat enim Barbarussa ad triginta millia coronatorum in culeis insutorum. Hos Vastius à Cæsare donatiui nomine accepit. Verum arce in potestatem redacta & seruis cuncta diripientibus miles diutius contineri non potuit, quin agminatim intraret vrbem, & per cunctas regiones ad prædam discurreret, Tunetanis frustra Muleassis fidem implorantibus Primus inhiantium prædę impetus promiscua cæde cruentus fuit. Verum Cæsar sæuitiæ modum imposuit, pronunciariq; iussit capitale fore, si quis Tunetanum ciuem violaret, aut in seruitutem abduceret. Cæsar arcem ingressus, seruos collaudauit, diuisaq; viritim pecunia liberos fore dixit, pollicitus nauigia & commeatum quibus in suam terram transportarent. In ea arcis direptione tria detrimenta Muleasses deplorauit, inprimis vsum Arabicorum voluminum, quæ direpta bibliotheca perierunt. deinde vnguentorum odoratiq; Indici aromatis officinam, in quam prodigiosi sumptus inusitatæque luxurię orientis opes contulerat. postremo varia pigmētorum genera, quæ ab ignaris militibus prætermissa & dissipata sunt Ingens quoq; balistarum & nostri moris telorum & armorum, thoracúmq; præsertim ex laminis, & galearum apparatus, est repertus. agnitæque sunt in his cassides, oereæ, & femoralia Gallorum equitum, ab eo tempore quo S. Ludouicus rex Galliæ Tunetum ante trecentos annos obsederat, à Pœnis de Christiano hoste parta, quæ ad eius belli memoriam custodita seruabantur.

Interea Hariadenus ad Bagradam amnem iter intēdit, vadóq; reperto transgressus est, nequicquam persequente Numidarum ala, quam Muleasses ad id parauerat. Eo nanq; ordine Barbarussa iter habebat, vt postremo suorum agmine certis sclopetariorum & sagittariorum præsidijs confirmato facilè eos contemneret, & Hipponam intactus euaderet. tamen in Bagradæ amnis trāsitu Haydinum Smyrneum insignem pyratam desiderauit. Vbi Hipponam peruenit, recreandis copijs bidui quietem dedit, suósq; consolatus vt incommodum benignè ferant, idque nō hostium virtuti, sed seruorum perfidiæ attribuant: sibi esse in animo classem educere, atq; inde continuo Algerium proficisci, vbi maioribus præsidijs comparatis rē ipsorum votis parem, & sua existimatione non indignam sit ausurus. Cum autem illi incredibili studio suam operam pollicerentur, triremes quatuordecim in stagno demersas admirabili celeritate educit, suisque impositis armamentis protinus exornat. In margine etiam stagni aggerem erigit, productaq; munitione in eam tormenta confert, non inani conjectura iudicans, non multo post nostrorum classem adfuturam, quæ egressum impediret. In eo quoq; consilio Cæsar versabatur, vt hostem euadere parantem præoccuparet. Ad eam rem conficiendam ab Auria Adamus centurio Genuensis deligitur, non magnopere rei naualis peritus, sed affinitate Auriæ & multis diuitijs æquè fidus & potens. Is certum triremium numerum socijs imperat & sublato vexillo. cum quatuordecim tantum rostratis ad Hipponā venisset, Barbarussam summa celeritate classem eduxisse, & munitionem tormentis instruxisse didicit. Qua re vehementer perturbatus, certaminis aleam vitauit, proras obuerti iussit, ac velis remisque regreditur, vt maiorem partem classis accerseret. Itaque Barbarussa modico Turcarum præsidio arci imposito, oram soluit, & Al

Barbarussa fuga.

1536 gieram nauigauit. Postea cum Sina Iudæo Bizantium contendit, atq; ad Iconium Solymanno redeunti ex bello Persico fortunam suam exposuit. Tyrannus eos clementi vultu accepit, atq; ad pedes proiectos erexit. ipsum enim maturè daturum operam vt sarciendi incommodi, spectatæque ipsorum virtutis latius extendendæ locus daretur.

Muleasses Cæsari subiectus. Redeunte Adamo rebus infectis, principes ægerrimè tulerunt quòd exoptatæ victoriæ occasio elapsa esset. Itaq; Auria & Melitenses sua classe Hipponam contendunt. Cognito autem Barbarussæ discessu Auria vrbem cæpit murósq; diruit, arci uerò, quam tormentis in potestatem redegit, præsidium imposuit, & cum suis ad Cæsarem rediit. Cum autem arx illa nisi magno sumptu defendi non poterat, ea Caroli iussu funditus fuit euersa. Exinde consultatum est de Muleasse. Cæsarq; eum Tuneti regem constituit, binósq; tantum falcones ad aucupium, & binos è Numidia Pernices equos tributi nomine quotannis imposuit, ea conditione vt Christiani nominis amicus, Turcarum vero gentis perpetuus hostis, Cæsaris nomen coleret, & Guletano præsidio (quod ex Hispanis amplius mille imponebatur) stipendium persolueret. Cogitatum subinde est de vrbe Africa oppugnanda, quæ olim Leptis fuit, & Turcarum valido præsidio tenebatur. sed aduersæ tempestates Clupeæ promontorium superare, seseque in sinum Adrimentinum inferre prohibuerunt, atq; ita classis Siciliam tenuit. Ibi Cæsar Iohannitarum classem ob præclaram nauatam operam collaudauit, atq; multa præda ditatam liberaliter à se dimisit. In primis vero Georgium classis præfectum virum strenuum amplexus, summis honoribus ornauit, atq; cum is post decem annos ad Alemanniæ prioratum eueheretur, inter principes Romani Imperij cum omnibus successoribus assumpsit, vt suo loco dicetur. Propterea Melitenses equites opibus & honoribus aucti, domum Melitam reuersi sunt, vbi etiam à suo principe & fratribus ordinis magna gratulatione suscepti fuerunt. Cæsar verò Panhormi & Messanæ triumphali pompa exceptus, donatusque passim pecunia Rhegium traiecit, & per Brutiorum oppida Neapolim peruenit.

OCTAVI LIBRI FINIS.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MARIque fortiter gestarum,

Liber nonus.

OLYMANNVS Turca ob Tunetanam victoriam 1536
Christianis omnibus, præsertim verò Carolo V. Imperatori, erat infensissimus, atq; occasionem quærebat vindictæ sumendæ. odium verò illud augebatur quoque, quod Lusitanæ classes Arabici sinus nauigationes interclusissent, quibus Memphim atque Alexandriam aromata & odores, Indiæque omnis generis mercimonia aduehi in Europam solerent, magno quidem totius Aegypti vectigalium detrimento, quum ea mercium negociatio ferè omnis per immensum Oceanum in Hispaniam auerteretur, dispensareturque inde per emporia Belgarum, Britannorumq; & extremæ Germaniæ, quarum regionum regna Venetorum aduectionibus repleri paulò antè solita constabat. Itaq; Solymannus Anno 1537 adhortante

Lusitanorũ in oriente cũ Turcis bellũ

Aegypti præfecto ingentem triremium classem instituit, qua Lusitanos aggrederetur. Præerat tum Aegypto Solymannus Eunuchus natione Epyrota, propter militaris ingenij solertiam inter Bassas receptus. Is singulari studio octoginta insignium nauigiorum classem per artifices effecit, atque omnis generis tormentis armauit. In ea fuere rostratæ triremes viginti, biremes viginti septem, præaltæ verò (quas Galeacias vocant) ad ferenda maxima onera, quatuor atque capaciores naues, quas Mahonas vocant, septem: reliqua porro nauigia iustæ magnitudinis supradictam summam efficiebant. Hanc classem, per Arsinoes portam rubri maris in vastum pelagus deductam, Eunuchus conscendit, atque in India vario marte cum Hispanis bella gessit. Statuerat quoque Solymannus Habraymo sublato, cum classe in Italiam traijcere, atque Salentinorum regionem Epyro proximam occupare, vnde postea reliquas Christianorum prouincias inuadere posset.

Solymannus Italiam inuadit. Sub id quoque tempus Troslus Pignatellus Neapolitanus exul se ad Solymannum pro transfuga contulerat, propterea quòd Petrus Toletanus prorex Andream eius fratrem, Rhodiæ militiæ equitem, aliquanto seuerius quàm ipse putarat, capitali supplicio condẽnasset. Is à Solymanno liberaliter susceptus, & inter Mutfaracas fuerat ascriptus, cuius ordinis equites è toto terrarum orbe lectissimi, quæ velint numina colere permittuntur, peculiaremq́ue tantũ vni eunti ad bellum Imperatori operam præstant. Hunc Barbari idoneum fore iudicabant, quem ipsis inuadendæ Apuliæ consilijs adhiberent, tanquam multa de situ littorum atque oppidorum conditione opportuna traditurum, & cuncta ad id bellum secunda futurum pollicentem. Affirmabat enim Troilus eam esse Apulorum & Salentinorum voluntatem, vt oblata occasione à Cæsarianis, à quibus immodicis tributis diu vexati essent, omnino deficerent, modò Galli aliqui conspicerentur, quibus se dederent. His persuasionibus Tyrannus adductus terra mariq́ue vno tempore Italiæ arma inferre constituit. Classis autem numerosa in Ionium delata, à Cephalenijs & Zacinthijs penè prius spectata est, quam Veneti iustam classem ad tuendam ipsorum ditionis oram versus Corcyram nauigare, atque inde terrestres & maritimos Barbarorum motus obseruare possent. Cæterum Solymãnus è Thracia profectus, emensusq́ue totius Macedoniæ latitudinem, ad Scardos montes perrexit, & per eorum valles ad mare descendit. Nec multò post Lufstibeius & Barbarossa ab Hellesponto Maleam superantes, ad Ficerium portum aquandæ causa peruenerunt. indeq́ue Acarnaniæ & Epiri litora lambentes, prætervectiq́ue Corcyram, vbi Veneta classis Hieronymo Pisaurio præfecto stationem habebat, mutua salutatione multis tormentorum bombis celebrata, per piscosas fauces ad Aulonem classis partem intulerunt.

Salentini à Turcis vastati. Tum vero Solymannus Italiam, quam habebat in conspectu, statim petendam ratus, vt si cœpta prosperè prouenirent, ipse etiam totis copijs traijceret, Lufstibeium & Barbarussam transfretare, atque Salentinorum voluntates explorare iussit. Aderat eis Troilus exul nauandæ operæ cupidus. Is vti rerum peritus, quòd insignes vrbes Brundusium & Hidruntem egregiè munitas Cæsarianorum præsidijs teneri intelligebat, ab Iapigio promontorio ad Castrum oppidum deflexit. distat id octo millibus passuum ab Hidrunte, habetq́ue arcem collis dorso impositam. Id erat ditionis Mercurini Catinariæ: qui improuiso Barbarorum aduentu territus ita deditionem fecit, vt illi ab omni maleficio se temperaturos pollicerentur, præsertim quod Forestium regis Galliæ legatum adesse existimaret. qui tamen ad Aulonem substiterat, lethali morbo oppressus, vbi paucos post dies interijt. Itaque Barbari, nauales q́ue præsertim turmę, prędę inhiantes, nulliusq́ue imperio parentes oppidum sublato clamore diripuerunt, delectęq́ue ętatis captiuos cum Mercurino ad classem deduxerunt. Verum Lufstibeius pudore abruptę fidei perfusus, Mercurinum incolumem dimisit. Eodẽ etiam tempore magnus omnis generis hominum, & maioris pecoris numerus, toto Salentino littore ab equitibus Turcis interceptus est, sicut à Tarento Brundusium vsque Salentinus ager magno metu

quatere-

quateretur. Eodem tempore Andreas Auria Cæsareanæ classis præfectus apud Messanam certior factus est Solymannum ad Aulonem positis castris constitisse, classemq; eius eodem peruenisse. Itaq; Melitêses equites fortissimos cum sua classe ad se acciuit, & superato Spartiventi promontorio per Ionium vela dedit, atque ad Zacynthum & Cephaleniam vsq; obuiam progressus est, sperans sese aliquibus hostium nauigijs occursurum. 1536

Incidit tum forte Auria in aliquot eius generis nauigia, quæ à Turcis Schiratia vocantur. Ea erant onusta varij generis commeatus copia, & lino Alexandrino, quæ ad Solymannum contendebant. Cum ea procul Auriana vexilla conspexerant, Veneta & amica esse iudicabant. vbi vero suum errorem propius cognouissent, nihil tentata defensione sese irrumpenti Auriæ dediderunt, qui omnibus Turcis vel Aegyptijs captis & ad transtra triremium traductis, translata continuò in triremes præda, nauigia incendit. Tum etiam Solymanni alias duas biremes occupauit. His Iunusbeius supremæ authoritatis interpres, quem Barbari Dragomanem vocant, à Solymanno ad præfectum classis pro legato missus, Corcyram aduehebatur. Cum enim Turcæ insulæ appropinquantes nullam honoris causa de more salutationis signum fecissent, Veneti aliquot trierarchi indignantes in eas hostilem impetum fecerunt, & in littus Turcas se eijcere coegerũt, ita vt magna pars Turcarum cũ ipso Iunusbeio ab Acroceraunis caperẽtur. Iunusbeius tamẽ præsenti precio se redimens ad Solymannum est deductus. eas triremes vacuas Auriana ctus, vt semifractas incendit. Ex ea re Barbari in Venetos odij sui vim omnem intenderunt, ita vt pacis abrumpendæ initia quęsita fuerint, eóq; properantius quòd per eos dies Auria omnes portus explorando, nactus duodecim hostium triremes apud Merleias insulas nocturno & cruento prælio deleuerat. Erant ibi Ianizeri ex prætorianorum ordine atque delecti equites quos Spachos vocant, qui incredibili virtute propugnantes triginta quinque triremium impetum ita sustinuerunt, vt saucij fessiq; pugnando occumbere, quàm se dedere maluerint. Ea autem victoria non multum Auriam lætatum fuisse constat, quum magnum numerum ex propugnatoribus suis amiserit & ipse Antonius Auria vehemẽter vulneratus discesserit. Parta victoria Andreas ad Leucam promontorium orientale Corcyræ classem cõtulit, vt aliena suáq; incommoda certius inspiceret. Nec mora, quòd audiret Barbarussam à Solymanno cum 80 triremibus aduersum se proficisci, anteuertit iter, & abductis aliquot hostium triremibus captiuis, feliciter Ionium emensus ad Lacinium promontorium peruenit, atq; inde Messanã ad repetendam classem traiecit.

Triremes Turcicæ occupatæ.

Hoc insigni ab Auria & Rhodijs militibus detrimento affectum & à Venetis lacessitum Solymannum, vsque adeò acri iracundia exarsisse ferunt, vt Barbarussæ maledicendo asperrimè succenseret, quòd per incuriam nusquam vtilem operam præstitisset. Venetis autem grauissimè comminatus capitalis odij clades denunciaret, à quibus se despectatum, & uana antiquæ pacis specie deceptum differebat, ita vt eos procul dubio cum Cæsare ab occulta societate consensisse iudicaret. Eos præterea Aurianos consilio & commeatibus iuuisse, atque portubus recepisse. In hunc modum suapte natura inflammatum Iunisbeius, Barbarussa, & Aiax nouis additis facibus vt pacem abrumperet incitabant. Illi enim proximis insulis Corcyræ præsertim, Zacintho, & Cephaleniæ inhiabant, postquam in Italia ad inuadendum expugnandumque omnia duriora spe ipsorum essent inuenturi. Itaque Solymannus ita percitus commutato consilio bellum aduersus Venetos decernit, & ab Aulone castra mouens ad Communitiam contendit. Quum eo in litore castra haberet, Acroceraunij agrestes feriq́ue homines consiliũ susceperunt tabernaculi regij noctu inuadendi, vt incredibili præda, atque inusitati facinoris gloria potirentur. sed illis ad id audendum facinus paratis fortuna defuit. nam dux ipse Damianus è notis rupibus delapsus ad explorandum prætorij situm, vigiles non fefellit. conspectus enim in arbore ex fragore abruptæ frondis, vti erat semipensilis à

Solymannus bellum contra Venetos decernit.

1536 Ianizeris est comprahensus, & per tormenta detectis insidijs beluæ captæ modo discerptus. Emissis postea Asappis & Acanzis, venationis modo, ad trucidandam & delendam horridæ gentis stirpem. Ab hac enim genus ducunt Huscochi maritimi prædones Dalmatiæ scopulis asueti, & Haydones qui Illyricis nemoribus inerrant, & cunctis mortalibus ex professo hostes, vsq; ad interiores Pannonias latrocinia exercent.

Corcyra frustra oppugnata.

Postea Solymannus Corcyram oppugnare constituit, & Barbarussam cum omni tormentorum apparatu in insulam transgredi iussit. Hisce Turcarum consilijs perspectis, Pisaurius vtramque arcem oppidi aucto præsidio communiuit, & se imparem mari Barbaris fore iudicans, cum vniuersa classe ab insula se subduxit, & in Hadriaticum sinum profectus est, vt cum socia altera Veneta classe, cui Ioannes Vetturius præerat, se coniungetet, & littora tueretur, postquam & Auria & Melitenses sibi auxilio futuros confideret. In id quoque consilium, si pugnandum foret Alexandrum Buondelmerium, qui cum ingenti Galcone circa Zacynthum erat, admonuit vt in Dalmatiam ad se nauigaret. Interea Solymannus magnam copiarum suarum partem ad diripiendos Corcyreorum vicos transmisit, qui omnes pagos perscrutati infinitam miseræ gentis multitudinem in seruitutem abduxerunt. Ad oppidum verò Aiax & Barbarussa accesserunt, singulis aduecti nauiculis, vt certius quæ opportuna essent ad oppugnandum specularentur. sed ea visa est turriti oppidi & frequenti præsidio confirmati, portusqúe munitio, vt eam Solymanno inexpugnabilem esse dicerent. Aloysius etiam Ripa & Simon Leonius suburbana tecta magnifica vltrò exciderant, & imbellem multitudinem oppido expulerant, vt certius & diutius hosti resistere possent. Tum etiam Angelocastrum ex omnibus Corcyreorum castellis in mediterraneis insulæ, ad decimūquintum lapidē ab vrbe positum, frustra oppugnantibus Turcis oppidanorum virtute defensum fuit. Turcæ quoque ad terrendos Corcyreos occupato monte multa tabernacula in ea constituerant, & è scopulo (qui Maripetrus vocatur) maiores pilas in oppidum contorserunt vt pleros qúe in corona mœnium certis ictibus vulnerarent, & circumuecti triremibus è proris maiora tormenta disploderent. Cum autem nihil proficerent Solymannus susceptæ expeditionis pertæsus soluere obsidionem & Constantinopolim reuerti constituit, non sine pudore irriti conatus, quòd in Salentinis & Corcyræ fortuna eius fefellisset vota.

Venetarum & Turcarū varia fortuna

Cum Tyrannus per Acarnaniam & Aetoliam cum sedecim millibus omnis sexus & ætatis hominibus domum esset reuersus, dedit operam vt Cassinus Bassa omnibus Veneti imperij vrbibus bellum inferretur. idem vt facerent Illyrici præfectis imperauit. Barbarussa quoque sua classe Butretum oppidum subito occupauit & deleuit. Econtrà verò Pisaurius Scardonam vrbem, quam Aethiops Turca tuebatur (à fuscedine oris sic dictus) oppugnandam decreuit. decussis etiam toto muro, propugnaculis impetu facto in vrbem perruperunt, & cæsis aut captis hostibus eam diripuerunt. & vetera mœnia funditus euerterunt, ne Turcæ repetita possessione opportunæ vrbis castellum ibi ædificarent. Postea Obroatium oppidum Gabrielem Ripeum oppugnare iussit, qui inopinantes Turcas aggressus plurimos trucidauit. Sed quia muralibus tormentis carebant, & idcirco de expugnatione desperarent, superuentu Amurathis & Turcarum equitatu terrore perculsi in fugam coniecti, & profligati fuerunt, eo exitu vt vix Gabriel conscenso equo desertisqúe militibus cædi se eriperet: itaque ignauiæ ignominia notatus in ipsa prætoriæ prora capite plexus fuit. Hoc modo Amurathes ad Vstrefum totius Illyrij prælectum victor redijt, cum paulo ante quoque ad Clissam insignem cladē Christianis attulisset. Erat enim supra vrbē Salonam oppidū Clissa in edito colle permunitū, quod à Petro Crossicio tenebať. id his in locis ad sustinēdas

Turca-

Turcarum incursiones erat opportunum. Cum autem ipse viribus diffideret ad Ferdinandi regis & Pauli Pontificis auxilia confugit, vt eorum ope adiutus se atque oppidum tueretur. Huic itaque Pontifex aliquot cohortes Anconæ conscriptas, cum instrumentis bellicis & commeatu, Ferdinandus vero Nicolaum Turrianum cum duobus millibus Germanis transmisit, vt amicis, socijs in summa necessitate succurrerent. 1537

Turcæ per id tempus duo castella erexerant vt Clissam arctius obsiderent. Itaque Turrianus, & Lucas Anconitanus vtrumque castellum adorti eas munitiones diruere cœperunt. Ibi fortè Amurathes cum trecentis equitibus & septingentis expeditis peditibus superuenit, ab illo Illyrici præfecto missus. Vnde terribili impetu facto clamoreque sublato nostros tanta vi inuasit, vt profligati terga verterent. Petrus quoque ipse quum incitato equo ad mare peruenisset, sese in nauigium contulit, vt ad salutem compendio paruæ nauigationis vteretur, præsertim cum impius hostis summa festinatione insequeretur. Cæterum id nauigium prægrauante insilientium multitudine propelli in altum mare è vado arenoso non potuit, sic vt Turcæ superuenientes in nauem insilirent, trucidatisque omnibus ademptum Petri caput ad Amurathem referrent, quo capite Clissanis ostentato, oppidani desperatis rebus aufugerunt, & vacuum oppidum victori reliquerunt. Turrianus autem & Lucas cum media suorum parte euaserunt. Mox etiam Amurathes Nadinum castellum Iaderensis agri, quod est in edito monte pro specula positum, per proditionem auari custodis occupauit, magno eius prouinciæ incommodo. Sed Veneti his exagitati iniurijs non multo pòst misso in Dalmatiam, qui Iaderæ præesset, Camillo Vrsino, paria ferè hostibus detrimenta rependerunt. Nam ab Laurana oppide coactis copijs duo præfecti in Turcicos fines progressi, Ostrouizzam oppidum expugnarunt & incenderunt. Obroatium etiam, quod nuper amiserant, receperunt, sed id quod non rectè custodiri posse iudicabatur, ab Vrsino ex præscripto senatus dirutum, & solo æquatum fuit. Per idem tempus Melitenses quoque in omnem occasionem intenti sua classe Mediterraneum mare Græciam versus peruagantes, Turcis magna damna intulerunt, & aliquot eorum nauigia interceperunt. *Clissa à Turcis occupata*

Eodem vero autumno quo Solymannus Byzantium ex Corcyra redierat, & de Dalmatiæ castellis cum Venetis certabatur, grauissimum damnum Ferdinando regi ad Exechium à Turcis fuit illatum. Superiore enim bello Turcæ à Mugaciano prælio victores eam citerioris Pannoniæ regionem, quæ Possega ab Hungaris appellatur, sibi vendicarant, eo decreto vt nequaquam Ioanni regi tradendam sed sibi retinendam existimarent, propter opportunitatem itineris, quo ipsi superato ad Belgradum Danubio peruasuri in Vngariam vti consueuissent. Possegam duo amnes Sauus & Drauus, longo cursu ab occasu in orientem versi, æquali ferè spacio totam præcingunt. Eo tempore præerat Belgrado Mahometes Iahiaoglis, vir prudēs & fortis, qui superiore anno supra triginta castella regiæ ditionis, quæ ad Despotis Rasciæ patrimonium pertinebant, in potestatem redegerat, & Illyricæ præfecturæ, quæ Bosnensis dicitur, adiecerat. Vnum verum Exechium accuratè muniuit, quod ad traiectum Draui in Pannoniam pertinere prouidebat. Eum etiam locum belli arcem fecit, vnde innumerabiles agebat prædas, ac arma nostris insidiosus inferebat. manebat tamen certa induciarum conditio, quæ ibi minuta prælia & incursiones extraordinarias admittebat, nisi iustis copijs cum tormentorum muralium apparatu vis inferretur. His de causis Ferdinandus lacessitus, paranda arma iudicauit eo consilio, vt si Turcas Possega depelleret, inde mox superato Drauo Budam aduersus Ioannem proficisceretur. Non deerant tamen qui dicerent non temere bellum contra potentem hostem, nisi communi Europæ principum consensu, suscipiendum. Verum Vngari usque adeo erectis animis in id maximum bellum ardebant, vt *Ferdinandus bellum Turcis mouet.*

1537 hac occasione neglecta se nunquam postea aduersus Turcas arma laturos confirmarent.

Bellicus apparatus partium. Itaque rex Ferdinandus vndique pios & fortissimos quosque milites ad sacrum bellum euocat breuique iustus exercitus efficitur, in quo phalanx erat Germanici peditatus, cui tanquam cornua aliquot Italicæ cohortes adcrant, quos Ludouicus Lodronius in Tridētinis alpibus & in Gallia cisalpina mox conscripserat. Hic peculiari imperio peditatum regebat. Coiuerant etiam ad regia vexilla Bohemi equites, & Silesij Morauique his coniuncti, qui fulgentibus armis tegebantur, quibus Ioannes Macer præerat. Carinthios quoque & Styriæ equites ductabat Ioannes Vnganotus. Hungari magna ex parte peltati, qui Vsarones appellantur à Paulo Bachitio ac Ludouico Pechrio regebantur. Horum omnium numerus octo millium equitum, & sedecim millium peditum censebatur, quibus omnis generis tormentorum apparatus aderat. Hisce omnibus imperabat Ioannes Cazzianer Croatus, qui defensæ vrbis Viēnæ fama inclytus euaserat. erat autem is turbidæ & præcipitis mentis, vt multis leuis armaturæ equitum alæ, quàm totius exercitus præfectura dignior videretur. At Mahometes his rebus cognitis, è proximis Pannoniæ præsidijs milites accersit. Budæ etiam præsides ei auxilia transmittunt. Bosnensis vero Vstrephus ante alios Amurathem alumnum suum, recenti Clissana victoria clarum, cum numerosa equitum manu ad ipsum direxit. Huic etiam pedites ex feris & montanis hominibus pecunia conductis adduntur. Eam turbam Ianizeri Prætoriani ex præsidijs deducti, & à Belgrado ac Samandria euocati, regebant. Hos sequebantur multi ex Rascianis & Seruianis spe stipendiorum & prædæ allecti. hisce omnibus coactis Machometes nostris obuiam processit, & ad Exechium hostes expectare constituit.

Christiani ad Exechiū veniunt. Iam Cazzianer ad Caprunzam oppidum peruenerat, satis accurate antea constitutis rei frumentariæ rationibus, si eius præcepis commeatus curatores celeritate & diligentia respondissent, vt Simon zagabriensis Episcopus promiserat. Verum nostrorum conuectiones Mahometes perturbabat, atque per alas equitum intercipiebat. Itaque Cazzianer à Caprunza eo ordine mouet, vt alternis diebus modo ipse modo Schlithius Bohemus præcederent, atque decimo die ad arcem Veruczæ peruenirent. nam propter septem prægrandia tormenta tardius procedendum. Vnde & tum à peritis annonæ penuria prouideri ceperat. Postea Paulus Bachitius cum ala mille Vsaronum præmittitur, & duabus cohortibus Italicorum sclopetariorum, qui ad zopiam arcem præcurrat, & ex captiuis hostium consilia cognoscat. Id cum Turcæ ad zopiam sentirent statim aucto omni commeatu, & incensa arce ad naues confugerunt. Ex his tamen aliquot in fuga captis, Paulus cognouit Machometis esse consilium vt ad Exechium castris positis hostem expectaret. Eo biduo Saxonum equitum ala superuenit, & commeatus non procul abesse nunciabatur. disputatur in consilio an progredi, aut socios operiri expediret? Est mons qui Sclauoniam atque Possegam diuidit, qui in longum protenditur, à dextra eius montis radice per Possegam, à sinistra Sclauoniam iter ad Ecechium patet. Igitur statuunt omissa Possega per Sclauoniā iter faciundum. Antecessit vsque ad zopiam Ladislaus Moreus cū trecentis Vsaronibus, quibus cathaphracti Saxonum cum duobus vexillis præsidio succedunt. Illinc octo diebus ad Valponium arcem munitam Petri Perenij perueniunt. occurrebat progressuris Crastus fluuius. Ibidum pons efficitur, ad traiectum septem dies immotis castris absumuntur. Postea extemplò procedendum esse statuunt, & copias recensent.

Velitationes cum Turcis. Censa sunt ad decem millia equitum vtriusque armaturæ, sed peditatus vehementer erat imminutus, vtpote qui vix octo millium integrorum militum esset, alijs morbo languentibus, inter quos etiam Iulius Hardechus erat. Tertio die perueniunt in vallem, ad tertium ab Exechio lapidem, atque ibi castramentantur. Postridie Turcarum agmen conspicitur, & à nostris acies instruitur, verum id nullo certamine comminus edito tormētis tantum maioribus egregie repellitur.

Sequen-

Sequenti die effusis ab oppido hostibus leuia certamina conferuntur, & multis v- 1537
trinque interfectis æquo Marte discedítur. Eo die zagabriensis antistes cum suo equitatu aliquantáque annonæ copia superuenit, cuius aduentu apud nostros timor de inedia minuitur, sed interdicuntur à ducibus leuia certamina, quod plures ex nostris vulnerarentur. Interim tamen in prodeuntes Turcas maiora tormenta diriguntur, quibus ea detrimenta sumebant, vti & ipsi leuia certamina vitare cuperent. Hoc periculo animaduerso Mahometes in proxima palude Nazadas multas sclopetarijs completas constituit, quæ totius paludis margines obsiderent, & nostros aquatione prohiberent, castra etiam nostra minorum falconum globulis infestarent. Valli nostrorum imminebat collis, in quo erat pagus vbi Turcæ constiterant leui prælio nostros excepturi. Ad eos deijciendos postero die ab omnibus ad arma conclamatur, instruiturque acies, ac in progredientes tormenta displodi iubentur, eo successu vt Turcæ locum deserere cogerentur. Superato colle, Exechium in planicie ad Draui ripam positum conspicitur, ad duo millia passuum à colle.

Ibi Cazzianer loco idoneo castrametatur, sed cum pilæ tormentorum Ezechium attingere non possent, castra in editam planiciem ipsa valle superiorem, atque ideo oppidi mœnia æquantem transferunt, tormentisque murum adoriri constituunt. Tum vero Mahometes nostrorum consilio animaduerso, in saltum mille expeditos equites & Ianizarorum sclopetariorum manum præmittit, qui vltimum nostrorum agmen quod ex Italico & forti Bohemico pedite constabat carpant. Hisce laborantibus Carinthij equites subsidio aduolant, & hostes in fugam conijciunt. Postero die summo diluculo nostri castris egrediuntur, & post decoram armorum ostentationem hosti pugnandi copiam faciunt. Mahometes de nostra inedia certior factus suos pugnam flagitantes, & à Solymanno admonitus, obsidionem ferre statuerât. Cum hoc modo nostri pugnandi auidi distinerentur, absumptoque omni commeatu exercitus inedia permeretur, ita vt certissimus futuræ cladis timor omnium mentes occuparet, Balthasar Pamphilus Hungarus in consilio admonuit, castra statim ad Hermandum castellum mouenda, vt eius expugnati loci commeatu vniuersus exercitus recrearetur. Aberat id ab Exechio decem millibus passuum, in quod plerique Turcarum vxores suas & liberos, atque item preciosiores sarcinas contulerant. Erat castello pagus coniunctus, intercedente non magna fossa, murus autem quadrati ambitus sine extantibus propugnaculis, vt nullo prope negotio expugnari posse videretur. Laudatur ab omnibus consilium, ipseque Pamphilus præmittitur ad explorandos castellanorum animos, & ad pagum occupandum. arridet cœpto fortuna, sed in dedito pago tritici multò minus opinione sua inuenit, vini autem aliquot vegetes, cuius copia languentibus militibus opportuna erat. Ad eam famam castra ad Hermandum mouentur, secunda noctis vigilia mox etiam ex pago castellum tormentis oppugnari cœptum. protracto certamine ad meridiem, Turcæ deditionem fecerunt. Aperto castello bina tantum farinæ tritici, & totidem milij vasa reperta sunt.

Christiani laborãt inedia

Duces id incommodum dissimulant, & stolidæ suæ credulitatis vitium incusant, pollicentur tamen exercitui amplissimam commeatus copiam, instaurato ponte subiecti fluminis. Siquidem Bodrogus amnis ab aduersa parte oppidi decurrit ita profundus & cœnosus, vt vadari nequeat, propterea Turcæ muniendi sui causa demptis asseribus pontem sustulerant. Sicque continenti trium dierum labori pons reficitur. Postea curtus totius exercitus transuehuntur, cum minoribus tormentis. post hæc & sex è maioribus transmissa sunt, sed sub septimo pons onere fatiscens est interruptus. septimo autem die cunctis rebus traductis pons iterum fuit intercisus. Superato Bodrogo disputatur in consilio an maiora tormenta ad expeditius iter sint confringenda, ne his potiantur hostes, & versus Valponium in locum opportunissimum redeundum, vbi copiæ escu-

Ducũ inter se dissensio.

1537 esculentarum rerum copijs recreari queant. At alij per Possegam redeundum & oppidum Iuuancha ex itinere expugnandum, quum in eo magna frumenti & vini copia à Barbaris seruaretur. neque etiam tormēta diffringenda, quę essent totius prouincię præsidium, sed si extremi casus necessitas ferret, stilis ferreis per spiramenta adactis esse configenda, præsertim cum nihil turpius sit, quàm rebus infectis de receptu cogitare. In hanc sententiam Cazzianer & magna pars ducum trahitur. Itaque indicta profectione magna eum difficultate tria millia passuum conficiuntur, eoque modo vesperi nostri pariter & hostes Iuuancham perueniunt. Sub hoc castello erat oppidulum, cuius incolæ nostris portas aperiunt, neque milites ingressi à præda contineri potuerunt. Eadem nocte hostes oppidum incendunt, & cum vndique imminerent, ad arma conclamatur, inalbescente cœlo diuersis in locis acri certamine dimicatur, sed vehementius ad Bohemorum turmas, vbi etiam Petrus Rascinius Mareschalckus fortissimè dimicans cum multis suorum concidit. Tum vero nostri duces de profectione statuentes, quaternis curruum ordinibus latera claudunt, & fortissimos milites in fronte & fine collocant.

Nostrorum perturbatio Hac re Machometes animaduersa, expeditos Ianizeros & Martellosios præmisit & angustias occupare iussit, vt ibi nostros perturbarent, alas etiam equitum apertis in locis instare & agmina nostra distinere præcepit. Hac Barbarorum astuta velocitate nostri passim multa vulnera & incommoda retulerunt, ipseq́ue Paulus Bachitius falconis globulo interfectus est, quum & plerique viri fortes ex Hūgaris cecidissent. Iis incommodis & commeatuum inopia nostri milites afflicti, extremæ calamitatis casum horrebant, præsertim cum Turcis noua auxilia aduentare dicerentur, simulq́ue prospicerent ex Vsaronibus plures præsumpta fuga saluti suæ consulere. Quum vero in campum oppido Garæ subiectum esset peruentum, nunciabatur hostes proximas syluas decisis arboribus præsepsisse, ne per eas vel tormenta vel currus traduci, & equites nisi dissolutis turmis induci possent. Ea res nostris magnum mœrorem attulit, præsertim quum Ladislaus Moreus diceret duas tantum euadendi vias superesse: alteram qua per syluas eas itinere decem millium passuum ad Valponium ibatur, alteram versus castellum Zenturzebeth Ladislai ditionis, quę via si caperetur, hostes ob locorū angustias à nostris persequendis cessaturos. sed in consilio præfertur via quæ Valponium ducebat, quod illic satis esset commeatuum, & pecunia à rege Ferdinando in stipendium missa. Itaque dimissis illis tormentis quæ conuehi non poterant, atq; corruptis instrumentis & sarcinis, quæ equis imponi nequibant, properandum esse censent, siquidem obiectos arborum truncos paruo aurigarum labore disiici posse prædicabant. Profectionis vero signum futurum instrumentum Musicum, quo fistulatores è turribus auroram prænunciant, & à Germanis Schalmeyen vocatur: signi dādi cura Cazzianero data. Hæc quum pugnantibus sententijs in consilio iactarentur, res eo deducta est, vt quisque ducum perturbato iudicio vnam spem salutis in fugam collocaret.

Duces aliqui fugam exercitum relinquunt. Ex aduerso Mahometes per exploratores singulis horis de nostrorum incommodis certior factus, intentis excubijs & insessis longè latéque per equitum turmas itineribus, nostrorum motus obseruabat, vt nostros disiunctos ac dissipatos in locis opportunis inuaderent, ita vt equitatus & peditatus eius, magna lunati flexus indagine, nostros inclusisse viderentur. Erat iam prope exactum secundæ vigiliæ tempus insomnésque omnes excundi signum expectabant, vt minimum quódque moræ spacium singulis ingratum esset, ita vt aliquot duces vecordi instinctu discedere, & iniussu cæteros anteire properarent. Initium ab Vngaris ortum, qui tramitum notitia freti Valponium versus contenderunt. Hos Ladislaus Moreus imitatus, ad Zenturzebeth castellum suum contendit. Eos quoque Stiriaci omnes Ioanne Vnganotto duce properantibus turmis secuti sunt. Idem

dem fugæ consilium sibi quoque antistes zagabriensis præsumpserat, cuius ingens Lucerna per syluas errabunda noscebatur. Interim Cazzianero trepido nunciatur aliquos effugisse: itaque reliquos nihil expectato plane vecors equum ascendit, oblitusque signi dandi sese in fugam coniecit, deserto prætorio, quod erat argentea supellectile opulentum. In eo tumultu Ladronius excitatur, qui se à maxima copiarum equestrium parte desertum frustra proditum quæritur, nihilominus tamen pedites hortatur, vt pristinæ virtutis memores, iniquam rerum fortem vna fortitudine superent, sibi omnino constitutum ipsos repulsis hostibus in pacata loca reducere, aut vnà secum egregiè pugnando decoro exitu mortem oppetere. Mox etiam Carinthij Saxones, Austriaci, & Bohemi equites, qui ignominiosæ fugæ comites esse noluerant, ad Lodronnium concurrunt, obsecrantes vt pro desertore duce imperij munus susciperet ipsos enim quæ iuberentur facere non recusaturos. Id quòd tamen non suscepit, sed quam diu licuit, cum conditione fortiter exercuit. 1537

Quum concionaretur ad milites, ac omnem fugæ spem detestaretur, Veteranus Germanus miles subintulit. Neque vero Lodroni, dux optime, vsque adeo turpis fuga apud te videri potest, quum eam nobili equo euectus circumspectare existimari possis. Intellexit Lodronius argutiam ingentique animo in pedes descendens, stricto gladio equi suffragines detruncauit, exclamans: Hodie commilitones me ducem pariter & militem pedibus pari sorte vobiscum pugnantem habebitis, vos date operam ne opinionem meam fallatis. Reliquos suos equos languentibus notis militibus dono dedit. Vix primæ legionum cohortes sublatis vexillis castrorum septis exierant, quum Barbari vndique truci vlulatu ingruentes sese circumfuderunt, & multa simul prælia ex itinere ab equitatu conseri cœpta sunt. In his primò Carinthiorum dux ardentissimè pugnans, cum viginti quatuor illustris nominis equitibus, capto eorum signifero, primo trucidati fuerunt. Alio in loco cruentissimè pugnatum est cum Saxonibus, Misnijs, Thuringis, & Francis. horum enim vel eximia virtute depugnantium supra triginta sex splendidiores, aut præfecti, aut signiferi, aut alarum legati occubuerunt, Cuehenrieho Saxonum primario duce capto, qui postea in vinculis apud Barbaros perijt. Eadem quoque irritæ virtutis sorte Austriani, elabente Nicolao Turriano eorum præfecto, aliquandiu resistentes ad extremum deleti sunt. Verùm longè maxima cædes ædita est in Bohemos equites, quum nemo circumuentis opem ferret, & dux ipse Slihius è media cæde maturius quàm oportebat se recepisset. Peditum vero phalangem à Ianizeris Asapisque, qui tantum eminus sclopetis & sagittis rem gerebant, magno detrimento affectam Amurathes cum Bosnensibus alis è diuersa parte inductis ita perfregit, vt conturbatis vexillis tota solueretur, ac concideretur. Lodronius ipse equitum incursu in palustrem locum adactus est. Ibi quum grauiter sauciatus supremæ virtutis conatum ædidisset, adhortantibus Barbaris cum tribus cohortibus ita in deditionem est receptus, vt cum reliquis suis proiectis ad terram armis seruaretur. Iam enim Barbaros cædis satietas cœperat, præsertim cùm ad prædam sese conuerterent.

Christianorum strages.

Machometes victoria potitus & direptis nostrorum castris in pratulo cadaueribus repurgato consedit, epulatúsque hilariter, nobiles captiuos, splendida spolia & vexilla ad se deferri iussit, laudatisque palàm omnibus præfectis, his qui detruncata capita, aut decisas nares, & annulatas dextras afferebant, statim pecuniæ præmia tribuebat. Lodronius vero cùm graui ex vulnere iactationem ferre nec viuus cùm reliquis captiuis Byzantium perduci posse videretur, à custodibus est interfectus, & caput eò transmissum. Nam sicuti nonnulli viri nobiles, & in his Laurentius Streytbergus & Dietmarus Losenstenius retulerunt, qui tandè ingenti redempti pecunia ad patriam, familiam charissimam, pœnatesque suos

Turcarum proteruitas.

1537 suos postlimino reuersi sunt: inter captiuos qui à Machomete cum vexillis conspicuisque aliquot castrensis apparatus instrumentis, splendidisque præsertim & inauratis thoracibus & galeis, per legatos Solymanno offerebantur, tria summorum ducum capita argentea in pelui conspecta agnitaque sunt. Ea fuêre Pauli Bachitij, Ioannis Macri, Ludouicique Lodronij. Ea Tyrannus obliquis oculis aspexit, & tamquam tabo fluctia auersatus fuit, mox autem atroci nutu iussit, vt captiui illico cæderentur, sed deprecantibus Ianizeris, vt quos strenuè pugnantes sub fide cœpissent, tanquam viros fortes seruare vellet, qui in seruitute fortem operam ipsis præstare posse crederentur, remisit vultum, militibúsque obtemperando, multi fuerunt humaniter in vita conseruati.

Cazzianeri perfidis punita.

Ipse vero Cazzianer quum ad castellum suum profugisset, à cunctis proditionis exercitus accusabatur, & tanquam publicæ cladis author maledictis incessabatur, quibus execrationibus perstrictus à Ferdinando postulauit, vt sibi tutò venire ad dicendam causam liceret. Concessit id rex, exceptusque est ambiguo vultu. sed cum eius cognitio aliquanto longius protraheretur, atque ipse interim honesta sub custodia seruaretur, Cazzianer moræ impatiens & de salute sua dubitans, effugere quàm iudicium expectare maluit. simulato nanque morbo, lateritium sub cubili pauimentum noctu sensim per commissuras cultello scalpens, vno atque altero latericulo facile exempto subiectam testudinem aperuit, atque inde ex linteis lodicibus effecto fune se dimisit & effugit, quum paratos extra arcem equos celeres ad fugam arripuisset. Nec multo pòst rebus desperatis ad Turcas transiuit, eum Machomete libenter suscipiente, pollicenteque præter stipendia totius Croatiæ præfecturam, si Solymanno syncera fide ad subigendas Austriacas vrbes operam præstaret. Tum vero constituta transitione, cum Nicolao Sdrinio eiusdem prouinciæ procere fidentius agere cœpit, vt vnà secum transiret, in spem certissimi præmij, quando Solymannus erga ambos beneficentissimè acturus existimari deberet. Promisit tum Sdrinius, aut se promittere simulauit, in sententiam inuitantis concessurum, paratáque transitione cum ala familiarium equitum ei transeunti comitem futurum. Verum Sdrinius amicum veterem nihil tale domi suæ expectantem post epulas obtruncauit, atque detruncatum caput ad Ferdinandum misit, à quo Cazzianeri castellum ac omnem eius substantiam, in præmij locum, dono accepit.

Cæsaris, Venetorum & Pontificis fœdus.

Interea Veneti diuersis Turcarum iniurijs terra marique insolenter exagitati, quum Solymannus Corcyra vrbe impotenter oppugnata multóque immanius peruastata insula superbe pacem abrupisset, & tum in Pelopõneso Epidaurum & Nauplium ipsorum ditionis vrbes per Cassinium Bassam continenter obsideret atque oppugnaret, nullam sibi moram attulerunt, quin aduersus Tyrannum nullas vel iustæ satisfactionis vel demissæ precationis rationes admittentem, bellum gerendum censerent, inultantibus eos Cæsarianis & Melitensibus, ac Paulo põtifice plurimum adhortante. Itaque per totam hyemem diligenter elaboratum est de numero generéque classium, de militibus imponendis, & de asciscendis socijs, vt quam validissima classis in proximam æstatem distributa in principes portione pararetur, & in Græciam aduersus Barbarum tyrannum educeretur. In id consilium Paulus pontifex ad sextum idus februarij in Vaticano Romæ senatum habuit, & cum Cæsare ac Venetis fœdus inijt, sub his conditionibus: vt Cæsar cum Rhodijs octoginta duas triremes instituerent, totidem quoque Veneti, & pontifex triginta sex, vt ducentarum triremium numerus efficeretur. Renunciati quoque sunt classium duces: Cæsarianæ Andreas Auria: Venetæ Vincentius Capellius: pontificiæ autem Marcus Grimanius patriarcha Aquileiensis, quibus Paulus Iustinianus adiutor datus. Cautum vero est, vt si discedendum in hostile littus foret, Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præesset, & si quid de Barbaro hoste siue in Græcia, aut Dalmatia pararetur, id Veneto imperio toties à Barbaris lacerato adderet. Cæsar autem socijs tritici Siculi venalem copiam æquo precio præberet, ac sine vectigali exportari sineret.

Soly-

1537 Solymannus quum aduersus se maritima arma parari prospiceret Hariadenum Barbarussam exornare classem iussit, vt maturè Hellesponto egressus hostibus occurreret, & quanta posset detrimenta insulis Venetis inferret. Quo accepto imperio Barbarussa ingenti cura classem refecit, ac omni militari apparatu diligenter instruxit. Hellesponto Gallipoliq; profectus in Cretam insulam cum centum triginta nauibus cursum direxit, primumq; omnium superato Cyamo promontorio Caneam vrbem adortus, magnam suorum partem temere exposuit. Nam Gritto prætore vrbem tuente, Turcarum impetus eum habuit successum, vt quum vndique è mœnibus tormentis peterentur, atque aliquot cohortes eruptione facta hostes inuasissent, Barbarussa multis suorum amissis receptui canere cogeretur. Constat eũ supra mille Turcas qui longius prædatum processerãt deseruisse, qui ad vnum omnes postea à Cretensibus armatis interfecti sunt. Exinde Drepano promontorio superato, in Amphimaleum sinum classem intulit, quum Ioannem Morum totius Insulę pręfectum Cydonijs opem allaturum didicisset. Inde ad Retimum processit, pariq; euentu ab ea vrbe repulsus fuit. Mox deflexit ad vrbem Candiam, quæ olim Cytheum fuit, & hodie toti insulæ nomen præbet. Hanc Barbarus munitissimam adoriri non est ausus, sed sese ad orientale insulæ caput Salmonium conuertit, Cecilúmq; oppidulum ab incolis desertum incendit, atq; ita à Cretensibus littoribus decessit. Nam Vincentium Capellium Venetæ classis præfectum, qui iam Corcyram appulisset, Cretensibus rebus maturam opem allaturam intelligebat.

Creta frustra à Turcis oppugnata.

Per idem tempus circa Melitam insulam magnæ turbæ exortæ sunt. nam Hispanorum cohortes stipendijs fraudatis ad Guletam seditionem excitarãt. Propterea Bernardinus Mendocius Hispanicæ classis præfectus Afrorum arma veritus, ea labe hominum Africam exonerare cogitauit, ac omnes in Siciliam trãsuexit. Cum eò venerant nec pecuniam à Gonzaga acceperãt, Hispani ad sex millium numerũ agros atq; oppida impetu facto inuaserunt, & circa Messanam vicum Castanetum, Montefortem, & S. Luciam occuparũt & diripuerunt. His rebus cognitis Gonzaga Aluarem Sandeum Siculos armare, & seditiosos opprimere iussit. Nihil his minis Hispani territi, verum impetu facto omnem eam Siculorum turbam profligarunt, & in altos montes confugere coegerunt. Inde præfectorum & signiferorum loco, qui ab ipsis discesserant, tribunos crearunt, & hisce omnibus Herediam præposuerunt, qui prius cucullatus sacerdos, & ob habitas sacras conciones facundus existimabatur. Is ad oppidum Randatium copias duxit & vi occupauit, vbi partiti inter se hospitia per tres menses hybernarunt. His tantis contumelijs Gonzaga affectus tametsi vera vi ac armis ea latrocinia coercenda existimaret, tamen quod veteranam militum manum nisi multo cum sanguine superari non posse prouideret, seditiosos primò pacare, & postea eorum insolentiam vlcisci statuit. Itaq; per Aluarum Sandeum, Ioãnem Vargam, Sancium Alerconum, & Alfonsum Viuem antiquos eorum præfectos, impuritatem maleficij, & quatuor mensium stipẽdia præsenti pecunia promisit, si ad sanitatem redirent. Id si abnuerẽt, nemini eorũ unquã ad penates reditum in Hispaniam fore, atq; omnes simul vt perfidiæ damnatos totius Siciliæ arma aduersus se experturos. hocq; modo ad officium redierũt. Postea tamen Heredias & huius seditionis authores diuersis locis intercepti, ac in crucem sublati fuerunt. quod quidem Gonzagæ factum Cæsar approbauit.

Hispanorũ seditio punita.

Ea seditione composita Andreas Auria superato Messanæ freto Melitenses socios suscepit, atque ad Corcyram insulam cursum intendit, eò enim & Venetorum classis conuenerat, cui sese coniunxit. Tum vero Barbarussa Ambracio sinu cum tota Ottomannica classe se continebat, & ibi nostros propter arctas fauces expectare videbatur, tanquam ex æquissimo loco dispositis vtrinque tormentis intrantes oppressurus. Paulo siquidem antea Grimanus Patriarcha cum pontificijs triremibus progressus è Corcyra, ad fauces eiusdem sinus Præuesam oppidum in Actiaco promontorio admotis triremium proris oppugnare adortus fuerat. Cum etiam milites cum tribus tormentis in terram exposuisset, & Præuesæ castellum ita con-

Christianorum ingens classis.

1537 cussisset vt expugnari posse videretur, Turcę ab Aetolia cum valida equitum & peditum manu obsessis auxilio venerunt. Itaq; Patriarcha sublatis in naues tormentis Corcyram rediit, nihil eius consilij pertæsus, postquam eius sinus angustias explorasset, & hostium classem toto sinu ad anchoras stantem prospexisset. Concesserant tum classes nostræ in Comunitiæ portum, ac consultabant quid primum tentandum foret. Tandem in eam sententiam itum, vt si hostis extra sinum ad pugnam elici non posset, superare Leucadem, ipsamq; Neritum saxis asperam, & directo cursu in Naupactum sinum classem inferre, vbi & expugnari possit Naupactum oppidum, & multa alia quę ad intimum sinum Corinthiacúmq;. Isthmum pertinerent. sic etiam accidere posse vt Barbarussa suorum periculo permotus sinu egrederetur & conserendæ pugnæ facultatem ipsis præberet. Exinde Auria constitutis classis ordinibus ad Præuesam contendit, & ita omnes naues (quarum ducentę quinquaginta erāt) extendit, vt ab hoste facile numerari potuerint. quo spectaculo magnus timor Barbarussæ animum incessit, qui ingenti classis apparatu vehementissimè permouebatur, ita vt quidam Eunuchus Barbarussæ à Solymanno comes datus, eum cunctantem insolenter obiurgaret, quod in prouocantes Christianos non statim sinu erumperet, & eos adoriretur.

Turcarū class
sis promota. Eunucho adhuc sic vociferante, Barbarussa ad Salechum archipyratam conuersus, inquit: nobis vt video vel iniqua conditione pugnæ fortuna tentanda est, ne huius semiuiri latrantis delatione pereamus, atq; ita classem educere cœpit, quum iam Auria ad Leucadem vela flectere iuberet, ratus hostem his faucibus nō egressurum. callido vero Barbarus consilio vsus, proris in hostes obuersis, terræ puppes applicauit, vt si à nostra classe vrgeretur, milites exponeret, ac saltem nauigiorum iacturam faceret. Cæterum Auria ea eruptione hostium commotus, animum egregiè componit, & classem ad ineundam pugnam comparare sese, & prætoriæ suæ signa sequi iubet. Iam tota Turcarum classis in apertum pelagus euaserat, eo ordine vt Hariadenus ipse mediam teneret aciem, vbi eius prætoria purpureis vexillis cō spiciebatur. dextrum latus obtinebat Tabaches, sinistrum vero Saleeus, pari propè triremium numero instructi, quarum erant centum & quinquaginta. Antecedebant classem triremes viginti velocissimæ, quibus Dragutes archipyrata præerat, multis postea in nostros maleficijs clarus. Capellius Venetus erat pugnæ ineundę auidus, itaque ad Auriam accedens primam aciem deposcebat. Egit gratias Auria, laudatóq; eius studio rogauit, vt se præeūtē subsequeretur: se enim quid fieri vellet opportunè signum daturum.

Classiū veli-
tationes. Iam prima Turcarum biremium manus ad Galeonem appropinquabat, & aliquot triremes à Saleeo missæ id ingens nauigium oppugnabant, ita tamen vt non multum vtrinq; proficeretur. Nam Bondelmerius eius nauis præfectus expectabat, vt propius accederetur, ex improuiso sæuam omnis generis tormētorum procellam in subeuntes effusurus. neq; eum fefellit opinio: nam Turcæ audacius accedentes adeo graui glandium & pilarum grādine perfusi sunt, vt inhibere remos & magno accepto detrimento trepidè se recipere cogerētur. Auria interim reuocabat naues quæ præcesserant, & triremium trierarchos hortabatur, vt se ad pugnam confirmarent, paratiq; essent ad imperia, quum tubę cantu atque explicato maximo vexillo signum daretur. In eo autem consilio erat Auria vt, nisi onerariarum nauium fretus præsidio, confligendum sibi non esse iudicaret. Idem astutus hostis prouidebat, qui pari vtrinque triremium concursu procul ab onerarijs, quæ castellorum instar erant, dimicare cupiebat. Sed Auria crebro rotatu classem suam circumibat, vt ad se hostiles triremes pelliceret, & in prouectas è castellis certius tormenta dirigere iuberet, atque ipse demum in perturbatas directis proris inueheretur. Interim subsistente Barbarussa, & quorsum ea hostis flexuosa nauigatio recideret spectante, quod dolum aliquem suspectaret, cornuum suorum triremes iam vergente ad occasum sole diuersis in locis rem gerebant. pars enim in oppugnando Galeone frustra perseuerabat, pars aggressa onerarias duas ita grauiter coniectis in eas pilis afflixerat,

flixerat, vt perituræ crederentur. duas etiam triremes ſub ipſum crepuſculum Salecus intercepit. 1538

Chriſtianorũ receptus.

Cum hac ratione ad omnem pugnæ occaſionem vtraq; pars attenta eſſet, grauis imber cum tonitru & procella, flantibus Euris, exorta eſt. nec dubitauêre noſtri cum vidiſſent Barbaros attollere dolones, quin & ipſi præeunte Auria dolonibus ſimul & maioribus expanſis velis ſe inde explicarent, & ad Corcyram vnde venerant verterentur, vſq; adeo diſſipatis agminibus, vt intento etiam remigio nequaquam ſe recipere ſed effugere viderentur. Ferunt Barbaruſſam noſtros eodem vento ad aliquantum ſpacium perſecutum tandem ſubſtitiſſe, atq; cum lumina in prætorijs extincta videret, dixiſſe: Ergo Auria lumen abijcit, vt certius fugã ſuam tenebris recondat. Nec multo poſt ad Paxum inſulam prouocabũdus ad pugnam peruenit, quæ centum ſtadijs ab vltimo orientali Corcyræ promõtorio diſtat. Quamobrem Gonzaga fremens ſingulos duces adijt, & rogauit, vt inſolentis Barbari vires retundere niterentur. réſque eò deducta eſt, vt quaterna acie hoſtem inuadere decernerent. Verùm hæc conſultatio tam diu prolata eſt, vt Barbaruſſa circa nonas octobris aduerſam tempeſtatem metuens in ſinum Ambracium reuerteretur. Ab ipſo hoſtis diſceſſu de expugnando Dyrrachio cogitatum eſt. ſed quum eius litoris ſtationes nauigijs malefidæ dicerentur, non multo poſt in Rizonicum ſinum curſum direxerunt, vt Caſtronouum Turcicæ ditionis oppidum expugnarent. oppidani partim Dalmatici partim Epirotici ſunt generis. ſed qui iam pridem immixti Turcis à Chriſtiana religione defecerant, & mercaturæ ſtuderent. arx etiam ipſa à paucis Turcis cuſtodiebatur. Itaque intrantibus in ſinum claſſibus, magna vi tormentis admotis, oppidum expugnatum & occupatum fuit. Multa eius oppidi præda fuit, & ingens incolarum multitudo vtriuſque ſexus in ſeruitutem abducta. Triduo poſt ſuperius caſtellum Turcæ præſidiarij, fruſtra pacti incolumen fore libertatem & vitam, dediderunt.

Cæſareanorum & Venetorum diſſenſio.

Quum autem id oppidum cõmunibus viribus captum ex fœdere Venetis deberetur, occupatum eſt à Hiſpanis, quos Auria & Gonzaga extra Italiam alere cupiebant. Itaque repugnante Capellio Franciſcus Sarmentus cum quatuor millibus veteranorum militum, qui apud Inſubres prius à ſcelerata ſeceſſione regionem ad Galeritum oppidum peruaſtarant, Caſtronouo præpoſitus eſt. Eam rem ſenatus Venetus moleſtiſſimè tulit, præſertim dum conſiderarent gentem eam imperij auidam & rapinis aſuetam, Catarenſibus facile vim allaturam. Vnde auerſo à Cæſareanis animo eius detrimentoſæ expeditionis pœnitebat, ita vt in ſpem pacis inducias à Solymanno petendas eſſe decernerent, quæ etiam opera Laurentij Gritti celeriter impetratæ ſunt, quoniam Antonius Rinco regis Galliæ legatus Byzantij purpuratos docuerat, id fœdus quod apud Neapolim cum Cæſare initum fuerat, magnæ parti ſenatus diſplicuiſſe. Quum hæc agerentur Barbaruſſa claſſem eduxit vt Caſtrenſibus opem ferret. ſed quum ad Saxonem inſulam perueniſſet, aduerſa tempeſtate oborta aliquot triremium iacturam fecit, quas atrox ventus Africo & Auſtro permixtus Acroceraunijs cautibus illiſerat, id quod ex armamentis eiuſque naufragijs fragmentis toto Dalmatico littore cernebatur. Ea re cognita Capellius cenſuit Barbaruſſam perſequendum, cui conſilio Gonzaga fauebat, qui amiſſum decus ad Leucadem nobili facinore redimendum eſſe diſſerebat. Sed Auria multis de cauſis conſilium improbabat, ac ſibi in Italiam redeundum ſtatuebat, ita vt continuò vela uentis daret, plurimum indignante Capellio.

Caſtronouũ à Turcis obſeſſum.

Cæterum Caſtronouo capto & Hiſpanorum præſidio munito, Solymannus adeò grauiter tulit, vt magno apparatu id oppidum terra marique repetendum decerneret. Igitur ineunte vere Tyranni iuſſu Barbaruſſa claſſem refecit, atque omni genere apparatu egregiè inſtruxit. decretus quoque eſt in id bellum dux alter, qui terra rem gereret Vlamenes Perſa, qui in demortui Vſtrephi locum in præfectura Illyrica ſuffectus fuerat. Hic operam dedit, vt ſeptem Sanzachi cum eo-

1538 rum equitum asuetis turmis è proximis regionibus sibi adiungerentur, conduxitque agreste hominum genus in omne belli facinus paratum & expeditum. Itaque adulta æstate, quum Barbarussa educta Hellesponto classe in Rizonicum sinum peruenisset, Vlamines cum triginta millibus equitum & peditum sese in summis montibus ostendit. Sed Barbarussa prius quam fauces intrarat, Draguthem cum triginta validis biremibus ad explorandum præmisit, ita vt ad mœnia accedentes sinu quodam à tormentis se protegerent, indéque aquatum ad proximum fontem in terram exirent. in hos extemplo Sarmentus aliquot pedites & equites emisit, commissoque certamine Turcæ multis eorum interfectis & captis terga dare, & ad Galeotas adnatare coacti sunt. Exinde Barbarussa cum nonaginta triremibus applicuit, totumque triduum absumpsit in exponendis tormentis, exigendisque eorum munitionibus, quæ nisi noctu perfici poterant propter perpetuam tormentorum procellã, quæ ab Hispanis effundebatur, sic vt eo triduo amplius mille Turcarum tormentis interfecti sint, in quibus & Agis Hariadenus cecidit, qui in Africa ad Taioream iuxta Tripolim se regem effecerat, & Melitensibus multum semper damni dederat, cuius morte Barbarussa non mediocri dolore affectus fuit.

Hispanorũ cædes. Tandem Barbarussa operibus perfectis supra quinquaginta quatuor maioris generis tormenta promouit. ex hoc numero quartã partẽ Vlameni dedit, vt à Septentrione oppugnationem institueret. Ipse enim ab oriente è triplici loco murum quatere cœperat. A mari quoq; Salecus admotis triremium proris certũ propugnaculi locum oppugnare iussus, nihil intermisit, q̃ ad oppidi expugnationem facere videretur. Itaq; quum Sarmentus tot ruinis vno tempore sese opponere conaretur, Turcę perampla turri potiti sunt, in qua Barbaricũ vexillum statim erexerunt, atq; tormẽtis Hispanos læserunt. Mox etiam Sarmentus ad ima eius turris fundamenta cuniculum agi iussit, vt inopinantes hostes eius ruina opprimerentur. sed ea res aduersum habuit euentum. nam quum ignis subderetur, ea materia pulueris tardè flammam corripuit, ita vt frustra in hostes exitum quæreret, & flamma in nostros reuerberaretur, multósq; igne correptos absumeret: accidit etiam vt eodẽ tempore Vlamenes aliquam muri partem prosterneret, & Barbari tanquam victores irrumperent. Quib. difficultatib. Sarmentus adductus edixit, vt milites sauciati sese in arcẽ reciperent, reliqui vero supremum bellicæ virtutis conatũ æditurí medio in foro se cõglobarent. Nec mora cruentissimum irruentibus Turcis certamen est æditum, sed nostris iniquius cum plenus imber sclopetarijs funiculorum ignes extinxisset, & non modo hastis sed & gladijs vterentur, cũ interim Turcæ innumerabiles sagittas in nostros spargerent. Hoc modo nostri ad vnum ferè oẽs fortissimè repugnantes sunt trucidati. Cecidit ibi Cusanus Burgundus, atq; Sarmentus tribus sagittis confixus, vnà cum Ioanne Cantabro, Dominico Ariadeno, Seronio Tarraconensi, & Oliuerio Valẽtino. Qua suorũ cæde Aloysius Arius & octingenti qui cũ eo in arcẽ cõfugerant, deterriti, vexillo expãso, deditionẽ fecerũt, et in seruitutẽ abducti sunt.

Turcarũ arma in Indiã prolata. Ea victoria Tyrannus inflatus Cattaro vrbi inhiare cœpit, præsertim cum Veneti custodes Rizanum castellum in propinquo positum, tot hostium conspectu perterriti dedidissent. vnde minacib. literis prętorẽ vrbis solicitabat ad vrbem dedẽdam. Erat is Matheus Ioannes Bembus patritij ordinis, insigni virtute & animi constantia præditus. Is Barbarossæ respondet, nullum ibi Turcis ius esse. propterea si vim inferret, eum recentium induciarum leges violaturum. quod si vero iniquo iudicio rem ad arma deducere cuperet, ipsum daturum operam vt vim illatam propulsaret. Ad ea Barbarus subiratus aliquot triremes promouit, displosisque tormentis oppugnaturi speciem prębuit. Cui Bembus totidem tormentorum suorum pilis respondit, & armatos in mœnibus ostendit. Qua re animaduersa Barbarussa remos inhibuit, & ad Castronouum redijt. Eodem etiam anno 1538 Ottomanica arma ad oppugnandos Lusitanos in Indiam vsque prolata sunt. Aedificata eum ad Arsinoes portum rubri maris ingenti classe, Solymannus Eunuchus cum Moro Alexandrino sinus Arabici angustias egressus, præteruectusq; mare Persicum,

ad In-

ad Indum vſque amnem peruenerat, magniſque viribus Dium vrbem Luſitanorum portum, ad fluminis fauces poſitum, oppugnarat. ſed cum Luſitanos indomitæ virtutis eſſe reperiſſet, incœpto abſiſtere & deſertis maioribus tormentis ad Ademum regem redire coactus fuit. Ibi regem ſub fide ad ſe euocatum in antenna prætoriæ ſuſpendit, & eius Gazam diripuit. pari ſæuitia zibitimum regem interfecit, atque poſtea terreſtri itinere Mecham vrbem Machometis ſepulchri claram adijt, vt ſe apud pſeudoprophetæ fontem expiandis tot ſceleribus ablueret, Moro cum claſſe ad Suetiam aut Arſinoes portum redire iuſſo. 1538

Eodem fere tempore Carolus Imperator & Franciſcus Galliæ rex, qui diuturnum bellum magno Chriſtianorum damno inter ſe geſſerant, in Colloquium venerunt, & omnibus ſpem præbuerunt pacis conficiendæ, præſertim cum Carolus per Galliam iter faceret, & Belgiam peteret. Ea enim confecta, communibus auxilijs Chriſtianos Turcas aggredi atque Barbaros opprimere poſſe dicebatur. Itaque Alfonſus Daualus Cæſaris in Italia dux ſummus, & Hanibaldus Gallicis copijs ad Taurinum præfectus, ab vtroque rege Carolo & Franciſco Venetias Legati miſſi, vt patribus perſuaderent, de communi bello contra Turcas ſuſcipiendo. Ea res diu dubijs ſuffragijs in ſenatu fuit agitata, præſertim cum totum tempus induciarum ferè effluxerat, & magna frumenti inopia inciderat, vt ſæua fames in propinquo ſpectaretur. Cum autem nihil certi de Cæſaris & Galli pace afferri poſſet, Veneti Aloyſium Badoerium ad Solymannum ablegant, vt pacem conficeret. Eam etiam ea conditione obtinuit, vt Nauplium & Epidaurum in Peloponneſo Venetæ ditionis Turcis cederent. præterea duo Dalmatiæ caſtella Nadinum atque Labrana, idque graui totius ſenatus dolore qui iniquam eam tranſactionem vix admiſerat. Hacque ratione Cæſaris certa ſpes de nouo fœdere cum Venetis ineundo, & de bello contra Turcas ſuſcipiendo in nihilum abijt. nulla quoque firma pax inter Carolum et Franciſcum ſubſecuta fuit, magno Reipublicæ Chriſtianæ detrimento. Id quod Melitenſes equites rerum experientia prudentes, & pontifici & Cæſari certò futurum prædixerant. *Venetorum pax cũ Turcis.*

Paulo poſt exortum eſt in Pannonia bellum repentina morte Ioannis regis, qui tum in Tranſyluana prouinciæ præfectos minus dicto audientes armis perſequebatur. Confecerat is antea cum Ferdinando pacem Hungaris exoptatam, quibus in partes diductis cauebatur, vt fortunæ incolumes manerent, vrbes vero & arces, quæ tum in poteſtate eſſent, ſuo quiſque præſidio tueretur. Ioannem vero Ferdinandus regem appellaret. In fœdere autem diſertè fuerat appoſitum, ſi Ioannes vita decederet, Ferdinandus totius Pannoniæ imperio potiretur. Ea quidam Solymanno detexit, & Ioanni magnum odium conflauit, quòd tamen ille multo auro purpuratis dato diluit. Poſtea Ioannes Iſabellam Sigiſmundi regis filiam vxorem duxit, Hungaris idem petentibus. Cum autem noua nupta grauida eſſet, Ioannes expeditionem contra Maylatum & Balaſſum Tranſyluaniæ præfectos ſuſcepit, qui ibidem regium nomen affectabant, atque à Solymanno auxilia poſtularant. Itaque Ioannes, qui id à Turca cognouerat, præmiſſis belli ducibus in Tranſyluaniam contendit, & vtrunque ad officium reirahere ſtatuit. Ibi Maylatus viribus impar in oppidum Fogarat ſe contulit, atque à regijs obſeſſus fuit. Interea regi ægrotanti nunciatum in caſtris fuit, reginam fœlici partu puerum peperiſſe. Tum etiam rex Hungaris lætantibus adfuit, & febrim potando reuocauit, cuius vim diu ſuſtinere non potuit. Quum vero finem vitæ adeſſe ſentiret, filium teſtamento reliquit hęredem, & paulo poſt obijt. Suppreſſa eſt tantiſper mors eius, dum cum Maylato de compoſitione tranſigeretur. Mox etiam legationem cum muneribus ad Solymannum decreuerunt, & ei puerum commendarunt. Poſtea regis cadauer apud Albam regalem in regum ſepulchro conditum, & infans S. Stephani corona mox rex Vngariæ coronatus, atq; in Baptiſmate Stephanus dictus fuit. Georgio etiam Varadienſi Epiſcopo pueri tutela commiſſa. *Ioãnis regis Vngariæ obitus.*

1539 At Ferdinandus nunciata morte Ioannis, repetendæ Vngariæ cupidus, arma parauit. Inprimis verò Nicolaum Salmam Budā ad reginam legatum misit, qui tabulas nouissimi fœderis protulit, & eam regno cedere iussit. Concessit tamen puero Sepusianam prouinciam reginęq; peramplos redditus. Laschus quoq; à Ferdinādo ad Solymannum missus, vt Tyranni animū munerib. placaret. Exceptus Budæ Salma ægrè impetrauit, vt ad reginam admitteret. Tandem vero Salmæ mandata explicanti ipse demissè respōdit: Eā esse fortunā sexus & ætatis suæ, vt orbata rege cōiuge, & diuturnis corporis & animi dolorib. perturbata, neq; suscipere neq; terminare consiliū queat, quum in re grauissima Sigismūdū patrē consulendū existimet. Salma eo modo dimissus, quū ad Ferdinandū rediisset, reginam in potestate Georgij esse, nec eam effari quicquā, nisi prius ex ore illius acceptū retulit: propterea sibi videri spē oēm in armis esse positam. sed celeritate vtendum, vt imparati Buda pellerentur. Nec mora Ferdinandus, Cæsare pecuniā suppeditante, equites & pedites conscripsit, ac iustum exercitum secundo amne Danubio Strigoniū demittit. Præerat Aristrianis copijs Leonardus Velsius è Rhetia superiore. is multis de causis aperiendum iter ad Budam arbitrabatur. occurrebat enim medio ferè itinere Vicegradū, q in ędito monte conspicuū & munitam arcem habebat. Itaq; eam arcē Velsius nouem diebus oppugnauit, & tandem tormentis ita concussit, vt in potestatē redegerit, amissis circiter ducentis suorū. Qui in præsidio erāt oēs interfecti, aut cū suo duce Valentino literato capti fuerunt. Tum demū à Vicegrado ꝓuectus, classe amnē transgrediē, Pestumq; occupat ab hostib. desertum. Pari modo Vacciam sine vulnere suscepit. nec mora ad citeriorem ripam cōuersa classe reuertitur, ꝓmotisq; inde castris ad Budam est profectus, vt per colloquia Budensium animos tentaret, & reginæ consilia exploraret. Mox etiam Perenus, Stephanus Rascaius, & Franciscus Francopanes Agriensis antistes nobilissimi Vngari, ad Ferdinādū defecerūt.

Ferdinandi Turcica expeditio.

Eo tempore Velsius obsessurus potius quam oppugnaturus vrbem ad aquas calidas castra locauerat, quæ in occasum vergunt, & duodecim stadijs à mœnibus distant. Agebant vndiq; prædas Germani, idq; iniquo animo à foedis Hungaris ferebatur, quum plerīq; aut sua aut propinquorum pecora diripi, ac incendi pagos, & trahi uinctos imbelles agricolas viderent, ita vt sæpe cum Germanis armis cōtendere cogerētur. Ex altera parte Budenses equitū alas emittebant, quib. Germanos egressos castris inuadebant, & finitimos vicos ab iniuria hostium tuebantur. Nam Valentinus Thuracus, qui militare imperium obtinebat, mirificum equitatū in vrbem acciuerat. Dum eo modo nostri ad Aquas calidas sederent, Balthasar Pamphilus Vngarus à castris ad portam vrbis euagatus, postulauit à custodib. eum Valentino colloquium. Itaq; statim is cum turma suorum fuit receptus. aliquanto post in castra rediit, dicens se cum ducib. hilariter compotasse, collustrandóq; vrbem inspexisse pręsidia, tormenta, aggeres, quibus Budam nisi ampliore apparatu, & cōmodiore anni tempore, ac maioribus copijs, expugnari nō posse crederet. Ea res Velsium vehementer commouit, vsq; adeo vt iratè succensendo Pamphilū castris excedere iuberet, q iniussu Budam intrarit, ac insolenti priuataq; libidine cum hostibus colloquendo, attingendóq; eorum vires, totius exercitus animos fracta spe victoriæ debilitarit. Itaq; Velsius nihil tentata oppugnatione, discedens ad Albam Regalem contendit, ac per Perenum vrbem in fidem Ferdinandi reduxit, & præsidiū imposuit. His rebus gestis Velsius copias ad Strigonium reduxit, & in hybernas distribuit. Pestum quoq; nouis munitionibus firmatum præsidio muniuit, propterea quod fama ferebatur Turcas vicinos arma parare.

Buda frustra obsessa.

Implorarat regina à finitimis Turcarum præfectis maturam opem. Illi erant Vstrephus Bosnensis, Mahometes Belgradensis, & Amurathes in Dalmatię finibus consistens. Illi responderunt, se copias inconsulto Solymanno minime finibus educturos. His de causis regina diu frustra Turcas obtestata, ad legatos suos qui Byzātij erant omnes difficultates perscripsit, vt per eos Solymannus imminētis periculi certior redderet. Nondum peruenerat Laschus Byzantium, morbo præuētus, sed præmi-

Turcarū in Vngariam aduentus.

præmiserat Ptolemeum Ariminensem Medicum ad purpuratos, Lustibeium præsertim, veterem amicum. sed eius aduentus frustra erat. Nam Solymannus ius & dignitatem suam defendere statuens, viduam & pupillam protegere voluit. Itaq; aduocatis legatis, dixit, se eo animo Ioanni regnū dedisse vt ad liberos eius transmitteretur. proinde se arma sumpturum, daturumque operam ne Germani hostes illati belli exitu lætarētur. tradiditq; demum legatis puero regi præclara munera deferenda. exinde Vstrepho Mahometique præfectis perscripsit, vt extēplò eductis copijs reginæ opem ferre maturarent, nec vlla aduersæ hyemis excusatione vterētur. Paulo pòst & Laschus Budam peruenit. ibi cum de Carolo Cæsare Germanorúmq; potentia multa diceret, commoto Solymanno custodię fuit traditus. Interea Mahometes & Vstrephus dispsos in hybernis equites ad signa vocant, classemque Drauo & Sauo in Danubium deducunt. Mitescente etiam hyeme, Mahometes remiges supplet, & pedites Martelosios ex Illyricis montib. accersit. Idem facit Vstrephus, quib. Valentinus è Buda cum valida Vngarorum manu coniūgitur. Regina commeatum suppeditat, & ænea tormenta attribuit. Illi inito consilio Danubium copias traducunt, & Vaceiam vrbem incendunt. Inde Pestum oppugnatum ire pergunt, & ab occasu castra locant. Erant ibi Barcocius Vngarus, & Otto Fotiscus cū decem cohortibus Germanorum, à quibus oppidum egregiè fuit defensum. Regina interim parcius commeatum præbente, vtpote quæ sibi annonam ante messem defuturam timeret, multique equi interirent, Turcæ re infecta, traiecto rursus Danubio, & tormentis restitutis intra fines redierunt. sed in receptu Vngari nouissimos cedendo persecuti sunt & multos trucidarunt, inter quos & Achomates fortis alarum dux erat. 1541

Eodem anno 1541. Carolus Cæsar ad Ratisbonam religionis causa Imperij comitia celebrabat. Ibi Ferdinandus de rebus Pannonicis & Turcarū discessu certior factus, alacri animo ad eandem spē obtinēdi regni redijt, Carolóq; psuasit, incępto non absistendū, postquā fortuna initijs arrideret. Itaq; nouæ copiæ in supplementū Velsiani exercitus anteà cōscriptæ è Norico in Pannoniam mittunt, eisq; præficit Vvilhelmus Rochendulphus regiæ aulæ magister, qui dudū vt Pestanis opē ferret Possoniū descenderat. is viridi senecta, ore militari & constanti ingenio grauissimi ducis habitū præferebat. cui etiam Velsius ætate & officij dignitate impar libenter cessit. Nec mora Rochendulphus trium mensium commeatu instituto, muralia tormenta à Viennensibus mutuatur, itémq; à Bohemis & Slesijs atq; Morauis auxilia accersit, veteréq; exercitu accepto Budam obsidere & oppugnare constituit. Immutata autem erat vrbis facies, atq; ingentia propugnacula passim erecta. Erat ex aduerso arci vrbique imminens mons præaltus, intercedente valle qui in medio arcis fastigium æquabat, sed summo cacumine regiones interioráq; vrbis spectabantur. In eo erat templum D. Gerardo dicatum, à quo etiam nomen trahebat. In hunc Rochendulphus tormenta perduxit, adeóq; nouam turrim quassauit, vt collapsura videretur. Verùm nobilissimæ re.iæ parcendum existimauit, qui vel à victore vix magno sumptu & tempore instaurari posset. Cæterum per præcones reginam hortabatur, vt seruitutis compedes abrumperet, quas Georgius Monachus & intestinus hostis ipsius & pueri cruribus innexisset. paratum enim esse liberalitate regis magnum principatum, in quo ipsa cum dignitate quiesceret, puerumque nutriret. quod si ea repudiaret, se daturum operam vt maioribus tormentis regia arx concuteretur. Ad ea Georgius respondit, reginam non esse adeò insulso ingenio vt Pannoniæ regnum Sepusiano principatu permutare velit. Rochendulphum verò delirum & insanum sibi senem videri, quod quum antea in ijsdem fossis grauiter vapularit, id modo stolidè quærat, vt ad perniciem temeritatis pœna mulctetur. proinde viros fortes pro patria aduersus temulenta agmina sobriè pugnantes terrere desineret. *Austriacorū nouæ copiæ in Vngaria.*

Postea Rochendulphus à mōte Gerardo ad sepulchra Iudęorū motis repētè castris omnem tormentorum apparatū transtulit. Is locus à Iudęa porta inter Orientē *Buda frustra oppugnata.*

1541 & meridiem non iniquus, quanquã sensim accliuis, ad proxima vineta protendit. Ibi Hungari Pereno duce cum Bohemorum cohortibus inter Horsacam munitionem & Sabatinam portam tormenta protulerunt. Ipse cum Germanis à Iudæa porta ad arcem, qua regij horti visuntur, tanta vi quassauit murum, vt pars concussa procideret, pars verò impellente interno subitario aggere in exteriora laberetur. quæ quidem res propugnãtes magnopere terruit. sed tantæ occasioni Rochendolphus defuit cunctando. nam mœnia in longitudinem vnius stadij adaperta cernebãtur, ad vnius hominis saltem altitudinem, quæ breuibus scalis facilè superari poterant. Iam verò nox aderat curandis corporib. quam rei gerendæ multis aptior. Itaq; aliquot scalæ clam prolatæ, & per tenebras iuxta ruinas appositæ, vt sub auroram cõferti milites subirent. Verum Budenses spacium nacti, nouum intus aggerem subito erexerunt, & scalas admotas ad se rapuerunt. Porro Germani sub auroram instructa acie per accliuia subeuntes, tanta vi munitiones sunt adorti, vt Otto in perruptam domũ quæ muro coniuncta erat penetrarit, cæteræq; cohortes in ruinis vexilla præfigere niterentur. Sed Budenses mira constantia irrumpentium impetum tulerunt, propugnãte Georgio, qui deposita cuculla galeatus toto aggere volitabat. In eo tumultu Rochendulphus supra octingentos milites amisit. Pari quoque euentu Perinus ad Sabatinam portam repulsus fuit. Tentauère demum Austriani duces cuniculis murum subruere, quòd plurimi milites adessent argentarijs fodinis asueti. sed Budensis illis astutè occurrebant. Vrgebantur tamen intra vrbem variarum rerum inopia, vt nequaquam longiorem obsidionem pati posse viderentur, ita vt vrbana multitudo deditionem faciendam succlamaret, quos tamen Georgius sua authoritate facilè compescuit.

Proditio infausta. Erat inter Budenses vir Hũgarus, in iure dicẽdo pretoria functus potestate, Bornemissa, qui Georgium vehementer oderat. Itaq; liuoris plenus vindictęq; percupidus Frãcisco Reualio, q in Austrianis castris ius dicebat, se daturũ ad ingressum exoletã portulã promisit. ea erat in sepulchretis templi Mariæ virginis, per quã pacis tempore per decliuia flumen petebatur. Rem per se ad Reualium perlatam Rochẽdulphus approbauit, vt nihil tamen Hungaris comittendum arbitraretur, secus ac ipse Bornemissa deposcebat. is enim sine sanguine tot insontium ciuium rem patrare, & per Vngaros omnia expedire volebat, quibus erga patriã & propinquos clementiam minimè defuturum speraret. Cæterùm Rochendulphus, vt exclusis Hungaris solus conceptæ victorię famam vsurparet, vsurum se Vngarorum opera promisit, Reualiúmq; decepit, à quo etiam filium obsidem acceperat. Nam ad constitutam horã intẽpesta nocte, omnibus p castra conquiescere iussis, delectas quatuor Germanorũ cohortes silentio ad portulam præmisit, filio suo cum ala Germanorum equitum in statione constituto, vt quum à receptis Germanis maior porta refringeretur, confestim cataphractos equites induceret. Nec Bornemissæ in ipsa perfidia defuit fides. adaperta enim portula cohortes magna ex parte suspensis vestigijs sunt introductæ. sed quum Bornemissa singulis intrantibus Reualium submissa voce requireret, neq; alio quàm Germanico fremitu responderetur, improuisus obrepsit pauor, ita vt incertus consilij nec præeuntibus dux esset, nec Germani in tenebris fraudem suspectantes alacriter procederent. Non fefellit Budensium excubias incedentium agmen. Itaque petito nec ab hoste reddito tesseræ nomine, ad arma conclamatum. Vnde nostri territi tanta cõsternatione regredi portulamqúe repetere properarunt, vt in angustissima porta affligerentur, impedireturque exitus hastarum strue, quam primi proiectis armis effecerant, vt expeditius in castra profugerent. hoc modò multi ex Germanis trucidantur & nonnulli capiunt, & in his Bornemissæ familiares, de quibus à Georgio quæstiones habitæ, varijs cruciatibus est supplicium sumptum. Postea Rochendulphus, qui inconsultæ superbiæ ab omnibus accusabatur, reliquas belli conditiones ad obsidendos hostes conuertit.

At Solymannus his rebus cognitis proferendi imperij rationes explicat, hostiũ

consilia & facultates expendit, atq; diuisis copijs vno tempore multis locis hostib. occurrendum statuit. In primis Solymannus Eunuchus in Mesopotamiam mittit, qui Babylone consistat, Tamasumqúe Persarũ regem à Tigridis ripa deterreat. Mahometem verò Dardanum in Pannoniam proficisci, & obsessæ reginæ opẽ ferre iussit. deligitur & Vstrefus ex Illyrico, q Mahometem subsequatur. Attribuitur & sua classis Hariadeno Barbarussæ, vt daret operam, ne quid detrimenti in Græcia ac Epyro à Melitensibus aut Auriana classe reciperetur. Illi eñ paulo antea, Siculis Neapolitanisqúe triremibus sibi adiunctis, Pœnos Turcis fauentes Clupea, Neapoli, Adrumento, Ruspina, Tapsóq; & deniq; tota ea Africæ parte, quę Mahomedia dicitur, ad Mœnicis vsq; insulæ syrtes depulerant, Muleassisqúe Tunetani regis imperio parere coegerant: eæ vrbes hodie sunt Calibia, Susa, Mahometa, Monasterium, Sfaxia, & Africa. Tum enim Auria & Melitenses ingentem exornabãt classem, vt ad expugnandum Algerium in Mauritaniam transfretarent. Et quoniam Solymannus Maylatum in Transyluania Ferdinandi rebus studere didicerat, aduersus eum Mustapham Nicopolitanum præfectum contendere præcepit, & Petro Moldaito Valachorum principi imperauit, vt ei bellum gerenti præstò esset. Ipse autem Solymannus Hadrianopolim profectus, tertium ex propinquo exercitum parauit, vt duobus præeuntibus, si opus foret, subsidio esset, retento secum Rostane genero, quem inter Bassas asciuerat, Lufubeio gradu pulso. Igitur rei gerendæ cupiditate Mahometes accensus paulò post Solstitium in Pannoniam peruenit, adiuncto sibi ex itinere Belgradensi præfecto, accitisqúe Bosnensium copijs, quibus post Vstrephum fato functum Vlamenes Persa præerat.

1541

Solymanni exercitus diuersi.

At Germani vbi de aduentu Turcarum certius cognoscunt, in consilio disputãt, præstet ne obsidionem continuare aut hostibus obuiam procedere. Vicit tum Rochendulphi sententia, qui in obsidione perseuerare proposuerat. Mox etiam castra in aduersam vrbis partem ad montis Gerardi radices transferũtur, qua mons inter Budam & castra positus latam ab oriente planiciem relinquit. Hungari verò æditiorem locum occuparant. parua quoque insula ponte constrato castris iungebatur, in ea erat lunatus agger maioribus tormentis egregiè munitus, quibus & subeuntia hostium nauigia, & lata planicies ex obliquo peterentur. Cæterum appropinquantibus Turcis, Valentinus cum duobus millibus equitum occurrit, & Mahometem de hostium consilijs instruit, ac loca castris opportuna ostendit. Sic Mahometes Bassa quinque tantum stadiorum spacio à nostris consedit, & per Asappos se ingenti fossa circumdedit, Belgradensis vero per colles æditiorem locũ Vngaris nostris vicinum occupauit. Tum etiam Legati Turcarum ad salutandam reginam vrbem intrabant, & vicissim Budenses in Turcarum castra remeabant. Binis vtrinq; eo modo castris constitutis, binæ quoq; classes accedebant. Turcæ Cepelliam insulam è regione castrorum occuparant, & in superiore parte Danubij, vbi veluti rostro scinditur, munitionem erexerant. Cepellia quadraginta amplius millibus passuum in longitudinem extenditur, pagis ædificijsqúe referta, quæ Turcis erat commodissima, ita vt inde nostros tormẽtis petere possent. Pugnabatur quotidie minutis prælijs circa planitiem ab equitatu, ac in mõte ab extra ordinarijs peditibus. Sed in his exercitijs Germani sæpius inferiores erant, quòd prægrauibus equis & ob id statariæ pugnæ asuetis vterentur, quos si procurrere aut fugientem hostem consectari vellent, segnius incitarent, & tum facilimè Turcæ agiles eludendo breuem eorum impetum è manibus elaberentur. sed similes cum Turcis artes Hungari exules paribus armis edocti, plures Turcas facile sustinebant.

Christianorũ & Turcarum castra.

Erat inter Germanos duces Eckius Rayschachius Sueuus: huius filius impiger adolescẽs quum ignaro patre in aciẽ prodijsset, strenuéq; decertãs (speciãte ante alios atq; admirante virtutem patre) a cũctis vel ignotus effusè laudaret, priusquam se explicaret à circumfusis hostibus est interfectus. Tum verò Eckius casu equitis vehementer commotus, ignarúsq; suæ sortis conuersus ad alios duces, Omni, inqt, laude perornandus videtur hic quisqs sit equitum fortissimus, ac omnino publici funeris

Eckij Rayschachij casus.

1541 funeris honore tumulandus. Id quum ab omnibus pari pietate probaretur, infelicis filij ad lōgè miserrimum patrem cadauer est relatum, veriorésq; tum omnibus obortæ sunt lachrymæ. sed in patre repentinus dolor profundius ad vitalia peruasit, atq; ita ille paulò pòst, quum rigentibus oculis stetisset, nihil effatus interijt. Exinde Rochandulphus graui edicto quenquam pugnandi causa castris exire vetuit, adeò seuera lege vt vnum & alterum egredi pugnatéq; ausum furca suspenderit. cōtinendos enim milites existimabat, donec nouæ copiæ superuenirent, quæ res nostrorum animos imminuit, & Turcarum spes adauxit. sustentabant tamen animos Ferdinandi frequentes literæ, peramplàq; Cæsaris existimatio, nequaquam fratri Germano in eo rerum discrimine defuturi. Eo modo cum res protraheretur, & tantum vtrinque quotidie maioribus tormentis certaretur, Turcæ ab æditioribus locis conspicatis segnes nostrorum in insula stationes, vno tempore diuersas eorum munitiones inuadere statuunt. Vnde inalbescente cœlo in insulam cum expeditis nauigijs aduolarunt, adortíq; magno silentiò semisopitos, priusquam captis armis se conglobarent, supra sexcentos milites trucidarunt. reliquis tantus pauor incidit, vt in castra statim perfugerent. Tumultuatū est vehemēter totis castris, quum Turcæ pluribus simul locis clamore ædito pugnam cœpissent.

Turcarum periculum. Sed ad recuperandam insulam neq; his Germanorum cohortibus, quæ in extremo ad flumen aggere in statione erant, neq; socijs naualibus aut expediti cōsilij celeritas, aut præsentis animi magnitudo defuit. Nam cohortāte Herbestulpho castrorum magistro ne à Barbaris Christiana signa atq; tormenta rapi paterentur, tanta vi Turcis cadauera spoliantibus, ac vt tormenta capta protinus aueherent ad naues propellentibus, incubuerunt, vt trucidati compulsíq; in naues, ac à terra simul & à circumfusis biremibus profligati, tormenta ac insulam victoribus æquata clade reliquerint. Ferunt ea die Barbarorum classem deleri potuisse, si nostri victoria vtentes, adiutíq; secundo cursu atq; impetu tanti amnis, in puppes fugientium rostratas proras adigere, commixtíq; descendere voluissent. Turcarum tamen Nasadæ quatuor demersæ sunt, & tres captæ, multíque in eo tumultu aut tormentis discerpti, aut absorpti flumine perierunt. Sequentibus diebus Turcæ paucitate nostrorum suorúmq; multitudine alacriores facti, prouocando infestabant castra, vt nullum ferè quietis spacium succedentibus in stationem cohortibus relinquerent, & nostri diutius castra se tueri posse desperarent. Nam Bassa à Belgrado recentes quotidie milites, receptis ad se faucijs, suppeditabat, & Valentinus adiuncta sibi delecta Turcarum manu Ianizerisq́ue sclopetarijs, è superioribus castris Perenianos equites depulerat. Sed præter singularem Germanorum Bohemorúmq; in omni labore atq; periculo perseuerantiam, magno vsui fuerunt Pestanorum tormenta, quibus Valentini copię intercedente Danubio petebantur, sic vt plerosq; equites libratis ad descensum maioribus colubrinis interficerent, & reliqui in tutum se recipere cogerentur.

Christianorum metus. Eo die Valentinus nihil Hungaris exulibus sed Germanis maximè infensus, certo iure priuatæ humanitatis ac amicitiæ, per fidum equitem Pereno suasit, vt se & Hungaros omnes festinanter imminēti cladi eriperet: quoniam belua ingens quæ vniuersos vno hiatu deuoraret, aduentare nunciaretur. Solymannus enim cognitis his rebus quæ à Cæsare & Ferdinando pararentur, ratus eos ad Budam magnis copijs descensuros, statuit tantæ occasioni magnis itineribus occurrendum. Itaq; Perenus apud Rochendulphum ducésq; liberè locutus, quæ accepisset retulit, testatúsq;, nisi de receptu decerneretur, sibi atq; Hungaris ad salutem esse consulturum. Quum sententiæ variarent, sed omnes tamen Pestum noctu nauigandū putarent, vnus Rochendulphus fatali obstinatione pernegabat se iniussu Ferdinādi à Buda discessurū. Itaq; Salma celeri myoparone Viennā mittit, qui regij iudicij decretum referat. Interim ingente metu frementeq́ue Pereno statuunt noctu silente Luna, quatuor commeatibus ad Pestum traijcere. In primo maiora tormēta & Hūgaros, in secunda equites Germanos & Bohemos, in reliquis peditatum omnem cum ca-

strensibus impedimentis collocabant. Itaq; primis & secundis transeuntibus fortu na non defuit. sed ea commeantium nauium frequentia intentos & diligenter speculantes nequaquam diu fefellit. Nam Vsarones duo perfugæ ad Georgium Valentinúmq; institutæ fugæ consilium detulerũt. ab his extempló certiores facti duo Machometes totis pene copijs ad oppugnanda castra contendunt, tormenta currilia producuntur, præeuntibus Ianizeris cæterisq; peditibus iuniores equites dimissis equis succedunt, terribiliq; vlulatu ædito stationes adoriuntur.

Tum veró Austrianis detecta multorum fuga animus concidit, resistunt tamen acriter Bohemi & Germani, qui iuxta flumen ad insulæ pontem excubabant. Tumultuatũr totis castris & in ripa maximé, quum quisq; pauore concepto naues cõscendere nullo ordine per mutua vulnera properaret. cuncta enim nox intempesta & cælum nubilosum reddebant terribiliora. Rochendulphi etiam reboantibus vndiq; tormentis nullum erat imperium, præsertim cùm supra animi ægritudinem ferrea pila in humero esset læsus. Cæteri peditum duces hærebant potius quàm hostibus repugnabant. Itaq; superiora primum castra Pereni occupantur, atq; pedites toto Gerardi monte præcipiti fuga dispalantur. Budenses etiam per Aquanam portam erumpentes, stationes inferiores inuadunt, & tentoria incendere conantur. Georgius veró ad stabula regia struem succendit, tantáq; inde laté refulgens flamma emicuit, vt quum Danubius lucis splendorem exciperet, diffusumque ad Pestanam ripam diurno lumini persimilem eiibraret, tota ea fuga spectaretur. Tum veró tormenta vndiq; in fugientem classem directa. Cassonus etiam (qui Turcicæ classi præerat) expeditiora nauigia in latus hostilis classis incitauit. Sed Austrianæ biremes maiorésq; Nasadæ sese celeriter é manibus Turcarum explicantes, à puppibúsq; hostes tormentis submonentes ad Comoram ascenderunt. Terrestres veró copiæ in castris eandem fortunam tulere, sed decoro maximé vitæ exitu, dum aduersis vulneribus conciderunt. Sole oriente Cassonus classe ad Pestanam ripã delatus tantum terrorem his qui euaserant clamoribus & tormentorum bombis intulit, vt equitatus fugam arripuerit. Itaq; Cassonus nemine vrbem defendẽte irrupit, & summa feritate sanos ac ægros trucidauit, vt nec fœminis castra sequi solitis parceretur. Hinc factum vt eo bello supra viginti millia Christianorum capita trucidata ferantur. Ipse autem Rochendulphus quũ expugnata munitione medijs in castris pugnaretur & cladi superesse nollet, vel renitens & fremens à Medico, qui iacentem deserere nolebat, sublatus nauiculæque impositus ad Comaram insulam ascendit, atq; ibi paulo pòst vulneris dolore obijt.

Austriacorũ ad Pestum clades.

Cum Solymannus suorum victoriam cognouit, quintis castris magna superbia Budã peruenit. Victore exercitu ad se traducto, ac castris munitis vtrunque Mahometem laudauit, alijs veró præfecturas dedit, aut stipendia adauxit. Exinde ad octingentos captiuos produci iubet, qui prælongis vincti restibus ante instructos ordines ludibrij causa trahebantur, hos Barbarus imperator tyronibus trucidandos dedit. patrata ea ignobili & sæua cæde Solymannus regi puero dona misit, & proceribus Hungaris talares togas & torques aureos. Legati etiam à regina postularunt, vt puerum in castra mittere, & cuncta fælicia sperare vellet. Ad ea regina perplexé respondit, sed (monente Georgio) puerum regalibus crepũdijs exornatum in castra misit, comitantibus cunctis feré proceribus. Exceperunt aduentantem progressę aliquantum turmæ equitum: illatum in tabernaculũ Solymannus humaniter inspexit, perblãde cũ nutrice locutus, ac liberos suós qui aderãt vagientẽ exosculari iussit, quem beneficiariũ essent habituri: Illi erant Selymus & Baiazethes Roxolana matre geniti. Dum aũt Hungari proceres cũ purpuratis prãderent, Solymãnus certos duces, p simulationẽ visendę vrbis imissis cohortib. Sabatinã portã occupare iussit. Eo modo plateis & foro occupatis, p regiones pronunciatũ fuit, vt Budenses domi se cõtinerent, si vitã & fortunas incolumes esse vellent, atque arma traderent Paruere imperio ciues, ac in fidem recepti Turcas hospitio suscepe runt. Tum Solymannus, vbi renunciatum est pacato populo vrbem in sua manu esse,

Solymannus dolo Budam occupat.

1541 esse, puerum ad reginam remisit, retentis apud se proceribus. Erant illi Georgius Varadiensis antistes, Petrus Vichius regis propinquus & tutor, Valentinus copiarum dux, Stephanus Verbetius epistolarum Magister, & Bacranus custodiæ vrbis præpositus.

Regina Buda discessit. Regina vbi vrbem dolo occupatam, & proceres in castris retentos videt, metu perturbata supplices libellos ad Solymannum perscribit, oratq; vt fidei datæ memor proceres remittat. Agit hæc per Rostanem, atq; eum muneribus explet. Exinde per quatuor dies de Pannoniæ regno apud Solymannum diuersis sententijs disputatum. Erant enim qui Vngariam in prouinciæ formam redigendam, proceres occidendos, & puerum Byzantium transferendum, ac Mahometanis legibus imbuendum censerent. At Solymannus prius quàm de re tanta decerneret sacrificandum ratus, tertio calend. septembris Budam cum liberis intrauit. delecto celebri templo D. Mariæ, quod Sacerdotes Mahometano ritu prius expiarant. Nec multo pòst decretum ædidit, Budam Turcico præsidio custodiendam. reginam itaque monet, vt æquo animo vrbe & arce excedere velit. ipsam enim cum puero vltra Tybiscum in Lyppa regnaturam regione pacata & opulenta, donec Stephanus puer adolescat. Itaque regina cum lachrimis & tacito gemitu Tyranni perfidiam detestata arce & vrbe excessit, mundumqúe muliebrem & regiam gazam secum auexit. tormenta tamen & instrumenta bellica cum commeatu ibidem relinquere iussa fuit. Proceres quoque vnà profecti sunt, qui tametsi tristes incedebant, tamen recepta libertate & salute, de qua per triduum desperarant, effusè lætabantur. Valentinus autem antiquum odium sensit, & in castris sub custodia retentus fuit.

Ferdinandi legati ad Turcam. Dum hæc Budæ fiunt, Ferdinandus vbi suos profligatos, & Solymannum aduentare didicit, Leonardum Velsium in Comaram descendere, reliquias exercitus excipere fugientes sistere, & spe auxiliorum & stipendiorum confirmare iussit. Legatos etiam ad Tyrannum misit, qui oblatis nouis conditionibus pacem peterent. Illi fuere Nicolaus Salma & Sigismundus Liechtenstenius, tulere munera excelsum ex auro poculum, eruditæq; insuper argenteam machinam, in qua errantium siderum motus exacta ratione monstrabatur. Legati humaniter excepti, & cum purpuratis conuiuio adhibiti fuerunt. Remotis mensis ad Solymãnum sunt introducti, ita vt singulos bini purpurati in medio arreptis brachijs, pro more ad dextræ osculum perducerent. Petebant legati vt Pannoniæ regnum Ferdinando cõcederet, qui tributum quotannis vt Ioannes pendere polliceretur. adducturúmq; in eadem pacis fœdera Carolum fratrem, vt in tergo ab omni bellico metu liber imperij fines ad Orientem extenderet. recentis quoq; initæ pacis tabulas cum Ioanne proferebant. Solymannus iucundo vultu laudatis muneribus biduo pòst per Rostanem respondit: Vltimam hanc esse pacis conditionem, vt Ferdinandus vrbes, oppida, arces quæ in ditione regis Ludouici antea fuissent, continuò redderet, ac in posterum Vngariæ finibus abstineret. se verò, qui graues bello sumptus fecerit, leui pœna contentum fore, eam esse vt Austriæ tributum imponeret. tum inita amicitia solenne fœdus percussurum. quod si ea conditione grauarentur, sese ipsis bellum denunciare. Tum legati tanta Barbarorum arrogantia permoti inducias postularunt. per quas Ferdinandus & Carolus Cæsar consulerentur. verùm eæ negatæ fuerunt. Legatis muneribus donatis & dimissis Solymannus Belgradensem Austriæ fines circa Danubium populari, Cassonum verò equitatu in Morauos excurrere iussit. sed prædabundos plenis imbribus inflati amnes remorati sunt. Exinde vir Hungarus nomine Solymannus, qui ineunte ætate bello captus Mahometis sectam sequebatur, à Tyranno Budæ cum imperio præficitur, qui cum Verbetio ius diceret, & ciues familiarius alloquendo in spem diuturnæ tranquillitatis adduceret. His rebus confectis, dies viginti Budæ commoratus, in Thraciam redire constituit. Ex itinere verò Laschum legatum è custodia dimisit.

Transsyluania puero regi cessit. Redeunti in Thraciam Solymanno ad Drauum amnem nunciatur Stephanum Maylatum, Ferdinandi secutum partem ac Turcarum hostem, dolo cõprehensum, in Pe-

1542 in Petri Moldaui potestatem deuenisse, pacatámque esse omnem fere Transyluaniã. Nam Moldauus, Solymanno in Pannoniam contendente, aduersus Maylatum euocatus, cum Achomate Nicopolis præfecto castra coniunxerat. Erant ibi præter pedites supra quinquaginta milia equitum. Maylatus multitudine hostium circũuentus impárque viribus, iterum in oppidum Fogaras confugit. Itaque Achomates dolo agendum ratus, Legatos ad Maylatum mittit, hortatúrque vt se Solymãno dedat, appellaríque ab eo amicus quàm hostis iudicari malit. id si faceret ipsum præfecturã Transyluaniæ accepturum. Ad ea Maylatus inclinabat, ac cum Achomate colloquium petebat. Eo concesso magno comitatu Griteas opes ostentans in hostium castra contendit. Comiter est exceptus, & colloquium in sequentem diem dilatum vt non incipi modo, sed commode finiri possit, quo Moldauus notum sibi hospitẽ solenni epulo exceptum comprehenderet. Eo modo Maylatus feruente conuiuio in rixam dolis pertrahitur, ac insurgentibus conuiuis capitur. Nec multò post arx Fogaras deditur. Ita duo nobilissimi duces Hungarorum Valentinus & Maylatus perfidia decepti in potestatem Barbarorum deuenerunt. Occupatis autem Fogaris Transyluani fere omnes, concedente demum Solymãno, in Stephani pueri regis nomen iurauerunt, quòd mite imperium Ioannis prius per triginta annos tulissent.

Eisdem fermè diebus quibus Rochendulphus cum Turcis Budensibúsque Hungaris bellum gerebat, & Solymannus aduentare dicebatur, Carolus Cæsar Ratisbonæ principum conuentum dissoluit, confestímque magnis itineribus in Italiã profectus. Nam Cæsar Hispanorum precibus adductus expeditionem susceperat aduersus Asanagam Tunetano bello illustrem, qui Algerij cum imperio à Barbarussa fuerat relictus. Apud eum enim prædones Turcæ coibant, Hispaniæque litora prædabantur, tanto oræ maritimæ damno metúque, vt Hispani à Gadibus ad Pyrenæos montes dispositis in ora speculis atque præsidijs, ad incertos casus excubare sublata nauigatione cogerentur. Propterea Carolus classem parauerat, cohortésque in Germania, Hispania, Italia, & Sicilia conscripserat, totúsque animo in Africam ferebatur, vtpote qui antea Solymannum minimè in Vngariam venturum putasset, & satis virium ad expugnandam Budam in Rochendulphi diligentia & fratris fælicitate positum arbitraretur. Cum Genuam venisset, ex Ferdinandi fratris literis de Austriacorum clade, Turcarum victoria, & Solymanni aduentu certius cognouit, quo nuncio adducti Auria & Vastius suadebant vt petendæ Africæ consilia in vernum tempus differret, & cum Italicis cohortibus & Germanorum legione in Italia moraretur, vt inde ad opem fratri ferendam, deterrendósque Barbaros reuersuri speciem præberet. At Cæsar stabili proposito in Africam transfretare constituit, vt Turcas in Pannonia bellum gerentes contempsisse potius quàm timuisse videretur. Interea Paulus pontifex ad Cæsaris petitionem Lucam peruenit, atque cum eo de futuro Christianorum concilio, & bello Barbaris inferendo, aliquot colloquia habuit. Ibi etiam de pace cum Francisco Galliæ rege ineunda conditiones aliquot frustra fuere propositæ. Itaque Pontifex Cæsari omnia fausta præcatus per Bononiam iterum Romam contendit.

Expeditio Cæsaris in Africam.

Interea Cæsar Italicis cohortibus, quas Camillus Columna & Augustinus Spinula subitario delectu conscripserant, atque item sex millibus Germanorum, quorũ duces erant Georgius Ratisbonensis & Seisnecus Baro in onerarias naues distributis è Lucensi portu soluit cum triginta quinque rostratis nauibus, edixitque nauiũ Magistris vt ad Baleares insulas cursum intenderent. sed in altum profectus quum oborta tempestas in conspectum Corsicæ detulisset, atque ita disiecisset, vt per biduũ aberrarent, Cæsar mitioribus demum ventis in Syracusanum portum classem intulit. Collectis ibi nauibus & pacato mari ad Hypsitanas aquas flumine Thyrso portúque & Algarensi noua vrbe nobiles prouectus est. Inde quoque cum Baleares peteret, alteram ab Africo vento subijt procellam, prima quidem labore atque periculo sæuiorem, quum fractis quorundam antennis velísque discerptis per ad-

Cæsar cum Rhodijs Algeriam peruenit.

1542 uersos fluctus longa vehementiqúe remigum fatigatione in minoris insulæ por-
tum contendissent. Ab hac demum Cæsar in maiorem Balearem totam classem
traiecit. Erat eo tempore Ioannes de Homedes Hispanus ordinis Ioannitarum 46
princeps. Is cum à Barbaris vicinis singulis diebus pyraticam exercentibus pluri-
ma damna acciperet, classem suam armis atque equitibus instructissimam ad Cæ-
sarem in Baleares transmisit. Venerat etiam Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfe-
ctus peropportunè cum Siculis triremibus onerarijsqúe Italicis, ita vt centum
quinquaginta naues magna Cæsaris lætitia appulerint. Expectabatur autem ab Hi
spania cum sua classe Mendocius. sed ille Cori flatibus coactus, felici compendio
rectà Algerium contenderat. Ita Cæsar ratus id euenisse quod acciderat hortante
Auria secundo vento vela dedit, biduiqúe nauigatione Algerium peruenit. quum
appropinquaret classis, admirabiliqúe ordine in conspectu hostium constitisset,
duæ prædonum biremes à promontorio oram legentes imprudenter in sinum de-
latæ sunt. earum maiorem nostri demersere, altera veloci remigio incitata intra por
tus molem incolumis peruasit.

Occasio neglecta nocet. Mendocianæ interim triremes promontorium Apollinis (quod hodie Cassine-
um vocant) superantes, magna lætitiæ significatione displosis omnibus tormentis
Cæsarem salutarunt, & subsequentem Hispanicam classem non procul abesse nun-
ciarunt. In ea erant Cantabricæ, Belgicæqúe naues magnæ supra centum, sed mul-
to plures minores, quos Hispani Scarzapinos dicunt. Nam plerique nobiles ne-
que conscripti neque nominatim euocati sed priuato sumptu armis & equis libe-
raliter instructi, vt reipublicæ operam præstarent, naues summa alacritate conscen
derant. His præerat Ferdinandus Toletanus Albæ dux. nam is Garzię patris mor
tem singulari pietate vltum properabat, qui prius in Mœnice insula ad Girapolim
contra Pœnos pugnans occubuerat. Cæterum hæc omnia nauigia velis ageban-
tur, neque ex malacia promontorium superabant. Iam enim venti summa serenita-
te inuecti, perflare desierant. sed à recenti tempestate mare commotum & vehe-
menter adhuc fluctuosum ita planis littoribus allidebat, vt nullo pacto milites ex-
poni in siccum possent, nisi vmbilico tenus marinis vndis abluerentur. quo incom
modo milites affici nolebat Cæsar, ne per se tædio maris atque nausea confectos
repentinis ac audacibus Barbaris etiam madidos & rigentes obijceret. & Hispa-
nos quoque duabus de causis expectandos iudicabat, vt vniuersis admotis copijs
cum maiore vi tum maiore etiam spe victoriæ vrbem inuaderet, & communicare
integram rei gerendæ laudem Hispanis vellet, quorum precibus studióque & insi
gni liberalitate adductus bellum suscepisset. Sed ea vel bidui tantum fatali mora,
non exploratam modò victoriam interpellauit, verùm ingenti nostrorum incom-
modo sæuituræ fortunæ occasionem aperuit.

Cæsaris legatio contépta Interea Cæsar idoneum hominem ad Asanagam cum mandatis misit. Is signifi-
catione facta, pariter à Mauris reddita, excusso linteolo. vt colloquendi causa tutò
in portum descendi posset, humaniter admissus postulauit, vt vrbem vi & fraude
ab Horrucio occupatam, & demum ab Hariadeno ad perniciem humani generis
communitam extemplò dederet Carolo Cæsari terrarum domino, qui immanium
prædonum vltor aduenisset. Id si faceret, & Turcis abeundi quò vellent, & Mau-
ris incolis incolumi omnium fortuna suis legibus viuendi potestatem fore ipsum
porro ingentia bello pacéque pręmia laturum, modò se in Sardinia natum & sacro
ablutum Baptismate meminisset. Pulcherrimam enim offerri occasionem, qua ad
veri numinis cultum redire, maximiq; obiter Imperatoris fidem & liberalitatem cō
plecti posset, vt de crudeli tyranno exectæ virilitatis iniuriam vindicaret. Quod si
cunctandum, & vim tanti apparatus expectandam arbitraretur inclusos procul
dubio eundem pertinaciæ exitum laturos, quem funesto exemplo ad Tune-
tum pertulissent. Ad ea Asanagas respondit: insanum omnino eum sibi videri
qui oblata ab hoste consilia sequeretur. Interrogauitq; quánam fiducia addu-
ctus Cæsar vrbem expugnare posse confideret. quum ille extemplò, hoc digito
osten

ostendens classem) quem videris tormentorũ apparatu, veteranorũq́ue equitum & peditum virtute, respondisset: & nos quoque, in risum effusus, Asanagas subiecit pari præsidio atque artificio mœnia defendemus, vt locum binis iam vestris cladibus nobilem, noua Cæsaris calamitate clarissimum reddamus. Erat enim vulgatum Algerij anum grandæuam magicis artibus & mirabili vaticinio maxime celebrem (quæ antea Didaci Veriæ & Hugonis Moncatæ naufragia & clades prædixerat) Algerianis publicè dixisse, ita vt oraculo tempus præscriberet, quo Christianus imperator oppugnare vrbem ausus ab infelici conatu magnam terra & mari calamitatem esset aditurus. Eius autem vaticinij famam in spem secundi euentus confirmandæ multitudini opportunam ita alebat ac excitabat Asanagas, vt non modo suorum animos erigere, sed nostrorum quoq; mentes, quum se importuoso in litore in hyemem coniectos perspicerent, terrere videretur. 1543

Erant in præsidio Turcę tantum octingenti sed magna ex parte equites, summique roboris manus. Reliqua militum multitudo vix quinq; millium numerum implebat. Constabant autem partim ex Mauris, partim è Granata Bethicæ oriundis. Accedebãt & multi ex Balearibus Insulis, qui superioribus temporibus cœpta rebellione, ob idque pœnam timentes, ad Mahometanos ritus confugerant. Sed Numidarum duces magnum equitum & peditum numerum effecerant, qui extra vrbem vagi patentibus in locis noctu & interdiu lacescẽtes nostrorum agmina perturbabant. Hos diligenter Asanagas proposita mercede missisque muneribus ad opimæ spem prædæ, suopte ingenio nobis infensos, è proximis regionibus euocarat. Neque cuiquam vel paruos liberos vel vxores ex vrbe in tutiora loca & remotas arces educere, aut vlla omnino signa timoris dare liberum fuit: indicta scilicet supplicij pœna, si quis animo consternatus parum alacrem in periculo ostendisset vultum, aut minus virilis consilij vocem ædidisset. Cæsar per Auriam exploratis litoribus ab occidentali parte, quæ frequentibus scopulis erat incommoda, & superioris naufragij recordatione infausta videbatur, ad tutiorem ab oriente stationem classem applicuit. Tanta autem fuit in obeundo munere omnium diligentia expeditáque celeritas, vt quum insilientium multitudini plures scafæ inter se alacriter officijs certãtes abvnde suppeterent, peditatus omnis, nihil præter arma ferre iussus momento temporis in litus descenderit. Cæsar quiete & cibo recreatis militibus, tres acies numero pares militum instituit. erant enim præter equites & euocatos, ac officio & voluntate authoritatem & fortunam Cæsaris secutos, circiter viginti millia descriptorum peditum. singulis autem aciebus terna currulia tormenta ad deterrendos procursantes Numidas attribuit, progressusque inde aliquot stadia non procul ab vrbe consedit, loco tuto atq; opportuno. *Turcarum in vrbe vires*

Castra ea ratione erant locata vt binis vtrinque fossis natura munirentur, quas delapsi iugis torrentes adeò profundè excauarãt, vt subter exesis marginibus neque equiti neque pediti commodus nisi per pontem transitus daretur. ad læuam porro ita assurgebat collis, vt eductis in verticem tormentis, interiora vrbis ædificia dirui atque infestari posse viderentur. Cęsar ergo tribus per nationes distinctis castris, ab oriente vrbem complexus, in maximam spem veniebat eius expugnandi, quod sibi ad eam partem tormenta producere, atque acriter oppugnare statuenti, classem magno vsui esse iudicabat, quum à triremibus summisque malis magnarum nauium propugnantium hostium latera ex obliquo tormentis peti posse prospiceret. murus enim per accliuia perpetuo collis dorso erectus, vno extructo aggere, neque protegi neque defendi poterat. Hispani sub præaltis montibus æditiora loca tenuerunt. circa medios colles Germani iuxta Prætorium consedere: Itali autem planioribus locis ad mare, ac ideo portæ vrbis magis propinqui. Interim dum tormentorum apparatus nauibus educitur, & equi per trochleas moliendo suspensi demissique funibus exponuntur, Numidæ in summis montibus supra Hispanos magno clamore ædito se ostenderant, omni telorum genere desuper subiectos facile ferientes. toto integro die certatum est, nullo quidem periculo, sed *Christianorum castra.*

A 2

1542 longa Hispanorum defatigatione. Nam inductis etiam tenebris, Barbari alij alijs succedentes, neque à loco quem insederant, neque ab instituta iaculandi consuetudine discesserunt. vbi enim excitati ignes visebantur, in eas continuo partes magna vis telorum lapidúmque modo grandinis effundebatur, cui incommodo nostri extinctis repente ignibus occurrebant, silentio expectantes diem vt tandem collato pede certaretur.

Numidarum cum nostris prælium. Ita sub exortum solis, cohortante Aluaro Sandeo castrorum Magistro, Hispani per ardua atque impedita fortiter enitentes, deiectis pulsisque Numidis montium vertices occuparunt: nactique pastorales casas, ad quas in speciem munitionis se reciperent, conglobari constiterant. Eo die tanta confluxit Numidarum multitudo, vt nostri penè circumuenti, quum duas acies fecissent, in orbem pugnare cogerentur. Sed Siciliensium cohortium virtute Numidarum audacia premebatur. Hastati enim fulgentibus galeis atque thoracibus muniti, iacula facilè contemnebant, & sclopetarij à lateribus insultantes plumbeis emissis glandibus auertebant. Numidæ pedites ex iuuentute deliguntur promissa cæsarie, nihil præter iacula gestantes, qui se equitibus permiscent, atque ita mutuo confisi prælidiorem gerunt, tantáque pedum velocitate congressus nostrorum deuitant, ut à statarijs non facilè vulnerentur. Equitum vero, prælongas & præfixo vtrinque ferro ancipites lanceas ad auersos etiam ictus arte mirabili quassantium, ea erat agilitas vt nemo nostrorum acie excederet, quin statim interceptus lethali cuspide figeretur: scutis ad effigiem cordis è corio oblongis & leuibus sese ac equum in occursu recepturque adeo habiles protegunt, vt exiguo summi periculi precio ad condictum proposito septena iacula intorquenti se offerant, singuláque vel hastę celeri commotione detorqueant, vel scuto in obliquum exporrecto certissimè declinent. Interea vero dum Numidæ ante castra volitarent, & cuncta apud nostros egregiè prouisa viderentur, fortuna Christianis multo infestior quàm vnquam antea optimi Cæsaris spes interrupit. Ipso siquidem tormenta, equos & commeatus expectante, imber à prima statim vigilia gelidus adeò est effusus, vt totus exercitus perfunderetur, magnáque tempestas in mari orta classem iactatam fluctibus, compulsamque ventorum turbine miserabilis naufragij periculo in littus adigeret.

Nostrorum clades. Excubabant extra castrorum fossam tres Italicæ cohortes, quas Camillus Columna ita collocarat, vt sensim per ardua collium extensis manipulis ad Germanos vsque pertinerent. In has inalbescente cœlo Turcæ equites Mauríque pedites intermixti intellecta occasione celeriter eruperunt, tantáque vi vndique magno clamore ædito, sagittis, iaculis, & multo maximè lapidibus adorti sunt, vt quum iam à pluuia extinctis funiculorum ignibus, lagunculisque sulphurei pulueris madefactis, sclopetorum vsus penitus esset ereptus, pauci hastati ingruentium impetum sustinerent, & reliqui in fugam verterentur. Sed consistere ausos Turcæ celeriter obtruncarunt, & fugientium tergis institerunt, tanta audacia persequendo cædendóque, vt quum trepidos in castra propellerent, nonnulli hostium fossam superarint, & ad tabernacula peruenerint. Ex his præferocem Maurum cominus congressum Lucidus Romanus quanquam sauciatus fortiter interfecit. Exaudito fugientium tumultu Camillus à Cæsare missus protinus eò deuolarat, conglobatásque aliquot cohortes vltra pontem in hostes duxerat, Barbaríque iam confirmatis nostrorum animis repulsi atque impetum remittentes, veri aut certè simulati timoris & tumultuarij receptus signa dabant. quum Ferdinandus Gonzaga iratus cohortibus loco pulsis superuenit, cohortatusque viros fortes vt fugæ dedecus nobili conatu diluerent, in hostes impetum facere, atque acriter persequendo intra portas compellere iussit. Nec mora cohortes, duce Augustino Spinula magna alacritate & magno impetu hostes inuadunt, in fugam concitant, cædendóque terga intra portam compellunt, tanta vi celeritatéque vt nostri obductas repentè valuas in porta contingerent, & multi hostium exclusi notis itineribus ad aduersam portam & montes elaberentur.

Tum

1542

Rhodiorum equitum fortitudo.

Tum vero Barbari ex ipsa muri corona in temere progressos omnis generis tela & tum maximè lapides iacere, fauciare, sternere, terrereq; clamoribus, & illi qui extrinsecus refugerant ad pugnam reuerti: porro qui portam clauserant rursus erũpere, & hærentes nostros aut se recipientes adoriri. Neq; Italis, quum calentibus animis aduenissent, vigoris cõstantia deerat, si tutam ad receptum viam fortuna reliquisset: missilibus enim obruti stratiq; tormentis, vti in ipso conatu spe deceptis facilè accidit, consilĳ inopes ora atq; animos in fugam verterunt, nõ confertis quidem sed per diuersos calles dissipatis agminibus. Erant enim tyrones collectitĳ generis subitario delectu (festinante Cæsare) coacti. Ita peropportunè erumpens Asanagas, qui ex oris habitu cultúq; regio facilè nosci poterat, immissis Turcarũ turmis & Mauris peditibus, nostros in fugam præcipites egit. Vni ferè omnium Rhodĳ equites, qui sub nauali vexillo pedibus pugnabant, egregiè & fortiter repugnãdo per sinuosas conualles constantissimè se receperunt, atq; plurimos Barbarorũ insistentium trucidarunt. amiserunt tamen signiferum, atq; aliquot fortissimos viros, qui Punicea in veste candida cruce prætexta galeati thoracatiq;, in postremo agmine constiterant. Horum tamen mirifica virtus persequentium Barbarorũ vim retardauit, nam ad ligneum pontem, qui non longè à porta distabat, intrepidè consistẽtes excepta thoracibus iacula in hostes remittendo, hastisq; maioribus peructos & inermes fodiẽdo, aliquot acceptis & illatis vulneribus spacium fug , & ob id multis salutem pepererunt. sed ea inæqualis & lutulenti loci diuersitas inter cauas vias & tumulos ad mare decliues, vt Barbari regionis vsu periti vndiq; validè vrgerent, intermixtiqúe nostris & à suis interclusi, vbiq; tumultuosissimo & nostris iniquissimo pugnæ genere versarentur.

Caroli Cæsaris magnanimitas.

Eo modo nostri qui ab initio audacius procurrerant, quum nouissimi agminis in receptu facti essent, cædente terga hoste quinq; stadiorum iter ignobili cadentes morte cadaueribus repleuerunt, atq; hi ante alios qui ad mare ex fuga deflexerant. sed prima nostrorum agmina tanta trepidatione ad lapideum pontem & ad castra fugam intenderant, vt nemo ducum in tanta & repentina rerum iniquitate, publicæ salutis & militaris consilĳ orationem perturbato animo retineret, & cuncta ad summam cladem terra mariqúe vno tempore delata crederentur. Verùm ipse vnus omnium Cæsar, aduersus omnem vrgentis fortunæ contumeliam inuictus & intrepidus, sibi atq; alĳs eo die summus imperator fuit, quũ perditis propè rebus opem ferens opportunissimo tempore cum Germanorum legione decurrisset, præmissis ex ĳs tribus vexillis quibus fugam sisteret, & castra certo recentiqúe prçsidio vltra pontem firmarentur. sed tantus fugientium animos pauor occuparat, tantúsq; erat incumbentium Turcarum impetus, vt Germani non temerè aliàs terga hosti dare soliti, tanquam linteata capita formidantes, neque aspectũ oculis neque arma hostium firmis pectoribus sustinerent. Tum vero Cæsar prouectus equo, districtum tenens gladium, & fugam increpitans, phalangem promouit, oréq; maximè celso & impauido, Germanica vtens lingua: Quando (inquit) commilitones insultanti hosti frontem ostẽdetis, si quum in vestigio pro dignitate Christiani nominis, Germanicęque gentis gloria, & pro salute omnium sit dimicandum, præsente Cæsare, paucos ne & inconditos inermésq; Barbaros timetis? Maiores nostri contra Saracenos, Turcas, & Arabes ad Christiani nominis gloriam propagandam sæpius ꝓfecti sunt, Hierosolymam & sanctam terram Christi saluatoris pedibus calcatã ex Barbarorum manibus extorserunt, ac fortiter pugnando per multos annos retinuerunt. Nos autem obscęnos illos latrones formidabimus, qui patriam nostram aliquoties inuaserunt & deprædarunt? Ite ergo & pyratas sceleratos mecum fundite & prosternite, vt maiorum gloriam conseruemus & ad posteros extendamus. Nec mora quum hæc diceret, ad non dubĳ pudoris motum exorto alacri fremitu, indignabunda legio, quod ad præstandam operam cohortatione indigere videretur, sese contra hostes effudit. Eius aduentu permoti Barbari, & quòd iam nobilium ducum virtute Italica acies planè restituta spectabatur subsistere, pedémque

1542 referre cœperunt, seu veriti torměta curulia, impressionémque nostrorū, seu se satis eruptione profecisse iudicantes, quū ad summam confecti belli victoriā horribili tempestate quassatam classem conspicerent, & multi (Mauriqúe præsertim) ad spem certioris prædæ, vbi nullum omnino periculum ab hoste foret, ad subiecta littora properarent.

Tempestas inaudita. Nam inusitata & planè fatali diuersorum ventorum coniuratione ad ciendam atrocissimam tempestatem vsque adeò mare commotum intumuerat, & totis litoribus immani fluctuum repercussu frangebatur, vt iactatæ naues & collisæ demum & disfractæ spectante exercitu mergerentur. Eundem quoque tempestatis casum tulere Hispanicæ naues, & ad vnum Scarzapini omnes, quæ Cassineum superare nequiuerant, Ita vt totum id littus ab occasu ad Cercellum vsque oppidum, eiectarum nauium fragmentis, ac hominum & equorum cadaueribus sterneretur. Numidæ enim alij atque alij pariter è montibus conspecta nostræ classis calamitate celeriter se dimiserant, neque inermibus eiectitijs neque fœminis parcentes, secus ac Cercellani Turcæ, qui enatantes vel auarè vel humaniter ad seruitutem conseruare quàm interficere malebant. In ea repentina calamitate Schillingus Rhodiæ classis præfectus constanti animo suos hortabatur, vt præsentem casum fortiter ferrent, atque remis contra maris fluctus, ac sclopetis contra Barbaros decertarent. Quin & Cæsarem ipsum admonebat vt ea animi magnanimitate perseueraret, atque fessos milites egregiè animaret. Nā Deū opt. max. fœlici astro breui huic tēpestati finem impositurū. Petiere paucissimis horis circiter centum & quadraginta nauigia, quæ sine remigio quadratis velis agerentur. Rostratæ porro, quum à media fermè nocte in multam diem pertinaci remigum contentione & magistrorum diligentia in anchoris perstitissent, neque diutius tempestatis iniurias ferre possent obruiqúe timerent, iacturam triremis facere ac sese in litus remis & velis vehementer incitare minimè dubitabant: sed enatantes à Numidico equitatu totis discurrente littoribus, semiuiui & frustra se dedentes, in ipso salutis lumine cedebantur. In his Lazarus Amareus Genuensis nobilis trierarchus est interfectus. Erátque spectaculum diuersis casibus valdè atrox, & vbique maximè funestum, quum quisque pro animi habitu natādiqúe peritia, in ipso certè cladis ancipiti metu, dū genus mortis præoptat aut refugit, vel mersus vndis, vel hostili lancea trāsfixus ad suum vitæ finē destinātе fato raperetur. Nemo tñ erat qui non maximè cędem & vulnera perhorreret, nauisqúe discrimen & tempestatis euentum expectare, quam præuenire vitæ exitum mallet.

Christianæ classis naufragium. Tum etiam rostrata insignis, qua Ianetinus Auria vehebatur, vti maximè propinqua litori, cohærentiumqúe triremium pulsata ictibus propelli & arenis impingi conspecta est. sed non sustinuit Cæsar vt spectatæ virtutis iuuenis, & præfectura multarum triremium clarus, nullo ferente opem, in oculis ipsius auunculi Auriæ à Barbaris trucidatus interiret, statimqúe Antonium Aragonium cum tribus Italorum cohortibus ad littus misit, quarum aduentu coniectis in fugam Numidis, ille quidem ita seruatus est, vt eius salutem aliquot triremium iactura sequeretur. Multi enim timore liberati confisiqúe præsidio, vt se quoque maris periculo & tot tempestatis incommodis expedirent, proras in littus intulerunt: ac nisi aliquot intrepidi nauarchi, damni dolore ad acerbitatem ingenia vertentes, districtis gladijs discurrendo & mortem comminando, nisi remos inhiberent & se continerent, vectores & remiges deterruissent, maxima pars rostratarum exemplo superiorum perijssent. Ipse vero Auria non tam sibi quàm Cæsari iratus, qui disciplinæ naualis rationem & certos inclinantes aûtumni dies nauigantium obseruatione prædamnatos neglexisse videretur, incredibili animo contra tempestates indomitus permansit, suadentiumqúe preces vt se conseruaret adeo fortiter reiecit, vt eos acerrimis verbis tanquam publicæ salutis proditores ad ima carinam descendere iuberet. Pari quoque perseuerantia Virginij Vrsini quatuor triremes, & totidē Rhodiæ vel Melitēses priorū æmulatione, vincente metū pudore, & Siculæ

aliquot

aliquot,ac Neapolitanę,& Hispanicæ cūcta tēpestatis incōmoda fœliciter ptulerūt. Eo casu quindecim omnino triremes sunt desideratæ,quarū detrimento supra tot nauium onerariarū naufragia etiam tum sæuiente ventorum rabie,tantus cū luctu dolor,tantaq; rerum desperatio in valde lugubri supremæ cladis expectatione totum exercitum occupauit,vt ne dum tyrones & milites de sua tantum vita solliciti,sed longe fortissimi duces de publica salute cogitantes animos desponderent. 1541

Nunquam ab vlla annalium memoria vllo bello copias grauiore calamitatum concursu, vel se ipsa sæuior fortuna pertulerat. quum cibarijs omnibus eo triduo consumptis, nullus, quo tantisper inediam ferrent, commeatus adesset, tabernaculáque deessent, quibus in tanta perpetui imbris iniuria & lutulentæ regionis fœditate ad quierem, labore, inedia, frigore, vulneribus confecti milites tegerentur, in tantisque demum incommodis ingens cura, & præterito metu quidem acerbior, omnium mentes magnopere conturbarat, reputatione immanis naufragij, quum tot amissis nauibus exoptatus in patriam reditus, in terram Africam profectis & miseris fato Cæsaris interceptus crederetur. Afflictorum tamen spes, quas apud mortales nulla sortis iniquitas penitus abrumpit, constantia Cæsaris egregie sustentabat. Ipse enim mirabili alacritate cuncta munia prudentiæ militaris ac humanitatis officia, inuictus malis & conspectu maxime serenus adimpleuit. nam postquam castra constitutis præsidijs atque vigilijs contra obstrepantes Barbaros firmata sunt, defatigatis ducibus vt sibi parcerent quietique se darent imperabat. solabatur saucios, ac in ea tabernacula, quæ forte subtiterant (nam cuncta penè vis ventorum euerterat) referri fouerique curabat: vt quum sibi ipsi loricato madefactóque non parceret, pleniore cum laude voluntates militum promereri videretur. Desiderauit eo die hostili occisos manu milites circiter trecentos. In his cecidere præfecti aut noti Centuriones Ioannes Calaber, Pancratius à Neapoli, Cancinius Ligur, Mirabilis Insuber, & Iacobus Strasolidus è Forouilio. è numeróq; Rhodiorum equestris ordinis Didacus Hispanus, Georgius Aruernus, & Guido Roscius Neapolitanus, viri fortissimi, qui Turcas cedendo tandem multitudine circumuenti occubuerunt. Vulnerati autem plures ducentis, & in his Sulmonensis princeps Philippus, Caroli Lanoij filius. *Summa nostrorum calamitas.*

Maximum tamen in demersis nauis detrimentum acceptum esse censebatur, quorum iacturam innumerabilia tormenta ænea mari hausta plurimum augebant, & ob id cumulatore damno, quod in potestatem Barbarorum, quum pacatum mare vrinatores admitteret, ad publicam perniciem peruentura prouiderent. Nec multo pôst Andreas Auria diffisus loco ad Matafusium promontorium cum classe se proripuit, quod tutiorem ibi stationem & sine crepidine littora ad conscensiones militum commodiora didicerat, commonefacto Cæsare, vt illue terrestri itinere contenderet. Ita Cæsar comprobato consilio ab sublenandam inediam, equos, & primo iugales ab initio trahendis tormentis ante omnes classe eductos, ac demum militares interfici iussit, & cohortibus diuisit. nam ad excitandos ignes ex naufragijs ligna affatim suppetebant, fortuna veluti vno eo beneficio tot iniurias compensante. Postridie Cæsar ab Algerio discedens, quum triplici agmine, & ægris ac saucijs in medium receptis, septem millia passuum confecisset, persequente & circumfuso vndique Barbarorum equitatu, ad torrentem Alcaratz peruenit. Is imbribus valde inflatus retróque ad ostium ventis pariter & iratis maris fluctibus compulsus, tantum excreuerat vt qui paulo ante humilem vel infirmo pediti vadum præbebat, propter aquæ rapiditatem, & altitudinem nec à valido quidem equite tranaretur. Multis tranare ausis cursuque amnis celeriter abreptis, Cæsar ex reliquijs nauium malos ac antennas passim nactus, subitarij operis pontem perfecit, atque eo non omnino incommodè Italos atque Germanos traduxit. Hispani enim in superioribus locis vix suras adæquantia profluentis vada repererant. Neque postea Turcæ aut alij Barbari passim ex Africa confluentes, qui insequerentur reperti sunt. reuocarat enim *Cæsaris ab Algiera discessus.*

1542 eos Aſanagas, perſequendi & laceſſendi negotium Mauris & Numidis relinquens, quin quum ab ſclopetarijs currulibusque tormentis (quæ vnicuique agmini gentiq; ad prĕſidium attributa fuiſſe diximus) egregiè peterentur, integros maximè debilitatóſque vulneribus à noſtris deſtitutos atrociſſime ſæuiebant. Nulli erant qui inter anguſtas ſpes ſalutis proprio metu occupati, alienæ calamitatis miſericordia mouerentur.

Equi omnes in mare præcipitati.

Sequenti die ſuperato alio minore flumine, tribus tandem caſtris ad claſſem eſt peruentum. quæ cum Matafuſij promontorij modico flexu tegeretur, exercitus omnis in Tipaſæ antiquæ vrbis ruinis iuxtà mare conſedit, loco ita opportuno vt cadentium murorum reliquiæ, ad admirationem Romanorum operum, adhuc extantes aduerſus Barbarorum audaciam non inutile monumentum præberent. Iam mare remiſſioribus fluctibus agebatur ventíque perflare deſierant, ac ea erat conſecuta tranquillitas, vt exercitus in naues imponi ac in Europam reportari commodè poſſe videretur. Itaque Cæſar omnibus edixit eſſe nauigandum. Sed tot nauibus naufragio abſumptis, quum onerariæ naues tantam militum multitudinem, vel anguſtè collocatam, minime capere poſſe cenſerentur, pronunciatum eſt gubernatoribus dominisq́ue nauium, vt equos ad vnum omnes in mare proijcerent. quod pietate Cæſaris indignum foret, vel generoſos & incomparabiles equos gregariorum militum aut denique lixarum ſaluti prætuliſſe. Ea res procerum dominorumq́ue præſertim animos vehementiſſimè perſtrinxit. Spectabantur itaque cum dolore ac inani miſericordia generoſi & militares equi, toto pelago elatis ceruicibus ad proximas quaſque naues irrita ſpe ſalutis tanquam ad littora contendentes, quum demum longa defatigatione ſuperati, conſumpto ſpiritu mergerentur. Sed vix dum dimidia pars militum conſcenderat, quod ſcapharum inopia vel cupidè properantibus tarditatem attuliſſet, quum Vulturnus & Eurus, alijq́ue mox venti in orbem conſpirantes, ſecundam tempeſtatem penè prima vehementiorem excitarunt. Quo caſu nihil expectatis imperijs, vna quæque nauis ſublato plena milite, ne in ſcopulos adigeretur, eò direxerit curſum, quo vis ipſa ventorum plenis velis per alta maria rapiebat. Abiere quidem celeriter è conſpectu diſiectæ penitus in contrarias regiones. Eumque tempeſtas habuit euentum, vt aliquæ naues iam planè quaſſatæ, ſenſimque abſorptæ in conſpectu aliarum perierint, ex alia autem promptiores ſcapham occupantes pereuntium ſociorum teſtamenta ſupremáſque preces ad vxores & propinquos retulerint.

Rhodiæ triremes cum Cæſare domũ reuerſæ.

Ipſis autem Germanis, ea terra marique accepta incommoda, contagioſam penè peſtem attulerũt, quod & antea corruptis viſceribus profluuio laborare cœpiſſent, cum ex inedia toto triduo palmularum bulboſis radicibus, & cæpis agreſtibus veſcerentur, quibus malis & aliquot demum naufragijs effectum eſt, vt ne tertia quidem eorum pars incolumis in Germaniam redierit. Cæterum Cæſar, obteſtante Auria, inualeſcentem procellam effugiens, cum Rhodijs equitibus & roſtratarum claſſe prætervectus Africæ littora ad orientem in Holchaticem ſinum ſe intulit, in quo ſitu eſt Buzia. Caſtellum tribus munitum turribus in ea parte vrbis quæ mari alluitur paucorum Hiſpanorum præſidio tenebatur. Vrbs autem ipſa paulo antè gymnaſio & nundinis ac Horrucij Barbaroſſæ calamitate percelebris, penè tota perierat. Nec Hiſpani plus ſuburbani agri poſſidebant, quàm quantum tormentis & armis aduerſus obſidentes Numidas tuerentur. In præſidio autem perexiguus omnino commeatus eſt repertus. Quum verò Cæſar in ſpem maximam commeatus deueniſſet, quod Liguſtica nauis in conſpectu ſe dediſſe tempeſtas inualuit, atque eadem ad littus naufragium paſſa eiecta eſt. Interea Cæſar Rhodias & Siculas triremes ab ſe dimiſit, atque ob egregiam nauatam operam gratias egit. quæ etiam domi magna gratulatione ſuſceptæ fuerunt. Nec multo poſt à Curchinno montanorum Pænorum principe legati ad Cæſarem venerunt, intra paucos dies commeatum affatim & magna item auxilia aduerſus

Turcas

Turcas pollicentes.sed eos Cæsar,Punicæ fidei liberalitatique diffisus, amicæ voluntatis & officij nomine pecuniam donatos remisit: quæ legatio demum euulgata per Barbaros magno incommodo paucos post menses principi cessit: nam tanquam amicus Christianorum ab Asanaga ditione fuit expulsus. 1542

Postea defatigatis planè ventis vsque adeò resederant tempestates, vt mare sedatum videretur, & periti nautæ cum metu periculorum imminentium, tum præteritorum tædio nauigationi se committere minime dubitarent. Tandem aspirantibus Euris Cæsar ad Baleares cursum direxit, diuæ etiam Catharinæ maligno sidere tranquillam nactus tempestatem, atque inde demum ad nouæ Carthaginis portum appulit. Festinabat autem Carolus Cæsar eò libentius in Italiam, vt Francisco Gallorum regi suas copias obijceret, qui ob Rinconis & Fregosij Legatorum cædem magnum bellum excitarat in Belgia, atque à Solymanno Turcarum imperatore per Dexium, è Rhodia militia trierarchum, classem auxiliarem petierat. qui tamen Massiliam reuectus certum negatæ classis nuncium eodem tempore retulit, ea tamen spe, vt Turca primo vere duplo maiorem quàm peteret amico regi aduersus Carolum communem hostem transmitteret. Bellum Gallicum.

NONI LIBRI FINIS.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MARIQUE FORTITER GESTARVM,

Liber decimus.

Imperij expeditio in Vngariam.

VB id tempus Ferdinandus rex cum Germaniæ principibus, et Imperij ciuitatum legatis Norinbergæ comitia celebrabat, vbi Catholici cum Euangelicis de Christiani dogmatis veritate contendebant, atque Ferdinandus obnixe petebat vt bellum communib. virib. contra Turcas susciperetur. Apparebat enim Turcas perpetuo bellandi studio, & consuetudine procedendi prædam & ꝓlati imperij famam quærentes, occupata Pannonia minime quieturos, breuiq; futurum vt Germani (nisi Hũgaris diro bello obrutis opem ferrent) irrumpẽte victore Barbaro iniqua domi conditione pro focis & vxoribus ac liberis certare cogerentur. Itaq; religionis controuersia in aliud tempus dilata, omnis Germania Ferdinandi regis precibus excitata, grauissimisq; Hungarorum obtestationibus permota, aduersus Turcas bellum suscepit. nullus enim principum erat qui acceptum ad Exechium & Budam dedecus nobili ausu sarciendum, Budamque omnino repetendam

dam

dam esse non duceret. Cæterum decreto bello, imperata adductáq; sunt à principi- 1542
bus & liberis ciuitatibus ad triginta millia peditum, & equitum armatorum septem millia Germanici nominis. In his eminebat Mauritius dux Saxoniæ: Legionibus magna bellicæ virtutis opinione præerat Conradus à Bembelberg minor Hessius dictus, qui direpta vrbe Roma magnum sibi nomen compararat. prętetea Vvolffgangus Theodoricus ex Sueuia vir illustris. Supremi autem militaris imperij nomen delatum est Ioachimo Electori Brandenburgensi, qui Turcico prælio ad Viennam prius interfuerat, ita tamen vt summa consilij potestas ad octouiros pertineret. hos natu grandes, rerumq́ue peritos in Concilio delegerant, qui imperatori non multum foris in militia versato adessent. Vbi Viennam est deuentum, accessêre regis Ferdinandi copiæ. nam præter Austriacos nominatim conuocatos, Hunganotus Styriæ præfectus circiter decem millia equitum effecerat. In his erat Illyricorum ala Bartholomęo Croato duce impigro, & Nicolaus Sdrinius cæde Cazianeris laudatus. Hungaricus autem equitatus quindecim millium numerum efficere dicebatur.

Caspar Seredius vir impiger cis Danubium multos Vsarones ad signa conuocarat. alia quoque validior manus Andreæ Bathoris vexilla sequebatur. veteranas vero turmas, quæ circa Agriam vltra Danubium hyemarant, ductabat Petrus Perenus authoritate & potentia Hungarorum nobilissimus. Nec ipse Georgius Varadiensis præsul, qui tutelam regis pueri & reginæ in Transyluania susceperat, tanto excitatus apparatu Christianæ causæ defuturus credebatur: nullo tamen literarum testimonio fidem suam probabat, ne Turcis irrita consilia proderentur. Paulus quoque Pontifex tria millia delectorum peditum Viennam ad exercitum misit, hisque Alexandrum Vitellium ducem attribuit, qui spectatis operibus pugnacis & egregijs ducis famam quæsierat. Italos enim milites rex ipse vti maximè idoneos expugnandis vrbibus quærebat. Nam paulo ante Philippum Tornicllum cum aliquot cohortibus mercede conduxerat, & Iacobus Medices Danubianæ classis præfectus alterum iam annum in Pannonia secunda nominis fama militabat. Eam sacram imperij expeditionem cum Melitenses equites intellexissent, & ipsi ex omnibus Christianorum prouincijs (præsertim vero qui ædes Ioannitarum in Germania administrabant) conuolarunt, atque egregiam operam regi & Imperio nauarunt. Sfortia quoque Palauicinus summæ spei adolescens ornatissimam sexcentorum equitum alam, circa Padum conscriptam, in Pannoniam adduxit.

Christianorum copiæ.

Descensum est secundum dextram pręterlabentis Danubij ripam, miro quidem ordine, sed adeo modicis ac intermissis itineribus, vt multi ducum iam adulta æstatis meliorem partem gerendis rebus opportunam segni & inutili mora absumi testarentur. fremebatque ob id ante alios Medices, qui multum antea regem fuerat adhortatus, vt ad prima veris signa, priusquam Turcarum præsidia confirmari nouis militibus possent, expeditas copias cum classe demitteret. futurum enim esse vt strenuè inuadendo, non Pesto tantum verùm & ipsa Buda potirentur, quod Solymannus Budæ præfectus & Stephanus Verbetius Iudex peste mortui essent. sed ea consilia Ferdinandus aulicorum suasu in eam maximi apparatus occasionem distulerat. Cum autem Ioachimus lentis itineribus Strigonium peruenerat, Ferdinandus Viennæ substitit, atque commeatus secundo flumine in castra transmisit. In promouendis vero castris talis ordo seruabatur. Triginta turmæ sub Hungarorum signis, moris hostium locorumq́ue periti explorandis regionibus anteibant. Pontificiæ cohortes sequebantur, Vitellio Germanis ducibus gratias agente, quod sibi nobilem virtutis ostendendæ locum dedissent. His Sfortium & Melitenses splendentis armaturæ equites ad mutuam opem ferendam erant coniuncti. Succedebant continenti ferè ordine tres distinctæ maiores alæ. Prima Pereni & Bathoris: secunda proregis Hunganoti: tertia Germanica grauis armaturæ: deinde modico interuallo peditum robustæ legiones.

Exercitus ordo.

qua-

1542 quadratis agminibus. Apud has tormenta leuiora, falcones, & minores colubrinæ ad campestres vsus supra quinquaginta equorum iugis trahebantur. In dextro latere legionum adequitabat exercitus Imperator, cum robore Germanorum equitum, qui fulgentibus protecti armis insuperabilis & longe pulcherrimi agminis speciem præbebant. longa vero series Carrorum extra aciem ducebatur, ita vt irrupturis hostibus esset obiecta, intercedente duorum stadiorum spacio, quo explicari posset equitatus.

Castrorum situs. Inclinante sole castra ponebantur, ea instituta ratione vt lunato circuitu connexis curribus & pluribus simul tormentis Germanici nominis copias circumuallarent, reliqui omnes Itali ac Hungari cum vna Germanorum equitum manu extra munimenta pernoctarent. Ideo Vitellius, vt contra hostium subitas incursiones tutior foret, editos colles & nemorosa loca quærebat. E singulis autem legionibus singulæ cohortes, quæ circa rhedas in statione consisterent, sorte ducebantur. & si quis hostium incursus tumultum excitabat duo millia equitum descripta erãt, qui demissis equis pedestri ordine cohortibus opem ferrent, vallumque defenderent, ad læuam reliquum castrorum latus alluebat amnis, aquationibus & in omnes cõmitantis classis commoditates opportunus. Nunquam enim à Danubij ripa discedendum esse didicerant superiorum ducum exemplo, qui in Pannonia militassent, & recenti monitu Ioannis Tarnouij Poloni, qui Moldauica victoria clarus scientię militaris sibi magnum nomen compararat. Is etiam de euentu belli interrogatus, respondit, vix magnam de Turcis victoriam sperandam, nisi Dei beneficio parta concordia omnes totius Christiani nominis equites & opes in vnam aciem cogerentur. Erat enim fama edita Solymannum cum ingentibus copijs, amittendæ Budæ periculo, excitum in Pannoniam rediturum: aut si ipse subsisteret, missurum auxilio Europæi equitatus Magistrum, qui suo more commoueri minime posset, nisi equitum sexaginta millia ducerentur. Sed certi demum speculatores è Samandria reuersi, omnes de Turcis falsos rumores extinxerunt, ac tãti dedecoris tarditatem sustulerunt. Indicarunt illi mille Ianizeros pedites, & bis totidem equites Budam aduenisse, classemque Turcarũ regia multa esse inferiorem, ita vt omnis mora profectionis sit tollenda.

Cõsiliorum diuersitas. His de causis cum omnium militum animi ad profectionem erecti viderentur, & iam ipse Ioachimus abrumpendam moram putaret, Danubium trãsire constituit. Id non probabant Medices, qui cum Strigonij integrum animum in presidio fuisset, Turcásque sæpius ad portas excurrere ausos multis interfectis & captis latè repressisset, rebus Budensium diligenter exploratis, petendum regni caput differebat, monstrabatque iter expeditum, quo facile in conspectum Budæ perueniretur. Idem erat Pereni iudicium, eademque Hungarorum voluntas. Sed ducis & consultorum mens erat ante omnia Pestum expugnare, quod minore cum labore & periculo fieri posse videretur, atque inde demum perspectis hostium consilijs cognitisque viribus ad veteris Budæ ripas reuerti, tum enim milites multo alacrius expugnandæ Budæ pericula subituros, si Turcas in prima contentione deuicissent. Hæc opinio magnopere probabatur ipsi Barcocio, Othoníque Fotisco, qui paulo antè Pestum contra Mahometem defenderant, locorumque naturam exactè nouerant. Cæterum ea res aliam quoque moram attulit. Nam Danubius in insulam S. Andreæ, & inde ad Vaccianam ripam traiecturis gemino ponte, & laborioso quidem opere iungendus erat. Vno demum atque altero ponte flumine constrato, petenda erat Vaccia vrbs antea nobilis, sed Mahometis bello incensa, & demum euastata à nostris copijs penè tota corruerat. nec erat quisquam qui ante alios adire & locũ explorare vellet. In ea cunctatione (adhortante Ioachimo) Vitellius alacriter id munus suscepit, ea spe postero die Germanorum cohortes subsecuturas. Itaque Vitelliani celeriter confecto itinere vrbem ab incolis desertam intrant, nec quenquam hostium qui se in conspectum daret inueniunt, ita vniuersus exercitus ab insula in vlteriorem ripam est traductus.

Descen-

Descendit eodem tempore Medices ornatissima classe, vt aliam minorem insulam D. Margarithæ occuparet, nec obstitere hostes, qui tota ripa sese diffuderant. é Budáq; vetere minorib. tormentis classem transitu prohibere conabantur. sed classis singulari militum alacritate, paucis acceptis vulneribus, apprehendit terram, classemq; hostium subeuntem, coniectis in eam maioribus pilis, ad suburbanam Budæ stationem compulit. Porro inter insulam & continentis ripam in spacio duorũ stadiorum, erecta quadrata munitione, parua castra quæ septem cohortium præsidiũ acciperent constituta sunt, vt onerariæ naues duplici defensæ præsidio nihil timerent, & qui sub sarcinis in castra conrendebant securè commearent. Nam & interdiu aliquot turmæ equitum cohortibus addebantur. Quum postea magno circuitu, vitandis Budensium tormentis, ad Pestum ire pergerent, ex transfugis reperiebant Balim Epyrotam, qui vrbis Præfecturam exceperat, in præsidio habere duo millia equitum, tria vero millia ex Illyrico Vlamenem Persam adduxisse. Ad hos accessisse mille equites, Amurathe Dalmata duce. Aduenisse autem Byzantio ex numero Prætorianorum Ianizetos pedites mille, quibus Segemenes præerat. Reliquos pedites ex genere latronum agrestium Martelosios aut Mysos remiges esse, quos facundo operi idoneos mercede conduxissent. Classem verò constare paulo plus sexaginta Nasadis, decem biremibus, paucisq; magnis lintribus, quos vndiq; educta sponda crassis asseribus contabulassent. Imperasse autem cunctis Solyman num, vt Budam et Pestum, ceteris oppidis neglectis, summa vi defenderent. si quid porro propugnantibus durius accideret, Achomatem Magistrum equitum (quem Bellerbeyum vocant) é Triballis accerserent, consedisse enim eum ad Sophiam vrbem vt maturè opem ferret, monuisséque Sanzachos vt parati profectionis imperium expectarent.

1542 *Turcarum in Vngaria vires.*

His rebus explanatis castra ad vrbem Pestum promouentur. Turcæ conspectis nostris Vacciana porta erumpũt, simulque Hungari singulari alacritate equos incitant, tumultuario prælio concurritur. sed paucis vtrinq; cadentibus pari successu vires experti, Turcæ in vrbem, Hungari in castra reuertuntur. Vitellius à Septentrione, qua vna in parte vrbs tuto oppugnari posse videbatur, propinquam muro locum, cœpit. Germani vallatis castris paulo remotius considerunt. Vrbis mœnia quadratam figuram efficiunt, & à meridie profluente Danubio, & per angustam ripæ marginem relinquente opportuné miniuntur. Vtrunque autem latus ab oriente pariter & occidente tormenta maiora, hinc ab arce Buda, illinc à Gerardo monte ad certos ictus constituta ita detergebant, vt sine certo exitio neminem nisi imperitum & insanum, vsq; adeo in locis infestis, castra metari posse perspicerent. Buda enim editis collibus imposita, dirimente Danubio, Pestum in plano situm contrà respicit, dominaturque latè campis longo prospectu. Postero die quum Vitellius, vt statuendis tormentis locum exploraret, cum tribus cohortibus & duabus Sfortianis turmis ad mœnia processisset, nec quisquam hostium cõspiceretur, Turcæ repentina eruptione é duabus portis nostros inuaserunt. initúmq; est certamen paribus primo animis ac viribus: sed postquam noua manus peditum & equitum subsidio suis aduenit, nostri pedites primò, mox & equites perturbati, vim Ianizarorum ferre non poterant. Illi enim summa agilitate suspensa ad vtrunque latus anteriore tunica, peritissimé longioribus sclopetis vtebantur, celeritatéq; mirabili, vbi aliquis é nostris concideret, aut occiso equo sterneretur, iacentibus capita detrũcabant. neclato scuto protectus eques, longioréq; hasta prævalidus, & graui gladio aut claua ferrea galeas pertundens, armatum nostrum equitem timebat.

Pestum à nostris obsessũ.

In ea pugnæ iniquitate perterritis militibus, Vitellius conglobata cohorte vna accensisq; pudore suorum animis insolenter ingentes Ianizeros graui impetu submouit & disiecit. quibus pulsis, peropportuné seruati sunt Vistarinus equitũ præfectus, & Ludouicus Sfortianæ alę vexilifer, qui vulneratis & cadentibus equis, sub multo armorum pondere, in manibus hostium ferè perierant. Viri tamen aliquot fortissimi ibidem vtrinque interiere. Vitellius ad sarciendum incommodum

Christianorum & Turcarũ pugna.

B

1542 dolore incitatus, cognita iam natura hostium, illis insidias parare constituit, ac ante alios Perenum, & Rhodios equites admonuit, vt occasioni gerendæ rei intenti & parati esse velint. Considebat Vitellius in hortis regijs muro præcinctis, qui æquali mille passuum spacio à maioribus castris & ab vrbe distabant. ex his hortis duodecim cohortes sub signis educit, reliquas intra septa consistere iubet, progrediturq; magno circuitu ad inferiorem fluminis ripam. Nec hesterno successu elati hostes quicquam moræ sibi afferunt, quin conspecto nostrorum agmine orientali porta Fulmentanáq; pariter erumpant, & ad nostros magna alacritate deferantur. At Vitellius suo periculo cautior Turcarum impetum densatis ordinibus excipit, sclopetarios ab hastatis protectos & sese in dextrum genu proclinantes displodere iubet. vehementi strepitu prælium miscetur, multi cadunt, & Turcę pertinaci audacia inuecti, cuneis nostrorum aciem effringere conantur. sed cohortes fortissimè resistunt. Interim quum iam Turcæ equites atq; Ianizeri frequenti multitudine portis exiuissent, & multi pariter à Buda contemplati certantium agmina, vt victoriæ interessent, transuecti nauigijs citeriorem ripam compleuissent, Vitellius timorem simulat, & sensim conferta acie se recipit.

Turcarum cædes. Tum vero hostes clamorem attollunt, & vehementius ex omni latere nostros perurgent, ac equites ad cædenda terga discurrunt. Id Perenus & socij attente conspicati, vbi iam satis magno spacio Turcas insequendi cupiditate abductos à portis discessisse videt, expeditas turmas inter vrbem & auersos hostes inducit, celeriter turmæ locum occupant, & regressurum hostem portis intercludunt. Adcurrit cum reliquis Perenus, validaq; Germanorum equitum manus, duce Mauritio Saxone, Hungaros consequitur. Tum demum Turcę animaduerso periculo pedem referre, indagine se clausos intueri, in fugam ora atq; animos conuertere. Nec consilio votóque Vitelliani desunt. promoto enim hastatorum agmine, & vtrinque sclopetarijs in cornua expansis Barbaros inuadunt, eos vndique circumfusę Hungarorum turmæ & occurrentes Germani equites in medio trucidant. Tantus erat conuersis & fugientibus illatus terror, vt plerique præcipiti cursu ad portam delati intentis hastis suorum terga configerent, illisiq; in angustijs & mox cadentes sequentibus ingressum obstruerent. Multi quoque quum è ripa propellente equitatu in flumen præcipites agerentur, & naues in tanta perturbatione ascendere nequirent, aut interfecti aut abrepti flumine perierunt, Nasadáq; vna nudata remigibus in littore capta demersaq́ue est. Eo die Segemenes supra ducentos Ianizeros, & ex reliquis ad trecentos desiderauit. In hac pugna spectata est singularis virtus in duce Mauritio, qui inuectus acriter in hostes, & ab his circumuentus equóque delectus, tanto periculo sese fortiter eripuit. Ab hac victoria nostris adeò creuerunt animi, vt Ioachimus princeps proferri tormenta, & continuè quati murum iuberet.

Itaq;

Itaque erectis vimineis corbibus, quos multa gleba ad altitudinem staturæ hominis replebant, vt pluteorum more tormenta protegerent, productus est omnis tormentorum apparatus. sed longius quàm oporteret cōstituta murum languidissimè feriebant. quòd si paulo dimissius aut æquo altius librata essent, facile accidebat vt pilæ vanis ictibus solo inciderent, aut trans Pestum Budam vsque iacerentur. Animaduerso vitio propius admota fuerunt. Eo modo quum murus quadraginta maioribus tormentis assiduè quateretur, magno hiatu ad ingressum patefacto, repentè corruit. Nec dubitauit Vitellius se primum periculi locum cum suis subiturum, si Germani cum expedita legione ascendentes Italicas cohortes à latere sequerentur. Annuerunt Germani, atque sublata manu (pro more) id se facturos promiserunt. Ab alio autem latere Hungari pedites agreste hominum genus, & cæteris audacior equitum iuuentus, quæ ad æquandum pari virtute bellicum decus pedibus pugnare volebat, locum desumpserunt, trucique vlulatu ædito Italos tumultuario procursu ad subeundum murum inuitarunt. Expectantibus cunctis pugnæ signum, Vitellius suos paucis cohortatus, vt pro dignitate Christiani nominis cum fœda gente fortiter dimicarent, similimodo Medices delectos veteranos, quos è nauibus eduxerat, accendebat. Perenus Hungaris & Hessius

Pestum vrbs oppugnata.

1541 Germanis animose aderant. Mauritius Saxo & Rhodij equites cum magno peditum & equitum manu in statione constiterant, vt si hostes more suo erumperent, munimenta tuerentur. Erat mirum apud hostes silentium, vt nonnulli traiecisse flumen, & Budam effugisse crederent. Segemenes enim cuncta tacite administrabat. Is nouum ab Vlamene præsidium acceperat, fossamque intra murum præaltum decliui vtrimque margine perduxerat. interiore aũt in labro vimineos corbes & dolia vinaria cespite & arena repleta collocarat. Post eam munitionem Ianizeri considebant, secundum eos sagittarij, & demum equites qui pedibus pugnare iussi erant. Ad vtrunque fossę caput fenestratum aggerem erexerat, vt qui è nostris conscenso per ruinas muro in fossam se demitterent, non maioribus tãtum tormentis abvtroque latere emissis discerpti, sed flamma etiam ex puluere sulphureo aridisque virgultis repentè excitata, omnes correpti delerentur.

Austriacorũ clades. Signo dato quatuor signiferi sequentibus cohortibus audaci cursu in murum per ruinas euolarunt. Sed dum vexilla defigunt, & fossam munitionesque hostium mirantur, & pari spe metuque ad descensum animos parant, repentina grandine sagittarum & glandium obruuntur. Nihilo secius alij atque alij intrepide succedunt. In his eminet Carolus Melites nobilis adolescens, & cum eo aliquot præfecti & centuriones. Cæterum Germani conferta legione sub mœnibus constiterunt. Hungari quoque qui alacriter procurrerant, à mœnibus recedunt. Ita fortuna Italis infesta promptissimos quosque sustulit. præfecti enim cohortium sternuntur, occisisque signiferis vexilla deseruntur. Nec Turcæ occasioni desunt, sed tota muri corona diffunduntur, spirantibus spolia detrahunt, et capita detruncant. mox etiam glandibus, sagittis, & lapidibus nostros deiectos nec se recipientes incessunt. Eadem quoque telorum vis legioni Germanorum incumbebat. Illi enim suum locum retinebant, & occasionem irrumpendi expectabant. Tandem verò Hessius pertinacia multis vulneribus expugnata legionem reduxit, & cohortes Italicæ se receperunt, adeo dissipatis omnium ordinibus vt multorum opinione constaret, si Turcæ omnibus portis erupissent, magno detrimento nostros affici posse viderentur. Eo conatu potius quam prælio septingenti ex nostris desiderati, & aliquanto plures vulnerati. Medices quoque dum ad cohortandos milites discurreret immanis tormenti afflatu, humi cum equo prostratus summum vitæ periculum adijt. Sed nostris repulsis Barbari nihil se commouerunt. ita in castris sublatus est omnis tumultus, & curandis vulneribus militi quies data.

Singularia certamina admissa. Die sequenti Ioachimus duces in consilium vocauit, disputatumque est grauibus sententijs, an abscedere incœpto, quam expugnandæ vrbis discrimen iterum subire satius foret? quum à plerisque Germanis tutissima, vti longè optima probaretur, Vitellius contrarium sensit, atque simul triplici constanti acie hostes inuadendos consuluit. Introductus tum fuit speculator, qui Achomatem superato ad Belgradum Sauo, iam ad Drauum peruenisse referebat. Itaque Maior pars, Germani præsertim, castra inde mouenda & Viennam redeundum decreuerunt, quod præcipiti autumno matura hyems suberat, & multi militum vulgatis morbis deperibant. quin etiam diuturna serenitas timendos imbres prænunciabat, & maxime quòd fossa vrbis interior ante spem conceptæ victoriæ nostrorum cadaueribus implenda videbatur, nec tutus demum receptus foret, si Achometes expedita suorum agmina de more præmissurus, ad Tolnam Danubio traiecto hærentibus in oppugnatione vrbis superueniret. Sequenti tamen die in speciem renouandi certaminis tormentis iterum mœnia concusserunt, & milites sub signis in statione nullo tumultu edito cõnstiterunt, quo susceptæ profectionis consilium tegi posset, & hostis distineri, qui nullam ad insequendum moram facturus esse videbatur. At Segemenes prima luce equitatum omnem & validam peditum manum emittit. Illi pluribus in locis cum Vngaris pugnarunt, nec virtute aut eludendi arte nostri hostibus cedunt. resque eo deducta erat vt in conspectu Germanorum & Italorum, quasi indictis inducijs, singulari certamine ex vtraque

acie

acie conspicui, quique infestis hastis concurrerent, vsque adeo fide integra, vt vtrinque Barbari Hungaris, & Hungari Barbaris miscerentur, nostrique duces tanquam ludicro spectaculo virtutis & ignauiæ iudices interessent. Eo die supra quingentos equites concurrisse constat, non nullis vtrinque interfectis & vulneratis. Sequenti porro nocte reducto omni tormentorum apparatu, exercitus ad classem ripamque Danubij seruatis ordinibus iter intendit. 1542

Tum vero Barbari nostros discessisse conspicati, sese omnes effuderunt, clamoréque sublato postremis agminibus institerunt. Traiecerat & ipse Vlamenes, premebanturque vsque adeo nostri, vt nisi magno accepto incommodo sese explicare & agmen consequi posse viderentur, nisi Vitellius vexilla sisti, conuertique ordines suos iubens monuisset Hungaros, & secundum eos Germanorum cataphractos, vt impetu facto & densatis turmis vrgentem hostem impeterent. Ita armatus equitatus intentis hastis inuectus, non modo hostem submouit, sed per turbatum & frustra terga dantem late cecidit. Durauit ea tumultuosissima hostium fuga pugnáque in multam noctem, quum clausis portis exclusi hostes ad Danubium vsque secundum mœnia cursum intenderent, nostrique auidè persequerentur, & cuncta tormentis vndique emissis in communi periculo perstreperent. E nostris autem ducibus suprema insignis virtutis opera egregiè nauata interijt Iacobus Truckseßius Baro Valdburgensis, qui Sueuorum equitatui præerat. Is quum equo vulnere procumbente oblatum alterum conscendere conaretur, interfectus est, caputque eius hastæ præfixum miles ad Vlamenem tulit. truncо autem nostri potiti sunt, qui demum Vacciæ omni funeris honore collato tumulatus est, hoc ipso publicæ pietatis officio dignissimus, quod eius sacri suscepti belli præcipuus adhortator extitisset. Eo accepto incommodo multisque desideratis, Vlamenes equitatum continuit, patuitque inde expeditum iter nostris Germaniam repetentibus, quibus magno vsui classis fuit. Medicis enim præfecti diligentia tormenta omnia in naues sublata sunt. ægrorum tamen perampla manus segniter extremum agmen subsecuta, classem conscendere nequiuit, ita vt superuentu Barbarorum septingenti fere semianimes crudelissimè obtruncarentur. *Iacobi Truckseßij interitus.*

Postea nostri duces exercitum Viennam reduxerunt, atque præsidio firmato maiorem partem solutis stipendijs dimiserunt, cum iam tertiò infœlici conatu Turcarum vim experti Pannonicum regnum relinquere, & pro salute Germaniæ consilia capienda faterentur, præsertim cum summi Christianorum Monarchæ Cæsar & Gallus obliti veri decoris priuatis odijs decertarent, ac rempublicam Barbarorum commodo eneruandam perdendámque summa animorum obstinatione suscepissent. Italis tum à Ferdinando dimissis, præsertim vero Vitellio atque Angelo Medices præfecti classis fratre cum multa virtutis commendatione aurea pocula à rege dono data. sed eas copias, per Villacum & Carnicas alpes domum iter habentes, lentus morbus vehementer afflixit, vt ferè dimidia pars militum desiderata sit. Sfortiani quoque equites cunctis ferè equis macie enectis pedibus in patriam sunt reuersi. Sed Rhodij equites quibus lauta fortuna & cumulatæ opes passim in suis pronuncijs & ædibus attributis supererant, valedicto rege & reliquis belli peracti ducibus, magna laude ad suos incolumes domũ profecti sunt. Ex ducibus vero Petrus Perenus Vngarus ob affectati regni Pannonici magnam suspicionem in arce Strigoniensi à Liscano Hispano Ferdinandi regis iussu capitur, tradirurque extemplo Medici præfecto classis Viennam deducendus. Id factum adeo Hungarorum animos offendit, vt supra duodecim millia equitum sublatis continuò signis domum redierint. Nec multo post Perenus, quum in dicenda causa vt palàm audiretur impetrare nequiuisset, in Noua ciuitate custodię traditur, nouæ perfidiæ & antiquæ leuitatis diuturno carcere pœnas laturus. Accidit hæc Imperij expeditio in annum Christi 1542. *Christianorum ex Vngaria discessus.*

Paulo post Polinus Francisci regis Galliæ apud Turcas legatus hyemantem *Turcarum classis Galliam tendit.*

1542 Hadrianopoli Solymannum, appetentéque vere in Pannoniam graue bellum parantem secutus, accuratis tandem precibus impetrauit, vt Ottomannica classis Hariadeno Barbarussa præfecto Massiliam mitteretur, quæ inimicis littoribus infesta distraheret opes Cæsaris, valida belli mole Galliç finibus incumbentis, interclusóque Tyrrheno mari insularum ac Hispaniæ nauigationes impediret. Itaque Polinus, qui inter tot curarum æstus desperata classe animum desponderat, nuncio decretæ classis exhilaratus Solymanno gratias egit. Biduo pòst Rostanes Tyranni gener Polinum honoris causa solennibus epulis excepit, amicitiam & gratiam eo classis munere adauctã gratulatus. Discessuro autem Solymannus classem vt incolumem præstaret atque reduceret magnopere commendauit, eique literas in eandem sentẽtiam ad Franciscum regem deferendas dedit. Id cum Melitenses equites per exploratores cognouissent, tantæ classis apparatum veriti, arma, annonam, & auxilia compararunt, & sui ordinis equites hinc indeq; ad principis sedem conuocarunt, vt si opus foret potenti hosti resisterent, aut quacunq; ratione fieri posset Barbaris incommodarent. At Polinus Byzantium reuersus classem ab Hariadeno egregiè refectam instructámque remigibus reperit, tanta adhibita celeritate vt ad quartum calendas Maias conscenderint. Petita primo Euboea ad Caristium promontorium, ad Maleam contenderunt. Superata autem Malea tota classis reflantibus Etesijs in Laconicum sinum coniecta Matapanũ caput superare non potuit. His aduersis ventis allata mora est nouem dierum. sed secunda demum tempestate Hariadenus Methonem adijt, atque inde cum classe centum & decem triremiũ, biremium vero quadraginta, quas prædones adduxerant, Ionium prætervectus, ad Messanæ fretum peruenit. Conspecto Rhegio prædones descenderunt, ac Barbarussa ad idoneam stationẽ classem promouit. Rhegini deserta vrbe profugerant, sed Didacus Gaetanus arcem obtinebat. Is Polino colloquium petenti nihil respõdit, & tres Turcas tormentis interfecit.

Rhegium à Barbaris direptum. Eo sociorum casu accensi prædones vrbem irruperunt, & quód inanes essent domus incenderunt, ægrè id ferente Polino, & Barbarussa incendiarios ad pœnam à trierarchis deposcente. inde quoque tormenta muralia in aduersum arcis tumulum comportata. ea paucis ictibus ita Hispanum, lachrymante vxore, terruerunt, vt se atque omnia dedens muro dimiserit. Ei Barbarussa (orante Polino) vxorique & liberis concessit libertatem, reliquis autem in templo ab iniurijs custoditis, arcem militi diripiendam dedit. In his fuerunt circiter septuaginta Hispani milites, & multo plures Rhegini ciues, qui in seruitutem abducti sunt. Didaci tamen filiam Mahometanis sacris statim initiatam Barbarussa senex legitimæ vxoris loco habuit. Postea à Pontijs insulis ad Tarracinensium littora delatus Ostiam peruenit, tanto terrore hominum ab ora in montes refugientium, vt populus Romanus, subito metu concitatus in fugam, vrbem omnino deserturus esse videretur, nisi à Polino literæ Romam perlatæ tumultum magna ex parte compressissent. Tum enim Paulus pontifex aberat, atque ad Buxetum oppidum (inter Cremonam & Placentiam situm) cùm Carolo Cæsare frustra colloquium de pace cum Gallis ineunda habebat. Afferebat enim Polinus classem illam Turcicam sibi commissam non Romanis, sed tantum regis Galliæ hostibus nocituram. Eadem quoque diligentia Polinus Neptunianos & Ostienses confirmauit, vt expetentibus Turcis venale pecus & reliqui commeatus copiam adducerent. Barbarussa autem ad ostium Tiberis aquationem longè optimam nactus, triduo pòst inde discessit, Hetruriæq; oram atque Liguriç fine maleficio prætervectus, Massiliam rectà contendit.

Paulus Simeon Rhodius eques Nicææ arcis præfectus. Ibi cum Barbarus aliquandiu perseueraret, atque Franciscus rex agitata toties consilia ad gerendum bellum terminare nesciret, & maritimæ expeditionis tempus opportunum efflueret, fremebat acriter, quód per tantum maris spacium frustra venisse existimari posset. Iraque Polinus ad regem contendit,

atque eiusdem decretum ad classem retulit, quo Niceam prouinciæ vrbem aggrediac oppugnari terra mariq; iubebantur. Eam enim vrbem a maioribus suis duci Sabaudiæ oppignoratam fuisse constabat, quam oblata eadem pecunia sibi reddi frustra postularat. Præfecerat rex Gallicæ classi Anghianū adolescentem è Borbonia familia regiæ stirpis. constabat ea viginti duabus rostratis, & decem ac octo nauibus onerarijs, quibus octo millia peditum imposita, præter cōmeatus in multos dies sufflecturos. Classis è Massiliensi portu lambendo oram in Monæci Herculis portum se intulit, biduóq; post eodem cursu Barbarussa cum centum quinquaginta nauibus, quæ remis agerentur, subsecutus est. Sed primùm omnium Polinus iussu regis Genuensibus scripsit, vt nihil timerent: Turcarum enim classem nemini præterquam Nicensibus (ni se dederent) incommodaturam. Nicenses post humaniter est adhortatus, vt veterem & iustum eorum principem Gallum recipiant, atque belli asperam fortunam deuitent. Verùm illi responderunt: sese Carolum Sabaudum principem verum agnoscere. seq; omnes eos, qui in conspectum armati venirent, pro hostibus habituros. Itaq; Galli & Turcæ expositis copijs, trinisque promotis castris vrbem oppugnare cœperunt. Mœnia vrbis ciues paulo antè nouis propugnaculis adauxerant, docente atq; omnia administrante Paulo Simeone arcis præfecto. Is magnum habebat militiæ vsum, & vti erat Rhodię militię eques, à prædonibus olim captus Barbarussæ aliquandiu seruierat. propterea hortabatur ciues, vt Turcarum vim constantissimis animis contemnerent. Hoc vt alacrius & pertinacius facerent, vxores eorum & liberos imbellemque turbam in arcem receperat, & quicquid militaris instrumenti præsens periculum deposceret, studiosè suppeditabat. 1543

Polinus ab ea muri parte, quæ vergit ad Septentrionem, portamque habet ad Villafrancham perducentem oppugnabat. Anghianus intercedēte amniculo subductus in accliuem locum tormenta contulerat. Turcæ verò non longè à Polini castris admirabili celeritate productis operibus, constitutisque tormentis mœnium coronam decusserant. Gallorum interea classis circumuecta promontorium in vrbem ita tormenta dirigebat, vt nonnunquam præteruolantes pilæ in aduersa Turcarum castra deciderent. quo animaduerso periculo Turcæ ad eam partem quam Leo Strozza iuxta Polinum verberabat se applicarunt. Id erat propugnaculū nequaquā durata calce confirmatum, vti paulo antè ædificatum. Itaq; tantum muri & propugnaculi à Turcis prostratum est, vt prælatis vexillis conscendere auderent, parique audacia Etrusca Leonis cohors æmulatione virtutis Barbaros æquare conaretur. Verùm Nicenses magno præsentique animo propugnantes, multis interfectis & vulneratis, Turcas simul & cohortem per ruinas depulerunt. Eo die captum est Turcarum vexillum interfecto signifero, alterum verò Leonis discerptum, quum id tamen vulneratus vexilifer egregiè pugnans seruasset. Periere ex Turcis centum, ex cohorte viginti duo. Sed mox Barbarussa vim omnem conferri iussit ad diruendam eam turrim quæ portæ imminebat, maximéq; emissis inde tormentis oppugnantibus nocebat, qua non diu quassata & lacerata, prustratisque non vno loco mœnibus, Nicenses desperatis auxilijs, præsidioque militari magna ex parte sagittis conuulnerato, de deditione è muro proloqui cœperunt. eáque conditione Anghianus eos in fidem recepit, vt iureiurando confirmaret, eos eisdē legibus sub rege futuros, quibus hactenus sub Sabaudij imperio fuissent. Veritus autem Polinus ne Barbari transactæ deditionis pactiones impedirent, doloréq; amissorum commilitonum & spe prædæ irritati, in vrbem irrumperent, ab Hariadeno impetrauit, vt milites reuocaret, & ad classem redigi curaret. Qua de causa Ianizeri non multo post, vti fraudati sua spe, Polinum & Leonem à colloquio Barbarussæ redeuntes, interficere conati sunt. *Nicea obsessa.*

Vrbe in potestatem redacta consultatum est de arce expugnanda, cuius consilij duæ rationes à Barbarussa proponebantur: quarum altera in custodia vrbis posita *Arx Niceæ frustra oppugnata.*

1542 videbatur, ne eam ab arce improuisus hostis inuaderet, & in tutandis suburbanis campis, ne alicundè hostes in oppugnatione occupatis superuenirent: altera erat posita in administratione tormentorum, ipsóq; quassandæ arcis negotio. Barbarus explorato in loco & celerrimè suis aggeribus permunito, tormenta septem collocari iussit, in quibus fuere duo eximię magnitudinis. His summa arcis propugnacula idoneáq; ad excubias ædificia celerrimè perfregit, sic vt propugnatorum nemo in corona consistere auderet, & imbellem turbam (vel impauido Simeone Rhodio) magnus pauor inuaderet. Galli etiam partiti inter se munera, ab alijs vehementer oppugnabant locis, atq; Turcarum peritiam in dirigendis tormentis admirabantur. Verùm tot ictibus ad tantam deuentum erat tormentarij pulueris & pilarum inopiam, vt hæc Polinus aut mutuo aut pretio à Barbarussa petere cogeretur: fremente atque obiurgante Barbaro, quòd in Gallia alieno apparatu indigerent, qui Massiliæ multis vini dolijs, quam rebus ad bellum necessarijs, nauigia onerare maluissent. Quibus de causis Gallis iratus de reditu ad Orientem maturáq; profectione se decreturum dicebat, postquam apud imperitos rerum secus ac polliciti fuissent cuncta imparata reperisset. Promissis tamen & precibus non ægrè est à sene irato impetratum, vt indictæ profectionis consilium abijceretur, nec ab instituta arcis oppugnatione discederetur. Sed vix dum pacato Barbarussa, interceptę sunt literæ Alfonsi Vastij ad Paulum Simeonem Rhodium arcis præfectũ scriptæ, quibus eum prolixè hortabatur, vt tantisper hostium vim sustineret, donec ipse pręmissis iam expeditorum militum cohortibus, cum toto robore grauis armaturæ superueniret. se enim per maritimarum alpium tramites iter facere, affuturumque biduo, vt cum Turcarum cæde ipsum atq; arcem omni periculo liberet.

Turcarum à Nicea discessus.

Qua emanante fama adeò grauis & repentinus timor Turcarum animos incessit, vt quum fortè ea nocte ad consternendos nouo incommodo milites procellosus imber ingruisset, cũcti per arduos colles superato dorsi iugo præcipiti fuga descenderent, & ad classem confugerent. Sed dies qui mox perterritis illuxit animos restituit. Nec multo post, quum arx ipsa omnium iudicio ægerrimè tormẽtis quati, neq; cuniculis subter rupem dubio euentu capi posse videretur, reduci tormenta communi consilio cæpta sunt. In eo discessus decreto Barbari imperio cõtineri nequiuerunt, quin in vrbem celeriter irrumpentes cuncta diriperent, & in tectis sæua incendia excitarent. Discessum autem est à Nicea, quum iam Galli aliquot oppida regionis ad deditionem compulissent. Atq; eo modo Barbarussa ad Antipolim cum vniuersa classe concessit, vbi quum stationem haberet ad insulam Lerinam, cognitum est Vastium cum Auriana classe in Villafranche portum peruenisse. cuius in ingressu vis subitæ procellæ quatuor triremes Aurianas sese in apertum mare eripere conantes, in rupes excelsi promontorij transuersas egit, vsq; adeò violentis fluctibus, vt seruis ad exuendas compedes spacium defuerit, atq; ita submersi omnes interirent, & tormẽta profundo mergerentur. Eo hostium periculo cognito Polinus Petrum Angelum Poetam ad Barbarussam legatum misit, qui insi[illegible]em facinoris occasionem demonstraret, eúmq; hortaretur, vt eximiæ laudis ed[illegible]cta in hostem classe fructum percipere maturaret. Annuit consilio Barbarussa, sibique minimè defuturum promisit. sed quo minus id audacter tentaret, perflantes Euri prohibere visi sunt, ita vt contra consuetudinem segnius proueheretur, admirantibus & mox ridentibus trierarchis atque Sanzachis, vt per ironiam dicerent, æquum esse vt Hariadenus Auriæ tanquam fratri nihil officeret, párque illi officium redderet, quod aliquot antè annis ad Hipponam se liberaliter accepisset. Nec diu post Barbarussa versus Massiliam ad Tolonis portum est reuectus.

Turcæ regiones diripiũt.

Paulo pòst Vastius cum Sabaudio Nicæam reuisit, & Simeonem Rhodium equitem & eius collegas mirum in modum laudauit, quòd Turcarum vim represserit, atque Christianis eam arcem incolumen conseruarit. miseros etiam ciues consolatus est, & inspectis Turcarum operibus eorum solertiam in constru-

construẽdis aggeribus miratus fuit. At Barbarussa Telone susceptus inspecta clas- 1542
se viginti quinq; triremes elegit, quas prædatum ad Hispaniæ oram emitteret, attri buitq; cas Salecho & Assani Celebo arcta affinitate sibi coniuncto. Illi præteruecti Narbonensem sinum, prædabundi caput Illeberis, oppidum præterea Cadeche sium, & Rosam hostiliter inuaserunt. superatóq; promontorio Veneris circa veteres Emporias magna pr da potiti sunt. nactiq; onerariam nauem Algerium ad deponendam prædam traiecerunt, vt primo vere ad Barbarussam in prouinciam traijcerent. Cum autem interea Barbarussa vndiq; prædas ageret, rex Franciscus eum dimittendum ex Gallia censuit, atq; in supplementum demortuorum Turcarũ Punici nominis seruos omnes condonauit, qui essent Gallicis in triremibus damnati, ipsóq; instruente omni genere commeatus, multáq; munera in Barbarussam congerente Ottomannica classis oram soluit, tenuitq; rectà cursum ad vada Sabatia. ibi ab Genuensi senatu benignè muneribus donatus, ad Iluam insulam descendit: eo loco Sinæ Iudęi filium Tunctano bello captum liberauit, & Insulæ pacem concessit. Inde Telamonem delatus oppidum vi cæpit, & diripuit. Eadem vi & celeritate Monteanum oppidum noctu peruenerunt, & occuparunt. His nuntijs territi Senuenses Ioannem Lunam vrbis præfectũ cum manu Hispanorũ & ciuium cohortibus ad mare descendere iusserunt. Sed Barbari eductis in præaltam ripam tormentis suppositam arcem & oppidum ita diuerberarunt, vt summæ cladis periculo ciues territi, sese in seruitutem dederent, oppidúmq; incenderetur. Postea Barbarussa se ad Igilium insulam conuertit, atq; oppido expugnato magnum numerum omnis sexus & ætatis hominum in seruitutem abduxit. Deinde Puteolana mœnia frustra tentauit, atq; superato Atheneo promontorio, vrbem Salernum inuadere statuit. Verùm aborta tempestas classem eius disiecit, & vltra Palinurum raptam Brutijs littoribus Carreato præsertim oppido admouit. Inde multa præda onustus Liparas peruenit, ac eius insulæ vrbem tormẽtis ita concussit, vt incolas ad deditionem coegerit, atq; in seruitutem abduxerit, qui septem millium humanorũ capitum summam adimpleuerunt. Hac ratione Barbarussa multa mortalium præda inglorius Byzantium redijt. Nam Melitenses tota ea expeditione nihil intermiserant, quod ad eius classis interitum, & Christianorum salutem facere videretur.

Eodem anno 1543 Solymannus Turcarum imperator magnis copijs in Pannoniam contendit, atq; Christianos, summa vi adoriri cõstituit. Itaq; Sauo flumine põte traiecto Amirathem Dalmatam Persámq; Vlamenem ad expugnandum Valponium præmittit, hos quoq; Achomatem Europę, equitatus magistrum subsequi iussit. Erat id oppidum ad Draui fluminis ripam positum, non longè ab Exechio. Tuebatur locum cum præsidio Petri Pereni vxor. sed defensores quanquam egregiè munitum erat vim Turcarum non tulerunt. Amurathes enim Hũgaros clemẽter in deditionem accepit, & libertate proposita agros colere iussit. Inde ad Soclos oppidum exercitus ductus, vbi aliquandiu acerrimè Turcis repugnatum, quod nobiles Hungari incolarum multitudinem concitarant vt pericula contemnerent, & Turcarũ audaciã propulsarent. sed vbi multis datis & acceptis vulneribus territa, irrumpentium hostium impetum ferre non possent, in arcem confugerunt, vt inde deditione facta salutẽ & libertatem quoque impetrarent. sed his iratus Amurathes nulla pactione, sed arbitrio se dedentes egredi passurum respondit. atq; ita exeuntes porta ad vnum omnes interfecit, vt ea crudelitate reliqui, qui spem in armis habebant, terrerentur. His rebus cognitis Solymãnus capta oppida Amurathi dono dedit, & paratis omnibus è Buda ad expugnandum Strigoniũ contendit. Erãt in præsidio Liscanus & Salamanca Hispani non admodum belli periti, & ante periculum hostium vani contẽptores: Illi præter paucos Hispanos Italicas duas cohortes effecerant, quæ in Pannonia remanserant. ad hos accesserunt vexilla duo Germanorum, ita vt militum numerus mille & trecentorum tantum numerum efficiebat. Paulus autem eorum Episcopus in pacatam regionem abierat, quòd à Ioanne rege prius propter necessarias quasdam causas ad Ferdinandũ defecerat, & certum cru-

Turcarum in Pannoniã aduentus.

1543 cruciatum à Turca expectabat. Strigonium in præalta ripa arcem habet, indéq; Danubium præterlabentem latè prospicit. ex aduerso habet editum collem, qui porræ vrbis imminet. mœnibus autem extantia propugnacula desunt, per quę emissis tormentis subeuntium hostium latera feriũtur. Is structuræ mos antiquis erat, quũ nondum repertis bombardis, arietibus, balistis, & turribus ligneis vrbes caperentur. Propterea Rhodij equites superiore anno ad inspiciendam loci naturam à rege missi, retulerant, ęgerrimè defendi vrbem posse à maximis oppugnatam copijs. hisce difficultatibus periti milites, qui ibi hybernarant, nouis operibus occurrebant, & Solymannum expectabant.

Strigonium obsessum. Sed vbi Barbarus hostis latè campos promotis castris occupasset, classemq; aduerso flumine subeuntem ostendisset, omnes magnopere de salute dubitarant. Adauxit quoq; metũ legatorũ aduentus. Nam Tyrannus tres Ianizeros è gente Christiana, iam pridem ad Machometis sacra traductos, Italum, Hispanum, & Germanum ad vrbem miserat, vt quisq; sine interprete suæ nationis homines alloquerẽ. Hi admissi perampla præmia dedentib. promiserunt, & abnuentibus extrema supplicia denũciarunt. Ad ea quũ signiferi pręclara voce responderẽt, milites fide prętantes neq; præmijs turpiter capi, neq; minis terreri solitos, Turcæ in castra redierunt, & eodẽ die tormenta in collem subuecta sunt. Tum Salamanca diffisus suburbanis munitiõibus in vrbem se recepit, quæ Castelli nomẽ habet. Itaq; Achomates eam muri partem ad oppugnandũ accepit, quæ episcopalibus hortis annectiẽ. Vlameni aũt Persæ data est ea turris quassanda, quæ portæ Budanæ imminet. Asappi à singulis ducib. ad perducendas fossas ducebanẽ. Incredibile dictu quãta vi tormẽta displodi cœpta sint, adeò vt ꝓximus extantis coronæ murus omnis prorueret, & continuo terręmotu cũcta quati viderẽ. nec consistendi propugnantib. facultas in muro erat. Nã Ianizeri sclopetarij certissimis ictibus apparentium capita feriebãt, & multi interius in statione perseuerantes, incidentibus ab alto sagittis, vulnerabãtur. sed multo grauiorem cladem fragmenta lapidũ nostris inferebant, dum disrupta minutim tormentis euitari nõ possent, illisaq; membris militum mutiles redderent. quibus malis adducti milites, deserta quoq; exteriore corona interiores munitiones celeriter erexêre, vt minore cum periculo in defensione versarentur.

Turcarum cædes. Nec animus tum Barbaris defuit quin audacter subirent. ter enim instaurata pugna in vrbẽ irrumpere conati, ad nostrorum congressum peruenerunt: sed densatã phalangis aciem leuibus hastis perrũpere non potuerunt. itaq; loco detrusi multis acceptis vulnerib. se receperunt. In ea contentione Baltaces Selimbriæ Sanzacus interfectus est. Subierat quoq; ad ripam Turcarum classis, ac tormentorũ instrumẽta & commeatum affatim à Buda subuehebat, nostrísq; occupatis, classiarij milites & remiges ad suburbanas domos ociosè versabantur. Id nostri ab arce spectantes non tulerunt, conglobatisq; aliquot ex sua cohorte fortibus militibus, Michael Rauenspurgius Germanus & Nardeus Italus eruperunt. Tanta fuit eorum impetus vt Turcæ perterriti aut intercepti caderent, aut adnatantes rapti flumine mergerẽtur. sed qui in classe erant sagittis & glandibus in nostros coniectis ita incumbẽtiũ impetum retardabant, vt iam admotis vndiq; nauigijs tutius suos exciperent. Periere è Barbaris circiter ducenti, & ipse Zirmar natione Persa cuius erat classis imperiũ. Dum hæc fierent & Barbari stratis mœnibus validiore indies impetu expugnandæ vrbi vires intenderent, & nostrorum animi multis acceptis incommodis & vna maxime auxilij desperatione frangerentur, senex Calaber artificio tormentorũ asuetus ad Barbaros trãsfugit. eius nefarij facinoris causam prædicabat, quod rex plura sibi seni & inopi stipendia deberet, ac ideo liberalis militiæ dominus adeundus esse videretur. Is benignè à Turcis susceptus & interrogatus, docebat si vrbe Strigonio maturè potiri vellent, Aquariam turrim omnino esse expugnãdam. Hanc Habraymus Eunuchus Asiatici equitatus Magister, frustra prius tormentis expugnandam susceperat.

Monstrante itaque transfuga insulam in Danubio desertam, quæ turri obiecta

erat,

erat, in eam Vlamenes noctu ſcaphis traiecit, erectóq; aggere, cõuectisque eò tor 1543
mentis nonnullos ex defenſoribus interfecit, & eorum latera nudauit, ita vt Aſiatici murum ſubire auderent, & ſcalas expedire properarent. Interea Turcæ à maioribus caſtris maximis tormentis verberare, prægrandibúsq; globis per mortaria in ſublime iactis, vt cum ruina tectis inciderent, interiora deuaſtare non ceſſabant. Accidit tum vt ænea crux deaurata, ob idqûe percuſſa ſolis radijs latè refulgens, aſſiduo Barbarorum ſtudio reuulſa & deiecta frangeretur. qua cadente Solymannum exclamaſſe ferunt, expugnatum eſſe Strigonium, poſtquam ſignum à Chriſtianis adoratum è templo decidiſſet. neque id omen pro vano à noſtris acceptum eſt. defeſſis enim militibus, quibus nulla gleba in ſolo ſaxeo ad extruendas munitiones ſuppetebat, Liſcanus & Salamanca de rerum exitu timidè deliberantes, ſecreto demum inter ſe collocuti ſeſe ſeruare & deditionem facere decreuerunt. Cæterum eius occulti conſilij fama contineri non potuit, quin ad milites emanaret, quorum tertia ferè pars interierat aut debilitata decumbebat. vna tum omniũ vox audiebatur, ſatis adhuc virium ſupereſſe, vt interiora defendi poſſe minimè deſperarent. Sed centuriones & ſigniferi præfectis adulari ſoliti deditionem præferebãt. Nec multo pòſt noctu demiſſus è muro ſignifer accepta per interpretem fide Salamancam excluſit, vt is deditione transſigeret. Nec mora occultè exiens ad Achometem contendit, admonitis prius Aquariæ turris defenſoribus, vt inde ſe ad ſalutem in vrbem reciperent ſed eo nuncio noſtris territis & cum tumultu euadentibus, Turcæ fuga animaduerſa protinus irruperunt, interfectis quibuſdam qui ſarcinis efferendis tardius diſceſſerant. At Salamanca nihil mitius impetrauit, quàm vt maturè ſe dedentes, cuncta ex Solymanni Imperatoris voluntate expectarent. Itaq; Hiſpanus cum redire vetaretur, Liſcano quę retulerat perſcribit, & monet ſi ſaluus eſſe velit extemplò ſeſe & vrbem dedat.

Calaber trãs fuga vrbem prodit.

Acceptis literis Liſcanus ad milites prodiens, deditionis neceſſitatem & propoſitam ſpem vitæ & libertatis exponit. nec mora ambiguo & fremente adhuc milite, Halis aperiri ſibi portam ex deditione in caſtris facta, læto potius quàm feroci vultu poſtulat, eáq; ſtatim patefacta à Liſcano introducitur, clauésq; traduntur. Ianizeri pacato agmine ingreſſi munitionem totámq; muri coronam occupant, milites noſtros ſecedere, haſtas deponere, & ſclopetos in vnum aceruum proijcere iubent. Nemo eſt qui recuſet aut edicto non pareat. Improuiſo nanq; & contra ſpẽ Ianizerorum introitu terrefacti, ſe ipſos demiſſis pudore oculis intuentes, nihil niſi valde ſæuum à Barbaris expectabant. Tum verò Halis per interpretes pronunciari iuſſit, parata fore per ampla ſtipendia his qui ad Solymannum tranſire vellent, nec plures quam ſeptuaginta ex omni natione milites conditionem acceperunt. Hos Halis Budam deuehi cum delectis impuberibus iuſſit & reliquos ad repurgandam arcem cum Turcis delegauit. Poſtea Liſcanus opibus ſuis ſpoliatus, milites quoq; armis exuti ac ad naues deducti, traiectóq; in vlteriorẽ Danubij ripam, Poſonium contenderunt. Ibi Comes Salmenſis regis iuſſu Liſcanum & Salamancam proditionis accuſatos cuſtodiæ tradidit, vt iudicio ſiſtarentur. At Solymãnus expiato Strigonij templo & ad ſuorum ſacrorum ceremonias reducto, vrbem intrauit, & Mahometi gratias egit, quòd eo die, qui erat Auguſti decimus D. Laurentio conſecratus, eam vrbem occupaſſet, in quo olim Batazethes auus Methonem cepiſſet. Nec mora accitis Buda fabris admirabili ſtructura & celeritate vrbem reſtituit, & communiuit, vt in poſterum Chriſtianis ſpem recuperandæ vrbis omnẽ adimere videretur. Inde Oſſanium virum militarem Strigonij præfectum conſtituit, atq; præſidio, armis, & comeatu confirmauit.

Strigonium Turcis deditum.

Hiſce peractis Tyrannus emiſſis ad læuam Tartaris Scythis, qui ad Albã regalem prædabundi excurrerent, ipſe ad expugnandã Taitam oppidum cõtra Comaram ſitum iter intendit. Verum præſidiarij octuaginta hoſtium caſtris conſpectis ſe extemplò dediderunt, & incolumes dimiſſi fuerunt. Taita verò funditus euerſa, vetere Ottomannorum inſtituto, quum raris ſed validis omnino præſidijs

Alba Regalis obſeſſa.

parta

1541 partas bello prouincias, minoribus passim deletis arcibus, tuendas existiment. Torniellus verò Hanibalem eius loci præfectum, frustra humani iuris æquitatem pro salute implorantem, capitali supplicio affecit. Aequata solo Tatta, Solymañus ad expugnandam Albam profectus, circa lacum paruum non procul ab vrbe castra locauit. Ea vrbs ob id Regalis dicta fuit, quòd ibi solenni gentis ritu reges coronentur, ac in eodem templo priscorum regum sepulchra cum rerũ gestarum titulis visantur. Cæterum Buda, Strigonium, & Alba regni nobilissimæ vrbes, paribus ferè interuallis inter se distantes, trianguli figuram efficiunt, cuius ambitus miliaria circiter viginti Germanica comprehendit. Albam perpetua palus vndiq; præcingit, situ aduersus hostes mirabili, nisi per æstatem decrescente palude foret insalubris. Ab vrbe tres lati prealtiq; aggeres ad extremam paludis marginem porrigun tur, qui longorum pontium similitudinem reddunt, habéntq; suburbanas domos, & vtrinq; hortos, intercedente lata regione, qua viatores deferuntur. Vbi autem desinit palus atq; inde aditus in vrbem datur, erecti firmi aggeres singulas portas communiunt, quas Albani bellis temporibus obseruari solent. Vrbs autem interior muro satis firmo, & prealta fossa quæ paludem excipit, difficilem habet oppugnationem Quibus de caussis aduentante Solymanno magna hominum multitudo præ se actis pecoribus in vrbem confugerat. Albanis præsidio erant duo vexilla Germanorum, & ducenti equites. Ad has copias accesserunt quingenti Hungari equites, quos Vsarones vocant. Torniellus vero, qui cum Italicis cohortibus Iauarinum peruenerat, quatuor cohortes Albanis trãsmisit. Hos Barcocius cum ala equitum sequitur, apud quem iussu regis suprema belli potestas erat.

Consilia mala obsunt. Vbi Albam est peruentum, extemplò Solymannus non procul abesse nunciat. Itaq; Barcocius præfectos & centuriones in consilium vocat, quibus etiam Birrous Albanorum prætor aderat, atq; proponit, an suburbana ædificia relinquere, atq; incendere præstet quàm tueri, vt tecta Barbaris desint, & vrbs interior minore militum labore defendatur. Cõclamant repentè Albani: se non passuros vt suburbia, tot templis & ædificijs exornata, deleantur. Hisce etiam Octauianus Insuber accessit, docebátq; pari conditione periculi & vrbem & suburbia defendi posse. Hæc eo dicente cuncti consurgunt, prudentes gnariq; militiæ imperitis & ferocibus parẽt. Eo modo Barcocius repentè factus alacer ad milites egreditur, & edocet cur suburbia defendenda susceperint, hortatúrque vt virtutis operam parem præstare velint. Itaque promiscuo concursu studióq; militum & ciuium suburbia muniuntur, instruuntúrq; idonea loca maioribus tormentis, & custodiæ diurnæ nocturnæq́ue diuisis spacijs certis ducibus attribuuntur. Sed Turcæ appropinquantes Budanæ tantum portæ suburbijs incubuerunt. reperiebant enim ab ea parte paludem siccioirem, solúmq; ibi aggeri faciundo opportunum. Perspecto hostium consilio Barcocius Italos Germanósq; omnes à reliquis portis ad Budanam traducit, & Hungaros agrestes, qui in vrbem confugerant, in deducti præsidij locum succedere iubet. Postea quum prima Turcarum agmina se in conspectum darent atq; procurrerent, Vsarones & Germani equites, adiunctis peditibus Italis alacriter eruperunt, consertáq; leui pugna, vtrique ad suos se receperũt. eodem modo per triduum nullo memorabili euentu est decertatum. Vbi vero Solymannus aduenit complexusq́ue latè vrbem spectantes stupenda castrorum specie conterruit, nostri obstructis repentè portis omnes exitus sustulerunt. Id cum Vsarones excursionibus asueti vidissent, missionem petierunt, & frustra deprecante Barcocio nocturno syluestríque itinere protinus abierunt.

Vrbs frustra oppugnata. Interea Turcæ confectis pluribus vineis, perductisq́ue sinuosis fossis intra sagittæ iactum processerunt: mox etiam summam aggeris coronam ita sagittis & glandibus petebant, vt nemo nostrorum conspici posset, quin binos ternosq; simul graues ictus exciperet: eáq; vis erat tormentorum vt totam munitionem pilæ perforarent, materiáq; dissipata milites vulneraret. Mox etiam Asappi multis virgultorum fascibus arenaq; superiniecta fossam impleuerunt, vti serenæ æstatis solibus valde siccatam,

catam, ita vt Ianizeri audacter subeuntes propugnaculum ab imo scalpere, suffoderéq; cœperint. Verum animaduerso hostium consilio, ita à nostris pari cuniculo obuiam est itum, vt quum infælici cœpto ac exitu, præparatus intro ad Barbarorũ exitium sulphureus puluis fortuita flammam cõcepisset, multi ex nostris perierint. Postea Turcæ triplici acie instructa propugnaculo successerunt. Certatum est amplius tribus horis, pari spe & virtute. sed ad extremum Turcæ multa iniquæ pugnæ vulnera perferentes, deiectis nostris, propugnaculum ceperũt, ac statim in eo tres paruos Falcones statuerunt, vt vtrinq; nostros è tota munitione propugnantes & discurrentes deturbarent. Eodem quoque tempore ab irrumpentibus duo templa occupata sunt, per quorum hiantes ruinas nostri sagittis & glandibus petebantur. Verum munitiones cohortium Italicarum mira constantia, adiuuantibus etiam fœminis & cucullatis sacerdotibus, eo die egregiè sunt seruatæ. Is erat D. Ioanni Baptistæ decollato sacratus, quo Barbari Belgradum expugnatum, & Ludouicum regem in acie cæsum meminerant. In eo certamine excelsæ staturæ Hungara mulier, conscenso inter milites aggere, prægrandi fœnaria falce scandentibus duobus Barbaris vno ictu colla secuit. Sicque Turcæ dierum fortibus dediti repulsi fuerunt. 1543

Ferunt Solymannum ad se in prætorium vocatos Habraymum, Achomatem, & Halim grauissimis castigasse verbis, quòd propugnaculo occupato nulla peracri facta impressione, nimisque celeri receptu, partę propè victoriæ defuissent. iussisséq; minaci vultu vt tridui spacio cuncta pararent, nec ad se nisi Alba capta reuerterentur. Itaque in vnum supremi certaminis conatum postridie calendas Septembris prælij signum dederunt, terribilique impetu munitiones adorti magnum terrorem stationibus nostris intulerunt. nacti enim matutinam nebulam, non prius conspecti sunt, quàm ad cõgressum peruenerint. Pugnabatur maximo tumultu ad D. Francisci templum, sed vehementissimè ad Deiparæ virginis ędem. quoniam valida Ianizerorum manus in eum maximè locum incubuerat, qui ad tuendum Germanis erat attributus. Illi densata acie descensum Turcarum expectabant, & per accliuem aggerem inclinatas hastas ita continebant, vt extantes cuspides conspicerentur in summa munitione. Idcirco Barbari oblonga tigna capitibus ferentes, euadentésque in summum aggerem, transuersa ea supra hastarum seriem in subiectos Germanos prouoluerunt, casu adeò infesto, vt primorum ordinum milites contusis brachijs hastas deserere cogerentur. Tum verò Turcæ clamore sublato præcipiti agmine saltuqúe proruerunt, nec quisquam fuit, qui ingruentium impetum sustineret. eodem quoque tempore Italicæ cohortes multitudine hostium superatæ, & aggere deiectæ terga verterunt. sed paucis festinatus ad salutem receptus profuit, quum per angustam ianuam aditus pateret, & Albani nulla fugientium misericordia permoti muralis portæ pontem sustulissent. Per totum itaque suburbanæ regionis spacium cædendo terga sternendóq; Barbarus processit. Cecidere in ea rerum perturbatione egregiè propugnãtes Carolus Siccus, & cum eo aliquot centuriones & signiferi. Octauianus quoque, qui vanitate consilij tantam cladem attulerat, trucidatus est. Ipse verò Barcocius, quum incitato equo ad portam se proripuisset, nec ingressus per cancelli ianuam equiti daretur, Ianizerorum superuentu conciditur. Dominicus etiam Torniellus aurata casside insignis, in eadem desiliendi cunctatione ex equo deturbatus interijt. Reliqua autem multitudo quòd portulam occisorum cadaueribus obstructam, ac Albanorum malignitate pontem sublatum videbat, in fossam præaltis aquis profundam se cõiecit. ibi multi submersi, aliqui sagittis & glandibus petiti. Carolus tamen Rufus ad vrbem fœliciter enatauit.

Suburbia à Turcis occupata.

Erant in vrbe Germanorum equitum præfectus & Vscasales Cremonensis. Hi confirmato animo reliquias militum colligentes, in muro pręsidia posuerunt, tanta Albanorũ trepidatiõe, vt nullibi publico cõsilio locus esset, & prõpta cibaria quibus milites reficerentur, non reperirentur. Iam enim conspecta nostrorum strage Birrous prætor & senatores animos desponderant, nec ab armis aut præsidio, sed

Alba regalis dedita.

1544 ab vna Solymanni clementia petendam salutem existimabant. Itaque Birrous de muro cum Turcis colloquitur, petitqúe vt tuto legatos mittere liceat, qui à Solymanno deditionis conditiones accipiant. id facilè concedit Achomates. quo cognito nostri milites Rufum eligunt, qui vnà cum legatis eat, & coram de salute & libertate præsidij paciscatur. Legati ad purpuratos deducti postularunt, vt in fidem sese dedentibus libertatis & ciuitatis iura seruarentur. Sed his ea data sunt responsa vt non omnibus venia dari videretur. tamen minuebat eorum metum, quód ad paucos pœna pertineret. Rufus porro omnibus vitam & libertatem, & res incolumes, tutumqúe ad Viennam reditum impetrauit. eandem conditionem Germanorum equitum præfectus obtinuit, qui Rufo comes adhæserat. Legatis in vrbem reuersis, & omnia commodè impetrata narrantibus ciuitas paulo antè metu perculsa ad spem salutis & veniæ redijt. Nec multò post Achomates per interpretes in forum præmissos pronunciari iussit Germanis & Italis militibus, vt in crastinum diem ea quæ profectioni opportuna viderentur collectis sarcinis expedirent, diligenterqúe cauerent, ne quisquam Hungarus ipsorum agmini misceretur. Albanis verò grauiter imperatur, vt limine se continerent, donec externi milites emittantur.

Solymannus Byzantium reuersus.

Exiuere ad condictum Germani & Itali, Homare alæ equitum præfecto deducente, qui proficiscentes ab iniuria tueretur, & ad regios fines deduceret. nec quicquam nostris ademptum est præter sclopetos paruos, quos nouo more hastati equites Germani ab ephippijs suspendunt. Hos maximè cupiebant Barbari, nouitate capti, quod ita mirum esset artificium, vt sine succenso funiculo quum liberet per machinæ paruę rotulum, percusso pyrite lapide, ignem repente conciperent, & celerrimè disploderentur. Barrocij quoque currus ab Homare retētus sine tumultu. Per totum id iter Tartarorum excursionibus infestum Homar nostros tutatus est. Sed postquam ad regios fines deuentum est, Homarqúe discessit, nostri in infestos Hungaros inciderunt, qui iusta propè pugna conserta lacessentes multis illatis vulneribus, nullam propè spem euadendi nostris reliquerunt, nisi regij equites è proximis castellis maturam opem circumuentis attulissent. Alia porro Albanorum erat conditio. Nam Solymannus emissis qui in vrbem confugerant & solitos agros colere iussis, aliquot Albanos ciues compræhendit, qui in magistratu fuerant, quū ciuitas à reginæ & infantis regis fide defecisset, introducto Germanorum præsidio. Ex eo numero aliqui interfecti, cæteri Budam vel Belgradum relegati. Cæterum Tyrannus Balibeio Albæ præfecto muniréq; vrbem iusso, Bizantium redire constituit. Iam enim non dubia ingruentis hyemis signa maturandum omnino reditum indicabant. Nunciabatur quoque Tornielllum in insula Comara Danubij sinistram partem, validis sublicijs in vado defixis & cratibus intertextis, subituræ classis aditum præsepsisse, eo consilio vt eius insulæ maius oppidum tueretur. & iā Pontificiæ cohortes, quæ integræ legionis numerum implebant, Baptista Sabello, Iulio Vrsino & aliquot Rhodiæ militiæ equitibus ductoribus, Viennam peruenerant. Nec longè aberat Ferdinandus adductis Marcomannorum & Bohemorum auxilijs, vt ascensuro hosti terra & flumine obuiam iretur. Discedente autem Solymanno, Mahometes Iaoglis Belgradiensis præfectus delectus est, qui cum imperio toti Pannoniæ præsideret. ab hoc prædabundis agminibus vehementer ea regio vexata est, quæ ad Iauerinum & Quinq; ecclesiensium fines pertinet. cui malo cum à nostris occurri non posset, quodam genere induciarum impetrato, coactas copias rex dimisit, & Pontificiæ cohortes cum Rhodijs in Italiam redierunt.

Afoui motus ad Tunctum

Eodem quoq; tempore quo Solymannus in Vngaria, atq; Carolus Cæsar in Belgia contra Vuilhelmum Cliuiensem & Franciscum regem Galliæ bella gererent, magnæ quoque turbæ circa Melitensem insulam in regno Tunetano exortæ sunt. Muleasses enim rex in Siciliam traiecit, vt à Cæsare maiora præsidia aduersus Turcas impetraret. Nam Turcæ Hariadenæ clientes aliquot opportunas regni vrbes firmissimis viribus obtinebant, in hisq; præsertim Constantinam,

quæ

quæ olim Cyrtha dicta fuerat, & Leptim paruam, quam Pœni Mahomediam, & 1544 nostri Africam appellant. atque item Adrumetim, quæ Mahometa hodie vocatur. Eo autem ordine ex Africa discessit, vt in regni tutela sibi maximè fidos viros relinqueret. Is tum erat in summo apud Tunetanos magistratu, qui Manipheres vocatur. In arce quoque constituit libertum genere Corsum. Copijs Amidam filium præfecit, qui suburbanos campos à Turcarum & Numidarum incursionibus tueretur. Afferebat autem Cæsari munera preciosi operis tapetes, variáque ornamenta lectorum, atque item aliquot nobiles gemmas, & duos eximiæ proceritatis Numidicos equos. Verùm cum è Sicilia soluisset, recta cursum Genuam tenere non potuit, aduersis ventis Caietam primò, & mox Neapolim est reiectus. Ei pro rex Toletanus hospitalis munificentiæ munera, domumqúe lautissima supellectile exornatam contulit, Neapolitanis nouum gentis cultum, vescendiqúe morem & odoramenta omnis generis exquisitam luxuriam admirantibus. Cunctis nanque dapibus insani sumptus vnguenta infarciebant, constabátque pauonem cum duobus phasianis, in regia culina paratum, centum aureorum impensam excessisse. Exinde terrestri itinere ad Cæsarem proficisci constituit: Dum omnia ad iter pararet certis ab Africa nuntijs didicit, Amidam filium ex repentina defectione regni Tunetani sedem inuasisse, interfectisqúe ipsius amicis & præfectis, ac gynecæo incesta libidine prosanato, arcem occupasse. Quibus rebus cognitis grauissimè perturbatus in Africam statim traijcere, & rebus perditis opem ferre constituit. Itaque quanta potuit festinatione, prolata pecunia, milites conscribit, probante Petro pro rege & veniam exulibus concedente, vt in Africam cum Muleasse traijcerent. ad huius edicti famam multi malefici & iudicijs damnati homines Neapolim confluxerunt. His ducem sese præbuit è patritiorum ordine Ioannes Baptista Lofredus. Is cùm rege trimestre stipendium pactus cohortes conscripsit, & duo millia nauibus imposuit. mox etiam in Africam profectus, cum rege Melitam, & deinde Guletam applicuit.

Amidá patris regnum inuadit.

Apud Amidam erant summæ authoritatis proceres, qui iuuenem pro libidine regebant, & ante alios Mahometes, eius Bohameris filius, qui olim Manipheres fuerat. Huic Muleasses regno potitus desectis virilibus contumeliosam necem intulerat, quòd Rahamanam puellam, quam ipse deperibat, maturatis nuptijs præripuisset. Deinde erat Adulzes ex Granata Maurus sclopetorũ mirus artifex, quem Muleasses nequissimum seruorum appellarat, & ab se alienarat. Illi cum paucis cõiurantes effingunt Muleassem apud Neapolim fato functum, & priusquam moreretur, ad Christiana sacra defecisse. Hac fama permotum Amidam hortantur, vt paternam sedem occupet, ne Mahometes frater, Christianis ad Guletam obses datus, studio Touarris ipsi præferretur. Itaque Amida citato cursu è statiuis castris Tunetum contendit. Populus qui nihil de regis morte audierat, excipit eum ambiguis vultibus, eumqúe Manipheres vehementer increpat, & suadet vt in castra reuertatur, restitantemqúe occursu multitudinis extra vrbem propellit, Amida sua spe deceptus ad Marsiam regionem deflexit, regiorum hortorum nobilitate celebrem. Postea Manipheres celeri nauigio ad Touarrem se confert, vt si quid noui ex Sicilia allatum esset intelligat, & de Amidæ temeritate conqueratur. Cum eo colloquutus Manipheres, & Tunetum reuersus, in suspiciõem venit perfidiosi initi cõsilij, quasi Mahometes obses paternum regnum affectaret. Nec diu post tumultus ille per quosdam ciues ad Amidam defert. Is redintegrata spe fortunę rursus occurrẽdum statuit, & Tunetum reuertitur. primo ad Maniphetis domum decurrit. quo absente, eius familiam crudeliter interficit, & cum suo agmine ad arcem ascendit. Ibi etiam Fares custos ingressum prohibens occiditur, & repertus Manipheres iugulatur. per hunc modum vnius horę momento vrbe, arce, & regno potitur.

Muleasses prælio victus.

Harum rerum Muleasses certior factus cum Touarre viro prudenti consilia inijt, vt filio occurrendum sit. Is regi suadere cępit, ne cum his copijs ire propera-

1543 ret. priuſquam de rebus Tunetanis ciuiumqúe animis certius cognoſceret. Eo autem apertius Lofredium monebat, ne ire pergeret quòd in mandatis, quæ prorex diſcedenti dederat, apertè perſcriptum erat, ne regi auide ituro pareret, niſi valida Numidarum manus (vti promiſerat) auxilio adueniſſet. Sed regem ac Lofredium incitabant aliquot Afrorum proceres, qui vrbe egreſſi præſto fuerant, eiqúe ſolenni ceremonia gladijs iugulo admotis, more gentis, fidei militaris iuramentum præſtiterant, reſtabanturqúe Amidam pudore & metu perterritum, vbi ipſe ſe in conſpectum daret, vrbe arcéque arrepta fuga protinus exceſſurum. Nec mora Muleaſſes explicatis vexillis cum Lofredio ad Tunetum ire contendit. Tum verò è mœnibus conſpecto Muleaſſe Afrorum equitum valida manus hoſtili impetu porta erumpit, & magnis clamoribus æditis pugna committitur. Ala regia familiarium erumpentes egregiè ſuſtinent. Erant diſſidentes partes adeò inuicem exacerbati, vt plurimi ex vtraque parte trucidarentur, & multo plures miſerè in corpore vulnerarentur. Sed Muleaſſes impigrè haſtam quatiens, & obuios quoſque ſaucians, in facie vulneratur, quæ res ſuos magnopere perturbauit, & terga vertere coegit. Mox etiam ex Oliuetis frequentes equitum alæ peditumqúe cohortes ſeſe vndique Lofredianis circumdant, in quos noſtri aliquot minora currulia tormenta emittunt. Verum his ſemel diſploſis ad iterandos ictus ſpacium noſtris deeſt. Tanta enim incurrentium Barbarorum vis atque celeritas fuit, vt noſtris animi conciderent, & abiectis armis in paludem ſe conijcerent, ac apprehendendo nauiculas, ſeſe à Barbarorum gladijs eripere niterentur. Eæ nauiculæ profligatis magno vſui erant, quum inſtructæ minoribus tormentis Barbaros diſplodendo terrerent, atque adnatantes exciperent. Lofredius quoque attonito ſimilis equum Tracium natare ſolitum in paludem adegit, vbi à Barbaris confoſſus interijt, & cum eo Carolus Toccus illuſtri Græcorum ſanguine prognatus. Solus ferè omnium Cola Thomaſius conſtanter pugnando occubuit, adhortatus notos centuriones, vt ſecum potius decoram mortem oppetere, quàm in paludis cœno perire mallent.

Amidas à Touarre pacem fruſtra petijt.

Muleaſſes ſuo cruore & multo puluere fœdatus, quum inter turbam terga vertentium profugeret, vnguentorum odore agnitus & captus eſt. Deſiderati ſunt ex ea cæde mille trecenti. reliquos Touarres veſtiendos recreandóſque curauit, & non multò poſt in Siciliam tranſportari iuſſit. qui pedibus tandem Neapolim reuerſi, eam cladem miſerabilem fecerunt. At Amida victor patrem adempto oculorum lumine excæcauit, candenti ſcalpello proſciſſa vtriuſque oculi pupilla. Eandem fraternæ ſeuitiæ iniuriam tulerunt, Nahaſar & Abdalas cum Muleaſſe patre capti. Poſtea Touarri ſignificauit apud ſe ſeruari paucos imberbes captiuos, quos ei tradere cuperet, & in his è Rabatinorum ordine circiter viginti equites Chriſtianos, quos cuſtodiæ antea tradidiſſet, tanquam in fide patris perſeuerantes. Promiſit etiam ſe eandem amicitiam ijs conditionibus cum ipſo, quam prius pater, ſeruaturum. aliquam etiam pecuniam repræſentauit, quæ ſtipendij nomine præſidiarijs Hiſpanis ſoluerentur. Ad hæc quoque reſtituta ſunt cuncta Lofredij vexilla, cadauerqúe eius ad ſepulturam remiſſum eſt. Dedit etiam obſidem filium Sehitem annorum nouem. ea tamen conditione, ſi ex his inducijs pax eſſe non poſſet, & inde bellum oriretur, vt Touarres Sehitem ſibi incolumem redderet. Impetrata quoque ſunt Lofrediana tòrmenta, ne Tunetanis hoſtibus aliquando prodeſſent. Eæ induciæ, etſi non iniquæ, & à multis probarentur, tamen Touarres non ex dignitate Cæſaris eſſe ſtatuebat, vt is regno potiretur, qui immani perfidia nefarioqúe ſcelere, id contra Cæſaris authoritatem occupaſſet. Itaque noua conſilia agitat, accerſendumqúe legitimæ hæreditatis regem ſtatuit, qui nutu Cæſaris, Amidæ iniuria offenſi, apud Tunetum imperaret.

Abdemelech rex Tunetanus.

Erat apud Numidas Abdemelech exul, ab eo tempore quo Roſcetem ad Barbaruſſam

baruſſam confugiſſe diximus. Hunc quòd eſſet Muleaſſis germanus frater, ad ſpem 1544
regni euocat, confiſum Anemſehæ Numidarum principis opibus, qui Abdamalachum benignè hoſpitio ſuſceperat. Nec oblatæ occaſioni deeſt ille, hortante præſertim Numida, & prædicentibus iam pridem Aſtrologis eum regem euaſurum, & in regia Tuneti moriturum. Patrandæ verò rei tempus opportunum aduenisſe videbatur, quod tum Amida ad Biſertam profectus, vt ibi piſcoſi lacus vectigal exigeret. Itaque Touarres vt pactionis fidem ſeruet Schitem puerum Tunetum remiſit, excipiturqúe ab eo Abdemelech, qui noctu Guletam peruenerat. proximo die cum globo Numidarum ad vrbis portam peruolat, ingreſſusqúe ſtatim ad arcem contendit. Nec eum portæ cuſtodes morantur, rati eum eſſe Amidam, qui à Biſerta rediſſet. Nam Abdemelech totam faciem linteis ſudarijs inuoluerat (Pœnorum more) vt ora à ſolibus puluereq; defendat. Eo cognito atroniti cuſtodes illico trucidantur. atque ita Abdemelech deterritis cæteris rex ſalutatur. Is ante omnia Schitem puerum cuſtodiæ tradit, & in eandem formulam Touarri tributum pollicetur, qua Muleaſſes à Cæſare regnum accepiſſet, eiqúe in partem ſtipendij aureorum ſex millia dinumerat. Nec multo poſt in lethalem morbum incidit, & trigeſimo ſexto die regni vita excedens regio funere elatus eſt. Poſtea amici & Tunetani, monente Touarre, Mahometem eius filium annorum duodecim regem crearunt, eiqúe ſtatim adhæſerunt, qui ætatem eius regerent muneráq; rerum publicarum ex arbitrio obirent, Abdalaget interfecti Maniphetis frater. Meſuar, Scyriſſus, & Ioannes Perellus ex equitum Rabatinorum ordine, patria Tarentinus.

Amidas regnū recepit.

His quatuor cuncta parebant. ſed Meſuar intempeſtiuæ prudentiæ conſilium coquens. quum diceret Tunetanę ciuitati non puero rege eſſe opus, exitium ſibi cito peperit. nam præoccupantibus collegis eſt interfectus, ea crudelitate vt nec propinquis nec clientibus eius parceretur. Eo ſublato cæteri triumuiratum tyrannidis condiderunt. Perellus quoque gynæceum inualit, & Amidæ omnes concubinas vitiauit. ſingulari cum dolore Amidæ, qui Tuneto excluſus errabūdus ad Leptim, ac inde nauigijs ad Sceccum Gyrapolitanum Mœnicis peninſulæ principem confugerat, paſſim ab omnibus opem implorans ad regnum repetendum, quod à nefarijs hominibus perfidia occupatum vaſtaretur, quum regi puero impotenter dominarentur. Hæc eadem vera Tunetani ſentiebant, querebantúrq; de Meſuar morte, qui pater patriæ nefarie fuiſſet interfectus. Eodem tempore Muleaſſes pædore carceris miſerabilis à fratris filio rege impetrauit, vti arce egredi templumqúe adire ſibi liceret. Nec diu poſt quum Bernardinus Mendocius Hiſpanicæ claſſis præfectus ad Guletam applicuiſſet, expetente Touarre è templo ad ſtagnum atq; inde nauigio ad Guletam eſt perductus, vt conſultationibus intereſſet, quibus arma aduerſus Amidam totiúsq; eius oræ Turcas pararentur Paulo ante Muleaſſes filiam Meluccam, Touarre auſpice puero regi vel improbantibus Tunetanis deſponderat. Ea res ciuium animos ita exacerbauit, vt Amidam literis euocare maturarent. quibus ille confiſus è Gyrapoli profectus, biremibus Turcæ prædonis, qui Claudus dicebatur, Leptim aduehitur, atq; inde coacta equitum manu Tunetum peruenit, tanta celeritate vt regi puero vix euadendi, & ſcapham aſcendendi tempus relinqueretur, cunctáq; ei paterent, neć quiſquam arma corripere, aut hiſcere auderet. Primum omniū Amida Perellum è latebra erutum abſciſſis virilibus in foro cōburi iuſſit. nec tamen Perellus, oblato vitæ munere, à Chriſtiana religione deficere voluit. Nec multo poſt Maniphetem quæſtione habita interficit, atq; ita vrbis prętorem, & circiter quadraginta ex Rabatinorum ordine. Tanta quoq; libido efferbuit, vt nec ſorori parceret, & in omnem ſexum crudeliter ſæuiret.

Muleaſſes in Siciliam relegatus.

Cęterùm Muleaſſes non diu apud Guletam ſubſedit, Touarris auaritia offenſus. querebatur enim ab initio depoſitam apud eum regiam Gazam, nequaquam integra fide tā iniquè à fortuna mulctato reddidiſſe, pretioſę q; ſupellectilis partē, cum inſignibus gemmis, certóque auri pondere ſibi miſero ſubreptam. quum autem

1543 Touarres eam contumeliæ iniuriam multis argumentis diluere properaret, eò res est perducta vt Touarres ab rege peculatus apud Cæsarem reus efficeretur, & vterq; in Germaniam contenderet. Verùm Cæsar ad æquitatem facti controuersiam adducens, composita lite eo exitu vtrumq; dimisit, vt Touarres ex Guletæ præfectura detractus sit, Muleasses verò in Siciliam perduceretur, publico sumptu Siculorum alendus. Filius autem eius Mahometes, qui obses fuerat, ad vlteriores Numidas Lentigesiæ aulæ propinquos, vt fraterni imperij successum tutus ab insidijs expectaret, auijs itineribus confugit. Hácq; ratione Tunetanum regnum iterum ad tempus pacatum fuit. Dum autem in vicinis Africæ littoribus hoc modo bellum gereretur, Melitenses equites summa fortitudine res sibi commissas expediuerunt, atque Tripolim vrbem contra Barbaros egregiè defenderunt. quin etiam sæpius sua classe excurrentes Turcicos pyratas interceperunt, atque diligenter prospexerunt ne Respublica Christiana in locis maritimis damno aliquo à Barbaris afficeretur.

Cæsar & Gallus pacē constituunt. Cum hoc modo Barbari varijs in locis grauissima bella gererēt, Christiani quoque infausto consilio infestis armis sese inuicem petebant. Cæsar siquidem & Henricus Angliæ rex, antiquis & recentibus odijs incitati, aduersus Franciscum Gallum ita consenserant, vt viribus consociatis, vno tempore diuersas regiones Galliæ irrupturi, exuturiq; procul dubio eum magnæ partis Galliæ regno putarentur. Cæsari militabāt Mauritius Saxo, Albertus Brandenburgicus, Martinus Rossemius, Vvilhelmus Fürstenbergius, Maximilianus Buranus, & Cōradus Hessius ex Germanis. Ex Hispanis autem Aluarus Sandæus, Aloysius Peretius, & Alfonsus Viuesius. Ex Italis Ferdinandus Gonzaga & Alfonsus Vastius. qui omnes maximis copijs equitum & peditum confluxerant. Gallus autem Petrum Strozzam Florentinum & Petrum Maciam Roscium ad suas partes traxerat. omnis tamen regis fortuna & salus in Heluetiorum phalange constabat. Itaque infestis animis vtriusque Monarchæ exercitus concurrentes multa oppida & vrbes expugnarunt, atque aliquoties iustis copijs prælium commiserunt. Id quum Iohannitarum equitum ordo magno dolore perciperent, sæpius per legatos Pontificem adierunt & petierunt, vt tandem funesto huic bello finis imponeretur, ne Turca occasionē adeptus Rēpublicam Christianam pessundaret. Itaq; tandem Pontificis & multorum principū intercessione apud Crepinium in Suessionibus castellum pax sancita, astipulantibus vtrinq; mutuo sacramento Cæsarianis & regijs ei negotio præpositis. summa erat vt vterq; veterum odiorum memoriam ex animis expellerent, & nouo affinitatis vinculo iungerentur. Promittebat Cæsar se aut filiam, Philippi Hispaniæ regis designati sororem, Carolo Aureliano nuptui daturum, cui dotali nomine Belgarum regna obuenirent, aut si quid hanc affinitatem impediret, loco filiæ, Ferdinandi regis filiam, quæ dotali iure Mediolanensem principatum secum traheret. Contigit pax exoptata 14 calend. octobris anno partæ salutis 1544.

Georgius Schillingus princeps imperij constitutus.

Constituta pace Ioannes de Homedes Hispanus 46 ordinis Iohannitarum princeps Maltam insulam ædificijs exornauit, atque aliquot munitionibus auxit. Ordinis etiam leges restaurauit, multis alijs insuper communi equitum consilio additis. In primis verò curauit, vt ordinis domus hinc inde in prouincijs per viros strenuos & honestos administrarentur. Accidit autem vt & Ioannes ab Hatstein prior Alemaniæ, qui per 40 annos ibi præfuerat, pauló post centenarius moreretur. Susceperat is ordinem Rhodiorum cum alba cruce ante septuaginta sex annos Rhodi, atque suis virtutibus omnibus innotuerat, ita vt etiam sub mortem Maximiliani primi Cæsaris Imperialis Camerę præses ordinatus fuerit, ne motus aliquis maior in Germania vacante sede regia oriretur. Hinc etiam

factum

factum vt Rhodij ipsum in Melita insula ordinis principem eligere voluerint, nisi per legatos ætatem causatus liberationem obtinuisset. In eius locum hoc tempore Georgius Schillingus Carolo Cęsari charissimus substitutus fuit, qui ante 52 annos quoque Rhodi in equitum ordinem venerat, atque terra marique præclara virtutis opera Christianis pręstiterat. In primis verò in Tunetana expeditione Rhodiorum classi præfuerat, ac magna præda onustus Melitam redierat. Hinc etiam Caroli voluntate Tripolim Africę multis annis gubernauit, & Barbaris terrori fuit. Erat is linguæ Arabicæ & Turcicæ peritus, vnde etiam Muleasses aliquot literas ei misit, atque se & regnum commendauit, cum adhuc arcem Tripolim gubernaret, atque Magnus Baliuus Germanicę prouincię esset. harũ formulã mihi transmissam & ex Arabica in Latinam linguam vtcunque versam huc subijcere placuit, vt Arabum scribendi ad nostros consuetudinem, & huius viri apud Barbaros authoritatem cognoscamus. 1544

Muleaßis literæ ad Schillingum.

In nomine Dei omnipotentis. Nos Muley & haczen. Rex Tuneti, Arabũ, &c. Deo omnipotenti, cui in omnibus nos offerimus, gratias semper agimus. Vobis itaque strenuo, nobili & famoso, inter Christianos viro, priori Germaniæ, in præsentiarum Castelli Tripolis gubernatori, salutem precamur, & denuò nos offerimus, ad ea omnia quæ vobis grata fuerint, & ex nobis dependeant cum maximo amore & voluntate (prout semper fuimus) paratissimos. Et vos certos reddimus qualiter ad nos aduenit quidam ex hominibus ex Xerza, & nobis nunciauit, qualiter ferebat ad nos nonnullas vestras literas, quæ sibi in itinere ablatæ fuerunt: cuius relationi credentes, ipsum examinari fecimus, an de substantia & continentia literarum esset expers: qui subiunxit, pręd ictas literas, hoc continere, Quod homines ciuitatis Tasoræ ad vestrum Castellum Tripolis venissent, offerentes & subijcientes se nostro dominio, dum tamen habeant ex vobis & nobis, securitatem & tutelam. ad quod, si sic est, sic ex parte nostra respõdemus, quòd nos præbemus eis securitatem, & volumus esse tutos, absque aliqua exceptionis clausula, remouẽtes à corde nostro omne odium & iram, si qua propter eorum rebellionem fuit. Et vos precamur, vt ex nostra parte, illis possitis polliceri, ad quod plenam authoritatem vobis præbemus, gratum & ratum habentes, quicquid super hoc feceritis pepigeritis, & tractaueritis cum ipsis. quod non solum ex nũc, prout ex tunc facimus & concedimus ipsis Tasorinis, sed etiam quibuscunque alijs personis, istius nostri regni Tuneti & Tripolis, in præsentiarum rebellibus & inobedientibus. Existimãtes vos in dicto Tripolis regno, pro nostra persona, ad præmissa.

Insuper vos certiorem facimus, qualiter habemus à Cæsarea Maiestate, saluum conductum, aut securitatem & tutelam, super omnibus illis quibus placet, ad nostra seruitia dominium & obediẽtiam venire. quod ex ipsius & ex nostra parte omnibus huiusmodi concedimus, prout suprà dictum est. Præterea vos certioramus, qualiter non sumus obliti istius nostri regni Tripolis, quandoquidem, Deo dante breui prouidebimus de antiquo nostro duce aut Castellano, cum tot copijs exercitus, quot in præsentiarum facultas concedit, vt possint vindictam sumere ex nostris & vestris inimicis: & erit talis persona, quę & vobis, & nobis grata sit. Et quia perspecta nobis iamdiu integritas vestra, nos inducit ad credẽdum, quòd vbi vos estis, est persona nostra, circa indemnitatem & conseruationem istius nostri regni, aliud ad præsens scribendum nõ restat. Id solum vos precamur, vt vxorem & filios, nostri & amici & familiaris Nariff habeatis in protectione, & vos illis propiciũ prębeatis. Et si quid sibi necesse fuerit, aut ipsi indigeant, omnia ad computum nostrũ date, quia bene data erunt. Et quod hactenus pro eis fecistis, gratum nobis fecistis. Non aliud vltrà. agimus gratias omnipotenti Deo, qui nos manuteneat & conseruet. prout semper fecit. Et vobis felicem vitam & honores precamur. De la nostra Ciuidad de Tunez ab 22. de Septembre anni 1546. To & Rey. Ego Rex.

Pari ratione Georgius postea in Algerano periculo Cæsari adfuit, atque magnam partem classium in summa tempestate conseruauit. Itaque Carolus eundem

1545 amauit, eius virtutes passim prædicauit, & Hatstenio succedentem inter principes Imperij Romani suscepit, cum omnibus eius successoribus, atque regalia concessit aliquandiu ab antecessoribus neglecta, quo sua iura per Germaniam conseruaret, & à nullo alio principe aut Republica impediretur. Id quod etiam Pontifex Romanus approbauit. Habet Ioannitarum ordo in Germanica natione (cui & Bohemica & Vngarica ascribitur) quinquaginta domos, & in his media pars ab equitibus strenuis huius ordinis gubernatæ, qui omnes huius principis iussa amplectuntur. Ipse verò princeps sedem Heytershemij obtinet, arce elegantissima in plano loco, medio fere itinere inter Basileam & Friburgum Brisgaudiæ sita. circa eandem etiam princeps octo pagos cum suprema iurisdictione possidet, atque subditis per viros doctos ius administrat.

Bellum Smalkaldicum. Eodem tempore Carolus imperator nihil prius habuit quàm vt religionis controuersia inter Christianos (præsertim in Romano Imperio) componeretur, itaq; cū Paulo pontifice conuenerat vt conciliū Tridenti celebraretur. Cum autem Germani, qui Euangelici dicebantur, locum suspectum haberent, & iudices respuerēt, Cæsar primo Vvormatiæ, post etiam Ratisbonæ Imperij comitia indixit, in quib. tamen pauciores principes comparuerunt. Itaq; Carolus minus obedientes armis cogere, atq; eam controuersiam bello finire statuit. Tum etiam Gerardum Veldutchium virum prudentem ad Solymannum Turcam ablegauit, vt ab eodem inducias aliquot annorum ipsi & imperio impetraret. Paulus Pontifex ad hoc bellum Cæsari pecuniam, arma, & copias instructas suppeditabat ex Italia. Aderant quoq; Hispani, & Belgę. præterea Iohannes & Albertus Brandenburgici, atq; Austrię & Bauariæ principes, qui instructos equites & pedites adduxerunt. Nec etiam Germaniæ imperiales vrbes cum fœderis Smalkaldici principibus deſunt, qui Ioannem Fridericum Saxoniæ electorem, atque Philippum Hassiæ Landgrauium sibi duces constituerant. Itaq; in Iulio anni 1546 tota ferè Germania in armis fuit, atque ad Ingolstadium Bauariæ omnes exercitus diuersarum partium conuenerunt. Nulli sibi tamen iusto prælio per totam æstatem decertatum, Deo nimirum prohibente, ne tantum innocentis sanguinis funderetur. Cum autem tandem Mauritius Saxoniæ dux cum rege Ferdinando Saxoniam electoris ditionem inuasisset, ac elector domum repeteret, Smalkaldicorum exercitus dissolutus fuit, & in hyberna concessit. Hac ratione factum vt Carolus victor vtrunque ducem Saxonem & Hassum in captiuitatem redegerit, atque alijs principibus & ciuitatibus mulctatis sequenti anno in gratiam receperit.

Augustana comitia. Interea magnæ mutationes in Republica Christiana acciderūt. Franciscus enim rex Galliæ cū Frācorū regnum per annos 32 fortiter administrasset, obijt, atq; Henricus filius successit. Carolus enim Aurelianus frater ante bienniū pestifero morbo decesserat. Hunc etiam Sigismundus rex Poloniæ subsecutus est anno ætatis 81. cū Sarmatarum imperium per 41 annos iustè & sapienter gubernasset. Is regnum filio Sigismundo Augusto tradidit, qui ex Iagellonis Lithuani stirpe fuit vltimus. Fuerat Iagello ad regnum Poloniæ suscipiendum olim accitus, ita vt cum religione nomen mutarit. nam in Baptismate Vladislaus erat dictus. Eo tempore Cæsar Augustæ Anno 1548 comitia celebrabat, atq; religionis controuersiam frustra componere satagebat, composita formula quadam religionis, per viros aliquot doctos, qua interim Euangelici in suis Ecclesijs vterentur, donec in Tridentino cōcilio aliquid certi definiretur. Eò Muleasses expulsus & excęcatus rex Tunetanus ad Carolum ex Africa venit, atq; miserabilem suum statum exposuit. hunc enim ante decimum tertium annum Cæsar in regnum reduxerat. Neq; multo pòst etiam alter filius eò peruenit. Tū etiam Maximilianus Ferdinandi regis filius natu maximus, multisq; Heroicis virtutibus conspicuus, Augusta profectus in Hispaniam contendit, vt natu maiorem Cæsaris filiam Mariam in matrimonium ducat.

Motus in Africa. Sequenti anno iterum grauissimi motus in Africa Melitensibus vicina extiterunt: Itaque Ioannitæ equites summa diligentia classem suam instruxerunt, & nequid

quid Christiana respublica detrimenti à Barbaris acciperet prouiderunt. Erat ibi 1548
Zeriphius quidam, qui à paruis initijs & latrocinijs auctus, & regnum adeptus, vicinum regem Ecsanum finibus expulit, & eius ditionem vi occupauit. is postea exul ad Cæsarem Augustam venit, de sua fortuna conquerens, & opem implorans. id quod Cæsar ei liberaliter est pollicitus. Cum autem Augustæ nihil certi in religione statui posset, multique principum præsertim Mauritius Saxoniæ elector discessisset, Carolus Cæsar quoque abijt, atque in Belgiam profectus Bruxellis substitit, vbi Philippus filius Hispaniarum rex amplissima pompa ad patrem peruenit. Eum Cæsar per Flandriam, Hannoniam, & Atrebates circumduxit, in eiusque fidem populum per iusiurandum adigit. Post Antuerpiam simul ambo redeunt, vbi etiam Melitenses equites Philippo protectori suo per legatos gratulati sunt. Paulo pòst quarto idus Nouembris Paulus 3 pontifex, anno ætatis 82 obijt, atque Ioannes Maria Montanus Gallicarum partium in eius locum electus fuit, qui prius Tridentino & Bononiensi concilio præfectus fuerat. Is se Iulium tertium appellauit. Ne itaque maiores motus per Europam fierent, denuo Cęsar Imperij comitia Augustæ indixit, atque ipse ad exitum Maij vnà cum filio Bruxella discedens eo contendit, adducto secum Saxoniæ duce captiuo, Landgrauio autem Mechliniæ relicto. In eo Cæsar proponit de continuando Concilio, & de mulctandis contumacibus, inter quos Magdeburgenses nominabantur. Verùm principes aliqui se Concilium non aliter probare dicunt, nisi Augustanæ confessionis Theologi non solum audiantur, sed decidendi quoque potestatem habeant, vt pontifex Concilio se submittat, neq; præsidis locum obtineat, & iusiurandum Episcopis remittat, quo libere suam sententiam dicant.

Dragutus per Melitenses Africa expulsus.

Dum hæc Augustæ fierent, Dragutus nobilis pyrata Turcis confœderatus pacē in Africa & in mari mediterraneo turbauit, atque vrbem Africam dolo occupauit, quæ olim parua Leptis aut Aphrodisium dicebatur: postea quoq; sese Solymanno Turcæ coniunxit, atq; auxilia ab eo impetrauit. Itaq; Cęsar Sicilię proregem admonuit, vt exercitum conscribat, atq; hosti in tempore occurrat, ne Christianorum maritima ora à Barbaris latius vastentur & occupentur. Itaque is instructam classem parauit, atque Melitenses equites vt idem facerent adhortatus est. Id cum gnauiter fecissent, viribus coniunctis in Africam traiecerunt, atque vrbem prius à Draguto occupatam obsiderunt, & tormentis acriter oppugnarūt, ita vt turres & mœnia ea fulminatione corruerent. Cum autem aliquandiu ibi perseuerarent, ac Dragutum imminere, & nouas copias adducere audiuerunt, accelerandum sibi esse viderunt. Itaque quarto idus Septembris anni 1550 terra marique milites immittunt, & aliquot horarum spacio vi capiunt, multis hostium interfectis & captis. Septem millia incolarum in captiuitatem abducta, atque tormenta bellica cum maxima præda à nostris inde auecta. Postea Aphrodisium solo æquatum, ne Christiani magnis sumptibus eam vrbem contra Barbaros tueri cogerentur. Dragutus verò vrbe & opibus exutus ad Turcam confugit, & Byzantium cum paucis suorum peruenit. Ea res noui belli occasionem dedit, quod Turca non in Cæsarem modò sed in Ferdinandum quoque regem suscepit. Nam Solymannus Dragutum humaniter susceptum consolatus est, atque statim naues, arma, & milites parare iussit, vt denuò in Africam reuertatur, atque amissam vrbem recuperet, & in primis Crucigeris Ioannitis noceat, qui vbique sibi & socijs nocere, atque propositum impedire sint soliti.

Melita frustra à Turcis tentata.

Hoc modo Dragutus ingenti classe instructus Melitam rectà contendit, atque arcem vi aut dolo occupare conatur. Id autem cum Iohannes ordinis princeps per exploratores intellexisset, subitò equites suos in stationes disposuit, classem exornauit, atque insulæ incolas adesse iussit, vt Barbaro irrupturo tempestiuè occurrerent. Paulo pòst Turcica classis comparet, atque arcis præsidiarios per legatum ad deditionem hortatur. Verùm illi gnauiter respondent, atque tormentis Barbaros infestare incipiunt. Id cum Dragutus percepisset, classem propius admouit,

1548 uit, atque magnis bombardis turres arcis destruere incipit. Cum hoc modo per aliquot dies frustra arcem oppugnasset, atque Melitenses tanta vi & animi magnitudine pilis ferreis eius naues concuterent, incepto destitit, atque rectà fugienti similis in Africam deflexit. Melite adiacent aliquot paruæ insulę, in his est pręcipua Gaulos, quæ triginta millibus passuum ambitu patet. Hæc occasum versus quinque millibus passuum à Melita distat freto intercurrente. Itaque Barbari Melita repulsi eam insulam capiunt & vastant, sex millibus inde mortalium in miseram seruitutem abductis. Eo tempore Tripolis insula Melitensium studio & labore contra Barbaros defendebatur, quę olim Leptis magna dicebatur. itaque eandem vrbem oppugnare, & in suam potestatem redigere statuit. Iudicabat enim id quod erat, nimirum fortissimos equitum Melitam prius euocatos, vt insulam eam principis & ordinis primariam sedem tuerentur. Hinc vrbem terra mariq; grauiter oppugnat, recentes milites fessis & vulneratis submittens, ita vt præsidiarij non virtute, sed multitudine victi de deditione cogitarent. Barbarus quoque eosdem incolumes cum sarcinis dimisit, & Tripolim arcem & oppidum, quod sæpius infestarat, occupauit. Cum enim Melitenses longius distarent, neque Cæsaris classis ad manum esset, insidias veriti, sese continuerunt, & meliora tempora expectarunt, præsertim cum Turcica classis mare Africum longe lateq; occupasset.

Magdenburgum obsessum. Eodem tempore ex Hispania Augustam venit Maximilianus gener Cæsaris, & rex Bohemiæ designatus, per absentiam à patre Ferdinando rege euocatus, quē inter atque Cæsarem actio tunc erat ardua, de imperij successione. Cæsar enim, qui sciret quanti esset momenti Germaniæ coniunctio, filium hæredem, qui tam latis & diuersis finibus esset regnaturus, hoc veluti firmamento stabiliri cupiebat. Ferdinandus autem rex qui spectaret idem, neque suam neque sanè filiorum expectationem atque commoda diminui oportere iudicabat. Porrò Maximilianus qui egregiam indolem præ se ferret, & multas calleret linguas, Germanicam in primis, & morum elegantia polleret, admodum erat gratiosus & popularis. Tum etiam bellum ab Imperio contra Magdenburgicos decretum. Mauritius quoque elector publico nomine belli summæ præficitur. In bellum vero decernitur aureorum sexaginta millia menstrua, proque sumptibus iam factis persolui iubentur millia cētum. Propterea is continuò magnis viribus rem gerit, & constructis aliquot castellis, vt in ijs milites hyemarent, in nouembri vrbem aggreditur. Fuit vrbs per integrum annum obsessa, & aliquoties frustra oppugnata. Tandem verò fortiter resistē tibus pax restituta. Tum etiam militi præsidiario fide publica fuit cautum, vt tuto abire liceat, atque ciuibus Euangelica doctrina permissa. Ad hunc modum liberati Magdenburgici pręter multorum expectationem summam nominis gloriam apud exteras nationes adepti sunt, quod propè soli per omnem Germaniam, exemplo suo docuissent, quid constantia posset. Eo etiam modo patres in Tridentino concilio, qui vndique Euangelicorum Theologos euocarant, atque in controuersis fidei articulis cum eis disceptarant, decreta sua minus expedire, atque hinc inde Ecclesijs docendi formulas præscribere potuerunt, dum illæ Magdenburgicorum exemplo, saltem vtriusq; Testamenti & primorum conciliorum doctrinam amplectendam, & publicè docendam statuerent.

Georgius Monachus occisus. Sub finem huius anni Georgius Episcopus Varadiensis, nuper factus Cardinalis, è medio tollitur, ob societatis Turcicæ suspicionem, domi suæ confossus. Eius cædis author fuit Ioannes Baptista Castallius Italus, quem Cæsar iam ante in Vngariam miserat, vt Ferdinandum regem ope consilióque iuuaret. Nam vxor vidua Ioannis regis Isabella, quum Transyluaniam ægrè se posse tueri videret, pacta cum Ferdinando rege, summam administrationis ei permiserat, & traditis ornamentis insignibusq; regni in Poloniam redierat. Hac ergo ratione totam penè Transyluaniam Ferdinandus occuparat, adiutore Varadiensi præsule. Sed quia post ille noua consilia moliri visus est, & dominatum affectare, vitæ discrimen adijt. Sequenti 1552 anno Heinricus Galliæ rex bellum cum Cæsare restaurauit. Cui se etiam Au-

gustæ

gustæ Saxoniæ dux, Vvilhelmus Hassiæ Landgrauius, atque Albertus Branden- 1549
burgius coniunxerunt, propterea quòd neque Saxoniç duci neq; Philippo Hassio à diuturna captiuitate liberationem impetrare potuerant. Atq; principes Germani cum ijs militibus, qui prius Magdenburgam oppugnarant & defenderant, per Rotenburgum, & Norlingam Donauertum petunt, rectà Cæsarem Oeniponti existētem inuasuri, quacūq; transirent, suam in potestatē oppidanos redigunt, & ijs quos antea Cæsar delegerat abrogatis, nouum magistratum instituant, simul pecuniam eis & tormenta imperāt. Hac ratione etiam Augustam Vindelicorum occuparūt. Vlmam tamen frustra tentarunt. Postea principes alpes petunt, & circa Fiesam Cęsarianas copias prælio superāt, & Erebergum arcem per ditionem in potestatem redigunt. Itaq; Cæsar cum Ferdinando fratre noctu maxima celeritate Oeniponte tumultuarie discedunt, atq; Villacum sese recipiunt. sic Mauritius Oenipontem in gressus Cæsaris & Hispanorum bona diripuit.

Eodem etiam tempore Heinricus Galliæ rex astu Metim vrbem Imperij occupauit, & per Lotharingię fines cū maximo exercitu Tabernas quinto nonas Maij quatuor ab Argentorato milliaribus ditionis episcopi oppidum venit. postulauerat antea ab Argentinensibus vti rebus necessarijs exercitui subuenirent. Ea de causa Sarburgum ad eum legati missi, qui certum frumenti modum atq; vini deferrent. Argentinenses in hac Galli expeditione ad quinq; millia militum illico conscripserant præsidij causa, deinde multa tum publica tum priuata ædificia circa vrbem, & quicquid prospectum impediebat, vel hosti poterat commodare, demoliebantur, & qua parte cum primis necesse erat nouam vrbis munitionem instituebāt. Qua re animaduersa, Galli Nonis Maij promotis castris Hagenoam, inde Vvissenburgū petebant. Huc ad regem venerunt legati, à Palatino principe, Moguntino & Treuerensi episcopis, & à Cliuensi ac Vvirtenbergico ducibus petentes, vt rex ab agrorum vastatione abstineret, & miseræ multitudini parceret, cum profiteatur se libertatis Germaniæ causa belligerari. Interea Cæsar per Ferdinandum cum Mauritio & foedus de pace Lintij agebat, quæ etiam tandem sub finem Iulij Passauij conciliata fuit. Itaq; Gallus relicta Germania denuò per Lotharingiam domum redijt. Albertus tamen Brandenburgicus pacem exosus, Norinbergenses & Moguntinum electorem inuasit, & passim in Rhenensi tractu plurimas turbas dedit, atq; Vormaciam & Spiram in potestatem redegit, postea quoq; Francofurtum obsedit. In ea autem cum Cæsare transactione Ioannes Fridericus Saxo, & Philippus Landgrauius libertatem receperunt, & in suas prouincias remissi fuerunt.

Gallus Metim occupat

Dum Christiani hoc modo ciuilia bella exercent, Turcæ munitiora Vngariæ loca contra pacis rationes occupare conantur, pręsertim cum Ferdinandici multis iniurijs lacessiti Temesuarum & Zolnockum arces in suam potestatē redegissent. Itaq; Barbari primo Temesuarū recipiunt, & præsidiarios contra datā fidem obtrūcant. mox etiā Zolnockum à nostris relictū occupāt. Nostri enim sese in arcē Agriā receperant, atq; ibidem Turcis resistere statuerant. Vnde Stephanus Zoltai, Caspar Peteu, & Georgius Bornemissa cum duobus millibus fortium militum se eò cōtulerant. Id cum Halibassa cognouisset, triginta quinq; millibus Turcarum arcē inuadere, & summis viribus oppugnare constituit. Cum etiam 10 die Septemb. Anno 1552 eo peruenisset, arcem obsidione cinxit, & murum vndiq; tormentis concutere cœpit. At re minus succedente cuniculis egit & nihil intentatum reliquit vt vi in arcem irrumperet. Verùm omnia frustra. nam nostri duce Stephano Dobo oppugnationes fortiter ferebant, atq; hostes sua virtute egregie repellebant. Cum hoc modo Turcæ nihil efficerent, tandem in festo S. Michaelis viginti octo signis delectis Agriam denuò oppugnarunt, & à nostris victi turpiter recesserūt. Accidit autem forte vt 24 cadi pulueris bombardici igne correpti plurimum damni in arce darent, atque aliquot duces auferrent. At nostri illico accurrentes, læsos consolati sunt, & loca disrupta resarciuerunt. Tandem Turcæ 12 octobris per integrum diem arcē oppugnarunt, atque spe prædæ nihil intentatum reliquerunt vt loco potirentur.

Turcarum strages.

Verùm

1554 Verùm nostrorum virtute maxima cęde repulsi sunt. Postea promissis agere cœperũt, ac vt se dederent nostros hortati sunt. cum autem nihil efficerent, atq; suas literas exustas audiuissent, ad vltimum prælium sese instruxerunt. sed denuò effectum vt magna sanguinis effusione vincerentur. Itaque tandem post sesquimensem vasis collectis obsidionem soluerunt, & sese Pestum receperũt. Duodecim millia globorum inuenta quibus murum concusserunt. Perierunt ad sex millia Turcarum in ea oppugnatione, cum ex nostris tantum trecenti desiderarentur. Ea victoria Ferdinandus rex plurimum lætatus est, atque Stephanum Dobonum Vayuodam, & præfectum Transyluaniæ constituit, alios vero milites officijs militaribus honorauit, aut pecunia liberaliter donauit.

Christianorum ciuilia bella. Pace confecta Carolus Cæsar maximis copijs Metim vrbem mense Octobri obsidere cœpit, atque Albertum Brandenburgicum cum 50 signis ad suas partes traduxit. Eam vrbem Gallus egregiè munierat, atque forti præsidio defendebat, qui etiam crebras eruptiones fecerunt. Erat tum hyems asperrima & niuiosa, itaq; Cæsar licet numerosissimum haberet exercitum, ab oppugnatione tamen abstinebat, & cuniculis demũ rem tentabat. sed frustra, quum & anni tempus impediret, & hostis per indicium id accepisset. Hyemis ergo intemperie Cæsar coactus sub exitum Decembris obsidionem soluit. ex contagione autem atq; frigore propè tertia pars exercitus miserè perijt, magno Turcarum commodo, & Christianorum dãno. Nec tamen id sufficiebat, verùm passim ciuilia bella inter Christianos recruduerunt. Nã Gallus maximum bellum in Belgia contra Cæsarem suscepit, & aliquandiu vario Marte gessit. In Italia quoque in Taurinis & Hetruria peracre bellum gerebatur. Conabatur enim Cæsar Senas, quæ eiectis Hispanis Gallorum opera sese in libertatem asseruerant, recuperare. Vnde etiam Neapolitanas copias in Hetruriam misit, & vnà cum Florentinis Senas obsidere iussit. Ibi etiam regis exercitus mẽse Augusto, cui Strozza præerat, à Cæsarianis magna clade profligatus fuit. Quin & in interiore Germania Albertus Brandenburgicus cum Mauritio electore Saxoniæ ingens bellum suscipit, atque tandem prælio inito penes Mauritium (qui vinceret equitatu) victoria fuit, sed ipse sclopeto traiectus ilia, biduò post vitam finiuit, magno Germaniæ incommodo, cum egregius ille princeps Turcis obijci potuisset. Nam Barbara gens Anno 1553 ingenti classe mare Siculum infestum reddebant, atque Melitenses, Calabros, Corcyreos, & Siculos plurimum molestabãt, quibus tamen illi fortiter occurrebant, & sua littora à Barbaris defendebant. Interim tamen Deus Solymannum Tyrannum grauiter domi afflixit atque ad eam insaniam redegit vt proprium filium Mustapham laqueo sustulerit, suspicans eundem cum Sophy Persarum rege clancularia consilia suscepisse.

Philippus Angliæ regi nam vxorem duxit. Cum hæc hinc inde magna Christianorum sanguinis effusione fierẽt, Philippus Cęsaris filius ex Hispania classe in Angliam appulit, & quarto pòst die Vintoniam vbi regina eum expectabat venit. Postridie reginam adijt, & altera die D. Iacobo sacrata Anno 1554 regio apparatu cum eadem nuptias celebrauit. Aderat Albanus & alter Cæsaris legatus, qui inter solennia festa palàm dixerat, à Cæsare regnum Neapolitanum regi filio, nuptiarum causa offerri. Non multo post Cęsar filio quoque Mediolanensem ducatum hæreditario iure possidendum concessit. eius etiam nomine Melitẽses equites Philippo regi per legatos gratulati sunt, atq; se & suum ordinem commendarunt. Obijt autem eodem anno M. Antonius Triuisanus Venetorum princeps, atq; Franciscus Venerius in eius locum suffectus est. Sequenti vero anno Iulius tertius pontifex quoq; decessit, in cuius sedem Marcellus secundus à patribus collocatus fuit. sed tamen non diu sedem tenuit, atq; Ioannes Petrus Caraffa Neapolitanus, qui se Paulum 4 nominauit, successit. cuius pontificatus magnorum in Italia motuum causa extitit. Nam cum pontificij principatus cliẽtes vocari iussisset, & in his M. Antonium Columnam, is ad inimicum veterem ire recusauit, & Neapolim contendit. Itaq; pontifex eum proscripsit, & simul copias in eius ditionem quæ in Equicolis est mittit, Tagliacozzium & Palianum cæteráque ca-

stella occupat. ibiq́ue fratris filium Fredericum Caraffam solenni ceremonia Palia 1554
ni principem constituit.

Postquam Cæsariani & Galli multis in locis, præser- *Carolus Cæsar Germania excedit.*
tim in Belgia & Pedemontana regione, diuturnum bellum gessissent, tandem cum in hybernis essent inter eos de inducijs agi cœptum, quæ etiam in quinq; annos sancitæ sunt, dum ad integras pacis conditiones peruenire possent, in his erat perscriptum vt pōtifici neuter uim faceret, sed in inducijs contineretur. Itaq; milites vtriusq; partis dimissi sunt. Postea quoq; Philippus Cæsaris filius, iam Belgarum possessionem à patre adeptus, totius prouinciæ præfecturam, quę antea Mariæ Cæsaris sororis fuerat, Philiberto Allobrogum principi commisit. Cęsar vero rebus ibi compositis maximis antea curis morbisq; confectus, initio autumni Anni 1556 Bruxellas cōuocatis magistratibus prouinciæ, de corporis sui imbecillitate locutus, filium eis commendauit, & legitimum hæredem & dominum constituit. postea cum duabus sororibus Maria & Eleonora Gandauum profectus est, inde in Selandiam nauigauit. vbi cum dies aliquot egisset cōmodam nactus tempestatem in Hispaniam fœlici cursu peruenit. Est in Hispania Betica regio, quæ Extremadura dicitur, nō procul à Merida. Ibi in loco amœno Collegium est Monachorum quod S. Iusti nomē accepit. Hunc locum sibi delegit Carolus Cęsar, vbi vitam procul à negotijs & strepitu ageret instrumento mirabili oblectatus, in quo omnem cœlestium orbium, siderum, & motuum (additæ etiam octauæ sphæræ motu perpetuo) rationes cōtemplabatur. Cum etiam per biennium ibi vixisset, atq; Imperium fratri resignasset, fœliciter ex hac vita migrauit, anno ętatis 58, & Imperij 39, vir quidem vel maximis imperatoribus comparandus. Eodem etiam mense vtraq; eius soror decessit, pręterea regina Angliæ Maria Cæsaris nurus. Postea Elizabetha eius soror regina electa, quę pontificis religionē abrogauit, & exules in Angliā summa clemētia reuocauit.

Cum Ferdinandus per legatos Agriam arcem fortiter defendisset, atque Turcæ sese ad maximum bellum pararent, pius rex legationem Constantinopolim mi- *Sigethū frustra obsessū.*
serat atq; de inducijs agebat, ne Vngaria misere à Barbaris popularetur. Verū per aliquot annos legati ibidem perseuerantes nihil efficiebāt. Interea præfecti in Vngaria & locis finitimis arma exercebant, ac Babozam arcem munitam dolo occuparant. Idem de Sigetio fieri posse sperabant. Cum autem res minus succederent Anno 1556 id aperto marte efficere tentabant. Erat tum Marcus Horbatus vir strenuus cum fortissimis militibus ibidem in præsidio. Itaque Turcæ ingenti exercitu aduolarunt & 13 Iunij oppidum & arcem obsiderunt. mox etiam tormentis egerūt & horribili boatu muros concusserunt. Verum nostri aliquoties erumpentes plurimos hostium trucidarunt. Accidit tum 20 Iunij vt Turcæ exteriori muro vrbis potirentur, atque sexta impressione facta arcem inuadere statuerent. Vnde nostri periculo animaduerso viriliter denuò eruperunt, & octingentis interfectis, alios ex oppido repulerunt. Nec tamen Turcæ destiterunt. quin viginti millibus plaustris materiam aduehentes fossam arcis implere propofuerunt. At omnis materia à nostris artificioso igne absumpta fuit. Id cum sæpius tentassent, omnis tamen eorum conatus fuit irritus, postea Halibassa admonuit vt se dederent. Cum nec sic aliqnid efficeret 12 Iulij per quinque continuos dies oppugnauit, & recentes fessis semper submisit. At nostrorum virtute Sigetium egregiè defensum fuit. Postea 21 Iulij decessit, ac ex vrbe Quinqueecclesiensi 27 Iulij redijt, ac denuò aliquoties ad murum prælium redintegrauit. Inuenta sunt decem millia globorum immissorum. Verum tandem magna suorum strage duobus millibus optimorum militum amissis obsidionē soluit, ac se in tutiora loca recepit. Ex nostris 120 desiderati tantum. Hacq; ratione eo tempore Sigethum fortiter defensum fuit.

1556 *Ferdinãdi in Vngariã expeditio.*

Antequam Cæsar è Belgia discesserat, Rex Ferdinandus castella quędam in Vngaria præsidijs firmauerat, quasi aliquid à Turcis metuendum præsagiret. qu[illegible] sanè coniectura eum non fefellit. Nam paulo pòst Turca iter in Stiriam direxit, & in tractum Quinqueeclesiensem, expugnauitq; Coppam, & Babozam. Sigetium tamen arx Marci Horbati virtute est defensa. Huius ergo propugnandæ causa & ad arcendas certas & quotidianas incursiones, Rex Viennæ conuentum instituit ex quinque inferioribus & Austriacis nationibus. Præterea alteram in Hungaria Presburgi, postulans vt auxilia ad illam expeditionem conferrent. Interea motus in Vngaria oritur, Bebecco Vngaro authore, propter Erlam in Transyluania & Zipsum. Idcirco Theodericus Marcellus missus ad domandos rebelles cum trecentis equitibus leuis armaturæ, additis totidem Pannonijs Husaronibus, qui primum quidem aliquot vrbes expugnarunt, demum vero in proditionem inciderunt. Postea aperiente se vere Turca Tragam ponte iunxit, & Halibassam cum mille & quadringētis militibus ad Sigetum expugnandum misit. Rex Ferdinandus quoq; duodecim peditum cohortes, Nicolao Poluillero duce, in Sueuia & Austria collectas, adiunctis prærerea grauis & leuis armaturæ equitibus, misit ad Babozam (quæ est inter Stiriam & Sigetium) recuperandā. Hi cum peruenissent Cauischam, & inde Babozā ire contenderent, Halibassa tentabat eos depellere, relictóq; Sigetio ad aliquot menses graui obsidione presso, multa huc tormenta de nocte aduexit. quorum aduentu cognito nostri fortiter cum ipsis manus conseruerunt, inq; fugam compulerunt. Interea Turcæ machinas in eminentiora loca euexerunt, vnde nostris magna sunt illata detrimenta, adeo vt multi præstantes viri, præcipuè ex equitibus, interierint. postea traiecerunt fluuium Rymuiam, sed magna cum suorum cęde pulsi sunt. pugnatum est ferme totum diem, adeò vt iustum prælium fuisse videatur.

Turcarum strages.

Maximas res hic gesserunt Poluillerus, Pucheius, Ruber, & Gylis, qui post cum muneribus sunt equites aurati à rege Ferdinando creati. Cum autem oppugnarent arcem, præter gregarios occubuerunt frater Poluilleri, atque Stainbrunnus Alsatus equitum præfectus. præterea Sigersdorfius, qui peditum ordines ducebat. multi quoque capti fuerunt. Ex Turcis verò plures perijsse putantur, & pręter reliquos magni nominis præfectus Cōppæ. Quanquam vero nostri strenue Campo potiti fuerunt, tamen ob commeatus & pulueris inopiam obsidionem soluerunt, & ad duo milliaria Gorgum vsque instrumentum omne & impedimenta salua reportarunt, ibidem regis consilium expectaturi. His rebus cognitis rex filium Ferdinandum Austrię archiducem cum tormentis, equitibus & peditibus eo transmisit, adiuncto ipsi principe Plauicensi & Carolo Cherotino, qui expugnarūt Carothnam vbi circiter quadringenti Turcæ & Hungari perierunt. Hæc insperata res commouit hostem, vt arces & munitiones Babozam, Sammartinum, Gerosgalum, Seliam, Sanlaurentium, & Caliangen incenderint, tormenta disiecerint, & ad Quinqueeclesiam vrbem confugerint. Respirauit hac re Marcus Horbatus, & eum locum petiuit, multis villis & pagis incensis. incidit autem in turmam Turcarum, à quibus stipendia militi ferebantur, atque his prostratis haud paruam consecutus est prædam. Adamus quoque præfectus, qui prius Albam regalem inuaserat, suburbium cremauerat, & multa pecorum millia abegerat, tunc oppidum Sian aggressus est. ibi ad quingentos Turcas & totidem transfugas Christianos vicit, & magna præda sine vlla suorum clade domum redijt. Iidem pagi à Turcis combusti & deserti sunt, quo via tuta esset, postquam à Sigetio pulsi fuerunt. Post hæc in autumno circiter quatuor millia Turcarum ab Quinqueeclesia profecti, vt aduersus Christianos castra metari velle viderentur. sed opere nihil tentarunt. Itaque cum frigus incesseret, Ferdinandi filius sub finem octobris Viennam redijt.

Philippi & Galli in Italia bellum.

Interea Columna, qui se imparem Pontifici agnosceret, Philippi regis opem implorat. Itaque is Pontifici significauit vt clienti suo paternas possessiones relinqueret, esse enim alias honestiores rationes suos cognatos augendi. quod si ita pergat, sese suis nequaquam defuturum. verum pontifex nec precibus nec minis per-

permoueri potuit. Vnde Philippus Albano proregi Neapolitano mandauit, daret operam, vt & Columna sua recuperaret, & pontificem ad officium reuocaret. Paruit Albanus, atque eo vsque progressus fuit, in Velitris Tibure & Hostia occupatis, vt Romam obsideret, quam etiam capere potuisset, nisi religione retentus pontifici parcendum esse duxisset. Interea pontifex Gallum solicitare, misso ad eum fratris filio Carolo Caraffa Cardinali, non cessabat. Annuit Gallus pontifici, & primùm Aquitanorum cohortes aliquot nauibus impositas submisit, qui ei subsidio essent dum maiores copiæ pararentur. Neque tamen contra inducias se facere vel Gallus vel Philippus existimabant, quod non inter se & suis de rebus, sed vterque pro altero (cui deesse non posset) propugnaret. Sed postea Heinricus Guisanum cum viginti millibus peditum & quatuor millibus equitum Romam contendere iussit, vt pontificem liberaret. qui vbi superatis alpibus in Taurinos descendisset, & secundum Padum exercitus ageret, initio anni 1557 Valentiam peruenit. Quum autem ibi transitum negarent & rem sclopetis è muris gererent, Galli oppidum aggressi ceperunt, impositóque præsidio Romam contenderunt. Ibi aliquot mensibus frustra contritis, Guisanus rege eum in Galliam reuocante, exercitum incolumen initio hyemis reduxit, & Pontifex paulo pòst restituto Columna Philippo regi est reconciliatus. Eo autem tempore Melitenses sedulò mare finitimum custodiebant, ne Barbari Christianis diffidentibus ex improuiso nocerent. 1557

Petierat quidem Heinricus Galliæ rex vt & Solymannus sua classe Siciliam aut Neapolim inuaderet, ac regis Hispaniarum vires distraheret, id quod Turca ob multas causas negarat: nihilominus tamen Piratis, Mauris, & Turcis Africam littoralem incolentibus mandauit, vt maria versus Italiam infestarent, atque vbique prædas agerent, ita vt Siciliæ prorex classem suam in portum Caietanum & Neapolitanum reducere cogeretur. Interea Guisius ordinis Ioannitarum per Franciam prior, atque Cardinalis Guisij, ac Heinrici copiarum Gallicarum præfecti frater, cui Melitensis classis cōmendata erat, quatuor triremibus optimè instructis orientem versus excurrit, atque hosti insidias struere optauit. occurrebant tum ei naues duæ onerariæ varijs mercibus onustæ. eas aggressus deuicit, & in potestatem redegit. Mox etiam quatuor Turcicas triremes offendit, atque horribili clamore vtrinque ædito certamen cum ijs inijt. Tandem Melitenses egregiè vicerunt, ita vt vnam triremem hostium incenderint, secundam submerserint, atque tertiam & quartam vi cœperint. Cum hoc modo victor pro more Melitam rediret, vt classem suam reficeret, atque vulneratos equites chirurgis curandos traderet, cccc aliæ quatuor Turcarum magnæ naues occurrunt, atque prælio decernere gestiunt, vt de occisis socijs vindictam sumerent. Cum autem Prior videret sese prælij aleam vitare non posse, proram fortiter in hostem vertit, & pugnandi potestatem fecit. Quia vero 72 equites grauiter vulnerati, atque aliquot etiam duobus prælijs superioribus interfecti essent, consilio centurionum paulatim decedere ac Melitam versus properare decreuit. Verùm in reditu triremis vna à Barbaris intercepta, in qua 52 equites depræhensi sunt. Ipse vero cum reliquis præda onustus Melitam redijt, atque proxima hyeme quieuit. Sequenti autem vere in Franciam ad ædes suas rediit. Eodem tempore ingentes motus apud Turcas excitati. Nam Bayazethes Solymanni filius ad Sophim perfugerat, vt paterno regno potiretur. At Selimus à patre adiutus fratrem persecutus est, & circa Licaoniam ingenti prælio superauit 40000 Turcarum vtrinque interemptis. Hacqúe ratione motus ad tempus fuit sopitus. *Melitensium cum Turcis varij conflictus.*

Post captam Valentiam renouatum est inter duos potentissimos & Melitensibus gratissimos reges atrox bellum, cuius maturandi occasionem præbuit quod Gallicæ classis præfectus Douacum Belgarum oppidum ex improuiso capere tentasset. vbi etiam magnam pecoris multitudinem abegerunt. Tum verò Philippus sibi in Gallicum bellum incumbendum ratus Aprili mense in Angliam traiecit, & Anglos excitauit vt eorum pecunia & milite ad id bellum iuuaretur, quod & regi- *Galli ad S. Quintinum victi.*

1558 næ vxoris authoritate obtinuit. Itaq; de communi Angliæ procerum consilio missus est fecialis qui Heinrico bellum denunciaret. Ex eo tempore vterq; rex delectibus in Germania & aliis in locis habendis operam dedit: Et ad Gallum Ringrauius & Rifenbergus ad quindecim millia peditum & quatuor equitum adduxerunt. Ericus vero dux Brunsuicensis magnas copias equitum & peditum in Belgiam Philippo adduxit. Gallus ergo aliquot oppidis & castellis occupatis, & in his Lentium ad Atrebates, ad Ambianum castra posuit. Philippus vero Philibertum Sabaudiæ ducem affinem suum præmittit, & summam belli administrandi potestatem attribuit. Is in hostium terram irruens Marienburgum & Guisium oppida munita prætergressus de improuiso Fanum Quintini obsidere cœpit. Qua de re Gallus certior factus, suos laborantes nouo præsidio & commeatu confirmare statuit. Re autem non semel frustra tentata, postremo Anneum Momorantium Galliæ equitum Magistrum, peditatu & equitatu aliisque rebus egregie instructum, eo transmittit. Profectus igitur Momorantius suos iubet hostem leuibus præliis distineri, interea ipse in oppidum quæ voluit immisit. Cùm autem in regia castra redirent, neque longius ab hostium castris abessent, quam quò glandes tormentis emissæ peruenire possent, tormentis dispositis in tentoria Philippeorũ magno impetu displodere cœperunt. Itaque Philibertus equitatum suum in hostes concitat, & in fugam conijcit. Mox etiam pedites aggressus magnam stragem ædidit, & ad tria milia cæpit: inter quos Momorantius ipse cum filio, & Ludouicus Gonzaga fuit præterea Ringrauius Germanorum cohortium præfectus. Aliquot etiam post diebus vrbs ipsa quum deditionem facere nollet expugnata est, & magna cæde passim fœdata. Incidit hæc victoria in 4 idus Augusti. Atq; hæc causa fuit quod Heinricus Guisiũ ex Italia cum copiis domum reuocarit.

Caletum à Gallis occupatum. Hac elade Heinricus territus nouos delectus in Germania, duce Iohanne Vuilhelmo Saxone habuit. Nec Heluetij in tam graui casu regi amico & socio defuerunt. Vbi omnes copiæ in vnum conuenerunt, rex Guisanum omnibus præfecit, eique Termeum Strozzam adiunxit, cuius consilio vteretur. Is igitur mense Decembri rigenteque hyeme educto exercitu, ea specie quasi ad S. Quintinum recuperandum tenderet, statim Caletum versus vrbem Anglorum maritimam iter arripuit. quamobrem obseruata æstus maris reciprocatione, terra marique oppugnationem instituit, ac primum arcem obiectam portui quam Risbanum vocant expugnauit, & portum armatis nauibus impleuit, atq; milites exposuit, qui ad vrbis portas penetrarunt. Hac ratione irrumpentes milites altero die vrbem munitissimam, & per ducentos annos ab Anglis possessam capiunt & diripiunt, tertio nonas Ianuarij Anno 1558. mox etiam præsidio imposito Guisius Guinenam oppidum firmissimum occupat, & incendit, sicque ipsis brumæ diebus Gallia ob celebrem victoriam contra omnium expectationem recreata fuit. Postea quoque conuersis signis Lucemburgum tendit, & Theodonis villam forti præsidio munitam magna vi tandem expugnauit, non tamen sine multorum militum & ducum suorum iactura. Nam ibi Petrus Strozza reginæ Galliæ propinquus belli dux peritus pila percussus occubuit.

Cæsariano-rum ad Grauelingam victoria. Cum hæc ad Theodonis villam gererentur Termeus Caleti & Senarpo Bononiæ præfecti vltra Grauelingam Daneherquum maris portum oppidanis diffugientibus de improuiso cœperunt. verum cũ id se retinere non posse viderent, præda onusti magnisque gregibus abactis, adornabant abitum, quum ecce magnę adesse equitum & peditum copię nunciantur, duce Egmõdano comite, cui Philippus rex Benicurtium & Renciacum cum suis pariter copiis adiunxerat. nam bipartito profecti sunt vt hostem interciperent. pedites ducebat Lazarus Suuendius homo fortis & prudens. Hi nacti hostem non procul à Grauelinga, in patenti planicie acie instructa, ei pugnæ potestatem fecerunt. Sed Galli qui se numero inferiores esse cernerent intra vallum se toto eo die continuerunt. sequenti die agmine quadrato progressi se Caletum recipere conabantur. Verum Egmondanus eos sic abire

abire non est passus. Nam illico miro impetu hostes aggressus est. Sustinuerunt pri- 1559
mò Gallorum equites egregiè hostium equitatus impetum. conseruerunt & peditum cohortes acriter manum. Sed cum Galli vincerentur, eorum acies ceperunt languescere, ac paulatim pedem referre: acrius deinde vrgente hoste, terga vertere. fit magna cædes. permulti in fuga acriter insequente hoste conficiuntur. sed multò plures interclusi capiuntur. Termeus quoque & Senarpo in manus hostium deuenerunt. Philippus hac potitus victoria hostium terras cum validissimo exercitu ingressus, tandem non procul à Dorlano oppido castra metatus est. Hoc nuncio accepto Guisanus, imposito Theonuillę præsidio, castra inde mouens ad Mosam amnem accessit, intentè quid hostis moliretur obseruans, qui & ipse Namurum ad idem flumen accesserat.

Melitenses pacem regibus suadent.

Hac ratione cum multum Christiani sanguinis effunderetur, Melitenses equites qui neutrarum partium essent, atque Turcarum & Barbarorum conatum obseruarent, magno dolore afficiebantur, præsertim cum intelligerent munita quædam loca in Africa occupata, adeo vt oblata occasione magnum malum à Turcis nobis esset expectandum. Itaque Iohannes de Homedes, veneranda canicie conspicuus ordinis princeps, Paulum quartum pontificem per literas & legatos diligenter admonuit, vt tandem inter Christianorum summos principes pax constitueretur. Orarunt quoque Philippum & Heinricum regem, vt ciuilia illa bella tollerent, atque mutuis auxilijs arma contra Barbaros maiorum exemplo sumerent. Itaque crebris admonitionibus factum, vt de pace aliquot tractationes haberi inciperentur, præsertim per captiuos Momorantium atque Termeum, intercedente quoque Christierna Caroli Lotharingi ducis matre. Hinc tandem pax tot annos frustra optata, tam sæpe tentata, inter duos potentissimos reges, ac Philipertum Allobrogum ducem facta est. sed occultata diu, ne forte milites, quibus pacis nomen erat odiosum, aliquid noui inceptarent. qua etiam de causa diutius in castris retenti fuerunt, atque sic tandem dimissi quasi de pace conuenire nequiuissent, & sequenti anno bellum redintegrandum foret. Erant enim in vtriusque castris vltra centum & triginta millia militum, quorum maxima pars è Germanico peditatu & equitatu constabat. Rumor tamen confectæ pacis sensim erumpens apud omnes inualescebat, & bellis iam prorsus defessas nationes magnopere recreabat. Interea Philippo regi nuncia de patris Caroli morte allata, & paulo pòst etiam de obitu vxoris Mariæ reginę Angliæ. Itaque sese Bruxellas ad suorum funera lugenda recepit, dum pacis prodendæ tempus veniret. At in locum Mariæ soror eius Elizabetha regina Angliæ 6 die Nouembris electa fuit.

Philippi & Heinrici Gallis pacis conditiones.

Antequam Cæsar moreretur, per Aurantium principem Ferdinando fratri regi Romanorum imperij insignia Francofurtum miserat, atque ipse sese quieti dederat. quo etiam vt moris est electores septem imperij conuenerant. Itaque 16 calend. Aprilis in eiusdem vrbis templo, quod D. Bartholomęo sacrum est, Ferdinandus Imperator Augustus est renunciatus, princeps omni genere virtutum laudatissimus, & in primis pacis studiosissimus. Philippus verò & Heinricus eam hyemem pacis confectæ conscientia quieuerunt. ineunte autem vere Anno 1559 pacem promulgarunt. eius autem præcipua erant capita, vt superiora fœdera omnia rata essent: vt reconciliati principum animi mutua præstent officia, & reipublicæ Christianæ commoda vterque promoueat: vt eo incumbant quò generale Concilium celebretur: vt eis qui alteri parti contra alteram militarunt venia detur, & bona restituantur: Vt Philippus Gallo S. Quintinum, Castelletum, & Haonum restituat, Heinricus verò Philippo Theonuillam, Marieburgum, & Iuodium: Vt Terouanam Gallo (vt tum erat) restituatur neque muniatur: Vt Hesdinum Hispano permaneat: Quicquid vterque rex in Montisferrati principatu tenet, illud duci Mantuano reddat: Vt Gallus Valentiam restituat, Genuensibus vero Corsicam insulam: Cedat item Gallus oppidis quæ in Hetruria occupauit: præterea Sabaudo omnia quæ cis & vltra alpes cepit restituat, præter Taurinū vrbem, Pinarolū,

1559 & Clauasium (quę eis padum sunt) item Cherim & Villanouam vltra Padum, quo intra triennium quid iuris sit decernatur: Sabaudus neutri parti adhæreat: Contra Imperium Germanicum rex neuter aliquid moliatur. Vt etiam firmiore vinculo fœdus teneretur, conuentum est vt Philippus Heinrici filiam Elisabetham, & Philibertus Margaritam, Heinrici sororem uxores ducant. Philippus dotis nomine acciperet quadringenta coronatorum millia, & Philibertus trecenta millia. pacem sanciuit iuramento Philippus Bruxellis nonis Aprilis, Heinricus verò Lutetiæ 14. Calend. Iulij. Facta præterea potestas omnibus Christianis sese ad hoc fœdus adiungendi, modo à fœderis promulgatione intra sex menses, obsignatis literis id contestentur. Hoc modo factum vt Respublica Christiana, atque in primis militaris Ioannitarum ordo plurimum exhilaratus fuerit, & passim supplicationibus institutis Deo gratias egerit.

RERVM

DECIMI LIBRI FINIS.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MArique fortiter geſtarum,

Liber vndecimus.

T connubia ex fœdere ritè celebrarẽtur, miſit Philippus rex Albanũ ducem Lutetiã, qui regis ſui nomine ſponſæ fidem daret & acciperet. Itaq; cum decimo calendas Iulij Philibertus Sabaudus & ipſe Luteriam perueniſſet, eodem die filiæ regis ſponſalia ſunt celebrata, Lotharingo Cardinali verba faciente, ac ſolenni ritu Albano regiam ſponſam tradente. Per ſex deinde dies nullum hilaritatis genus tum conuiuijs tum ludis regio apparatu exhibendis prætermiſſum fuit. Adfuerunt etiam ex vniuerſa Gallia & Hiſpania plurimi Iohannitarum equites, vtrique regi gratulantes. Septimo vero die (qui fuit tertius calendarũ Iulij) Margarita regis Heinrici ſoror Philiberto deſponſata eſt, & ludi equeſtres habiti, in quibus rex ipſe Heinricus extitit prouocator, vnà cum tribus alijs principibus, Ferrarienſi, Guiſano, atque Nemurio. Prodijt autem

1559
Nuptiæ Lutetiæ celebratæ.

1559 rursus in pugnam postridie rex armatus. atque vbi summa cum omnium admiratione conflixisset, & aliquot hastas fortiter fregisset, admonuit eum Momorantius, vt quoniam ingens æstus esset, & ipse iam satis certando laborasset, deinceps quiesceret. cui rex respondit, se iam strenuè quatuor decursionibus esse defunctum, quintam velle in Philiberti propinqui sui gratiam obire, idque statim vt ipsi Philiberto significaret, Momorantij filium ad eum misit. Mox cum Largeo satellitum suorum præfecto, iuuene forti & strenuo, tanto impetu concurrit vt Largei hasta in regis pectus frangeret, & fragmentum per galeam non rectè clausam, inter duos oculos adactum, regi alterum oculum perfoderet, & fragmenti pars intra ipsum frontis cranium altè infixa occultaretur. Illico accurit Momorantius cum aliquot principibus, qui regem in sella collocarunt, apertaque casside eam plenam cruore cernentes, eum in regiam vt curaretur portarunt. quod vbi vidit Largeus ingenti dolore metuque perculsus, ad regis accidit pedes, eius facti à quo omnis culpa abesset, veniam petens. cui rex promptè ignouit.

Henricus rex moritur. Ibi statim ei regina adfuit cum Delphino pene exanimata. at rex cum potum petiisset, dixit se semper operam dedisse, vt pro Gallici nominis gloria fortiter in hostem pugnans mortem oppeteret. Iam verò quando alio mortis genere occumbendum sit, sese Deo commendare. Ex eo vulnere febris molestissima orta, quo factum vt per decem dies acerbissimos cruciatus senserit, adeo vt ei visum hebetaret, & loquendi facultatem adimeret. Itaque vndecimo die vulneris dolore est consumptus. In eo tamen fœlix, quòd pacatum regnum filio reliquerit, qui paulò post de more regum Galliæ inauguratus, Franciscus secundus appellatur. Filia deinde in Hispaniam ad Philippum, qui classe post soceri casum in Hispaniam se contulerat, adducta est, magnaque totius Hispaniæ lætitia accepta, vt pote quæ tam exoptatam pacem attulisset. Philippus autem à Belgia discedens Margaritam sororem suam, Octauij Farnesii vxorem, toti Belgarum Flandrorumque prouinciæ præfecit. Regem est secutus Paulus quartus pontifex. nam decimoquinto calēdas decembris Romæ vitam cum morte commutauit. In eius locum Cardinales, post quatuor mensium de nouo pontifice eligendo certamen, tandem quarto nonas Ianuarij anni sequentis Ioannem Angelum Medicem Mediolanensem suffecerunt, qui se Pium quartum appellauit. Eadem etiam æstate qua rex Galliæ est mortuus Hercules quoque Estensis Ferrariensium dux, cum iter in Galliam adornaret, ardenti febre absumptus est, relicto hærede filio Alphonso. Huius in matrimonio erat Cosmi Hetruriæ magni principis filia. Autumno sequenti etiam Isabella regina Vngariæ obijt, Stephano filio Transyluano relicto. Eodem ferè tempore etiam Ioannes Homedes Melitensium princeps decessit, atque Claudius de Sengle 47 princeps ab ordinis equitibus magna gratulatione substitutus fuit.

Melitensium in Africam expeditio. Cum hoc modo Christianis pax constituta esset, Melitenses apud Pontificem & Philippum regem diligenter egerunt, vt expeditio in Africam susciperetur, ad Tripolim portum & oppidum, diu à Ioannitis defensum, recuperandum. Illud enim Dragutus Turca ante nouem annos Christianis eripuerat. quin & Meningen insulam (quæ & Gerbi dicitur) quæ Carnano Maurorum regi pertinebat magna nostrorum iactura in suam potestatem redegerat. Itaque Philippus mense septembri Anni 1559 ingentem classem illico parari iussit, vt eodem mense in Sicilia conuenirent, & recta per Melitā in hostes proficiscerentur. Illis sese quoq; Romani pōtificis, Hetruriæ principis, atq; ordinis Melitensis, auxilia cum multis alijs ex varijs Christianorum prouincijs uiris fortissimis coniunxerunt, ita vt circiter centum triremes & nauigia conuenirent, Andrea Gonzaga duce existente primario. Cum autem naues tardius conuenirent, princeps de Medinacœli cum parte copiarum Melitam antecessit, atque in portu Marzanugeto cæteros expectauit, donec tandem sub eius anni finem maiores naues quoque eò deuenirent. Dum autem ibidem vernales ventos expectarent, multi militum morbo consumpti sunt. Tandem tempestate commoda orta belli duces deliberant, vtrum recta Tripolis aut Meninge

ninge insula petenda? Melitenses censebant Tripolim obsidendam, idque celerrime antequam Dragutus eo peruenire atque milite & commeatu munire posset. Alij verò Meningem Insulam inuadendam, quæ omnium rerum copia exercitum alere, atque tutum receptum à Barbaris in omni periculo dare possit. Indeque opportuno tempore Tripolim petendam. Id quod maiori parte infælici consilio placuit. Itaque in februario sequentis anni Melita soluerunt & recta Meningam versus cursum intenderunt. Interea Dragutus octingentis Turcis Ianizeris Tripolim peruenit, atque vrbem propugnaculis, commeatu, & milite egregiè muniuit. Byzantium etiam nuntios ablegauit, atque Solymanno de Christiana classe in Africa nuntiauit. Nostri verò Meningem appulsi cum Barbaris Mauris decertarunt, atque hoste fugato in insulam descenderunt. Insula illa nō procul à littore distat, atque paludibus passim repleta est. caret autem alijs fluminibus, atque in medio montosa existit. Habitāt ibi ad triginta millia hominum vili vestitu in humilimis casis. Est autem satis fructifera, ita vt Dactylos, oliuas, hordeum, milium & eiusmodi proferat. omnes Barbari existunt auari & libidinosi, qui multarum mulierū conuersatione delectantur. 1560

Eam insulam cum Christiani intrassent Caruanum regem ad se vocarunt, vt cum eo de belli summa deliberarent. Interim arcem eius Insulæ municam octo millibus peditum obsidere, & tormentis maioribus muros concutere statuerunt. Præibant Hispani, secundo loco Germani, & Itali sequebantur. Illi in itinere Maurorum decem millia nostris insidias tendentia intra syluam deprehenderunt. Eos ergo aggressi ad septingentos occiderunt, alios in fugam conuerterunt. Postea pergentes ad arcem venerunt, atque arcta obsidione cinxerunt. Præfectus eius loci cum videret se hosti resistere non posse, cum Turcis aufugit, & arcem Mauris defendendam reliquit. Verum illi deditionem fecerunt, incolumitatem pacti hácque ratione locus ille munitus in Philippi regis Hispaniæ potestatem peruenit. vbi etiam Varona & Hieronymus dellacerda cum suis cohortibus præsidij causa permanserunt. Dum hæc fierent Rex Caruanus in nostrorum castra peruenit atque cum belli duce colloquium habuit. Erat veneranda canitie conspicuus & Maurorum habitu alba linea indutus. Aderat quoque Tunetani regis filius. sedebat rex in terra atque disserebat qua ratione Turcæ ex Africa pellerētur. Cum autem eorum sermones protraherentur nauicula illico aduenit, atque significauit Bassam Piali ingenti classe octoginta quinque triremium aduentare, atque hinc inde plures ad illum accedere. Id quod nostros meritò in tanta militum penuria terruit. Nihilominus tamen nouam arcem propugnaculis instruebant, atque cum Insulæ primario cōueniebant. Is Draguti signa deiecerat & in eorū locum Hispani substituerat. Promiserat quoque sese quotannis sex millia coronatorum, Camelum, quatuor struthiones, quatuor accipitres minores, quos Nisos vocant, & quatuor cæruleos falcones tributi nomine (sicut prius Draguto) regi Hispaniarum persoluturum.

Meninges insula à nostris oppugnata.

Nono die Maij ordinis Iohannitarum Magister alia nauicula significauit Turcicam classem in propinquo esse & iam ex Gozo insula recessisse, cum aliquot millibus Ianizaris & Asappis optimè instructis. Itaque vela colligerent atque sese ad tutiora loca, aut ad se Melitam reciperent, ne Christiani ex improuiso damnum aliquod paterentur. Itaque Iohannes Andreas Auria Ghimeranum ad ducem misit, eumque orauit, vt illicò se in naues conferret, quo ante Turcarum aduentum retrocederēt. Verum is ad arcem perseuerabat. Nam Christiani ibi quatuor propugnacula prius erexerant, atque vnam Auriam, secūdam Gonzagam, tertiam Viceregem, & quartam Ordinem Ioannitarum denominarant, cum arx ipsa Philippalcazer diceretur. Præterea puteos & cisternas effoderant, pro aqua tempore necessitatis colligenda. Itaque dux sperabat & classem & arcem conseruari posse. Cum autem Turcarum ingentem classem sequenti die conspiceret, cum Auria discedere statuit. Verum bis ventorum occursu ad portum redire cogebantur, ita vt vterque vix tandem in arcem incolumes peruenirent. Turcis autem erat ventus secundus, quiil-

Christianorum clades.

1560 qui illos celeriter ad insulam impellebat. priori tamen nocte maior pars nauium cum quatuordecim triremibus discesserant. In mense quoque Aprili Iohannitarum princeps suas triremes auocarat, quibus prorex Siciliæ etiam alias decem addiderat, vt maritima loca Siciliæ defenderent. Interea Turcæ appropinquant, ac tormenta in nostros exonerant. Mox etiam decem naues immobiles ad litus sub arce existentes in potestatem redigunt, deinde etiam alias naues, licet nostri aliquandiu fortiter resisterent. Sequenti nocte Vicerex & Auria duabus nauiculis ex insula Melitam effugerunt. Rex quoq; Caruanus cum principe Tunetano ad tutiora Africę loca se receperant. Inde Vicerex in Siciliam rediit, & Insulam contra hostes muniuit. Aurias autem dissipatas naues hinc inde in mari collegit. Ea tamen expeditione nostris septendecim triremes & magna pars nauium interierunt.

Turcæ insula Meninge potiti.

Erat in arce Aluarus cum quinque millibus peditum ex Germanis, Italis, & Hispanis, præterea mille alij belli penitus expertes. Itaque cum Turcæ arcem 17 Maij obsiderent, Aluarus egregiè restitit, atque aliquoties Turcarum impetus repressit. Postea quoq; Dragutus accessit, atque quindecim maioribus tormentis munitiones concussit, quæ Tripoli secum aduexerat. Habebant nostri in arce quadraginta tormenta minora & mediocria, quibus plurimos Turcarum & Maurorum prostrarunt. Aliquoties etiam eruptione facta cum hoste decertarunt, ac multis occisis & vulneratis in arcem redierunt. Cum hoc modo per duos menses obsidionem pertulissent, Turcæ omnes fontes puteos, & cisternas sustulerunt, atque terra replerunt, ita vt in summa æstate siti milites deficerent. Barbari etiam subinde cuniculos agebant, atq; propinquius ad arcem aggeres erigebant. Nostri aliquandiu marinas aquas distillarant, atque eius salsedinem aufferentes dulces reddiderant. Verum lignorum materia deficiente, etiam id eis ereptum fuit. Eam necessitatem cum Aluarus sensisset, cum quibusdam alijs triremem ad arcem consistentem noctu ascendit, atq; effugere tentauit. Verum à Turcis intercepti fuerunt. Hac ratione factum vt milites qui vel morbis vel gladio supererant deditionem fecerint, qui vita donati in miseram seruitutem abducti sunt. In hoc bello circiter octodecim millia hominum, morbis absumpti, aut aquis submersi, aut armis & tormentis occisi fuerunt, quorum multi etiam ægroti & vulnerati ab eius loci incolis trucidati sunt. Illi tamen omnes pro Christianæ fidei defensione fortiter occubuerunt, præsertim cum ante tres menses pontifex ipsis literas indulgentiæ ac peccatorum remissionem transmisisset. Eodem etiam Anno 1560 Andreas Auria classis præfectus 25 Nouēb. obiit ętatis suæ 94. Cum hanc insignem cladem Christiani accepissent, Sariffus rex Marocus Africæ quoq; Christianos inuadere atq; regni fines dilatare proposuit. Itaq; filium suum ingenti exercitu in regionem Mazauagensem misit vt eam occuparet. Sita est regio illa in littore Africano versus Oceanum orientalem, atq; Lusitaniæ aut Portugaliæ regem suum principem agnoscit. Cum autem munitiora regionis loca à Lusitanis fortiter defenderentur, atq; Barbari nihil efficerent, tandem multorum cæde in die Ascensionis domini Anno 1561 à nostris pręlio victi ad propria loca redire coacti fuerunt.

Maximilianus Cæsar electus.

Ab ea expeditione Christiani aliquandiu quieuerunt, & à tot diuturnis bellis animum recrearunt. Verum paulo post Anno 61 Franciscus Galliæ rex obiit, & Carolus 9 eius frater successit, sub quo ciuilia bella diuturna religionis causa excitata fuerunt, id quod Melitensium ordini in Barbaris profligendis plurimum obfuit. præsertim cum in Maio eiusdem anni Turcæ litora Italiæ & Melitensium inuaserint, & aliquot homines secum abduxerint. Cum etiam Philippus aliam classem contra Barbaros instruxisset 18 Nouemb. Anno 1562 Naufragium passa est ita vt 25 triremes cū Mendoza præfecto submersæ fuerint. Ferdinandus quoq; Cęsar inducijs cū Turca pactis Germanorū principes inuicē recōciliauit, ac ab omnib. instar patris cultus & obseruatus fuit. Cū aūt is laborib. & ętate cōfectus esset, circūspicere cœpit de rege Romanorū eligendo, qui post eius obitum absque Germaniæ tumultu Imperator constitueretur. Itaque cum Germaniæ electoribus ea de re agere

cœpit,

cœpit, atque Maximilianum filium Bohemiæ regem, pacis & iustitiæ amantissimum principem, proposuit. Hac ratione factum vt Franckofurti Comitia instituerit electorum principum, vt aliquid certi ea de re statueretur. Illi cum frequentes ibidem comparuissent, atque res in deliberationem venisset, tandem vnanimi consensu propter plurimas & grauissimas causas Maximilianus Imperatoris filius 24 nouembris Anni 1563 rex Romanorum electus, & magna solennitate coronatus fuit. Sequenti etiam anno 8 septemb. Possonij rex Vngariæ inauguratus. 1563

In illis Comitijs Franckforti 23 octob. Ebraimus Strosc̄henius Solymanni legatus 29 equis & 6 camelis comparuit, & pacem cum Ferdinando Imperatore ad aliquot annos confirmauit. Is in consessum post aliquot dies admissus Sclauonica lingua longam orationem habuit, atq; Christianis pacem suasit. Conditiones erant vt captiui Christiani & Turcæ vtrinque liberarentur: vt Ferdinandus annuatim triginta millia ducatorum Vngaricorum Turcæ penderet: vtque Stephanus Ioannis regis filius cum suis in hac pace comprehenderetur. Solymannus eam pacem iuramento scripto affirmabat. Postea legatus Imperatori nostro sui domini munera offerebat, duo pocula Christallina cum gemmis decorata, præterea quatuor camelos, & equum Turcicum auro & margaritis egregiè exornatum. Tandem Ebraimus Ferdinando & Maximiliano eius filio gratulatus ac optima quæq; precatus est. Verum pax illa non fuit diuturna. nam statim post biennium mortuo Ferdinando præfecti Vngarici turbas excitarunt, atque loca quædam munita contra pacis formulam occuparunt. Rebus fœliciter pactis Ferdinandus Imperator per Rhenum ascendens octauo die Ianuarij Basileam peruenit, atq; à Magistratu summa liberalitate & hilaritate exceptus fuit. Eodem tempore Huldricus Vveinbergerus Imperatoris consiliarius atq; Cameræ Austriacæ secretarius per biduum apud me diuertit, atq; primò ad Imperatorem aditum patefecit. id quod mihi in proximis Augustanis comitijs apud Maximilianum plurimum profuit. Postea Imperator in Sueuiam & Rhetiam peruenit, ac tandem per Bauariam descendens Viennam redijt. Habebant tum Dani cum Suecis bellum grauissimum, ita vt Dani hostes 9 die Nouembr. insigni prælio ad Helmstadium superarint, magna Imperatoris perturbatione. Cum autem sequenti 1564 anno ętatis 60 in festo S. Iacobi ex hac vita migraret, Maximilianus Cęsar successit, atq; merito Imperator Augustus salutatus ab Imperij Electoribus fuit, magna omnium principum & ciuitatum Germaniæ gratulatione. *Turcarum legati Francofurti.*

Eodem tempore Hispani ac Melitenses Africam inuaserunt, & ad oram arcem munitam Peuold Vrletz die 6 septembris summa fortitudine occuparunt multis Barbarorum trucidatis, ita vt pręda onusti domum victores reuersi fuerint. Maximilianus quoq; Imperator præter expectationem cum Turca in Transyluania bellum habuit. Nam Melchior Balassus eius præfectus aliquot oppida in finibus eius prouinciæ occuparat. Hac iniuria rex eius loci cōmotus, Sackmarum obsedit Cęsarianæ ditionis, quod tamen Balassus ex Imperatoris beneficentia potiebatur. Id etiam oppidum Vayuodani ex improuiso adorti vnà cum eius vxore & liberis interceperunt. Balassus vt contumeliam vlcisceretur, Debrezinnum celebre Pannonię oppidum eius ditionis diripuit & incendit. Mox etiam Transyluani expugnarunt oppidum Hadad, eorūmq; copię augebant. nam Solymannus supra quatuor millia Turcarū, & Moldaui tria millia ad eos miserant, ita vt Vngaris adiūctis plurima damna Cęsarianis inferebant. Inde oppidum Vngar obsederūt & oppugnarunt, cui Burgstalerus cum Germanis præerat. Illi ita mœnia tutati sunt, vt ex hostibus 400 ceciderint, ex Cęsarianis verò 40. Eo peracto Cæsar duo millia peditum conscripsit, & Cassouiam petere iussit. Hos duo peditum signa sclopetariorum subsecuta, atque quadringenti Silesii equites. Hisce omnibus Lazarus Suendius vir strenuus dux assignatus, quem peditum duæ cohortes cum octo æneis tormentis in castra deduxerunt. Cum hac ratione plures coirent, atque Suendius supra octo millia instructorum militum in promptu haberet, Tokayum munitum castel- *Transyluanicum bellū.*

1564 castellum in finibus Vngariæ obsidere statuit, atq; Anno 1565 nonis Februarij op-
pugnauit. opportunè autem tunc accidit, vt magna glacie Bodrogus & Tybiscus
flumina quibus alluitur fortiter rigerent. Itaq; impetu facto Ducem glande traiece-
runt, atq; præsidiarios ad deditionem compulerunt. Postea quoq; nostri oppidum
Erdeud ditissimum expugnarunt. Statuerant quidem Barbari Transyluanis succur
rere, atq; eorum magna manus ad Budam conuenerat. sed quia post hyemem ma-
gnæ aquarum inundationes erant, ad eosdem celeriter peruenire non poterant.

Lazari Suendij successus.

Proposuerat Solymannus Transyluanum iuuare, & in Pannoniam primo vere
proficisci. nihilominus vt Cæsarem falleret, & in proposito impediret Marcum Ci-
biniensem Transyluanum, qui ad Mahometis sacra defecerat, legatum ad eum mi-
sit, vt ad pacem hortaretur. Idem Vayuodus & rex Poloniæ fecerant. Verum Suen
dius Cæsarem per internuntios admonuit, pacem verbis, & re bellum denunciari,
eáq; astu fieri, quo postea imparatus armis opprimeretur. Nihilominus Cæsar ne à
transigendæ pacis negotio alienus esse videretur artium præfectis iniūxit, ne quis-
quam eorum hostem iniuria afficeret, quòd tamen ab ipso non seruabatur. dum e-
nim Viennæ de pace ageretur, iuxta Iulam plurimæ incursiones fiebant, ita vt Tes-
maruensis præfectus & sex millia militum cum tormentis eò deuenerit. Ad Tran-
syluaniam quoq; indies maior numerus Turcarum confluxit, vt iustus exercitus es
se videretur. Dum hæc fierent nostri prope Sigethum eruptione facta ducentos
Rascianos interfecerunt. sed in reditu Turcæ superuenêre, & magna strage nostros
affecerunt, vt ex sexcentis pauci euaserint. Erat tum Nicolaus Strinius præfectus
apud Cæsarem. Suendius verò interea Sackmarum à Transyluanis accensum omni
studio ob loci situm reficiebat. Cum etiam Turcæ munimenti restaurationem im-
pedire conarentur, Germani summa celeritate illos adorti in fugam compulerunt,
& septem signis ademptis in castra retulerunt. Postea præsidio ibi relicto Suendi-
us Cassouiam contendit, vt quæ ad bellum sustinendum necessaria essent compara
ret. Ibi etiam Cæsarem admonuit, nouis præsidijs opus esse. Itaq; breui quinq; co-
hortes peditum, Ioanne Vvernhero à Reymauu duce, ad eum transmissi, cum a-
liquot maximis tormentis muralibus.

Erdeum à Turcis occupatum.

Sub Calend. Iunij Transyluanici oppidum Erdeum, prius à Cæsarianis occupa-
tum & munitum, grauiter obsederunt, prolatisq; tormentis, & scalis admotis iam
sibi aditum sperabant. At loci propugnatores ita aduersarios reiecerunt, vt præter
vulneratos diuersis vicibus ad octingentos trucidarint, atq; oppido egressi duo ma
iora tormenta interceperint. Hostis tamen die noctúq; nihil intermittebat vt loco
eo potiretur. præerat arci Lauenbergus alarum centurio, cui Suendius secundò
trecentos equites in auxilium miserat. Vnde plurimi conflictus vtrinq; habiti, in
quibus & Lauenbergus ictu tormenti grauiter vulneratus, paulo pòst interijt. Cū
hoc modo pertinacius pergerent, atq; oppidani & milites conspicerent, ob penu-
riam commeatus & militum, atq; ob graueolentia cadauera, nullam spem relictam
qua se tueri possent, pridie nonis Augusti communi consensu deditionem fecerūt.
In oppido quoq; Sakmaro miles plurimis contagiosis morbis absumi ceperat. vn-
de Suendius relicto ibi quinq; militum signis, iuxta Tibiscum castra posuit. Cæte-
rum non multò post & ipse graui febre laborare cœpit, qua etiam per multos men
ses conflictatus est. Per idem quoq; tempus Cernouichius Byzantio redijt, à Cæsa-
re missus vt de pacis conditionibus cum Solymanno ageret. Is retulit Turcas atro-
cissimum bellum parare, & prius nihil minus quàm pacem expetiuisse. Itaq; etiam
Cæsar totus in eo versabatur vt bellici apparatus hinc inde in sua ditione fierent.
Mox quoque Theschini in Silesia equitum & peditum delectus fuit habitus. dein
de in Lætipurgo quinque signa peditum Germanorum delegit, quibus Posonij
trecenti milites additi, ac in pago iuxta Iauarinum trecenti equites Vngari, qui o-
mnes in castra missi sunt.

Bellū in Vngaria redintegratum.

Præerat tum in Germania Ordinis Ioannitarum equitibus post Schillingū Ge-
orgius Hochenheimius Bombastus, vir belli & pacis temporibus clarissimus, qui
ante

1565

ante 40 annos Vitebrij Ioannitarum paulo antè Rhodo expulsorum ordinem susceperat, atq; postea Melitę multa præclarè fecerat, & arcem S. Elmo contra Turcarum irruptionem ædificarat. Itaq; & ipse Imperij princeps confirmatus, fratres sui ordinis adhortatus est vt Cæsari in Vngaria succurrant, atq; Turcam Tyrannũ impediant, ne Germaniæ patriæ obesse queat. Itaq; Romerus cum quibusdam fratribus Ioannitis, ac 40 equitibus Teuthonicis, & quinq; cohortibus peditum, armis & rebus necessarijs optimè instructi, in Vngariam penetrarunt. Aduenerunt quoque sexcenti alij ex Germania equites duce Hoschirero, ac mox alij quingẽti, quibus copijs collectis Adamus Gallus natione Germanus præfectus fuit. Venerunt etiam illis diebus in Austriam Guntherus comes Schuuartzẽburgius, Othingus, Mansfeldius, & Liechtensteinius, viri illustres & rei militaris gloria percelebres, quos plurimi nobiles viri comitati sunt, quo Cæsari hoc in bello suam operam nauarent. Dum hęc fierent & Suendius ad Tibiscum castra haberet, Turci eadem per insidias noctu aggredi statuerunt. At nostri dolum inesse conspicati, eorum consilia præuerterunt. Itaq; in quoddam nemus proximũ, qua venturi putabantur, nonnullas turmas equitum & magnam partem cohortium arcanè miserunt. Cum igitur Turcæ ad nostros recto itinere properarent, hi extemplò ex insidijs properantes eis accurrerunt, rémq; ita strenuè & fæliciter gesserunt, vt insigni eos clade afficerent. Plurimi tamen noctis beneficio & equorum celeritate seruati sunt.

Per idem tempus Grassehi equites cum centum Hungaris in mille hostes incidecrũt, & inito prælio circiter ducentos ex eis conciderunt, inter quos & præfectus Lipensis fuit. Erant tum Saxones pugnæ auidissimi & in castris fremebant, atq; exeundi facultatem petebant. verùm ob hostium insidias retenti fuerunt. Venerant illi nuper ex Germania ducibus Gleyssenthalo & Sebottendorffio, armorũ cultu ac equitũ ornatu omnes cõspicui. Ex his mille viginti sex Augusti electoris stipẽdio alebantur per spacium quinq; mensium & amplius, quibus sese trecenti quinquaginta adiunxerant, vetere stirpe ac bellica virtute insignes, qui proprio sumptu Cęsarem in ea militia secuti sunt. Turcarum castra mille tantùm passibus à Cæsarianis distabant, & in inferiori parte Tibisci locabantur, pontémq; super flumen Samos construxerant. Nostra verò sita erant iuxta oppidum Kizar, ad ripam fluminis in quo erant nonnulla tuguriola, pro his qui præcipuum locum in castris habebant, eáq; optimo & munitissimo vallo cingebantur. Interea quoq; Carolus Archidux in Styria & locis finitimis multa præclarè & militariter peregit, suósq; vigiles contra hostes habuit, qui plurimis damnis eas oras infestabant. semel autem contigit vt nostri valida manu Turcas aggressi magnam stragem ediderint, atq; ad tria millia trucidarint. alio in loco Turcarum quadringenti Thrinum oppidum adorti sunt. Verùm præsidiarij erumpentes ex eis 60 interfecerunt, & 75 captiuos abduxerũt. Etsi autem vtrinq; infensis animis certabatur, Viennæ tamen adhuc pacis consilia agitabantur, eóq; multi Pannoniæ proceres accersiti fuerant, qui de pacis cõditionibus transigerent. Verùm Suendius, cui omnia de pace suspecta erant, Cæsarem subinde de nouis copijs reliquóq; militari præsidio admonebat, eũq; hortabatur, ne hosti fideret, cũ certò cõstaret ipsum omnia dolo agere, & pter bellũ nihil meditari.

Saxones cõtra Turcam pugnant.

Accidit circa autumnum quod Eccius à Salma vir illustris & strenuus Iauarino (quòd nostri Rabum vocant) cum suis cohortibus egressus, versus Albam Regalẽ proficisceretur, octo miliaribus distantẽ, haud modica spe vrbis potiundi. Ad eum etiam ex Possonio plurimi equites missi, cum maioribus tormentis & scalis. Tũ verò vrbs præsidijs erat destituta, atq; nostri cum Iudice vrbis conuenerant, qui ipsis vxorem & liberos obsides dederant. Conuenerat inter illos, vt proxima luce, cum greges de more exigerentur, Salmensis per turmas dispositas ad portas vrbis armentis occurreret. At Cæsaris mandatum hæc consilia disiecit. Nuncius enim cùm literis ad Salmam aduolarat, quibus ex ipsius præscripto quamprimùm illinc suas copias abducere & Iauarinum reuerti iubebatur: Eccius Cæsaris voluntate cognita paruit, ac re infecta domum redijt, ingenti omnium mœrore, qui se illi comi-

Alba Regalis ferè à nostris intercepta.

1565 tes addiderant. Iudex autem cum nostros non ad oppidum aduentare conspiceret, illico sibi fuga consuluit. Turcæ vero re cognita atrocibus pœnis in eos sæuierunt, qui cum hoste conuenerant, atq; quadraginta palis & ferreis vncis sustulerũt. Ideo hoc Cæsar præceperat, quia Viennæ nõ sine magna spe de pace agebatur, ipseq́ue paulo ante Georgium Hossutotum virum prudentem ea de re ad Solymannum legarat. Ob id etiam edicto sanxerat, ne quis hostem noua iniuria lacesseret, sed tantum vim illatam repelleret. Dum hæc fierent equites Saxonici ab electore domum reuocati, discesserunt ex Suendij castris, vt eorum opera in sua ditione vteretur. Cæsar etiam plurimos alios centuriones & milites qui ex Germania venerant domũ remisit, qui tamen in illis partibus mox auidissimè desiderabantur, cũ denuo Mars sæuiret, & vires aduersariorum nouis copijs augerentur.

Spes pacis in Vngaria sublata.

Paulo pòst Turcæ Neostadium accesserunt, & statim oppugnarunt. Huic præerat Gleysmülnerus, qui cum se imparem videret, incolumitatem cũ hoste pactus sese dedidit. Hunc locũ postea nostri recuperarũt. Eodem quoq; tempore Turca ad oppidum Sigethum captus fuit, qui eò venerat vt loci situm exploraret, & ante tredecim dies Byzantio discesserat: is ad Carolum principẽ perductus pro certo affirmabat, Turcarũ regẽ in Pannoniã venturũ, ad Sigethum & Iulium obsidendũ. Integrũ exercitum dicebat supra quadringenta millia virorum futurũ, præter illos qui ad remiges cõparabantur. Eccius etiã Comes quosdam speculatores intercepit, & Solymanni aduentũ ad proximũ annũ in hanc prouinciã certò intellexit. Inter illos erat Scaplur Vayda præsidis Budani cõsiliarius præcipuus. Quocirca ex his liquidò patebat frustra amplius de pace aut inducijs cogitari, quin potius aperta futuri belli signa conspiciebantur. Tum etiã Agricolis, qui annuos census nostris ac Turcis persoluebant, seuerè iniunctum ne Cæsarianis quicquã in posterũ præberent. Iuxta oppidũ quoq; Pupa octoginta milites fuerũt abducti, q Cæsari inseruiebãt. Propè Iauarinũ quoq; & alia loca Pãnoniæ Turcæ populabundi excurrebant, & indigenas magnis detrimẽtis afficiebant, vt cuiuis appareret eorũ odiũ ac sæuitiã indies in nostros augescere. Id cũ Cęsar multorũ literis pcepit, Iauarinũ pręsidijs firmauit, & ibi militares copias recensuit, atq; Sigethũ auxilia transmisit. Cæterũ cum videret hæc contra Solymanni potentiam parũ sufficere, more maiorum ad vires Imperij confugere, atq; in proximum annuum Comitia Augustæ celebrare statuit.

Solymanni apparatus contra Ioannitas.

Eodem etiã 1565 anno Solymannus statuit Ioannitarũ sacrũ ordinẽ in Melitensi insula oppugnare, & funditus delere. Illi enim pfessioni suę satisfaciẽtes omnib. Turcis nocebãt, maria pcurrebãt, atq; in omnib. bellis, quę varia Imperatores aut reges Christiani aduersus Turcas suscipiebãt, suas vires cõiungebãt, ita vt passim Barbaris plurima dãna darẽt. quibus rebus Solymannus animo angi, fremere, & Melitẽses eqtes intẽtus obseruare, moliriq; qua ratiõe eos toto mari pellere & exterminare penitus posset. Itaq; quãtã posset maximã classẽ exornare cœpit, suisq; maritimorũ locorũ præfectis idẽ facerent, imperauit. Mox etiã conuocatis Bassis & præfectis suis, quorũ circiter sexaginta cõuenerãt, sic eos allocutus est: Quod p hosce quadraginta annos semp optaui, vt mihi à cæteris bellis tantũ ocij daretur, quo istos Cruciatos (qui se Christianorum ppugnaculũ esse gloriantur) è suis nidulis ejcerẽ, id mihi videor hoc tempore Dei & Mahometis erga nos fauore consecutus. Nam & Persarum conatus sic repressimus, vt nos impedire nequeãt. Et in Pannonia, vnde aliqui motus metuendi ferebant, ea nos ipsi breui agitabimus, quę hostẽ nostrum in intimam Germaniam sese abdere pacẽmq; à nobis petere sint compulsura. Vos ipsi nostrorũ hominum ac negociatorũ querelas quotidie auditis, quos Melitẽses illi Cruciferi rapiũt & spoliant. quorum iniurias aliquando vlcisci nos omnia iura compellũt. neq; mihi aliquid gratius atq; ad nominis nostri gloriam aptius contingere põt, quã si hęc duo ante obitũ perficerẽ, vt Melitam capia, & res in Pannonia cõstituã. Nisi forte qs existimet nobis difficilius esse Cruciatos hos ex Melitẽsi scopulo deturbare. quã vel maiorib. nostris Hierosolyma totáq; Syria, vel nobis ipsis ex insula Rhodo depellere ac ppulsare. At hæc propior est Italiæ, vnde auxilia submitti & classe defendi possit? Mihi credite, nunquam nobiscum mari cõfligere, qui

toties

toties se victos fuisse meminerint, audebunt, præsidia verò locus tam angustus ma 1565
gna nec capere nec alere queat. Ad hanc ergo expeditionem, classem potentissimã hoc vere mittere statuimus, & iam vniuersis Nauarchis vti instructi cum suis copiis adsint imperauimus. Aderit Algerij rex: Alexandrina præsidia in promptu sunt. Draguti quoque instructa nauigia. nostra vel me procurante exornantur. Huic classi cunctas occidentis vires cessuras non dubitamus. id quod Dei & Mahometis magni ope, vestráque duces nota virtute freti dicimus. Iam illud modo reliquum, vt de belli gerendi ratione nobiscum singuli cogitetis, vestráque consilia ad me referatis. quod vt melius facere possitis en vobis totius insulæ situm, munitionumqúe designationem in hac tabula exhibeo, quam à certissimis & peritissimis accepimus. Audita Solymanni oratione, reqúe diligenter deliberata, decretum est vt primo quoq; tempore nauigarent. Comeatibus igitur alijsqúe quæ militibus vsui forent maturè comparatis, ventos expectabant.

Erat tum Ioannes de Valleta Gallus 48 sacri ordinis princeps, qui superiori anno Claudio defuncto communibus suffragijs successerat. Is per homines idoneos (quos semper Bizantij habebat, qui ipsum de consilijs & actionibus Solymanni certiorem redderent) huiusmodi apparatum intelligens, nequaquam est territus, præsertim cum cogitaret victoriam à Deo pendere, itaq; ad ea comparanda animũ adiecit, quæ forent tantis viribus repellendis necessaria. Ac primum suis ad Concilium vocatis, sic locutus est. Quid Solymannus paret, fortissimi fratres, quantum in nos bellum moliatur, vos ipsi mecum cognoscitis, ita vt non opus sit longiori ad vos oratione. Notus hostis, nota imperandi libido, notæ vires, notum eius in nos Christianúmq; nomen odium sempiternum. In illud potius mihi quisq; intendat animũ, vt ante omnia Deũ nobis conciliemus, dein quæ ad bellũ opportuna videntur omnia comparemus. Porro vt Deũ cõciliemus duo à nobis pręstãda sunt. quorum vnum in vitæ sanctimonia, alterum in eius cultu & firma spe præsidij, quæ pietas dicitur, consistit. His maiores nostri innumeris aduersis Barbaros in oriente victorijs potiti sunt. nec dubium quin si nos pariter erimus comparati, huius tyranni vires conatúmq; simus illusuri. Verum quoniam Deus vigilantibus adesse solet, ijs ea præsidia adiungamus, quæ & nostra professio & belli ratio postulat. ea partim in nobis, partim in Christianis principibus posita sunt. Nam commeatus, stipendia, arma, cæteráq; quæ belli vsus poscit sic parabimus, vt nemo nos sumptib. aut labori pepercisse queri possit. Omnia profundam, nec vitæ cupiditate vllum periculum defugiam. Quod ad principes attinet, mihi persuadere nequeo illos, in tanta rei gerendæ occasione, tantóq; omnium periculo esse cessaturos. Equidem singulos horrabor literis. & nuncijs excitabo. In pontifice quidem maximo, in Cæsare, ac Hispaniæ rege abundè satis præsidij nos habituros esse non ambigo. Hi & cæteros commouebunt. Vos autem, Equites, certum habeo sic pro Christi religione, pro salute, fortunisq; omnibus contra Tyrannum dimicaturos, vt nostræ gloriosæ crucis acumina sit vel in ipsa vrbe Byzantij sensurus. Neq; enim iam res in insula Rhodo procul à nostrorum auxilijs, ab Asia, Europa, ab Aegypto terra mariq; hostibus septi, rem geremus, sed in Italię & Hispanię oculis, in locis munitissimis, vnde hostis facile circũueniri poterit. Quod vt fiat, Deũ opt. max. precari & implorare debemus.

Valetæ principis ad suos oratio.

Hæc vbi princeps dixisset, qui aderant equites omnes, se potius vitam, quàm vt causæ communi desint, aut in Solymanni potestatem veniant, amissuros, vno ore promiserunt. Post preces votáq; ad omnia insulæ templa decreta, ex Equitum ordine tres Tribuni delecti, vnus Italus cognomento Imperator, & Borneus natione Gallus, & Quatruis Tarraconensis, viri cauti & belli inprimis gnari, qui quæ bello opportuna censerent, cuncta sedulò pararent. Ab his igitur ædificia suburbana, & arbores quæ locis munitis impedimento esse possint deiecta, munitiões inspectę, confirmata præsidia, commeatuum omnis generis quanta maxima potuit copia distributa. A magno etiam Magistro literæ ad pontificem & cæteros principes datę, nuncij in varia loca dimissi, qui cùm alios, tum equites Melitenses de toto negocio

Melitensium alacritas ad Turcas excipiendos.

certiores facerent. Per eos dies Garzias Toletanus qui pro Hispaniæ rege Philippo Siciliã administrabat, regiq́; classi præerat, veritus ne Solymãni classis ꝑ speciẽ Melitẽsis expeditionis Guletã arcẽ, in Tunetani stagni faucib. sitam, peteret, ad eã præsidio atq; alijs rebus necessarijs confirmandã traiecit, & in itinere Melitã accessit, vt cũ ordinis Magistro de ratione belli ageret. Sed cum accepissent Solymanni classem iam Byzantio soluisse, nõ tam diu simul, quàm rei grauitas postulasset, esse potuerunt. Itaq; Garzias ad Guletam profectus, & ea confirmata, maturè se in Siciliam recepit, vbi classi & ipse exornandæ operam dedit.

Turcarũ ingens classis Melitam venit. Solymanni classis 23 die Martij Cõstantinopoli è portu profecta, Pelopõnesum versus cursum direxit, Methonémq; peruenit. Ibi Mustapha annos 75 natus terrestriũ copiarum ductor exercitum recensuit. Censa autem ex Asia minore equitum, qui Spachi dicuntur, septem millia, quibus præerat eiusdẽ prouinciæ præfectus, cũ duobus legatis: ex Cilicia quingenti: ex Lesbo insula quadringenti. Habuit præterea prætorianorũ, quos Ianizeros appellãt, quatuor millia quingentos, quos bini ab ipso Solymãno tribuni electi ductabant. nam horũ præfectus, qui Aga vocaĩ, ab vrbe nunquã discedit. Ad hoc, est genus hominũ apud Turcas, qui è templorum fructibus viuunt, quorum tredecim millia in exercitu fuerunt. qui se Byzantij pro lege patria deuouerant. Conuenerãt ex Thracia & Pelopõneso præfecti duo & legatus vnus cum mille ducentis equitibus, cúmq; tribus millibus & quingentis ex varijs locis voluntarijs. Ibidem quoq; Pial rei maritimæ præfectus censum nauiũ habuit, reperitq; triremes centum & triginta, naues minores onerarias vndecim, & totidem maiores, præter eam quæ prope Methonem fracta est, in qua fuere pulueris sulphurei cadorum sex millia, pilarum tredecim millia, & spachi sexcẽti, ex quibus vix ducenti euaserunt. Decem præterea ex Rhodo triremes, sub Halisporti hominis septuagenarij imperio: binæ Mitileneæ Salacho Algerij regis recens mortui fratre præfecto. itémq; biremes, aliáq; piratica nauigia circiter septendecim. Hac valida classe Turcæ 13 Maij Methone profecti, & 18 ad Melitam appulsi, portum cepêre in ea insulæ parte quæ Orientem hybernum spectat, quem Marzasiroccũ vocant. Sed cum ibi se non satis tutos cernerent, in alium locum qui Maiarus appellatur se receperunt. Nondum Draguta venerat, qui ad insulam Gerbas existens Tunetano regi æneа quatuor tormenta & alia quædam dono miserat, ne se bello huic immisceret sed ex pacto Turcas certo commeatu iuuaret.

Ioannitarũ in insula copiæ. Interea Magister equitum vir acri ingenio consilia hostium & itinera explorare, & in omnes partes intentus vigilare. In equitibus autem & reliquis militibus summa erat constantia & alacritas. Erant in insula mille trecenti milites stipendia facientes. Mille item socij nauales ex Equitum classe, & quingenti in Angeli oppido. Incolarum vero ad quinq; millia, qui se ex agris in vrbẽ receperant, rei bellicę haud imperiti. Quingenti præterea sacræ militiæ Equites, præter sacerdotes & armigeros. nam tria hæc genera sunt eorum, qui in hoc ordine Fratres dicuntur. Hi arces & oppida S. Elmi, Angeli, & Michaelis tuebantur. In vrbe autem Melita ducenti milites erant impositi, ac totidem ciues, & quadringenti ex tota insula delecti. eqs merentes trecenti. Hisce Ioannes Vagno à Moncalerio præerat. Aderãt quoque affatim commeatus, arma, tela, & omnia quæ diuturnæ obsidioni, bellóq; multarũ rerum egenti vsui esse solẽt. atq; quod in his est maximum Inuictus animus, qui ex victis sæpè victores efficit. His rebus paratis Gyon Ioannitarum classis præfectus, vir impiger & fortis, cum sclopetarijs quinquaginta hosti in littus descendenti obuiam procedit, quo eum in aperta loca eliceret. Verum illi se illico ad naues receperunt. Ab altera autem parte, vbi classis maior erat, ducẽti è nauibus emissi, obuiam habuerunt Riueriam Gallum, cum octo alijs equitibus. qui interfecto equo, & vno ex socijs amisso, viuus in manus hostium peruenit, reliqui ad vrbem recesserunt.

Consilia Turcarũ nostris detecta. Dum hæc geruntur nauta quidã Illyricus Christianus è portu Marzasirocco in vrbem Melitam profugit, qui hostium consilia patefecit. aiebat enim Mustapham decreuis-

decreuisse plures in terram copias cum æneis tormentis exponere, locáq; munita 1565
obsidione cingere. verum ei rei Pialem reclamare, queriq; se in apertum exitium missum, cum vix octo Ianizerorum millia, & decem Spachorum haberet. reliquos præter socios nauales imbellem turbam esse. se quidem nihil incepturum donec Dragutus, qui in horas expectabatur, aduenisset. Tunc arcem S. Elmi oppugnandam. Iusserat enim Solymannus ne quid Draguto inconsulto agitarent. Nihilominus tamen cum vniuersa classis ad eum portum applicuisset, egressa sunt ad viginti hominum millia, atque quinque campestria tormenta è nauibus extracta. castra quoque aggere & fossa permunita. locus ille Azorbar eorum lingua dicebatur. Hoc facto Pial ipse cum septem millibus Michaelis castellum speculatum procedit, qua parte Catharinæ fanum est situm. quanquam propius accedere non est ausus, quod tormentis ex oppido peteretur. Certatum nihilominus satis acriter à Melitensibus, qua in pugna Curtelinius Prada vno Hispano comitatus tanta se virtute in hostem immisit, vt signum vnum aufferret, & Sangiacum quendam cum aliquot occideret. Itaque Turcæ in castra redierunt, & deliberarunt S. Elmi ne arcem an oppidum Michaelis oppugnare præstaret: decretumque S. Elmi arcem totis viribus oppugnandam esse. sed cum prius in montem vnde arcem speculari possent ascendissent, leue prælium commissum, in quo vtrinq; pauci desiderati.

Rebus sic paulatim procedentibus, cogitauit Valetta de ijs quæ gererentur To S. Elmi arx
letanum Siciliæ proregem, quo maturius classem pararet, esse certiorem faciendũ. obsideri cœ-
Itaq; triremem vnam noctu è portu soluere iubet, atq; in Siciliam contẽdere, quæ pta.
Saluagum equitem cum mandatis veheret. Interea Turcæ vallum ad S. Elmi arcem
tormentis verberandam extruunt, vtq; naues affligerent, quæ in portu maiore sta-

1565 bant, sicque suis in portum prorumpendi aditum patefacerent. At non diu ea munitione vti potuerunt. nam vix opus perfecerant, cũ crebris ab arce fulminibus corrupta ac deiecta fuit. quæ res Barbarorũ audaciã nonnihil repressit. Eo tẽpore Ochial cum sex nauibus è præsidio Alexandrino deductis, in quibus nongenti milites erant, ad Turcarum copias accesserunt. Itaq; Turcæ vallum alterum loco eminentiore construere, eo tria magna tormenta comportare, quibus non modo portum in quo Melitensium naues erant, sed & ipsam Angeli arcem principis sedem infestam reddebant. atq; in hunc modum propius arcem S. Elmi fossa & aggere acto accedere. quanquam primo id frustra conati, quòd ab ijs qui in arce erant impedirentur. Tamen post summis laboribus & industria perfecerunt. Quamobrẽ breui in eum locum tormenta, vnde arcem & Michaelis castellum percutere instituerant, collocauerunt. Erat Hispanus quidã nobili genere in Turcarũ castris seruus. is cum consilia quædam hostium cognouisset, de ijs per quendam Christianum perfugam Valetam certiorẽ fecit. Eo audito princeps binas cohortes Hispanorum in S. Elmi arcem ire illico iubet, quas Cerda & Miranda duxerunt. Hi magno arci præsidio & hosti detrimento fuerunt. Venit & Draguta Leptitanorum præfectus cum nauibus tredecim, & militibus mille sexcentis. Hunc sequutæ biremes decẽ, Hippone & Meninge militum binas cohortes deportantes.

Saluagi equitis industria. Interea Saluagus Genuensis militiæ sacræ eques Messanam peruenit. is vbi de rebus Melitensium Toletanum certiorẽ fecit, celoce Melitam redire iussus est, quẽ præsidij gratia binæ triremes haud procul Melita comitatæ, mox in Siciliam redierũt. Is aũt non sine præsenti periculo per medios hostes in oppidũ sese tertia noctis vigilia immisit. Iam Turcæ mutato consilio ad aquam Marsæ castra fecerant, quæ res difficiliorẽ ingressum Saluago fecit. Expositis quæ à Toletano haberet mandatis, eadem nocte in Siciliam à Valeto est remissus, vt ei nunciaret maioribus copijs opus esse. proinde vnam aut alteram cohortem delectorum militum quamprimũ mitteret, quo se aduersus tanti hostis vim tueri posset. Saluagus ergo propere se mari cõmittit, & breui in Syracusanum portũ delatus binas priores triremes nactus, Melitam cum quadringentis militibus, in quibus non pauci sacri equites erãt, mittit. addit & maiorum tormentorum peritos aliquot. ac occiduam Melite partem, vbi ab hoste conspici possent, vitarent, orientalem verò tenerent docuit. inde in Austrum flectentes ad littus quod Miliare dicitur naues appellerent. inde militem per depressos insulæ locos noctu Melitam vrbẽ (quæ inde quater mille passus abest) ducere properarent, vnde in Michaelis castellum facile transire possent. His dictis ipse Messanam contendit. Ibi Toletano belli grauitatem, & defensorum paucitatem exponit. mille saltem pedites petit, quibus existimaret obsidionem tãtisper posse sustineri, donec is tota classe laborantibus subueniret.

Cruenta pugna ad S. Elmum. Dum hæc parantur, Turcæ repentè arcem S. Elmi die 3 Iunij expugnare sunt aggressi, rati se eam partẽ, quæ aggeri arcis vicina erat, breuioribus scalis posse superare. At nostri in fossa munimento antea destituta, per quod hostem à latere propellerent lignorũ fascib. ac terra vallũ satis firmũ construxerunt, è quo arce quoq; iuuãte acriter resistere, fossam hostium cadaueribus replere. Barbari multitudine vrgere, donec vi vallum obtinuerunt. quo facto tota illa parte fossę potiti sunt, quę portum Musetum spectat. quo in loco mira celeritate sese aggere muniuerant, qua in re plurimũ iuuabant, tormentis in altera Marzamuseti fronte collocatis. eis enim tota illa pars defensorib. nudabatur, angulus propugnaculi deprimebat, ipsiusque aggeris frons concutiebatur, cuius altitudo hosti molesta, nostris quoq; parũ commoda erat, quod latera caua quibus defenderetur nõ haberet. Quoniam verò nox imminebat, quinque millia Barbarorum ibi permansere. Vnde Christiani sese in arcem recipere, locumque eum hostibus relinquere coacti sunt. In ea oppugnatione ex Barbaris octingenti cæsi, partim Ianizeri partim Spachi, præter saucios nõ paucos, quorũ bona pars in fossis semianimis remansit. E nostris in primo cõgressu circiter 45 sunt desiderati, inter quos sacri equites Guardãpes Aruernus, Malius Narbonen-

bonensis, Consilius Hispanus, Somaia Florētinus, & Neinecus Germanus. vulnerati etiam aliquot, in quibus Motta centurio, qui post in arce ex eo vulnere est mortuus. Eadem nocte Magister equitum ducentos milites, & centum equites in arcē submisit, vt locū fortiter defenderent, vna cū quadringētis qui prius in arce fuerāt. 1565

Interea Valeta, qui militum inopia laborabat, vehementer mirabatur auxilia sibi nulla submitti, binas præsertim triremes, quas Saluagus properè antea miserat. Verum illæ, nauicularij culpa, cursum suum vti erant iussæ nō tenuerant. nam cum vitare oceasum, & in ortum inflectere deberent, in occasum peruenerunt. quo factum vt princeps Melitensis tam necessario subsidio caruerit, quę quidem res cum Toletano tum Saluago molestissimè accidit. Videbant enim fore si Barbari S. Elmi arcem occuparent, vti reliqua loca in magnum discrimē adducerentur, omnisq́ue ad subueniendum aditus intercluderetur. Romę tamen tum milites scribebantur Pij 4 pontificis iussu, qui Melitam mitterentur. Nam Cambiano Ioannitarum legato centum auri libras, puluerem sulphureum, atque alia in belli vsum necessaria obtulerat, vt sui exemplo reliquos etiam principes ad ferendam opem Ioānitis excitaret. Militibus qui sexcenti erant Pompeius Columnam pręficit. Hanc cohortem multi voluntarij secuti sunt tanto ardore, vt quæuis parua mora annus videretur. Neapolim igitur profecti ibi Ioannem Andream Auriam cum nauibus longis vndecim, Populoniæ Dominum cum nouem, Lainicium Sabaudum cū tribus, totidémq; priuatorum quorundam sumptibus exornatas, nacti sunt. In has naues pedites Roma venientes recepti sunt, atq; Messanam vbi regia classis parabatˀ transuecti fuerunt. Ea autem Turcæ per exploratores statim perceperunt, itaq; ante omnia experiri, quàm Christianorum vires augerentur, constituunt. nam arce S. Elmi capta reliqua sibi faciliora promittere. primum portum Musetum in suam potestatem vēturam, vbi classem tutò habere possent. locum vero inter duo maria, tum ad Michaelis oppidum oppugnandum, tum ad prohibendum ne quis in portum maiorem inuaderet, neue ex eo emitteretur, valde opportunum. *Valetæ cura ob militum inopiam.*

Hęc Turcæ secū ppendentes arcē quasi fulminib. crebris verberare incipiunt, q; per quatuor dies facere non destiterunt. Nocte insequēte repente magna vi murū aggrediunt, & iam scalis aggressi ppe summa cepāt eū nostri tanta virtute eos deijciunt, vt nunquā post (nisi extremo cōgressu) scalas admouere sint ausi. Dū hæc in hac parte geruntˀ, Draguti milites ad Martianā scalā superbia elati se contulerāt. Id nostri vidētes ex Angeli oppido egressi ita eos excepunt, vt eorum non paucis cæsis, reliquos extēplo in fugā coniecerint. Ex nostris Bonnemius Gallus sacræ militiæ eques cū septē alijs desiderati sunt. Eodē tempore Monserratus in arcē est missus, vt Brolliæ loco ibi præesset. is enim ex vigilijs & labore in morbū inciderat. Idem Brolia ante sæpius principi scripserat S. Elmi arcem adeò munitam & instructam esse, vt nullo modo fieri posse crederet, q; in hostiū potestatem veniret. Itaq; eqnib. & alijs q ibi erant tantū suis verbis animi addiderat, vt supra humanas vires dimicarēt. Nec Turcæ tanta clade reiecti animos demittere, cæterum maiore q̄ antea conatu arcem tormentis dies aliquot quatere: mox omni genere telorum & machinarum muros aggredi. nam & pontem ē nauium antennis, ea latitudine vt decem viros pariter incedentes caperet, supra fossam fecerant. quatérq; mille sclopetarios circa fossam disposuerant, & classem omnem ad Georgij litus haud procul ab arce appulerant. cúmq; eam dies octodecim æneis tormentis tredecim millib. contortis globis laceraſſent, ac iam iam sese arce potituros sperarent, ecce Baragamus Cantaber eques Melitensis Medranúsq; centurio Hispanus, cum aliquot alijs fortissimis viris, ad pontem accurrunt, ac summa admiratione Turcis se opponūt. Res cominus magna vi vtrinq; geritˀ, & iam hostis signū Turcicum in propugnaculum extulerat quē dū Medran⁹ cōpræhensum tenet, isq; sese explicare nititˀ, vterq; glāde cōcidit. *S. Elmi arx grauiter oppugnata.*

Eo tempore milites paulo ante eo transmissi magno adiumento fuere. cum enim viderent rem in tātum discrimen adductum, pars cadis puluere incendiario plenis ponti subijcere, alij picem sulphure & tæda mixtam ardenti in pontem mittere, *Turcarū ingens strages*

1565 alij in proximos saxa voluere, omnis generis tela ingerere, pars eminus sclopetis hostem propellere.ita pons exustus,cuius ruina ad octingentos Turcas oppressit. cæteri vulneribus confecti quoquo modo potuerunt recedunt. tum verò nostri duo vexilla iam in ipsis murorum pinnis infixa, quorum alterum Mustaphæ, alterum Draguti erat, refixerunt. At in altera parte iam Turcarum manipulus aggeris æditioris summa occuparat.quos vbi qui in Angelica arce erant vident, illico tormento se eos deiecturos rati, septem è nostris propugnatoribus in eodem aggere interfecêre.postea errorem corrigentes quatuor Turcarum præfectos,cum duodecim audacissimis militibus,maiore pila contorta discerpsere.Dum hic summis viribus pugnatur,iam Barbari fossas ad eam Elmi partem quæ Angeli arcem spectat egerant.sed nostri tectis sulphure & pice accensis, eos citò discedere coegerunt.In hunc modum Barbari ab omni parte fortiter repulsi in castra redierunt.Ex Barbaris in hac pugna ceciderunt duo millia, ex nostris ferè centum,ac totidem vulnerati fuerunt.

Valetta scribit põtifici. Eodem die Valetta,cum portum Musetum à Barbaris non tam arctè custodiri cerneret,propere celocem ex portu ad Martiam scalam trãsferri per terram iubet, quo illinc in Siciliam traijciat.nam quanto in periculo S.Elmi arx esset,Pontificem & Toletanum per literas certiores facit,eosque ad auxilia maturanda hortatur. quas ad pontificem dedit tales erant: Beatissime pater, Est ita periculo propinquũ, ne veniant ij in potestatem hostium quibus do literas, vt mihi rarius scribere omnino necesse sit. Veruntamen id sanctitati vestræ significandum fuit, quòd optimus Deus suum hunc religionis ordinem in Melitæ oppugnationibus tuetur,quod in arce Elmi defendenda præcipuè apparet.nam cum intra viginti dierum spacium arx illa tredecim millia ictuum globorum ferreorum sustinuerit, facile apparuit quãti sit aduersus hostes Sanctum hoc crucis insigne.Iidem cum sub crepusculum arcem acerrimè inuasissent,atque quater recẽtiores pugnatores renouassent,quod prælium ad quinque horas durauerit, tanta cum suorum clade repulsi sunt, vt plures sexcentis fuerint desiderati, veluti ex captiuis perceptum est, vulnerati multò etiam plures.Illud opus fuit sanè non humanarum virium,sed diuinę potentię,quę nobis hanc tam insignem victoriam comparauit, vt demonstraret quanti nostram religionem faceret, atque vt hoc exemplo Christiani principes alacriores fierent mittẽdis auxilijs,quod sanctitatem vestram pro sua singulari benignitate facturam esse non diffidimus.Nos interim pro viribus hostes à mœnibus repellere & propugnacula defendere,diuino adiuuante auxilio, non cessabimus, vitam etiam ipsam pro Christiana religione, si res ita tulerit, effundentes. Atque hac vna spe in tantis molestijs confirmamur, quod Sanctitatem vestram procuraturam scimus certò, non solum vt hic religionis ordo, sed etiam vniuersa regio Christiani nominis, ab his communibus omnium bonorum omnisque tranquillitatis hostibus sit libera. Quod vt fiat Deum optimum suppliciter rogamus, & vt sanctitati vestræ ad hoc tantum negocium accommodatæ vires suppeditentur. Melita 12. Calend. Quintil. Anno 1565. Huiusmodi etiam literas ad Toletanum misit,atque obnixè rogauit, vt auxilio ferendo festinaret.

Dragutus ad arcem S.Elmi occisus. Toletanus his literis acceptis cognitoque obsessæ arcis periculo, vehementer est cõmotus,seque classem vniuersam in Barbaros educendi cupidine teneri ostendebat. Verum quod ab Liguria & Hispania nondum supplementa nauium venissent,nec sine illis prælij fortunam periclitari consilium esset, placuit Ioannem Cardonam cum quatuor nauibus longis, in quibus duæ Melitensium equitum, properè mittere.Cardonę Roblesem castrorum magistrum cum delecta Hispanorum militum cohorte adiunxit.Vna quoque equites Melitẽses ad octoginta, qui Messanæ traijciendi occasionem expectabant profecti sunt. qui etsi tempestate alijsq; rebus impediti serò, in Melitam peruenerunt, magno tamen adiumento fuerunt. Hæ 4 naues soluerunt Messana 12 die Iunij.At Barbari haud pluris tot suorum strage facientes quàm pecudum,obstinatis animis pugnam redintegrare,extremaq; omnia

omnia experiri constituunt. Ac primum æneis machinis horrenda in arcem fulmina noctes atque dies iaculari. post vndique qua muri deiecti fuerant impetum facere, tanta multitudine & vi oppugnantium, vt ni omnem iam terrorem vera propugnatorum virtus è pectoribus excussisset, res ipsa fugam aut deditionem extorsisset. Grauis fuit illa vtrinque pugna. quinq; horas pugnatum est acerrimè, ac tandem Turcæ virtute nostrorum repulsi pedem referunt. nec tamen secutam noctem quietam agunt, sed tormentis ita arcem defensoribus nudari satagunt, vt nostri vix impedire possent quo minus scalis ascensum tentarent. quod ne facere tunc auderent, à nostris summo conatu prospectum est. Ex nostris ducenti eo conflictu desiderati, ex Barbaris innumerabiles. Ipse Dragutus dum & ducis & militis fortissimi munera obit, saxo caput percussus, biduo post vitam amisit. corpus eius Leptim honorificè delatum. 1565

Hac nostrorum virtute ac facinoribus suorúmq; clade Turcarum duces magis efferati, classe vniuersâ in vnum collecta, S. Elmi arcem corona circũuenire iubent, ibique consistere, eo consilio vt eam terra marique totis copijs extremũ oppugnarent, nec nouos subinde milites alios alijs submittere desisterent, donec arce potirentur. Itaque pontes, scalæ, Machinæ, arma, tela & alia quæ expugnationi vsui essent magno studio comparantur. Hæc cum Valeta ex arce Angelica cerneret, veritus (vt par erat) ne arx diutius ferre tantum furorem posset, biduo quàm Barbari extremum impetum facerent Concilium cogit, & quanto in periculo sint qui Elmi arcem defendunt ostendit, atque consilium dent hortatur, quid ad illorum salutem faciendum sit, ita tamen vt nihil à solita sanctæ militiæ virtute alienum statuatur. His auditis breues sententiæ dictæ, decretúmque quoniam arx teneri vltra non posset, vti eorum qui in ea erant saluti consulatur. ad quod quidem efficiendum duodecim nauiculæ missæ, quibus nostri exportari possent. Itaque tres equites sunt delecti qui eò nocte insequente maturarent, & arcem diligenter inspicerent. Quod si propugnatores existimarent arcem esse deserendam, aquam veneno corrumperent, & tormenta clauis configerent. Eò igitur delecti viri profecti Medina Hispanus, Rocca Gallus, & Constantinus Castriotus Italus, nec sine præsenti periculo vitæ cum sclopetis à Barbaris peterentur, militibus præsidiarijs Ordinis sententiam exposuerunt. Illi primùm Magistro & reliquis gratias agunt, quòd de sua salute sint soliciti. quod ad arcem attinet, eam quidem si eius angustiam, defensorum paucitatem, & hostium multitudinẽ spectare velint, in periculo magno versari, siquidem Turcæ sæpius pugnam iterare statuant. sed quia adhuc Dei opẽ præsentem senserint, se velle eam ad extremum vsq; spiritum tueri. Vitæ huius breuem esse cursum, gloriæ sempiternum. Hæc Magistro renunciarent, hortarentúrq; securo esset animo, sibiq; de ipsis ea promitteret quæ fortium virorum essent, eorũ præsertim qui sacræ equitum militiæ nomen dedissent. Responso eo accepto, tres equites ad Magistrum rediere. Is Concilio aduocato, quid legati cẽferent audire voluit. Castriotus censebat locum defendi posse at Rocca Gallus contrarium statuebat. Cum autẽ Hispanus Castrioto accederet, maior pars voluit vt per dies aliquot arx retineretur, ne hostis insolentia augeretur & ne ordini dedecus aliquot inureret. *Equitum in arce obsessorum constantia.*

At Barbari in id quod statuerant intenti, 23 Iunij cũctis circa arcem terrestribus maritimisq; copijs coactis, media nocte scalas ab omni parte admouerunt, pontes vineásque agere, duobus & triginta æneis catapultis ingentes pilas contorquere: quod reliquum erat munimentorum demoliri. Nostri contrà alios deturbare, alios repellere, cædere, auidius vulnerare quàm semet tegere. vbi maior ab hoste vis fieret, ibi maximè virtutem ostendere. clamor vtrinque permixtus hortatione, lætitia, gemitu: totius prælij facies varia, incerta, fœda, & miserabilis. Etiam ventum erat ad horam diei tertiam cum anceps esset victoria. ac ni tanta fuisset æneorum fulminum vis, qua iam muros omnes ad saxum vsque in quo arx stabat deiecerant, potuissent nostri Barbarorum impetum aliquot dies sustinere. Verum nudato muris ac defensoribus saxo, & plus quadringentis interfectis *S. Elmi arx à Turcis expugnata.*

vix

1565 vix iam se aliquis ostendere poterat, quin statim discerperetur. & iam arcis præfectus Monserratus, Eubœæqúe prætor Garas vno tormenti ictu conciderant: Reliqui tamen qui pro arce stabant tanta clade non territi, quin potius maiore vi niti, Barbarorum signa iam in arce fixa refellere, discerpere: signiferos, centuriones, præfectos, aliosqúe confodere: nihil iam spectare, quàm vt vitam pro religione ponerent, gloriam immortalem tenerent. Iam sol ad medium cœlum ascenderat, æstus ingens, lassitudo, crebri ictus, hostium tanta multitudo, vt subinde recentes fessis submitterentur. nostrorum contra paucitas, eaqúe labore, vigilijs, siti, & vulneribus debilitata fecerunt, vt barbari tandem vi arce potirētur. sed tanta suorum clade vt permirum sit, tam multos à tam paucis occidi potuisse. Nostri omnes ad vnum fortiter pugnando c a si. Inter quos fuere centum & triginta equites ordinis.

Turcarū erga equites furor.

Maxima tum crudelitas Turcarum in ordinis equites apparuit. nam cum arce capta aliquot equites semiuiuos inuenissent, corde prius è pectore eorum exempto capiteqúe amputato, rubris sagis cum alba cruce indutos, pedibus in Angeli Michaelisque castellorum conspectu ad triginta suspenderunt. Cęterum cum hoc non satis Mustaphæ videretur, eos simul iunctos in mare abijci iussit. Commoto autem mari sequenti die, ventus eos in maiorem portum eiecit: quos à nostris cognitos Valeta piè & honestè cum magno dolore humari mandauit. Sed ea hostis Barbarie adeo ipse exacerbatus fuit, ut ediceret, ne quis deinceps Turcam vllum caperet, sed omnes ferro trucidarentur. Itaque quotquot capti antea fuerant, omnes illico obtruncati, eorumq; capita, qua parte hostis erat extra muros proiecta. Interierunt ex nostris, ab initio obsidionis ibidem vsq; ad arcem captam, mille trecenti milites. Etsi autem Valeta amissa arce summo dolore premeretur, præ se tamen aliud ferebat, ne suorum militum animos turbaret. dicebat enim sibi nihil improuisum accidisse. hanc esse belli fortunam, vt modo hi, modo illi vincantur. neq; esse ob eam rem hostem formidandum, qui tantam stragem acceperit, vt victus magis quàm victor dici posse videatur. His dictis è conspectu abijt. deinde ad præsidij Melitæ vrbis præfectum Petrum Mesquitam literas dedit, quibus eum atq; sacros milites qui Messanæ erant, vnaq; Toletanum de arce S. Elmi iactura certiorem fecit, quæ tales erant.

Valetæ literæ ad præfectum vrbis Melitæ.

Religiose frater, nuper infelix arcis S. Elmi iactura grauissima nobis accidit, quæ & si animum nostrum (vt debuit) dolore singulari affecit, tamen vt in mentem venit hæc omnia de manu domini proficisci, æquo animo perferre conati sumus. Speramus enim fore vt diuina clementia nos protegat in reliquis certaminibus, quæ etiam diu defendit. Nam S. Elmi arx eo iam erat redacta vt humanis viribus amplius defendi non posset, cum nostri tot tamqúe acres hostium oppugnationes fortiter sustinuissent, nullo nostrorum adiuti subsidio, quod & maxime mittere debebant, & facile in tanto temporis spacio potuissent. sed pro rebus omnibus Deo gratias agere oportet, à quo solo vt hactenus beneficia accepimus, ita in posterum obtinebimus. neque humanis viribus confidere opus est, nisi quæ diuina ope excitantur: quando neque literæ nostræ, neque diligentia, neque admonitiones, neque mandata vel illos excitare potuerunt, qui nobis parere debebant. Non patitur angustia temporis vt infortunij calamitatisque nostræ magnitudinem Toletano explicemus. tu facile nostro nomine ad illum perscribere poteris, omnésque amicos nostros certiores facere, quod si fecissent, quæ per literas nostras monebantur, & si vel parua auxilia misissent, fortasse arcem illam non amisissemus. atque quod etiam magis esset Italię finibus calamitosum, vereor ne, nisi Toletanus decreuerit citò ab hac obsidione nos soluere, non opportunus postea accedat. idqúe præsertim si ante obsideamur, quàm parua illa militum auxilia nobis accesserint, quæ tanquam in somnis apparuerunt. Nō diffidimus sanè Domini dei nostri benignitati, quem nobis & auxilia breui missurum, & optimam Toletani mentem omniūq; Christianorū salutis cupidam, cum summa fœlicitate incitaturum speramus, vt ad nos liberādos veniat, cum totius vis negotij in celeritate collocata sit. Hostes cum totam classem

in por-

in portu Marsamusetto collocarint, expurgandis locis intenti sunt quæ tormentis 1565
infestabantur, vt nos etiam pro viribus infestent. Continuò lectis his literis mittito ad nos Sanctæ Catharinæ, Belcalcaræ, Belmesti, & Zorici centuriones cum suis cohortibus, vt eorum militum opera vti possimus. quoniam sine illis maxima sumus in rerum omnium perturbatione. Imperamus igitur illis per has literas, vt statim ad nos iter arripiant, quorum auxilia maximè sunt nobis necessaria. Suppliciter diuinam clemētiam rogamus, vt aliquem bonum mutuū ad nos mittatis, vosq; Deus protegat & fortunet. E burgo Angelico die 24. Iunij.

Turca ab Equitibus petit vt se dedant.

Lectis Magistri literis Mesquita properè nauiculā in mare iaci iubet, in idq; Masium equitem cognomento Colonellum ingredi. cui & Magistri ad se literas, & suas etiam eiusdem ferè sententiæ ad ordinis Equites qui Messanæ agebant tradit, oratq; vt in Siciliam velis remisq; traijciat. Interea Multapha hominem ad Valetam mittit, & cum eo senem quendam Hispanum captiuum, cui libertatem (modò ad oppidum vsq; cum suo nuncio eat) promittit. eisq; mandat vt cum Valeta de deditione agant, videántq; ecqua ratione pacisci velit. Qui ad oppidum profecti, Turca foris expectante, Christianus intrò ad principem admittitur, eiq; Mustaphæ mādata exponit. At Valeta vbi pactionis ac deditionis vocem audiuit, sic exarsit, vt ni fuisset Christianus è vestigio eum suspendi imperasset. Itaq; ei optionem facit, vt aut cum ipsis maneat, aut illico discedat, dicátq; comiti suo, ni confestim abeat, sese tormentis eum ab arce repulsurum. Hoc accepto nuntio Turca repentè in castra rediit. qua Mustapha in tantam rabiem est coniectus, vt palam ediceret, se nullum crudelitatis genus in Christianos deinceps prętermissurum. Erat tum apud Mustaphā Philippus è Lascatorum nobili Græcorum familia, qui à Turcis Patras in Achaia occupantibus puer in ea vrbe captus est. Is cum Mustaphę consiliorum multorum particeps esset, diuino quodam instinctu cogitauit se non parum Christianis commodare posse, si ad eos transiret. Itaq; ad Michaelis castellum transire constituit. quod cum sæpius tentasset tandem primo die Iulij sese in mare coniecit, atq; ad castellum magno vitæ discrimine enatauit. nam à Turcis glandibus & sagittis petebatur. Hic ad Magistrum deductus, ei non solùm multa hostium consilia patefecit, verum etiā quid ad Michaelis angulum faciendum esset edocuit. Pòst etiam strenuè contra Turcas pugnauit. Obsidione soluta cum Magistri commendatione Romā ad Pontificem venit, vbi Turcicam sectam detestatus, in Hispaniam ad regem Philippum se contulit, quo ei pariter Solymanni consilia indicaret.

Melitenses frustra auxilia petunt.

Interea Colonellus incolumis Messanam peruenit, atque comperit Christianam classem nondum esse instructam, vt rebus Melitensium afflictis statim possit succurrere. nam necdum ex Hispania naues venerant, & Ioannes Andreas Auria cum viginti octo longis nauibus reditum parabat, vt quatuor millia peditum, qui in Etruria scribebantur, acciperet. Quam tarditatem secum reputantes sacri milites, re inter se deliberata, opem suis ferre quocunque modo decernunt. Huic expeditioni duos è suo cœtu præficiunt, Messanensis & Barolitanæ domus Commendatores. Hi properè Toletanum conueniunt, & commemorant, quæ sacri milites non modò pro Hispaniæ rege, verum etiam pro tota republica Christiana gesserint: quantos sumptus etiam superiore anno cum Pionias oppidum expugnasset, fecerint. vbi nec commeatui, nec machinis, nec nauibus, nec vitæ propriæ pepercissent, quo regi prodessent. Ad hoc reputaret Melitæ iacturam non ad sacros equites tantum, sed ad Italiam omnem, præsertim vero ad Siciliam ob hostis vicinitatem pertinere. His atq; alijs de causis se ab eo quatuor millia peditum flagitare, cum quibus sacri equites, qui illic essent, itemque alij voluntarij complures Melitensibus opem laturi properarent. His copijs sperare se si minus hostem repellere, at eius progressum remorari posse, donec ipse viua sua classe producta Turcicam inuadat ac dissipet. Cum secum Toletanus quid agendum sit deliberat, nuncius ab Hispania aduenit, & regis animum declarauit. Itaque respondit se quod peterent facere non posse, quod ea ratione se

suis

1565 suis nauibus priuaret. Quod si vero equites cum Pontificiorum militum parte in insulam portari placeat, posse eos id duabus illis longis nauibus quas haberent facere, se quoq; vnam è suis additurum. Hoc responso accepto, cum aliud extorquere non possent, quod deferebatur acceperunt.

Subsidia nostrorum mari impedita.

Dum hæ naues instruuntur, quatuor illæ quarum suprà mētionem fecimus, quæ sexcentos milites & octoginta sacros equites vehebant, varijs difficultatibus per viginti dies conflictatæ, nondum Melitam attingere potuerant. Quoniam autem Toletanus præceperat ne descensionem facerent, ni prius an Elmi arx à nostris teneretur scirent, nauiculam speculatoriam in terram emiserunt, seq; illum & sequentem diem in mari opperituros promiserūt. Interea graui exorta tempestate factum est, vt ea ad diem dictam redire nequiuerit. Propterea qui expectarant veriti ne aut tempestate amissa, aut ab hostibus intercepta esset, Pozalum Siculæ oræ locū Melitæ proximum se recipiunt. cum eò peruenerunt, Elmi arcem etiam tum defendi cognouerunt, simulq́ue reuertuntur vt descenderent. Verum vbi ad sex millia passuum loco appropinquant, vbi descendendum erat, ignem conspiciunt. quę res fecit vt & Catascopium ab hostibus captum, & hostem ibidem in insidijs esse suspicarentur. Vnde Pozalum redeunt, vbi ab Equite Gallo qui è Melita venerat accipiunt, eam facem suo iussu accensam, vt eo signo admoniti sine metu procederent. qua re cognita magna celeritate ad eum locum contendunt, ac tandem ad saxa nigra quæ Lybiam spectant, die 29 Iunij nocte intempesta descensionem faciunt, properéque ad vrbem se conferunt. ibi magna lætitia accepti principis imperium expectabant. Interim nebula (quod ibi rarissimè fit) exorta est vt prospectum ferè omnem tolleret. Erat tum in arce puer 12 annorum qui de fenestra prospiciens territus, se Turcam versus Michaelis castellum euntem videre clamat. Quo audito aliquot equites ordinis in eam partem excurrunt, atque Græculum è Melita vrbe inueniunt. qui retractus & quæstioni subiectus confessus est, se hostem de nostrorum militum aduentu certiorem facere voluisse, vt ex insidijs ad Magistrum euntem interciperentur. Ergo equites eum in quatuor partes dissecari præceperunt.

Præsidiū ad principem venit.

Triduo pòst milites præsidiarij, qui è Sicilia venerant, noctis initio incolumes ad principem peruenerunt. Horum aduentu incredibile est, quantum animi obsessis accesserit, & in primis Valetæ, qui Equitum suorum florem sibi diuino numine accessisse perspiceret, ac lachrymans Deo gratias ageret. Qui recentes venerant à principe id vnum ceu honorarium petebant, vti Michaelis præsidio imponerentur. Id quod Valetta eis permisit, nec tamen ob id vetus præsidium remouit. Hi ergo quibus cupido ingens esset cum Barbaris manus conserere, sequenti die validam eruptionem fecerunt, hostemq; ad Margaritam nacti supra ducentos occiderunt, tótq; sauciauere, vt nullus incruento gladio in castellum redierit, nemine suorum amisso. Id cum Turcarum præfectus cerneret, cognouit eos esse qui nuper in Castellum venerant. Idcirco cum suis expostulauit, quasi per eorum socordiam illi ingressi essent. Illi autem maxime in suspicionem venire, quorum custodiæ extima insulæ loca demandata erant. eam suspicionem augere, quòd tres Algerianæ triremes sese subduxerant. qua re factum vt nec illis, nec Christianis Turcæ sectam professis, fideret. Itaq; edixit ne horum quisquam extra naues cubaret: qui facerent palo confixi atque exusti pœnas darent. & custodijs mutatis Salachi biremes ad insulæ custodiam admouit. Ne quid autem vel ipsorum aliqui vel Christiani tentare possent, naues complures in Musceti portu catenis simul iunctæ, cæteræq; inter se minus disiunctæ haberi cœptæ.

Morbi in Turcarū castris.

Cum autem ea tempestate in Turcarum exercitu dyssenteria atque alijs morborum generibus innumeri milites laborabant, tria valetudinaria constituta sunt: vulneratorum vnum ad aquam Marsiam, ad cuius custodiam duo Turcarum millia addita: alterum in puppibus nauium, vbi Turcæ volūtarij: tertium inter ipsa nauium transtra, vbi Christiani coacti curabantur. Eodem tempore Bassa præfectus, Leptitanis in Dragutæ demortui locum Ochialem præfecit, qui cum nauibus lon

gis

gis quinque cò profectus, rebus ibi compositis in castra reuersus est, binasque frumento onustas naues Bassa Leptim ire iusserat, vt ibi nauticus panis pararetur. Ad Solymannum quoque Zolochum militum præfectum miserat, qui de S. Elmi arcis expugnatione illum doceret, ferretque Melitæ insulę qualem inuenerant designationem, addebatque se Melitenses paratiores & firmiores quàm initio credidisset inuenisse. quod si vltro bellum trahere placeat, viris, commeatu alijsque ad bellum necessarijs opus esse. quod si haberet, se loca reliqua munita (sed non tam citò) occupaturũ. Interim dum responsum prǽstolatur, nullum tempus ab oppugnatione vacuum passus est. nam septuaginta muralibus machinis, in quibus tres maximi Basilisci, quatuordecim è locis oppugnatio cœpta. à furcarum enim promontorio ad aquam Marsiam, indéque ad Elmi arcem, in qua trecentos Ianizaros collocarat, totum illum ambitum multiplici aggere vallóque & castellis sepiuerat. vn de dies noctesque Angeli & Michaelis oppida tormentorum fulminibus quassare, muros demoliri, propugnacula deijcere, domos frangere, sic vt in eis vix quisquam tutus esset. qua ex re mulieres puerique magnis detrimentis affecti. Ipsi verò Barbari intra suas munitiones inclusi tutiores esse, nec sæpe excurrere nisi multitudine freti, quod ab Equitibus à tergo instantibus eorum non pauci semper trucidarentur. 1565

Vbi Romę de S. Elmi arce amissa compertum est, mœrore & metu ciuitas repleta. pars enim dolere pro gloria Latini nominis, pars timere ne ad se quoque Melitensium calamitas redundaret. Fuit etiam genus hominum inuidum, maledicum, & belli ignarum, quod culpam arcis amissæ in Valettam transferret, quem tamen sua ipsius virtus, & viri fortissimi qui cum ipso fuerunt à calũnia satis vindicabunt. Sed prius diximus tres lóngas naues Messanæ comparari, qui tanta diligentia vsi sunt, vt 7 die Iulij è portu discederẽt. Erant in eis præter Equites sacros Hispani sexcenti, & pontificij trecenti Pompeio Columna duce. Remiges partim voluntarij partim coacti. his libertas promissa, si modò suo munere nauiter fungerentur, vt in portum se immitterẽt, fore vt eodem quo reliqui milites haberentur loco. ac vt nõ modò viris verum & commeatu obsessis subuenirent, nauibus ducentos quinquaginta medimnos frumenti, cum puluere sulphureo, nitro, & plumbo ad tormentorum vsum imposuerunt. Et quanquam factu difficilimum videbatur, vti per portũ in insulam intrarent, nihilominus tamen tantus erat in equitibus suis subueniendi ardor, vt omnia sibi & alijs facilia & tuta promitterent. Cum autem Insulæ appropinquare cœpissent, speculatoriam nauiculam præmiserunt, vt signis ex Angeli arce perspectis agnoscerent, procedendum ne aut retrocedendum esset. quæ cum eò processisset, depræhensum est recedendum esse. Quod vbi Turcæ depræhenderũt illico vt signa obscurarent, æneis tormentis explosis, cœlum fumo tanquam nebula replere. verum quod iam à nostris visa essent, id frustra fuit. Sic tres illæ naues in Siciliã redierunt. Neq; enim Valetæ optimo principi visum fuit tot equites sacros, tot claros viros & milites in apertum discrimen vocare. Videbat enim in Museto portus faucibus aliquot Barbarorum naues ad locum qui Arenulæ vocatur noctu subsidere, vt portus maioris ingressum & exitum prohiberent. *Fama de Melitensium periculo sparsa*

Per eosdem dies, qui in vrbe erant, cognita nostrorum valida eruptione, & ipsi audaciores facti. Nam cum Barbari prędabundi aliquot pecora abigerent, equites nostri eos insecuti, atq; aliquot ex Barbaris interfectis prædam abstulerunt, nec eo contenti, ad naues usq; persecuti sunt. At Turcæ videntes fugam ad se versum fieri, arma conclamare, ad Imperatoris tabernaculum accurrere, & à muris verberandis cessare. Hæc res fecit vt Valeta putaret eos ad Michaelis castellum inuadendum se comparare. idcirco ratus sua præsentia præsidio vires, atq; animum accessurum, in eam partem per pontem qui ratibus constratus vtranq; peninsulam coniungebat, transire proposuit. sed re properè cognita in arcem reuersus est. Sunt qui hoc factũ audax, sed plenum periculi existiment, quod non corporis sed animi virib. res magnæ gerantur, quibus princeps etiam absens suis adesse possit. Verum Valeta lau- *Turcarum strages.*

F

1565 de fuit dignissimus, cum veterum Imperatorum exempla secutus in prælio præsens esse, atque ex occasione suis consulere aut præcipere statuisset. Eodem tempore Algerij rex cum triremibus septem & decem biremibus, in quibus duo millia ducenti milites erant, Turcis auxilio venit. Cui cum ab initio non adfuisse molestum esset, cuperétque aliquot illustre facinus patrare, simul militum suorum virtutem experiri, ab Imperatore postulauit, vti sibi principem locum in Michaelis oppugnatione permitteret. id quod non modo permisit, verum etiam duo millia lectissimorū militum e suis ei adiunxit. quo impetrato e Musceti portu ad aquam Marsiam circiter nonaginta nauigia minora machinis celeriter transferri iubet. quod ex ea parte regi castellum mari oppugnare consilium esset. At Valetta cum is conspectis, tum à perfuga eius rei antea admonitus, hostis consilium cognouit, & duos Melitenses naucleros industrios illicò accersit, réque cum eis communicata sciscitatur, quid illi faciendum censerent, quo Barbaris ad muri pedem descensionem facere parantib. obuiam iretur. Hi respondent, se existimare si ex nauiū antēnis tignisúe ferreis annulis simul contextis cathena fiat, eáque ab angulo Angelicæ arcis ad eum locum ad quem hostis nauigia appellere cogitabat, ducta, eorū cogitata impediri posse. Placuit cōsiliū, sic vt sequēte nocte & pfecta catena fuerit, & suo loco posita.

Arx S. Michaelis frustra oppugnata. Barbari vbi diluxit hoc impedimento conspecto suspensi hærere, ignari quonā modo suos milites exponerent. Dum sic cogitabundi hærent, ad regem perfuga Christianus accedit, pollicetúrque se catenam illam fracturum, simulque sumpta securi sese in mare abiecit, quem tres (quo illum iuuarent) secuti sunt. ad quam simul ac nando peruenerunt perfuga in eam insilijt, securimque impingere cœpit. Id nostri videntes, repentè sex Melitenses cum nudis gladijs eo enatant, ac duobus interfectis cęteros fugant. Post nemo tam audax inuentus, qui idem tentare vellet. nec ob id tamen rex cœpto destitit, sed mira diligentia se ad oppugnationem parauit. Itaque die 15 Iulij inalbescente cœlo, terra marique oppugnationem aggreditur. Verum cū obsessi omnia tormenta in eam partem direxissent, vnde naues veniebant, tanta fuit eorum vis vt trium horarum spacio quo perseuerauit oppugnatio, Turcarum duo millia discerpta submersaque fuerint, & naues duodecim depressæ. Maior nauigiorum pars ad catenam appulsa, cum descensum in terram facere nequirent, ad castelli angulum proras obuerterunt. cæterum re infecta retrocedere sunt coacti. Præliatum est in terra horis quinque. Turcæ complures, e nostris ducenti desiderati, in quibus Fridericus Garziæ Toletani præfecti Siciliæ filius pila ferrea discerptus. itemque Gordius natione Gallus, Franciscus Sanoghera eiusque nepos Iohannes Hispani, omnes sacri equites. Medina quoque vulneratus, qui post ex eo vulnere est mortuus.

Valeta ex Sicilia auxiliū petit. At Valeta qui videret quanto in discrimine res Melitensis futura esset, si huiusmodi prælijs sæpius esset decertandum, vbi fessi dies & noctes cum nouis committerentur, die 17 Iulij hominem in Siciliam misit, qui à castello ad aquam Marsiā enatauit, & illinc ad vrbem per medios hostes euasit, vnde nauigiolo Messanam peruolauit. Huic literas ad Toletanum dat, & postulat ad se binas suas triremes cum ijs equitibus qui tum Messanę erant & cum militibus, mitti. monetque vbi ad insulam accessissent ante portum consisterent, paratę signo dato sese in portum inferre. Eodem tempore quo is Messanam peruenit, classis ab Hispania, quę multos variarum gentium equites sacros vehebat, venerat. Cum autem Toletanus duas illas naues longas vellet ad Valetam mittere, prius ad eum literas occultis notis exaratas binis nauiculis misit. hisce triremes missurum significabat, cæterum signa petebat, quibus illæ cognoscerent intrandum ne aut retrocedendum esset. quæ cum diuersæ proficiscerentur, alteram medicamentis onustam ab hostibus interceptam esse post intellectum est. & quanquam altera incolumis ad Melitenses peruenit, tamen quoniam aliquot dies ante inter Michaelis castellum Melitamque vrbem omnia itinera interclusa, tresque vltrocitroque commeare consueti capti ab hostibus fuerant, atque acerbissimè necati, ad hoc portus vigilantissimè custodiretur, Equites

qui

qui Messanæ erant de binis triremibus mittendis consilij inopes erant. Nihilominus tamen quod eas Magister postularet, visum eas esse fortunæ committendas, hac tamen cautione vti ne omnes illi equites periculo exponerentur, sed ex omnibus quadraginta modo cum satis magno militum auxiliariorum numero mitterentur. Cum his Salazar Hispanus centurio à Toletano missus in scapha remulco à triremibus in Gaulon vsq; trahenda, profectus est, qui post illinc in Melitam insulam vrbemq; hostium copias speculatum iret. 1565

Interim Turcæ cladis in oppugnatione Michaelis acceptæ memores, vindictæ cupiditate ardere. idcirco tanto impetu castellum tormentis verberare, vt quātum noctu reficiebant tantum mane illi deijcerent & comminuerent. Dumquę tormentis res ageretur pontem ipsi construxerant, quem die 20. Iulij ante solis ortum in fossa posuerant quo exæquatis locis prælium cum nostris manu facerent. Qui ab eis visus, Parisotus Valetæ nepos & Agleria equites cum militum mercenariorum satis magna manu extra munitiones excurrunt, vt pontem igni corrumperent. qui à Barbaris excepti re infecta omnes ferè, vnà cum Parisoto & Agleria interierunt. Barbari tormentis muros quatere vsque ad 28. Iulij nunquam intermiserunt, quo post meridiem castellum multis locis inuadunt. ter fessis aut deiectis recentes submittunt, tantáque vi agunt vt nihil dubitent se eo die castello potituros. At nostri haud minori vi resistere, telis, tormentis, igni, manu hostem propellere, & tandem vti à muris discedat, suorum magna iactura cogere. Hac victoria obsessis animus creuit, sic vt iam hostem parui facerent. Quoniam vero à nostris extra prælium tormenta silerent, neque iam eruptiones fierent, putabant Barbari paucos esse in præsidio milites, & tormentorum materia fomentóque destitui. At id Valetæ consilio potius quàm inopia fieri. qui cum nihil de auxilijs acciperet, videretque Barbaros ad inuadendum indies ferociores, nolebat in ocio præsidia consumi. Sed Turcæ cum viderent frequentibus prælijs rem parum procedere, omnē industriam ac laborem cuniculis agendis impendere statuunt. & iam pene vnum antè perfecerāt, quàm id nostri perciperent. Quo autem minus id animaduerterēt binas triremes accedere, eoq; ex loco tormentorum globis domos pulsare iubent, rati nostros, dum quid hostis facturus sit spectant, muros remissius custodituros, se vero occultius per cuniculum in castellum irrepturos.

Turcarū ad S. Michaelē strages.

At obsessi vbi eorum artes senserunt contrario cuniculo eas irritas facere, cum aliorum tum maximè vnius signiferi virtute hostes propellere. nam is cum prius in cuniculum testas pice accensas coniecisset, ipse securus hastam Phalaricam præferens Turcas omnes è cuniculo eiecit. hanc ob rem torque aureo quinque librarum à Magistro equitum donatus est. Postera quoque die quæ prima Augusti fuit eruptione ab aliquot facta, pons ille qui fossæ impositus erat, facibus & puluere in iectis exustus est. quod quidem opportunè factum. Nam postridie Turcæ sole in occasum inclinante denuo castellum, vbi Carolus Ruffus curabat, aggressi, à nostris fortiter repulsi sunt. præliatum tribus horis, Turcæ trecenti cæsi, ex equitibus ipse Ruffus atque Barcsus cum aliquot mercenarijs militibus occubuerunt. Hoc tempore nostri multitudine tormentorum adeo inclusi ab hoste tenebantur, vt ne in fossam despicere, aut sese vllo modo ostendere, nedum eruptionem facere possent, quin illico peterentur. nec tamen ob id, vbi se occasio praeclari facinoris dabat vitæ suæ parcere. Id quod in Calderonio Hispano patuit. qui cum animaduerteret eam muri partem, quam hostis ad castellæ munitionem percusserat, speculandam esse exiuit, & mox glande percussis concidit. hic casus, cum reliquos terrere debuisse videretur, incendit. Nam cum cernerent hostes in fossæ replendę operam dare, noctu exire constituunt, eorumque conatui obuiam ire. Itaq; centum, pars Equites sacri, pars stipendiarij, impetu in hostes facto, eos fossam deserere, fugamq; capessere compellunt. ex eis circiter octuaginta cæsi, è nostris decem, in quibus duo equites Ioannes Cantaber atq; Macrinus, quorum capita hastis præfixa in vallo Seruatoris, quo à nostris videri possent, extulerunt.

Turcæ cuniculis frustra agunt.

1565

Transfuga addit Turcis animum.

Eodem die veſperi, qui erant in vrbe Melita, ſimul plures ignes excitarunt, & ſclopetorum plauſum ædiderunt. id tam obſeſſi quàm Turcæ fieri exiſtimarunt quod claſſis noſtra appropinquaret, vel auxiliares in inſula copiæ profligandis hoſtibus pares adeſſent. ſed neutrum fuit, idq́ue eo tantum factum, vt & alacritatem oſtenderent, & Barbaros ſuſpenſos rei nouitate terrerent. At Turcæ foſſam ad Caſtellæ propugnaculum terra repleuerunt, quæ res effecit vt neque ab depreſſis illis caſis. neque ab Aruerniȩ angulis qui ad hoſtes tormentis petendos porrigi ſolent, lædi Barbari poſſent & ipſi ad murum tormentis deiectum tranſirent. A vallo igitur æditiore, quod ad Seruatoris latus extruxerant, duobus tormentis grandioribus iaculari cœperunt. primóque ictu feneſtram, qua pilæ emitti in hoſtem ſolent, cui Franciſcus Caſtilia præerat, attigerunt. Ioannes Beruardus Godinetius eques Hiſpanus vir ſtrenuus plumbea glande traiectus occubuit. Eodem die Franciſcus Aquilates Hiſpanus præſidiarius miles, qui Gauli vxorem cum liberis habebat, ex oppido Michaelis metu ac ſpe perſuaſus ad hoſtes perfugit, eſtq́ue præfectos ad impetum faciendum rurſus adhortatus, oppido ſine dubio potituros, quod vix quadringenti viri in eo eſſent, laboribus & vulneribus penè confecti, reliquos perijſſe. Itaque Barbari vbi vident tormentis per nouæ vrbis & Michaelis muros vel plauſtris aditum patefactum, vtrunque totis viribus inuadere conſtituunt, & experiri, tantum ne eſſet obſeſſis virium, vt ab eis toties repelli ab oppugnatione poſſent.

Horrendum, cum Turcis prælium.

Ergo ſeptimo die Auguſti eadem hora Nouam vrbem ad Caſtellȩ propugnaculum & Michaelis caſtellum adoriuntur, tanta vi & multitudine vt terra circa omnis tegeretur. Tormentorum tonitrua, ſclopetorum cum crepitu grãdo, armorum fragor, tubarum & tympanorum clangor, virorum vtrinque clamores, tot tantáq; erant vt cœlum cum terra permiſceri videretur. Hæc cum Equites qui in vrbis præſidio erant audirent, cœlúmq; fumo obduci cernerent, veriti ne Barbari (vt ad Elmum) nunquam ab oppugnatione deſiſterent, donec oppido potirentur, illico vniuerſus ſe equitatus ex vrbe effundit, atq; vt ab oppugnatione Turcas auerterent in eos qui Aquæ Marſiæ præſidio impoſiti erant impreſſionē faciunt. qui omnes trepidi improuiſo metu fugere, noſtri inſequi, cædere, fundere, illi horrēdum ſtridere: quo qui apud Michaelem certabant exciti, prælium relinquere ſunt coacti, vt ſuis laborantibus maturarent opem ferre. ſic à noſtris vtrinq; magna cum ſtrage repulſi vltra mille & quingentos deſiderarunt, præter eos qui a Melitenſi equitatu, priuſquam ſui adeſſent, interfecti fuerant. E noſtris vtriuſq; oppidi plus cētum ſunt deſiderati & totidem ferè vulnerati. nam prælium vltra quinq; horas productum. Hic Valeta illo & alijs proximis diebus è tãto periculo liberatus, Deo ſupplicationem indixit, & ad templum cum ciuium multitudine ad orandum acceſſit.

Baſſa Solymanno ſcribit de equitū virtute.

Dum hæc geruntur Garzias Toletanus indicio à Calabria allato accepit, naues quaſdam militibus, commeatu, alijsq́ue ad belli vſum neceſſarijs onuſtas Byzantio Melitam contendere. quamobrem extemplò quinq; longas naues eis obuiam miſit. cumque hi ad triginta miliaria appropinquaſſent eas naues non repererunt, ſed Myoparonem vnum, vnamq́ue Liburnicã biremem. Myoparonem capiunt, biremis Melitam ad hoſtes profugit. Sed Muſtapha ratus neminem adeo fortem qui non tandem fatigetur, nullam obſeſſis requiem dandam eſſe cenſuit. Itaq; ſuos qua parte aditus tormentis patefactus erat, Michaelis caſtellum inuadere iubet. At noſtrorū virtute cito magna clade reiecti ſunt. Neq; enim tã crebras oppugnationes Baſſa inſtituebat, quod eis locis potiri ſperabat, ſed vt ſtrenui ducis munere fungeretur & Solymanni voluntate ſatisfaceret, qui aut ibi cuncti vitam amitterent, aut ea loca caperēt imperauit. quin etiam ad Solymannum Lyburnicam cum literis ꝑuolare iuſſit, quibus eum de claſſis conditione docebat, quibus difficultatibus conflictaretur exercitus, quã exigua eſſet ſpes ea loca capiendi, ac quantus Chriſtianorum apparatus. Interea binȩ illȩ Melitēſium triremes Meſſana profectæ Syracuſas venerant, vbi diem vnum manſerunt, vt Salazari celocem ad curſus celeritatem inunge-

inungerent, ac Pachynum promontorium citò prætervehercntur. Itaque postri- 1565
die è portu exeuntibus obvius fit Melitensis quidam è Pozalo naufibus vectus, & grauiter faucius. is rogatus quid ei contigiſſet: respondit se cum noctu iuxta portū vno cum comite nauiculam appuliſſet, à duobus Siculis inuitatum vt secum ea nocte maneret, nocte autem intempesta adsunt Turcæ quinque, à quibus duo Siculi capti, comes occiſus, ipſe vulneratus noctu euaserit. ad hoc Siculos Turcis indicaſſe, in cum portum binas triremes sacris militibus veniſſe, quę in Melitam proficiſcantur. Hac re audita Equites intellexerūt ſuam profectionem hosti notam eſſe. quodq; cogitarant in portum Melitensem se immittere, periculoſum fore, aut fieri non poſſe. nihilominus à ſuſcepto itinere non ſunt territi. Dum sic procedunt, binas triremes & vnam Liburnicam haud longè præterire cognoſcunt Melitam verſus. nec fuit dubium quin illæ eſſent à quibus quinque Turcæ emiſſi ea patraſſent, quæ faucius retuliſſet. Suum tamen iter Pozalum vſq; tenuerunt.

Ex eo loco literis ad Toletanum datis de ijs quę acciderant eum certiorem faciunt. cumque ſe mari committere nollent Vulturno Auſtroque reflantibus, Syracuſas redierunt, vt ex Toletani ſententia cæterum curſum inſtituerent. Viſum igitur ei ne vltra procederent, ſed claſſem vniuerſam opperirentur, quę breui in Melitam eſſet traiectura. At Salazar Pozalum deductus, nauicula curſum ſuum tenere statuit, & breui in vrbem Melitam incolumis peruenit. ibi Turcico ornatu & comite (qui & ipſe Turcicam linguam norat) aſſumpto, noctu in hoſtium castra ſpeculandi gratia ſe contulerunt. Ibi cognouere militum vix quatuor millia ſuper eſſe, & eorum pleroſque faucios & morbis confectos. reliquos inutilem turbam eſſe. vbi aūt caſtrorum formam & modum inſpexiſſent, in vrbem ſunt reuerſi. Hinc proxima nocte cum Petro Pacio audaci Hiſpano ad locum Malecæ ſpeculæ proximum ſe conferunt, eoque accuratè obſeruato Petrus ibi relinquitur, vt Toletanum de omnibus rebus certiorem faceret. Cæterū Salazar ipſe ſua nauicula fœliciter eſt Meſſanam reuectus, & Toletano quæ vidiſſet omnia expoſuit. Inter cætera affirmabat claſſem Turcicam debilem, mancam, & longè imparem eſſe, quę cum Chriſtianorū decem millibus congrederentur. Redierat & per eos dies vna ex illis duabus nauiculis, quas ſupra miſſas ſpeculatum diximus, ad hoc quatuor illæ triremes Meſſana ante profectæ, Turcas quatuordecim circa Melitam captos ferentes, qui omnes idem quod Salazar affirmabant. Hæc atq; alia effecerunt, vt Toletanus aliquanto citius de educenda claſſe cogitaret.

Exploratores viles.

Interim obſeſſi omni induſtria & viribus ſeſe tueri ſatagunt. Erat ibi Franciſcus Guiara primipili centurio, qui ab oppidi muro, quem hoſtes tormentis deiecerāt, decem pedum interuallo munimentum eduxit, longum paſſus quinquaginta, pedes latum quinque, cum ſuis vtrinque angulis, quod binis noctibus eſt perfectum, poſtque obſeſſis magno adiumento fuit. Hoſtis ſubter angulum foſſę, vbi Boninſegna Hiſpanus eques curabat, cuniculum agere cœpit. ſed obſeſſi id ſentientes contrario cuniculo irritum fecere. Factum tum erat vt perfuga, dum ad oppidum nataret, ab hoſte caperetur quod noſtris moleſtiſſimum erat, qui aliquid de hoſtium cōſilio cognoſcere potuiſſent. Vbi hoc parum procedit pars Turcarū turrim Michaelis occupare conantur, pars ad Magiſtri & Caſtellæ propugnaculum aliquot pulueris incendiarij ſacculos inijcere. ſed noſtrorum vigilantia effectum, vt omnis eorum conatus fruſtra eſſet. nam eorum multis in cuniculo cæſis, etiam pulueris aliquot cados abſtulerunt. His difficultatibus Muſtapha & Pial fruſtrati ſua ſpe, cum prioribus deliberant manendúmne diutius aut diſcedendum? Plerique domum redeundum putant. At Muſtapha manendum, dum biremis quam Byzantium miſerat cum Solymanni mandatis rediret: interea vi aut dolo caſum victoriæ quærendum. Itaq; modò tormentis pulſare, modò pontes parare, modò cuniculos aut aggeres facere, aut foſſas implere, aut prælium inire. Propterea cum noctu Robles ea ſtrorum Magiſter ad muri ruinam inſpiciendam acceſſiſſet, tormenti glande ictus occubuit, magno noſtrorum dolore. is enim ſuis artibus obſeſſis multū profuerat.

S. Michaelis oppidū fruſtra oppugnatum.

1565 Eam ob rem Valeta Tribunum militum, virum strenuum misit, vt Michaelis arci praeesset, qui etiam vigilando & prouidendo sic eam prouinciam, administrauit, vt Barbari quoties locum sunt aggressi, toties cum detrimento repellerentur & in fugam conijcerentur.

Praelium ad arcem Angeli quinq; horarum. Eo tempore Turcarum speculatoriae triremes Piali maris praefecto nunciant, classem Christianorum in promptu esse: qui improuisum eius aduentum veritus, naues longas septuaginta instrui iubet. reliquerat autem in portu Museti quadraginta inermes, quod neque viros nec armamenta haberent. Igitur Pial per dies aliquot in Maiaro ad littus se continebat, noctu vero in altum progressus nostros expectabat. Vbi neminem apparere videt, socios nauales rursum in terram exponit, deinde maiore quàm vnquam antea impetu vtriusque oppidi muros quassant, eis praesertim tormentis qui Basilisci appellantur, quorum pilae ducenûm pondo, septem palmorum orbe constabant. His arcis Michaelis muri planè deiecti. Tum etiam Bassa Turcarum ad Angeli vrbem Castellae propugnaculum sic crebris tormentorum ictibus percussit, vt totum penè prostrauerit. Itaque cum Barbari viderent vtrunque oppidum muris omnique munimento nudatum, sic vt nihil iam mutuum conspectum impediret, die 18 Augusti in meridie totis copijs vtrunque oppidum aggressi, ter reiecti, terquè regressi, tandem ingenti cum strage & pudore ab omni parte deturbati, receptui canere coacti sunt. pugnatum fuit ad horas quinque. In eo praelio Valetta armatus contoquè formidabilis ante alios fortissimè pugnans conspiciebatur, cuius praesentia non modò milites, sed & pueros & mulieres ad fortiter agendum excitauit. Ex ingenti autem Turcarum numero pars in vrbis fossa constiterat, vt muros suffodere ac subire possent: ne etiam ab Castellae vallo tormentis laederentur, munimentum è terra, fasciculis, & alia materia celeriter perfecerant. Id obsessi cum obseruassent, directis in eam partem tormentis plures interfecerunt, & flammis iniectis egregiè corruperunt, ita vt nostris nihil obesse possent.

Nocturna pugna. Postero die ab hoste praelium ad eadem loca redintegratum est. nam ex copia militum pro fessis recentes adducebantur. Ac primum tormentis ad noctem vsque, vtrunque oppidum pulsarunt. deinde media nocte lucente Luna praelium atrox horrendo cum stridore & impetu incoeptum. Ea res nostros initio terruit. Verum virtutis memores, omni genere telorum & piceis ignibus effecerunt, vt hostes mulctati post trium horarum certamen in sua castra redierint. Eodem die à nostris cuniculus ad castellae propugnaculum est deprachensus, in quo Turcae centum inuenti & trucidati, ipseque cuniculus corruptus. Nec tamen sequenti die hostes quiescere, sed septies recentibus submissis eadem loca inuadere, non modò armis verum & sacculis puluere igneo refertis pugnare, quibus Boninsegna ambusta facie oculum amisit. Tum etiam Barbari ad Speronem vehementer adnitebantur, vt in arcem irrumperent. Ibi Centius Aquitanus eques in vallum ascendit, contoquè pugnans vno confosso alios terruit. Ipse vero glande brachio vulneratus fuit, nihilominus victor vallum conseruauit. Vnde Turcae vbique ingenti strage pulsi, atque ex nostris circiter centum desiderati, hique plerique tormentorum pilis. In his fortissimi Equites erant Fragus, Pratus, Soderinus, Boniportus, Fagianus, Rufinus, & aliquot alij longiori vita dignissimi. Subterraneum quoque aditum ad S. Michaelis castellum egerunt Turcae, qui simul arte solita deprachensus & impeditus fuit. Hoc modo factum, vt strenuus Ioannitarum Ordo cum Barbaris non modò armis cominus, & tormentis eminus, sed etiam arte & dolo singulis horis decertare cogerentur, vt habitationem suam conseruare possent.

Valetae principis mirabilis constãtia. His tot tantisquè periculis quidam inter Equites veriti, ne quod saepius tentatur tandem proecedat, Valetae principi dixerunt: Sibi videri omnia literarum monumenta, omnes tabulas & Diuorum reliquias ex oppido in Angelicam arcem transferenda, vtpote locum munitiorem & tutiorem. Valeta etsi intelligebat

eos hæc bono animo dicere, nihilominus ea oratione nonnihil commotus eis respondit: Hoc aliud nihil esse, quàm non solum Melitensium, qui strenuè se gererent, plusque præstarent quàm quisquam sperare potuisset, animos debilitare atque infringere, verum etiam militum mercenariorum, si hoc illi persentiscerent. Itaque se omnia conseruare aut amittere statuisse. atque ne quis deinceps spem in Angeli arce reponeret, velle omne arcis præsidium in oppidum deducere, vt vnà cum aliis cum hoste pugnarent. solos tormentorum Magistros in arce relinquere, qui si opus foret, pilas in hostes contorquerent. Responsum tali principe dignum, & posteritatis memoriæ commendandum. Cum hoc modo Magister equitum labantes animos ad virtutem erigit, Turcæ primo diluculo eadem loca maiore quàm antea vi adoriuntur, præsertim ad Castellæ ruinam, vbi Sanromanus, qui in ea parte curabat, breuem hanc vitam amisit, ac immortalem acquisiuit. Ad Michaelem quoque Adurnius eques ac Fagio, cum aliis aliquot grauiter vulnerati. nam hostis se citò è pugna retraxit, & simul tantis tormentorum fulminibus iaculari, vt omnis insula tremere, cœlum ardere, subtexique fumo videretur. 1565

Valetta tum è prælio matutino satis fessus, secesserat paulisper sui recolligendi causa: cum ecce sacerdos quidam Hispanus manibus in cœlum sublatis ad principem accurrit, clamans & vociferans, actum de re Melitensi esse: iam enim tria quatuorúe signa hostium per Castelli ruinam in oppidum irruisse. Quo audito repentè Valetta capiti casside imposita sumptáque hasta: En vobis fratres, inquit, venit hora qua nos fortissimos Christianæ religionis defensores ostendamus. Quòd si eandem virtutem quam prius retinemus, non est quod desperemus. Idem hostis, idem Deus. Ite mecum illustres viri: Hæc fatus, simul ipse vbi periculum maius properare, & cum eo milites omnes, item ciues mares & fœminæ, pueri senésque cuncti in hostem vadunt. Ibi prælium atrox & periculosum. alii hostem ab ingressu arcere, alii ingressum occidere, fugientem insequi, sauciare & pellere. Illi fortiter resistere, ita vt maxima vi certaretur. intus, foris, omnia constrata telis, armis, cadaueribus, & sanguine. Magister omnia prouidere, adesse, laudare, hortari, pugnare, strenui militis & boni imperatoris officia simul exequebatur. Ita cum solis occasu cædentibus Barbaris prælium finitur. Valetta hanc victoriam multo suorum sanguine comparauit, & plus quàm ducentos fortissimos viros amisit. Hostium verò ad duo millia occubuerunt, præter eos qui ingressi erant, quorum nullus euasit. Hæc sunt quatuor illa prælia cum obsessis continenter facta, tanta Equitum ordinis fortitudine & constantia, vt Turcarum duces & centuriones mirarentur, ac faterentur, tales strenuos ac bellicosos propugnatores inter Christianos se hactenus non inuenisse. *Ioannitarũ ingens periculum.*

Interea Garzias Toletanus vt in Melitam exercitum deportaret, solum Iohannem Cardonam Panhormum cum duodecim nauibus profectum expectabat, vt inde naues quatuor commeatibus onustas traheret. Is cum aduenisset, cum classe septuaginta duarum triremium vigesimo die Augusti Messana Syracusas profectus est. Ferebat delectorum militum decem millia, in quibus ducenti & amplius sacræ Ioannitarum militiæ equites, & circiter quadraginta Stephanitæ. Hic est equitum ordo quem ante quatuor annos Cosmus Medices Florentinorum dux ad Melitensis militiæ exemplum instituit. Differt in eo ab Ioannitis, quod pro candida rubram crucem gestant auro circumscriptam. deinde quòd milites ipsi semel esse mariti possunt, quod Iohannitis permissum non est. Ilua Ligustici maris insula est eorum propria sedes. Verum dum in ea Cosmopolis vrbs noua à Cosmo condebatur, Pisis habitarunt. Ordinis Magister idem est qui & author, eiusque successores. Nomen illud non à Stephano protomartyre habent, sed à Stephano pontifice Florentinæ ciuitatis patrono, in diuorum numerum relato. Præter equites sacros in ea classe fuerunt viri illustres, fortissimi, Ascanius Corina, Piscarij fratres, Hannibal Estensis, *Stephanitarum equitũ ordo.*

1566 Hercules Varanus, Aeneas Pius, Capinus Vincentiusque Vitellij, alij prætereà genere & militia clari. Classe igitur in portum Syracusanum appulsa, Toletanus Auriam cum vna triremi & Scapha Melitam præmisit, qui hominem in terram exponeret, vt is à Petro Paceio (qui ad Malecam speculator relictus fuerat) quid vidisset cognosceret. A quo intellectum, in mari nullum nauigium visum, præter vnam Liburnicam. sedecim etiam vela 21 Augusti aquatum ad Salinas venisse. quo autem post abierint, per noctem non fuisse obseruatum.

Pluteorũ in pugna vsus. Nostri interim ad Castellæ ruinam se egregiè muniuerant, tormentáque bellica pluribus in locis collocarant, quibus hostis latera pulsabant, & eorum aggeres diruebant, quos ad Boninsegnæ propugnaculum fecerant, vt inde Castellæ aream sclopetis peterent. At Turcæ cum vtrunque oppidum denuò aggredi statuissent, pluteum tignis asseribusquè contextum, triginta militum capacem, sub Michaelis prostratum murum agunt, id eo fiebat vt nemo nostrorum in ea parte se ostendere auderet. Quod cum nostri ferre nequirent, eruptione facta, ijs qui erant sub pluteo fugatis, pluteum igni iniecto corruperunt. Eodem modo qui nouam vrbem oppugnabant, altero pluteo pariter ad Castellæ ruinam combusto, reiecti sunt. Insequente nocte Castellæ custodes eruperunt, & corruptis Turcarum munimentis, & præsidiarijs ibi obtruncatis, cuncti incolumes in vrbem redierunt. At cum illo & alijs diebus hostis non quiesceret, sed vineis, pluteis, & aggeribus reparatis nostros subinde à muris submouere contenderent, omnis illorum labor nostrorum virtute fuit irritus. Egerant obsessi ad Castelli ruinam cuniculum, in eóque octo sulphurei pulueris cados intulerant, vt si hostes denuò inuaderent, iniecto igne dissiparentur. Dum autem Barbari circa eandem fossam fodiunt, in eum cuniculum incurrunt, & ablatis cadis corrumpunt, suumquè munimentum absoluunt. His in hunc modum vltrò citròq; agitatis, Mustapha terrestrium copiarum dux iam præcipiti æstate non esse cunctandum ratus, statuit Michaelis arcem totis viribus oppugnare.

Turcarum conatus irritus. Itaque producto Imperatoris Solymanni augustiore vexillo, cuius in cuspide aureus globus eminebat, per ruinas in oppidum perrumpere iubet. Subeunt hi: resistunt nostri: ingens atque anceps prælium geritur. cumquè bis iam reiecti essent, ipse Mustapha ad suorum munitiones progressus, orare & hortari milites, ne deficerent. illum diem superiores labores & victorias cõfirmaturum: ne hostes victos vincere paterentur. nullum iam hostium munimentum esse, quo se tegant, omnia deiecta superesse modo aliquot defessa & mutilata corpora, quę aciem suorum gladiorum ferre non possint: tali pertinacia ipsos arcem S. Elmi obtinuisse. Postremo pro cuiusque ingenio pecuniam, honores pollicendo, minitando, obtestando alium alio modo excitare. Hi ergo prælium redintegrarunt. Pugnatur vtrinque magna vi. sed Barbari nostris cædere coacti sunt. Nostri enim fossam quandam egerant, in ea duo mediocria tormenta collocarant, quibus pluteum firmiorem (corio etiam per latus munitum contra ignes) per latus peterent. Is primo tormentorum iactu comminutus, & quadraginta milites sub eo lacerati. Quin & eadem nocte, qui in altero oppido ad Castellæ propugnaculum stabant, eruptione facta omnes hostis munitiones corrumpunt, barbarosq; ex aggere deiectos fundunt. in eo loco hostium fuère trecenti, nostrorum tantum vigintiquinq;. cum quibus tamen illi congredi noluerunt. Alterum cuniculum nostri ad castellæ vallum egerãt, eadem de causa. sed cum viderent, quod facile ab hoste suas munitiones reficiente deprehenderetur, ipsi ignem apposuère, cuius impetu repente sexaginta Turcæ, qui ibi erant, in aerem sunt dissipati.

Toletanus prorex Siciliæ Melitensibus succurrit. Dum hæc fierent Garzias Toletanus cum classe Syracusis profectus, Pachynum versus secundis ventis iter dirigebat. Ibi nauis oneraria in mari conspicitur, tempestate in eum locum delata, Ea ex Meninge insula commeatum, puluerem sulphureum, & globos in Turcarum castra deuehebat. Hæc nostris conspectis deditionem fecit, quam Toletanus (socijs naualibus permutatis) Syracusas misit.

cúmq;

cúmq; secundo cursu Melitã versus classis procederet, tanta repentè exorta est vis venrorum, vt ad Aegusam insulam ducentis & viginti millibus passuum à Melita versus occasum distantem, reijcerentur. Iámq; primus dies septembris erat, cum literæ à Toletano ad Valettam adferuntur, quibus se breui ad insulã cum classe adfuturum significabat. Eodémq; die Christianus è Turcarum nauibus, vbi captiuus erat, in Angeli oppidum fuga elapsus, affirmabat, in Turcarum castris paucos esse ad pugnam idoneos. Illud etiam addebat, eos de Melita vrbe obsidenda cogitare, iámq; murales machinas quinq; ad id in prõptu esse, nam & superioribus dieb. duodecim equos, & pximè quatuordecim ex præsidio Melitẽsi captos. Interea classis iam tranquilliori mari se Drepanum receperat, vnde Gaulon versus nauigauit. In itinere autem binæ Ioannitarum triremes Liburnicas duas Turcarum conspicatæ, in eas impetu facto ceperunt, & vnà cum classe abduxerunt. sunt autem Liburnicæ leuiores biremes quæ ob celeritatem & leuitatem non mediocriter ad prædandum accommodatæ, quæ vulgo Bergantini dicunrur. sic quinta septembris die ad Gaulon insulam peruenerunt. Cæterum cum Toletanus è Melita nulla signa viderer, quibus fretus descensionem facerer, Pozallum est reuersus, quo Auria eum securus est se signa vidisse affirmans. vnde Garzias postero die prima noctis vigilia ad Gaulon insulam redijt. 1565

Die eodem quidam perfuga Christianus à Turcis ad nostros transierat. is Valettæ principi dixit se idcirco effugisse, vt ei lætum nuncium afferret, scilicet Turcas postremò fortunam in Michaelis castello oppugnando tentare statuisse, id quod in sequenti die essent facturi. quod si ex sententia ipsorum procederet, mansuros, sin minus, prorsus abituros. Vt autem id maiore animo facerẽt, Mustapham signiferis qui primi signa in mœnibus fixissent auri talenta quinq; præmium proposuisse, eósq; ad superiores militiæ ordines promoturum, reliquos pecunia aut honore remuneraturum. Valetta ratus hæc sibi Dei nutu significari, ei gratias agere, deinde quæ vsui essent ad hostes repellendos diligenter apparare. Turcæ totum eum diem Nouæ vrbis domos nauésq; in portu stantes tormentis percutere, quibus etiam nauis magna depressa est. At Toleranus mane ad Melitam classe appulsa, copias in insulam propere diluculo exponit. Dúmq; naues eius ad Gaulon aquantur, is cum exercitu ad quatuor stadia progressus, præfectos militum quid factu opus sit docet, monétq; vt omnia edicta regis Hispaniarum nomine fiant, donec ad Magnum ordinis Magistrum perueniant, tum ei sicuti regi omnes pareant. Ita paucis cohortatus eos Melitam proficiscentes reliquit, & circa meridiem ipse se ad naues recepit, ac vniuersa cum classe ad Orienrem versus nauigans, in Melitæ vrbis conspectum venit, quæ tribus millibus passuum à Meridiano littore abest. qua conspecta Melitenses omni genere tormẽtorum lætitiæ signum dedère. quibus & ipse bis tormentis explosis respondit. Deinde in Siciliam redijt, vt Vrbinatis principis cohortes quæ Messanæ erant, acciperet, & mox Melitam versus rediret, quo abeuntẽ Turcarum classem à tergo insequeretur. *Mustapha suis præmia proponit.*

Turcæ vero, qui an Michaelis oppido potiri possent postremo experiri in animo habebant, iam aliquot dies ante classis aduentum vasa colligere cœperant. Cæterum vbi de classis aduentu & copijs expositis audiuerunt, repentè alij ad arma, alij ad vasa conclamant, & simul trepidi sibi quisque consulit. alij fugere, alij arma capere, pars ad munitiones & tormenta accedere, & impedimenta ad naues trahere. Id cum illi qui in Angeli oppido erant cernerent, non expectato Magistri imperio, eruptione facta ad Burmolam, vbi Turcarum aliquot cohortes tormentum ingens custodiebant, magno impetu procurrunt. Cæterum Barbari relicto tormento se in fugam concitarunt, nostri tormentum in oppidum traxerunt. Quòd si eo die recentes nostræ copiæ hostium tergo, dum ad naues concurrunt, institissent, aut victoriam impetrassent, aut pleraq; machinarum bellicarum parte potiti essent. sed illi vetus rei militaris *Turcarum trepidatio.*

1565 taris dictum secuti sunt, quo monemur, Hosti abeunti viam sternendam, pontémque vel argenteum faciendum. Quo factum vt Barbari pleraque impedimenta & machinas bellicas nauibus imponerent.

Turcæ prælio victi.

Dum Turcica classis è portu Museto educitur, die vndecima septembris perfuga natione Ligur ad Valettam propere venit, eique significauit Turcarum ad decem millia Melitam versus tendere, vt nostris copijs occurrerent. Ea re audita Magister magnam militum manum ad S. Elmi arcem ire iussit, qui in ea sacræ militiæ vexillum figerent. Profecti viginti quatuor tormenta ibi inuenêre, quæ Turcæ inde tam citò extrahere non potuerant. Turcarum autem classis ad S. Pauli portum transiuit, ibique septem millia militum vnà cum Mustapha in terram exposuit. Audierant enim nostros trium millium numerum non excedere. Inde audaciores facti vrbem versus procedunt. sed nostri ad pugnam iam parati Barbaris obuiam tendunt. Vbi vtrique in collem quendam venissent, clamor ingens exoritur, ac prælium inter primos incipit, & multi vtrinque cadunt. At nostris numero & robore inualescentibus, Turcæ terga vertere, nostri insequi, cædere, fundere, donec illi in naues compellerentur. in eas dum certatim sese immittunt, circiter quadringenti in mari perierunt. cæsi autem ad duo millia. In naues igitur compulsi, in sequentem diem & noctem in eo portu constiterunt. mox autem luce ineunte ad tormenti bombum (quod erat abeundi signum) Græciam versus vela direxerunt, Melita insula vastata & inope relicta, oppidorum etiam muris solo æquatis. nam ictuum muralium tormentorum septuaginta octo millia, quibus loca insulæ concussa sunt, fuisse memorantur.

Melita à Turcis liberata.

Pulsis è tota insula ingenti cum clade Turcis, Valetta princeps magna gloriâ victor præcationes Deo opt. max. decernit, fortibus viris præmia distribuit, ac vniuersis laudatis gratias egit. saucios etiam ac morbis affectos summa cura refecit. Cum autem tot nobilium equitum sui ordinis interitum cognouisset, illorum fatum deplorauit, ac hinc inde conquisitos honorificè sepulturæ mandauit. Eorum fuerunt ducenti quadraginta, viri sempiterna laude ex varijs nationibus dignissimi. ex alijs autem nostris, ad quinque millia desiderati. E Turcis verò ceciderunt in omnibus prælijs ad viginti quatuor millia, & inter hos quos Solymannus habuit omnium præstantissimi. Quare si quis difficultates nostrorum, quas per quinque menses fortiter sustinuerunt, diligentius consideret, si perpetuos labores in tam diuturnis & crebris oppugnationibus & prælijs, vix vllam militarem virtutem multis seculis clarius enituisse intelliget, quæ possit cum magnitudine Valettæ & huius ordinis equitibus comparari. dum pertinaciam hostis vicerint, & turpi quasi fuga recedere coegerint. Postea quoque Valetta de ruinis instaurandis consilium capit, atque in his omnibus itinera & consilia hostium explorauit, nihilque in victoria remissum patitur. In primis verò ad ordinis sui priores in varias prouincias scripsit, huius belli pericula exposuit, atque admonuit, vt quicquid rerum superesset colligant & Melitam transmittant, quo celeriter omnia restaurari, atque commeatu, armis, viris refici possint, ne Turca fortassis futuro anno cum classe reuersus Ordinem sacrum imparatum opprimat. Præcipuè vero Georgium Alemanniæ priorem eius rei per literas admonuit, quarum exemplum mihi princeps liberalis ostendit, atque vt aliquando in historias sui ordinis (de qua mecum agere incœperat) referrem, humaniter petijt: quæ sic sonant:

Valettæ literæ ad Georgium Bombastum.

Frater Ioannes Valetta Magister Hospitalis Hierosolymitani, Venerando & religioso in Christo nobis charissimo fratri, Georgio de Hohenheim dicto Bombasto, prioratus nostri Alemanniæ priori, Salutem dicit. Et si non dubitamus, quin ex multorum literis & relatu iam intellexeris aduentũ classis Turcicę ad has insulas, imò ordinem nostrũ inuadendum & penitus delendum, fœlicémque & diuinitus de ea à nobis habitam victoriam: tamẽ illa ipsa, si nostris etiam literis ad te perferrent,

multò

multò tibi iucundiora futura putauimus. Nam cum certò nobis persuasum sit, te in 1566
hoc tam fœlici quàm salutari successu Deo opt. max. gratias esse acturum, fructúmque huius beneficij ad te, propter dignitatem quam in nostro ordine geris, maximè peruenturum, libenter tecum commune hoc gaudium pariter gaudere constituimus, planeqúe ac palàm testificari, hanc tam insignem tamqúe admirabilem victoriam nos Domino Iesu Christo summo regum Regi, ac bonorum omnium auctori, referre acceptam. Quòd vt meritò & libentius facere possis, rem omnem, non longis verbis (id enim esset Historiam scribere) sed summatim & paucis explicabimus. Sultanus Solymannus Christiani nominis & præsertim Ordinis nostri acerrimus hostis, non contentus nos clarissima insula Rhodo, arceque Tripolitana, fortunisqúe penè omnibus iam expoliasse, non aliud cogitans, nisi qua ratione nos ante alios penitus delere atque extinguere posset, classem instructissimam & numerosissimam aduersus nos parari iussit, quæ Byzantio vndecimo calendas Aprilis soluens, decimoquinto calendas Iunij appulsa est: constabat ea classis ex triremibus, biremibus, alijsqúe nauigijs fermè ducentis quinquaginta. Hostium numerus pugnatorum veritati propior fuit plus minusúe quadraginta millium. Præfectus exercitus terrestris Mustapha Bassa, classis verò Pyali Bassa, qui paucis diebus transactis in exonerandis in litus commeatibus, & speculandis locis, figendis tentorijs, alijsqúe (vt fieri solet) ordinandis, arcem sancti Elmi (quæ in faucibus portus sita est) magno impetu, maximáque tormentorum vi inprimis oppugnare cœperunt. Idqúe cum plures dies labore non intermisso fecissent, ac magnam murorum partem aperuissent, omniqúe missilium telorum genere impugnassent, virtute tamen & industria nostrorum Equitum aliorumqúe militum, triginta quinque dies propugnata & defensa est, magna cum clade & cæde hostium, licet arx ipsa iudicio multorum uix ad paucos dies contra tantam vim defendi posse videretur. Tandem octauo calendas Iulij, cum nostri multitudinem & impetum inimicorum sustinere non possent, terra mariqúe circumdata ac interclusa, omniqúe auxilio destituta, paucis nostris qui supererant trucidatis, à Turcis arx ipsa capta est.

Qua victoria elati arcem & oppidum S. Michaelis, & hanc nouam ciuitatem, præsertim ad propugnaculum Castellæ & Lusitaniæ, oppugnare incœperunt. pluribúsque locis magna diligentia, maioriqúe machinarum & tormentorum bellicorum impetu & numero (more suo) mœnia quatere atque deijcere aggressi sunt. *Actorum cõmemoratio.* Quam oppugnationem horrendam & stupendam effecerunt in primis Turcarum exercitus, terra mariqúe apprimè tremendus. mox ingentia, nullibiqúe locorum tam horrendæ molis furibundique impetus tormenta, globos ferreos saxeósque quinque septémque palmorum rotunditatis, interdiu noctúque iacentia, quibus non modò crassissima mœnia dirui, sed etiam montes subuerti possent. quorum vi mœnia ipsa plurimis in locis adeò corruerunt, vt facilè plano pede ascẽdi possent. Quę cum Barbari ipsi sæpius magno impetu ingredi tentassent, toties magna cum strage & ignominia, permultis eorum occisis ac vulneratis, repulsi & reiecti sunt. Præfecti autem tam maris quam terræ, postquam tot locis omnibus copijs obsidione oppugnationéque ferme quadrimestri, summa vi frustra oppugnassent, & maiorem partem suorum veteranorum militum amisissent, hyeme præsertim iam instante, quo omnia bella iure gẽtiũ cõquiescere debẽt, nihil aliud pręter recessum seu potius fugam meditati sunt, quam maturare coegit Garziæ à Toledo Siciliæ proregis ac præfecti classis regis Hispaniarum cum subsidio & auxilio decem millium militũ & selectorũ virorum auxilia, inter quos erãt ad minus ducẽti & quatuordecim Equites nostri, ac plures alij nobiles & generosi viri, qui sola Christiana pietate cõmoti, voluntariè ex diuersis mundi partibus concurrerunt, opem & auxilium nobis allaturi. Habes summatim & paucis progressium ac fugam Turcicæ classis, victoriámque de ea diuinitus à nobis obtentam. Tuum erit considera-

re &

1566 re & conijcere, quo in statu Ordo ac insula hæc in præsentiarum sit & reperiatur, in quam paupertatem redacti simus, quantis rebus indigeamus, quibus nisi ope & auxilio fratrum nostrorum, præsertim tui similium, vt speramus & credimus adiuuemur, actum erit de rebus nostris. Bene vale. Melitę septimo idus Octob. anno 1565.

Melitenses se ad bellū denuo parant. Interea Valetta vbi se hostili obsidione liberatum vidit, nullū totius hyemis tempus intermisit, quin semper de futuro bello cogitaret. Quia vero arces & loca diruta instaurari oportebat, plurimisq; rebus indigebat, quas sibi ad reprimendos Turcicos conatus necessarias esse intelligebat, misit quoq; literas & nuntios ad Pōtificem Romanum, Cæsarem, Regem Hispaniarum, & reliquos Christianos principes, quibus eos hortabatur, vt communem causam adiuuarent, sibiq; opportuna subsidia mitterent, alioqui relicto militari pręsidio in propugnaculis Melitēsibus, inde cum reliquis Equitibus qui supererant se in Siciliam commigraturum, & hac ratione sibi & suæ religionis hominibus prospecturum, antequam denuo Bizantinam oppugnationem experiri cogeretur. Pontifex & Hispanus, audita legatione, statim decreuerunt illi auxilium ferre. Itaq; Papa curauit in promptu haberi tria millia peditum armatorum, duce Prospero Columna. misitque interim ad Melitensem principem aliquam summam numeratæ pecuniæ. Hispanus quoq; illum pecunia adiuuit, & Imperatori Augustæ Vindelicorum Comitia celebranti per legatos significauit, vt liceret sibi quatuor Legiones Germanicas conscribi, quæ quadraginta signa peditum constituebant. Idque ei Maximilianus liberaliter concessit. Delectu igitur habito Ladronij fratres, & Ioannes Baptista ab Arch, ac Hannibal Altemplis exercitum in Italiam deduxerunt. Ex his decem signa Guletam transmissa, decem in præsidia oppidorum Galliæ Cisalpinæ collocata, decem Neapolim perducta, & decem Melitam transuecta. Lusitaniæ quoq; rex aliquot aureorum millia ordini equitum in subsidium misit. Cæterum vbi auditum est classem Othomannicam ineunte æstate non reuersuram, collecti milites dimissi fuerunt, maiúsq; studium & diligentia est adhibita in propugnaculis, totáq; insula restauranda & munienda, potissimum ea parte quæ hosti opportunior esset, quaque facilius capi posse ex præteritis periculis videbatur.

Chius insula dolo à Turcis occupata Diximus autem prius classem Turcicam relicta Melitensi obsidione Byzantiū versus recessisse. Hæc igitur, & si antea semper in itinere per insulam Chium transiret, tamen alio nunc diuertit. sciebant enim præfecti Solymannum contra eius loci incolas maximè indignatum, quod toto eo tempore, quo durauit Melitēsis obsidio, præfectus Chius quicquid apud Turcas gereretur Valetæ significarat, atque duorum annorum tributum Solymanno persoluere neglexerat. Illud erat quotannis decem millium aureorum. Nec etiam consueta munera purpuratis mittebantur, qui ideo magis Tyrannum incendebant. Itaq; Solymannus Piali Bassæ negocium dat, vt quam primum classe parata insulam inuadat, eámq; vel arte vel vi expugnet, omnique libertate exutam totam in suam potestatem redigat. Is protinus dicto obtemperans cum classe octoginta triremium, 15 Aprilis anno 1566, ad insulā Chium appulit, quo quidem Christiani festum Paschatis celebrabant. Insulæ primares classe conspecta illico legatos cum commeatu ad Bassam misere, & portum pro nauigijs & quicquid opportunum esset benignè obtulerunt. Eos Pial comiter excepit, ac extemplo in tribus locis portum occupari iussit. Ibi postea descensionē faciens vrbis præsidem & duodecim viros primarios ad se in castra euocauit. sibi enim ex Imperatoris sui sententia quædam cum illis conferenda esse, antequàm exercitum Melitam aut in Apuliam transferat. Ergo habita deliberatiōe, magno metu ad ipsum profecti sunt. Is mox ingressos capi & compedibus alligari iussit. Milites pôstea rectà in prætorium pergentes facilè occuparunt, & nemine repugnante oppidi vexillo (in quo erat insigne D. Georgij cum rubra cruce) sublato Turcicum erexerunt. idémq; factum per totam insulam magna Turcarum lætitia. Postea templa diruerunt, eáq; suo ritu consecrarunt. Incolis quoq; ibi commorandi aut recedendi facultas data. Mox etiam præfectus vrbis & Senatores cum eorum familia

lia quinq; nauigijs Byzantium tranſmiſſi, nouusq; magiſtratus ex Turcis conſtitutus, & Mahumetana ſacra inducta. Tandem Pial præſidio ibi relicto inde ſoluit, & cum ſuis rectà Iapygiam verſus contendit. Ibidem Turcæ prædabundi vicos ac ędificia incenderunt, multósq; mortales captiuos ſecum abduxerunt. Cum enim Hiſpanus arces & oppida illic præſidijs antè muniuiſſet, Barbari re infęcta diſcedere cogebantur. Eodem tempore Pius 4 pontifex diſceſſit & Pius eius nominis quintus in die Decembris ſucceſſit. 1566

Maximiliani Augustana comitia.

Dum hæc circa Melitam inſulam fierent, Maximilianus Imperator cum Imperij principibus Auguſtæ Comitia celebrabat, vt Turcas in Pannonia inuaderet atque eorum impetum à Melitenſibus auerteret. Cum itaque principes frequentes tandem ibidem comparuiſſent, ſeptimo calend. April. omnes Imperij ordines conuocauit, & neceſſitatem propoſuit, qua cogeretur ſe contra Solymannum armare, quem certò conſtabat maximis cum equeſtribus tum pedeſtribus copijs paratis in Pannoniam venturum eo conſilio, vt mox Viennam inuaderet. Itaque plurimis cohortationibus contendebat, vt cæteris controuerſiis poſtpoſitis, tantum præſenti negocio animum intenderent, atque rem de auxilio præſtando citra moram exequerentur, vt viribus coniunctis Imperij maieſtas & amplitudo illæſa permaneret. quod ſi priſtinam virtutem, quam prius patruo Carolo & Ferdinando patri declararant, erga ſe quoq; oſtenderent, ſe daturum operam ne tanti beneficij memoriam ex animo vnquam obliteraret. petebat autem per octo menſes octo millia equitum & quadraginta millia peditum: poſtea per tres annos continuos partem mediam. idqúe totum in ſignata pecunia, quæ (pro vt ſe belli occaſio offerret) militibus diſtribueretur. Principes re deliberata ſtatuerunt, ſe Cæſari per octo menſes tria Romana auxilia, id eſt duodecim millia equitum, & peditum viginti millia, & per biennium & anni dimidium quatuor equitum millia conceſſuros. Cum autem Maximilianus vrgeret & maiora auxilia peteret, principes non modò liberaliter conceſſerunt, ſed etiam multi in hanc militiam ſe ſponte ituros pollicebantur. Erat enim Imperator pius, eloquens, & humaniſſimus, id quod ipſe tum Auguſtę præſens ſatis ſupérque intellexi, cum tertiò ad ipſum admiſſus opus meum de Illuſtribus viris Germaniæ offerrem, atque regalia munera cum Comitis Palatini dignitate præter expectationem ab eius Maieſtate ſumma liberalitate acciperem. Loquebatur Imperator Latinè, atque inter alia de Republica Baſilienſi mecum conferebat, idqúe tam ornatè, vt eam eruditionem, prudentiam & humanitatem in tanto principe admirarer.

Bellum Imperij contra Turcas decretum.

Illis quoq; diebus Carolus Archidux Auſtriæ Cæſaris frater Poſonij conuentũ Vngarorum indixerat, in quibus Vngariæ proceres affuerunt, quos tam benignos & faciles inuenit, vt omnibus eius poſtulatis aſſenturẽtur, ſeqúe vnà in eam expeditionem profecturos dicerent, ſi aut Cæſar aut aliquis ex fratribus Germanis huic bello intereſſent. His confectis rectà in vrbem Viennam iter tenuit, ibiqúe hoc idem ab Auſtriacis proceribus impetrauit. Dum hęc fierent Ioannes Vayuoda ſubinde maiores copias inſtruebat, & viribus augebatur. ſcripſit etiam literas ad vrbes & proceres Hungariæ, quibus eorum animos ad ſui ſtudium pertraheret, idqúe ex Solymanni Turcæ ſententia, qui mox ipſe cum exercitu venturus eſſet. Hortabatur quoque eos vt ſexto Idus Martij Thordæ omnes conuenirent, atq; ſecum de rebus ſtatuerent. Id cum Lazarus Suendius cognouiſſet, qui tum iuxta oppidum Vngariæ cum ſuis copijs morabatur, alias protinus literas conſcripſit, atq; Hungariæ proceribus diſſuaſit, ne vel Vayuodæ vel Turcæ conſilia ſequerentur, qui eorum interitum potiſſimum reſpicerent, ſed potius Maximiliano Auguſto Imperatori obtemperarent, qui Chriſtianorum communi ſubſidio ipſos defendere, ae in pace conſeruare ſtatuiſſet. Hácq; ratione factum, vt partes inuicem ſeſe inuadere & opprimere inciperent, idqúe præſertim in Turcis ſpectabatur, qui varijs incurſionibus Pannoniam infeſtabant, & Cæſarianis damna inferre cupiebant. Hinc accidit cum præfectus oppidi Ainatſchi cum præcipuis militibus Agriam negociorum

G

1566 causa profectus esset, ipsi die S. Georgio sacrato scalis admotis oppidum vi occuparint, & omnes ibi deprehensos occiderint. Mox etiam Segithum oppidum oppugnare statuerant. Verum Nicolaus Serinus eius arcis præfectus, protinus hostẽ cum suis aggressus, prælio decertauit. Erat conflictus vtrinque acer, horribili cum clamore & impetu, qui vario euentu ad quatuor horas productus, sed tandem hostes in fugam versi, plurimis eorum cæsis atq; vulneratis. Postea quoque prope Iulam, Iauarinum. & reliqua loca prædabundi excurrebant, & plurimis damnis nostros subinde afficiebant.

Ob has causas Cæsar quæ ad bellum opportuna essent sedulò parabat, & militaribus præsidijs à Germaniæ principib. impetratis circa finem Maij Comitia dissoluit, atq; copiarum præfectis vt milites passim conscriberent iniunxit. Horũ præcipui erant Philibertus Marchio Badensis, Georgius Comes ab Helffenstein, Gũtherus Comes à Schvuartzenburg, Christophorus Liechtensteinius, Nicolaus ab Hatstatt, Vvilhelmus Vvellerthunus, Ludouicus Vngenadius, Burchardus Barbus, Iacobus Schellenbergus, Georgius Praunus, Christophorus Schellendorfus Bernhardus Hardecus, & Zacharias Grumbergus. Discedentibus hisce cunctis ad sua munia, Cæsar quoque Augusta discessit, & ad Viennam iter intendit. Audiuerat enim Solymannum cum maximo exercitu Byzantio egressum, per Mœsiam & Bulgariam Belgradum rectà peruenisse, vbi etiam Iohannes rex eum conuenit, eiusquè dextram deosculatus, se & suos ei commendauit. Eo tem-

Solymanni in Vngariã aduentus.

tempore Suendius oppidum Huſt in finibus Tranſyluaniæ dira obſidione preme- 1566
bat. Prætor autem Budanus Palotam oppidum, quod octauo lapide Iauarino diſta
bat, per octiduum fruſtra oppugnauit. Nam Georgius Thurigerus vir fortis ibi
præerat, atq; Barbaris egregiè reſiſtebat, donec ſpes noui ſubſidij affulgeret. Idibus
enim Iunij duodecim ſigna peditum Iauarinum venerant, duce Georgio Helffen-
ſteinio. Id cum Barbari cognouiſſent obſidionem ſoluerunt, ac fugientibus ſimiles
inſtrumenta quędam bellica ibidem reliquerunt. Itaq; à noſtris auxilia in oppidum
intromiſſa. Turcæ vero qui receſſerant propè Albam regalem caſtra locarũt. Hácq;
ratione in diuerſis partibus Hungariæ grauiſſimum bellum inchoatum.

Primò conuenerunt quatuor Legiones Germanici peditatus, Remero, Balder- *Imperatoris*
duno, Helfenſteinio, & Polvuilero ducibus. Equitum nigrorum erant ſupra vigin *exercitus.*
ti millia, & quatuor millia Hungarorũ. Sabaudiæ dux quadringentos equites ſclo-
petarios miſit. acceſſerunt quoq; plurimi alij equites ac nobiles ex diuerſis Europę
locis, qui ſuis ſumptibus Cæſari egregiam operam nauare volebãt. In primis verò
Georgius Bombaſtus Imperij princeps aliquot ſui ordinis Rhodiorum equites in
Vngariam deſtinauit, atq; contra Barbaros fortiter pugnare iuſſit. Multi quoque
principes ac vrbes Italiæ ſtudium ſuum erga Cæſarem declararunt. Siquidem Gõ-
zaga, Genua, & Luca ipſum pecunia numerata iuuarunt. Coſmas Hetruriæ prin-
ceps tria millia peditum ſuis impenſis aluit, atq; Alphonſus Ferrariæ dux huic bel-
lo, cum ſplendido nobilium & fortiſſimorum virorum comitatu, intereſſe voluit.
Ordinarat Cæſar ſuper Danubium duodecim triremes ac triginta naues onerari-
as, quæ ſic aptabantur, vt nulla ſagittarum vi lædi poſſent, ac etiam inſuper impoſi-
ta fuerant plurima diuerſi generis tormenta. aderant ibi tria millia peditum maiore
parte ex Italica natione, quibus præerat ſtrenuus miles Philippus Flachius Germa
nus Rhodiæ militiæ eques, q poſtea inter principes recepus. Reliqua pars exerci-
tus varias machinas militares curribus deferebãt Iauarinũ, vbi omnes copiæ debe-
bant conuenire. In Auſtria quoq; edicto Cæſaris nobilitati iniunctum, vt ſinguli
proprio ſumptu ſe ad eam militiam accingerent, præſertim cum certò cõſtaret, So-
lymannum ſenem huic expeditioni interfuturum.

Turcarum verò exercitus in plures partes diuidebatur: pars erat ad Albam Re- *Veſprinium*
galem, pars ad Sigethum, vbi etiam Bellerbechus Aſię minoris præfectus cum in- *Turcis ad-*
genti exercitu expectabatur, vt oppidum expugnaret. Interim Eccius à Salma cum *emptum.*
parte ſuarum copiarum Iauarino egreſſus Palotam venit, ac inde ad Veſperinum,
quæ duo millia paſſuum aberat, acceſſit. Eam vrbem ſcalis admotis illicò oppugna
uit, hoſtem ex muro deiecit, portas combuſſit, vigiles trucidauit, ac vi in poteſtatẽ
redegit, omnibus Turcis ad internecionem cæſis. Ipſi enim ante aliquot dies om-
nes captiuos Chriſtianos crudeliter quoque trucidarant. Salmenſis relicto Veſpe-
rini Georgio Thurigero protinus inde Iauarinum redijt. Palotam verò Germani
milites defendebant. Poſtea Salmenſis oppidum Tartam inter Iauarinum & Co-
maram 28 die Iulij oppugnauit, atque ad deditionem præſidiarios adhortatus eſt.
Id cum facere recuſarent ſex bellicis tormentis tanta vi ac impetu oppidi mœnia di
uerberare cœpit, vt magnam eorum partem diſijceret, ac tanta impreſſione inſta-
ret, vt portis fractis oppido potiretur, omnibus Turcis præter quinquaginta truci
datis, qui ſeſe in quadam turri includentes pactionibus dedidere. Inter hos erat
præfectus Veſprinij, & huius loci, cum præſidiis Budani affine, qui Viennam illi-
cò tranſmiſſi ſunt. Mox etiam noſtri vlterius progreſſi oppidum Geſterum oppu-
gnare decreuerant. ſed Turcæ proſpecto primo agmine, relicto cõmeatu & ma-
chinis militaribus ex altera parte inde aufugerunt. Idem etiam fecerunt, qui in ca-
ſtellis Vitha, Tſchokiku, & Sambok fuerant, qui bellica præſidia incenderunt, &
ſe in vrbem Strigonium receperunt. Hunc ſuorum ſucceſſum cum Cæſar audiret,
Deo gratias in omnibus templis dixit, ac certis horis publicas preces inſtituit.

Eo tempore Nicolaus Serinus Sigethi præfectus per ſpeculatores cognouit So *Turcarum*
lymannum Drauo flumine ponte cõſtrato exercitum traieciſſe, & copias aliquot *ſtrages.*

1566 militares duce Mechmetbego præmisisse, vt eum ad vrbem Quinq; ecclesiarũ expectarent. Itaq; statim mille pedites & aliquot equites, Casparo Alapiano & Nicolao Cobacho præfectis, in eos misit, qui aliquam rei benegerendæ occasionem nacti, eos quamprimum inuaderent. Hi ergo cum ad Turcarum castra venissent, proximo die sub ipsum crepusculum hostes palantes nihilq́ue insidiarum metuentes aggressi sunt, & repētino metu perculsos alios ad fugam adigunt, alios vulnerant, plerosq́ue interficiunt. Turcarum dux dum grauiter sauciatus fuga sibi salutem pararat, in locis palustribus occubuit. Huius filius cum nõnullis insigníoribus captus & Sigethum perductus, præda ingens à nostris habita. Nam præter camelos & alia huius generis multa quoque vasa argentea, multúmque auri & argenti signati secum detulerunt. Id cum Cæsar eognouisset, copijs in vnum coactis totius militiæ præfecturam Ferdinando fratri tradidit, quo absente Comitem Schvuartzenburgum ei substituit. Tormentis verò & machinis militaribus Paulũ Iaderensem præfecit. Ipse verò pridie Idus Augusti cum maximo apparatu discedens Duci Pomeraniæ Imperatorium vexillum dedit, atque per Altenburgum & Posonium Iauarinum peruenit, vt ibi exercitus omnis lustraretur. Classis quoque Cæsariana duce Philippo Flachio equite Melitensi per Danubium cõdem delatũ est. Mox etiam ex Italia Prosper Columna & Angelus Cæsius, atque ex Gallia Guisius, Brissacus, Zansacus, Stroza & alij splendido armorum cultu apparuerunt. Hi paulo antè ad insulam Melitam profecti erant, eo animo si Othomannica classis denuo ad eius loci oppugnationem redijsset, suam operam Rhodiæ militiæ Equitibus in eo bello nauarent. At cum res aliter succederent, rectà in Pannoniam concesserunt, cum aliquot sacri ordinis viris fortissimis: Venerant & Vvolffgangus & Richardus Palatini Rheni, & ducis Bauariæ filius cum mille equitibus in castra Cæsaris.

Sigethum à Turcis obsessum. Interea Mustapha Bosnensis & Catambeius Turcarum præfecti Drauo traiecto 13 calend. Augusti Quinqueeclesias peruenerũt, indéq; Solymanni iussu ad Albam Regalem profecti sunt, vt præfecto Budensi præsidio essent. quos etiam Hasambegus cum multis militum cohortibus secutus est. Mox etiam Solymannus superato Drauo Sigethum versus rectà contendit, & Nonis Augusti primo lapide ab arce Sigethi castra metatus est versus ædem S. Laurẽtij. Erat ibi Nicolaus Serinus Hũgarus vir militaris cum duobus millibus bellatorum. Est id oppidum in finibus Pãnoniæ loco palustri natura & arte munitissimum. Id Barbari admotis machinis muralibus arcta obsidione cingunt, nihilq́ue intermittunt, quod ad expugnationem facere videretur. In ea obsidione ab vtrisque multum & fortiter pugnatum, & varij conflictus habiti, hostésq; sępius repulsi, etiam ante Solymanni aduentum. Cum autem Imperator adesset, Turcæ summo diluculo nouam vrbem tribus locis adorti sunt, pugnatumq́ue ad vesperam, & ferè per totam noctem sequentem. indeq́ue accidit vt Serinus conspecta suorum cæde prima luce nouam ciuitatem incendi, & veteris portas occludi iussit. Hanc Turcæ 4 Idus Augusti varijs tormentis inuadunt, pluteisq́ue tecti eò rem deduxerunt, vt 14 cal. sept. vetus oppidum expugnarint, & nostris priusquam ad pontem receptus daretur plurima damna intulerint. Proximo die etiam arcem aggressi, & magna strage inde reiecti sunt. Grauissimam autem oppugnationem 4. cal. sept. instituerunt die S. Iohannis decollationi sacrato, quo olim Belgradum, Rhodum, & Budam occuparant. Verùm omnis eorum conatus fuit irritus. Sed nequaquam animo consternati ad oppugnationem sępiùs redeunt, atq; cuniculis agere incipiunt, ita vt Nonis septemb. cœlo inalbescẽte maioris arcis propugnaculum accenderint, atq; ignis sua vi in arcem vsq; flammas emiserit. Turcæ hoc successu elati, protinus & alteram munitionem acri certamine inuaserunt, quę à Serino adeò strenuè defensa est, vt Barbari eo conflictu insigni strage afficerentur.

Sigethum vi expugnatũ. At cum ferè omnia igne & incendijs conflagrarent, nostri continuò sese in arcẽ interiorem recipere statuerunt. eámq; ingressi portas occluserunt, & sese fortiter contra Turcas armarunt. Sed hostis 6 septemb. die, & sequenti etiam ignem in oẽs domos

domos coniecit, vt omnia loca flagrare inciperent. Cum itaq; Serinus arcem vndiquaq; incēdi, iámq; nullum propugnationi locum relinqui animaduerteret, statim correpto gladio foras egressus in plateam interioris arcis venit, ibiq; suos armatos ad prælium cohortatus est. præstare enim fortiter pugnando vitā amittere, quàm in efferas Barbarorum manus deuenire, præsertim cum pro fide & patria certantes vitam æternam sint ingressuri. Itaq; vexillo præeunte, primus omnium districtum ensem dextra & altera clypeum circumferens, foras exiuit, eúmq; statim omnes q superarant ingenti animorū alacritate sequebant̄, & in ipso ponte cum hoste pugnā ineūt. Ibi Serinus post aliquot Turcarum cædes bis ænea glande vulneratur, moxque alterius tormenti pila in capite percussus humi decidit, & repente animā Deo reddidit. Nostri etiam amisso duce fortiter dimicabāt, ac in arcem redire statuebāt. sed plerīq; ab hoste præuenti trucidant̄, & qui in arcem venerant ad vnum omnes crudeliter occiduntur. Serini caput à Mechmeto, cuius authoritate omnia gerebātur, Mustaphæ Budano præsidi cognato suo transmissum, qui statim serico inuolutum per agricolam ad Cæsarem in castra ad Iauarinum ablegauit. Is eo viso indoluit, & Balthasaro Serini filio humandum tradidit, qui in paterna arce Tschacaturna honorificè in maiorum monumento sepeliuit. Sicq; Sigethum Christianorum propugnaculum in Barbarorum manus deuenit. 1566

Illis diebus Turca quidem magni nominis fuit captus & ad Cęsarem perductus qui supplex libertatem petebat & pro huius rei beneficio sanctè iurabat suum regē fato extinctum. Verum nec Cæsar nec principes qui aderant fidem adhibebant, quia ipsis videbatur castra Solymanni, si eius mors interuenisset, in ea quiete ac militari disciplina consistere non posse. Verum Mechmetus singulari prudentia Solymanni obitum suppressit, ac omnes in officio retinuit, ac si Imperator inter viuos ageret. Venerat Solymannus ex Thracia in Pannoniā cum ingentibus copijs, & eas in plures partes distribuerat. Magnam enim partem in Transyluaniam misit, duce Feratho purpurato, ad expugnandam Iulam. alteram ad Sigethum secū retinuerat, vt illic re bene gesta rectà Viennam contenderet. Cæterum cum is senio cōficeret, & diuturni itineris labore defatigatus esset, ac anxius videret suos milites in crebra & acri Sigethana oppugnatiōe multoties nostrorū virtute reiectos, in dysenteriā decidit, qua 3 non. septemb. est mortuus, año ętatis 76. statura fuit supra mediocrē, habitu graciliore, ceruice oblonga, ore candido & exangui, osseo ferè naso eóq; adunco. In seruanda fide erat cōstās, liberalis, & magnificus, ita vt multi affirmarint, ipso tāto imperio dignū, nisi Christianæ fidei cognitio in eo desiderata fuisset. Cæterùm Mechmetus ideo eius mortē occultauit, ne miles suo principe orbatus, signa & ordines desereret ac res ad defectionē inclinaret, milite sq; à ducū impio deficerēt, pſertim cū dubio adhuc Marte ad Sigethū decertaret. Statim etiā fideles nūtios Byzantium ablegauit, atq; Selymum de patris obitu certiorem fecit, admonēs vt summa celeritate ad se in castra Pānonica aduolaret, ac Impiū susciperet.

Solymannus in Vngaria obijt.

Eodē tempore quo Sigethum obsessum etiam Iula à Turcis grauiter oppugnata, arx in confinio Pannoniæ versus Transyluaniam super Lacu Sarcad sita. miserat eò Solymannus quadraginta millia virorū, qui Turcica & Scythica natione cōstabant, duce Parthau. Dum hostis eam obsidere inciperet, aquarum inundatione impeditus illinc paulatim recedere statuit. Nostri autem eo cognito statim postremū agmen insecuti sunt, & vtrinq; multi interierunt. Cæterum haud multo pòst reuersi oppidum arctissima oppugnatione presserūt, eiúsq; muros plurimis tormentis cōcusserunt, vt obsessi in magno periculo esse viderentur. Paucis post diebus, cum illi remissius agerent, nostri noctu eruptionē facta in eorum castra excurrerunt, multísq; occisis aut profligatis, bellicas aliquot machinas abduxerunt, alias verò stilis ferreis perspiramenta adactis confixerunt. Præerat ibi Ladislaus Keretschenius. Is pertæsus diutinæ grauisq; oppugnationis, motúsq; inopia rerum & auxilij desperatione, vel amplis promissis (vt quidam censent) allectus 4 non. septemb. deditionem Turcis fecit. Conditiones erant, vt præsidiarij incolumes, saluisq; rebus dimit-

Iula Turcis dedita.

1566 rerentur, ac vt sibi currus, arma, & reliqua impedimenta secum deferri liceret. Rebus sic transactis arcem & oppidum Turcis tradiderunt. Keretschenius in regium prętorium adductus, & reliqui discessére. Vix autem mille passus ab vrbe distabāt, cum Barbari nostros duabus turmis inuaserunt. Illi cum se peti insidijs viderent, cōnexis curribus armisqúe correptis acriter hostilem impetum sustinuerunt, præsertim Germani, qui globorū procellis plerosq; vulnerarunt aut interfecerunt, sed tandem hostium numero deuicti perpauci eorū manus effugerunt, qui in propinquo arundineto seruati sunt. Quidam postea ad Cæsarem venerunt, & Keretschenium vt perfidum accusarunt, quasi omnes ab eo fuerint proditi.

Georgij Thurigeri virtus. Cum Cæsareana castra ad Iauarinum consedissent, Turcæ quorum triginta millia ad Albam Regalem erant, crebris velitationibus nostros ad pręlium lacessebāt. Nonis autem septembris magnus eorum numerus castris egressus suos speculatores miserunt, vt viderent quid Cæsar moliretur. Inciderunt illi in vigiles, quos haud munitos inuenerunt. Itaq; ad suos reuersi, rem vt viderant indicarunt. Itatimqúe communi consilio in eos irruentes plerosq; in fugam verterunt, & aliquot aurigas occiderunt, qui pabulatum exierant. Repente in castris tumultu orto, Hungari, Burgundi, & Austriaci exierunt, & fugientes hostes insecuti multos trucidarunt & ceperunt. Georgius Thurigerus tum agnoscebat Albæ præfectum, qui erat Solymanno à consilijs. itaq; in medias hostium turbas insiliens, tandiu persecutus est, donec viuum apprehenderet. Hunc vbi ad Cæsarem adduxisset aureo torque est donatus, equésq; auratus constitutus. Aderat tum fortè Hispanus qui Byzantij ex eo audiuerat, se solum velle & posse Germanicum regem debellare, tumqúe illi hæc verba coram Cæsare exprobrauit: tum alter respondit: Hanc esse belli fortunam, se iam seruum & nihil posse. Inde est Viennam ad custodiam missus. Postea nostrorum aliqui cum Thurigero Albam versus profecti vt specularentur, quid hostes agerent. Cum propè ad vrbem accessissent, inuenerunt Turcas se quoque aggeribus & vallo muniuisse, vt nostri ad Iauarinū. In reditu verò haud parua Turcarum manus obuiam facta, à nostris profligatur, ita vt magna præda potiti sint.

Turcarum variæ excursiones. Illis etiam diebus Carolus Archidux Austriæ in Balbotia Illyrica cum hoste leuiora prælia gerebat, multisqúe incursionibus vtrinq; certabatur. In conflictu etiā aliquo celebrem Turcarum præfectum ad flumen Sleuna cum quatuor millibus equitum superauit, & in fugam coniecit, eúmq; procul dubio intercepisset, nisi vicinitas maximi exercitus (qui tum ad Sigethum erat) ipsum reuocasset. Nam in oppido Coturno inter Drauam & Muram sito se ipsum vallo & fossis contra Barbarorum vim & insidias communire cogebatur, præsertim cum Turcæ qui in obsidiones Sigethana fuerāt omnia loca finitima cæde, rapina, ac incendijs immaniter vastarent, multósq; captiuos abducerent. ita vt ad Sabariam oppidum vsq; excurrerent, quod quidem à Cæsarianis castris duum tantum millium spacio aberat. At ex huiusmodi populationibus rerū periti colligebāt Solymannum cum suis Byzantium reuersurum, præsertim quòd audirent in Turcarum castris esse rei frumētariæ ac pabuli penuriam. plurimi etiam suspicari cœperant Solymannum iam fato functum, idcóq; Turcas post agros de more vastatos Byzantium recessuros. Verum certus Tyranni obitus Maximiliano Cæsari admodum sero innotuit, quod & ipsi & alarum præfectis admirationi fuit, cum animaduertissent, quanta sagacitate Mehemetus eius mortem tam alto silentio inuoluerit, vt in tanto exercitu ne vni quidem ex pretorianis, Ianizeris, Asappis, aut reliquis militibus innotuerit. Hoc enim si accidisset, facilè illorum animos excitasset, vt armis correptis regium thesaurum prædati essent, atq; ab ordine recessissent, id quod Maximiliano ad singularem victoriam magnum aditium procul dubio præbuisset.

Selymus Turcarum Imperator. Selymus erat eo tēpore Chietfeli trium dierū itinere à Byzantio. Vt primùm is Mehemeti literas legit, & à Ianizerorū præfecto (Capi Aga vulgò dicto) & à Prodiomedico obsignatas vidit, Byzātiū versus properauit, ac splēdido comitatu vrbē intrauit. Huc vt peruenit statim Gyneceum ingressus est, moxqúe Bostanges manu ap-

nu ap-

nu apprehendens, illum in regium cubiculum solis Turcicis Imperatorib. assignatũ perduxit, quod auro & gemmis erat præstantissimũ. His maturè perfectis sexto Cal. Octob. vrbe est egressus, factisq; magnis itinerib. ad castra properè contendit. 1566 Interea Mehemet vastata Vngaria exercitus reliquias Byzantium reducere, atque regno Selymo tradito omnia disponere cõstituit. Amiserat Tyrannus in hoc bello supra centena hominum millia, ex quib. sub sola Sigethi oppugnatione viginti millia perijsse dicuntur, cum sex millibus Ianizeris, & tribus purpuratis Miserkio, Alyborto, & Capitschio. subinde tamen suas copias recenti milite ex varijs prouincijs restaurauit, & semper ad centũ & quinquaginta millia hominum in castris habuit. Cum haud procul Selymus ab vrbe Belgrado esset, exercitus Turcicus obuiã venit erectis vexillis, tubis, ac tympanis, ouanti similis. Solymanni vero cadauer in lectica ferebatur, quem oẽs viuere existimabant. Ibi Selymus atra penula indutus corpus paternum inspexit, fleuit, ac equo descendit. id quod etiam oẽs purpurati fecerunt. Vt autem tum demum Solymãni mors omnibus innotesceret, omnia vexilla cuspide ad terram submissa, ac silentium cunctis indictũ. Paulo post Selymus princeps sonora voce acclamatus, ac noui Impatoris alia vexilla erecta. qui etiã dignitate excellebant gradatim eius manus exosculati sunt. Postea Byzantiũ ꝓgressi cadauer in Mausoleo pretioso magna põpa collocarũt, q Solymãnꝰ viuꝰ sibi faciẽdũ curarat. Fuit eiꝰ mors Christianis vtilissima, vt q in Pãnonia hybernare, & futuro anno terra mariq; Pannoniã supiorẽ & Melitam insulã summis virib. aggredi statuerat.

Maximilianus copias dimittit.

Dum Turcarum copiæ ex Vngaria recesserant, coci cuiusdam incuria Iauarinum oppidum (vbi Cęsaris castra erant) ferè totum exustum fuit, magno prouincialium incommodo, qui suas opes & variam supellectilem eò contulerãt. Paulo post cum brumale tempus appeteret Maximilianus castra soluere instituit, & Salmensem cũ præsidio firmo Iauarini reliquit, qui oppidum instaurandam curaret. Itaq; ipse Viẽnam, & Ferdinandus Pragam se contulit. Ibi Cæsar Germanicas legiones dimisit, ac quatuor signa Comariam insulam custodire iussit. Paulo pòst & principes & ꝓceres variarum nationum discesserũnt, quibus Cæsar pro liberali animo gratias egit. Inde in Austria, Morauia, Bohemia & Vngaria conuentus egit, atque contra Turcarum insolentiam subsidia impetrauit, quibus Imperij fines custodirentur, atque in primis Suendio contra Transyluanum bella gerenti succurreretur. Is enim Tockai oppidi iacturam ęgerrimè ferens, omnem animi cogitatiõnem ad illud recuperandum adiecit. Vnde cum suis copijs eò profectus locum arcta obsidione cinxit, ac maioribus tormentis mœnia concutere cœpit. Cum autem hic locus nostris magno momento esset, Suendius oppidanis succurrere statuit, & à Cæsare maiora subsidia petijt, atq; mille equites duce Heinrico Staupitio & sex signa peditum accepit, cum alijs rebus ad bellum necessarijs. Interea decem millia Scytharum Transyluaniam inuaserunt, qui pagos & ædificia incendentes Vayuodam ab obsidione domum retraxerunt, vt suis succurreret, & hostes profligaret. fortuna etiam eius conatibus adfuit. Postea Suendius arcem Zaduaram oppugnauit, & per deditionem in potestatem redegit pridie nonis Ianuarij anni 1567. Mox etiam Munkatschum paribus fortunę auspicijs occupauit. Nam obsessos bellicis tormẽtis nocturno diurnóq; tempore haud quatere cessauit, donec tandem ab eis vltronea deditio fieret. Deinde vero etiam Hust oppidum obsedit.

Suendius ob virtutem accusatus.

Eo tẽpore prætor Budanus ex Purpuratis vnus duos equos insignes arcũq; egregiè ornatũ ad Cęsarẽ misit, atq; petijt vt aliq̃s Pãnonicos cẽturiones à limitib. amoueret, ne pacẽ de qua tũ agebat̃ impedirẽt. ipseq; vicissim ꝓmittebat se capitis pœna oẽs puniturũ, q interim vllas eruptiones facerent, ac nouos tumultus excitarẽt. scripsit etiam ad Salmensem, se valde mirari quid Maximilianus pacis consilia cum suo principe agitaret, cũ interim Suendius in ditione Transyluani grassaretur, cuius tutela & patrocinium ab eo pẽderet. Quod si ita pergeret Selymum occasionẽ sumpturũ, vt oẽs suas vires in hostem cõuerteret. Quod vero se attineret, daturũ operã vt Impator suus potius pacis q̃ belli studiosus foret, eũq; vicissim admonebat,

1566 vt ipse quoque suum regem ad idem eohortaretur. Id cum Cęsar intellexisset, Suendium monuit vt ab oppidi Hust obsidione recederet, & sese suis locis contineret, donec quid Turca moliretur per legatos intelligere posset. Legati fuerunt Antonius Verantius Agriensis antistes, qui antea per integrum quinquennium apud Solymannum oratorio munere functus fuerat, & Tiffenbachus ambo Cęsaris Cõsiliarij, viri eruditione, facũdia, & linguarum cognitione ornati. Hi cum splendido apparatu sub finem Iunij Vienna Byzantium versus concesserunt. Secum illi praeter alia munera quaedam Horologia, miro artificio elaborata, Turcarum regi Caesaris nomine deferebant. quaedam etiam pateras ex auro & argento purpuratis donandas, quorum pretium quadraginta millia aureorum excedebat. Illi Budę perhumaniter suscepti, postea 11 Calend. sept. Byzantium peruenerunt cum suis incolumes. Eodem anno Philiberti ducis Sabaudiae & Margarithae regis Galliae sororis filius Taurini 7 idus Maij magna pompa Baptizatus & Carolus Emanuel dictus fuit, cum ante sex annos natus fuisset. Huic solennitati etiam Melitenses legati interfuerunt, ac Duci plurimum gratulati sunt.

Maximiliani induciae cum Turcis. Rebus per dies aliquot ordinatis, adierunt Caesaris legati purpuratos quorum praecipui tum erant Mehemetus Selymi gener, Parthaus, Perhit, & Akmar à quibus hilari vultu sunt excepti. penultimo die Septẽbris in regia domo sunt cum eis pransi, ac ipsorum comites à Sanzachis conuiuio excepti. Mensis remotis Legati ad Selymũ introducti sunt, ita vt singulos bini purpurati in medio arreptis brachijs ad dextrae osculum perducerent. Neque enim Turcae externos homines ad Tyrannum aliter admittunt, quàm vt sinum scrutentur an ferrum sub veste lateat, implicarisque eo modo brachijs commouendę manus potestatem dissimulanter eripiant. quanquam assidenti Tyranno in thoro circumpositus paratusq; ad manus clypeus cum acinace clauaq; ferrea, ac item arcus & sagittae conspiciantur. Legati munera allata reuerenter exhibuerunt, & quae in mandatis habebant paucis exposuerunt. Postridie purpuratos adierũt, & cum his plenius de omnibus rebus collocuti sunt. Selymus interim Adrianopolim profectus est, quo etiam legati aduenerunt, ac ibidem cum ijsdem proceribus de pace & eius conditionibus transegere. Ea finita denuo Selymum conuenerunt manusq; osculati, mox vbi abeundi facultatem petijssent amicè dimissi fuerunt. Fuerunt autem Induciae ad spacium octo annorum initę. Conditiones erant vt quiuis regum possideret, quod sibi postremo bello acquisierat. vt in huiusmodi inducijs etiam Vayuoda contineretur. Item vt agricolae, qui annuum censum Turcis iuxta & Caesareanis annumerare consueuerant, solis Turcis in posterum soluerent, & eis solis seruirent. Legati impetrata recedendi venia à Solymanno & purpuratis, in Pannoniam reuersi sunt, & inde vltimo die Maij Viẽnam peruenerunt. His etiam se comitem Ebraimus adiunxit, qui orator Selymi ad Caesarem mittebatur. Id cum Caesar intellexisset, Deo gratias egit, atque Suendij copias ex Transyluania reuocauit, liminibus saltem regni hinc inde contra Barbarorum excursiones certis praesidijs communitis. Acciderunt haec anno 1568.

RERVM

VNDECIMI LIBRI FINIS.

RERVM MEMORABILIVM, STRENVISSIMI ORDINIS IOANNITARVM, RHODIORVM, AVT MELITENSIVM EQVITVM, TERRA MArique fortiter gestarum,

Liber duodecimus.

VM hoc modo Maximilianus Cæsar octennales indu- 1567
cias cum Selymo Turcarum tyranno constituisset, tan- *Melitensium*
tum abest vt sacer Ioannitarum ordo virium recreatio- *recens peri-*
nem sperare posset, quod etiam Barbarorum vim & po- *culum.*
tentiam magis formidare cogeretur, præsertim cum is Aegyptum, Arabiam, & reliquas eius loci prouincias, quæ initio sui regni ab eo defecerant, in pristinum obsequium redegisset. Persarum etiam rex per nuntios illi gratulatus erat, & priorem pacem cum ipso sanctè stabiliuerat. Itaq; certis coniecturis perspiciebant, Turcarũ arma suam aut aliã aliquã insulã Mediterranei maris petitura, vt liberũ accessum in Italiã aut Philippi regis Hispaniarũ regna, q soli ei hostes superant, habere posset. Itaq; ordinis princeps munitiones reparare, classem instruere, commeatus atq; alia quę in bello requiruntur cõparare. Vndiq; etiam Equites sui ordinis ex varijs prouincijs Melitã vocare, & celeriter iter maturare iussit, vt irruenti hosti paratius occurrere & resistere possent. Videbat enim fortissimus Heros in alijs principibus parũ

subsi-

1567 subsidij sperandum, dum Gallia sub nouo rege Carolo eius nominis nono ob religionis dissidium in varias partes traheretur, atque intestino bello miserè conficeretur, ita vt prælio commisso Admiraldici ad oppidum Moncontur 3 octobris Anni 1569 insigni clade à Regijs afficerentur. quin etiam in Belgia grauissimi motus ob fidei controuersiam exorti, quibus status eius regionis implicati grauissimas dissensiones cum Philippo rege habuerunt, & per multos annos sese armis contra pontificios defendere statuerunt. Nec etiam Valetam opinio fefellit: Selymus enim Insulas maris inuadere, atque maximam classem contra Christianos exornare decreuit. Dum hoc modo pius princeps curis angeretur, ex hac vita in cœlum migrauit, & Petrum de Monte natione Italum, virum strenuum & prudentem, successorem habuit. Is ergo 49 ordinis princeps constitutus, officium suscepit, & consilia antecessoris ad fœlicem finem perducere statuit.

Turca à Venetis Cyprũ petijt. Dum rumor increbuit de Turcico belli apparatu, Veneti in suspicionem venerunt, ne Selymus fœdus, quod sibi cum patre intercedebat, violaret, bellumq́ue aliqua ex parte inferret. Sciebant enim hunc esse morem Regum domus Ottomanicæ, vt paternum solium adepti semper aliquid insigne moliantur, quo maiorũ facta belli gloria exæquent aut antecedant. Vnus supererat Hispanus, ad quem belli huius apparatus pertinere posset, præsertim cum iam antea motus in Bœtica prouincia, per Mauros excitati essent, ad quos Selymus militaria præsidia transmittere cogitarat. Verum Ioannes Meches, quorundam promissis corruptus, Selymum contra Venetos incitarat, ac à Cyprijs rebus inchoandum suaserat, cum regnum illud ad Byzantinum Imperium spectaret, & facilime Turcarum armis occupari possit, quod Veneti multos annos iniustè possederint. Selymus eius consilio audito, non modò Cyprum sed & Cretam, Melitam, & Siciliam sibi destinabat. Mox etiam Legatos ad Venetos misit, ac Cyprum sibi iure debitam reddi postulauit. si facerent fidem & amicitiam cum senatu seruaturum, sin minus protinus à se bellum & omnia extrema expectarent. Veneti legatione audita literisq́ue Selymi perlectis excelso animo respondẽt, sibi regnum Cyprium hęreditario iure ante centum annos obtigisse. quocirca si ambitione ac regnandi cupidine adductus, fœdus cum Solymanno patre initum violare ac armis rem aggredi velit, se quoque suos defensuros, atque sperare quòd ipse periurij ac violatæ fidei breui sit pœnas daturus, datisq́ue literis Turcicum legatum quamprimum abire iubent. Mox etiam maiora præsidia in Cyprum miserunt & loca maritima communiri iusserunt, præsertim vrbes insulæ primarias Nicosiam & Famagustam. In primis autem vrbis Venetæ armamentum omnibus modis restaurarunt, quod ante biennium tormentario puluere subito incenso horribili ruina intempesta nocte conciderat, adeò vt tota vrbs tremeret, atq; vltimum Iudicium adesse omnes putarent.

Venetorum belli apparatus. Postea Veneti è vestigio militum delectum habere & classem instruere cœperunt, quam bellico apparatu optimè instructam Hieronymo Ziano commendarunt, & 7 Calendar. Iunij Anno 1570 solenni pompa vexillum de more tradiderunt, & ei mandarunt, vt se quamprimum ad expeditionem accingeret. E vestigio quoque regem Hispaniarum atque Melitensium equitum principem admonuerunt, vt classem pararent, atque contra communem hostem secum arma sumerent. id quod ipsi summa liberalitate sunt polliciti, quo associatis viribus bellum tanto fœlicius gereretur. Sed interim Ottomannica classis nostram præueniens rectà Cyprum versus contendit, & Calendis Iulij iuxta Paphum conspecta fuit. proximo etiam die omnes copiæ in Salinis sunt expositæ, nemine nostrorum impediente. Astor Baleonus vir bellica gloria insignis volebat, vt equitatu & sclopetarijs illis obuiam iretur, viribusq́ue tentatis hostis impediretur, ne milites in terram exponerent. At Nicolaus Dandalus & Horocas Comes disuadebant, ne arces & munimenta præsidijs denudarentur, præsertim cum locus ille triginta millia passuum distaret. Classe Turcarum Salinas appulsa, equitatus ibi con-

stitit

ftitit ad finem Iulij. sed pedestres copiæ ad vrbis Nicosiæ muros accesserunt. Mox etiam copijs in vnum collectis non procul ab vrbe castra posuerunt, & quingenti equites Famagustam missi, vt itinera occupantes impedirent,ne quid præsidij in vrbē afferretur. Deinde nostros per velites,ad pugnā prouocarunt.at militū præfecti suos intra vrbem continuerunt.Itaq; Turcæ munimenta construere cœperūt. 1570

Cū hoc modo ad Nicosiam omnia essent turbata Rex Hispaniarum classem præparauit,atq; aliquot Liguricas & Melitenses triremes suis coniunxit,vt Venetis in auxilium mitterentur. At Barbari interea Nicosiam sæpiùs oppugnarunt,atq; noctesq́ue diesq; instíterunt, ea vrbe vt potirentur. pestis etiam tabifica ea æstate intra vrbem orta plurimos militum sustulit. itaq; factum vt in quindecim inuasionib. quadraginta quinque dierum spacio plerique in oppugnatione fortiter dimicando interempti,aut vulnerati,aut morbo sublati essent.Hinc etiam factum vt pugnādi facultas extra vrbem nostris negaretur.Attamē idibus Augusti in meridie, cum se Turcæ quieti darent ac in vmbra corpus relaxarent, mille pedites vrbe egressi, ad hostium castra penetrarūt,& duo eorum propugnacula occuparunt. ita vt passim hostium fuga oriretur. quod si etiam equites nostri fessis præsidio fuissent, funesto bello finem imponere potuissent.sed cum illi exire prohiberentur,nostri passim circumuenti ac dissipati magna clade affecti fuerunt. reliqui se ad suos receperunt, minora tormenta ac arcus hostium pictos secum ferentes.Cum hoc modo vrgerentur Famagustam literas miserunt,vt inde aliquo præsidio adiuuarentur.at literę incognitis characteribus descriptæ ab hostibus interceptæ fuerunt. In ijs necessitatibus cum Nicosiani essent nona die Septembris vltima oppugnatio summo mane cœpta.Ingenti militum frequētia tum res agebatur,ac quatuor in locis prælium inchoatum. Podocattarum oppugnabat Cilicus Bassa: Constantium Musafer: Aulum & Tripolum Mustapha ac Haly ambo purpurati. Ex nostris qui tribus locis præerant, fortissimè dimicando impressionem hostium alacriter sustinuerunt. sed qui arcem Podocatarum protegebant obstare non potuerunt, quin hostis ingrederetur, & aream occuparet, vbi etiam omnes nostrorum interfecti sunt. Qui reliquas munitiones tuebantur se diu summa virtute defenderunt, donec Thracibus ingressis à tergo vndique cæderentur. Sic factum vt per sex horas per vrbis vicos & plateas magna humani sanguinis effusione decertaretur, ac tandem nostris victis vrbs in Barbarorum manus deueniret.Mustapha autem interuenien te,dedentibus nostris vita concessa. Nicosia vrbs à Turcis occupata.

Nicosia expugnata Haly extemplò cum suis copijs ad classem redijt,eaq; rectā ad Famagustam contendit,quò etiam terrestres copiæ perductæ fuerant, vt eā vrbem expugnarent. Ibi permāserunt donec audirent Venetam classem ad Castrum Ruzzum peruenisse,eo animo vt Byzantinā intraderet.Itaq; obsidione soluta nostris obuiam ire statuerunt. Cum aūt intellexerunt nostros ob certas causas iterum Cretam retrocedere & domum cogitare,Pial cum suis die sexta octobris Byzantiū & Haly Rhodum versus naues direxerunt.Maiorem partem captiuorum cū ingenti præda Turcæ in nauem onerariam iniecerunt, vt Mahemete dono darent.at nobilis fœmina captiua ignem in sulphureum puluerem abiecit, atq; ea nauigia exussit,maluit enim ita extingui quàm in manus Barbarorum impias cum suis deuenire. Turcæ tum in vrbe Nicosia reliquerunt quatuor millia peditum & mille equitū, quibus Mustapher purpuratus est præpositus. Mustapha aūt terrestrium copiarum præfectus circa Famagustam castra in eo loco posuit, cui à Pomo Adami nomen erat. Ibi etiam Nicolai Dandali præsidis Nicosię caput hastæ cuspidi infixum ciuibus ostendit,vt tam diro spectaculo illos facilius ad vltroneam deditionem impelleret. Dum hæc aguntur classis Veneta re parum prosperè administrata se ex Creta Corcyram recepit,vt ibi nouis apparatibus redintegratis hosti commodius resisteret, & Famagustam obsidione liberaret. Famagusta obsessa.

Interea classis Hispanica sexaginta triremium adornata, quam bellico apparatu optimè instructam, duce Ioanne Auria in Venetorum auxilium Philippus rex Hispanica classis Venetis auxiliatorita.

1570

rex transmisit. Romanus etiam pōtifex aliquot triremes armari iussit, quibus se Hetruriæ principis rostratæ naues coniunxerant, M. Antonio Columna præfecto existente. Aderat etiam Melitensium equitum classis, viris, armis, & commeatu insignis, vt Turcis perpetuis hostibus resisterent. In hoc exercitu erant plurimi non modò generis prosapia sed etiam bellica laudis gloria viri præstantissimi, inprimis Aluarus Batranus, Ioannes Cardonus, & Ascanius Cornius cui Hispaniæ rex plurimum fidebat. Cum tota classis Christianorum conuenisset, deliberarūt inuicem, vtrùm expediret vt hostilis classis, quæ tunc in Cypro erat, his viribus inuaderetur, aut alia occasio belli expediretur. Cornius interrogatus censuit, vt regia & sociorum classis vlterius progrederetur, & Venetæ coniungeretur, quo inde rectà versus hostem in Cyprum nauigarent. idque quàm fieri posset celerrimè, antequam commodum tempus laberetur. Quæ quidem sententia ab omnibus approbata fuit. Petebat vero Auria sibi primum agmen dari. Itaq; omnes 17 Septembris prima vigilia cum tota classe Creta soluerunt. Hæc in vniuersum centum & octoginta triremibus, vndecim grandioribus nauibus, & quinque onerarijs constabat. Præmiserant autem duas triremes vt ad Cyprum specularentur quid hostes agerent. Proxima luce inter Carpathum & Rhodum insulas peruenerunt. Ibi autem cum maiores triremes nondum adessent, in sequentem diemvsque subsiterunt. his appulsis progressi sunt. Et si autem ventus initio maxime fauebat, nauesque semper plenis velis iter faciebant, nihil tamen cum rostratis nauibus agi poterat, ne ab eis inuiti seiungerentur, nisi remulco eductæ, idque parum Veneti curare videbantur. Cum hoc modo per tridui spacium adnauigassent, iamque à castro Ruzzum viginti millia passuum distarent, venti variè perflare & prorsus aduersari cœperūt, vt eo loco quem Aquas frigidas vocant, descensionem facere cogerentur.

Diuersa belli consilia. Cum Columna ibi subsisteret & pernoctaret, Auria tamen (eum eam stationem minus opportunam iudicaret) sublatis anchoris inde recessit, & in mari perseuerauit. admonuit etiam Columnam, vt mane cum cæteris adesset, quo noua consilia inirent. Nam pro certò audiuerat Nicosiam vrbem in Barbarorum potestatem deuenisse quinto idus Septembris, atque Otomannam classem instructam ibidem nostros expectare. Cum conuenissent, Auria & Columna Venetæ classis præfectum interrogarunt, quid in ea rerū mutatione agendum censeretur: quibus responsum fuit, anni tempus eo processisse, vt Cypria oppugnatio nullo præsidio subleuari possit, idcirco deliberandum an Euboica expeditio suscipi deberet. Auria sententiam rogatus, dicebat, si Venetorum nauigia rebus necessarijs essent communita, nihil præclarius agi posse, quàm vt hostis illico inuaderetur. Nam quod ad Euboeam attinet sibi videri eam expeditionem nequaquam suscipiendam, cum locus ille in præcordijs Turcicarum virium consisteret. periculum enim esse ne ipsi mari Aegeo includerentur, vt nullo pacto exeundi potestas daretur. quod si etiam omnia feliciter succederent, non tamē fieri posse vt in locis expugnatis eiusmodi præsidia relinquerentur, quo certi essent ea loca non iterum per hyemem ab hoste recuperanda. ita & temporis amissio, & multorum interitus citra vllum commodum existeret. Ideo præstari vt in Peloponneso versus Apolloniam, Castronouum, Dyrrachium & alia loca his finitima, quæ à Turcica vi longius abessent, expeditio susciperetur. Hæc cum Auria sapienter dixisset, vnanimi consensu decretum vt classis retro cederet, atque Carpathum rediret, mari mirum in modum ob tempestates autumnales sæuiente, ita vt Veneta triremis scopulis illisa naufragio perierit.

Christiana classis ad hyemem domū reuersa. Vbi Auria vidisset potiorem temporis partem præterlapsam sibique indies maiorem difficultatem præberi vt classem incolumem in Siciliam reduceret, Marcellum Auriam ad Columnam & Venerium misit, ac petijt vt sibi liceret classem

suæ

suæ fidei concreditam per Aegeum pelagus Zazinthum & Cephaleniã versus traducere. 1570 Ei vero responsum, omnes cupere vt ipse illorum classem in Cretam vsque, indéq; Zazinthum comitaretur, atq; ibi postea discedendi facultatem integram futuram, vt quocunque vellet suo arbitratu traijceret. Verùm ipse propositum vrgebat, atq; præsentiam suam nec vtilem nec necessariam asserebat. Cum autem inde dissensiones orirentur, sententiam mutauit, ac 27 Septemb. omnes Cretam versus iter susceperunt. Tum autem venti rursus magnopere aduersari, adeò vt varijs turbinibus hac illac impellerentur postqúe multas iactationes tãdem ad littus (quod Vndam vocant) peruenerunt, ibiq; duæ triremes pontificiæ perierunt. Postea Auria ad vrbem Candiam appulit, & ibi reliquam classem expectauit. Cum autem videret, nihil aliud agẽdum superesse, cum Aluaro & Cardono ad Columnam accessit, eiqúe indicauit quoniam september præterijsset, nihilqúe aliud in Venetæ Reipub. beneficium à se agi oporteret, se quàmprimum Siciliam cogitare, vt illac regiam classem reduceret. Columna his tandem rationibus permotus eum fraterne amplexus est, eiqúe abeunti omnia fausta & fælicia precabatur. His peractis & Venerium adijt, & cum eo de ijsdem rebus sermonem contulit, qui Auriam complexus, & suo & Veneti senatus nomine gratias egit, ac singulari beneuolentia & humanitate à se dimisit. mox ergo alijs quoque proceribus valedixit, & ex Creta Melitam versus profectionem instituit, eoqúe tandem incolumis cum classe peruenit. Eum Melitenses equites sequuti, quoque suis triremibus magna gloria domum ad suum principem reuersi sunt. Pauló ante tamen inciderant Melitenses aliquot naues ex improuiso ad Cretam in magnam Turcarum classem, itaq; duabus triremibus amissis, reliquæ 26 octob. incolumes ad Christianos reuersæ erant. Postea quoque Veneta classis morbis confecta Corcyram redijt, cum multa millia fortium virorum, cœli inclementia & mutatione victus, in calidissimo clymate essent absumpta, inter quos etiam Hieronymus Martinengus comes fuerat. Hunc senatus Venetus cum tribus millibus pugnatorum Famagustam transmiserat. Vt primum verò classis Corcyram redijt ex senatus consulto Augustino Barbadico iniunctum, vt Hieronymum Zianũ rei naualis præfectum omni imperio exueret, ac etiam captiuum Venetias abduci præciperet: in eius vero locum Sebastianum Venerium eius insulæ prætorem substitueret.

Comitia Imperij Spiræ.

Interea dum hæc in mari mediterraneo fierent, Cæsar hac æstate Spiræ Imperij Comitia magna principum frequentia celebrauit, partim vt Turcæ conatibus qui Cyprum inuaserat obuiam iretur, & priora subsidia Turcica persoluerentur, vt munitiones erigi & præsidia in Pannonia conseruari possent. partim vero vt Religionis controuersia tandem componeretur, præsertim cum Gallia multis prælijs & vrbium expugnationibus (magno Christianæ reipublicæ incommodo) ferè per decennium grauiter conflictaretur. In Iulio certo loco propositio fiebat, ac aliquot salrem principum aut ciuitatum legati admittebantur. Cum autem ipse principis cuiusdam humanitate conclaue ingressus sim, & huic solennitati interfuerim, paucis eam recensebo. Imperator in altiori loco medius sedebat: ad dextram erant Electores, ad sinistram alij principes: legati vero statuum stabant, & Cęsarem respiciebant. Ibi primum Marquardus præsul Spirensis Imperatoris nomine principes salutauit, atque ob præsentiam eorum gratias egit: mox Erstenbergerus secretarius pręcipuus Cęsaris paternum affectum, maximos sumptus & labores. quos semper Imperij gratia susciperet, summa eloquẽtia declarauit, ac tandem ex scripto propositiones legit, de quibus imperij statibus deliberandum esset, præcipuæ vero erant de Religionis controuersia pacanda, de subsidio contra Turcas ferendo, de Camera Imperij constituenda, & de iusta moneta per Imperium cudenda. Oratione illa finita, Ipse Imperator elegantem sermonem patria lingua habuit, & principes summa humanitate ad concordiam hortatus, petijt, vt in propositis articulis primo aliquid decerneretur, vt postea & aliæ quorundam principum controuersiæ componerentur, ad quod suam operam benignè est pollicitus. Postea principes electo-

1570 res, atque alij principes in diuersis locis parum collocuti, tandem Carolus Badensis Marchio Cæsarem accessit, atque submissè petijt, vt principibus ad electores accedere, & cum ijs aliquid conferre liceret: id quod Maximilianus in suo loco sedens liberaliter concessit. Re inter principes paucis deliberata, quisque in locum suum redijt. Inde Daniel Elector Moguntinus princeps doctissimus omnium nomine Cæsari respondit, atque statuum imperij nomine pro paterno erga suos animo gratias egit. Postea petijt, vt sequenti die Secretarius omnium principum & statuum scribis in certum locum conuocatis, ea quæ prius ex scripto recitasset ordine dictaret, illiqúe calamo exciperent, ac suis principibus offerrent, vt rebus omnibus intellectis maturius conuenire, & sua consilia conferre possent. Id quod pius Imperator quoque concessit. Vltimò princeps Spirensis Cæsaris nomine iterum verba fecit, cœpta negotia commendauit, & omnibus post sextam horam conuentus discedendi potestatem fecit.

Pax in Gallis cõstituta. Deliberarunt principes per duos menses, & subinde aliorum principum aduentum expectabant. Tandem verò Imperator ferè omnia quæ petijt impetrauit. Interea tamen Cæsar & principes Legatos in Galliam ad regem & principes miserunt, atque multis causis pacem suaserunt, quæ etiam tandem subsecuta, atque 11 die Augusti Lutetiæ publicata fuit, magno omnium Christianorum gaudio. Mox etiam Imperatoris filiæ venustissimæ Spiram adductæ, quarum vna Maria regi Hispaniarum, Elisabetha vero Carolo Gallo desponsatæ, & quælibet magna pompa ad principem suam fuerunt ablegatæ. Dum principes deliberarent, Generosi & nobiles viri ludicra & militaria exercitia peragebant, atque sese mira animorum propensione inuicem delectabant. Aderat etiam Elephantus terrestrium animalium maximum, Cæsari ex Africa dono datus. Aderant Aquila, Leones, Leopardi, atque feræ omnis generis, raro in hisce finibus Germaniæ antea uisæ, quæ & ipsę manendi tædium auferebant. Aliquando imperator Rheda, altiori loco sedens extra vrbem ambulauit, atque ad dextram bigæ loco inferiori Archiepiscopum Moguntinum, & ad sinistram Fridericum Electorem palatinum secum habuit, quibus cum familiariter colloquia miscuit, atque omnes principes inuicem conciliare constituit. Sicut etiam inuictissimus Cæsar antea me Augustæ humaniter appellauit, ita & hic Poetam Laureatum effecit, & vt etiam ipsius Maiestatis nomine alios hac dignitate exornare possem, summa liberalitate concessit. Rebus tandem omnibus fœliciter absolutis, Maximilianus Comitia absoluit, atque ipse cum alijs principibus quisque ad suam ditionem sub autumnum Anni 1570. redijt.

Epyrotæ fiunt Christiani. Dum Venerius cum Veneta classe ad Corcyram essent, Acrocerauníj montis incolæ qui Epyrum respiciunt fidos nuntios miserunt, atque arcem Chymeram munitissimam in qua trecenti præsidiarij erant sunt polliciti, si ipsemet cum pedestribus copijs adesset, & aliquas triremes, ea parte quæ sinu Ambracio alluitur, ad se mittendas curaret. eius etiam rei nonnullos obsides illi destinarunt. Is conditione accepta illico aduenit cum aliqua cohorte & turma equitum, ad tria millia virorum, & duabus nauibus rostratis. Mox illis se mille adiungunt, quibus castrum adortus, colleqúe ab ipsis & Græcis velitibus occupato, præsidium Turcicum aduenicns repulerunt. Itaque obsessi & omni spe destituti noctu se in proximam vallem demisêre, nostrisqúe insequentibus pars interfecti alij capti fuerunt. atque ita breui spacio arce illa munita potiti sunt, ac abeuntes firmum præsidium imposuerunt. Interea Turcæ qui Nouocastrum inhabitant dolo egressi, duas triremes ex nostris occuparunt, & septem nauigia quæ ad Acruenses pro arcis defensione mittebantur. Sed hac victoria non diu exultarunt. nam Quirinus legatus viginti quatuor triremibus Pelopõnesum ingressus iuxta sinum Mainum, arcem munitissimam, ante biennium ibi conditam, terra & aquis inuasit, & infra quinque horas expugnauit, quadringentis præsidiarijs ibi interfectis. postea arcem diruit, & 24. tormenta inuenta Zazinthum perduxit. Deinde Veneti clasie denuo instructa fine m[illegible] Famagustam præsidio leuandam decreuerunt. Itaque Quirinus eò missus,

ſus, qui commeatu & milite obſeſſos adiuuaret. Illuc autem adnauigauit cum quatuor magnis nauibus & vndecim triremibus, in quibus ad duo millia electorum militum vehebantur. Vbi nono die eò peruenit, allatum præſidium in terram emiſit, & ab Aſtore Balcono quæſiuit, in quo ſtatu res ciuitatis eſſent? Hic [illegible] continua obſidione teneri dixit, hoſtemque ad octo triremes in portu Conſtantia habere, & iuxta munimentum erexiſſe, quo minus ex mõte quicquam commeatus peruenire queat. Si hoſtem aggrediatur, ipſum quoque vrbe egreſſurum ad turrim illam expugnandam. Eo ſtatuto Quirinus Turcas dormientes ſubitò eſt adortus, vnam triremem cepit, tres ſuppreſſit, & reliquas in fugam coniecit. Baleonus vero munitionem aggreſſus expugnauit, & ibi quadringentos hoſtes interfecit, arceque deiecta duo tormenta maiora in vrbem aduexit. His peractis, Antonius omnes merces & res pretioſas cum puerulis in ſuas naues comportari iuſſit, & in Cretam reuerti ſtatuit. Cum ſoluiſſet haud procul Famaguſta, quædam nauigia illuc properantia conſpexit, eaque adortus expugnauit & cepit. Erant quatuor triremes cum maiore naue quæ quingentos Turcas aduehebat, & ſexaginta millia aureorum duoſq; cados plenos, ea moneta quam Aſpros vocant, in eorum auxilium qui vrbem obſidebant. 1571

Etſi autem Venetijs in ſenatu aduentante hyeme nihil agi poterat, ipſi tamen noctesque diesque cogitabant quà nam ratione tantum bellum à ſe propulſarent, & quibus præſidijs tam dirum hoſtem euitarent. itaq; ſuis rationibus maximè conſentaneum fore iudicabant, ſi cum aliquo rege fœdus ac ſocietatem inirent. Ex omnibus autem rex Hiſpaniarum aptiſſimus viſus, cuius regna finitima quoq; hoſtilib. eruptionibus erant obnoxia. Interea quoq; Pius 5 Romanus pontifex ſedulò cogitabat, vt Venetos Hiſpano iungeret, ac ſe ipſum eodem quoq; fœdere deuinciret. Itaque Marcus Antonius Columna Venetias miſſus eſt, qui Romani pontificis ac Philippi Hiſpani nomine apud Venetum ſenatum de fœdere & eius conditionibus ageret. Philippus autem Antonium Peronotum Granuelium, Franciſcum Paceum, & Ioannem Zunigum ſuos legatos Romam ordinarat, & Veneti Michaeli Suriano ac Ioanni Superantio eius negotij peragẽdi curam tradiderant. Cum ergo ea de re per aliquot dies Romæ & Venetijs ageretur, tandem 25 Maij anni [illegible] ex communi conſenſu fœdus initum & certis conditionibus inter pontificem Romanum, Hiſpanũ, & Venetos tranſactum fuit. Fœdus autem voluerunt eſſe perpetuum, non modò ad ſui contra Turcas defenſionem, ſed etiam ad ipſius gentis ab omni terræ mariſq; parte inuaſionem, Algerio, Tuneto, ac Tripoli etiam comprahenſis. Ad eius fœderis executionem inter eos conuenit, vt tam maritimæ quam terreſtres copiæ ducentis triremibus, centum onerarijs nauibus peditibus Germanis, Hiſpanis, & Italis quinquaginta millibus, equitibus autẽ quatuor millibus & quingentis conſtarent, adiuncto idoneo tormẽtorum bellicorum numero, vnà cũ commeatibus reliquiſq; rebus opportunis. vtque ſingulis annis menſe Martio prædictæ copiæ in mari orientali conuenirent, ac præfecti per occaſionem de belli incũdi ratione deliberarent.

Fœdus ſacrũ inter Hiſpanum, Pontificem & Venetos.

Cum de impenſarum faciendarum collatione conueniſſent, etiam de cõmeatu egerunt, ex eo ſociorũ loco ſumendo vbi copiæ exiſterent, idq; ferendo pretio, nec etiam alicui fas erat commeatum ex eo loco alienare: id quod tamen Hiſpanus ea lege ſuſcepit, vt ſibi liberum foret ex regnis Neapolis & Siciliæ commeatu prius Guletam, Melitam, ac ſuam claſſem prouidere. Quod ſi etiam Hiſpanus à Turcis & nominatim ab Algerio, Tuneto, & Tripoli inuaderetur, Venetus quinquaginta triremes inſtructas illi miniſtraret: idem Hiſpano agendum, quoties Veneti inuaderentur, præſertim eo tempore quo nulla communis confœderatorum expeditio fieret. Si etiam contingeret loca Romana inuadi, prædicti principes tenerentur omnib. viribus ea loca & ipſum pontificem iuuare. In belli adminiſtratione tres præcipui duces confœderatorum conuenirent, quódq; horum trium maior pars approbaſſet, omnium ſententia cenſeretur. ſed Dux præcipuus claſſis & copiarum terreſtri-

Conditiones fœderis.

1571 um esset Ioannes Austrius, ipsius Caroli quinti Imperatoris naturalis filius. Eius vicarius Columna Palsani princeps constitutus. Vexillo autem non proprio sed fœderis communi vterentur. Huius fœderis ineundi honorificus locus & Maximiliano Augusto, ac Francorum, & Lusitaniæ regibus relinqueretur, quos etiam vt & alios principes pontifex ad id concitare deberet: locorum etiam partitio quæ huius fœderis armis acquirerentur inter socios diuideretur, Tuncto, Algerio, & Tripoli excepto, quæ ad solum Hispanum pertinerent: Ragusium quoque à socijs nullo damno afficeretur. Controuersia omnis inter belli duces à pontifice componeretur. Ex confœderatis nulli liceret cum hoste de pace aut inducijs agere, sine aliorum consensu. Hæc conditiones Romæ à pontifice atque Hispani & Venetorum legatis iuramento confirmatæ, ac postea postridie Calend. Iulij Venetijs magna pompa & lætitia omnium ordinum publicatæ fuerunt, vbique etiam per Italiam preces indictæ, & Deo gratiæ actæ.

Christianorum belli apparatus. Fœdere confirmato Hispanus statim militum delectus haberi, præsidia vndique accersiri, diuersique generis arma, & cætera militiæ instrumenta & commeatus diligenti studio conquiri iussit. In Gallia Cisalpina octo millia Italorum, sex millia Germanorum, & mille ac amplius Hispani conuenerunt. Idem & pontifex faciebat, vt singuli maturè ad Messanam conuenirent. Cum Venerius, Columnius, & Melitenses idem præstitissent Ioannis Austriaci aduentum auidè præstolabantur, qui 7. Cal. Augusti vnà cum duobus Maximiliani Cæsaris filijs Barcinone Genuam peruenerat. Inde Austriaci in Bauariam contenderunt, vbi 6. Cal. Sept. Carolus Cæsaris frater cum filia ducis Bauariæ nuptias celebrauit. Postea quoque Ioannes classium præfectus 9. Calend. Septemb. Messanam 12 triremibus peruenit, ac summo honore à ducibus susceptus fuit. sub finem Augusti etiam Ioannes Auria cum 12 triremibus accessit, atque Marcus Quirinus & Antonius Canalis cum sexaginta nauibus rostratis. præterea Sarnus Comes vndecim nauibus militaria tormenta, & duo millia peditum adduxit. Tandem Aluarus Bacianus cum triginta triremibus Neapoli aduenit, atque die albescente 12 Panhormitanæ. Eo tempore Pius 5 pontifex Ioanni Austrio vexillum cærulei coloris, quod prius Romæ solenni cæremonia consecrarat, atque sociorum signa habebat, dono misit. Is ergo classe in vnum coacta belli duces conuocare, & quid communi consensu fieri oporteret maturè exequi statuit.

Creta à Turcis oppugnata. Antea vero Idibus Aprilis Turcæ ex faucibus Hellespontiacis cum ducentis & triginta nauibus rostratis, ducibus Parthau & Haly purpuratis, egressi ad Castrumrufum appulerunt. indeque in Euboeam profecti, classem commeatu reliquisque rebus ad bellum opportunis refecerunt. Huc paulo ante quàm soluissent accesserunt, proreges Iuliæ Cæsareæ & Teuthraniæ, cum octo triremibus & duodecim Lyburnicis. Inde omnes Mysiam, Ioniam, & Cariam versus profecti sunt, seque illis in itinere triginta triremes pyraticæ adiunxerunt, rectoque itinere Rhodum, deinde Cretam versus nauigatione suscepta in Amphimaleum sinum, qui Suda dicitur, classem intulerunt. Cretam hodie Candiam uocant, quæ maior est Cypro, sed minor Sicilia aut Sardinia. At fertilitate par omnibus in eo mari insulis, olim erat clara centum vrbibus, ac hodie tribus tantum insignitur, Candia, Canea, & Rhetimo. Insulæ ambitus quingentorum viginti millium passuum. Vbique montosa, ob idque incolæ venationibus addicti. Nullus ibi nauigabilis fluuius, neque noxium animal gignitur. Vinum Creticum, quod Maluasiam vocant, toto orbe terrarum insulam nobilitat. Cupressorum etiam arborum ad naues fabricandas ibi maxima copia. Ea hodie Venetis paret. Quàm primum vero Turcæ Sudam portum ingressi sunt, statim duodecim millia virorum in continentem exposuerunt. Venerat forte eodem tempore Franciscus Iustinianus cum mille militibus. hic adiunctis quibusdam insularibus hostem aggressus est, & post cladem illatam ad classem redire compulit. Proxima luce crudeles Turcæ adaucto numero redierunt, ac incensis quibusdam vicis ingen-

ingentem prædam & multos insulares captiuos abduxerunt. Interea præsidiarij mi- 1571
lites hostes adorti, ad duo millia trucidarunt, captos liberarunt, & reliquos ad clas-
sem fugere compulêre.

Hinc postea Turcæ soluentes Cytheram, Zazinthum, & Cephaleniam insulas petierunt, & omnia misere vastarunt, ad sex millibus hominum in seruitutem abductis. Inde abeuntes loca versus Acroteraunios adnauigarunt, eodem ferè tempore quo terrestres Turcarum copiæ Vlcinium paulo antè obsidere inceperant. Nam præsides huius & Antiuaris oppidi cum trecentis Epyrotis fœdus contraxerant, quorum opera indigenæ à Turcis deficerent, & Venetis iungerentur. Petebant autem ab illis sibi dari sex millia virorum, quod illi se facturos pollicebantur, modò ipsi quoque commeatu, tormentis, & militari præsidio iuuarentur. His peractis trecenti illi statim armis correptis reliquos Epyrotas ad defectionem incitarunt. Initio missus ad eos est ex oppido Ascruiensi Centurio cum centum peditibus Italis. At cum promissa auxilia frustra expectarent, ac se hostili acie vndique circumsessos viderent, de sua salute desperantes ad Turcarum ducis clementiam confugerunt. Sicque pulcherrima occasio amissa, qua reliqui Epyrotæ spe libertatis erecti se illorum castris adiunxissent, suoque exemplo vniuersam Græciam ad libertatem recuperandam excitassent. Propterea Epyrotæ se ita deceptos conquerebantur, suamque miseriam deplorabant, quod freti Veneta fide se suasque fortunas in manifestum discrimen obiecissent. Turcicus enim exercitus ideo venerat, vt de his vltionem caperet & seditiosos puniret, ne horum opera & Scodram vi aut proditione amitteret. Erant Turcarum octoginta millia virorum, duce Akmata purpurato & Bellerbecho Græciæ. Illi primò occuparunt Suppotum oppidum maritimū, postea Vlcinium oppidum arcta obsidione cinxerunt, quò etiam classis Turcica peruenit. Cum se propugnatores viderent mari terraque circumuentos, ad Parthaum miserunt, ac incolumitatem pacti oppidum dediderunt. Sicque Sara Martinengus cum præsidiarijs quatuor nauibus Epidaurum perducti. Mox etiam Turcæ Antiuarum oppidum in potestatem redegerunt. His confectis Parthaus cum classe in Rizonicum sinum nauigauit, atque oppidum Ascruiense (quod nunc Catharū vocant) obsederunt, duoque munimenta erexerunt, quibus nouem maiorib. tormentis arcem & oppidum diuerberarent. At obsessi erumpentes tormenta abstulerūt, & Turcas ad classem fugarunt.

Dum hæc fierent Ochial & Carcosius decem dierum spacium à præfecto classis impetrarunt, vt cum sexaginta triremibus Venetas insulas prædabundi inuaderent. Illi Curzolam insulam, quæ octoginta millia passuum versus orientem Epidauro distat, dira obsidione oppugnarunt. Antonius Contarenus eius loci præfectus periculo viso metu ac ignauia perculsus catascopium ascendit, & primus omnium aufugit. idem & oppidani fecerunt, ac Epidaurum venerunt, tantum viginti quinque viris & octoginta mulieribus in oppido relictis. Hæ autem virorum habitum & arma indutæ mœnia conscendere, & potius mortem oppetere quàm patriam deserere statuerunt. Cum etiam hostis classe admota oppidum inuaderet, & mulieres sese armis, lapidibus ac facibus defenderent, cœlesti bonitate Boreas magno impetu perflare incœpit, adeoque naues concussit, vt Ochial ab oppugnatione recesserit. Postea iuxta continentem adnauigans, in itinere Lysnam, Braciam, & Lissam insulas Dalmatiæ diripuit, ac mille sexcentos homines in seruitutem abduxit. Dum ita Pyratæ grassantur, nostrorum nauis, quæ Messana in Corcyram tendebat, ab ipsis intercepta, ac literæ ad Corcyræ præfectum inuentæ, quibus de Christianorum fœdere admonebatur. Id cum Turcæ cognouissent, è vestigio nuntium ad Selymum ablegarunt, & eum de omnibus certiorem fecerunt. Deinde classe coniuncta Parthaus 6. Calend. Septemb. Aulona soluit & Corcyram versus contendit. eò cum venisset octingentos Equites & mille pedites in terram exposuit, qui varijs discursionibus insulam vastarent, atque suburbana tecta incenderent. At vrbis propugnatores mille equitibus & quingentis peditibus

Vlcinij Turcis deditum.

Venetorum insulæ vastatæ.

1571 egressi aliquos trucidarunt, & Baphum Rays interceperunt. Itaque Turcæ discesserunt, & in sinum Corinthiacum se contulerunt.

Confœderatorum deliberatio. Interea Veneti diligenter in hoc incumbebant vt Christiana classis vndique iungeretur, & res vrbanæ rectè constituerentur. Ex Sicilia quoque frumentum aduexerunt, ne in vrbe aliquando commeatus deesset. Quin etiam duodecim millia militum pro vrbis custodia conscripserunt, atque nouis præsidijs loca maritima muniuerunt. Eodem tempore fœderati principes Messanæ rebus ritè paratis de summa belli consilia inibant, ac se ad expeditionem accingebant. In consilium tantum admittebantur Ioannes Austrius eiusque legatus Aloysius Reechezonius, Sebastianus Venerius, & Augustinus Barbadicus cum vno qui ipsis erat ab epistolis, deinde Marcus Antonius Columna & Pompeius eiusdem familiæ. Deliberabant illi, si hostis Byzantium redijsset, prius quam illi maturè aduenissent, vtrum Nouum castrum obsidendum, aut Tunetum expugnandum? Si autem hostes expectarent, & prælium desiderarent, num fortuna belli tentanda esset? Cum per triduum de ea re disputassent, etiam eorum iudicium audierunt, qui rei militaris scientia præstabant. Tandem etiam Ascanius Cornius auditus, qui Corcyram progrediendum suasit, atque occasione oblata prælij fortunam tentandam quamprimum consuluit. Eiusque sententia omnium voce approbata. Hoc vbi pronuntiatum maxima lætitia omnes gestiebant, atque peccata confitentes sacrosanctam cœnam sumebant, vt hoc instructi viatico in spem vitæ æternæ contra Barbaros fortius pugnarent. Postea 16 Calend. Octob. die Dominico prima aurora è portu Mamertino soluerunt, cum ducentis octo triremibus, sed maioribus nauibus, viginti quinque onerarijs & quadraginta biremibus, in quibus ad triginta millia instructorum militum ferebantur, omnes paratissimis animis vt hostilem classem adorirentur.

Famagusta grauiter obsessa. Eadem æstate, qui Famagustæ obsidebantur in graui periculo erant. Itaque Veneti Creta soluentes illis subsidia ferebant, & ad constantiam incitabant. Erant quatuor millia peditum, octingenti equitum, & ex incolis tria millia cum ducentis Epyrotis, qui vrbem summo studio defendebant, nihilque omittebant quod ad loci propugnationem facere videretur. Nec hostes pigri aut timidi, sed vigiles prospicere, vt quod animo instituerant perficerent. tormenta etiam omnis generis ex Cilicia & Syria afferebantur. octoginta quoque hostium triremes rebus bellicis instructæ in Insulam appulerunt. Mustapha quoque quindecim magna tormenta Nicosia aduexit, & septimo Calendis Maij iuxta vrbem aliquot propugnacula struere cœpit, in quibus murales machinæ disponerentur. erant enim in Turcarum castris ad quadraginta millia fossorum, qui aggeribus & vallis erigendis studebant. In vrbe erant Marcus Antonius Bracadenus & Astor Baleonus præcipui duces, qui crebris diurnis nocturnisque eruptionibus hostem vndique leuioribus prælijs adorti non mediocri clade afficiebant. Cum autem ex nostris aliqui caderent aut vulnerarentur, statuerunt rarius exire, & se intra vrbis munimenta continere. Die decimanona Maij Turcæ nostros ex decem propugnaculis aggressi sunt, in quibus 74 murales machinæ erant, & mox quinque impressionibus vrbem inuaserunt. Verum nostri fortiter resistebant, atque multa millia Turcarum interficiebant, ita vt se subducere & in castra redire cogerentur. Cum autem nostris commeatus & tormentorum materia deficere inciperent, à ducibus copiarum modus præscriptus, & quid singulis diebus absumi deberet, vt oppugnationes diutius ferre, & Christianorum classem expectare possent.

Obsessorum mirabilis virtus. Paulo pòst hostes nostrorum munimentum Contrascarpam magna vtriusque partis clade occuparunt, atque terram in fossam proijcere cœperunt. At vniuersum illud solum, quod vi tormentorum ex muro disiecto fiebat, nostri in oppidum comportabant, donec ab hoste nonnullæ fenestræ in pariete fierent, quibus scloperarij totum vallum per vtraque latera impeterent, & Ioannes Marmorius insignis architectus qui nostris plurimum profuerat interficeretur. Postea

stea nostri cuppas ardentes ac tela ignita ad Barbaros proiecerũt, quibus haud mediocre damnum accipiebant. Inde Turcæ cuniculis egerunt, ac 11 calend. Iulij ad turrim naualem ignem subieceruut. mox cruenta pugna subsecuta, ita vt hostis super ruinas ascenderet, & cum signis ad superiora loca penetraret. Cum aũt Nestor Martinengus præsidio accurreret, hostis repentè loco pulsus fuit. Quamuis autem Turcæ quinquies aut sexies nouo & recenti milite pugnam redintegrassent, tamen recedere & ad suos reuerti compulsi fuerunt. Huic prælio Baleonus interfuit, ac strenuè pugnauit. certamen ad quinq; horas productum, fuitque varium & importunum. E Turcis multi, ex nostris centum desiderati, interquos Franciscus Gorus Comes, Bernardus Augubius centurio, & Hercules Malatesta fuerunt. Postea 3 cal. Iulij Turcæ iterum ignem in cuniculum intulerunt, qui munimenta disiecit, atq; occasionem dedit loca superiora inuadendi. In hoc prælio Mustapha interfuit, & suos admonuit vt alacri animo in hostem dimicarent, & hoc die superiores labores finirent. Hercules Martinengus cum sua cohorte hostes summa virtute sustinuit, móxq; alij præsidio accurrerunt ac in locis apertis decertarunt, ita vt hostẽ mira fortitudine repellerent. Sex horas continua contentione dimicatum, pugnáque fuit anceps, periculosa, & horribilis. nam tormentorum tonitrua, sclopetorum cum crepitu grando, armorum fragor, tubarum & tympanorum clangor, virorum vtrinq; clamores tot tantáq; erant, vt cœlum cum terra permisceri videretur. In primis verò ad naualem arcem nostri egregiè pugnarunt, vbi Curij præsul crucem in manu gestans interfuit, & dimicantium animos cohortatione varia confirmauit, ita vt Barbari magna strage reijcerentur.

Cum Turcæ viderent quantum detrimenti ex hac duplici pugna accepissent, alia ratione nostros aggredi cœperunt, ac mira celeritate alia septem munimenta iuxta vrbem extruxerunt. Inde octauo Idus Iulij ita tormentis muros verberarunt, vt quinq; millia globorum numerarentur, quibus nostrorum pluteos & munimenta ita deiecerunt, vt locus consistendi amplius non daretur. proxima luce Barbari pugnam restaurant, atq; munimentum Nappeum, Andrutium, & Loricam, cum arce nauali expugnare gestiunt. Nostri contra hostem ferire, loco pellere, & omnia agere, vt superiores euaderent. sex horas & amplius pertinaci ac diro certamine ab vtrisq; præliatum, & Turcæ ex quatuor locis repulsi sunt. At munimentum Reuelinum nostri haud sine maxima vtriusq; partis clade amiserunt. Ibi enim ex aduersarijs mille ex nostris quingenti ceciderunt. inter quos Robertus Maluetius, Marchettus Firmius, & Dauid Nucius viri fortissimi fuerunt. His actis pridie Idus Iulij Barbari castra propius admouerunt, & summis viribus denuò vrbem omnibus locis oppugnare statuerunt. At Baleonus & Martinengus valida eruptione facta in eos irruerunt, & ignem in cuniculos proiecerunt, vt Turcarum quadringenti ibidẽ absumerentur, ac Baleonus vexillo potiretur, quòd hosti animosè manibus prærip uerat. Postea Turcæ modum inauditũ hactenus excogitarunt: Collegerunt enim haud mediocrem copiam tædæ. quod genus ligni facilimè ardet, sed intolerabili odore. tanta protinus flamma excitatur vt nulla ratione extingui possit, licet subinde plena dolia aquis supernè à nostris inijcerentur. Ignis ille quadriduum exarsit, eóq; incendio factum, vt obsessi se in oppidum reciperent.

Conflictus acerrimi.

In ea rerum conditione is erat ciuitatis status, vt extrema fortuna laboraretur, nihilq; præter militum fortitudinem superesset. Vinum erat absumptum, nihil carnis recentis aut salitæ, nihil deniq; casei haberi poterat. Vitæ alimentum per dies aliquot præbuerant equi, asini, feles, & alia huius generis animantia, quæ tamen omnia iam desierant. Pane duntaxat & fabis alebantur. Potus erat acetum aqua immixtum, quod etiam pauló post itidem erat absumptum, adcò vt iam omnium rerũ inopia premerentur. Cum itaque primores vrbis hæc omnia secum perpenderent, decimotertio calend. Augusti Bracadenum obnixè precari & obsecrare, vt mallent æquis conditionibus pacisci, quàm cum hoste bellum producere. Hic autem visis eorum postulatis ingemuit, atq; omnes incolas graui oratione consolatus est,

Nostrorum alimenta deficiunt.

1571 seqúe minimè vereri dixit, quin mox recenti subsidio subleuãdi essent, eáq; de causa statim Liburnicam Cretam versus aduolare iussit. Per idem tempus hostes cœptos cuniculos absoluerunt, & vltimo die Iulij succenderunt, qui insignem stragẽ ædiderunt, & duo tantum munimina nostrjs salua reliquerunt, quæ hostis omni conatu disiicere tentauit. Hoc prælium ad uesperam vsq; summis vtrinq; viribus productum est, eiúsq; facies varia, fœda, & formidabilis cernebatur. In hac pugna ingens fuit numerus occisorum, sed multo maior ex aduersa parte. Proxima luce clamore sublato vndiquaq; nostros inuaserunt, & vltra sex horas dimicarunt. sed nostri hunc impetum pari constantia propulsarunt.

Famagusta Turcis dedita.

Post hanc oppugnationẽ cum omnia incommoda indies augerentur, ac in vrbe puluis tormentarius & commeatus deficere inciperet, nullúmq; subsidium appareret, è communi consilio sancitũ est, vt tandem æquis conditionibus se hosti traderent. Itaq; sub finem Iulij legatos ad Mustapham miserũt, & sub meridiem 1 die Augusti induciæ peractę sunt. Conditiones erant vt omnes incolumes dimitterentur, vt nostris arma, vexilla, & facultates traderentur, & quinq; ex maioribus tormẽtis. Postremò vt Græcis domi esse liceret, suisqúe bonis frui, nulláq; vis cuiquam religionis causa fieret. Verum Turcæ perfidia vsi, cum nostri egressi essent in vincula coniecerunt, & in atrium ante Mustaphę papilionem productos crudeliter interfecerunt. Bracadenus etiam religione Christiana exprobrata constanti animo interijt. Verum Hercules Martinengus à Mustaphę Eunucho absconditus, & in vita conseruatus fuit, vt Tyranni mancipium foret. Mustapha etiam proximo die cum purpuratis vrbem ingressus Teupalum arcis pręfectum suspendi iussit. Sed Nestor Martinengus Græco piscatore vsus Leptim aufugit, ac inde Cretam, & postea Venetias peruenit, ac Aloisio Mocenico principi omnia vt acta sunt bona fide retulit. Referebat is Barbaros vndiq; ad Cypri prædam concurrisse, ac vltra ducenta millia virorum fuisse, qui ex Cilicia, Syria, & minori Asia Turcis auxilio venerant. Quod ad pilas ferreas attinet septuaginta dierũ spacio (quibus ea vrbs oppugnata fuit) supra centũ & quadraginta millia conspectę dicunt. Perierunt ibi præfecti Arabiæ, Asiæ minoris, Tripolis, Fergatus & Framburatus. Ex nostris Antonius Bracadenus, Astor Baleonus, & Martinengus. Multi etiam viri nobiles & centuriones à Barbaris in captiuitatem abducti.

Classis Christianæ ordo.

Christiana classis interea animis ad certandum paratissimis ex freto Mamertino Messapiam versus nauigarunt, ac ordinem instituerunt quo quisq; militariter incederet, quémq; in tota nauigatione & conflictus tempore obseruaret. Ioannes Cardonius Siculæ classis præfectus veluti præcursor viginti milium passuum interuallo cum octo triremibus antecederet, secúmq; peritos remiges ac excubatores in carchesiis haberet, ipseq; singulis diebus vesperi ad octo millia passuum à classe recederet, ac si quid sentiret alijs significaret. Austriacus, Venerius, & Columna cum sexaginta quatuor triremibus mediam aciem regerent: Auria cum quinquaginta quatuor dextrum cornu, & Barbadicus cum tribus & quinquaginta læuum teneret. Postremo agmini Aluarus Bacianus cum triginta præesset. Centuriones ac tricrarchi suos milites ad diuini numinis religionem cohortarentur, ac ostenderent hoc bellum iustum, Deoqúe gratissimum esse. Præfecti nauigia sua sic aptè connecterent vt inter illa nihil spacij esset relictum, vnde hosti aditus pateret. Inter dextrum cornu, mediam aciem & sinistrum cornu interuallum esset, quod trium vel quatuor triremium capax foret, vt quoduis agmen absque impedimento hac & illac moueri posset, pro vt occasio daretur. Paulatim in hostem irruerent, maximeqúe cauerent ne qua triremis implicata in alteram impingeret, idqúe ad trierarchum spectaret: Vt sex naues grandiores milliare quodqúe agmen præcederent, vt partem aciei priorem contegerent, si hostis pro more lunari forma aduentaret. nec tamen vlla earum latius procederet, bellica tormenta non disploderent, nisi cum ratio exigeret. Bacianus in prælio parti imbecilliori cum maturo præsidio adesset. Rebus sic dispositis & ordinatis iter intendebant. Tum etiam Au

striacus

ftriacus singulis agminibus tessaram ab alijs diuersam dedit, vt dignosceretur. Horum qui mediam aciem tenebat erat ex ceruleo colore, qui dextrum cornu ex viridi, qui sinistrum ex flauo, qui nouissimum ex albo. 1571

Classis instructa primò ad Spartiuenti promontorium, & postea ad Lacinium peruenit. Die 19 septemb. primo diluculo flante Aquilone vela explicuerunt & vsque ad Heracleum promontorium nauigarunt. Ibi decretum vt quatuor nauigia versus Zacinthum & Cephaleniam mitterentur, qui hostium itinera explorarent. Proxima luce sub noctem rursus abire tentarunt, sed compulsi sunt ob ventum aduersum ibi commorari & anchoras figere, donec secundior ventus [illegible]flaret. Interim accidit vt Prætoria Melitensis sabulo illisa non parum incommodi acciperet, eáque tandem opera Quirini & Ioannis Lauretani cum magna difficultate in terram educta, & restaurata fuit. Postea communi consensu Corcyram versus nauigationem dirigere statuerunt. cum autem vix duobus millibus passuum perexerant, Noto refragante iterum per biduum consistere coacti sunt, & tandem [illegible]luentes in Corcyram peruenerunt. Ibi intellexerunt Othomannicam classem illinc 7 Idus septemb. abijsse, & 15 calend. octob. se ad Præuesam oppidum in Actiaco promontorio recepisse. Videbant tum omnia suburbia à Turcis incensa, & Vniuersam in[s]ulam fœdè & miserè vastatam. ingens quoque commeatus penuria & aliarum rerum, quarum alimento humana vita indiget. In eo loco naues ventis prius dissipatas collegerunt, & de belli summa deliberarunt. Rebus constitutis discesserunt, & circa solis occasum ad Leucunam insignem portum peruenerunt 24 miliaribus Corcyra distantem. Illis diebus nunciatum est Selymanam classem Corynthiacũ sinum iuxta Naupactum ingressam esse, ac misisse Coronem nõnulla nauigia in quibus erant plurimi ægroti, vt inde recentes milites aduehērentur. Dum ita res geruntur Auria classem perlustrauit, atq; omnium aciem disposuit. *Classis nostra Corcyram venit.*

Cum interea varijs tormentorum bombis sese lætabundi inuicē salutabant, Veneti Austrium monuerunt vt hoc fieri prohiberet, ne aliquando cum belli ratio id exposceret, maxima huius rei inopia laborarent. Orabant etiam eum vt maturius progrederetur. Itaque iniunctum fuit, vt quiuis ab ea displosione abstineret donec in hostem illis vti oporteret. Interea Lyburnica ex ortu à Zazyntho Venerio significauit, centum & quinquaginta Turcarum triremes 12 calend. octob. in sinu Corinthiaco visas, & Occhialum anteà cum quinquaginta triremibus inde discessisse. Eo die ad Caputalbum peruentum, sempérq; ordine militari incedebatur. Austriius [illegible] de Venerio parum honorificè loquebatur. idem & Columna factitabat. Interea Cretam literæ aduenerũt significantes Famagustam à Turcis occupatam nona die Augusti: præterea Turcas nemini fidem seruasse, ac in omnes immanitatem diro exemplo exercuisse. Præterea Cretensibus magnum periculum instare, nisi matura ope insulanis succurreretur. Mox postea Barbadicus ad Columnam missus, qui sua authoritate Austriacum cum Venerio conciliaret: Qui etiam totam controuersiam ducum composuit. Sed Austriacus post omnia cum Barbadico contulit. Ea nocte peracta quarta vigilia surrexerunt, & 5 die vento refragante ad vallem Alexandriæ quadraginta tantum milliaribus versus littus Samos distantem, vnanimes peruenerunt. Ibi decretum vt in Petalam iretur, indéq; aliquot triremes ad proximas arces inuadendas mitterentur, ac hostibus decertandi potestas fieret. At [si] ipse pugnam detrectarent, statim retrocederent, & communitis prius Zazyntho ac Cephalene, missóque Cretensibus præsidio, se tandem ad hyberna reciperent. In eo etiam loco certius intellexerunt Famagustam Cypri vrbem cum tota Insula in hostium potestatem deuenisse. Dictu incredibile quàm Barbari passim exultarint, quantáq; bellici tormentis & crebris ignibus per vicos turrésq; accensis immoderatæ lætitiæ & gratulationis signa ediderint. idq; etiam in Pãnonia: quamprimum quoq; ea res innotesceret Budanus prætor Comiti à Salmis ac ipso Cæsari per certos homines significauit. Veneti tamen id difficulter credebant, donec eorum legatus, qui apud Selymum erat, omnem huius rei dubitationem eximeret. *Cypri amissio nostris significata.*

Ioannis Austriaci virtus in acie ordinanda.

1571 Interim Turcica classis quæ tum iuxta Naupacticum sinum adnauigabat, de nostrorum aduentu certior facta est per suos exploratores, quos hac illac præmiserat, qui nostrorum itinera maturè explorarent. sed inter alios Caracosius classium præfecto suam in ea re operam est pollicitus, idqúe solo myoparone tanta solertia perfecit, vt licet nostræ classi maximè vicinus foret, nihil tamen incommodi acciperet. Verum nostrorum numerum longè minorem quàm reuera erat affirmauit. Propterea Nauarchus sibi penitus in animum induxerat nostros inuadere, dicenti hæc sibi à Selymo Imperatore iniuncta, seq; minimè vereri quin infra paucas horas certa victoria po[illegible]tur. Dum hæc fierent Nonis octobris post meridiē duæ naues quę nostri præm[illegible]rant properè redierunt, indicantes Othomannam classem sinū Naupacticum ingressam esse rectáq; ad nostram contendere, iámq; haud procul abesse. Hoc vbi auditum est, Austrius continuò vexillum quod erat signum futuri prælij erigi iussit, móxq; maximum ex tormentis euacuari, vt classis in vnum cogeretur. Eo peracto actuarium nauigium conscendit, torúsq; niueis armis vndiquaq; præfulgens, classem lætissimo vultu circumiuit, & præcepit vt quisq; suum signū sequeretur & ordinem seruaret: móxq; milites orauit vt strenuè dimicarent, seq; scirent eo die diuitias, decus, gloriam, patriæ libertatem, fidem, ac religionem in dextris portare. Illum diem si vicissent perpetuò sibi suisqúe fœlicitatem allaturum. Cōtrà vero si turpiter egissent, omnis calamitatis initium fore. Vix autem illo conspecto singuli exclamare cœperunt, Victoria, Victoria His confectis denuo in suum locum redijt, cum vtraq; acies vix vnius ictu teli inuicem distabat. Mediam aciem in qua erant 62 triremes tres prætoriæ tutabanť, & locum medium Austrius, dextrū Columna, & sinistrum Venerius tenebat. breui spacio interiecto hanc sequebanť prætoriæ Chatarini Maripe ri, & Ioannis Lauretani: pone aderat prætoria Ligurica, in qua erat princeps Parmæ, ac prætoria Sabaudiensis, cuius trierarcho erat Lignius ea p Vrbini princeps aduehebatur. Sed alam mediæ aciei Melitensis prætoria cum fortissimis sacris equitibus defendendam susceperant, quibus Petrus Iustinianus eques, vir strenuus & impiger præerat. alteram verò Lumilina, in qua Paulus Iordanus egregia virtute insignis erat. Illi ergo breui ientaculo sumpto, & Deo inuocato, recta ad hostem pergunt, atq; duæ maiores naues mediam aciem præcedebant: Auria in dextra acie habebat 64 rostratas naues, & duas quoque maiores, quæ antecedebant: sinistram aciem Barbadicus curabat, cum 53 triremibus, cui quoque maiora duo nauigia præsidio dabantur. Bacianus vero à quo nouissimum agmen ducebatur semimilliari ab alia acie consistebat cum trigintaocto triremibus. Diuina autem clementia contigit, vt ventus qui initio Turcis maximè fauebat paulatim remitteret, tantaqúe tranquillitas subsecuta vt eorum nauigia remis propellerentur, nostrisqùe interim plus spacij datum ad aciem instruendam.

Turcæ aciē instruunt.

Turcarum dux post Caracosium duos alios præmiserat, qui olim capti ad Mahometis sacra defecerant, hiqúe celoce aduecti nostram classem accuratè obseruarunt, & subitò reuersi nunciarunt, eam omnino validissimam, optiméque signis erectis ad prælium instructam esse. id quòd Ducem mirum in modum terruit, qui putarat nostros ad eorum aduentum recessuros. Percunctatus quoque dicitur, vtrum prima nauigia sint Adriaca aut Occidua? cumqúe diceretur esse commixta, indoluisse fertur, qui id vix fieri potuisse sperarat. Nihilominus tamen mira celeritate suam quoque classem explicarunt, ac certam victoriam conceperunt, quod ventus initio eorum cœptis esset secundus. Quoniam autem solis radij (qui eo die lucidissimi erant) illorum oculos à fronte feriebant, sua nauigia non ita aptè disponere potuerunt. Partaus & Haly mediam aciem ducebant. dextro lateri præfecerunt Mahumetium Bey cum quinquagintaquinque triremibus, ac cum illo erant Sirocus præses Alexandriæ, Cauolaus, Asicaus Dragan, Agadelus Bassa, & Vstresaga. Sinistro cornu præerat Occhial cum 90 nauigijs, quē Caracciolus & Arabeus filij eiusdem Occhialis cū exercitatis militibus & pyratis

comi-

comitabant̃,qui rectà in Aurianos ferebatur. Duces copiarum Haly & Partauum 1571
sequebant̃ Agan Naualium præfectus, Mustapha Celibi quæstor, Tramōtana, A-
maihBey cum eius fratre,& Haly filio, AmathAga Eparchus Teuthraniæ, Assis
Caiga prætor Gallipolis, Caracosius, Cambeus Ariadei filius, Malamur præses Mi
tileneus, Deli Solymannus, Gider Chij præfectus, Cassambeus Rhodi Eparchus,
Prousus Aga Nauplius præses, Giapar Calibi prętor, Dardaganus, Dōdomenius,
Beribeuolus, Osmanus Reul, Agada Gasafer, Dramus Rays alijsqúe complures
cum opibus & authoritate tum rei militaris peritia conspicui. Hi omnes cum no-
stros ad strenue confligendum expeditos viderant, statim se ipsos instar lunaris for-
mæ ad certamen instruxerunt,& suos admonuerunt, vt fortiter contra toties vi-
ctos pugnarent aut atrocem pœnam ab Imperatore expectarent. *Naualis pu-*
Iam ferè dimidium diei processerat, cum acies vtrinq; ad certamen parabatur: ho *gna cœpta.*
stilis eodem ferè ordine instructa nauigabat, nam & acies media in nostram mediā
contendebat,& cornua cornibus opposita agebantur. Nostram classem sex maio-
res triremes præcedebant. hæ dum in aduersi agminis duces impetum facerent, bel
licis machinis hostem vndiq; verberare, ac horribili strage afficere. At Turcæ admi
rabili pertinacia illas prætergressi se illico ad signa recipiebāt Itaq; mox ad pugnā
vētum, ac prætoriæ vtriusq; aciei vsæ maxima nautarū & remigiū alacritate, vtrin-
que tanta vi concurrerunt, vt rostra ex vtraq; parte discussa & fracta conciderent.
Ad integram horam pugnatū, vt neutram in partem victoria inclinaretur, iámque
non amplius tormentis aut telis sed districtis gladijs cominus agebatur. Cum vero
nostri bis ad malum vsq; in regiam nauem irruissent, bis quoq; magna clade inde à
nouo accurrente præsidio repulsi sunt. Dum res ita gererēt, Cardonus conspica-
tus Lopem Figaroam plurimos vulneratos ac interfectos in prora habere, statim
ei subsidio venit. Is verò dum ad proram dimicans hostem ferit sclopeto ictus con-
cidit. Tandem nostri acri certamine instantes post horam ac dimidiam hostem qui
erat in media acie profligarunt,& regiam deuicerunt, in qua quingenti ex proceri-
bus interfecti,& plures capti. Classis etiam præfectus Haly Bassa, dum optimi du-
cis & strenui militis personam exequitur, minoris tormenti ictu in capite saucia-
tus concidit, móxq; illius caput à collo abscissum ad Austrium delatum fuit. Hoc
vbi aspexit protinus in hostili cuspide affigi iussit, hastámq; ipsemet aliquandiu in-
star trophei sua dextra tenuit, vt Turcis terrorem incuteret, móxque signa Turcica
sublata, eórūq; loco vexillum salutiferę crucis erectum fuit. Quamuis autem quæ-
dam hostilis prætoria in ipso certamine iam in regiam nostram victricem accurris-
set, eundem tamen euentum vt reliquæ sortita est.
Dum regię inter se quàm acerrimè prçliantur, Partaus & Columna vtrinq; comi *Atrox vbiq;*
nus congrediuntur, singulæqúe triremes cum duobus aut tribus nauigijs decerta- *prælium.*
bant. Conflictus initio multi occubuerunt, sed plures ab hostili parte, cum nostri in
quouis nauigio ad trecentos sclopetarios exercitatos haberent. Verū interim & re
miges missilib. in hostem iaciendis haud mediocre adiumētum ad victoriam affere
bant. Id nostris erat molestissimum, quód hostes telis veneno infectis læthalia sem-
per vulnera inferebant. Cum classiū duces tam dira & atroci pugna confligerent,
iam totis classibus simul ab omni parte cruentum prçlium cōmitti cœperat. Aurias
& Occhial inter se quoq; concurrebant. sed ibi pugna difficilior, ob hostem vetera-
num & callidum, qui subinde tergiuersabat,& commodam vincendi occasionem
quæritabat, ita vt eius consilia tegerentur. Ast vbi tandē serio ad arma ventum, Au
rias cum Octauio Gonzaga & Vincētio Vitellio egregiè restiterunt, & Turcas
ad se confertim tendentes repellere contendebant. Dum hæc fierent Aloysius Re
chezenius cum Austrio egit, vt quàmprimum dextro cornu præsidio aduenirет.
Itaque Regia superueniente asperum feroxqúe prælium vtrinque commissum est.
& licet initio paucæ ex rostratis nauibus regiam sequerentur. quæ tamen huic à la-
tere erant Melitenses triremes nunquā deseruerūt. Cum aūt fortè accideret vt prę-
toria Hispana quandā triremem conspicata esset, in qua liberi nauarchi tam inter-
fecti

1571 secti vehebantur, qui parentem hac ac illac anxiè quærebant, protinus eis accurrit, atque ibi acerrimè dimicatum fuit, cum in ea essent plurimi egregia virtute milites, in altera verò Ioãnes Velascus, Alexãder Torellius, & plerique alij equites Cathelani.

Ioannitarũ equitum ingens periculum.

Per idem quoque tempus Melitenses equites fortiter contra Barbaros pugnabãt, atque impressione facta hostem procul arcebant. Petrus quoque Iustinianus Ioannitarum triremium præfectus, vir fortissimi animi & virtutis, tametsi tribus rostratis nauibus impetebatur, sua tamen prætoria hostem aggressus duas illi ademit, iamque fermè tertia potitus videbatur, nisi vexillo (in quo erat insigne Diui Ioannis) agnito, statim tres aliæ Turcicæ naues hanc vndique adortæ essent, hæque simul iũctæ, omnes ferè illius propugnatores, inter quos erant quinquaginta ordinis equites, qui hostilem impetum admirabili quadam virtute diu multumque sustinuerant, occidissent aut vulnerassent. Cum autem de illa penitus actum putabatur, tum ecce de improuiso nec sine cœlesti numine duæ ex socijs triremibus, quæ cum alijs tribus iam strenuè certauerant, vt iam omnes fere cœpissent, hanc laborantem & in maximo discrimine constitutam intuitæ, confestim præsidio occurrerunt, nauisque ex omni periculo erepta, Iustinianum trierarchum adhuc vitali aura vescentem, licet tribus confixum sagittis, & cum paucis militibus qui superstites remanserant in puppi glomeratis, intrepido animo dimicantem inuenerunt. Occhial interim cũ suis Aurianum latus vndiquaque duriter infestabar, iamque ad decem nauigia ex nostris interceperat. Id cum Austrius & Melitenses vidissent rectà eam partem versus quæ magis ab hoste premebatur suas vires intẽdebant. Hoc vbi Occhial animaduerteret illico relictis nauigijs, quæ prius abripuerat, versus mediam suorum aciẽ magis ac magis admouebatur. Sed vt hanc expugnatam cognouit, & Austrius cũ suis etiam eódem contendissent, illicò de ineunda fuga cogitare incœpit. At nostri vt eum excluderent quendam locum præoccuparunt, qua illi transeundum existimarent. Is autem vt periculum euitaret iuxta cõtinentem admoueri cœpit, ibique triginta triremes exposuit, ita vt maior pars natando seruati sint. Austrius quoque, Bacianus, & Aurias Occhialim celeri cursu ad diei inclinationem sequuti sunt. At ipse noctu triginta nauigijs, remis velisque aufugiens, incolumis euasit.

Barbadici interitus.

Interea Barbadicus & Mahomerus Bey inter se acriter summisque conatibus confligebant. Etsi verò ex nostris quilibet suo munere fungebatur, præsertim Barbadicus, Antonius Canalis, & Marcus Quirinus legati, tamen plurimum incommodi ab hoste accipiebatur, fuissentque in maximo periculo, nisi nouissimum agmen mox cum suis præsidio accurrisset. Huius interuentu certamen multo acrius renouarum, hostésque tanta vi & impetu nostri adorti sunt, presertim cùm ventum secundum haberent, vt plurimos trucidarint & vulnerarint. At dum Barbadicus contra hostem acerrimè pugnaret, sagitta in oculo transfixus est. Id cum legati vidissent eius vices susceperunt, ac talem operam præstiterunt, vt nihil ab eis desiderari potuerit. Ipse verò Barbadicus omnium bonorum gemitu & mœrore vesperi obijt. Priusquam è viuis decederet, percunctatus dicitur, vtra pars vicisset: cúmque nostros audiret superiores fuisse, ac Solymãnam classem partim captam partim depressam atque incensam, illum immortales diuinæ bonitati gratias egisse, móxque lætissimum ex hac vita in cœlestem emigrasse. Cum casus ille ad aliorum procerum aures peruenisset, Austrius militari spiritu hostes aggressus se omnibus conspicuum & admirabilem reddidit, dignus qui patrem Carolum quintum Cæsarem, & fratrẽ Philippum Hispaniarum regem haberet. Venerius quoque licet grandæuus sextum & septuagesimum ætatis annum agens, totus niueis armis vndiquaque conspicuus clypeóque & ense insignis nihil intermisit, quod ad victoriã pertinere videretur. Idem & de Marco Columna principe fortissimo, idem de Aluaro Baciano, Ioanne Cardono, & Andrea Auria ipsisque ordinis Ioannitarum equitibus sentiendum. Hinc factum vt hostibus occisis, aut interceptis, aut fugatis, sub vesperam pulcherrimã & à multis seculis inauditam naualem victoriam Christiani de Barbaris hostibus nacti fuerint, die 7 octob. anno salutis 1571.

Rena-

Re nauali fœlicissimè gesta, classium ductores manibus in cœlum expãsis & ge- 1571
nibus flexis, diuinæ clementiæ & bonitati immensas gratias egerunt. Venerius *Christianorum memorabilis victoria.*
quoq; Austrium accessit, & mutua gratulatione alter alterum complexus est, omnisq; præteriti dissidij memoria ex vtroq; obliterata. Trierarchi quoq; & centuriones læta inter se agere, hos ac illos amplecti, fidémq; ac virtutem collaudare, inprimis vero illos qui pro religione & patria honestissima morte occubuerant, quorũ circiter octo millia fuerunt, & totidem vulnerati. Ex his præcipui fuerunt Ioannes & Bernhardinus Hispani ex illustri Cardonorum familia, Virginius & Horatius Romani, ex veteri Vrsinorum prosapia prognati. Ex Veneta nobilitate Andreas Barbadicus, Benedictus Superãtius, Catarinus Maripetrus, Vincẽtius Quirinus, Hieronymus Contarenus, Ioannes Lauretanus, Franciscus Bonus, Marcus Landus, & Antonius Pasqualigus omnes ex Patritio genere. Præterea Ioannes Baptista, Benedictus Cyprius, Iacobus Chersonesius, Antonius Eudemonicus, Iacobus Vincentinus, Hieronymus Ascruniensis, Andreas Calergus, & Malatesta Ariminensis. In primis verò plures ordinis Ioannitarum succubuerũt, inter quos Ioachim Sparr Commendator Moguntinensis & Francfortensis, Ropertus à Hamberck Cõmendator ex Hemmendorff, & Franciscus Drost Germanicæ nationis fuerunt. Cum etiam prius in obsidione Melitensi Ioannes à Neuneck, Ioannes ab Hasenburg, Florianus Stazala Bohemus, Georgius ab Hasenburg, Tylmannus sacerdos, Dauid ab Angeloch, ac Ioannes à Daehsenhausen. Ex vulneratis erat Austrius princeps, Paulus Iordanus, Troilus Sauellus, & Marcus Molinus Melitensis triremis præfectus. Item Thomas Mediceus, Martellus, Renerius Guicciardinus, Spina & Mazzingus equites Florentini, cum multis alijs generosis, nobilibus, & clarissimis viris.

Hostium verò numerus vix certus resciri potuit, cum plurimi eorũ sint submersi. *Turcarum clades.*
Fama tamen est ad quindecim millia interfectos, ac quinq; millia captos & innumeros vulneribus affectos. Ex celebrioribus autem fuerunt Haly Bassa totius exercitus Imperator, Amatus Bey qui Ianizeris imperabat, Assamus Bey, Mehemetus Bey Metilenæ præfectus, Giderus Bey, Capsanus Bey Rhodius preses, Prouis Aga præses Lepitanus, Mustapha primarius quæstor, Afis Caiga præses Gallipolis, Tramontana regiæ nauis gubernator, & Caracosius. Ex captiuis erant Mahemetus Bey, Samus Bey, Euboeæ præfectus, & Sirochus Bey, vnà cum vxore. Ex fuga seruatis erant Partaus & Occhiali, qui viginti quinq; triremibus, & decem liburnicis Naupactum peruenerunt. Ex hostili classe triremes centum sexaginta & vna in nostrorum potestatem peruenerunt, depressæ & perforatæ quadraginta, ex liburnicis & alijs nauigijs sexaginta capta. Erant in Turcarum classe 14000 Christianorum capta, magnaq; pars ad remos damnata, qui omnes libertati restituti sunt. Regia verò nauis quæ cum reliquis capta est erat mirabilis formæ & pulchritudinis, vt vix vllum in Oceano vniuerso huic comparari potuerit. Pars enim interior ditissimis aulæis ex aureo filo contextis, & variarum gemmarum nitore vndique fulgebat. Adhæc ibi plurimæ vestes & indumenta preciosa reperta, acu, bracteisq; argẽteis depicta, tam specioso & diuite opere, vt vel Selymus imperator vix magis regia & opulenta induere potuisset.

Vbi primùm classis Turcarum deuicta est, Austrius dux varias legationes instituit, misitq; Ferdinandũ Mendozam ad Maximilianum Cæsarem, Lopã Figaroã ad Philippum Hispanum, Petrũ Sapatam ad Venetos, & Conradum Pliegium ad Piũ 5 pontificẽ. omnes aduecti sunt in Ioannis Cõtareni triremi, quæ 5 Idus octob. à classe discesserat. Illi primo Hydrum appulerunt, ibiq; descensionem fecerunt, indéq; pars Romã, alij Adriam petierunt. Miserat etiam Venerius biduum à nauali conflictu Vnfreum Iustinianum Venetias cum literis, quibus fœlix & optatum nũcium afferret. Is 19 die octob. sub meridiẽ Adriaticum portum ingressus, vnum ex maioribus tormentis displodi iussit, móxq; rectà ad D. Marci pretorium cum quatuor signis Turcicis festinauit, quæ ex rubro & albo colore constabant. Cúmq; re- *Venetorum ingens lætitia.*

1571 miges victoriam acclamarunt, & aduersam classem profligatam dicerent, Deum immortalem, omnes incolæ gestientes hac illac bachantium more excurrebant, & lęti nuntij vocem ingeminabant. Mox patres sibi mutuò gratulantes templum adierunt, & publicis hymnis deo gratias egerunt. postea omnia campanis ęris sonitu & bellicorum tormentorum fragore intonabant, ac passim ignes facesque accendebantur. Captiui quoque omnes liberati ac æs alienum persolutum, quorum summa non vltra 25 coronatos extenderetur. Idem in omni quoque ditione Veneta fiebat, multi etiam principes Venetias legatos miserunt & senatui gratulati sunt, in primis Allobrogus, Ferrariensis, Florentinus, Parmensis, Mantuanus, Vrbinas, & Melitensis principes. In tanta verò ordinum lætitia nemo lugubrem vestem induebat licet plurimi suos cognatos & affines amiserant. Idem etiam Romę à pontifice ac in regnis Hispanicis ipsaque Melitensi insula fiebat, vbi nullum genus lętitię intermissum fuit, pręsertim cum vndiq; legati aduenirent, & ob fœlicem eam victoriam confœderatis gratularentur.

Selymi luctus. At Turcis tam opulentæ classis iactura acerbissima fuit, eiusque recordatio semper pergrauis & luctuosa extitit. Ipse quidem Selymus tum temporis Adrianopoli agebat, quum octauo dierum spacio ab accepta clade ad eum nuncius citato cursu aduenit, qui suam classem à nostris deuictam & expugnatam indicaret. Vt primum hoc audiuit grauissimè indoluit, eoque die neminem in colloquium admisit. Cum verò is rumor increbuit, protinus omnia metu, lachrimis & ululatu repleri, dũ alij parẽtes, alij liberos, alię maritos, amicos, & affines amissos deflerẽt. Inprimis verò imperatorẽ cruciabat, qđ tot egregios duces ac trierarchos, tot bello viros insignes, tot prętorianos milites amiserat, q reb. maritimis à puero asueti, nullis hominibus in ea re cedebant. insidebat etiam menti ignominia quã sibi & toti domui Othomanicę perpetuò inustam videbat. Sequentibus diebus purpuratis & proceribus conuocatis, eorum animos consternatos erigere & confirmare, & callida simulatione multas causas adducere, quibus angore deposito ad vltionem eorum animos incitaret. His peractis Venetum oratorem atq; alios eius ditionis homines, quiq; Philippo vel pontificio imperio subijcerentur, custodiæ demandari iussit, atque armorum & nauium præfectis præcepit, vt noctésq; diésq; noua nauigia construerent. Deinde omnibus prouinciarum præfectis seuerissimè iniunxit, vt singuli initio veris vnam atq; alteram triremem instruerent, quo arces & loca maritima tuerentur, & acceptam calamitatem vlciscerentur.

Cæterum nostri principes à nauali pugna inter se deliberabant quid potissimum agi conueniret, exque communi sententia decretum, vt ex captiuis præcipuis cognosceretur, quonam in statu arces Naupacti & Neritis essent. Cum indicarent has firmo præsidio teneri, Gabriel Sorbolonus eò missus, qui singillatim vniuersa obseruaret. Interim constitutum, fieri non posse, vt aliqua oppugnatio susciperetur, nisi prius classe nouo præsidio instaurato. id verò quo minus commodè fieret, instans hyems obstabat. Itaque Austrius & Columna statuerunt sese cum classibus Messanam recipere, quo etiam in Nouembri incolumes peruenerunt. Dum per Naupacticum sinum nauigarent, in toto itinere iuxta continentem nihil aliud quàm occisorum cadauera visebantur, quæ vndarum fluctibus huc illuc iactabantur. Eo tempore Melitenses equites, ducibus valedictis, quoque domum versus Melitam cum sua classe profecti, à principe & fratribus magna inuicem gratulatione suscepti fuerunt. At Veneti qui ob amissum Cypri regnum varijs curis afficiebantur, bellum non intermiserunt, sed per Venerium classem refecerunt, ac triginta nauibus rostratis (in quibus sex millia virorum erant) Margaritam arcem in Epyro sitam obsiderunt, quam etiam pridie Idus Nouembr. deditione occuparunt. Creticæ etiam biremes duce Canali in Peloponneso nonnulla Turcica nauigia interceperunt, quæ onusta captiuis & [illegible] Famagusta soluerant, & Byzantium versus nauigabant. Postea in varijs locis Veneti

Classis Christianorũ domũ reuersa.

classem

classem instruebant vt vere proximo sua recuperarent, & Turcas in alijs locis inua-
derent. ne etiam vlla occasio simultatis ducibus daretur, Venerium senem officio 1571
liberarunt, & Iacobum Foscarinum virum singulari virtute classi ea lege sufffece-
runt, vt inconsulto Venerio nihil ageret.

Confœderatorum nouus belli apparatus.

Dum Veneti hac ratione suarum rerum satagunt, etiam Hispaniæ rex ac Meli-
tenses equites per hyemem omnia nauigia restaurarunt, atque milite, armis, & cō-
meatu instruxerunt. Itaque cum se tempus anni aperire cœperat, socij principes no
ua inter se consilia inire, quidque factu opus esset maturè prospicere, vt Barbaros
inuaderent, ac oppressos passim Christianos in libertatem vindicarent. Etsi vero
Pius 5 Pontifex sub finem Aprilis naturæ concesserat, tamen nouus pontifex Gre-
gorius eius nominis 13 (qui - Idus Maij anno 1572 electus fuit) ne suo muneri dees-
set, idem fœdus confirmatum esse voluit, seque statim ijsdem conditionibus, qui-
bus eius præcessor, coram patribus obstrinxit. Igitur ex communi consilio & viri-
bus belli præsidia parabantur, & quisque ex fœderatis principibus ea seorsim age-
re, quæ sui muneris esse iudicabat. Paucis post diebus Veneti suam classem Corcy-
ræ instruxerunt, ibique socios expectare constituerunt. Interim Sara Martinen-
gus cum quibusdam Venetis cohortibus Castrum nouum obsedit, atque suburbia
occupauit. sed cum præfectus Epyri cum magna militum manu oppidanis præsi-
dio appropinquaret ne hostili acie vndiq; circumueniretur, ab inchoata oppugna
tione se in tutum recepit.

Hispanorum ludicra spectacula.

Eadem hyeme in regnis Philippi regis Hispaniarum passim omnis generis spe-
ctacula exhibita partim propter Victoriam insignem à Turcis habitam, partim
quod Maria Maximiliani Cæsaris filia regi marito die quarto decembris filium Fer
dinandum in lucem ædiderat, qui in spem multorum regnorum alendus erat. Hy-
eme autem peracta passim milites conscripti & classibus impositi, vt confœdera-
tis alijs ad Corcyram iungerentur. Ibidem etiam Pontificij & Melitenses equites
instructa classe comparuerunt. Veneti prius Catharum vrbem obsidione cinxerāt,
& 15 Ianuarij anno 1572 summa vi expugnarant, Turcico præsidio deleto. Cum hoc
modo Barbari varijs calamitatibus afficerentur, etiam Constantinopoli magna ho
minum strages facta. Nam tempestatem horrendam etiam terremotus subsecutus,
qui plurimas ædes quinto die Martij subuertit, ac multa millia hominum sustulit.
Ferunt tum Selymum dixisse, Deum has calamitates suis inferre, quod Mustapha
deditis Christianis in vrbe Famagusta nullam fidem seruarit, atque omnes summa
crudelitate trucidarit. Itaque eidem infenso animo eam perfidiam exprobrauit, &
loco mouit. Postea vocatis suis purpuratis classem parare, atque Christianis sum-
mis viribus obuiam procedere iussit. id quod ipsi impigrè effecerunt, Partau & Oc
chiali ducibus existentibus. Cum autem prioris classis essent memores, sese in por-
tu continebant, atque subinde occasionem expectabant vt admissam labem insi-
gni aliquo facinore extinguerent. Verum Christiani animosè agebant, atque latè
per maria hinc inde victores vagabantur. quod si etiam aliquot Turcarum naues
in apertum pelagus prodirent, à nostris intercipiebantur, atque Barbaris occisis
diripiebantur. Id quod Turcas mirum in modum perturbabat, atque in munitis lo-
cis continebat.

Inaudita cædes in Gallia.

Cum Christiani confœderati terra marique in Oriente cum Turcis vario Marte
per æstatem bella gererent, Gallia intestinis dissidijs miserè lacerabatur. At cum
rex Nauarræ partium Euangelicarum primarius dux Caroli 9 regis sororem vxo-
rem duceret, omnium animi ad firmissimam pacem erecti fuerunt. Verum multo
aliter accidit. Cum enim reformatæ (vt vocant) religionis proceres Lutetiam ad
nuptias vocati comparerent, ea nocte quæ D. Iacobi festum præcedebat à regijs mi
litibus miserè trucidati & sublati fuerunt, inter quos Casparus Colignius Admira-
lius præcipuus extitit. Mox etiam eadem ratione per totam Galliam contra Euan
gelicos sæuitum, multis millibus vtriusque sexus horribili clade submersis & in-
terfectis. Itaq; factum vt superstites sese denuo coniungerent, ac externo milite vo

1573 cato se defenderent, ita vt atrox bellum per totam Galliam denuo fu[illegible] restauratum. Paulo pòst noua stella magna omnium admiratione in cœlo visa. Erat illa in Cassiopeæ sideris lymbo circiter septimam tauri partem, quæ ferè per biennium ad polum arcticum apparuit, & futuros casus insolitos portendit. Fuére tamen aliqui qui Cometam fuisse dicerent, qui sub stella accensus motu eiusdem stellæ agitatus fuerit, donec tota exhalationis materia tandem absumeretur.

Belgiæ miserabilis status

At non tantum hoc tempore Gallia intestinis bellis laborabat, verumetiam tota Belgia miserè in varias partes scindebatur. Cum enim Carolus 5 Imperator fato functus esset, Philippus Margaritam sororem Parmæ & Placentiæ ducissam ibidem suo nomine præesse iusserat. Cum autem ea natio certis legibus principi subijceretur, grauiter ferebat quod Hispanica inquisitio religionis causa ibidem introduceretur. Itaque per supplices libellos proceres regionis à Margarita & rege petierunt, vt eadem seuera incolarum pœna tolleretur. At cum minus res procederet, Tornacij, Valentiæ, & Antuerpij magni motus excitati fuerunt, ita vt mutata religione res in apertum bellum erumperet. Id cum Philippus intellexisset, loco Margaritæ sororis Ferdinandum Toletanum Albæ principem Belgiæ præfecit, atque octo millibus Hispanis ad eas regiones celeriter transmisit, vt armis tandem res componerentur. Is plurimos nobiles in captiuitatem redegit, atque Bruxellis capite truncari iussit, inter quos etiam Egmondanus princeps, atque Memorantius Hornensis comes, vterque Velleris aurei equites, extiterunt. Hac re proceres regionis moti Albano restiterunt, ac per Flandriam, Brabantiam, Holandiam, Selandiam, Hannoniam, & Frisiam maximum bellum excitarunt. plurimæ etiam vrbes à rege defecerunt, ac Euangelica religione professa, fœdus inter se inierunt. Itaque Albanus Mechliniam vrbem obsidione cinxit, atque 2 octob. anni 1572 in potestatem redegit, ac militibus diripiendam concessit. Postea quoque Harlemium obsedit, & multoties frustra oppugnatam 13 Iulij insequentis anni vi occupauit. At Euangelici (quos Geusios vocabant) Auraicum principem suæ patris propugnatorem constituerunt, ac pro religione & libertate cum Albanicis fortiter dimicarunt. In primis verò 20 septemb. anni 1573 Albanicos ad Amsterodamum prælio vicerunt. Cum autem Hispani Martis aleam denuo tentarent, 11 octob. iterum succubuerunt.

Philippus Flach Rhodiorum per Germaniam princeps.

Interea dum confœderati contra Turcas in Epyro decertarent, atque Galli & Belgæ intestinis bellis se inuicem consumerent, Adamus à Schvualbach 24 Ioannitarum equitum per Alemanniam prior 4 die Iulij anno 1573 obijt, atque in eius locum Philippus Flachius à Schvuartzenburg princeps constitutus fuit, vir omni genere virtutum clarissimus. Natus is fuerat in Franconia anno 1525. Cum autem is religionem Christianam intimis affectibus amaret, ac Turcas odio prosequeretur, anno ætatis 21 Ioannitarum ordinem professus Melitam venit, ac per 33 annos contra Barbaros fortiter pugnauit, ita vt etiam aliquando circa Siciliam a Turcis caperetur, & vix post sex menses magna pecunia oblata liberaretur. In Tripoli quoque aliquandiu cum imperio præfuit, & hostium consilia multoties irrita reddidit. Quin etiam sæpius ordinis Triremibus præfectus contra Barbaros duxit, & versus orientem excurrens pyratas auertit & magna gloria Melitam redijt. Eam enim dignitatē Germani equites per 30 circiter annos m[illegible]na laude administrarant. Vidi prætorij eius vexillum rubeum, alba cruce pulcherrimè in medio distinctum in arce ipsius Haytersen, quod ad rei memoriam Melita secum ad[illegible]exit. [illegible]tudo erat 35 cubitorum, ac latitudo in parte superiori 15. At in parte inferi[illegible] erat acuminatū & duabus alis conspicuū. Cum hoc modo pergeret Ordinis p[illegible]r Al[illegible]nniam prior decessit, atque in ei[illegible]s locum Philippus electus inter Romani imperij principes annumeratus fuit, anno ætatis 48 salutis verò 1573. Itaque Melitam relinquens in German[illegible]m patriam re[illegible]jt, atque in antecessorum arce Haytε[illegible] amœno regionis Brisgaudiæ, Militaris ordinis negotia prudenter hactenus administrauit

Eodem anno septimo die octobris Ioannes Aust[illegible] triren[illegible]ibus & 40 na-

uibus

ribus Drepano discessit atque Guletam circa Tunetum peruenit. Ibi etiam Meli- 1573
tenses instructa classe comparuerunt. praeterea Andreas Auria 29, & pontificij 14 *Tunetum à*
triremibus optime instructis. Rebus ibi ordinatis, nouam quoque arcem praesidijs *nostris occu-*
munierunt, atque Tunetum occupare proposuerunt. Intellexerunt enim Turcas *patum.*
metu tanti exercitus vrbem reliquisse, atque sese in tutiora loca recepisse. Itaque vrbem petentes eam receperunt, atque Mauros arce expulerunt. Cum autem Turcae Bisertam peruenissent, ab incolis exclusi circumiacentem ditionem populati sunt. Id cùm nostri intellexissent partem copiarum cò miserunt, atque Turcas 13 octob. acie vicerunt, & eam vrbem in suam quoque potestatem redegerunt. Postea Amidã regem, qui Tuneti multas turbas excitarat, captiuum in Siciliam ablegarũt & Muleassem iuniorem regem constituerunt, qui etiam sese clientem & tributarium Philippi Hispani professus est. Paulo pòst quoque mille quingenti Turcae cum tribus millibus Arabum omnia itinera circa Tunetum infesta reddiderunt. Verum nostri illis obuiam progressi praelio superarunt, atque 150 Christianos captiuos liberarunt. Hisce rebus perpetratis ingenti gloria domum reuersi sunt. Cupiebat enim Philippus etiam ciuilia bella quae in Belgia exarserunt restinguere, vt eo commodius viribus iunctis Turcis resistere posset.

Cum hoc modo Galli & Belgae ob religionis controuersiam infestis inuicem animis essent, Veneti, Hispanus, & pontifex maximis sumptibus bellum terra mari'que contra Turcas continuabant, atque dubio Marte aliquoties confligebant, ita vt praeter arma dissidentes partes nihil cogitarent. *Venetorum pax cũ Turcis.* At cum Hispanus in Belgia quoque exercitum alere, ac subditos in officio continere cogeretur, Venetus senatus de pace aut inducijs deliberare coepit, praesertim cum merces eorum per orientem cessarent, atque Selymus Turca Cretam insulam inuadere statueret. Itaque legatos insignes Constantinopolim miserunt, qui cum purpuratis de ea re conferrent, ac maturè patrum consilia ad optatum finem perducerent. Cum itaque illi diu ibi perseuerarent, & omnis generis munera Turcarum proceribus offerrent, Selymus tandem pacis conditiones proposuit, easdem ferè quas antea aliquoties cum ea republica habuerat. Cyprum tamen sibi retinendam decreuit cum omnibus locis quae proximis tribus annis occuparat. Idem & Venetis concessum. Tamen Veneti Turcis Sapotum, & Turcae Venetis Zaram cum circumiacenti regione restituere cogebantur. Epyrotae quidem Turcis parere recusabant & ad 300 interfecerant. Verum Venetorum armis coacti tandem Turcis iurarunt. Ideo autem pacis conditiones liberius Selymus cum Venetis admittebat, vt eo commodius Hispano & ordini Melitensi resisteret, qui Tunetanum regnum & Tripolim vrbem in Africa summis viribus repetendam armis duxerãt. Hinc factum vt die 11 feb. anni 1574 pax inter Turcam & Venetos Constantinopoli tandem sancita, & postea 13 die Martij Venetijs magna ciuium laetitia solenniter publicata fuerit, confoederatis alijs plurimum admirantibus.

Ea pace confecta Turca maximum bellum contra Ioannem Valachiae principem suscepit, ac tandem totam ea regionem suo imperio adiecit. *Moldauia Turcis cessit.* Valachia olim Mysia & Dacia dicta fuit. ab ortu habet mare Euxinum, à meridie Danubium, ab occasu Transyluaniam, à septentrione Russiam. Habet autem duas partes, scilicet Transalpinam, & Moldauiam quae à flumine Moldauo mediam regionem secante dicta est. Transalpinam Machometes Turcarum princeps sibi subiecit, qui & Constantinopolim vrbem expugnauit. is Moldauiam liberam esse voluit, ac tantum duo millia florenorum annuum tributum imposuit. Itaque ea regio sese partim Vngaris partim Polonis coniunxit, & subinde ab ijs subsidia cõtra Barbaros habuit. Accidit autem vt Bogdanus eius regionis princeps Polonos plurimum amaret, atque saepius in Prussia habitaret. Id cum Selymo suspectum esset, tandem Bogdanum ducatu exclusit atque Ioannem (qui ab ipsis Iuonia dicebatur) magnis copijs Valachiae Vayuodam constituit. Erat is Stephani Vayuodae ex concubina filius, qui patria expulsus ad Turcas confugit, & abnegato Christianismo Macho-

1574 meti sectam assumpsit. Is tamē ducatum adeptus ad Christianismum rediјt, sed crudeli dominatione erga subditos vsus fuit: in primis verò Turcas odio habuit, & illorum successibus restitit, ita vt Selymi purpuratis suspectus esset. Id cum Transalpinæ Valachiæ Palatinus intellexisset à Turcarum Bassis petijt, vt Petro fratri ea regio à Selymo concederetur, atq; simul triplo maiorem tributum annuum promisit, nempe centum viginti millia florenorum. Hac ratione factum vt Selymus à purpuratis persuasus Iuoniam hortaretur vt officio discedat, aut tale tributum pendeat. Verum Iuonia se id facturum negauit, atque re cum proceribus deliberata bellum contra Turcas decreuit. Petebat autem à Polonis auxilia: id quòd ipsi ob diuturnam cum Turcis pacem publicè ab Heinrico denegatum fuit. Erant autem tum mille ducenti equites Poloni qui Kosaci dicuntur & in finibus Scythicis prædam exercebāt, hi inscio suo rege ab Iuonia vocati & liberali stipendio pellecti, ei suam operam sunt polliciti. Armauit etiam ad viginti millia subditorum, atque sese contra Turcarum Tyrannidem defendere proposuit.

Proditio Turcis grata. Selymus cum ea cognouisset centum millia Turcarum armauit, atq; Iuoniam viuum aut mortuum ad se perducere, & Petrum principem constitui præcepit. Cū exercitus ille in Podoliam venisset atq; sese quieti tradidisset, Iuonia cum Suerecenio Polonorum duce illos noctu ex inopinato aggressi vicerunt, & plurimis trucidatis in fœdam fugam coniecerunt. Postea Transalpinam Valachiam vastarunt, ac Petrum persecuti sunt. Inde etiam Brailouium vrbem ad Danubium sitam expugnarunt, & omnes incolas interfecerunt. Cum etiam nouus Turcarum exercitus superuenisset, eundem quoq; superarunt, & tota Valachia eiecerunt. mox etiam arcem & oppidum Temiensem expugnarunt, atq; Selymum eò redegerunt, vt non modo de Podolia occupanda desperaret, sed etiam de tota Græcia retinenda timeret. Itaq; solita arte non viribus sed dolo agendum esse decreuit. Erat in Iuoniæ exercitu Ieremias Czarnauiecius Chozimensis arcis præfectus vir prudens & militaris cui princeps plurimum fidebat, atq; exercitum suum commendarat, vt ipse interea dum Turcæ redirent, in loco opportuno cum Polonis quiesceret. Cum eò Turca per Petrum egit, atq; triginta millibus aureorum oblatis, eo redegit, vt cum Turcis conspiraret, ac ducenta millia hostium Danubium transire permitteret. Interim ipse retrocessit, atq; Iuoniæ significauit vt illico adesset, atq; secum hostem timidum profligaret, quorum numerus vix viginti milium existeret. Erat tum Czarnauieci fides Polonis suspecta. sed Iuonia victorijs asuetus illico profectus, 9 die Iunij anno 1574 ad hostem peruenit, & pugnam inire decreuit. Ibi Czarnauiecus cum tredecim millibus militum statim ad Turcas transiit, ac dominum suum prodidit. superuenit quoq; ingens pluuia, quæ Christianorum tormenta humectando inutilia reddidit. Itaq; Iuonia retrocessit, & in tumulo illico castra firmauit. Cum autem ibidem penuria aquarum laboraret, tertio die sese dedidit, ea lege vt Polonis tutus daretur in patriam reditus, vt Valachis fides Christiana relinqueretur, & vt ipse viuus ad Selymum perduceretur. sperabat enim se ob antiquam familiaritatem gratiam apud eum inuenturum. Verum Turcæ perfidia vsi Iuoniam ad se venientem per medium secuerunt, atq; pari immanitate Polonos trucidarunt, paucissimis in captiuitatē redactis. Postea Petro Podoliam attribuerunt, & maximum tributum imposuerunt.

Guleta arx à Turcis occupata. Paulo antea Cosmas Medices potens Hetruriæ dux 21 die Aprilis vitam cū morte commutauit, princeps clarissimus, qui subinde magna subsidia contra Barbaros administrauit, & Christianam rempub. cum alijs fortiter defendit. in eius locum Petrus filius successit Pari ratione Carolus nonus Galliæ rex, post varias & horrendas suorum clades, 30 die Maij fato fungitur. Erat Heinricus eius frater iam antea à Sarmatiæ proceribus rex Poloniæ post Sigismundum Augustum eius familiæ vltimum designatus. Verum is audita fratris morte Poloniam reliquit, & summa celeritate in Galliam redijt. vbi etiam Francorum rex eius nominis tertius constitutus fuit. Is etiam paulo pòst Vadamontij Lotharingiæ principis filiam vxorem duxit, & magna pompa nuptias celebrauit. Inde quoque subditorum calamita

te mi

te misertus, religionis dissidium in Gallia composuit, atque exules hinc inde re- 1574
uocauit, certis legibus æditis, quas transire partes illas nefas esset. Cum huiusmodi mutationes passim per Europam fierent, atque Poloni nouum quoque regem Stephanum Batori principem fortissimum elegissent, Selymus Turca Christianos denuo inuadere, atque insigni quadam clade afficere constituit. In primis vero Guletam arcem ad Tunetum sitam in suam potestatem redigere statuit, quam ante 40 ferè annos Carolo 5 Cæsare Hispani interceperant. Videbat enim Tyrannus plurimum referre cui arx illa in finibus Africæ subijceretur. Erant quidem in partibus illis plurimi Pyratę, qui rapto viuere consueuerant, atque semper tutum refugium in eum locum habuerant. Quod si etiam in illis regionibus non esset occasio vt aliquos deprædarentur, illi versus Melitam aut vicinas Ioannitarum insulas, imo ad Siciliam, Italiam, & Hispaniam prædabundi excurrebant, atque magnam copiam annonæ, pecorum, & hominum secum abducebant. Itaque plurimi ex Barbaris eò confluebant, atque in Christianorum prouincias excurrere cupiebant. Impedimento autem illis erat Guleta, & eius loci propugnatores qui instar propugnaculi subinde Mauris & Turcis resistebant, atque excurrentes cum opimis spolijs intercipiebant. Itaque Turcæ omnem operam impendebant, vt loca illa munita à Christianis abalienarentur, & in Turcarum potestatem deuenirent, id quod hactenus hominum ætate fieri nunquam potuerat, præsertim cum Melitensis ordinis equites omnibus viribus resisterent, atque locum illum, vnà cum Hispanis instar propugnaculi suæ insulæ obseruarent. Erant ibi semper in præsidio mille Hispani tormentis & commeatu instructissimi, qui regnum Tunetanum in officio continebant, ac sæpius excurrentes pyratas & alios prædones tollebant. Itaque Selymus id negocij Occhiali regi Algieræ & Piali Bassæ dedit, ac summa vi Guletam occupare iussit.

Frawenzimer
Hortus
Listgartñ
Listrū
Thiergartū
C
Castrū
Schloß
Sepulchra
Spital
Suburbiū
Vorstat
Arsenale
passy
Caradazh.
Gusa
D
Therme
Maomet
Clupea
GOLETA
Bagrada fl.
Vtica
Ruine Carthaginis.

Illi [illegible] ingenti classe 300 nauium comparata 13 Iulij primo circa Guletam visi 1574
[illegible] unt [illegible] tum aquatum turrim magna vi oppugnarunt et occupare statuerunt. *Tunetū Tur cis cessit.*
Franci [illegible] militum [illegible] tormentis & armis optime instructi. Verum cum maiori
ex parte [illegible] aut vulnerati essent, Gabrielis Serbelloni præfecti Guletani iussu
sese in arcem [illegible] ceperunt. Perierunt ibi Turcarum tria millia. Postea Barbari Gule-
tam ob [illegible] runt, & plurima propugnacula erexerunt, ac tandem post va-
rias oppugnationes 10 die Augusti Canalem lacus occuparunt. Cum autem Turcæ
timerent [illegible] auxilia quædam mitterentur, noctes que diesque in oppugna
tione perseverarunt, & ingentem tumulum circa arcem erexerunt, in quo plurima
tormenta collocarunt. Cum autem ex noua arce aliquot signa Hispanorum subsi-
dio venissent 20 Augusti Turcas magna clade repulerunt. Tum etiam cuniculis ex
arce actis aliquot millia Turcarum interierunt. Verum cum subinde recentes Tur
cæ fessis subm[illegible]terentur, tandem [illegible] Augusti duas horas post solis occasum Guleta
expugnata, cum vix 200 milites ibidem superfuissent, qui omnes cum imbelli mul
titudine discerpti fuerunt. Ibidem ad 400 tormenta in hostium potestatem venere.
Mox etiam nouam arcem obsidione cinxerunt, vbi Salazar cum 3000 fortissimis vi-
ris præerat. Cum etiam Turcæ eandem sæpius frustra oppugnassent, tandem 13
Septembris post [illegible] sextam pugnæ expugnarunt, omnibus propugnatoribus
truc[illegible]. Inde [illegible] Tunetum profecti vrbem territam occuparunt, atque pro-
pugnaculis [illegible] uerunt, ne in posterum deficere possent. Ea tamen victoria
Turcis fuit cruentissima. ferunt enim quod in tribus mensibus ad triginta sex mil-
lia Barbarorum à nostris occisa aut grauiter vulnerata fuerint, quibus abductis
semper ex Algiera & Tripoli recentes aducti. Hacque ratione Tunetum in Tur-
carum potestatem redijt. Postea quoque die 4. octobris Turcica classis 400 nauiū
Melitam appropinquauit. Sed cum omnia loca optimè cōmunita cernerent statim
discessit & Constantinopolim versus iter tenuit.

Cum Melitenses equites Guletę arcis amissionem gra *Ioānitarum*
uiter ferrent, atque certo cogitarent Occhialem cum sua *principum*
classe rectà Melitam inuasurum, illico arma & tormen- *nomina.*
ta pararunt atque Barbarū hostem forti animo excipe-
re statuerunt. Verum illi huius strenuissimi ordinis vir-
tutem cognoscentes, quiescere domique se continere,
quam Christianos vlterius lacessere proposuerunt. Id-
que maximo ordinis emolumento. Erat tunc post Pe-
trū Melitensem principem (qui 18 Ianuarij anni 1572 de-
cesserat) Ioannes Leuesq; della Cassiera Gallus, vir for-
tissimus & veneranda canicie conspicuus, magnus Ioan
nitarū Magister & princeps. Is eam dignitatem ordinis
supremam suscipiens hactenus magna gloria conserua-
uit, atque Melitensium equitum statum egregiè contra
Barbaros defendit, & auxit. Vt autem Magistrorum omnium memoria extet,
eos paucis hoc loco ordine enumerare placuit. Primus erat Gerardus, antequam
Hierosolyma duce Gothefredo in Christianorum potestatem deuenisset: Secun-
dus Raymundus de Podio Florentinus, qui post captam Hierosolymam sacris mi
libus certas viuendi regulas præscripsit: Tertius Augerius de Balben: 4 Arnol-
dus de Comps: 5 Gylbertus Assalus: 6. Castus: 7 Iobertus: 8 Rogerius de Molins: 9
Garnerius de Neapoli Syriæ: 10 Ermengardus Daps: 11 Gothfridus de Dnysson:
12 Alphonsus de Portugalia: 13 Gothfridus de le Rat. 14. Guarinus de monte acu-
to 15 Geruius: [illegible] Bertrandus de Comps: [illegible] Petrus de Villebride: 18 Guilhelmus de
Castelno: 19 Hugo Reuel: 20 Nicolaus Lorgue: 21 Ioannes de Villers: 22 Odo de
Pins: [illegible] Vvilhelmus de Villaret: 24 Fulco de Villaret, qui insulam Rhodum ex
pugnauit anno 1309. Eamq; postea egregiè contra Soldanū auxilio ducis Sabaudię
defen-

1574 defendit. Vnde etiam Sabaudo concessum vt ordinis insigne albam crucem in rubeo clypeo armorum loco habere possit. 25 Mauritius de Pagnac: Is viuente adhuc Fulcone sene à conuentu electus fuit: 26 Elionus de Villa noua: 27 Deodatus de Gozono: 28 Petrus de Corneliano: 29 Rogerius de Pinibus: 30 Remondus Berengarius: 31 Robertus de Iulus: 32 Ferdinandus de Heredia: 33 Philibertus de Nilliac: 34 Antonius Fluuianus: 35 Ioannes de Lastic: 36 Iacobus de Milly: 37 Petrus Remondus Zacosta: 38 Ioannes Baptista de Vrsinis: 39 Petrus Dambusson. sub hoc Rhodus frustra à Turcis obsessa Anno 1480: 40 Emericus de Dambox se: 41 Guido de Blanchefort: 42 Fabritius de Carreto: 43 Philippus de Villers Lisleadam. sub eo Rhodus amissa 1522. Ea tamen calamitate equites Germanicæ nationis libros suos, priuilegia, atque monumēta antiqua eaque illæsa secum abstulerunt & hactenus magna laude conseruarunt. 44 Perinus de ponte: 45 Desiderius de Tolono sancta Ialla: 46 Ioannes de Homedes Hispanus: 47 Claudius de la Sengle. Is ordinis statuta renouauit & Romæ in lucem ædidit: 48 Ioannes de Valeta. sub eo frustra Melita e Turcis oppugnata anno 1565. Is etiam nouam ciuitatem Valetam à se dictam in Melita ædificauit & egregiè muniuit, idque tanta festinatione vt singulis diebus ad tria millia hominum passim confluentium ibidem laborarent. Hęc nostro tempore merito propugnaculum Christianorum contra Barbaros dici potest: 49. Petrus de Monte. Italus: 50 Ioannes Leuesq della Casiera Gallus, qui hodie magna laude ordini præest.

Belgarum intestina bella. Etsi vero eodem tempore Turca Christianis Africana litora incessentibus mirum in modum insidiabatur, nihilominus tamen in Belgia partes dissidebāt & infesto animo concurrebant, ac multa sanguinis effusione plurima damna inuicem inferebant, dum Albanus dux regis Philippi iura defendere, atque Auraicus princeps Euangelicam religionem sibi & Belgicis statibus conseruare proposuisset. Itaque varijs in locis bellum excitatum, multæque vrbes expugnatæ & direptæ fuerunt. Cum etiam Traiectum inferius longa obsidione cinctum esset, tandem 20. Octob. anni 1574. ab Hispanis occupatum fuit. In primis vero Antuerpiæ plurimi motus extiterunt, cum maior pars religione mutata Euangelicorum partes defendendas suscepissent. Itaque Albanici totius belli molem eò transtulerunt, atque vrbem occupare statuerunt. Tandem etiam totius Germaniæ nobilissimum emporium ab Hispanis captum & direptum fuit, multis vtrinq; occisis & interceptis.

Amurathes 3 Turcarū Imperator. Eodem tempore Selymus Turcarum imperator 9 die Decembris crapula & ebrietate perijt anno 1574. Eius mortem antiquo more Memant Bassa per quatuordecim dies astutè occultauit, ne tumultus aliquis oriretur, donec Amurathes senior filius aduocaretur. Is aduemiens belli ducibus & militibus plurima munera distribuit, & quinque fratres strangulari iussit, quos etiam cum patre magna pompa sepeleuit. Inde 5 die Ianuarij maxima sacrificia perfecit & in imperio confirmatus fuit. Erat tum triginta annorum princeps iusta statura, macilentus & pallidus, naso curuo & barba tenui subflaua. Postea Mehemetem interpretem suum ad Maximilianum misit 100 equis comitatum, & paternas inducias confirmauit & produxit. Pari ratione legatos in Polonia habuit, & regnum turbulentum frustra ad se pellicere tentauit. Vt etiam sese de Polonis vlcisceretur Scythas Præcopenses adhortatus est vt eorum regiones popularentur, qui etiam anno 1575 in Poloniam ex improuiso irrumpentes, regionem per quadraginta milliaria vastarunt, & magnum numerum hominum in miserabilem captiuitatem abduxerunt.

Maximilianus Ratisbonæ moritur. Cum hæc passim fierent Maximilianus Imperator Ratisbonæ comitia imperij celebrauit, atque Gallorum & Belgarum motus compescere statuit, ibi cum principes aut eorum legati frequentes conuenissent, vicinorum calamitates proposuit, atque obtinuit vt ad partes dissidentes Imperij nomine nuntij mitterentur, qui eorum animos coniungerent, & belli fomenta tollerent. Postea quoque deliberatum, qua ratione in Pannonia inducijs ferè finitis Turcis resistendum fo-

ret, si illi iusto cum exercitu eas partes more solito inuaderent. Cum autem Maximilianus sæpius pedum dolore & varijs morbis periclitaretur, apud principes electores egit de nouo Romanorum rege (quem Cęsarem vocant) eligendo, ne Christiana respublica se morbis detento aliquod detrimentum caperet, aut ne post eius mortem grauior quædam dissensio in noua electione oriretur. Id quod etiam Electoribus placuit. Re itaque maturo consilio deliberata, Rodolphus Imperatoris filius Cæsar electus, ea ratione vt etiam post patris obitum Imperator Augustus existeret. qua quidem in re Maximilianus plurimum delectatus fuit. Cum autem morbus indies augeretur, atque mulier quædam Medicam artem temere professa Imperatori certam sanitatem promitteret ac Medicamenta adhiberet, factum est vt 12 Octob. prudentissimus princeps omnium bonorum luctu ex hac vita decederet, anno Imperij 14, ætatis 50 atque salutis 1576. Itaque principes magna lamentatione Ratisbona inuicem discesserunt, atque Rodolpho Imperij habenas commendarunt. 1575

Iustis parenti magna solennitate peractis, Rodolphus Cæsar Imperij dignitatem suscepit, atque quæ maximè necessaria erant summa dexteritate perfecit. In primis vero legationem honestam ad Gregorium pontificem Romam destinauit, vt in eius electionem consentiret, atque suis auspicijs imperatoriam dignitatem confirmaret. Ad eam prouinciam verò subeundam Philippus equitum Melitensium per Germaniam princeps maximè idoneus visus, vt eam subiret. Itaque Rodolphus Cæsar cum eodem sedulo egit vt oblatam prouinciam susciperet, atque apud pontificem omnia expediret. Philippus ergo honesto comitatu Romam adijt, atque apud Cardinales & Gregorium pontificem Cæsaris causam summa prudentia proposuit. erat enim ei consuetudo pontificij senatus notissima. Re etiam deliberata id quod voluit obtinuit, atque Rhodolphus Imperator Augustus eius nominis secundus denominatus fuit. id quod etiam Pontificia bulla confirmatum est. Hisce peractis Philippus princeps magnis sumptibus in Germaniam rediJt, atq; Rodolpho imperatori gratulatus Gregorij pontificis bullam obtulit. Hoc modo factum vt non modò Philippus, sed quoq; totus equitum Ioannitarum ordo apud nouum Imperatorem magnam gratiam inierit. *Rodolphus Imperator.*

Eodem anno Stephanus Batorius in Septembri rex Polonorum post Heinrici regis Galliæ discessum (vt prius dictum) electus fuit, princeps multis virtutibus insignis. Is turbulentum regnum pacauit, atque pacem regni antiquam cum Turcis restaurauit. Cum autem Gedanenses imperium eius detrectarent, atque magis Imperium Romanum respicerent, ingens bellum ijs in locis exarsit, atque vrbs illa munita aliquandiu obsessa fuit. Verum cum aliquoties rex Comitia regni haberet, ac nihil efficeretur, tandem Gedanenses iustis copijs vrbem egressi hostem inuadere ac armis libertatem tueri proposuerunt. Aderat tũ Polonis Procopius à Pieniazeck eques Melitensis vir belli peritissimus cum quibusdam socijs. Itaque prælio inito Poloni vicerunt, atque ciues aliquot millibus militum amissis in vrbem redierunt. Contigit hæc victoria Polonis decimoseptimo die Aprilis anno 1577. Postea Germanorum principum quorundam inueruentu bellum fuit compositum, atque Gedanum certis conditionibus cum rege Stephano in gratiam rediJt. *Gedanũ bellum.*

Sequenti Maio Martinus Foreberus ab Elisabetha Angliæ regina impetrauit, vt cum aliquot nauigijs versus Septentrionem progrederetur, ad nouas & incognitas insulas inuestigandas. Itaque assumptis 140 socijs ex Anglia soluit, atque Scotiam & Orchades insulas præteruectus, audaci consilio ad remotissima Septentrionis loca peruenit. Quamuis autem illis in locis ob perpetuum frigus maria ingentem aceruum glaciei deferrent tamen Martinus perrupit, ac ad incognitam terram peruenit, quæ ex vna parte Americæ erat aduersa, ex altera verò Asię contermina. Erant ibi syluestres homines pellibus & ferarum exuuijs cõ tecti, *Noua terra.*

1578 tecti, qui passim ad littora speluncas & casas inhabitabant. Hi nulla ratione eò redigi poterant, vt aliquam cum nostris conuersationem admitterent, verum insidias struebant, aut ad interiores montes fugiebant. Viuebant illi ex piscium aut ferarum carne cruda, quorum sanguine pro potu vtebantur. Ibidem Martinus auri metallum nauibus imposuit, atque viro & mulieri eius loci interceptis, in septembri magna laude in Angliam rediit, omnibusque ostendit quod remotissima & frigidissima etiam sub vrsa loca à hominibus licet feris (si ad nostros conferantur) inhabitentur.

Rex Portugaliæ acie victus. Eodem tempore Sebastianus rex Portugaliæ maximum bellum contra Mauros & Turcas incepit. Rex enim Fessanus & Marocus Scheriffiū expulerat & aliū substituerat. Expulsus in Portugaliam venit, atque regem eò redegit, vt ipse cum instructa classe in Africam traiecerit ad eum restituendum. Verum Turcæ & Mauri dolo egerunt, & nostris insidias struxerunt, cum maior eorum exercitus intra montes absconderetur. Pugnatum est ad Alcazar sex milliaribus à mari situm oppidum Itaque nostri succubuerunt, & ferè omnes externi cum rege cæsi, quorum octo millia fuerunt, & in his 2300 Germanorum. Portugalenses 13000 sese Barbaris dediderunt, & in miseram seruitutē abducti sunt. Accidit hæc pugna 4 die Augusti, anno 1578. Cum autem Barbari cruentam victoriam obtinuissent atque etiam eorum rex, cum vetere & nouo Scheriffio, eo prælio occubuissent quieuerunt, atque cum nostris pacem restaurarunt, ea conditione, vt vtraque pars loca prius occupata retinerent, & ab omni iniuria inuicem abstinerent.

Melitenses Turcis resistunt. Cum hoc modo Austria & superior Germania quodammodo sub nouo Cæsare per inducias Turcicas respiraret, tantum abest vt Melitenses ea pace fruerentur, quod & infestius à Turcarum pyratis impeterentur, qui viribus ad maris mediterranei insulas diripiendas coniunctis, nihil intermittebant, quod ad res suas augendas, & Christianorum diminuendas facere videretur. Id cum princeps ordinis intellexisset, intentiori quoque cura classem instruxit, atque passim Christianorum littora defendere statuit. In primis vero Melitæ insulæ arces præsidio communiuit, atque armis milite, & annona ita instruxit, vt Turcæ rarius appropinquare ausi fuerint. Quin etiam sæpius Barbaros insecuti profligarunt, ac longè lateque in Africam fugarunt, præsertim cum sæpius intellexissent nouos Turcarum imperatores, libidine dominandi, aliorum fortunas & possessiones impetere, vt suam ditionem dilatare, ac magnā sibi nominis famam apud posteros comparare possent. Hinc etiam factum vt Amurathes nouus Turcarum Tyrannus Ioannitarum equitum fortitudine permotus, suos domi continere, atque potius pacis studia sequi, quàm finitimos bello lacessere voluerit, donec tandem Christianorum dissidiis occasionem arripiat aliquid magni in nostros committendi. Idque licet ex rebus anteactis sit certissimū, pauci tamen idem considerare, atque ex periculis alienis cautiores fieri statuunt.

Belgarū bella ciuilia. Quanquam enim in Gallia sub Heinrico 3 rege pax exoptata indigenis esset restituta, atque exules reuocati, in Belgia tamen subinde noui motus exuscitati sunt. Adeo enim omnium animi inuicem erant exacerbati vt nullas ferè pacis conditiones admitterent, sed in belli rationibus perseuerarent. Conuenerant quidem prudentes aliquot viri, atque tandem 17 die Feb. Anni 1577. capita quędam pacis proposuerant quæ tamen paulo pôst in nihilum abierunt. Plurimi enim incolarum Euangelii doctrinam ex animo desiderabant, plurimi quoque maiorum immunitates conseruare, atque antiquas consuetudines patriæ retinere proposuerant. Hinc factum vt plurimæ seditiones, tumultus, & plusquam ciuilia bella ibidem excitarentur. Miserat quidem Philippus plurimos illustres homines in Belgiam vt res cōponerentur, inter quos etiam Ioannes Austriacus Turcarum victor extitit, qui etiam ibidem immatura morte obiit, sed omnia frustra instituebantur. Aderat etiam Mathias Archidux Austriæ Cæsaris frater, qui & ipse parum efficere potuit. Hinc factum vt tandem Traiectum superius à Hispanis obsessum ac 29 die Iunii Anni

1579

1579 expugnatum & miserè direptum fuerit, multa humani sanguinis effusione. 1578

Erant eodem tempore Cęsaris atq; multorum principum legati Colonię qui tā *Pax Colonia*
quam arbitri rem diligētius considerarent. ac tādem diuturnam pacem constitue- *proposita.*
rent. Hi cum Belgarum excidium præsentirent, certa pacis capita inuenerunt, ac 18
Iulij eodem anno statibus exhibuerunt, vt ijs inspectis pax tandem confirmaretur.
Præcipua autem capita erant vt transactio Gandauēsis ante triennium facta firma
habeatur: vt Religio Catholica Romana vbiq; celebrẽ. vtarcium destructiones,
ac varię partium actiones tempore belli commissæ aboleantur: vt ea quę Matthias
Archidux statibus concessit rata sint: vt milites externi Hispani, Itali & Burgundi,
Item Angli, Galli, & Scoti intra sex septimanas tota Belgia excedant: illi tamen
omnes machinas bellicas cum commeatu in Belgia relinquant, & tormenta maio-
ra in sua loca restituant: vt commercia liberè per omnes prouincias exerceantur:
vt captiui vtrinque absque precio liberentur: vt possessiones immobiles antiquis
possessoribus restituantur: vt Gubernator Generalis de regio sanguine existat, &
primus Parmensis princeps constituatur: vt priuilegia regionum & ciuitatum in-
uiolata seruenẽ, sicut sub Carolo 5 Imperatore extiterunt: vt omnia alia fœdera resi
gnentur: vt vectigalia inusitata tollantur: vt indigenis omnia publica officia admi-
nistranda committantur, atq; expulsi restituantur: vtq; regina Angliæ & princeps
Andium regis Galliæ frater hac pace compræhendantur. Erant etiam huiusmodi
pacis conditiones ante duos menses Atrebati à Matthęo eius loci Episcopo popu
lis Arthesiæ, Hannoniæ, Insularum, Duaci & Orchiarum propositæ & susceptæ.
verum ob religionis dissensionem, Holandia, Selandia, Brabantia, Frisia & multæ
aliæ prouinciæ consentire noluerunt. Itaq; factum vt paulo pòst bellum inter par-
tes iterum incruduerit.

Initio huius anni Moscouitæ in Liuoniam & Lithuaniam irruperunt ac magna *Polozko à*
Tyrannide plurimos mortales interfecerunt aut in miserabilem seruitutem abdu- *Polonis oc-*
xerunt. Id cum Stephanus rex Poloniæ percepisset, proceres regni conuocauit, & *cupata.*
deliberatione habita bellum contra Moscum decreuit. omnibus ergo rebus instru
ctus vltra centum millia hominum armauit, atq; Vilna discedens rectà ad Polozko
arcem & oppidum munitissimum contendit, in quo Moscouitę firmissimum præsi
dium collocarant, atq; ex eodem septentrionales Christianorum prouincias miserè
vastabant. Itaq; Poloni eandem vrbem obsidione cinxerunt. atq; bellicis machinis
fortiter oppugnarunt. Erant ibidem sex millia Moscouitarum armis, tormentis, &
commeatu optimè instructi. Illi Polonis fortiter restiterunt, et summa pertinacia ar
cem & oppidum defendere proposuerunt. Cum autem Poloni, Lithuani, Vngari
& Germani acriter instarent, ac omnia hostiū munimenta tormentis sublata essent,
tandem Barbari necessitate adacti die vltimo Augusti anno 1579 deditionem fece-
runt, atq; hac ratione sibi vitam conseruarunt. Polozko occupato Stephanus rex
suorum præsidium imposuit, atque eodem victoriæ cursu plures arces hinc inde in
Moscouitarum finibus occupauit. Aliquot etiam vicos & oppida in Liuonia recu
perauit, plurimos Barbarorum proceres in captiuitatem redegit, atq; magno Mo-
scorum principi ingentem terrorẽ incussit, ita vt per legatos à rege pacẽ expeteret. *Bellū in Por*

Cum hoc modo in extremis finibus Christianorum ad septentrionem Poloni cū *tugalia.*
Moscouitis grauissimè decertarent, etiā in altera orbis Christiani parte versus Me
ridiem ingens bellum exarsit. Cum enim rex Portugaliæ absq; legitimo filio & hæ-
rede esset mortuus Philippus rex Hispaniarum ex Isabella Portugalię regina natus
sese proximum hæredem agnoscens, regnum illud per legatos sibi tradi petijt, atq;
ius suum proposuit. Verum Lusitani illius petitionem reiecerunt, atq; ex sua gente
Don Antonium nouum regem eligere decreuerunt. Id cum Philippus cognouis-
set ingenti exercitu comparato terra mariq; regnum illud inuadere statuit. Multi e-
tiam equitum Melitensium ei subsidio aduenerunt. Cum autem Lusitani potentis-
simi huius regis vires expenderent, & ipsi à vicinis Mauris auxilia petierunt & im
petrarunt. Hoc modo factum vt infestis armis aliquoties concurrerent, ac dubio

1582 Marte sæpius confligerent. Cum etiam Amurathes Turcarum imperator Philippi maximus hostis esset ac Lusitanis faueret, classem instruxit, & maritima Christianorum præsertim regis Philippi & Melitensium loca, circa Siciliam, Neapolim & Hispaniam deprędari iussit, vt Philippi vires distraheret, atq; Lusitanis animum ad resistendum adderet. Verum Philippus certis præsidijs omnia ea loca munierat, atq; Barbaris fortiter passim resistebat, ita vt à Christianorum finibus repellerētur. Accidit tum vt Melitenses onerariam nauem Turcicā rebus preciosissimis omniq; genere aromatum onustam interciperent, ac Melitam adducerent. Postea cum Siciliæ prorege in Sardiniam profecti, ibidem quoq; omnia optimè disposuerunt.

Persarum de Turcis victoria.

Eodem ferè tempore Persarum rex Turcarum prouincias vastabat, atque ex Armenia, Capadocia & Cilicia ingentem prædam abigebat. Id eum Amurathes intellexisset ingentem exercitum conscripsit, atq; per Bassas Persam aperto bello aggredi statuit. idq; eò promptius quod cognorat Philippum Hispaniæ regem perpetuū suum hostē, cum Lusitanis & Belgis occupatum esse. Cum aūt Venetorum quoq; potentiam formidaret, ad senatum perscripsit, vt sese rebus Persicis nequaquam immiscerent, sed pacis conditiones obseruarent. Idē quoq; per Budensem Bassam Rodolpho Cęsari significauit. Rebus ad occidentē hoc modo compositis, arma versus orientē conuertit. Id cū Persa p exploratores suos cognouisset, magna celeritate vires Impīj sui collegit, atq; Turcis obuiā ire statuit. Hoc modo accidit vt Barbari ingentib. copijs concurrerēt, atq; cruentum præliū inirent. In eo tandem Persę victores extiterunt, atq; Turcas memorabili pugna fugarunt, ita vt retrocedere & præsidijs arces & oppida tueri cogerent, ne a Persis eodē impetu occuparent. Postea ad tempus induciæ factæ, atq; Turcarum copię cōcisę in Thraciam reuersæ sunt. Eam belli cladem cum Amurathes in oriente accepisset, se ipsum recreare atq; aliquādiu quiescere pposuit, magno Melitēsium cōmodo, qui pximi Barbaris essent expositi.

Poloni Moscouiam vastant.

Interea Polonus contra Moscouitas bellum gerebat, atq; iustis copijs illorū fines intrauerat, ita vt ferro & igne omnia vastaret. Cū enim prius Barbara gens Liuoniā & Lithuaniā populata esset, Stephanus rex eā contumeliā vindicare, atq; in partes Moscouitarū interiores pgredi statuit. Id cū Mosc9 cognouisset innumerabilē exercitū illico collegit, atq; Polonis occurrere pposuit. Verū Poloni procedentes in Plescouiensem ducatū penetrarunt, atq; totā eā regionē fortiter occuparunt. Cum etiā Moscouitę appropinquassent atq; ex inopinatò Polonos inuasissent, nostri fortiter restiterunt & acerrimum præliū cum hoste inierunt. pugnatum est aliquandiu ancipiti marte, ita vt ex vtraq; parte fortissimi quiq; interierint, atq; rex ipse Stephanus in quintū equū ascenderit. Tandem tū Poloni hostes superarunt & in fugā coniecerunt. Hæc victoria cruēta ipsis 4 die Octob. contigit. Quoniam aūt Moscouia multis paludibus tempore ęstatis ferè sit inuia, atq; in hyeme commodissimum iter ob aquas gelu constrictas exercitibus præbeat, Poloni sequenti hyeme vlterius pgressi plurimos vicos et oppida occuparunt, atq; Barbarū sua virtute eò redegerūt, vt retrocedere atq; sese in remotiores partes recipere cogeretur, ita vt sperandum eam gentem veram Christianam religionem mox suscepturam, aut aliquandiu hac clade territa horribiles suas in Christianos eruptiones intermissuram.

Motus Gallorum et Belgarum.

Eodē tēpore quo Poloni ad septentrionē contra Barbaros egregiè depugnarēt, Turcæ Valachiæ timētes 40000 hominū armarant, & in oēm euentū Polonis resistere statuerant. Verū cū nihil hostile sentirēt discesserūt, & mediā partē exercitus Polonis cōtra Moscos obtulerūt. Verū rex ea auxilia suscipere recusauit. Tū etiam denuo in Gallia & Belgia antiquū religionis odiū inter partes dissidētes recruduit, ita vt iterū arma respicere viderēt, magno reipublicæ Christianæ incōmodo. Hinc inde.n. munitiones erexerūt, præsidia cōfirmarūt, atq; infestis inuicē animis mutua damna inferre cœperunt. Erant quidem principes aliquot vicini qui hanc partium contentionem componere, ac pacem restituere constituerant. Verum tanta erat animorum pertinacia vt nihil efficerent. Itaq; Rhodolphus Cæsar Norinbergæ ad initiū septembris Impīj Comitia celebrare, atq; huiusmodi simultates, ac alia ardua

negotia

negotia fœliciter finire proposuerat. Id quod oes pij ex animo optabant. Verum alijs negotijs intercurrentibus Comitia ad aliud tempus dilata fuerũt. Contigit autem sub hyemem vt partes tædio diuturni belli quiescerent, atque omnia sua sponte ad pacem inclinare viderentur. 1580

Cum hæc alibi fierent motus etiam aliquis in Transyluaniæ finibus contigit. Illis in locis perpetua præsidia Cæsareanorum & Turcarum sunt constituta, quæ sese inuicem lacessere, atque commeatum aut alia intercipere solent, idque absque induciarũ violatione. Accidit autem vt Ramigerus eius regionis Cæsareanorum præfectus, Vsaronum auxilio, Turcis puellam aliquam cum pretiosa quadam supellectile intercipetent, atque secum auferendo liberarent. Ferebatur enim eam ad Amurathem sponsam adduci. Id cum Barbarus intellexisset, Bassis suis in illis regionibus præcepit, vt eam iniuriam armis vindicarent, atque exercitu conscripto Christianorũ fines vastarent. Itaque Bassæ celeriter copijs collectis nostrorum vicos & oppida igne & ferro aggrediuntur & obuia quæque prosternunt. Cum autem nostris nullus exercitus adesset, sese intra suas munitiones continuerunt. hac ratione factum vt Turcæ libere in miseram turbam grassati sint, omniaque hostilia exercuerint, nisi quod maioribus tormentis cessarent, ne contra pacem fecisse viderentur. Tandẽ etiam tria millia hominum viriusque sexus & ætatis secum abduxerunt, ac octo milliaria progressi in patenti campo magna crudelitate conciderunt, atque palis affixerunt. Hoc modo sese vlciscẽtes domum sunt reuersi magna præda onusti. Accidit ea calamitas Christianis circa Saccmarum, Moncatum, & Tokai, die nono septembris, anno 1580. *Transyluaniæ motus.*

Philippus interea ius suum persecuturus bellum contra Lusitanos continuabat, præsertim cum Don Antonius à quibusdam rex dictus magno animo resistebat, atque plurimos procerum ad suas partes pertraxerat. Erant autem multi inter alios authoritate & potentia conspicui, qui ei Philippum Hispaniæ regem legitimum hæredem præferrent, atque eũdem in spem regni aduocarent. Itaque is statuit iustis copijs, accedere, atque æmulo sublato, vi regnum occupare. In primis vero Vlixbonam sedem regiam & totius regni metropolim inuadere proposuit. Erat vrbs illa mercimonijs diues, propugnaculis firma, & portu maris conspicua. Vnde terra marique eãdem obsedit, & forti impressione facta suburbia expugnauit. Id cum ciues vidissent atque extrema quæque metuerent, certis conditionibus deditionem fecerunt, ac regem susceperunt. Eam Philippi fortunam cum reliquæ vrbes & regni proceres cognouerunt, maiori ex parte sententiam mutarunt, & suum regem susceperunt. Hacque ratione Philippo potentissimum Lusitanorum regnum cum varijs insulis et prouincijs Noui orbis accessserunt, vt non immerito potentissimus Christianorum princeps dici & haberi possit. Nihilominus tamẽ aliqui procerum in regno supererant, qui Antonio adhærentes, eundem armis & opibus iuuarunt, vt aliquot vrbes & arces conseruare, atque sese contra Philippum Hispaniæ regem tueri posset. *Philippus Vlixbonã potitur.*

Cum Ioannes Melitensis ordinis princeps huiusmodi Christianorum in Gallia, Belgia, & Lusitania contentiones intellexisset, non dubitabat Amurathem Turcam in sinu gaudere, ac ob nostrorum simultates plurimum delectari, vt pote qui hac ratione commodius Christianis nocere, atque facilius eorũ prouincias alia hyeme inuadere posset. Itaque maturo consilio habito, præsenti 1581 anno, Melitam insulam armis & annona optimẽ instruxit, atque classem suam restaurauit, vt ad omnes Barbarorum motus illis occurrere, ferociam compescere, atque Christianorum fines defendere queat. Sui etiam ordinis equites in diuersis nationibus Domos sibi commissas custodientes, per literas ad pietatem & cõstantiam adhortatus est, vt opportuno tempore Turcis & alijs Barbaris gentibus resistere, atque eos maiorum more, longe lateque persequi possint, quo Christiani pacifice viuere, ac Dei gloriam in parte Europæ, imò terrarum angulo, celebrare ad seculi consummationem intrepidè queant. *Ioannitarũ apparatus.*

DVODECIMI LIBRI FINIS.

K 2

ERRATA INTER EXCVDENDVM COMMISSA.

Lege ſol.9 linea 13 ineſcantur. 14 l. 16 Sueno. l.17 fuerat. 17 l.20. vrbs. 22 l.25 ducum l.53 mixto. 23 l.6 illis vero. l.11 deceſſit atq; 38 l.3 regum l.11 gerebat 41 l.1 eum. l.10 ſolio 43 l.30 vnquam l.40 reliquo l.53 compos 45 l.15 numerauit 48 l.52 Hieroſolymitani 49 l.45 perculſi 54 l.29 vicos 63 l.28 emit 68 l.48 belli 79 l.11 inito l. 35 magiſtris 83 l.29 Barbarus 85 l.30 qui 87 l.18 regium 88 l.53 anno 94 l.13 carcerem l.34 vi incendij 95 l.45 erunt 117 l.31 Turca 122 l.16 Notarius l.32 conatui 124 l. 25 ſuccubuerunt l.49 iterum 123 l.33 prouidebuntur 138 l.48 facerent 142 l.53 ſermo 144 l.44 obuiam 146 l.38 fida 147 l.39 flumine l.50 correptæ 150 l.47 quod ei promiſerint 154 l.15 ſaltu l.17 ſemianimes l.37 foſſatum l.46 maxima 158 l.53 præda 159 l.20 à filio. 166 l.45 alas l.52 ſiue 167 l.13 dum 168 l.15 parum 171 l.3 quæ vires l.17 abſente 174 l.30 quum l.49 diſceſſu 175 l.19 millibus l.37 conficiant l.50 vniuerſam 177 l.47 alimentum 178 l.15 manus l.31 ab via l.41 equos 179 l.5 vi 186 l.38 proſecutus 192 l.23 milites l.32 Turris 193 l.14 renouabat l.18 magnitudinem 194 l. 4 ſtruendum 204 l.15 Concilio l.18 tanto auſu l. 19 faſtis l. 20 martyrum 215 l. 24 vt multa l. 52 ſuſpectis 228 l. 5 quinis 235 l. 30 nullis 244 l. 29 operiri 246 l.9 curſum 258. l.36 inferret 260 l. 53 cominus 265 l. 26 circa 276 l.45 populari 268 l.51 enim 282 l.28 limine 184 l.3 in ægros l.48 conſpectum ſe dediſſet 287 l.28 Sfortia 288 l.33 annum 289 l.17 ſaciundo l.49 vrgentes 301 l.4 fortuito 309 l.34 audirent 311 l.7 inſtituunt 335 l.7 nuncium 339 l.45 animaduerteret 349 l.7 decimo die l.22 offerret 354 l.36 obſidione l. 49 aditum 360 l. 50 ſcopulis 373 l. 18 vt etiam l.39 vlla 384 l.17 dediderunt. Reliqua diligens lector facile corriget.

INDEX RERVM ET PERSONARVM MEMORABILIVM IN HOC OPERE CONTENTARVM.

A

B

C

caro-

gallo-

M

seditio

turcarum

FINIS.